הלכה · מחברי זמננו · עיונים בהלכה ובש״ס

יוסף לקח - משלי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יוסף לקח - משלי

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יוסף-לקח-משלי/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

המלצות והסכמות 5
דברי פתיחה והקדמה 7
פתיחה 20
פרק א 34
פרק ב 50
פרק ג 62
פרק ד 87
פרק ה 110
פרק ו 118
פרק ז 128
פרק ח 133
פרק ט 149
פרק י 157
פרק יא 167
פרק יב 186
פרק יג 197
פרק יד 209
פרק טו 216
פרק טז 227
פרק יז 239
פרק יח 246
פרק יט 255
פרק כ 268
פרק כא 279
פרק כב 286
פרק כג 300
פרק כד 308
פרק כה 318
פרק כו 321
פרק כז 324
פרק כח 329

פרק כט 337
פרק ל 345
פרק לא 348

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב יוסף כהן שליט"א
הרב יוסף כהן שליט"א

המלצות והסכמות

ההסכמות לפי סדר קבלתן

הסכמת הרב נסים הכהן שליט"א

הסכמה והמלצה מאת מעלת קדושת מורי ורבי, עטרת ראשי, פארי והדרי, חמדת לבבי, אישי כהן גדול מקודש, שלשת יוחסין, העניו והחסיד, כבוד מורנו ורבנו, המאור הגדול לממשלת הש"ס והפוסקים, זקן רבני העדה, הרב הגאון המופלא וכבוד ה' מלא, רבי נסים הכהן שליט"א. הרב המחבר הספרים היקרים "מעשה נסים" שאלות ותשובות ו' חלקים. ועוד לו רבות בכתובי'ם. אתה ה' תשמרהו, וכצנה רצון תעטרהו, וגם עד זקנה ושיבה אל תעזבהו, אורך ימים תשביעהו, ולביאת גואל צדק תזכהו אמן.
(זצוק"ל וזיע"א, על חידושי תהלים, ועדיין לא נדפסה).

כבר ידוע מעלת קריאת התהלים שכולו כמעט מלא שבחים ותהילות של הקב"ה עד שאמרו חז"ל שהקב"ה מחל לדוד המלך ע"ה במחילה גמורה על טעותו בזכות ספרו היקר תהלים שכולו מלא תהילות ושבחים של הקב"ה וזהו מה שאנחנו אומרים בזמן פתיחת ההיכל ביום השבת "בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך" דוד המלך ע"ה בקש מהקב"ה שיראה לכל אויבי דהע"ה שהוא מחל לו והקב"ה השיב לו שזה יהיה רק אחר פטירתו כדאיתא בגמרא (סנהדרין קז:) אמר לפניו רבונו של עולם מחול לי על אותו עון מחול לך עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו כי אתה ה' עזרתני ונחמתני אמר ליה בחייך איני מודיע אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך בשעה שבנה שלמה את בית המקדש ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר עשרים וארבעה רננות ולא נענה אמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד מי זה מלך הכבוד ה' עזוז וגבור ה' גבור מלחמה ונאמר שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד וגו' ולא נענה כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה וידעו כל ישראל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו העון ונראה דזה כעין מה שאמרו חז"ל שאין הקב"ה מיחד שמו של הקב"ה על אבותינו הקדושים אברהם ויצחק ויעקב

רק אחר פטירתם כדאיתא במדרש תנחומא (פרשת תולדות אות ז). וכדכתיב: "הן בקדושיו לא יאמין" (איוב טו. טו). וכן הענין בדוד המלך ע"ה, דבזמן שרצו להתחיל בקרבנות קמו בבקר ולא יכלו לפתוח דלת בית המקדש עד שאמר דוד הע"ה פסוק זה נפתח, ולכן מה טוב ומה נעים שיהיה לכל אדם ספר תהלים בכיסו ובזמן שהוא פנוי או נוסע וכיוצא יקרא מה שיכול בתהלים ויהיה לו מזה תועלת מרובה ובפרט בזמנינו זה בעוה"ר כפעם בפעם קמים עלינו אויבינו הרעים להזיק לנו ובפרט לחיילינו שהם נלחמים להציל אותנו מידם ובעוה"ר היתה הזדמנות גדולה אחרי מלחמת ששת הימים שרצו כל הערבים ימח שמם לצאת מארץ ישראל וכמו שכך הוא רצון הבורא ברוך הוא כמ"ש בפרשת מסעי ויש אחרים מגדולי ראשי צבא של ישראל השתדלו עמהם שישבו שם בארץ ובעוה"ר נתקיים ככל מה שכתוב שם בפרשת מסעי שח"ו הקב"ה ינקם בזה, ולכן מה טוב ומה נעים שכל אדם כל זמן שהוא פנוי יקרא בתהלים כפי יכולתו שכולו מלא שבחים של הקב"ה ושבחים של ארץ הקדש ירושלים וסביבותיה ויהי רצון שהקב"ה יבטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות ויחזירנו בתשובה שלמה אמן.

בואו ונחזיק טובה למעלת ידידנו היקר בנן של קדושים החה"ש והכולל הרב **יוסף הכהן** שליט"א, (מח"ס ארבעה ספרים נפתחים, חוט המשולש ועוד), אשר טרח ויגע להדפיס עשרות פירושים ורמזים על התהלים דברים נפלאים ומתוקים מדבש ונופת צופים. וחיברו להצלחת כלל ישראל בגשמי וברוחני, והוא ספר חשוב שראוי לקנותו ככל אשר יושת עליו וראוי להיות בכל בית כדי ללמוד בו, וגם להחזיק ביד הרב המחבר שליט"א, כדי שיוכל בעזרת האל וישועתו להוציא גם את שאר חידושיו על התלמוד ושאלות ותשובות, ובזכות המצוה הזאת הקדוש ברוך הוא ימלא משאלות ליבו לטובה ולברכה, ויזכה לכל מילי דמיטב הן בגשמי וברוחני, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

ע"ה **נסים הכהן** סילט"א בן הגאון הנפלא הרב **אברהם מגוץ הכהן** זצוק"ל וזיע"א. בן הגאון המפורסם סבא דמשפטים הראב"ד מקודש הרב **כלפון משה הכהן** זצוק"ל וזיע"א.

הסכמת הרב מאיר מזוז שליט"א

הסכמת מעלת כבוד קדושת מורי ורבי ועטרת ראשי, פארי הוא הדרי, מרן ראש הישיבה, שר הצבא, דגול מרבבה, אוצר כלי חמדה, אביר המעיינים בדורנו, אור עינינו וצניף תפארתנו, עמוד הימיני פטיש החזק, רבינו מאיר מאזוז שליט"א, אתה ה' תשמרהו, וכצנה רצון תעטרהו, וגם עד זקנה ושיבה אל תעזבהו, אורך ימים תשביעהו, ולביאת גואל צדק תזכהו אמן.

הסכמת הרב הרב יוסף שיינין שליט"א

הסכמת מעלת כבוד המרא דאתרא הרב הראשי לעירנו אשדוד יע"א הגאון הגדול עצום ורב רבינו יוסף שיינין שליט"א, אתה ה' תשמרהו, וכצנה רצון תעטרהו, וגם עד זקנה ושיבה אל תעזבהו, אורך ימים תשביעהו, ולביאת גואל צדק תזכהו אמן.

הסכמה

באתי בזאת להביע התפעלותי מהאי גברא רבה האברך כמדרשו, אב בחכמה ורך בשנים, ה"ה הרב הגאון ר' יוסף כהן שליט"א אשר איתמחי גברא ואיתמחי קמיע, שהוא כמעיין הנובע חידושי תורה ערבים ומתוקים, הן בע"פ והן בכתב.

ועתה איותה נפשו היקרה להוציא לאור חיבורו הנפלא על ספר משלי אשר בשם "יוסף לקח" יכונה, וכולו מלא דברי חכמה, גימטראות ופרפראות של תורה -מוסיף על דברי חכמתו של החכם מכל אדם,- כיד ה' הטובה עליו, אשר מידי הפגשי עמו הוא שופע אמרות טהורות ומבריקות, באשר חננו ה' יתברך בכשרון נדיר, והינו עמל בתורה בשקידה רבה.

ברכתי תלווהו, שיזכה להמשיך בדרכו זו, ויגדל מעלה מעלה, ויפוצו מעינותיו חוצה לאורך ימים ושנים מתוך בריאת גופא ונהורא מעליא אכי"ר.

הכו"ח לכבוד התורה ועמליה

הרב יוסף שיינין

הסכמת הרב חיים פינטו שליט"א

הסכמת מעלת כבוד המרא דאתרא הרב הראשי לעירנו אשדוד יע"א בנש"ק הגאון הגדול עצום ורב, רבינו חיים פינטו שליט"א, אתה ה' תשמרהו, וכצנה רצון תעטרהו, וגם עד זקנה ושיבה אל תעזבהו, אורך ימים תשביעהו, ולביאת גואל צדק תזכהו אמן.

דברי פתיחה והקדמה

לקוראים הנכבדים ה' עליהם יחיו אמן, נא לקרא דברי פתיחה והקדמה אלו! תזכו למצוות!

בס"ד, ערב שבת קודש דברים תש"ע, נתחיל בס"ד בדברי תורה מפרשת השבוע: אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב. (א. א)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, פסוק זה, על איזה אופנים לקניית התורה.

א) "אלה הדברים" - תיבת "אלה" ראשי תיבות **לדעת את ה'**. **או לדעת ה' אלוקים**. והמשיך "הדברים" רמז לתשובה, וכדכתיב: "קחו עמכם דברים ושובו אל יהוה אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו (הושע יג. ד). רמז כדי שיזכה לחכמת התורה ותתקיים בידו צריך שיהא ירא שמים, וכדאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. עיין שם. וכן אמרו בגמרא (שבת לא.) אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל, (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים. רש"י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (יומא עב:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין" (משלי יז. טז). - אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה, ואין בהן יראת שמים. מכריז רב ינאי חבל על דלית ליה דרתא. (חצר. רש"י). ותרעא לדרתא עביד. (שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים. רש"י) עיין שם. וראה עוד במדרש (שמות רבה מ. א) אמר רבי הושעיא כל מי שהוא יודע ואין בידו יראת חטא אין בידו כלום, כל נגר שאין בידו ארגליא שלו אינו נגר למה שקפליות של תורה ביראת חטא שנאמר: "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לג. ו), א"ר יוחנן כל מי שיודע תורה ואינו עושה מוטב לו שלא יצא לעולם אלא נהפכה השליא על פניו, לכך נאמר: "ויאמר לאדם הן יראת ה' וגו'", (איוב כח. כח). א"ר חייא בר אבא מהו הן יראת ה' וגו' אמר האלהים אם היו לך מעשים טובים אני נותן לך שכר ומה שכר תורה שנאמר: ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה, ואם סרת מן הרע אני מעמיד ממך בני אדם שמבינים בתורה, מהיכן אתה למד מיוכבד ומרים בעת שיראו מהאלהים כדכתיב: "ותיראן המילדות את האלהים" (שמות א. ז), א"ר ברכיה בשם רבי חייא בר אבא שכר היראה תורה, שמיוכבד העמיד הקב"ה את משה וזכה שתכתב התורה על שמו שנאמר: "זכרו תורת משה עבדי" (מלאכי ג. כב). וכתיב: "תורה צוה לנו משה" (דברים לג. ד), מרים על ידי שסרה מן הרע ומן החטא העמיד ממנה הקדוש ברוך הוא, בצלאל וזכה לחכמה ולבינה, הדא הוא דכתיב: "ראה קראתי בשם בצלאל" (שמות לא. ב). וכתיב: "ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת" (שם לא. ג). עד כאן. וראה עוד במדרש תנחומא צו (אות יד) ושם איתא: היראה גדולה מן החכמה ומן הבינה, כי מי שיש לו חכמה ובינה ואין בו יראה, אינו כלום. עיין שם.

ב) "**אשר**" נוטריקון **א**הבה **ש**לום **ר**יעות. רמז שיש להתנהג באחדות בשביל לקבל את התורה. וכמו שכתב גאון עוזנו רבינו **חיים בן עטר** ז"ל בספרו אור החיים (שמות יט. ב). וזה לשונו:... אכן כוונת הכתוב הוא להקדים שלשה ענינים הם עקרי ההכנה לקבלת התורה, שבאמצעותם נתרצה ה' להנחילם נחלת שדי היא תורתינו הנעימה: וכו', וענין ג' הוא בחינת ייעוד חכמים בהתחברות בלב שלם ותמים לא שיהיו בד בבד, שעליהם אמר הכתוב (ירמיה נ לו) חרב אל הבדים (תענית ז), אלא יתועדו יחד ויחדדו זה לזה, ויסבירו פנים זה לזה, וכנגד זה אמר ויחן שם ישראל לשון יחיד, שנעשו כולן יחד כאיש אחד, והן עתה הם ראוים לקבלת התורה. עיין שם.

ג) "**דבר משה**" - הנה נקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (מכות יא.) דדבר לשון קשה, וכדכתיב: "דיבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות" (בראשית מב. ל), וראה עוד בזוהר הקדוש (תצוה קפב:) רוגזא דרבנן במלי דאורייתא, רוגזא דרבנן למיהב יקרא לאורייתא וכלא לפולחנא דקודשא בריך הוא הוי, וכו' עיין שם. וראה בגמרא (תענית ד.) ואמר רבא: האי צורבא מרבנן דרתח - אורייתא הוא דקא מרתחא ליה, שנאמר "הלוא כה דברי כאש נאם ה'" (ירמיה כג. כט). עיין שם. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (שבת קא:) משה שפיר קאמרת, וכתבו המפרשים ז"ל, כל תלמיד חכם יש בו ניצוץ ממשה רבינו. עיין עליהם. ובא לרמוז שכדי לזכות לתורה צריך לקיים "דבר משה", היינו שילמד ברית חא דאורייתא. וכאמור.

ד) "**אל כל ישראל**" - בא לרמוז שכל המטרה שלו תהיה בלימוד בעבור ללמד תורה לאחרים. ובזה יזכה שהתורה תתקיים בידו, וכמו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ד משנה ה) רבי ישמעאל בנו אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. וראה עוד בגמרא (עירובין נג.) רבינא אמר: בני יהודה דגלו מסכתא - נתקיימה תורתן בידם, עיין שם. ועוד איתא בגמרא (שם נד.) ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: "לחייו כערוגת הבשם" (שיר השירים ה. יג). - אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה, וכבושם זה שהכל מתבשמין בה (שמלמד תורה לתלמידים. רש"י). תלמודו מתקיים, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים עיין שם. וראה עוד לרבינו **מנחם** בר **שלמה** לבית מאיר המאירי ז"ל, בחידושיו (עירובין נג.) שכתב, וזה לשונו: לעולם יהא החכם משתדל להשפיע חכמתו לזולתו שבזה למודו מתקיים ומצליח והוא שאמרו בני יהודה דגלו מסכתא נתקיים תלמודם בידם רצונו לומר שלמדו לזולתם והוא שאמרו לחייו כערוגת הבשם אם משים עצמו כערוגה שהכל דשין בה או שהכל מתבשמין הימנה תלמודו מתקיים בידו ויש מפרשים דגלו מסכתא כשהיו דורשין ברבים מודיעין מקודם באיזה ענין ובאיזו מסכתא הם דורשים כדי שירגישו

השומעים ויעיינו בדבר עד שידעו להשיב ומתוך כך הענין יוצא לאמתו והרב מודה בדרך זה שנוח לו להיות תלמידיו משיבין לו כדי שיבא הענין לידי בירור והוא שדרשו דוד דגלי מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו שהרי היה גורם להם שלא יתביישו שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע שהיה מעמידם בחזקת רשעים ועמי הארץ. עכ"ל.

ה) "**בעבר הירדן**", הנה ידוע דבירדן יש מים, ובא לרמוז שקודם לימודו יטבול או לפחות ירחוץ ידיו, כדי שלימודו יהיה בטהרה ובקדושה. וראה בגמרא (עבודה זרה כ:) טהרה מביאה לידי קדושה, ועיין **למהרש"א** ז"ל, בחידושי אגדות שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן:... טהרה שהוא לימוד תורה בטהרה כמ"ש מביאה לידי קדושה עיין שם.

ו) "**במדבר**" - לרמוז שעל ידי הענוה זוכה אדם לתורה, כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. ותיבת "במדבר", רומז על ענוה, כמו שאמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. וראה במדרש (שיר השירים רבה א. ב)... מה מים אם אין אדם צמא אינה ערבה בגופו כך תורה אם אין אדם עיף בה אינה ערבה בגופו, ומה המים מניחין מקום גבוה והולכים במקום נמוך כך תורה מנחת מי שדעתו גבוהה עליו ומדבקת במי שדעתו נמוכה עליו, ומה מים אין מתקיימין בכלי כסף וזהב אלא בירוד שבכלים כך תורה אין מתקיימת אלא במי שעושה עצמו ככלי חרס. עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת כי תבוא (סימן ג).... ומה המים אין מתקיימים לא בגרגיות של כסף ולא בגרגיות של זהב אלא בשל חרס, כך אין התורה מתקיימת בגסי הרוח אלא במי שדעתו נמוכה עליו, ואמר רבי אחא והחכמה מאין תמצא, (איוב כח. יב). מהו מאין מאותן שעושין עצמן כאין. עיין שם.

ז) "**בערבה**"- דהיינו שילמד בעריבות, שירגיש את מתיקות התורה, וכה כותב הגאון רבי **ישראל מאיר הכהן** זצ"ל, בספרו משנה ברורה (סימן מז סעיף קטן י) ואשר בחר. ותמיד תהיה תפלת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מידות טובות ויכוין מאד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים ונהיה אנחנו וצאצאינו, וכן כשאומר בובא לציון למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה. עד כאן לשונו. **אי נמי** "**בערבה**" - שילמד התורה לאחרים בעריבות ובמתיקות, וראה במדרש (שיר השירים רבה ד. כג) רבי אלעזר ברבי שמעון, ורבי יוסי בר חנינא, ורבנן, רבי

אלעזר אומר, כל מי שהוא אומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין לשומעיהן כסולת זו שצפה על גבי נפה, נוח לו שלא אמרן. רבי יוסי אומר, כל מי שאומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין על שומעיהן כדבש זה שבא מצוף, נוח לו שלא אמרן. רבנן אמרי, כל מי שאומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין על שומעיהן כדבש וחלב המעורבין זה בזה, נוח לו שלא אמרן. רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אמר, כל מי שאמר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין לשומעיהן ככלה זו שעריבה על בני אדם בחופתה, נוח לו שלא אמרן. ריש לקיש אמר, כל מי שאמר דברי תורה, ואינן ערבין על שומעיהן ככלה זו שערבה על בעלה בשעת חופתה. נוח לו שלא אמרן. עיין שם. **אי נמי "בערבה"** - הנה נקדים מה דאיתא במדרש (ויקרא רבה ל. יב) על פסוק, "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים". (ויקרא כג. מ). פרי עץ הדר אלו ישראל מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה, ויש בהם מעשים טובים. כפות תמרים אלו ישראל. מה התמרה הזו יש בו טעם ואין בו ריח, כך הם ישראל יש בהם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים.

וענף עץ עבות אלו ישראל, מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם, כך ישראל יש בהם שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה, וערבי נחל אלו ישראל. מה ערבה זו אין בה טעם ואין בה ריח, כך הם ישראל יש בהם בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים. ומה הקדוש ברוך הוא עושה להם, לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקדוש ברוך הוא: יוקשרו כולם אגודה אחת. והן מכפרין אלו על אלו. ואם עשיתם כך, אותה שעה אני מתעלה. הדא הוא דכתיב: "הבונה בשמים מעלותיו" (עמוס ט. ו). ואימתי הוא מתעלה כשהן עשויין אגודה אחת. שנאמר: "ואגודתו על ארץ יסדה" (שם). לפיכך משה מזהיר לישראל ולקחתם לכם ביום הראשון עיין שם. ובא לרמוז שלמוכיח יש להוכיח את כל עם ישראל גם מי שאין בו ריח וטעם, כמו הערבה, כי אולי בעה"ו יש תקוה, ולא יחשוש שעל ידי שמזכה את הרבים יחסר מתלמודו, וכמו שהבאתי בספרי הקטן תפארת אבות (על פרקי אבות, עודנו כתב יד יזכנו השם יתברך להוציאו לאורה יחד עם כל אשר עימי בכתובים, מתוך בריאות איתנא ונהורא מעליא ושובע שמחות אכי"ר). על המשנה: "כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו" (פרק ה משנה כא). אפשר לפרש "חטא" לשון חסרון, וכדכתיב: "והייתי אני ובני שלמה חטאים" (מלכים א' א. א). שעניינו חסרון. ובא לרמוז שלא יאמר אדם מה לי לעסוק בזיכוי הרבים, חבל לי על הזמן, שהרי על ידי זה מתמעט תלמודי ואין אני מספיק ללמוד הרבה, לזה אמר כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, והיינו שהשם יתברך יתן לו

סייעתא דשמיא שמה צריך ללמוד לעצמו בזמן מרובה יספיק ללמוד בזמן מועט. ואולי לזה גם דקדק התנא ואמר אין "חטא" בא על ידו, ולא אמר אין "עון" בא על ידו. ולאור האמור יתיישב מה שדקדק מורנו הגאון רבי **אלטר מאזוז** ז"ל בספרו אבות על בנים שהיה לו לתנא לומר אינו חוטא? ולפי האמור ניחא. שהתכוין לרמוז כנזכר. וכאמור.

ח) "מול סוף" - שיזכור תמיד למול עיניו "סוף", שסוף אדם למות (ברכות יז.). וכך יתחזק יותר להשתדל ללמוד תורה כשעודו בחיים. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (עירובין נד.) אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, חטוף ואכול חטוף ואישתי, דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי. וראה לרבינו **מנחם** בר **שלמה** לבית מאיר "המאירי" ז"ל, בספרו בית הבחירה שכתב, על דברי הגמרא הנזכרים, וזה לשונו: ואל יתרשל בלימודו שמא לא יפנה דרך הערה אמרו חטוף ואכול חטוף ושתי דהדין עלמא כהלולא דמי כלומר כחופת חתן שהולכת מהר וכן לא יניח דברי תורה אף לצורך סעודתו אלא אם כן לפי הצורך ההכרחי דרך הערה דרשו חיתך ישבו בה אם משים עצמו כחיה זו שמסרחת אכילתה תלמודו מתקיים. עכ"ל. **ומסופר** על מרן הראב"ד מקודש הגאון רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל, (מח"ס "שמחת כהן" ח"ח ועוד), שמגודל חשקו בתורה כבר כשהיה צעיר לימים, היה שוכח עצמו ולא מרגיש שהגיע זמן אכילה. וכרחם אב על בנים, כשהיו ההורים שלו באים וצועקים עליו שיקום לאכול ומקיים חטוף ואכול ברגעים אחדים בלי שיטעם לחיך את האוכל שלו כי ראשו ורובו באותו ענין שהיה לומד בו ואוכל מה שהוא וראשו בספר וסוף כל סוף מפסיק מלאכול וכמה היו ההורים שלו מתחננים לו לאכול עוד משהו והוא מסרב, הוא רוצה שלא להיות בבטן מלאה שאז לא יכול ללמוד כי ריבוי האוכל מעייף את האדם ומוריד עליו שינה והוא היה מצמצם את האוכל שלו כדי להיות בגוף קל וער לתלמוד תורה. (אשכבתיה דרבי דרוש ד). **אי נמי "מול סוף"**- רמז ליום המיתה שסוף אדם למות. (ברכות יז.). ובא לרמוז שימית עצמו באהלה של תורה, וכך יזכה לכתרה של תורה, וכדאיתא בגמרא (שבת פג:) אמר רבי יונתן: לעולם אל ימנע אדם את עצמו מבית המדרש ומדברי תורה ואפילו בשעת מיתה שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט. יד). אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה. אמר ריש לקיש: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט. יד). עיין שם. ועיני צדיק תחזינה במדרש תנחומא (פרשת נח סימן ג אות ג) אלה תולדות נח נח, יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות וכו', ומאי לא תמצא בארץ החיים וכי בארץ המתים תמצא אלא שלא תמצא תורה שבע"פ אצל מי שיבקש עונג העולם תאוה וכבוד וגדולה בעולם

הזה אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר יט. יד). וכך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, וכו', ובפרשה שנייה כתיב בה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתב בכל מאדכם ללמדך שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ויש מבלה ומנבל עצמו עליה לפיכך מתן שכרה לעולם הבא שנאמר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, אור גדול אור שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי תורה שבע"פ ביום ובלילה שבזכותן העולם עומד וכו', עיין שם. וכן פסק **הרמב"ם** ז"ל, (פרק ג מהלכות תלמוד תורה הלכה יב) וזה לשונו: אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים, וכן אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר כחכה, ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי, עיין שם.

ט) "**בין פארן ובין תופל**" - "פארן" רמז לפריה ורביה, ללימוד תורה שהוא פרה ורבה בו, וראה בגמרא (חגיגה ג:)... ואף הוא פתח ודרש: "דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד" (קהלת יב. יא). למה נמשלו דברי תורה לדרבן? לומר לך: מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם, אף דברי תורה מכווינין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים. אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין - תלמוד לומר משמרות. אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף דברי תורה חסירין ולא יתירין - תלמוד לומר נטועים, מה נטיעה זו פרה ורבה - אף דברי תורה פרין ורבין. עיין שם. וראה עוד במשנת רבי אליעזר (פרשה יג, עמוד 245) דבר אחר: תורת ה' תמימה. אימתי היא תמימה, כשאדם למד תורה ומוסיף עליה בכל עת. שכן התורה נקראת פרי, וצריכה להיות עושה פרי, שנאמר: "טוב פריי מחרוץ ומפז" (משלי ח. יט) עיין שם. **ובין תופל**", שגם דברים שנראה לו ח"ו שאינו פרה ורבה בהם, הכל ילמד, ולא יאמר ח"ו שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה. וזה יעזור לו שלא יאבד מהונה של תורה, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (עירובין סד.) אמר רבי אחא בר חנינא: מאי דכתיב: "ורועה זונות יאבד הון" (משלי כט. ג). כל האומר שמועה זו נאה, וזו אינה נאה - מאבד הונה של תורה! עיין שם.

י) "**ולבן**" - רמז למחילת עונות, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (יומא טל:) על פסוק: "פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך" (זכריה יא. א). אמר רבי יצחק בן טבלאי: למה

נקרא שמו לבנון - שמלבין עונותיהן של ישראל. עיין שם. רמז שעל ידי שעוסק בתורה ימחלו לו העונות, כדאיתא בגמרא (מנחות קי) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז. לז). כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם אמר רבא, האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה? אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם, (אין צריך לא עולה וכו' - דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה למנחה בשביל המנחה כגון לכם בשבילכם כלומר התלמוד תורה מכפר על עונותינו. רש"י). עיין שם. וכן אמרו במדרש (ויקרא רבה כה. א): אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה? אם היה למוד לקרות דף אחד - יקרא שני דפים, לשנות פרק אחד - ישנה שני פרקים. אלמא יש כפרה ברוב לימוד. ויעשה חסד ואמת, ובזה יתכפרו עוונותיו, שנאמר: "בחסד ואמת יכופר עון" (משלי טז. ו). עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (שלח קנט.) על פסוק: "ויבאו עד נחל אשכול וגו'" (במדבר יג. כג). רבי יהודה פתח, "כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם וכו'" (ישעיה מב. ה). כמה יש להם לבני אדם להסתכל בעבודת הקדוש ברוך הוא, כמה יש להם להסתכל בדברי תורה שכל מי שעוסק בתורה כאילו מקריב כל הקרבנות שבעולם לפני הקדוש ברוך הוא, ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא מכפר לו על כל עונותיו ומתקנים לו כמה כסאות לעולם הבא עיין שם.

יא) "**וחצרות**"- רמז לבית המדרש, וכדכתיב: "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'" (תהלים פד. ג). רמז למה שאמרו חז"ל שאדם הלומד בבית הכנסת או בבית המדרש זה סגולה שיבין יותר תלמודו. כמו שעיני צדיק תחזינה במדרש תנחומא (בחוקותי אות ג) "אם בחקתי תלכו" (ויקרא כו. ג). זה שאומר הכתוב: "חכמות בחוץ תרנה ברחובות תתן קולה" (משלי א. כ). שאל רבי שמואל בר נחמני את רבי יונתן בר' אלעזר שהיה עומד בשוק אמר לו: שנה לי פרק אחד. אמר לו: לך לבית הלימוד ואני אשנה לך שם. אמר לו: רבינו לא כך למדתנו, "חכמות בחוץ תרונה" אמר ליה: יודע אתה לקרות, ואין אתה יודע לשנות. מהו: "חכמות בחוץ תרונה"? בחוצה של תורה. אמר לו: המרגלית היכן נמכרת היא, לא בחוץ, אבנים טובות ומרגליות היכן הן נמכרות לא במקום הידוע. אין מוליכין אותן לא לבעלי ירקות ובצלים ושומים אלא במקום סוחרים אלא לא בחוץ. כך התורה בחוץ היא נאמרת. שנאמר: "חכמות בחוץ תרונה ברחובות" מהו ברחובות? במקום שמרחיבין. והיכן מרחיבין לה? בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לכך נאמר: "ברחובות תתן קולה" עיין שם. וראה עוד בתלמוד ירושלמי ברכות (פרק ה הלכה א) אמר רבי יוחנן ברית כרותה היא היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח. עיין שם.

יב) "ודי זהב" - שיאמר די לזהב, דהיינו שימעיט בסחורה, וכך יזכה לכתרה של תורה, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (ערובין נה.) שהתורה לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים. וכן אמרו חז"ל באבות (פרק ו משנה ה) התורה נקנית במיעוט דרך ארץ היינו במיעוט סחורה, וכן איתא בגמרא (נדרים פא.) הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ד) כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל עיין שם. **אי נמי** יש לפרש **"ודי זהב"** - להיפך, ושבעים פנים לתורה, (במדבר רבה נשא יג. טז). הכוונה דעל ידי שיש לו די זהב- ממון יכול לזכות לכתרה של תורה, והנה בספר אוצר המדרשים (עמוד 168) איתא שלשה קולות משמחין את הלב קול כספים וקול תורה וקול גשמים עיין שם. וראה עוד בתלמוד ירושלמי (תרומות ח-ח) **מעשה** ברבי יוחנן שגזלו ממנו ממון אנשים ממקום קניה. נכנס רבי יוחנן לבית המדרש, והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו הלכות ולא השיב לו. שאל לו ולא השיב לו. אמר לו: מה זה שאין אתה משיב לי כעת? אמר לו: כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס. וכיון שנטלו ממני מעותי אין דעתי מיושבת עלי וכו' עיין שם. וראה עוד למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו לפרשת נשא שהביא מה שכתב הרב כנסת הגדולה ז"ל (סימן רמו בהגהות בית יוסף, משם מהרי"ל ז"ל), שכשהיה רבינו **תם** (נכדו של רש"י) לומד היה מניח לפניו כיס של זהובים כדי שיהיה לבו שמח ורחב לעסוק בתורה עיין שם. הרי שלך לפניך שעל ידי הממון זוכה לכתרה של תורה. או יש לפרש כיוצא בזה, ע"פ מה שהביא שם עוד הרב שלמי תודה הנזכר משם הרב הקדוש מהר"א הכהן ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל ז"ל, שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם.

נמצאנו למדין שעל ידי הממון יוכל לעסוק האדם בתורה. וכדאיתא באבות (פרק ג משנה כא) רבי אלעזר בן עזריה אומר, וכו' אם אין קמח אין תורה. וכן שעל ידי שנותן ממון לצדקה יוכל להבין את התורה וכאמור. וכיוצא בזה ראיתי בספר אמת מקאצק תצמח (עמוד פח אות רעז) **מסופר** על חסיד אחד שבא להרב הקדוש רבי **מנחם מנדל מקוצק** זצ"ל, והתאונן על ששוכח את החידושים שמחדש, יעץ לו הרבי לעשות איזה מצוה או להפריש צדקה בשעה שמחדש בתורה ויועיל לו לזכרון עיין שם. **או** יש לפרש כיוצא בזה, שבא לרמוז בהקדים מה דאיתא בגמרא (פסחים נג:)... רבי יוסי בר אבין אמר, מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה. דאמר רבי יוחנן, כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר: "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז.

יב). עיין שם. וראה עוד לגאון עוזנו רבי **חיים יוסף דוד אזולאי** ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת מ אות לו) שכתב, וזה לשונו: "מחזיק לתלמיד חכם להנותו מנכסיו שיוכל לעסוק בתורה לעולם הבא אף אם הוא עם הארץ מלמדין אותו" עיין שם. ושמעתי ממעלת ידיד נפשי רב אחאי הגאון המופלא וכבוד ה' מלא, רבי **אהרן הכהן** שליט"א, **מעשה** בזה, על הגאון רבינו **חיים מולואזין** זצ"ל, שפעם נתקשה באיזה משנה ולא הבין אותה. ובא אליו בחלום כפרי אחד (שנפטר חודש קודם), והסביר לו את המשנה. שאלו הגאון: מהיכן ידע ביאור משנה זו?!. ענה לו: "כיון שהוא בחיים חיותו היה מחזיק תלמידי חכמים, זכה להכנס לגן עדן, ולימדו אותו את כל התורה כולה תוך זמן קצר מאד". "ישמע חכם ויוסף לקח"!. **אי נמי** יש לפרש "**ודי זהב**" - שאם יעסוק בתורה אפילו היה עני בתחילה, סופו שיהיה עשיר. וכמו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ד משנה יא) רבי יונתן אומר, כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. וכן **מסופר** על מר זקני הגאון רבי **מעתוק עתוגי הכהן** זצ"ל, (מח"ס יקר הערך, איש הערך), שבקטנותו היה יתום, ועני מרוד, ולמרות זה ישב שקד ועמל הרבה בתורה, עד שזכה בס"ד לתורה ועשירות בשלחן אחד זיע"א.

כתב הרמ"א ז"ל בשולחן ערוך יורה דעה (סימן רמט) משם הרשב"א ז"ל, וזה לשונו: מדת התורה שהיא כותבת ומפרסמת עושי מצוה. ואם תורה עשתה כן, צריכין אנו להלך אחר מידותיה של תורה שהן דרכי נועם. לכן ראיתי לנכון לפרסם את בעלי המצוה התורמים היקרים והם: מתפללי בית הכנסת "**בית דוד**" על שם מורנו הרב הדיין המצויין **רבי דוד כהן יהונתן** זיע"א, רובע ו' אשדוד. השם עליהם יחיו אמן. וכן את ידידנו היקר והנעלה **יוסף סבן** ובניו: **משה**, **גולן**, הי"ו, בעלי החנות "**יוסף מלך הדגים**" ברובע ב' אשדוד. ובניו, **אלפונס**, **אלי**, הי"ו בעלי החנות "**ברכת הים**" רובע ו' אשדוד. וכן ידידנו היקר **שלמה ממן** הי"ו, בעל חנות פירות בשוק העירוני ברובע ב' אשדוד. וכן ידידנו היקר **מיכאל דהן** הי"ו, בעל חנות **בשר מהדרין** רובע ו' אשדוד. וכן ידידנו היקר **ויקטור קדוש** הי"ו, בעל חנות **בשר מהדרין** רובע ב' אשדוד. וכן ידידנו היקר **אסף לוי** הי"ו, בעל **פתריה דהרי** רובע ו' אשדוד. וכן ידידנו היקר **ר' אפרים פור** הי"ו, בעל חנות הלבשה "**תומכי תורה**" רובע ז' אשדוד, וכן ידידנו היקר **יובל בוזנח** הי"ו, בעל חנות אופטיקה **מרכז הראיה ס.י.ב אופטיק** רובע ז' אשדוד. וכן ידידנו היקר **ר' הלל כהן** הי"ו, בעל חנות "**מעטפות וניר כהן**" אשדוד, וכן ידידנו היקרים **אורן ונוריאל שמחי** הי"ו, בעלי חנות "**כל בו שמחי**" רובע ז' אשדוד. וכן ידידנו היקר **ר' עזרא שור** הי"ו, בעל מכבסת "**חיש צח**" אשדוד. וכן ידידנו היקר **ר' שלמה אסייג** הי"ו, בעל אולמי "**ארמונות המלך שלמה**"

אשדוד. וכן ידידנו היקר נעים זמירות ישראל הזמר **ר' אשר אלחרר** הי"ו, בעל תקליטית "**הזוהר**" אשדוד. וכן ידידנו היקר **שלמה בן דוד** הי"ו, וכן ידידנו היקר **גבריאל סבאג** הי"ו, וכן ידידנו היקר **חיים מימון** הי"ו. וכן ידידנו היקר **יוסי בן חמו** הי"ו, וכן ידידנו היקר **רפי מיארה** הי"ו. וכן ידידנו היקר **שמעון צרפתי הי"ו**, וכן ידידנו היקר **שמואל אזולאי הי"ו ובנו דוד אזולאי** הי"ו, וכן ידידנו היקר **ר' יוסף ינון מאזוז** הי"ו, וכן ידידנו היקר **ר' מצליח עסיס** הי"ו, וכן ידידנו היקר הגאון **רבי רחמים עמרוסי** הי"ו, וכן את אחי היקר **ר' אפרים הכהן** הי"ו, ודודי היקר **ר' חיים הכהן** הי"ו, וכן שאר התורמים היקרים החפצים בעילום שמם, שעזרו ועוזרים לנו בהונם ואונם, הן בעבר והן בהווה והן בעתיד בעזרת ה' יתברך, אחד המרבה ואחד הממעיט, הם וכל משפחתם ה' עליהם יחיו אמן, כל קוני ברכת השנה לחיזוק גמחי"ם הן בעבר, הן בהווה, והן בעתיד. וכן שאר הידידים העוזרים לנו מידי פעם בפעם (החפצים בעילום שמם, הי"ו, וכלפי שמיא גליא, בהסעת הדברים ברכבם מהחנויות הנזכרים אל הבית לחלקם למשפחות ה' עליהם יחיו אמן, (הגם שלפעמים יש להם טורח גדול בזה...). הם ומשפחתם ה' עליהם יחיו אמן, כולם ישאו ברכה מאת השם יתברך, אלהי המערכה, ויריק עליהם שפע ברכה והצלחה (וידוע מה שרמזו המפרשים ז"ל, בפסוק: "ויקחו לי תרומה" (שמות כה. ב). שהתיבות הנ"ל עולים בגמטריא כמנין **שפע ברכה והצלחה** בדיוק!). ממרומים, וימלא כל משאלות ליבם לטובה ולברכה בגשמי וברוחני, ויזכו לכל הברכות האמורות בתורה אמן ואמן. ונזכה כולנו יחד לשוב בתשובה שלמה לעבודתו יתברך. ויהיו כל מעשינו לשם שמים אמן. וראה עוד בהקדמתי לספרי הקטן "מתוק לחכי" מה שהארכתי בסייעתא דשמיא במעלת נותני צדקה מפי סופרים וספרים. עיין שם ותרוה נחת.

ולזיכוי הרבים אמרתי להעתיק כאן את שמות הגמחי"ם לפי סדר א-ב. א) אמבטיה לתינוק. ב) אמירת קדיש לעילוי נשמת הנפטרים לשם שמים!. ג) ארון קודש נייד. ד) בולים ומעטפות. ה) ברגים למשקפיים. ו) ברכונים ברכת המזון (נוסח ספרד). ז)בשמים להבדלה- לברית מילה וכיוצא. ח)דבק (כל הסוגים). ט) דפי היתר עיסקא. י) דרשות לכל אירוע. יא) דף הנהגות ישרות מגדולי הרבנים זצ"ל, (לע"נ הנפטרים לחלק ביום אזכרה של השבעה או השלושים מודפס לע"נ הנפטר, להשיג עותק אחד ולצלם לזיכוי הרבים כל כמות שירצה!). יב) הדפסת מודעות תורניות לזיכוי הרבים בלבד! (מודעה אחת). יג) הזמנה לבר מצוה (דוגמאות למשפחות נצרכות). יד) "ובלכתך בדרך" - ספרים קטנים בכל מיני מקצועות התורה. בשביל נסיעה באוטובוס וכיוצא. טו) חוטי תפירה. טז) חלות לשבת. יז) טלית. יח) טלפון. (מכשיר אלחוטי או רגיל). יט) יין לשבת. כ) כבל מאריך. כא) כסאות כתר. כב) כסא אוכל לתינוק. כג) כסא בטיחות לרכב. כד) כסאות נכים הליכונים, מקלות הליכה ועוד. כה) כלי עבודה. (מקדחה מברגה ועוד). כו) כרית לברית מילה. כז) כריות.

כח) כלי מטה. (סדינים ציפיות ועוד). כט) לולים. ל) לימוד משניות לע"נ הנפטרים. (מסכת אחת ללא תשלום). לא) מאוררים. לב) מגבות. לג) מגשים לשמחות. לד) מוצרי תינוקות-בקבוקים, ומוצצים. לה) מזוזות. להשאלה בלבד. לו) מזכרת יפה לברית מילה, רמזים והלכות הרמוזים בתיבת "מילה", עם כיתוב מזכרת משמחת הברית מילה של... (עותק אחד חינם, ויצלם בכל כמות שירצה). לז) מזכרת יפה לבר מצוה, סגולות לזכרון לימוד התורה מפי סופרים וספרים, עם כיתוב מזכרת משמחת הבר מצוה של... (עותק אחד חינם, ויצלם בכל כמות שירצה). לח) מזכרת יפה לחתונה, הנהגות נפלאות ומוסרים ממורנו הגאון רבי שלום הכהן זצוק"ל וזיע"א, עם כיתוב מזכרת משמחת החתונה של...
(עותק אחד חינם, ויצלם בכל כמות שירצה). טל) מכשירים רפואיים. (מדחום, מכשיר אנלציה, מכשיר אדים חמים). מ) מזרונים. מא) מטבעות לפדיון הבן. מב) מטריות. מג) מידע תורני ממוחשב. תנ"ך, ש"ס, ומדרשים שו"ת ועוד. מד) מידע על תאריך בר מצוה מלועזית לעברית. מה) מידע על תאריך אזכרה מלועזית לעברית. מו) מיחם. (דוד למים חמים). חשמלי, וכן לא חשמלי להניח על הפלאטה. מז) מידע על זמני נץ החמה, שקיעה, זמן כניסת שבת, על פי לוח "כסא רחמים המדוייק! מח) מטריה ואביזרים לשמח כלה. מט) מכונת תספורת. נ) מכשירי כתיבה. נא) מנורות. נב) מערכת הגברה. נג) מגש לפדיון הבן. נד) משאבת חלב. נה) נרות, (גם נרות נשמה). נו) נייר חתוך לשבת. נז) סגולה ללידה קלה- ספר "נועם אלימלך". וכן מעין קמיע לשמירה, ובו ברכת כהנים. נח) סולם. נט) סוכריות לשבת חתן. ס) סידורים. סא) סל לטבילת כלים. סב) ספר תורה. סג) ספריית-ספרי לימוד בכל מקצועות התורה תנ"ך, דרוש, מוסר, ש"ס, הלכה, ועוד. (למעלה מ-5.000ספרים!) סד) ספריית ספרי קריאה לילדים ולנוער. (למעלה מ-250 ספרים!). סה) ספרי "ברית עולם". לחנוכת הבית וללייל (הזוהר) ברית יצחק. סו) ספרי "בית מנוחה", קריאה לע"נ הנפטרים, וכן ספרי "אדרא רבה" המחולק. סז) ספר תהלים המחולק. סח) עריסות. סט) עציצים (אגרטל עם פרחי משי להניח ליופי על שולחן שבת חתן וכיוצא). ע) פלטה לשבת. עא) פסוקים לשמות. עב) צבע לתפילין. עג) קופסא לעדשות ותמיסה לניקוי עדשות. עד) קופסאות גדולות לסלטים. עה) קלטות, שירים חסידי, מזרחי ועוד. עו) קלטות מוסר מגדולי המרצים נר"ו. עז) קלטות הלכה מגדולי הפוסקים נר"ו. עח) קלטות לילדים לגיל הרך, סיפורי חז"ל ועוד. עט) קלטות קריאת פרשת השבוע עם טעמי המקרא, (על כל פרשה) בדקדוק ובדיוק, על ידי הקורא הותיק רבי יעקב צרפתי נר"ו. פ) שידוכים. פא) שולחנות וספסלים. פב) שמיכות. פג) תאורה, (כבל מאריך עם בתי מנורה). פד) תבניות אפיה. פה) תיקי נסיעות. פו) תלבושת לכלה תוניסיאית לחינה. פז)

תפילין. פח) תרופות. (כדורי אקמול, יוד, פלסטרים, ועוד). פט) תחפושות ואביזרים לפורים. צ) הנחה להזמנת תקלטיית "הזוהר" בניצוחו של ידידנו רבי **אשר אלחרר** נר"ו, למזמין דרכנו. צא) הנחה להזמנת אירוע באולמי "ארמונות המלך שלמה" אשדוד. בהנהלת ידידנו רבי **שלמה אסייג** נר"ו, למזמין דרכנו. סך הכל **צ"א** סוגי גמחי"ם. ובא סימן: "**אמן**"! ועוד היד נטויה בעזרת האל וישועתו, ובלי נדר להוסיף עוד גמחי"ם לתועלת הרבים בס"ד, כל הגמחי"ם הם בעזה"י ובל"ן לאקמא שכינה מעפרא, ולהצלחת כלל ישראל בארץ ובתפוצות בגשמי וברוחני אמן. ולע"נ כל נפטרי ישראל.

עוד מפעולות הגמ"ח: חברת תהלים. עזרה למשפחות נצרכות, עזרה לחתנים, שיעורי תורה לנוער ולמבוגרים. הכנה לבר מצוה. הדרכת חתנים. יעוץ בשלום בית. ועוד. - גמ"ח חסדי דוד אשדוד גמטריא "**נדבות**" (תהלים סח. י) הגמחי"ם שיש ברשותנו בסייעתא דשמיא הוא בזכות נדיבי עם ה' עליהם יחיו אמן. וכן גמטריא "כי שלום אהלך" (איוב ה. כד.) ויובן על פי מה דאיתא בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר רבי יהודה, לעולם יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו, שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה שנאמר, "השם גבולך שלום חלב חיטים ישביעך" (תהלים קמז. יד) עיין שם. ויש לנו באמתחתינו הרבה סיפורים על שלום בית וכיוצא בזכות הגמחי"ם המתנהלים על ידינו בסייעתא דשמיא, ואין כאן מקום להאריך. והשם יתברך יעזרנו על דבר כבוד שמו אמן ואמן. - כל מי שיש לו מהמוצרים הנזכרים לעיל, במצב תקין, ויכול לתרום. או רוצה לעזור בכל תרומה שהיא, יפנה אלינו, ותבוא עליו ברכת טוב!

המלצה מאת כבוד מעלת מורי ורבי ועטרת ראשי, הרב החסיד שבכהונה, הגאון הגדול, עצום ורב, זקן רבני העדה, כמוה"ר רבי נסים הכהן שליט"א. (**זצוק"ל וזיע"א, מח"ס שו"ת מעשה נסים ו"ח**)

כבר נודע הרבה זמן המפעל היקר אשר בשם גמ"ח "**חסדי דוד**" אשר ע"י החה"ש... ר' **יוסף הכהן** הי"ו באשדוד, אשר מטרתו שיעורי תורה לילדים ולנוער, ולבעלי בתים, הדפסת גליון תורני, גמ"ח מתן בסתר, גמ"ח קלטות מוסר, גמ"ח ספרים, גמ"ח חלוקת פירות וירקות לנזקקים. גמ"ח חלוקת דגים ובשר. ועוד ועוד... (**למעלה משישים סוגי גמחי"ם בן פורת יוסף, כן ירבו!**). וכדאי להחזיק בידו כדי שיוכל להמשיך בפעולותיו אלו ולהגדיל אותם. וכל העוזר עוזרים לו מן השמים.

בברכת התורה. ע"ה **נסים הכהן** סילט"א.

המלצה מאת כבוד מעלת מורי ורבי ועטרת ראשי, מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א.

גם אני מצטרף לכל האמור, ותחזקנה ידכם להגדיל תורה וחסד ושכרכם כפול מן השמים.

מאיר מאזוז נאמ"ן ס"ט

פתיחה

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה (תהלים קיא. א). הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו (שם קיח. א). על אשר שם חלקי מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות (ברכות כח:). וזיכני ברחמיו הרבים לחדש חידושים רבים בתורתנו הקדושה, מהם חידושי תנ"ך. חידושי ש"ס. חידושי שו"ת. ועוד. ועוד. ולהדפיס מהם הרבה ספרים בס"ד, מהם על התורה, על תהלים, על הגדה של פסח, על מגילת אסתר, שאלות ותשובות בהלכה, ענייני שלום בית ועוד. להפיצם בישראל, ולזכות את הרבים. ותלי"ת קיבלתי הרבה מכתבי ברכה מרבנים חשובים, וכן טלפונים מהרבה אנשים שהתחזקו בס"ד ברוחני ובפרט מהסיפורי צדיקים שהבאתי בספרים הנ"ל, ומזה נתעודדתי והתחזקתי להמשיך לכתוב ולחדש ולהשתדל להוציא לאור עוד ספרים מועילים בס"ד.

הספר הנכבד הזה, ספר "**יוסף לקח**" יכיל: בס"ד ספר **משלי** ובסופו חידושים פרפראות, גמטריאות, דרושים ועוד, והוא נתחבר בפרט לרפואת הורינו היקרים מעלת אבינו מורנו החה"ש והכולל הרב **מאיר הכהן** בן **שרינה** נר"ו, אשר בעוה"ר, ביום שבת קודש פרשת כי תשא (שבת פרה), כ' אדר תש"ע, נפל למשכב, רחמנא ליצלן, אל נא רפא נא לו ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, וזכות התורה הקדושה והרבנים המוזכרים כאן בספרי הנכחי תעמוד לו להתחזק בבריאות איתנה ונהורא מעליא, ויהיה בקרוב ממש בריא כאולם בעה"ו אכי"ר, וכן לרפואת מעלת אימנו מורתנו מרת **זינה** בת **מבירכה** מב"ת. אל נא רפא נא לה ברנ"ב איבריה ושס"ה גידיה, רפואה שלמה ובריאות איתנה אכי"ר. וכאן המקום להודות ולברך מקרב לב לכל אחי ואחיותי ולכל אשר באהליהם הי"ו, על טיפולם המסור בהונם ואונם, על הביקורים בכל יום, ועל קיום מצות "**כיבוד הורים**" בס"ד בהידור, תהי משכורתם שלמה מעם השי"ת וימלא כל משאלות לבם לטובה ולברכה בכל מכל כל ברוחני ובגשמי ויזכו לראות רוב נחת דקדושה וכל טוב מכל יוצאי חלציהם אכי"ר.

והנה בכתיבת החידושים נתרגלתי לכתוב בסייעתא דשמיא מיום לומדי בישיבה הקדושה והמפוארה, לשם טוב ולתהלה, ישיבת "**כסא רחמים**" ספרדית תכב"ק, (ישיבת כסא רחמים גמטריא "**זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו**" (תהלים ל. ה).!). אשר בה מלמדים האחים המבורכים, שלשה המה מטיבי צעד, ובראשם מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, הגאון

האדיר, עצום ורב, אביר המעיינים בדורנו, שר התורה, מעלת כבוד מורנו הרב רבי **מ**נחם **א**ליעזר **ש**ניאורסון **ז**ילברשטיין **ו**לפו **ב**ן **ר**בי **מ**אזוז מרן ראש הישיבה נר"ו. ואחריו יאיר נתיב מעלת מורי ורבי ועטרת ראשי מעלת כבוד מורנו הרב הגאון רבי **צ**בי **ד**ניאל **י**הודה **ק**ליין **מ**אזוז נר"ו ר"מ ומנהל הישיבה. ואל השלשה לו בה מעלת מורי ורבי ועטרת ראשי הגאון העניו והחסיד כבוד מורנו הרב **ר**פאל **ב**נימין **ח**יים **כ**הן **מ**אזוז נר"ו ר"מ בישיבה. בני מרן הגאון הדיין המצויין רבנו "**איש מצליח**" זצוק"ל וזיע"א והי"ד. וכן שאר הרמי"ם בישיבה ה' עליהם יחיו אמן. שעודדו אותי ועזרו לי מאד בלימוד התורה, ובכתיבת החידושים, השם יתברך ימלא כל משאלות לבם לטובה ולברכה ויזכו לכל מילי דמיטב בגשמי וברוחני. ויראו פירות ופירי פירות בעמלם אמן ואמן.

וכבר ידוע מדברי חז"ל כמה גדולה מעלת מחדשי חידושים לפני הקב"ה יתברך שמו לעד, ובפרט מי שמשתדל גם לכותבם, ראה באורך בספרי הקטן "מעשה נסים- עשה לך רב", (ערך כתיבת חידושים), מה שהארכתי בזה מפי סופרים וספרים. וינעם לך. ואכמ"ל. **יש** מהחידושים המוזכרים בספר הזה שדרשתי אותם ברבים בשיעור הקבוע בעזרת השם יתברך ובלי נדר, אחר תפלת מנחה גדולה (בשבתות שבין פסח לעצרת), **ב**בית הכנסת "**בן ציון**" לעולי תוניסיה באשדוד יע"א.

(ראה למעלת הרב הגאון רבי **יצחק ברדא** נר"ו שכתב, בספרו אור ההלכה מהלכות שבת עמוד נז (הלכה טו) אפילו שמצוה להתפלל מנחה קטנה בימי החול לקיים מה שנאמר: "ייראוך עם שמש". להתפלל מנחה לפני השקיעה בשעה או פחות, עד השקיעה. מכל מקום ביום שבת קודש מתפללים מנחה גדולה, דהיינו חצי שעה אחרי חצות היום, שאז התעוררות הרחמים, וזה בין על פי הפשט ובין על פי הקבלה עיין שם. וראה מה שכתב בזה הגאון הנזכר נר"ו, בספר לבנימין אמר, למעלת ידידנו השקדן בתורה הרב המנוח רבי **בנימין חדאד** ז"ל, עמודים 61-58, עיין שם).

אחר קריאת תהלים המחולק. אנו יושבים קרוב לשעה ויותר, ודורשים חידושים על הפרשה וכן מעט הלכה. וכן סיפורי צדיקים. וברוך ה' שיעור זה נמשך כבר למעלה מכ"א שנים. והשם יתברך יעזרנו להתמיד בזה עוד רבות בשנים, מתוך בריאות איתנה ושובע שמחות, ולעשות רצונו כרצונו אמן. וכן יש חלק מהחידושים שנדפסו כאן שמהם דרשתי לפני קהל חברים מקשיבים הי"ו, מתפללי בית הכנסת "בית דוד" על שם מורנו הרב רבי **דוד הכהן יהונתן** זצוק"ל וזיע"א לעולי תוניסיה באשדוד. ובפרט בחודש סיון בשיעורים בערב בין מנחה לערבית, כמו כן השתדלתי להכניס כאן קושיות או תירוצים שנתחדשו לי ביום חג השבועות, ונתבקשתי מאת משתתפי השיעורים הי"ו, להעלות החידושים על גבי ספר לתועלת זיכוי הרבים. וברוך ה' כשעלה בידי וראיתי שנתאסף

אצלי בסייעתא דשמיא הרבה חידושים על ספר משלי, התחלתי להדפיסם בגליוננו היקר "**חסדי דוד**" בחודש סיון, היוצא לאור מידי חדש בחודשו. (זה כ"ג שנה, השי"ת יעזרנו להתמיד בזה עוד רבות בשנים מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא אכי"ר).

וכן למדתי כמה וכמה הקדמות חדשות של דברי רז"ל במדרשים, ועל פיהם בניתי פירושים חדשים בפסוקים, בסייעתא דשמיא, וראה לגאון עוזנו רבנו **חיים בן עטר** ז"ל בספרו "אור החיים" (בראשית א. א.) שכתב, וזה לשונו: דע כי רשות לנו נתונה לפרש משמעות הכתובים בנתיבות העיון ויישוב הדעת הגם שקדמונו ראשונים ויישבו באופן אחר, כי שבעים פנים לתורה (במדבר רבה נשא יג טז), ואין אנו מוזהרים שלא לנטות מדברי הראשונים אלא בפירושים שישתנה הדין לפיהן, ולזה תמצא שהאמוראים אין כח בהם לחלוק על התנאים במשפטי ה', אבל ביישוב הכתובים ובמשמעות מצינו להם בכמה מקומות שיפרשו באופן אחר. עד כאן. וראה עוד לגאון הנזכר ז"ל (בראשית מו. ח) שכתב, וזה לשונו: ולא יקשה בעינך שיהיה פירושינו היפך דברי רבותינו ז"ל, כי כבר הודעתיך כי בפשטי התורה שאין הלכה יוצאה מהם רשות נתונה לתלמיד ותיק לחדש, ועליהם נאמר (שיר השירים ה. טז) חכו ממתקים וכולו מחמדים, ויש ליישב מה שהקשינו לדבריהם ז"ל והוא דחוק, והפשט כראי מוצק, והדרשה תדרש. עיין שם. ועל כל פנים גם שנעזר בספרים יקרים אלו לענין מקורות וכיוצא, כדאי מאד שישתדל לבדוק המקור שוב בתוך הגמרא או המדרש או בתוך החומש. כיון שפעמים רבות מצאתי שהדברים במקורם יותר מדוייקים וברורים. וכך ינצל בעזרת האל וישועתו משגיאות.

תחילת חיבורו של ספר זה פירושים על משלי התחיל בחודש אייר **ת**הא **ש**נתנו **מ**לאה **ח**ידושים, כשהיינו לומדים טעמי ספר משלי כל יום חמישי (בשבועות שבין פסח לעצרת), בערב אצל מעלת מורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** נר"ו, ובפרט בחג השבועות שקוראים בו ביום את כל ספר משלי, ובמשך השנים השתדלתי בס"ד ללמוד ספר משלי עם פירושים בספרים שונים בפרט של רבותינו זצוק"ל וזיע"א, ואשר חיים עודנה נר"ו, וברוך ה' עלו לי בסייעתא דשמיא הרבה חידושים, והייתי מעלה הדברים על הכתב, והייתי מעביר החידושים לפני מורי ורבי ועטרת ראשי הרב החסיד שבכהונה, הרב **נסים הכהן** זכר צדיק וקדוש לברכה לחיי העולם הבא וזכותו תגן עלינו אמן, (וכבר אשתקד הוצאתי בס"ד לעילוי נשמתו ספר מעשה נסים- עשה לך רב, יכיל: תק"ח פירושים במשנת עשה לך רב וקנה לך חבר, ובו הבאתי הרבה שבחיו והליכותיו בקודש ועוד), והוא כאב את בן רצני, והיה מאשר לי את רוב החידושים, אפילו שהיו קלים ופשוטים, ופעמים דחוקים, והיה מעביר עליהם קולמוס, וכותב למעלה הסבר מדוע התירוץ אינו

מתקבל, ויש כאלה גם שלא היה דוחה לגמרי, אלא עושה לידם סימן 3 עיגולים, וזה מרמז, שפירוש זה מעט דחוק. או שאינו ראוי לכתיבה, וזה נותן עידוד וחשק ותמריץ להשתדל לכתוב להבא חידושים יותר מוצלחים.

יש לציין שאת החידושים היינו מקבלים כל יום שלישי שנכפל בו כי טוב, והיינו מצפים בכליון עינים למורנו ורבנו הנזכר, שיבוא מביתו אל הישיבה, עם החידושים אם על התורה, אם בגמרא, ועוד, ונראה אם החידושים שחידשנו הם נכונים, ופעמים היינו מנסים לתקן את החידוש על ידו, והוא היה מאיר לנו פנים ומסביר לנו מה הדוחק או הטעות בחידוש. וזה היה נותן לנו שמחה וסיפוק רוחני מלימודנו. ועד היום ברוך ה', כשעולה לי איזה חידוש ונראה לי שהוא מעט מורכב וכיוצא, אני קודם מרצה אותו בטלפון למורי ורבי הנזכר, לבדוק אם הוא ראוי אם לאו, ולצערי הרב, לא כתבתי הכל בחוברת אחת מכורכת ומסודרת, רק בדפים מדפים שונים, ולכן יש חידושים שראיתי שנכפלו רק בשינוי לשון ומקור, ופעמים הייתי משמיט אותם, ופעמים משאיר אותם, וקובץ על יד ירבה, וברוך ה' אחרי עמל וטורח מרובה, הצלחתי להעלות את רוב החידושים על הכתב, ואם כי היה ביכולתי בסייעתא דשמיא, להאריך ולפתח הדברים יותר, עקב הזמן הדחוק, לא הארכתי מדאי. ועוד חזון למועד. (ועדיין נשארו לי עוד הרבה חידושים מפוזרים בדפים שונים, והשם יתברך יעזרני לבררם ולהדפיסם בזמן קרוב מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא אמן). וכן לפתח את המקורות, וחלק לערוך מחדש.

וכאן יש לי חובה נעימה להודות לכל עשרות הרבנים נר"ו, ששלחתי להם איזה ספר מספרי, וביקשתי מהם שישלחו לי את ספריהם שחיברו, כדי להתבשם מאור תורתם ויראתם, ולקיים "טוב סחרה מסחר כסף" (משלי ג. יד). ונעתרו לי בזה, ובזכותם חידשתי בעזרת האל וישועתו, עוד הרבה חידושים על דברים שכתבו בספריהם, בבחינת אין בית המדרש בלי חידוש (חגיגה ג.). ובבחינת "יגדיל תורה ויאדיר" (ישעיה מב. כא). ושכרם כפול ומכופל מן השמים בזה ובבא לזכות לכל הברכות האמורות בתורה בגשמי וברוחני אמן.

ובהזדמנות זו אני פונה ומבקש מכל אדם ואדם, שהבטחתי לו איזה ספר מספרי בעבר, או ששילם בעד אחד הספרים שהוצאתי לאור, ועדיין לא קיבל את הספר יפנה אלי לפי הכתובת הרשומה מאחורי פתח השער, ובעזרת ה' יתברך ייענה. וסליחה מראש על העיכוב והטירחא.

ויזכר לטובה ידיד נפשי רב אחאי, רב כהנ'א ורב חסד'א, מעלת הגאון הגדול, עצום ורב, חכם ובקי טובא, רבי **אהרן הכהן** נר"ו (ר"מ בישיבת "אור יוסף" צרפת, ומח"ס אמרי אהרן,

ועוד לו רבות בכתובים, השי"ת יעזור לו להוציאם לאורה תורה מפוארת בכלי מפואר, מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא והרחבת הדעת ושובע שמחות אמן). שעזר לי ועודדני בזה הרבה. וכן רוב ככל החידושים הנמצאים כאן בספר הנכחי, הייתי מרצה לו דרך הטלפון והיה שומע אותם בסבלנות רבתי, וגם היה מאשר לי אותם ומוסיף בהם דברי נופך ועוד. (והובאו הדברים בספר בשמו במקומם), השם יתברך ימלא כל משאלות ליבו לטובה ולברכה, ויזכה הוא וכל משפחתו ה' עליהם יחיו אמן, לכל מילי דמיטב בגשמי וברוחני, ונזכה לראות את כל חידושיו יוצאים לאורה מתוך שובע שמחות והרחבת הדעת אמן ואמן.

ויהי רצון שבזכות החידושים ולימוד התורה בספר זה, השם יתברך ויתעלה שמו, ימחל לי ולמשפחתי על כל חטאינו ועונותינו, בין באונס, בין ברצון, בין בשוגג, בין במזיד, בין בדיבור, בין במעשה, בין בגילגול זה, בין בגילגולים אחרים. והריני מבקש סליחה מחילה וכפרה מכל אדם שפגעתי בו ח"ו, וראה למעלת ידידנו הרב הגאון רבי **משה חורב** נר"ו, בהקדמתו לספרו **קרן אור** בשבח מעלת החידושים (אות טז) שהביא משם הגאון **לב אריה** ז"ל, בהקדמתו שכתב: "בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב קרבן ומתכפר לו, וכשהוא כותב בספר מה שלומד כתיבה זו היא העולה במקום קרבן ואף יותר מקרבן" עיין שם. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (מנחות קי) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז. לז). כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם אמר רבא, האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה? אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם, (אין צריך לא עולה וכו' - דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה למנחה בשביל המנחה כגון לכם בשבילכם כלומר התלמוד תורה מכפר על עונותינו. רש"י). עיין שם. וכן אמרו במדרש (ויקרא רבה כה. א): אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה? אם היה למוד לקרות דף אחד - יקרא שני דפים, לשנות פרק אחד - ישנה שני פרקים. אלמא יש כפרה ברוב לימוד. ויעשה חסד ואמת, ובזה יתכפרו עוונותיו, שנאמר: "בחסד ואמת יכופר עון" (משלי טז. ו). עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (שלח קנט.) על פסוק: "ויבאו עד נחל אשכול וגו'" (במדבר יג. כג). רבי יהודה פתח, "כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם וכו'" (ישעיה מב. ה). כמה יש להם לבני אדם להסתכל בעבודת הקדוש ברוך הוא, כמה יש להם להסתכל בדברי תורה שכל מי שעוסק בתורה כאילו מקריב כל הקרבנות שבעולם לפני הקדוש ברוך הוא, ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא מכפר לו על כל עונותיו ומתקנים לו כמה כסאות לעולם הבא עיין שם. ויהי רצון שהשם

יתברך יעזרנו שלא נחטא עוד, ונשוב כולנו בתשובה שלמה מאהבה, לכבודו יתברך ויתעלה שמו, ונעשה רצונו כרצונו אמן.

וברוך ה' האל החונן לאדם דעת שעזרני בזה ויצא מתחת ידי בסייעתא דשמיא דבר מתוקן, עד היכן שידי יד כהה משגת בסייעתא דשמיא. את אחי הקוראים ה' עליהם יחיו אמן. אבקש לקרוא וללמוד בספר זה, והיה אם יהיה מי שיתחזק מדברי חז"ל המובאים כאן, והיה זה שכרנו. והכל הוא להרבות כבוד שמים של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, יתברך ויתעלה שמו.

ובזכות הלימוד בספר זה, השם יתברך ויתעלה שמו, יפקוד כל העקרים והעקרות בזרע חייא וקיימא אמן. וכל הרווקים והרווקות ימצאו זיווג הגון ונאה בקרוב אמן. וכן יתרפאו כל חולי עמו ישראל בגשמי וברוחני. ויקרא דרור לכל שבויי עמו ישראל. וימלא משאלות ליבם של עמו ישראל לטובה ולברכה אמן ואמן.

ואל הקורא הנכבד אקרא! אם ימצא שגיאה בדברי יודיעני בזה ומכל מלמדי השכלתי, ושכרו כפול מן השמים. וכן אם ימצא כאן איזה חידוש שנדפס כבר בספרי הקודמים ונכפל כאן בלי שום שינוי או תוספת, נא לדון אותי לכף זכות, כי בשגגה היתה, ועקב עיסוקי וטרדותי הרבים, לא הרגשתי בזה. **והדן** חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות (שבת קכז:). לא ניתנה התורה למלאכי השרת (ברכות כה:).

ובכלל הברכה יתברך מפי עליון מעלת מורי ורבי ועטרת ראשי, פארי הוא הדרי, הגאון המופלא וכבוד ה' מלא, אביר המעיינים בדורנו, מרן ראש הישיבה הרב **מ**מנו **א**שר **י**למדו **ר**בים **מ**אזוז **נ**ר"ו, (ראש ישיבת "כסא רחמים" ספרדית, ... ישב על כסא רחמים, "**ישב**" גמטריא מאיר מאזוז בדיוק!). אשר נתן לי הרבה עידוד בהדפסת גליוננו "חסדי דוד" ובהוצאת החידושים לאורה, וכן גם עבר על חלק מהחומר, וגם שמע כמה חידושים מספרי הנכחי, ונהנה מהם, ואמר לי "מתוק מדבש"!. השם יתברך ישלח דברו וירפאהו ויתן לו עוז תעצומות להמשיך להנהיג ולהדריך את הישיבה עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן. ונזכה לראות בס"ד את כל כתבי יד קדשו - חידושיו במהרה יוצאים לאורה מתוך הרחבת הדעת ושובע שמחות אמן.

ובכלל הברכה יתברכו במיטב הברכות מגידי השיעור ופעמים רבות שאני נמצא באזכרות או בשיעורים במקום אחר, והם לי לאחיעזר ואחיסמך לתת את השיעור הקבוע במקומי, בבית מדרשנו "**בית דוד**" על שם מורנו הדיין המצויין הגאון רבי **דוד הכהן יהונתן** זצוק"ל וזיע"א, ובעוד מקומות, מעלת ידידי היקרים: הרב **אלחנן הכהן** שליט"א,

הרב **אליהו זוארץ** שליט"א, הרב **יוסף לוי** שליט"א, הקב"ה יריק עליהם ועל משפחתם שפע ברכה והצלחה בכל מכל כל ברוחני ובגשמי וכל טוב אכי"ר.

ויהי רצון שהשם יתברך יעזרני בקרוב לברך על המוגמר להוציא לאור את שאר ספרי הקטנים "**אורחות חיים**" **ח"ב** הנהגות צדיקים. "**אילת השחר**" חידושים על מגילת אסתר. "**אמרי יוסף**" **ח"א** דרושים בענייני מוסר. "**אמרי יוסף**" **ח"ב** חידושים מאמרים ומעשיות על המועדים ועוד. "**ביד רמה**" **ח"ב** חידושים ורמזים על הגדה של פסח. "**בית החיים**" הלכות שמחות. "**בית יוסף**" חידושי תפלה. וכן חידושי מערכות. "**בית כהן**" שאלות ותשובות בהלכות נשיאת כפים. "**בית לחם**" חידושים על מגילת רות. "**בסוכות תשבו**" דרושים לסוכות, הלכות ארבעת המינים. "**דברי חכמים**" חידושי מגילת קהלת. "**דרכי איש**" חידושים על ספר משלי, (שלא נדפסו בספרי הנכחי), "**הסירו מכשול**" דברים שאנשים נכשלים בהם. "**וישב יוסף**" **ח"ג** שו"ת ובסופו ספר "**דברי יוסף**" חידושי תורה. "**וישב יוסף**" **ח"ד** שו"ת ובסופו ספר "**וליוסף אמר**" חידושי תורה. "**וישב יוסף**" **ח"ה** שו"ת ובסופו ספר "**שער יוסף**" חידושי תורה. "**וישב יוסף**" **ח"ו** שו"ת ובסופו ספר "**יד יוסף**" חידושי תורה. "**ויאמר יוסף**" **ח"א** חידושים על כל חמשה חומשי תורה. "**ויאמר יוסף**" **ח"ב** חידושים על ההפטרות. "**ורפא ירפא**" חידושים בהלכה בענייני רפואה. "**זכרון להולכים**". "**חיי היהודים בג'רבא**". "**חיים וחסד**" חידושים על ספר איוב. "**יד רמה**" חידושים על התלמוד. "**לקט יוסף**" - ערכי הכינויים מהש"ס המדרשים והזוהר עם חידושים ועוד. "**מעשיהם של צדיקים**" סיפורים ועובדות מחכמי ורבני ג'רבא ועוד. "**צדיק כתמר יפרח**" חידושים על ספר תהלים. "**שירת הים**" **ח"ב** חידושים על שיר השירים. "**שלום אהלך**" **ח"ב** ענייני שלום בית ועוד. "**שמות לפסוקים**". "**תפארת אבות**" חידושים על מסכת אבות. וכן להוציא לאור ספר שו"ת **מעשה נסים** ח"ו, למורי ועטרת ראשי **מוהרנ"ך** זצוק"ל וזיע"א, וכן עלה במחשבה בס"ד להוציא לאור ספר "**יגדיל תורה**" יכיל: עשרות רבות של פירושים בפסוקי התורה, שחידשתי בס"ד, ע"פ הקדמות מממדרשים ומספרי רבותינו ועוד. וספר זה יועיל בעה"ו למי שרוצה ללמוד בס"ד כיצד לחדש חידושים ע"פ הקדמות חז"ל, ולראות את מתיקות וערִיבות התורה, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. וכן שאר החידושים אשר עימי בכתובים, מתוך בריאות איתנה והרחבת הדעת אמן. ובהזדמנות זו אני פונה ומבקש מכל מי שרוצה לעזור לי בס"ד, בהוצאה לאור בהדפסת אחד מן הספרים הנ"ל, להצלחה או למנוחת הנפטרים וכיוצא, יפנה אלינו ושכרו כפול ומכופל מן השמים בזה ובבא אכי"ר.

וברכות יעטה על אבי מורי החכם השלם רבי **מאיר הכהן** נר"ו, ואימי מורתי **זינה** מנשים באהל תבורך, השם יתברך ישלח דברו וירפאם רפואה שלמה אכי"ר, אל נא רפא נא להם, אל נא רפא נא להם, ויתקיים בהם מקרא שכתוב: "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך", וכן מקרא שכתוב: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו". וירוו נחת מכל יוצאי חלציהם, וימלא כל משאלות לבם לטובה ולברכה, ויזכו לכל הברכות האמורות בתורה אמן. וכן את אחי ואחיותי גיסי וגיסותי וכל אשר להם הי"ו, יהי רצון שיזכו לאורך ימים ושנות חיים. מתוקים ומתוקנים. ששים ושמחים. שמחה בו משיגים. עשירים מאושרים, ויזכו לכל מילי דמיטב בכל מכל כל בגשמי וברוחני אמן. **גם** ברכות יעטה על ראש חמי וחמותי היקרים ר' **תמיר מאדאר** נר"ו ורעיתו **מרגלית** מנשים באהל תבורך. יהי רצון שיזכו לראות בשמחת בו"ב ובשמחת יוצאי חלציהם וירוו מהם נחת ולכל הברכות האמורות בתורה ולכל מילי דמיטב בגשמי וברוחני, והשם יתברך ימלא כל משאלות לבם לטובה ולברכה אמן.

ולא אחשוך את פי לברך את אשתי היקרה נוות ביתי ועזרתי בחיים רעיתי מרת **אילת**, (אשת חיל מי ימצא סופי תיבות אילת). מנשים באהל תבורך, אשר עומדת לימיני בכל כחה, לטפל בכל צרכי הבית, ובזכותה הגעתי עד הלום. ושלי ושלכם שלה היא. יהי רצון שהשם יתברך ימלא כל משאלות לבה לטובה ולברכה ויתן לה כח להמשיך לעמוד על המשמר. וכן את ילדינו היקרים **זיוה**. **מרגלית**. **מאיר דוד**. **תהילה**. **נאוה**. **איתמר תמיר**. **נועה**. **יעל**. נרם יאיר וזרח. ומטהם יפרח, עד ביאת משיח במהרה בימינו אמן. ויהי רצון שנזכה לחנכם על ברכי התורה והיראה, בקדושה ובטהרה, ויתקיים בנו מקרא שכתוב: "וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בוניך" (ישעיה נד. יג). אמן. והשם יתברך יתן לנו ולכל עם ישראל, חיים ארוכים טובים ומתוקנים. חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים של פרנסה טובה, חיים של חילוץ עצמות, חיים שיש בהם יראת חטא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים של עושר וכבוד, חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים, חיים שימלא לנו כל משאלות ליבנו לטובה ולברכה אמן.

ואחרונים חביבים הנדיבים היקרים די בכל אתר ואתר הי"ו, שעזרו לנו הן לשעבר הן בהווה והן בעתיד, בסיוע לעשרות הגמחי"ם הנמצאים בסייעתא דשמיא ברשותינו, וכן בהדפסת הספרים. למרות הקושי והטורח הגדול שיש להם, (ובספרי הקטן שו"ת וישב יוסף ח"ג, עודנו כ"י), הארכתי בשבח מעלת המתנדבים בעם ה' עליהם יחיו אמן. עיין שם ותרוה נחת). יהי רצון שהשם יתברך ימלא כל משאלות לבם לטובה ולברכה ויזכו לכל הברכות האמורות בתורה אמן.

והריני מגלה דעתי ורצוני כי כל החיבורים שהוצאתי בס"ד לאור בעבר, ושאזכה להוציא בסייעתא דשמיא. הכל הוא לשם יחוד קודשא בריך הוא ולאקמא שכינתא מעפרא, ולהצלחת כלל ישראל בארץ ובתפוצות. ולמנוחת כל נפטרי ישראל. וכל מחשבה או פניה זרה של גאוה וכיוצא ח"ו בכל אופן שתהיה הרי היא בטלה ומבוטלת כחרס הנשבר. ועיני לשמיא נטלית להשם יתברך ויתעלה שמו, שיפתח לבנו להבין התורה ולזכות ליראת שמים טהורה, להנצל מיצר הרע, ומהרהורים רעים ומחשבות רעות. ועזרני להתגבר על היצר הרע, ולעשות רצונך כרצונך, ושיהיו כל מעשינו לשם שמים לכבודו יתברך ויתעלה שמו. רפאני ה' וארפא, ברמ"ח איברי ושס"ה גידי, רפואה שלמה ובריאות איתנא ונהורא מעליא, ותזכני לחדש עוד חידושים רבים אמתיים ומועילים בתורתנו הקדושה ולזכות להוציאם לאורה מתוך שובע שמחות והרחבת הדעת לתועלת זיכוי הרבים אמן ואמן.

טרם אכלה לדבר אשא תפלה. לאל נורא עלילה. אנא ה'! סלח נא! מחל נא! לעמך ישראל בניך רחומיך, אין לנו פה לדבר, ולא מצח להרים ראש, ראה עמך זה כמה ימים רבים ושנים נאנחים בגלות, ועיניהם לך מצפות ומיחלות, נקום נקמת דם עבדיך השפוך. דחק את דוחקינו. לחץ את לוחצינו. הכרת והשמד אויבנו שונאינו וכל מבקשי רעתינו, הפר עצתם וקלקל מחשבותם, חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה, קבץ עמך ישראל המפוזרים בתפוצות, והעלם לארץ האבות, ונתבשר בשורות טובות ישועות ונחמות, שלח משיח בן דוד עבדך, ובנה מקדשך, ונקריב שם קרבנותיך, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם אמן ואמן.

הכותב וחותם ביום **שלישי ב' כסלו תשע"א** (יום הולדתי ה-37), לסדר: "**והיה** זרעך כעפר **הארץ** ופרצת **ימה** וקדמה **צפונה** ונגבה" ראשי תיבות גמטריא **יוסף!**

ע"ה **יוסף כהן** בן לא"א הרב **מאיר הכהן** נר"ו.

בשם ה' נעשה ונצליח

לשם יחוד קודשא בריך הוא, וכו', הריני בא לכתוב חידושי תורה על ספר משלי ממה שקבלה נשמתי בהר סיני, והכל לעשות נחת רוח ליוצרנו, ויהי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

טעמים למנהגנו ללמוד ספר משלי מפסח עד עצרת.

א. יש לומר בפשיטות כיון שזמן זה קודם מתן תורה, וקיימא לן דרך ארץ קדמה לתורה כדאיתא בילקוט שמעוני (בראשית רמז לד). ומשל למה הדבר דומה, לאדם הרוצה לנהוג במכונית, הרי שקודם שהוא עולה לרכב לנהוג הרי הוא צריך ללמוד את כללי הנהיגה

מה מותר ומה אסור וכו'. ורק אחר כך יוכל לנהוג בעה"ו בבטחה. אותו דבר גם לגבי לימוד תורה צריך קודם שמקבל את התורה ללמוד את הדינים והמוסרים שבה מה מותר ומה אסור, כדי שיקיים אותה כהלכתה. וראה במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה י) ושם איתא: אמר רבי עקיבא כך היה תחילת תשמישי לפני חכמים, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאתי מת מצוה, ונטפלתי בו כארבעת מילין, עד שהבאתיו למקום קברות, וקברתיו, וכשבאתי והרציתי את הדברים לפני רבי אליעזר ורבי יהושע, אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שפסעת, מעלה עליך כאילו שפכת דם נקי, אמרתי להם, רבותי, למה, אם בשעה שנתכוונתי לזכות, נתחייבתי, בשעה שלא נתכוונתי לזכות, על אחת כמה וכמה, מאותה שעה לא זזתי מלשמש תלמידי חכמים. הוא היה אומר די לא שימש תלמידי חכמים קטלא חייב. עד כאן. והחי יתן אל ליבו.

ב. יש לומר לפי מה שכתב **מרן** ז"ל בשולחנו הטהור אורח חיים (סימן תצג סעיף א) נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת עד ל"ג בעומר, מפני שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא וכו' עיין שם. והוא מהגמרא (יבמות סב:) ושם אמרו: שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת עד אנטריפס, וכולם מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה בזה. ולכן כדי לעשות תשובת המשקל, לומדים מוסר ספר משלי לתקן זאת. ופשוטן של דברים הוא שלא נהגו כבוד זה בזה היינו שזלזלו אחד בשני ולא חשו לכבודו של השני כמובן לפי גודל מעלתם. וראה עוד מה שכתב שם **מהרש"א** ז"ל. והנה כל קורא דברים אלו תחרד נפשו כיצד עשרים וארבע אלף תלמידים שכולם היו בודאי בגדר "מחיה מתים" קדושי עליון ובגלל שלא נהגו כבוד זה בזה נענשו במיתה כזו חמורה. ואם בארזים נפלה שלהבת מה יענו אזובי הקיר! (מועד קטן כה:). והנה ידוע מה דאיתא בגמרא (שבת קיב:) אמר רבי זירא אמר רבא בר זימונא: אם ראשונים בני מלאכים - אנו בני אנשים, ואם ראשונים בני אנשים - אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר, (חמורו דר' פנחס - מפורש בהכל שוחטין (חולין ז, א), ודר' חנינא במסכת תענית (כד, א). רש"י). אלא כשאר חמורים. עד כאן. והיינו שחמורים אלו, היו אוכלים רק דברים מעושרין. עיין שם. ואם כן יש להבין לפי זה כיצד תנאים שהם בודאי בגדר "מחיה מתים", שהרי בגמרא (מגילה ז:) איתא שרבא החיה את רבי זירא, לאחר ששחט אותו ביום פורים. וראה עוד בגמרא (בבא קמא קיז.) שרב יוחנן החיה את רב כהנא. שהם מדור האמוראים, מה הכוונה בעשרים וארבעה אלף תנאים קדושים אלו, שלא נהגו כבוד זה בזה, ואפשר לומר בהקדים מה דאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ג) ואין כבוד אלא תורה, שנאמר: "כבוד חכמים ינחלו" (משלי ג. לה).

וכו' עיין שם. ואולי יש להסביר הכוונה לפי דרגתם שלא כיבדו אחד את השני בזמן שהיו מקשים קושיות בלימוד וכיוצא, וכמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (מנחות סח:) יתיב רבי טרפון וקא קשיא ליה: מה בין קודם לעומר לקודם שתי הלחם? אמר לפניו יהודה בר נחמיה: לא, אם אמרת קודם לעומר שכן לא הותר מכללו אצל הדיוט, תאמר קודם לשתי הלחם שהותר מכללו אצל הדיוט? שתק רבי טרפון, צהבו פניו (שמח. רש"י). של רבי יהודה בן נחמיה. אמר לו רבי עקיבא: יהודה, צהבו פניך שהשבת את זקן, תמהני אם תאריך ימים. אמר רבי יהודה ברבי אלעאי: אותו הפרק פרס הפסח היה, (פרס הפסח - שתי שבתות קודם הפסח דתניא (פסחים דף ו) שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום רשב"ג אומר שתי שבתות על שם ששתי שבתות חצי ל' יום פרוס קרי להו לשון פרוסה. רש"י). כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו: יהודה בן נחמיה היכן הוא? ואמרו לי: נפטר והלך לו. עד כאן. והדברים מבהילים! ויש להזכיר כאן דברי רז"ל בגמרא (מועד קטן ה. :) רבי ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה, בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה. (משום דאתו כולי עלמא לפירקא, ואי מקשי ליה ולא הוה מצי לפרוקי - הוה מכסיף. רש"י). קרי עליה: "ושם דרך אראנו בישע אלהים" (תהלים נ. כג). (שמחשב בשעות, אי זה מהן להקשות אי זה מהן שלא להקשות. רש"י). עיין שם. ואולי אפשר לומר יותר הטעם שהיתה קפידא על רבי יהודה בר נחמיה, כיון שצהבו פניו ואפשר שגם רבי טרפון שדרש זה היה שדרשת שבת הגדול, ומחמת שגרם בזה בזיון לרבי טרפון נענש במיתה רחמנא ליצלן. איברא דיש מקום קצת להקשות מהא דאיתא בגמרא (תענית ט.:) רב הונא בר מנוח ורב שמואל בר אידי ורב חייא מווסתניא (מאותו מקום. רש"י). הוו שכיחי קמיה דרבא. כי נח נפשיה דרבא אתו לקמיה דרב פפא.

כל אימת דהוה אמר להו שמעתא ולא הוה מסתברא להו הוו מרמזי אהדדי. (אחוו להדדי - מראין ומביטין זה לזה, דלא סלקא להו שמעתא כרבא. רש"י). חלש דעתיה. אקרויה בחלמיה "ואכחד את שלשת הרעים" (זכריה יא. ח). (אקרויה - היו מקרין אותו מקרא זה בחלום: ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד שרוצין לעונשן בשמים, משום דמכספי ליה. רש"י). למחר, כי הוו מיפטרו מיניה אמר להו: ליזלו רבנן בשלמא. רב שימי בר אשי הוה שכיח קמיה דרב פפא, הוה מקשי ליה טובא. יומא חד חזייה דנפל על אפיה, שמעיה דאמר: רחמנא ליצלן מכיסופא דשימי. קביל עליה שתיקותא, (רב שימי שתיקותא מלהקשות עוד. רש"י). ותו לא אקשי ליה. עד כאן. מדוע במקרים הללו לא נענשו על זה? ויש לומר דשאני דאצל רבי יהודה בר נחמיה, צהבו פניו דהיינו שהיה שמח מאד שלא יכול רבי טרפון להשיב לו, וגם שזה היה בפרוס הפסח כשיש הרבה אנשים שבאים לשמוע את דרשת הרב ויש

בזה יותר בושה לרב, וראה בגמרא (מכות י.) רבינא אמר: כל האוהב ללמד בהמון - לו תבואה. והיינו דאמר רבי: הרבה תורה למדתי מרבותי, ומחבירי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולן. וראה בגמרא (חולין ו.) תני רבי חייא: "כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה" (משלי כג. א) - אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין, (פירוש: שאל). ואם לאו - תבין את אשר לפניך (פירוש מעצמך ואל תשאל ותביישנו). ושמת סכין בלועך, (פירוש חזק עצמך ועצור פיך מלשאול). אם בעל נפש אתה פרוש הימנו. עיין שם. וראה עוד לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל בספר חסידים (סימן תתקסג) שכתב, וזה לשונו: הרב שדורש ברבים ושמע התלמיד ויש לו קושיא במה שהרב אומר אם יודע התלמיד שהרב שמח אם יקשה לו ולא יהיה בוש שלא ידע להשיב ישאל ואם לאו אסור ואל ילבין פניו ברבים וכו' עיין שם. וראה בזוהר הקדוש (שלח קעא:) ושם מבואר מעשה נורא, והוא: שהיה תלמיד חכם אחד מפרש בדברי תורה, והיה שם אחד שידע שכשיגיע אותו תלמיד חכם לענין אחר יכשל ביה. ואמר אותו אחד לחבורה שתוקו ולא תאמרו דבר ובגלל ששתקה החבורה נכשל אותו חכם באותו ענין והתבייש, ואותה בושה גרמה לאותו אחד שידונו אותו בדין קשה ארבעים יום ולסוף ארבעים יום יצערוהו בגהנם שעה ומחצה, כך פסק עליו מלך המשיח. עיין שם. ושוב ראיתי אחר זמן למעלת ידידנו שא"ב הגאון רבי **יעקב חיים סופר** נר"ו בספר ויחי יעקב (עמוד סח אות כו) מה שהאריך בענין זה עיין שם וינעם לך.

ג. יש לומר כעין זה, לפי מה שכתבו **בעלי המוסר** ז"ל, שימים אלו ימי הספירה הם ימים קשים, מצד פטירתם של תלמידי רבי עקיבא, בימים אלו, כמו שהבאתי לעיל (אות ב). ועל ידי שמרבים במוסר ותוכחת ממתיקים את הדינים, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (תמיד כח.) איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם? יאהב את התוכחות. שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באין לעולם ורעה מסתלקת מן העולם, שנאמר: "ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב" (משלי כד. כה) וראה עוד באבות דרבי נתן (פרק כט משנה א) ושם איתא: יש לך חברים מקצתם מוכיחים אותך ומקצתם משבחים אותך. אהוב את המוכיחך ושנא את המשבחך, מפני שמוכיחך מביאך לחיי העולם הבא והמשבחך מוציאך מן העולם ע"ש. ותמיד על האדם לשמוע מוסר ותוכחת וכדכתיב: "החזק במוסר אל תרף" (משלי ד. יג). ומסופר על הגאון הסבא מסלובודקא זצ"ל, שקרא פעם לאחד הבחורים והשמיע באוזני כמה דברי מוסר שצריך היה להשמיע באוזניו. כעבור שבוע קרא שוב לאותו בחור, ושוב אמר לו אותם דברי מוסר ממש שכבר אמר לו שבוע קודם לכן. תמה הבחור והעיר: והלא אותם דברים כבר

אמר לי הרב לפני שבוע? ענה לו הסבא מסלובודקא: וכי כאשר תהיה בתחנת רכבת בלונדון, תעמוד שם על הפסים והרכבת תתקרב והקטר ישמיע צפירה כדי שתזוז מן המקום, כלום תאמר גם אז ששמעת כבר אתמול על קול הצפירה?!... (למנוע מכשול)

ד. יש לומר לפי דאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. עיין שם. וראה עוד במסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב' (פרק לב) רבי [חנינא] בן דוסא אומר כל שקדמה יראת חטאו [לחכמתו סופו להתקיים. חכמתו ליראת חטאו] אין סופו להתקיים. מעשיו לחכמתו סופו להתקיים. [חכמתו למעשיו אין סופו להתקיים]. משל למה הדבר דומה לאחד שבא אצל החנוני. אמר לו: תן לי רביעית יין. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את תיקו. אמר לו: תן לי שמן. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את המפושלות. אמר לו: בן מאירה כלי אין בידך ואתה מבקש ליטול יין ושמן. כך הקב"ה אומר לרשעים מעשים טובים אין בידכם ואתם מבקשים ללמוד תורה שנאמר: "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי" (תהלים נ. טז). חוקי אין את משמר היאך את מספר בהם ואתה שנאת מוסר (שם שם). עיין שם. וכן אמרו בגמרא (שבת לא.) אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל, (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים. רש"י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (יומא עב:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין" (משלי יז. טז). - אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה, ואין בהן יראת שמים. מכריז רב ינאי חבל על דלית ליה דרתא. (חצר. רש"י). ותרעא לדרתא עביד. (שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים. רש"י) עיין שם. וראה עוד במדרש (שמות רבה מ. א) אמר רבי הושעיא כל מי שהוא יודע ואין בידו יראת חטא אין בידו כלום, כל נגר שאין בידו ארגליא שלו אינו נגר למה שקפליות של תורה ביראת חטא שנאמר: "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לג. ו), א"ר יוחנן כל מי שיודע תורה ואינו עושה מוטב לו שלא יצא לעולם אלא נהפכה השליא על פניו, לכך נאמר: "ויאמר לאדם הן יראת ה' וגו'", (איוב כח. כח). א"ר חייא בר אבא מהו הן יראת ה' וגו' אמר האלהים אם היו לך מעשים טובים אני נותן לך שכר ומה שכר תורה שנאמר: ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה, ואם סרת מן הרע אני מעמיד ממך בני אדם שמבינים בתורה, מהיכן אתה למד מיוכבד ומרים בעת שיראו מהאלהים כדכתיב: "ותיראן המילדות את האלהים" (שמות א. ז), א"ר ברכיה בשם רבי חייא בר אבא שכר היראה תורה, שמיוכבד העמיד הקב"ה את משה

וזכה שתכתב התורה על שמו שנאמר: "זכרו תורת משה עבדי" (מלאכי ג. כב). וכתיב: "תורה צוה לנו משה" (דברים לג. ד), מרים על ידי שסרה מן הרע ומן החטא העמיד ממנה הקדוש ברוך הוא, בצלאל וזכה לחכמה ולבינה, הדא הוא דכתיב: "ראה קראתי בשם בצלאל" (שמות לא. ב). וכתיב: "ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת" (שם לא. ג). עד כאן. וראה עוד במדרש תנחומא צו (אות יד) ושם איתא: היראה גדולה מן החכמה ומן הבינה, כי מי שיש לו חכמה ובינה ואין בו יראה, אינו כלום. עיין שם. ולכן לומדים ספר משלי קודם חג מתן תורה, כדי שלא נהיה ח"ו בבחינת ולרשע אמר אלהים וגו', וגם כדי שנוכל לקיים את התורה שקיבלנו בחג מתן תורה וכאמור.

ה. יש לומר כיון שבזמן זה מתחילים הימים החמים, תקופת הקיץ, הרי שהיצר הרע מתחיל לרקד, ומה יעשה האדם ולא יחטא, צריך להחזיק במוסר, וכך בעה"ו יתגבר על היצר הרע, ולכן יש ללמוד מסכת אבות בזמן זה, שבהם יש הרבה מוסרים ודינים מן התורה, והתורה היא הסגולה לנצח היצר הרע במלחמה כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (סוכה נב.) על פסוק: "רק רע כל היום" (בראשית ו. ה). אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו" (תהלים לז. לב). ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו שנאמר: "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" (שם לז. לג). תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נימוח דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א) וכתיב: "אבנים שחקו מים" (איוב יד. יט). אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב: "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע" (ירמיה כג. כט). עיין שם. וראה עוד בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: "הלא אם תטיב שאת" (בראשית ד. ז). ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: "לפתח חטאת רובץ" (שם). ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: "ואליך תשוקתו" (שם). ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: "ואתה תמשול בו" (שם). עיין שם. וראה עוד בגמרא (עבודה זרה ה:) אשריהם ישראל, בזמן שעוסקין בתורה ובגמילות חסדים - יצרם מסור בידם ואין הם מסורים ביד יצרם, עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכוחו) לשבר היצר הרע אלא התורה. עיין שם. וכן איתא במדרש (בראשית רבה כב. ו), רבי חנינא בר פפא אמר, אם בא יצרך להשחיקך

דחהו בדברי תורה. עיין שם. (וכל הטעמים הנ"ל נכונים גם לאלה הנוהגים לקרא פרקי אבות מפסח ועד עצרת, כמו שכתבתי במקום אחר ואכמ"ל.

המחבר ס"ט.

פרק א

משלי שלמה בן דוד מלך ישראל. (**א. א**)

תיבת משלי נוטריקון **מ**וסר **ש**למה **ל**עם **י**שראל. ובא לרמוז ששלמה המלך ע"ה, רמז תוכן הספר ושמו בשם הספר, וכמו שכתב רבינו **אליעזר מגרמיזא** ז"ל, בספרו הרוקח (בריש ההקדמה לספרו) שנכון לרמוז את שם המחבר בספר. וראה עוד בספר חסידים בפירוש ברית עולם למורנו הגאון רבי **חיים יוסף דוד אזולאי** ז"ל, (סימן א) שכתב וזה לשונו: זה ספר חסידים וכו' ונכתב ליראי ה' ולחושבי שמו וכו'. לפי הנודע כי רבינו המחבר היה רבינו **יהודא** בן רבינו **שמואל קדושי עליונין** זצ"ל. אפשר שקרא הספר הקדוש הזה ספר חסידים גמטריא זה יהודה בן שמואל עם הכולל לרמוז שמו ושם אביו כשם שהיו התנאים רומזים שמם כמו שכתב תלמידו רבינו בעל **הרוקח** זצ"ל בפתיחתו לספרו הקדוש פתיחתא דחכימי. וכו' עיין שם.

משלי. ראיתי למורנו הגאון הקדוש הרב **יצחק חי בוכבזה** ז"ל בספרו טובה תוכחת שכתב, ספר משלי מתחיל במ"ם משלי ומסיים בת' תנו לה מפרי ידיה. אותיות **מת**. לרמוז מה שאמרו חז"ל בגמרא (ברכות סג:) דאמר ריש לקיש. מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט. יד). עיין שם. עכ"ד. ואפשר לפרש עוד מה שרמז כאן "**מת**" רמז שעל ידי זכרון יום המיתה יתגבר על יצרו הרע. וכדאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה... ואם לאו יזכור לו יום המיתה. וכן אמרו חז"ל בגמרא (שבת קנג.) ושוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. ואף שלמה אמר: בחכמתו, "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר" (קהלת ט. ח). אמר רבן יוחנן בן זכאי, משל, למלך שזימן את עבדיו לסעודה, ולא קבע להם זמן. פיקחין שבהן, קישטו את עצמן, וישבו על פתח בית המלך. אמרו: כלום, חסר לבית המלך. טיפשין שבהן, הלכו למלאכתן, אמרו: כלום, יש סעודה בלא טורח. בפתאום, ביקש המלך את עבדיו, פיקחין שבהן, נכנסו

לפניו, כשהן מקושטין. והטיפשים, נכנסו לפניו, כשהן מלוכלכין. שמח המלך, לקראת פיקחים, וכעס, לקראת טיפשים. אמר: הללו שקישטו את עצמן, לסעודה ישבו ויאכלו וישתו. הללו שלא קישטו עצמן לסעודה, יעמדו ויראו. חתנו של רבי מאיר משום רבי מאיר אמר, אף הן נראין כמשמשין, אלא, אלו ואלו יושבין, הללו אוכלין, והללו רעבין. הללו שותין, והללו צמאים. שנאמר: "כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לה" (ישעיה סה. יג). עיין שם. **אי נמי** יש לפרש עוד התחיל באות מ' משלי, וסיים באות ת'- תנו וגו', אותיות תם. רמז שעל ידי לימוד המוסר יהיה מושלם בכל דרכיו בעה"ו.

ראיתי להרב **מקיקץ בנימין דידי** ז"ל בספרו מאמר אסתר שהביא משם מדרש אגדה, טעם שהמ"ם של משלי היא רבתי, מלמד שהתענה מ' יום שתנתן לו חכמת התורה כמשה עד כאן. ואפשר להסביר עוד טעם בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז להא דאיתא בגמרא (פסחים עב.) תנא מיניה ארבעין זמנין, ודמי ליה כמאן דמנח ליה בכיסיה. פירוש: שנה ממנו ארבעים פעם ודומה לו כמי שמונח לו בכיסו. (וראה עוד בזה לקמן).

משלי שלמה ראשי תיבות שם. וסופי תיבות יה. שכיון בכתיבת ספרו זה הכל לשם שמים, ולהרבות כבוד שמים.

משלי שלמה. תיבת שלמה אותיות **למשה**. רמז שכל מה שמלמד לנו שלמה המלך ע"ה בספרו משלי, כבר נודע למשה רבנו ע"ה, וכדאיתא בגמרא (מגילה יט:) א"ר יוחנן, מאי דכתיב: "ועליהם ככל הדברים אשר דיבר ה' עמכם בהר" (דברים ט. י). מלמד שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים וכו' עיין שם. וראה עוד בתלמוד ירושלמי מגילה (פרק ד הלכה א) אמר רבי יהושע בן לוי,... בכל מקרא ומשנה ותלמוד ואגדה ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד להורות לפני רבו כבר נאמר למשה מסיני. הדא הוא דכתיב: "יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא וחבירו משיבו כבר היה לעולמים אשר היה לפנינו" (קהלת א. י.). עיין שם.

שלמה בן דוד ראשי תיבות דבש. וכן גמטריא מוסר. רמז שכל המוסר שנתן לעם ישראל הוא מתוק כדבש, וקורא להם בלשון "בנים", כמה וכמה פעמים, כדי שיתקבל המוסר שלו בעריבות ובמתיקות אצל השומעים, ויפעל אצלם לטובה בעזרת האל וישועתו, וראה במדרש (שמות רבה מא. ה) ויתן אל משה וכו', ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו, אמר רבי שמעון בן לקיש, מהו לדבר אתו? משל, לתלמיד שלמדו רבו תורה. עד שלא למדו, היה הרב אומר, והוא עונה אחריו. משלמד אותו, אומר לו רבו: בא, ונאמר אני ואתה. כך, כשעלה משה לשמים, התחיל לומר אחר בוראו התורה. כשלמדה, אמר: בא ונאמרה אני

ואתה, הוי לדבר אתו. מהו ככלותו אמר רבי שמעון בן לקיש, כל מי שהוא מוציא דברי תורה, ואינן ערבין על שומעיהן ככלה שהיא עריבה לבעלה, נוח לו שלא אמרן. למה? שבשעה שנתן הקב"ה התורה לישראל, היתה חביבה עליהם ככלה שהיא חביבה על בן זוגה. מנין? שנאמר: "ויתן אל משה ככלותו" א"ר לוי, א"ר שמעון בן לקיש, מה כלה זו מקושטת בכ"ד מיני תכשיטין, כך תלמיד חכם צריך להיות זריז בכ"ד ספרים, ככלותו, אמר רבי שמעון בן לקיש, מה כלה זו כל ימים שהיא בבית אביה מצנעת עצמה, ואין אדם מכירה, וכשבאת ליכנס לחופתה, היא מגלה פניה, כלומר: כל מי שהוא יודע לי עדות יבא ויעיד עלי. כך תלמיד חכם, צריך להיות צנוע ככלה הזו, ומפורסם במעשים טובים. ככלה הזו שהיא מפרסמת עצמה, הוי, ויתן אל משה ככלותו. עיין שם. וראה עוד במדרש (שיר השירים רבה ד. כג) רבי אלעזר ברבי שמעון, ורבי יוסי בר חנינא, ורבנן, רבי אלעזר אומר, כל מי שהוא אומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין לשומעיהן כסולת זו שצפה על גבי נפה, נוח לו שלא אמרן. רבי יוסי אומר, כל מי שאומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין על שומעיהן כדבש זה שבא מצוף, נוח לו שלא אמרן. רבנן אמרי, כל מי שאומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין על שומעיהן כדבש וחלב המעורבין זה בזה, נוח לו שלא אמרן. רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אמר, כל מי שאמר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין לשומעיהן ככלה זו שעריבה על בני אדם בחופתה, נוח לו שלא אמרן. ריש לקיש אמר, כל מי שאמר דברי תורה, ואינן ערבין על שומעיהן ככלה זו שערבה על בעלה בשעת חופתה. נוח לו שלא אמרן. עיין שם.

אפשר לפרש הטעם שקרא שלמה למוסריו בשם "משלי", בהקדים מה שפירשתי בס"ד בספרי הקטן תפארת אבות (חידושי פרקי אבות עודנו כ"י), כוונת המשנה, לא המדרש הוא עיקר אלא המעשה. (אבות פרק א משנה יז). שבא לרמוז מה שמצוי היום שהדרשנים אוהבים לדרוש ולספר מעשיות צדיקים כדי למשוך הציבור לשמוע דבר ה'. ובדרך רמז אפשר שזה גם מה שאמרו חז"ל "התלמוד מביא לידי מעשה" (קידושין מ:). וכן אמרו "מעשה עדיף" (בבא בתרא פג.). וראה עוד בילקוט שמעוני (מלכים ב. ח) ושם מבואר: שהמספר בנפלאותיו של אלישע כמספר בנפלאותיו של הקדוש ברוך הוא. ועיין להרב הקדוש רבי **משה חיים לוצאטו** זצ"ל בספרו מסילת ישרים (פרק כא) - בדרכי קניית החסידות, וזה לשונו: "וכן תועיל הקריאה בסיפור מעשה החסידים באגדות אשר באו שם, כי כל אלה מעוררים את השכל להתייעץ ולעשות כמעשיהם הנחמדים" עכ"ל. ושוב מצאתי אחר זמן רב, **לרבינו בחיי** בר **אשר** ז"ל (תלמיד הרשב"א) בספרו על התורה, בהקדמתו לפרשת ויקהל שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן: שלמה המלך ע"ה, המשיל

החכמה שהיא תענוג שכלי לדבש שהוא תענוג גופני, וכן הוא תמיד נוהג ברוב דבריו בספר משלי לדבר על ידי משלים כדי שיזהיר האדם שיוכיח שכלו לטבעו, לפי שהאדם כלול משני דברים שכל וטבע ואי אפשר לו שיוכיח שכלו לטבעו כי אם על ידי משל מעין הדברים המורגשים אשר הטבע שקוע בהם, עיין שם.

איתא במדרש שוחר טוב (משלי א. א) משלי שלמה בן דוד מלך ישראל. ר' תנחום בר חנילאי פתח ואמר, והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה (איוב כח. יב), והחכמה מאין תמצא, זה שלמה שישב בתענית ארבעים יום, כדי שיתן לו המקום רוח חכמה ובינה, והיה משוטט ומבקש אחריה, א"ל הקב"ה שאל מה אתן לך (מלכים א' ג. ה), אמר לפניו ריבונו של עולם איני שואל ממך לא כסף ולא זהב אלא חכמה בלבד, שנאמר ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עמך וגו' (מלכים א' ג. ט). השיבו הקב"ה ואמר לו הואיל ולא שאלת לא כסף ולא זהב, החכמה והמדע נתונה לך במתנה. עיין שם. ואפשר לפרש הטעם בהקדים מה דאיתא בספרי דברים (פיסקא שו) דבר אחר יערף כמטר לקחי, חכמים אומרים אמר להם משה לישראל שמא אין אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה וכמה עמל עמלתי בה וכמה יגיעה יגעתי בה כענין שנאמר: "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה" (דברים ט. ט). ואומר: "ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה" (שמות לד. כח). נכנסתי לבין המלאכים ונכנסתי לבין החיות ונכנסתי לבין השרפים שאחד מהם יכול לשרוף כל העולם כולו על יושביו כענין שנאמר: "שרפים עומדים ממעל לו" (ישעיה ו. ב). נפשי נתתי עליה דמי נתתי עליה כדרך שלמדתי אותה בצער כך תהיו למדים אותה בצער או כדרך שאתם למדים אותה בצער כך תהיו מלמדים אותה בצער תלמוד לומר תזל כטל אמרתי, תהו רואים אותה כאילו היא בזול אחד משלש וארבע סאים בסלע. עיין שם. ואם כן הארבעים יום הם כנגד הארבעים יום שמשה רבנו היה בשמים ולחם לא אכל ומים לא שתה, והתיגע על התורה. **אי נמי** יש לומר שהארבעים יום שהוא התענה הם כנגד מה שאמרו חז"ל שיש תפלה שנענית לארבעים יום, ראה במדרש (דברים רבה ב. יז) מהו בכל קראנו אליו אמרו רבנן יש תפלה שנענית לארבעים יום ממי את למד ממשה דכתיב ואתנפל לפני ה' מ' יום וגו' עיין שם. וראה עוד בספרי במדבר (פיסקא קה) שאלו תלמידיו את ר' אליעזר עד כמה יאריך אדם בתפלה? אמר להם: אל יאריך יותר ממשה שנאמר: "ואתנפל לפני ה' כראשונה את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה" (דברים ט. יח) עיין שם. וראה עוד בזוהר הקדוש (פקודי רנב.) ושם מבואר שכל בקשות האדם שמבקש בתפלתו, מונחים בהיכל אחד עד ארבעים יום, וכל הארבעים יום נוטלים הבקשות ודנים את האדם אם יש לו זכות שימלאו לו את בקשתו עיין שם. ועל

צד הרמז יש לרמוז שלמה אותיות **למשה**. רמז שנהג כמשה רבנו ע"ה. וכאמור. **אי נמי** יש לומר שהארבעים יום שהוא התענה הם כנגד שאדם שונה את תלמודו ארבעים פעם זוכה שיהיה תלמודו מונח בכיסו. וכדאיתא בגמרא (פסחים עב.) תנא מיניה ארבעין זמנין ודמי כמאן דמנח ליה בכיסיה. וראיתי בספר כרם יהושע (עמוד לח), שכתב, הקשה הגאון רבי **אליהו מוילנא** ז"ל, על הלשון "כמאן דמנח בכיסיה", למה לא אמרו בגמרא, כמאן דמנח "בקופסא", הלא בקופסא השמירה יותר טובה מאשר בכיסו? ותירץ (הגאון), על פי דברי רבי יצחק בגמרא (בבא קמא קיח:) ובגמרא (בבא מציעא כא:) דאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, ולכן אמרו, רק כמאן דמנח בכיסיה, ללמדנו מוסר השכל, שגם אחרי שחזר ארבעים פעמים על מה שלמד, עדיין אין לימודיו שמורים היטב כבקופסא, אלא כבכיס בלבד, אשר כל שעה ושעה צריך למשמש בו, ולבדוק האם עדיין נמצא בו, או שמא נאבד מתוכו. כמו כן בלימוד תורתינו הקדושה, צריך האדם כסדר לבדוק את עצמו, האם לא שכח את מה שלמד. עיין שם.

מלך ישראל. דקדק מורנו הגאון רבי **רחמים חורי** (השני) ז"ל בספרו כסא רחמים, וכי לא ידענו שהוא מלך ישראל? עיין שם. ונראה לתרץ בס"ד בהקדים מה שכתבו המפרשים ז"ל על מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ט)... וכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" (תהלים קיט. עב). והמפרשים ז"ל, הקשו כנזכר, מדוע הזכיר כאן מלך ישראל, שזה דבר ידוע? וראיתי למרן עטרת ראשנו הראשון לציון הגאון רבינו **עובדיה יוסף** שליט"א בספרו ענף עץ אבות שתרץ משם הגאון רבנו **זלמן** (אחי הגאון רבי חיים מוואלוזין) ז"ל, בזה הלשון: כי אם יאמר אדם תלמיד חכם שאינו עשיר, וכל ימיו עסק בתורה ולא ידע דבר מתענוגי העולם, שהתורה יותר טובה מכל הכסף והזהב, ומכל תענוגי העולם הזה, הכל יאמרו שכיון שהאיש הזה לא ראה טובה מימיו, לפיכך אומר כן, אבל אם נשאל לאדם שהיו לו כל חמדות תבל ותענוגות העולם הזה ויאמר לנו כי אין כמו התורה, עליו יש לו לסמוך. וכמו שאמרו במדרש (דברים רבה א. ה) אילו אחר אומר עתה ידעתי כי גדול ה' וגו' היו אומרים זה אומר עתה ידעתי אלא יתרו שהיה יודע שחזר על כל בתי עבודת כוכבים שבעולם ולא מצא בהם ממש ואחר כך בא ונתגייר לזה נאה לומר עתה ידעתי דבר אחר: אילו אחר אומר: "הבל הבלים היו" (קהלת א. א) אומרים זה אין לו פרוטה לאכול והוא אומר הבל הבלים אלא שלמה שכתוב בו: "ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים" (מלכים א' י. כז). לזה נאה לומר הבל הבלים. וכן כאן שנאמר אצל דוד מלך ישראל שזכה לכל העושר והכבוד ואשר לכסף לכסף ואשר לזהב לזהב, לו נאה ולו יאה לומר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב

וכסף. ושפתיים ישק. וכן אפשר לפרש כאן שהמוסר הוא משלמה הע"ה, שהיה מלך על כל ישראל, ומה שמלמד כאן בספרו, הכל בדוק ומנוסה! **אי נמי** יש לומר בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (קידושין לב:) על פסוק: "שום תשים עליך מלך" (דברים יז. טו). שתהא אימתו עליך. ולכן הדגיש כאן מלך ישראל. לרמוז שתהא אימתו עלינו, ולכן אנחנו צריכים לקיים את מוסריו. וכאמור.

משלי שלמה בן דוד מלך ישראל. לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה. (א. א-ב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, סמיכות הכתובים שבא לרמוז שכדי לדעת חכמה ומוסר, צריך להשתמש במשל או במעשה נאה שעל ידי זה אנשים מטים אזניהם להקשיב יותר, והמוסר מתבאר יפה יותר, ולכן שלמה המלך ע"ה הרבה במשלים כדי להסביר לעם ישראל את המוסר והחכמה, וראה עוד להגאון רבי **ברוך הלוי עפשטיין** ז"ל בספרו תורה תמימה בהערות על קהלת (פרק יב הערה סז) שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן: עוד יש לומר הכוונה דאסברה במאי דדמי ליה על דרך הפסוק וידבר שלשת אלפים משל דפירשו המפרשים דדבריו היה כל כך עמוקים אשר לכל דבר עמוק היה צריך שלשת אלפים משל להבינו - כי מדרך ההסברה הוא אשר לנמשל עמוק צריך משל ועל ידי המשל מובן הנמשל, ואם המשל גם כן עמוק מהבין אז צריך גם לזה המשל עוד משל וכן הלאה, וזה דאמר וידבר וגו' רצונו לומר שלהסביר דבריו העמוקים היה צריך שלשת אלפים משל ותפס ג' אלפים ע"ד מספר הפרזה. ומזה אנו יודעים חכמתו כמה גדולה. והנה ידוע אשר לערות מכלי גדול לכלי קטן אשר פיו צר מאד אי אפשר יען כי זרם המשקה ההולך ברעש יעבור על פי הכלי קטן והמשקה תשפך מחוץ לכלי קטן ולא אל פיו, לזאת אם צריך לערות לכלי קטן אז צריך לערות גם מכלי קטן רק שהוא גדול מעט מהכלי קטן אשר הוא מערה לתוכו, כן הוא בלימוד החכמה, כי החכם היותר גדול אי אפשר לו ללמוד עם קטן שבקטנים כי חכמתו הגדולה אין באפשרו להסביר בהסברה שפלה כמו שצריך לקטן שבקטנים. אמנם לשלמה היה יתרון כי אף שהיה חכם גדול בכל זאת היה יכול להסביר אף לקטן שבקטנים, וזה אמרו ויותר שהיה קהלת חכם, בכל זאת עוד לימד דעת את העם היינו הפחותים שאין להם דעת כל כך [כמו שכתב הגר"א בפירוש ישעיה ב' בביאור שם "עם"] והוא על ידי שלשת אלפים משל - וזוהי הכוונה ואסברה במאי דדמי ליה היינו על ידי משלים וכמ"ש. עכ"ל.

אמר חכמה ומוסר, לרמוז שעל ידי שניהם יחד תהיה תורתו משתמרת. וכמו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו

מתקיימת. עיין שם. וראה עוד במסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב' (פרק לב) רבי [חנינא] בן דוסא אומר כל שקדמה יראת חטאו [לחכמתו סופו להתקיים. חכמתו ליראת חטאו] אין סופו להתקיים. מעשיו לחכמתו סופו להתקיים. [חכמתו למעשיו אין סופו להתקיים]. משל למה הדבר דומה לאחד שבא אצל החנוני. אמר לו: תן לי רביעית יין. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את תיקו. אמר לו: תן לי שמן. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את המפושלות. אמר לו: בן מאירה כלי אין בידך ואתה מבקש ליטול יין ושמן. כך הקב"ה אומר לרשעים מעשים טובים אין בידכם ואתם מבקשים ללמוד תורה שנאמר: "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי" (תהלים נ. טז). חוקי אין את משמר היאך את מספר בהם ואתה שנאת מוסר (שם שם). עיין שם. וכן אמרו בגמרא (שבת לא.) אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל, (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים. רש"י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (יומא עב:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין" (משלי יז. טז). - אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה, ואין בהן יראת שמים. מכריז רב ינאי חבל על דלית ליה דרתא. (חצר. רש"י). ותרעא לדרתא עביד. (שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים. רש"י) עיין שם. וראה עוד במדרש (שמות רבה מ. א) אמר רבי הושעיא כל מי שהוא יודע ואין בידו יראת חטא אין בידו כלום, כל נגר שאין בידו ארגליא שלו אינו נגר למה שקפליות של תורה ביראת חטא שנאמר: "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לג. ו), א"ר יוחנן כל מי שיודע תורה ואינו עושה מוטב לו שלא יצא לעולם אלא נהפכה השליא על פניו, לכך נאמר: "ויאמר לאדם הן יראת ה' וגו'", (איוב כח. כח). א"ר חייא בר אבא מהו הן יראת ה' וגו' אמר האלהים אם היו לך מעשים טובים אני נותן לך שכר ומה שכר תורה שנאמר: ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה, ואם סרת מן הרע אני מעמיד ממך בני אדם שמבינים בתורה, מהיכן אתה למד מיוכבד ומרים בעת שיראו מהאלהים כדכתיב: "ותיראן המילדות את האלהים" (שמות א. ז), א"ר ברכיה בשם רבי חייא בר אבא שכר היראה תורה, שמיוכבד העמיד הקב"ה את משה וזכה שתכתב התורה על שמו שנאמר: "זכרו תורת משה עבדי" (מלאכי ג. כב). וכתיב: "תורה צוה לנו משה" (דברים לג. ד), מרים על ידי שסרה מן הרע ומן החטא העמיד ממנה הקדוש ברוך הוא, בצלאל וזכה לחכמה ולבינה, הדא הוא דכתיב: "ראה קראתי בשם בצלאל" (שמות לא. ב). וכתיב: "ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת" (שם לא. ג). עד כאן. וראה עוד במדרש תנחומא צו (אות יד) ושם איתא: היראה גדולה מן החכמה ומן הבינה,

כי מי שיש לו חכמה ובינה ואין בו יראה, אינו כלום. עיין שם. והמשיך ואמר אחר כך "להבין אמרי בינה", לרמוז שבזכות המוסר שלומד או מקבל מרבו זוכה להבין אמרי בינה, כמבואר בדברי חז"ל בגמרא (ברכות סג:), הבאתי דבריהם בדיבור הבא.

לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה. לקחת מוסר השכל צדק ומשפט ומשרים. (א. ב-ג)

אפשר לפרש סמיכות הכתובים שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (ברכות סג:) על פסוק: "ומיץ אף יוציא דם" (משלי ל. לג). כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. (וזהו מיץ אף, שמוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לעומקם. רש"י.) ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושניה זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, דתנן רבי ישמעאל אומר הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם, שהם כמעיין הנובע. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "כי רב", דהיינו אדם יוכל להתקרות רב, לזכות להבחין בין דם טמא לדם טהור, וכן להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, עיין שם.

תיבות חכמה ומוסר גמטריא שכינה. ובא לרמוז שיהיה תמיד לנגד עיניו השכינה הקדושה להתפלל לפניו יתברך שמו לזכות לתורה ובעה"ו תפלתו תהא נשמעת, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (נדה ע:) מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן: ירבה בישיבה וימעט בסחורה. אמרו: הרבה עשו כן ולא הועיל להם. אלא יבקשו ממי שהחכמה שלו. שנאמר: "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (משלי ב. ו). עיין שם. וכן יזכה להנצל מן העבירה, וכמו שכתב **הרמ"א** ז"ל בשולחן ערוך אורח חיים (סימן א סעיף א) בהגה שכתב, וזה לשונו: שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז. ח). הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כג. כד). מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד עכ"ל. וכן מצאתי אחר זמן רב לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל, בספר חסידים (סימן לה) שכתב, וזה לשונו: המדבר ואינו חושש כי אם דבריו ואינו חושב בבוחן כליות היודע דבריו ושבתו וקומו וכל צעדיו יספור וכל דבריו לנוכח השכינה והגבורה שנאמר (ירמיה כג. כד) אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה'. האדם ההוא איננו בדרך טובה כי משפט

האדם לחשוב בבוראו תמיד ולשוותו נגד פניו שנאמר (תהלים טז. ח) שויתי ה' לנגדי תמיד. וכל זמן שאדם יושב ודומם באיזה מקום שיהיה ומפנה לבו מכל מחשבות לדברי הבאי אם יחשוב בבוראו ובקדושתו ובנפלאותיו וטובותיו אשר עושה בכל יום עמנו. אבל בזמן שאדם הנבזה מחשב לדברים בטלים או לשמוע דברי הבאי אפילו אין בדעתו לדבר כלל מיד הוא פונה את לבו לבטלה מופסדת מכל וכל המחשבה הטובה אשר היא לחשוב בקדושתו של בוראו וביראתו הטהורה ולהיות במעלה הטהורה והטובה לעבוד את ה' מאהבה ולהיות חפץ במצותיו וזו היא העבודה הגדולה המשתמשים בה מלאכי השרת וכל צבא השמים שמספרים בקדושתו שנאמר: "קדוש קדוש קדוש" (ישעיה ו. ג). ועל כן יש ליזהר שלא להרבות דברים בטלים פן ישכח את הצור אשר הוא תמיד לנגד פניו כפקח אשר לפני העיור הוא בהווייתו ובכחו ובכל מקום והעיור הוא העיור שאינו רואה רק במחשבתו של הבאי ואינו זוכר את הצור ומתרחק מעמוד של אמת ומהיות ירא מפניו כי אינו מצוי בלבו מחמת קושיות הלב שהוא עז וקשה ורחוק מאלהים ואינו מוציא במחשבתו רק דברי הבאי ולפיכך אינו מוציא במחשבתו האלהית רק בקושי ובחזקה כמו שלא יוכל העיור להבין ולהאמין האדם אשר לפניו אם לא ימשמש בו או ישמע קולו כך לא יוכל האיש ללמוד ולקשור בלבו תמיד האלהים אם לא ע"פ עזיבת העון כי העונות מבדילות ומשכחות היראה ומשנים את הפנים וכן הוא אומר (ישעיה נט. ב) כי [אם] עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם. עכ"ל. ויש לרמוז זה בכוונת הכתוב: "כי שמרתי דרכי ה' ולא רשעתי מאלהי" (תהלים יח. כב). **שמרתי דרכי ה'** ראשי תיבות שדי. ובא לרמוז כשהוא שומר להניח לנגד עיניו בכל דרכיו את הקב"ה, הרי שהוא בעבור זה יהיה בס"ד ניצול מן היצר הרע וכאמור.

צדק ומשפט ומשרים. (א. ג)

אפשר לרמוז בזה מה שכתב הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל ז"ל, שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם. וזהו "צדק", דהיינו שיתן צדקה, ואז יזכה ל"משפט ומישרים", שהמשפט יצא לאשורו ולא תהא תקלה באה על ידו וכאמור.

להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. (א. ו)

ראיתי למעלת ידידנו הרב המנוח השקדן בתורה רבי **בנימין חדאד** ז"ל בספרו לבנימין אמר שרמז **להבין משל** ומליצה **דברי** ראשי תיבות לומד. ורצונו לומר כיצד יבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם, על ידי שהוא לומד, כלומר על ידי שאדם לומד ויגע, יזכה להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. עד כאן לשונו. וכעת אינו תחת ידי.

ויש לרמוז עוד משל ומליצה דברי סופי תיבות גמטריא מה שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). ועוד יש לרמוז דברי חכמים וחידותם סופי תיבות מים. שהוא גם רמז לענוה, ובא לרמוז דעל ידי הענוה זוכה ללמוד ולהבין את התורה, כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם.

יראת ה' ראשית דעת. (א. ז)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (סוטה מט.) ואין דעת אלא תורה, עיין שם. ובא לרמוז שצריך שילמד מוסר קודם שילמד כדי שתהיה חכמתו מתקיימת. וכמו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. עיין שם. וראה עוד במסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב' (פרק לב) רבי [חנינא] בן דוסא אומר כל שקדמה יראת חטאו [לחכמתו סופו להתקיים. חכמתו ליראת חטאו] אין סופו להתקיים. מעשיו לחכמתו סופו להתקיים. [חכמתו למעשיו אין סופו להתקיים]. משל למה הדבר דומה לאחד שבא אצל החנוני. אמר לו: תן לי רביעית יין. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את תיקו. אמר לו: תן לי שמן. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את המפושלות. אמר לו: בן מאירה כלי אין בידך ואתה מבקש ליטול יין ושמן. כך הקב"ה אומר לרשעים מעשים טובים אין בידכם ואתם מבקשים ללמוד תורה שנאמר: "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי" (תהלים נ. טז). חוקי אין את משמר היאך את מספר בהם ואתה שנאת מוסר (שם שם). עיין שם. וכן אמרו בגמרא (שבת לא.) אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל, (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים. רש"י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (יומא עב:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין" (משלי יז. טז). - אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה, ואין בהן יראת שמים. מכריז רב ינאי חבל על דלית ליה דרתא. (חצר. רש"י). ותרעא לדרתא עביד. (שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים. רש"י) עיין שם. וראה עוד במדרש (שמות רבה מ. א) אמר רבי הושעיא כל מי שהוא יודע ואין בידו יראת חטא אין בידו כלום, כל נגר שאין בידו ארגליא שלו אינו נגר למה שקפליות של תורה ביראת חטא שנאמר: "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לג. ו), א"ר יוחנן כל מי שיודע תורה ואינו עושה מוטב לו

שלא יצא לעולם אלא נהפכה השליא על פניו, לכך נאמר: "ויאמר לאדם הן יראת ה' וגו'", (איוב כח. כח). א"ר חייא בר אבא מהו הן יראת ה' וגו' אמר האלהים אם היו לך מעשים טובים אני נותן לך שכר ומה שכר תורה שנאמר: ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה, ואם סרת מן הרע אני מעמיד ממך בני אדם שמבינים בתורה, מהיכן אתה למד מיוכבד ומרים בעת שיראו מהאלהים כדכתיב: "ותיראן המילדות את האלהים" (שמות א. ז), א"ר ברכיה בשם רבי חייא בר אבא שכר היראה תורה, שמיוכבד העמיד הקב"ה את משה וזכה שתכתב התורה על שמו שנאמר: "זכרו תורת משה עבדי" (מלאכי ג. כב). וכתיב: "תורה צוה לנו משה" (דברים לג. ד), מרים על ידי שסרה מן הרע ומן החטא העמיד ממנה הקדוש ברוך הוא, בצלאל וזכה לחכמה ולבינה, הדא הוא דכתיב: "ראה קראתי בשם בצלאל" (שמות לא. ב). וכתיב: "ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת" (שם לא. ג). עד כאן. וראה עוד במדרש תנחומא צו (אות יד) ושם איתא: היראה גדולה מן החכמה ומן הבינה, כי מי שיש לו חכמה ובינה ואין בו יראה, אינו כלום. עיין שם.

שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. (א. ח)

תיבת "שמע" גמטריא **שפל**. רמז כי על ידי הענוה ישמע ויקשיב למוסר אביו. מה שאין כן הגאה לא אוהב לקבל מוסר, כי חושב שהוא תמיד צודק.

אי נמי תיבת "שמע" גמטריא **שפל**. ועוד יש לרמוז **שמע** בני **מוסר** אביך סופי תיבות גמטריא כפר. רמז כי על ידי הענוה והמוסר שיקבל מאביו ושב ורפא לו. וראה בגמרא (ראש השנה יז.): כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו. שנאמר, "נושא עון ועובר על פשע", (מיכה ז. יח). למי נושא עון? למי שעובר על פשע. ומספרת הגמרא (שם) רב הונא בנו של רב יהושע חלה, נכנס אצלו רב פפא לשאול בשלומו, ראה אותו רב פפא שעומד רב הונא להפטר מן העולם, אמר לחכמים להכין לו תכריכין. לבסוף נתרפא רב הונא, והתבייש רב פפא להסתכל בפניו. אחר כך שאל אותו רב פפא כיצד אחר שהוא נפטר קם שוב לתחיה?!. ענה לו רב הונא: שבאמת נפטר - שנקנסה עליו מיתה, אבל הקדוש ברוך הוא אמר למלאכים: "הואיל ואינו מעמיד על מידותיו, אל תדקדקו אחריו", שנאמר, "נושא עון ועובר על פשע", (מיכה ז. יח). למי נושא עון? לעובר פשע. עיין שם.

תיבת "מוסר" גמטריא **דבש**. רמז שידבר עמו בלשון רכה ונוחה שיקבל המוסר ממנו, וכיוצא בזה אמרו חז"ל בגמרא (גיטין ו:) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה: עשרתם? ערבתם? הדליקו את הנר! וצריך לומר הדברים בניחותא כדי שיתקבלו הדברים ממנו עיין שם. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה לג. א) ושם **מסופר** שרבי

יהודה הנשיא הזמין את תלמידיו לסעודה, וצוה להניח לפניהם לשונות רכות שהתבשלו די צרכן, ולשונות קשות שלא התבשלו די הצורך. והנה רואה רבי יהודה, שהתלמידים בוררים את הלשונות הרכות מתוך הקשות. פנה אליהם רבי יהודה, ואמר להם: תנו דעתכם למעשיכם, כשם שאתם בחרתם בלשונות הרכות ואת הקשות הנחתם בצד. כך כאשר מדברים אתם איש עם רעהו, בחרו בלשון רכה, ואת הלשון הקשה (דהיינו, דברי כעס), תניחו בצד!

אפשר לפרש קשר הדברים "שמע בני מוסר אביך", זה יגרום "ואל תטוש תורת אמך", על דרך מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. עיין שם.

ראיתי למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חיראר**י שליט"א, בספרו ישמח לבי שכתב, לפום ריהטא נתקשיתי בפשט הכתוב שייחס המוסר לאב, והתורה לאם, ואיפכא (אולי) מסתברא, כי המוסר יכול להיות גם מהאם, כמו שאמר שלמה בעצמו (לקמן לא. א) אשר יסרתו אמו. אבל התורה היא שייכה לאבא, כדאמרינן (קידושין לא.) איש אביו ואמו תיראו, תניא, רבי אומר, וכו', וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהבן מתייירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה. לפיכך, הקדים הקדוש ברוך הוא מורא האם, למורא האב. עיין שם. הרי שהלימוד שייך לאב יעיין בקידושין שחיוב התורה הוא רק על האב, ואם כן מדוע אמר תורת אמך? עיין שם. ונראה לתרץ, בהקדים מה שביארו המפרשים ז"ל, כוונת הכתוב: "ידי נשים רחמניות בישלו ילדיהן" (איכה ד. י). דהיינו כיון שהנשים הם בדרך כלל רחמניות על ילדיהן, ונמנעות מלהוכיחם ולחנכם כראוי בעודם קטנים, בטענה שהם קטנים ועוד מעט יגדלו.... ולכן נקט "מוסר אביך", שיקבלו התוכחת מהאבא שהוא המוכיח אותם. והמשיך "תורת אמך", כי הן אמת שהאמא נמצאת יותר בבית עם הילדים ומלמדת אותם איזה הנהגות ודרכי נימוסין. וראה להרב **אברהם אבן עזרא** ז"ל, שכתב, שמע בני מוסר וגו', תורת אמך - כי האשה חכמה מורה הדרך הישרה לבנה כבת שבע שהיה יסרה למואל ומלת אל לשון פיוס מן המענה ומהם אלקום עמו אל מות. עד כאן לשונו. וראה להרב **לוי בן גרשון** (הרלב"ג) ז"ל שכתב, שמע בני - הנה המוסר הראשון שיקח הוא מוסר האב והאם כי הם ייסרו אותו וינהיגוהו בקטנותו ואחר כך יתישר ללקיחת המוסר מדברי התורה ולזה ענשה התורה העונש הנפלא לבן סורר ומורה מפני שלא ישמע בקול אביו ובקול אמו ולזה הזהיר זה החכם ואמר שמע בני מוסר אביך ואל תעזוב ההנהגה שתנהיגך אמך בה כי אלו המוסרים

שתקנה תחלה מהם הם כמו תכשיטים לך להסיר ממך לכלוך המדות הפחותות או קרא מוסר אב ותורת אם התורה והנה קרא השם יתברך הלא הוא אביך קנך והאם הוא השכל הפועל אשר באמצעיתו הגיעה הנבואה והמשילו אל הנקבה ביחס אל השם יתברך כי הוא שיקבל הכח ממנו והשם יתברך הוא הפועל השלימות לו כטעם אמרו בעטרה שעטרה לו אמו לזאת הסיבה קראוהו ז"ל מטטרון שהוא אם בלשון רומי. עכ"ל.

כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך. (א. ט)

כי לוי**ת** סופי תיבות גמטריא שפל. וכן גמטריא קדוש. רמז שעל ידי לימוד התורה מגיע לידי קדושה וענוה, וראה בגמרא (עבודה זרה כ:) אמר רבי פנחס בן יאיר, תורה מביאה לידי זהירות זהירות מביאה לידי זריזות זריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי פרישות פרישות מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי קדושה מביאה לידי ענוה עיין שם. ועוד יש לרמוז כי לוי**ת** חן ה**ם** לראש**ך** סופי תיבות גמטריא כשר.

אי נמי כי לוי**ת** סופי תיבות גמטריא שפל. והמשיך "חן" רמז שבזכות הענוה זוכה שהשי"ת יתן לו חן, וכדכתיב: "ולענוים יתן חן" (לקמן ג. לד).

אי נמי כי לוי**ת** סופי תיבות גמטריא שוקד. והמשיך "חן" רמז שבזכות השקידה שלו בתורה השם יתברך יתן לו חן, וכדאיתא בגמרא (חגיגה יב:) אמר ריש לקיש: כל העוסק בתורה בלילה - הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום, שנאמר: יומם יצוה ה' חסדו" (תהלים מב. ט). ומה טעם יומם יצוה ה' חסדו - משום ובלילה שירה עמי. ואיכא דאמרי, אמר ריש לקיש: כל העוסק בתורה בעולם הזה, שהוא דומה ללילה - הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא, שהוא דומה ליום, שנאמר: "יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי" (שם).

כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. (א. יט)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "נפש בעליו יקח", שיהיה עני, וכמו שכתב הרב **מנורת המאור** ז"ל, (פרק ג) כך העושה עושר לא במשפט, אלא מן הגזל ומן החמס, בחצי ימיו יעזבנו לאחרים וסופו להיות נבל, רצונו לומר עני. עיין שם. והעני חשוב כמת. כדאיתא בגמרא (נדרים סד.).

אי נמי "כן" גמטריא **שבעים**. והמשיך כל בוצע בצע רמז להמן שהיה לו תאות כבוד ובצע, ובא לרמוז לשבעים יום שהיו ימי כבוד להמן עד שנתלה על העץ. כמו שכתב מורנו הרב **בנציון הכהן יהונתן** ז"ל בספרו עזך ציון (על מגילת אסתר), משם מורנו הרב **רחמים חי חויתה הכהן** ז"ל בספרו מנחת כהן ח"ב (אות ב), (וכעת אינו תחת ידי), שכל גדולת המן היתה שבעים יום. עיין שם.

חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה. (א. כ)

כתב **רש"י** ז"ל, חכמות בחוץ תרונה - הרי חכמותיה של תורה בחוצותיה תזעקנה להזהירכם לסור עליהם ומה הן חוצותיה בתי מדרשות. ברחובות - במקום שמרחיבין אותה כך דרש רבי תנחומא. עכ"ל. ויש לרמוז עוד **חכמות בחוץ תרונה** ראשי תיבות גמטריא שפל. רמז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. (תענית ז.).

ראיתי לשא"ב הגאון רבי **שושן מאזוז** ז"ל בספרו שושן עדות שפירש "חכמות" רמז לחכמת התורה, "בחוץ", רמז שבעת שילמד חכמת התורה צריך להוציא בשפתיו את תלמודו שעל ידי זה יתקיים תלמודו בידו. וכן "תרנה" רמז שילמד התורה בקול רם שגם כן יועיל שעל ידי זה תתקיים התורה בידו, וכדאיתא בגמרא (ערובין נד:) תנא, תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועוד אמרו (בגמרא) שם אמר לו שמואל לרב יהודה: פתח פיך ותקרא, פתח פיך ותשנה, כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה עיין שם. וראה עוד במדרש (דברים רבה ח. ד) על פסוק: "כי חיים הם למוצאיהם" (משלי ד. כב). דבר אחר: כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן מפיו. מעשה בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת. פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו. מי גרם לו על ידי שלא היו אומרו מפיו. ונתפלל עליו רבי אליעזר בן יעקב וחזר כל תלמודו עיין שם. ועוד אמר "ברחובות תתן קולה", רמז שגם בעת שהולך ברחובות קריה אל יפנה לבו לבטלה רק יתן לבו לחכמת התורה. עכ"ד. והוא כפתור ופרח. ולפי דרכו יש לרמוז "תרונה", לשון רנה, דהיינו לשון נגינה, שילמד בנגינה ויועיל לו לזכור את תלמודו, לרמוז שלימוד התורה צריך ללמוד בנגינה כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (מגילה לב) ואמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן, כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר: "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים" (יחזקאל כ. כה). עיין שם. וראה עוד שם (במגילה לב) מה שכתבו בעלי התוספות ז"ל, על דברי הגמרא הנזכרים, "כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה", וזה לשונם: והשונה בלא זמרה. שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונין אותן על פה ועל ידי כך היו נזכרים יותר עכ"ל. וכן שמעתי מאבינו מורנו הרב **מאיר הכהן** שליט"א, ששמע מרבו המובהק זקני הגאון הרב **דוד דידו הכהן** זצ"ל, (מחבר ספר אני לדודי). שהיה מורה לתלמידיו לחזור על לימודם בקול נעימה כדי שיעזור להם לזכור לימודם עד כאן. ואפשר לפרש "ברחובות", דהיינו ברחבות, שיהיה כשיהיה לו עשירות ורחבות יוכל להבין יותר הלימוד, וראה באוצר המדרשים (עמוד 168) שלשה קולות משמחין את הלב

קול כספים וקול תורה וקול גשמים. עיין שם. וראה עוד בירושלמי תרומות (פרק ח הלכה ח) מעשה ברבי יוחנן שגזלו ממנו ממון אנשים ממקום קניה. נכנס רבי יוחנן לבית המדרש, והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו הלכות ולא השיב לו. שאל לו ולא השיב לו. אמר לו: מה זה שאין אתה משיב לי כעת? אמר לו: כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס. וכיון שנטלו ממני מעותי אין דעתי מיושבת עלי וכו' עיין שם. וראה עוד למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו פרשת נשא שהביא מה שכתב הרב כנסת הגדולה ז"ל, (סימן רמ"ו בהגהות בית יוסף) משם מהרי"ל שכשהיה רבינו תם (מבעלי התוס' ונכדו של רש"י), לומד היה מניח לפניו כיס של זהובים כדי שיהיה לבו שמח ורחב לעסוק בתורה עיין שם.

איתא בגמרא (ברכות נז.) הרואה אווז בחלום - יצפה לחכמה, שנאמר: "חכמות בחוץ תרנה" (משלי א. כ). עד כאן. וראיתי למעלת ידידנו הגאון הרב **שמעון חיראר**י נר"ו בספרו ישמח לבי (עמוד מג) שכתב על זה, וזה לשונו: לפום ריהטא לא זכיתי להבין איך נרמז בפסוק הנזכר ראיית האווז בחלום. והשם יתברך יאר עינינו במאור תורתו אמן. עכ"ל. נכתב בצידו: עיני צדיק תחזינה **למהרש"א** ז"ל, בחידושי אגדות (סוטה מח. ד"ה ביטל זמרא קם ק' אווזי בזוזא כו') שכתב, וזה לשונו: יש לכוון בזה ע"פ מ"ש בפרק הרואה הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנאמר חכמות בחוץ תרונה כי האווז הוא הקולני בעופות טהורים ולזה המבטל זמר האיסור זוכה לרינון החכמה ומביא הברכה במין האווז הרומז על זה ובהיפך כי זלזל ביה כו' וק"ל. עכ"ל. וכן כתב גם בחידושיו (בבא בתרא עג:) עיין שם. ואפשר לענ"ד בס"ד להמתיק הקשר מה שלומד בקול רם זוכה לחכמה, לפי מה דאיתא בגמרא (ערובין נד:) תנא, תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועוד אמרו (בגמרא) שם אמר לו שמואל לרב יהודה: פתח פיך ותקרא, פתח פיך ותשנה, כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה עיין שם. וראה עוד במדרש (דברים רבה ח. ד) על פסוק: "כי חיים הם למוצאיהם" (משלי ד. כב). דבר אחר: כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן מפיו. מעשה בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת. פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו. מי גרם לו על ידי שלא היו אומרו מפיו. ונתפלל עליו רבי אליעזר בן יעקב וחזר כל תלמודו עיין שם. וראה עוד בזה בזוהר הקדוש (שמיני טל.). וראיתי למעלת מורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבי **מאיר מאזוז** שליט"א, בספר אחרון הגאונים בתוניסיה (עמוד 276 אות ג) שכתב על הגאון רבי **שלמה דאנה** זצ"ל, שהיה מצוה

לתלמידיו, כי בעת שמעיינים בסוגית הש"ס, "יסבירו הדברים בפיהם בקול רם, כאדם המתווכח עם חברו, כי חיים הם למוצאיהם בפה". הוכחה לאמיתות ההצלחה בדרך זו, אנו רואים מהעובדה, כי יום אחד עבר על יד ביתו של אחד מתלמידיו, ושמע אותו מכין שיעוריו בקול רם, הלך לאביו ובישרו: "מובטחני בבנך, שיהיה תלמיד חכם". ואכן כך היה, זה היה הרב הגאון רבי **אליהו גז** זצ"ל, אשר ריכוזו והתמסרותו בשיעור לתלמידיו, אין לתאר. עיין שם.

בראש הומיות תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר. (א. כא)

ראיתי למורנו הרב **חיים הכהן** ז"ל בספרו ארחות חיים בפירוש אורח ישרים שרמז **תקרא בפתחי שערים בעיר** ראשי תיבות בשבת. וסופי תיבות מאיר. לרמוז למה שאמרו חז"ל בתלמוד ירושלמי (שבת טו. ג) לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בהן בדברי תורה עיין שם. ובשבת יש להם הארה יתירה לעם התורה עיין שם. ואפשר לפרש עוד מה שבא הרמז תקרא בפתחי שערים בעיר סופי תיבות מאיר. לרמוז שאדם הלומד תורה בשמחה, יהיה לו אור של קדושה על הפנים. וכמו שמצינו **מעשה** בתלמוד ירושלמי מסכת שבת (פרק ח הלכה א) רבי אבהו ירד לטבריה, ראו אותו התלמידים של רבי יוחנן שפניו מאירין, אמרו לפני רבי יוחנן: מצא רבי אבהו אוצר, (פירוש: שלכן הוא שמח מאד). אמר להם: אולי תורה חדשה, דהיינו חידוש חדש נתגלה לו. אמר לו: מה חידוש חדש מצאת? אמר לו מצאתי ברייתא ישנה. וקרא עליו הפסוק: "חכמת אדם תאיר פניו" (קהלת ח. א). עיין שם. וכן הוא במדרש (קהלת רבה ח. ד) עיין שם. וראה עוד בזוהר הקדוש (בראשית י:) רבי יוחנן כאשר היה עוסק בתורה, היו פניו מזהירים כזוהר השמש. יום אחד פגש אותו רבי יוסי, אמר לו ראה פניך מזהירים כזוהר השמש, אמר לו: לא כן הוא, אלא ההלכה מאירה לי. קרא עליו (הפסוק): "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה. לא). עיין שם.

תחת כי שנאו דעת ויראת ה' לא בחרו. (א. כט)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (סוטה מט.) ואין דעת אלא תורה, עיין שם. והנה ידוע שצריך שילמד מוסר קודם שילמד כדי שתהיה חכמתו מתקיימת. וכמו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ג משנה יא) רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. וכן אמרו בגמרא (שבת לא.) אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל, (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים. רש"י). עיין שם.

ומכלל הן אתה שומע לאו, שכיון שיראת ה' לא היתה להם, הרי שהם שנאו "דעת", היא התורה וכאמור.

ושומע לי ישכון בטח ושאנן מפחד רעה. (א. לג)

לי ישכון בטח ראשי תיבות בם. שהיא נוטריקון **ב**ראשית **מ**אימתי. רמז לתורה שבכתב ולתורה שבעל פה שמתחילה במסכת ברכות במילת מאימתי. וכן אמרו חז"ל בגמרא (יומא יט:) אמר רבא, השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר, ודברת בם בם ולא בדברים אחרים עיין שם. ובא לרמוז שהמקיים את התורה זכותה שיכולה להגן עליו בעולם הזה ובעולם הבא, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (סוטה כא.) תניא, את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי, "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו. כג) תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מאיר לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר: "בהתהלכך תנחה אותך וגו'" (שם ו. כב). בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, זו מיתה. והקיצות היא תשיחך, (תלים בעדך את זכותך. רש"י). לעתיד לבוא עיין שם.

פרק ב

בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך. (ב. א)

כתב רש"י ז"ל, בני אם תקח אמרי - בני תהיה אם תקח אמרי. עכ"ל. ואפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל בגמרא (קידושין לו.) דלדעת רבי יהודה אימתי אתם קרויים בנים שאתם עושים רצונו של הקב"ה. והרי הוא כמבואר.

ראיתי להחכם השלם והכולל רבי **שמואל מערבי הכהן** ז"ל בירחון אור תורה שבט תשנח, (סימן מד) שרמז לפי דרכו בני **בני אם** תקח אמרי סופי תיבות גמטריא חיים. לרמוז שעל ידי שמקיים התורה ומצוותיה זוכה לחיים כמו שאמר הכתוב: "כי הוא חייך ואורך ימיך" (דברים ל. כ). עד כאן. ואפשר לרמוז עוד **בני אם תקח אמרי** ראשי תיבות גמטריא דת. וסופי תיבות גמטריא חכם. רמז שעל ידי קיום הדת ומצוות התורה יהיה חכם. וכמו שאמר דוד הע"ה, "תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי" (תהלים יט. ח). **אי נמי בני אם** תקח אמרי סופי תיבות גמטריא חכם. ובא לרמוז כי על ידי המוסר שאדם מקבל זוכה לחכמה, וכדכתיב: "שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך". (לקמן יט. כ).

מצותי תצפון אתך ראשי תיבות אמת. (וא"ו של ומצותי, היא וא"ו שימושית), ובא לרמוז שעל ידי האמת יכולים לקיים התורה, וכמו **הסיפור** הנודע (הביאו מהרש"א ז"ל בחידושיו לסנהדרין דף צב ע"א משם הרב בעל עיקרים ז"ל), בבעל עברה וגזלן שבא לפני חכם אחד לקבל תשובה אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד על עצמו ריבוי מצוות שבתורה, אמר לו החכם, קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי ואמר לו: הן. אמר לו החכם: קבל עליך לומר אמת וקבל עליו. לימים הלך ללסטם פגע בו איש אחד ואמר לו: להיכן אתה הולך? נזכר שקבל עליו לומר אמת, וסיפר לאיש ההוא וכן פגע באיש אחר וכו'. מיד הרהר אותו לסטים - אלו ב' יהיו עלי עדים להורגני וכו' עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים וכו' עיין שם. **ועוד** אפשר לפרש על פי הידוע דתיבת אמת היא כינוי לענוה, שהיא נוטריקון **אפר מה תולעה** שהוא רמז לענוה שנשתבחו בזה אברהם משה דוד, אברהם - שאמר: "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח. כז). משה - שאמר: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). דוד - שאמר: "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב. ז). ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לקיים התורה. כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם.

ומצותי תצפון אתך. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז מה שאמרו חז"ל שיש לו לאדם להזהר שלא יספר המצוות והמעשים טובים שעשה. ועיין בתלמוד ירושלמי (חגיגה ב. ב) ושם **מסופר**: חסיד אחד נתגלה לו חזיון מהשמים. הנה לנגד עיניו האשה מרים בת עלי בצלים, אשר נפטרה מכבר, והיא נענשת בעונש כבד: אזנה תלויה בציר פתחו של הגיהנם... שאל אותה החסיד: על מה ולמה מענישים אותך? השיבה לו: מפני שבימי חיי הייתי נוהגת לצום תעניות שונות, **ופרסמתי את הדבר בקרב מכירותי**. הוסיף החסיד ושאל: ועד מתי ימשך עונשך הנורא? השיבה לו: עד אשר יבוא במקומי חכם פלוני, אז אזכה להשתחרר, ואילו הוא ייתלה על ציר הפתח באותה צורה שנתליתי אני, על אשר הבטיח שיעשה דבר מצוה ולא קיים את דבריו עיין שם. וראה עוד לרש"י ז"ל, (סוכה מט:) ד"ה הוצאת המת והכנסת כלה, שכתב, וזה לשונו:... אם צריך לבזבז להוצאת מת עני או להכנסת כלה ענייה - יעשה בצנעא, ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדי [כן], וכן מפרש בשאלתות דרב אחא. עיין שם.

כי אם לבינה תקרא. (ב. ג)

ראיתי למורנו מרן הראב"ד מקודש הרב **משה כלפון הכהן** ז"ל, בספרו משה ידבר (עמוד שסה אות ב) שכתב, וזה לשונו: יש לרמוז בזה דברי התנא באבות (פרק ה משנה כא) בן ארבעים לבינה, וזהו כי "אם" גמטריא 41 דהיינו כשעברת שנות הארבעים ונכנסת לארבעים ואחד אז לבינה תקרא. עד כאן אמרי קדוש והוא כפתור ופרח. ואמרתי אף אני אבנה ממנו בס"ד לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (עבודה זרה ה:) לא עומד אדם על דעת רבו עד ארבעים שנה. עיין שם. וזהו כי "אם" גמטריא 41 דהיינו כשעברת שנות הארבעים ונכנסת לארבעים ואחד אז לבינה תקרא. דהיינו שתעמוד על דעת רבך וכאמור.

כי אם לבינה תקרא לתבונה תתן קולך. אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה. (ב. ג-ד)

אפשר לפרש סמיכות הכתובים, בדרך דרש ורמז, על פי מה שאמרו חז"ל, בתנא דבי אליהו זוטא (פרשה יד אות א): פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום ומצאני אדם אחד והיה מתלוצץ ומלעיג דברים ובא כנגדי, ואמרתי לו, בני, מה אתה משיב לאביך שבשמים ליום המשפט, אמר לי, רבי, יש לי דברים שאני משיב לאבי שבשמים ליום המשפט, אומר אני לו, בינה ודעה לא נתנו לי מן השמים, אמרתי לו, בני, מה מלאכתך, אמר לי, צייד אני, אמרתי לו, בני, מי אמר לך שתביא פשתן ותאגידינו מצודות ותשליכנו לים ותעלה דגים מן הים, אמר לי, רבי, בזה בינה ודעה נתנו בי מן השמים, אמרתי לו, בני, ומה להשליך מצודות ולהעלות דגים מן הים ניתנו בך בינה ודעה, דברי תורה שכתוב בה, כי קרוב אליך הדבר מאד (דברים ל. יד). לא ניתנו בך בינה ודיעה, מיד היה מתאנח והיה מרים קולו והיה בוכה, ואמרתי לו, בני, אל ירע לך, אלא שאר בני אדם שהן משיבין באותו ענין, מעשה ידיהן מוכיחין עליהן, עליו ועל כיוצא בו ועל הדומין לו ועל העושין כמעשיו מהו אומר, יבושו עובדי פשתים שריקות ואורגים חורי (ישעיה יט. ט). עד כאן. והחי יתן אל ליבו!. והיינו שאם היה מחפש את התורה כמו שהוא מחפש את הממון את העבודה שעובד בה לפרנסתו, כך היה זוכה גם לתורה, כי כמו שנתן לו הקב"ה שכל להבין את העבודה שעובד בה, הרי גם נתן לו שכל לעסוק בתורה. וכאמור.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, ב' דרכים לקניית התורה, **א**) "כי אם לבינה תקרא לתבונה תתן קולך", דהיינו שילמד בקול רם. וכדאיתא בגמרא (ערובין נד:) תנא, תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועוד אמרו (בגמרא) שם אמר לו שמואל לרב יהודה: פתח פיך ותקרא, פתח פיך ותשנה, כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה עיין שם. וראה עוד במדרש (דברים רבה ח. ד) על פסוק:

"כי חיים הם למוצאיהם" (משלי ד. כב). דבר אחר: כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן מפיו. מעשה בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת. פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו. מי גרם לו על ידי שלא היו אומרו מפיו. ונתפלל עליו רבי אליעזר בן יעקב וחזר כל תלמודו עיין שם. ב) "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה", בא לרמוז שעל ידי ממון יכול לזכות לכתרה של תורה, והנה בספר אוצר המדרשים (עמוד 168) איתא שלשה קולות משמחין את הלב קול כספים וקול תורה וקול גשמים עיין שם. וראה עוד בתלמוד ירושלמי (תרומות ח-ח) מעשה ברבי יוחנן שגזלו ממנו ממון אנשים ממקום קניה. נכנס רבי יוחנן לבית המדרש, והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו הלכות ולא השיב לו. שאל לו ולא השיב לו. אמר לו: מה זה שאין אתה משיב לי כעת? אמר לו: כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס. וכיון שנטלו ממני מעותי אין דעתי מיושבת עלי וכו' עיין שם. וראה עוד למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו לפרשת נשא שהביא מה שכתב הרב כנסת הגדולה ז"ל (סימן רמו בהגהות בית יוסף, משם מהרי"ל ז"ל), שכשהיה רבינו תם (נכדו של רש"י) לומד היה מניח לפניו כיס של זהובים כדי שיהיה לבו שמח ורחב לעסוק בתורה עיין שם. הרי שלך לפניך שעל ידי הממון זוכה לכתרה של תורה. **או** יש לפרש כיוצא בזה, ע"פ מה שהביא שם עוד הרב שלמי תודה הנזכר משם הרב הקדוש **רבי אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם. נמצאנו למדין שעל ידי הממון יוכל לעסוק האדם בתורה. וכדאיתא באבות (פרק ג משנה כא) רבי אלעזר בן עזריה אומר, וכו' אם אין קמח אין תורה. וכן שעל ידי שנותן ממון לצדקה יוכל להבין את התורה וכאמור. וכיוצא בזה ראיתי בספר אמת מקאצק תצמח (עמוד פח אות רעז) **מסופר** על חסיד אחד שבא להרב הקדוש רבי **מנחם מנדל מקוצק** זצ"ל, והתאונן על ששוכח את החידושים שמחדש, יעץ לו הרבי לעשות איזה מצוה או להפריש צדקה בשעה שמחדש בתורה ויועיל לו לזכרון עיין שם.

אם תבקשנה ככסף וכמטמונים ראשי תיבות גמטריא משיח בן דוד בא. ובא לרמוז מה שאמרו חז"ל דבזכות לימוד התורה זוכים לגאולה כדאיתא בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים" (הושע ח. י) אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם

- וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). **עתה אקבצם**. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). **עיין שם**.

אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. (**ב. ה**)

אז תבין יראת ה' ודעת ראשי תיבות גמטריא משיח בן דוד בא. והמשים "אלהים תמצא", בא לרמוז שבזמן שיבא המשיח במהרה בימינו אמן, כולם ירוצו לשמוע דבר ה', וכדכתיב: "הנה ימים באים נאם אדני ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה'" (עמוס ח. יא).

תבין יראת ראשי תיבות גמטריא שפל. רמז שהעניו מכוין לאמתה של תורה. וכמו שכתבו חז"ל במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה י) כל המשפיל עצמו, מכוין את שמועתו.

אי נמי תבין יראת ראשי תיבות גמטריא שפל. והמשיך ודעת אלהים תמצא, ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לקיים התורה. כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם.

ודעת אלהים תמצא סופי תיבות אמת. ובא לרמוז שעל ידי האמת יכולים לקיים התורה, וכמו **הסיפור** הנודע (הביאו מהרש"א ז"ל בחידושיו לסנהדרין דף צב ע"א משם הרב בעל עיקרים ז"ל), בבעל עברה וגזלן שבא לפני חכם אחד לקבל תשובה אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד על עצמו ריבוי מצוות שבתורה, אמר לו החכם, קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי ואמר לו: הן. אמר לו החכם: קבל עליך לומר אמת וקבל עליו. לימים הלך ללסטם פגע בו איש אחד ואמר לו: להיכן אתה הולך? נזכר שקבל עליו לומר אמת, וסיפר לאיש ההוא וכן פגע באיש אחר וכו'. מיד הרהר אותו לסטים - אלו ב' יהיו עלי עדים להורגני וכו' עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים וכו' עיין שם.

ועוד אפשר לפרש על פי הידוע דתיבת אמת היא כינוי לענוה, שהיא נוטריקון **אפר מה תולעה** שהוא רמז לענוה שנשתבחו בזה אברהם משה דוד, אברהם - שאמר: "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח. כז). משה - שאמר: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). דוד - שאמר: "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב. ז). ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לקיים התורה. כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום

נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם.

ועוד אפשר לפרש על פי מה שידוע דתיבת אמת היא כינוי לתורה כדאיתא בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "אמת קנה ואל תמכור" (משלי כג. כג). והנה ידוע דיש מצוות כמו קרבנות וכיוצא שאי אפשר לקיים בפועל היום בזמן שאין בית המקדש קיים, ועל ידי לימוד התורה נחשב כאילו עשה מצוות הקרבנות בפועל כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (מנחות קי) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז. לז). כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם אמר רבא, האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה? אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם, (אין צריך לא עולה וכו' - דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה למנחה בשביל המנחה כגון לכם בשבילכם כלומר התלמוד תורה מכפר על עונותינו. רש"י). עיין שם. וזהו ועשיתם את'ם - קרי ביה אמת שהיא התורה, ונחשב כאילו עשית המצוות בפועל וכאמור.

ועוד אפשר לפרש על פי מה שידוע דתיבת אמת היא כינוי לצדקה, כדאיתא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק א)... ואין אמת אלא צדקה שנאמר: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" (תהלים פה. יב) עיין שם. ובא לרמוז מה שראיתי להגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו לפרשת נשא משם הרב הקדוש מהר"א הכהן ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רעו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם. וכיוצא בזה ראיתי בספר אמת מקאצק תצמח (עמוד פח אות רעז) **מסופר** על חסיד אחד שבא להרב הקדוש רבי **מנחם מנדל מקוצק** זצ"ל, והתאונן על ששוכח את החידושים שמחדש, יעץ לו הרבי לעשות איזה מצוה או להפריש צדקה בשעה שמחדש בתורה ויועיל לו לזכרון עיין שם. **או** אפשר שבא לרמוז בהקדים מה דאיתא בגמרא (פסחים נג:)... רבי יוסי בר אבין אמר, מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה. דאמר רבי יוחנן, כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר: "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז. יב). עיין שם. וראה עוד לגאון עוזנו רבי **חיים יוסף דוד אזולאי** ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת מ אות לו) שכתב, וזה לשונו: "מחזיק לתלמיד חכם להנותו מנכסיו שיוכל לעסוק בתורה לעולם הבא אף אם הוא עם הארץ מלמדין אותו" עיין שם. ושמעתי ממעלת ידיד נפשי רב אחאי הגאון המופלא וכבוד ה' מלא, רבי **אהרן הכהן** שליט"א, **מעשה** בזה, על הגאון רבינו **חיים מולואזין**

זצ"ל, שפעם נתקשה באיזה משנה ולא הבין אותה. ובא אליו בחלום כפרי אחד (שנפטר חודש קודם), והסביר לו את המשנה. שאלו הגאון: מהיכן ידע ביאור משנה זו?!. ענה לו: "כיון שהוא בחיים חיותו היה מחזיק תלמידי חכמים, זכה להכנס לגן עדן, ולימדו אותו את כל התורה כולה תוך זמן קצר מאד". "ישמע חכם ויוסף לקח"!.

כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. (ב. ו)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (ברכות נה.) אמר רבי יוחנן, אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה, אלא למי שיש בו חכמה. שנאמר: יהב חכמתא לחכימין. וזהו רמז הכתוב: "כי ה' יתן חכמה", למי יתן אותה, לזה ש"מפיו דעת ותבונה" וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש "כי ה' יתן חכמה", זה על ידי "מפיו דעת ותבונה", דהיינו שאדם מוציא את לימודו בקול רם מפיו, וכדאיתא בגמרא (ערובין נד:) תנא, תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועוד אמרו (בגמרא) שם אמר לו שמואל לרב יהודה: פתח פיך ותקרא, פתח פיך ותשנה, כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה עיין שם. וראה עוד במדרש (דברים רבה ח. ד) על פסוק: "כי חיים הם למוצאיהם" (משלי ד. כב). דבר אחר: כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן מפיו. **מעשה** בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת. פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו. מי גרם לו על ידי שלא היו אומרו מפיו. ונתפלל עליו רבי אליעזר בן יעקב וחזר כל תלמודו עיין שם.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז סמיכות הכתובים שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (סוטה כא.) תניא, את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי, "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו. כג) תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מאיר לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר: "בהתהלכך תנחה אותך וגו'" (שם ו. כב). בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, זו מיתה. והקיצות היא תשיחך, (תליץ בעדך את זכותך. רש"י). לעתיד לבוא עיין שם.

אז תבין צדק ומשפט. (ב. ט)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אמר: אז תבין, והמשיך "צדק", ואפשר לפרש צדק לשון צדקה, ובא לרמוז למה שכתב הרב מעיל צדקה ז"ל, (סימן אלף רע"ו), סגולה למי שמתקשה בלימודו יתן כסף לצדקה ויאורו עיניו בתורה. והרי הוא כמבואר. **ומסופר** על חסיד אחד

שבא להרב הקדוש רבי **מנחם מנדל מקוצק** זצ"ל, והתאונן על ששוכח את החידושים שמחדש, יעץ לו הרבי לעשות איזה מצוה או להפריש צדקה בשעה שמחדש בתורה ויועיל לו לזכרון עיין שם. **או** אפשר שבא לרמוז בהקדים מה דאיתא בגמרא (פסחים נג:)... רבי יוסי בר אבין אמר, מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה. דאמר רבי יוחנן, כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר: "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז. יב). עיין שם. וראה עוד לגאון עוזנו רבי **חיים יוסף דוד אזולאי** ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת מ אות לו) שכתב, וזה לשונו: "מחזיק לתלמיד חכם להנותו מנכסיו שיוכל לעסוק בתורה לעולם הבא אף אם הוא עם הארץ מלמדין אותו" עיין שם. ושמעתי ממעלת ידיד נפשי רב אחאי הגאון המופלא וכבוד ה' מלא, רבי **אהרן הכהן** שליט"א, **מעשה** בזה, על הגאון רבינו **חיים מולואזין** זצ"ל, שפעם נתקשה באיזה משנה ולא הבין אותה. ובא אליו בחלום כפרי אחד (שנפטר חודש קודם), והסביר לו את המשנה. שאלו הגאון: מהיכן ידע ביאור משנה זו?!. ענה לו: "כיון שהוא בחיים חיותו היה מחזיק תלמידי חכמים, זכה להכנס לגן עדן, ולימדו אותו את כל התורה כולה תוך זמן קצר מאד". "ישמע חכם ויוסף לקח"!.

ראיתי למורנו הרב **חיים הכהן** ז"ל בספרו אורחות חיים בפירוש אורח ישרים שרמז תבין צדק ומשפט סופי תיבות קטן. שאם אדם מקטין עצמו וחוזר על לימודו, כאילו לא הבנת, אז תבין. עכ"ד. ולענ"ד אפשר לפרש עוד שבא הרמז תבין צדק ומשפט סופי תיבות קטן. לרמוז שעל ידי שמקטין את עצמו זוכה לתורה, כי על ידי הענוה זוכה לתורה, כדאיתא בגמרא (תענית ז.). וראה בגמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם. ובא לרמוז דמי שהוא עניו חכמתו משתמרת. וראה בגמרא (יבמות קה. ובתלמוד ירושלמי יבמות מבואר הענין יותר). **מעשה** שבאו בני סימוניא אצל רבי, אמרו לו: מבקשים אנחנו שתתן לנו איש, שיוכל להיות דרשן ודיין וחזן, וילמד עם התינוקות, ויעשה לנו כל צרכינו. נתן להם את לוי בר סיסי. עשו לו בימה גדולה, והושיבוהו עליה. באו ושאלו ממנו: אשה שהיא גידמת, במה היא חולצת? ולא השיבם. שאלו לו עוד: אם רקקה דם, מה דינה? ולא השיבם. אמרו: אפשר שהוא אינו בעל הלכות וגמרא, רק בעל אגדה, לכן נשאל אותו בדברי אגדה. שאלו אותו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא).? אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? (כי אמת משמע כתב העשוי להתקיים בכתיבה תמה, ורשום אינו אלא כסימן בעלמא. מעשי הגדולים). ולא השיבם. באו אצל רבי, אמרו לו: וכי זה הוא הפיוס שפייסנו לך שתתן לנו אדם שיודע הכל, ולסוף נתת לנו אדם שאינו יודע להשיב על מה ששואלין אותו. אמר

להם רבי: בחייכם, איש כמותי נתתי לכם. שלח רבי אחר לוי בר סיסי, ובא אליו. שאל אותו: אם רקקה דם, מה דינה? אמר לו: אם יש ברוק צחצוח של רוק, כשר. גדמת במה היא חולצת? אמר לו: בשיניה. אמר לו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא). אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? אמר לו: עד שלא נחתם הגזר דין, אז הוא רשום. ואם נחתם הגזר דין, אז הוא אמת, כי אין יכול לבטלו בתפלה. אמר לו רבי: ולמה לא השבת בעת ששאלו ממך? אמר לו: עשו לי בימה גדולה, והושיבו אותי עליה, וגבה רוחי עלי, ועל ידי כך נכשלתי מלדעת להשיבם. קרא עליו רבי את הפסוק: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). מי גרם לך להתנבל בדברי תורה? על שהתנשאת בעצמך!.

אי נמי יש לפרש עוד שבא הרמז תבין צדק ומשפט סופי תיבות קטן. לרמוז שעל ידי שלומד והוגה בתורה כל יום מוצא את גדולתו של הקב"ה יותר, ורואה כמה הוא קטן וכמה הוא חייב בכבודו יותר ויותר, וכמו **המעשה** הידוע על רב **סעדיה גאון** ז"ל, שפעם אחת בא אצלו אחד מתלמידיו פתאום בלילה, ומצא אותו מתגלגל בשלג. והיה התלמיד עומד משתומם ונחרד, אמר לו: רבי, כלום חס ושלום אתם צריכים לתשובה ביסורים וסיגופים כאלה? השיב רב **סעדיה** ואמר לו: ידעתי בנפשי שלא עברתי עבֵרה חמורה כזו שאצטרך לסיגופים כאלה. ואך למדתי דרך זו מבעל בית אחד שהתאכסנתי אצלו והוא לא היה מכיר בי אם אני בעל תורה, וכבדני בערך הכבוד שעושים לכל אדם מהמוני בני ישראל. אחר כך יצא הקול בעיר שאני באתי לשם, ונתקבצו כל בני העיר לכבדני ולשמשני. וכראות כן בעל הבית, התחיל אף הוא לכבדני בכבוד גדול מאד מאד ועשה לי כל מיני יקר וגדולה כפי השגת ידו, ועוד יותר מזה. וכשעמדתי לצאת מביתו, התנפל לרגלי, בכה ויתחנן לאמר: ימחול נא מר על כבודו. אמרתי לו: הלא כבדתני ככל אשר היה ביכלתך, ומה היית יכול לעשות עוד ולא עשית? אמר לי: אני מפִיסו על השעה הראשונה שלא הייתי יודע אז במעלת כבוד רבנו ולא כבדתי אותו בכבוד הראוי. ואם בכבוד בשר ודם כך, שנפל לפני בבכי ותחנונים שאסלח לו על מיעוט הכבוד - כל שכן בגדולת הבורא אשר בכל יום ויום אני מכיר יותר לפי שכלי בגדולתו, וגדלה עבודתי לפניו ויראתי ממנו ואהבתי אליו בכל יום יותר - כל שכן שאני צריך להתחנן ולבכות ולסגף עצמי שימחול לי הקדוש ברוך הוא על מיעוט עבודתי וקטנות יראתי ואהבתי בימים שעברו. עד כאן.

יצפון לישרים תושיה מגן להולכי תם. (**ב**. ז)

יצפון לישרים תושיה מגן ראשי תיבות גמטריא תלמוד. רמז להא דאיתא בגמרא (סנהדרין כו:) א"ר חנן, למה נקרא שמה תושיה מפני שהיא מתשת כחו של אדם. והמשיך מגן, רמז כי התורה אגוני מגנא, (סוטה כא.) עיין שם. **אי נמי** המשיך "מגן" לרמוז שאמנם התורה בתחילה מתישה כוחו אולם אחר מכן נותנת לו גבורה. וכדאיתא בזוהר חדש (בראשית י.) ר' יצחק אמר, התורה נקראת תושיה בתחלה. ואחר כך גבורה שנאמר: לי עצה ותושיה וגו'. תדע לך כי בתחלה נקראת תושיה, שמתשת כחו של אדם, מפני שיש לו להלחם עם יצר הרע, ולכתת כל גופו בבית המדרש, עד שירגיל אותו בתורה. כיון שהוא רגיל לעסוק בתורה, אז יש לו שמחה וגבורה. שנאמר: "אני בינה לי גבורה" (משלי ג. יד). רצונו לומר כשאדם רגיל בתורה ובחכמה, אז יש לו תפארת, ואיזו היא גבורה? להלחם מלחמות ה'. שנאמר: "על כן יאמר בספר מלחמות ה'" (במדבר כא. יד). שם תהא המלחמה והגבורה. עיין שם.

להצילך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה. (ב. ח)

להצילך מאשה זרה ראשי תיבות גמטריא עז. וראה במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). עיין שם. ובא לרמוז מה שאמרו חז"ל דעל ידי לימוד התורה יתגבר על היצר הרע וינצל מן העברה. וכדאיתא במסכת אבות דרבי נתן (פרק כ משנה א) רבי חנניה סגן הכהנים אומר, כל הנותן דברי תורה על לבו, מבטלין ממנו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם, שכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים" (תהלים יט. ט). וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו, נותנין לו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם. עיין שם. וראה עוד בתנא דבי אליהו רבה (פרשה יח) יש בו באדם דברי תורה יודע בעצמו שלא יבא לידי עבירה ולידי דבר מכוער, וכו', עיין שם. וכן כתב **הרמב"ם** ז"ל (פרק כב מהלכות איסורי ביאה הלכה כא)...יתרה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה - שאין מחשבת עריות מתגברת, אלא בלב פנוי מן החכמה. ובחכמה הוא אומר "איילת אהבים, ויעלת חן - דדיה ירווך בכל עת, באהבתה תשגה תמיד" (משלי ה. יט). עיין שם. וראה עוד בזוהר הקדוש (וישב קצ.) ושם **מסופר** על רבי חייא שיום אחד ראה תלמיד אחד, שהיה לומד תורה ופניו מוריקים, אמר: ודאי מהרהר בחטא הוא זה, החזיק אותו לפניו, והמשיך עליו בדברי תורה, עד שנתיישב רוחו בו. מן אותו היום והלאה,

שם לב על עצמו, שלא ירדוף אחר הרהורים רעים ויעסוק בתורה לשמה. אמר רבי יוסי: כשאדם רואה שהרהורים רעים באים אליו, יעסוק בתורה, ואז יעברו ממנו. אמר רבי אלעזר: כשאותו צד הרע בא לפתות את האדם, ימשוך אותו אל התורה ויפרד ממנו. בא וראה כי למדנו: כאשר צד הרע הזה עומד לפני הקב"ה, להשטין על העולם, על מעשים רעים. הקב"ה מרחם על העולם. ונותן עצה לבני אדם. להנצל ממנו, ואינו יוכל לשלוט עליהם, ולא על מעשיהם, ומהו העצה, הוא להשתדל בתורה, וינצל ממנו. מנין למדנו זאת? שכתוב: "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ו. כג). מה כתוב אחרי פסוק זה: "לשמרך מאשת רע מחלקת לשון נכריה" (שם פסוק כד). והיינו שהתורה משמרת מן היצר הרע. עיין שם.

כי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם. (**ב. י**)

תבא חכמה ראשי תיבות גמטריא חשק. בלבך ודעת לנפשך ינעם סופי תיבות גמטריא תלמוד. ואפשר לרמוז בזה שאדם הרוצה שתהיה לו חכמת התורה צריך שיהיה לו חשק ורצון לזה, וכבר הבטיחו לנו חז"ל בגמרא (שבת קד.) בא ליטהר מסייעין אותו. וראיתי לנכון להעתיק כאן **מעשה** מתוך מכתב ששלח מרן הראב"ד מקודש מוה"ר רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצוק"ל וזיע"א (מח"ס "שמחת כהן" ט"ח שו"ת ועוד). למורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה, הגאון רבי **מאיר מאזוז** שליט"א, (והובא בספר "מדות רחמים" למוה"ר הגאון רבי **בוגיד סעדון** זצ"ל, עמוד לז), מעשה במי שהיה לו בן אחד משכיל בתורה והמורה שלו היה לו כמה תלמידים ואביו רוצה להשכיר לו מורה מיוחד לבדו ובא אל רב העיר והודיעו מזה ובקש ממנו למצוא לו מורה אחד הראוי לזה. אמר לו הרב תקרא לבנך והלך ובא עם בנו. אמר הרב לאב ולבן הנה מצאתי לכם מורה אחד הראוי לכם. שאל האב במה ידיעתו של המורה? אמר לו הרב הוא חכם גדול בכל דבר בש"ס בפוסקים גם בקבלה. שאל עוד האב וכמה שעות ילמד את בני? השיבו הרב כל היום וגם כל הלילה אם בנך רוצה ללמוד אצלו. עוד שאל האב רב גדול כזה ומלמד בני כל היום כמה אני צריך לתת לו שכרו? השיבו הרב אפילו פרוטה קטנה של נחושת הכל בחנם. האב והבן שניהם נבהלו למשמע אזניהם איך יתכן זה? אמר הרב לבן שמע בני, המורה הגדול הזה שאמרתי לך עליו עליו הוא "החשק" לא תמצא מעולם מורה כמוהו שלם בכל מקצועות התורה. הוא אצלך יום ולילה בלי כסף ובלי מחיר. ובאמת יסוד היסודות הוא החשק שעל ידו מגיע האדם לכל מה שהוא רוצה. עיין שם.

מזמה תשמור עליך תבונה תנצרכה. להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפוכות. (**ב. יא- יב**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, הכוונה "מאיש רע מדבר תהפוכות", הוא היצר הרע, שמדבר תהפוכות, שפעמים אומר לאדם אפילו לעשות מצוות אבל מביא לו בהם מידת גאוה, או שאומר לו לעשות מצוה הבאה בעברה וכיוצא. והדרך לנצח את היצר הרע היא לימוד התורה, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (סוכה נב.) על פסוק: "רק רע כל היום" (בראשית ו. ה). אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו" (תהלים לז. לב). ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו שנאמר: "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" (שם לז. לג). תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נימוח דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). וכתיב: "אבנים שחקו מים" (איוב יד. יט). אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב: "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע" (ירמיה כג. כט). עיין שם. וראה עוד בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: "הלא אם תטיב שאת" (בראשית ד. ז). ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: "לפתח חטאת רובץ" (שם). ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: ואליך תשוקתו. ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: ואתה תמשול בו עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה עיין שם. ויש לרמוז **מ**איש **מ**דבר **ת**הפוכות ראשי תיבות גמטריא תלמוד רמז להאמור. ועוד יש לרמוז להצילך מדרך **ר**ע מא**ש** סופי תיבות גמטריא שוקד. רמז להאמור. ועוד יש לרמוז להצילך מדרך **ר**ע מא**ש** סופי תיבות גמטריא שפל. לרמוז מה שאמרו חז"ל (הובא בספרי הדרוש) שעניו אין יצר הרע שולט בו. והרי הוא כמבואר.

העוזבים אורחות יושר ללכת בדרכי חושך. (ב. יג)

העוזבי**ם** אורחו**ת** סופי תיבות מת. רמז שהעוזב את התורה מתחייב בנפשו ב"מ. כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת ל.) במעשה של דוד המלך ע"ה, שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ויצא דוד לבחוץ לראות, ונשברה המדרגה ונפל ונטל נשמתו עיין שם. וראה בגמרא (מכות י.), ושם איתא: דדברי תורה קולטין ממלאך המות, ומספרת הגמרא (שם) על רב חסדא שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר.

ופסק רב חסדא מלימודו ויכול לו עיין שם. וראה בגמרא (בבא מציעא פו.) סיפור דומה ברבה בר נחמני עיין שם. וראה עוד בגמרא (ראש השנה יח.) תנו רבנן: משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה. באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם: שמא ממשפחת עלי אתם, דכתיב ביה: "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים" (שמואל א' ב. לג). לכו ועסקו בתורה וחיו. הלכו ועסקו בתורה וחיו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו עיין שם.

אורחות יושר ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא תורה, רמז שהעוזב את התורה הקדושה שהיא אור סופו ללכת בדרכי חושך. וזהו שהמשיך: "ללכת בדרכי חושך" וכאמור.

למען תלך בדרך טובים ואורחות צדיקים תשמור. (ב. כ)

טובים ואורחות **צדיקים** סופי תיבות גמטריא תלמוד. רמז לאומרם ז"ל, במסכת אבות (פרק ב משנה ה) ולא עם הארץ חסיד. והרי הוא כמבואר.

ואורחות **צדיקים** סופי תיבות מת. ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע וכו', ואם לאו, יזכור לו יום המיתה. והיינו שעל ידי שיזכור לו יום המיתה יהיה לו לעזר להנצל מיצר הרע, ולהיות צדיק. **אי נמי** ואורחות **צדיקים** סופי תיבות תם. והיינו שהשומר אורחות צדיקים יהיה תם דהיינו מושלם בכל.

ואורחות **צדיקים** תשמור סופי תיבות תמר. רמז שעל ידי זה נקרא צדיק, וכדכתיב: "צדיק כתמר יפרח", (תהלים צב. יג).

כי ישרים ישכנו ארץ ותמימים יותרו בה. (ב. כא)

אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל בגמרא (סוטה ה.) א"ר אלעזר: כל אדם שיש בו גסות הרוח - אין עפרו ננער שנאמר: "הקיצו ורננו שכני עפר" (ישעיה כו. יט). שכבי בעפר לא נאמר אלא שכני עפר, מי שנעשה שכן לעפר בחייו. והנה ידוע דתיבת ישרים הוא כינוי לענוים. וכן תמימים הוא כינוי לענוים, כמו שפירש רש"י ז"ל בגמרא (עבודה זרה ו:) תמים-עניו. ובא לרמוז שהעניו זוכה לאריכות ימים, וכן שהוא זוכה לקום בתחיית המתים.

פרק ג

בני תורתי אל תשכח ומצותי יצור לבך. (ג. א)

תורתי **אל** סופי תיבות גמטריא ארבעים. רמז להא דאיתא בגמרא (פסחים עב.) תנא מיניה ארבעין זמנין ודמי כמאן דמנח ליה בכיסיה. וראיתי בספר כרם יהושע (עמוד לח), שכתב,

הקשה הגאון רבי **אליהו מוילנא** ז"ל, על הלשון "כמאן דמנח בכיסיה", למה לא אמרו בגמרא, כמאן דמנח "בקופסא", הלא בקופסא השמירה יותר טובה מאשר בכיסו? ותירץ (הגאון), על פי דברי רבי יצחק בגמרא (בבא קמא קיח:) ובגמרא (בבא מציעא כא:) דאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, ולכן אמרו, רק כמאן דמנח בכיסיה, ללמדנו מוסר השכל, שגם אחרי שחזר ארבעים פעמים על מה שלמד, עדיין אין לימודיו שמורים היטב כבקופסא, אלא כבכיס בלבד, אשר כל שעה ושעה צריך למשמש בו, ולבדוק האם עדיין נמצא בו, או שמא נאבד מתוכו. כמו כן בלימוד תורתינו הקדושה, צריך האדם כסדר לבדוק את עצמו, האם לא שכח את מה שלמד. עיין שם.

ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. (**ג. ד**)

תיבת "ומצא" גמטריא **וענוה**. והמשיך "חן", לרמוז שעל ידי הענוה ימצא חן, וכדכתיב: "ולענוים יתן חן" (לקמן ג. לד).

אי נמי תיבת "ומצא" גמטריא **וענוה**. והמשיך "ושכל טוב", הנה ידוע דטוב הוא כינוי לתורה כדאיתא בגמרא (ברכות ה.). ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה כדאיתא בגמרא (תענית ז.).

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה י) כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו וכל שאין רוח בריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו. והרי הוא כמבואר.

יש להבין, מדוע אמר בעיני "אלהים" שהוא מידת הדין, (בראשית רבה לג. א). ולא אמר בעיני ה' שהוא מידת הרחמים (שם).? ויש לומר שאמר "אלהים" שהוא מידת הדין, לרמוז שגם בעיני מידת הדין ימצא חן ושכל טוב.

בטח אל ה' בכל לבך ואל בינתך אל תשען. (**ג. ה**)

בטח **א**ל **ה'** **ב**כל **ל**בך ראשי תיבות גמטריא מה שהוא רמז לענוה, כדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). וכן **ב**טח **א**ל **ה'** **ב**כל **ל**בך ראשי תיבות גמטריא גאולה. שבזכות הענוה והבטחון בה' נזכה לגאולה. **ועוד** יש לרמוז ואל **ב**ינתך **א**ל **ת**שען ראשי תיבות אבות. רמז שבזכות האבות הקדושים זיע"א נזכה לגאולה במהרה בימינו אמן.

אי נמי ואל **ב**ינתך **א**ל **ת**שען ראשי תיבות אבות. רמז שלא יאמין בעצמו בזכות אבותיו שהיו צדיקים וכיוצא, וכאומרם ז"ל במסכת אבות (פרק ב משנה ד) ואל תאמין בעצמך עד יום מותך. **או** אפשר שבא לרמוז **המעשה** דאיתא במסכת עדיות (פרק ה משנה ז) אמר לו: (בנו של עקביא בן מהללאל, לאביו), **אבא**, פקוד עלי לחברין, אמר לו: איני מפקיד. אמר לו: שמא עולה מצאת בי?. אמר לו: לאו, מעשיך יקרבוך, ומעשיך ירחקוך.

בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. (ג. ו)

בכל דרכיך דעהו ראשי תיבות בדד וסופי תיבות גמטריא הוי"ה. רמז למה שכתב **מור"ם** ז"ל בשולחן ערוך אורח חיים (סימן א סעיף א) שכתב בהגה, שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדבורו במושב המלך כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השם יתברך ובושתו ממנו תמיד. וראה עוד ל**מרן** ז"ל בשולחנו הטהור אורח חיים (סימן ב סעיף א-ב), שכתב, וזה לשונו: (א) לא ילבש חלוקו מיושב אלא יקח חלוקו ויכניס בו (ראשו) וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מכוסה. (ב) אל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני כי הקב"ה מלא כל הארץ כבודו. עד כאן.

והוא יישר אורחותיך ראשי תיבות גמטריא טוב שהוא כינוי לתורה, ובא לרמוז כי התורה מלמדת את האדם איך להתנהג בדרך ארץ. ועוד יש לרמוז **בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך**. ראשי תיבות גמטריא זך. רמז שאם זוכר בכל מעשיו את הקב"ה יהיה זך וטהור.

אל תהי חכם בעיניך ירא את ה' וסור מרע. (ג. ז)

יש לדקדק תיבת "את" מה באה לרבות? ואפשר שבא לרמוז לאומרם ז"ל בגמרא (פסחים כב:)... עד שבא רבי עקיבא ודרש: "את ה' אלהיך תירא" (דברים ו. יג). "את" לרבות תלמידי חכמים עיין שם. וכמו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ד משנה יב)... ומורא רבך כמורא שמים.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, על פי מה דאיתא בגמרא (ברכות כט.) אל תאמין בעצמך עד יום מותך, שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי! עיין שם. וזהו שאמר שלמה הע"ה, אל תהי חכם בעינך, לבטוח בעצמך, אלא תמיד תהיא בבחינה "ירא את ה'" וכך תגיע לבחינת "וסור מרע" וכאמור.

רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך. (ג. ח)

ראיתי למעלת ידידנו הגאון הרב **אהרן זכאי** נר"ו בספרו דרשות ספר משלי ח"א, שהקשה משם הרב תפארת ציון (עמוד רמז, טרם ראיתיו), שפסוק זה לכאורה סותר דברי רז"ל בגמרא (סנהדרין כו:) אמר רבי חנן למה נקרא שמה תושיה? מפני שהיא מתשת כוחו

של אדם. אלא הסבירו המפרשים: שבתחילה אדם מרגיש שהתורה מתשת כוחו, אבל אחר כך היא רפואה. עיין שם. נכתב בצידו: עיני צדיק תחזינה בזוהר חדש (בראשית י.) ר' יצחק אמר, התורה נקראת תושיה בתחלה. ואחר כך גבורה שנאמר: לי עצה ותושיה וגו'. תדע לך כי בתחלה נקראת תושיה, שמתשת כחו של אדם, מפני שיש לו להלחם עם יצר הרע, ולכתת כל גופו בבית המדרש, עד שירגיל אותו בתורה. כיון שהוא רגיל לעסוק בתורה, אז יש לו שמחה וגבורה. שנאמר: אני בינה לי גבורה. רצונו לומר כשאדם רגיל בתורה ובחכמה, אז יש לו תפארת, ואיזו היא גבורה? להלחם מלחמות ה'. שנאמר: על כן יאמר בספר מלחמות ה' שם תהא המלחמה והגבורה. עיין שם.

רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך. כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך. (**ג. ח-ט**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים שבזכות הצדקה שהוא נותן תהיה לו רפואה לעצמותיו, וכדאיתא בגמרא (בבא בתרא יא.) תניא, אמרו עליו על בנימין הצדיק, שהיה ממונה על קופה של צדקה. פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת, אמרה לו: רבי, פרנסני! אמר לה: העבודה! (לשון שבועה) אין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו: רבי! אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעת בניה מתים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! אתה אמרת (מתורתך למדנו לפיכך נברא האדם יחידי לומר לך, רש"י). כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו?! מיד, קרעו לו גזר דינו. תנא, הוסיפו לו על שנותיו כ"ב שנים. עיין שם.

כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך. (**ג. ט**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, שבא לרמוז מה שאמרו בעלי המוסר ז"ל, הטעם שצריך אדם ליתן מעשרות להשם יתברך, דהיינו לתת צדקה, כי יש בזה הכרת הטוב לבורא עולם, שבעצם הכל מאתו יתברך, וזהו רמז הכתוב: "כבד את ה' מהונך", והטעם לזה שהרי "ומראשית כל תבואתך", שהרי הכל אפילו התבואה הראשונה שהיתה לך היא ממנו יתברך ויתעלה שמו.

אפשר לפרש בהקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (פסחים כב:) ... עד שבא רבי עקיבא ודרש: "את ה' אלהיך תירא" (דברים ו. יג). "את" לרבות תלמידי חכמים עיין שם. והנה אמרו חז"ל במדרש (קהלת רבה יא. א) אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה. וראה בגמרא (ברכות י:) אמר רבי יוסי ברבי חנינא, משום רבי אליעזר בן יעקב, כל המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומהנהו מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין. וזהו שאמר כבד "**את**" לרבות התלמידי חכמים וכאמור.

כבד את ה' מהונך ומראשית כל תבואתך. וימלאו אסמיך שבע ותירוש יקביך יפרוצו. (ג. ט-י)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הסמיכות שבא לרמוז להא דאיתא בגמרא (תענית ט.) עשר בשביל שתתעשר. ושם מבואר בגמרא שבשום דבר אסור לנסות את השם יתברך, חוץ ממצוה זו של מעשר שנאמר: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די" (מלאכי ג. י). ושואלת הגמרא, מאי עד בלי די? אמר רמי בר חמא אמר רב, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די. וראיתי מקשים, שהרי ישנם הרבה אנשים שמפרישים מכספם "מעשר כספים" ובכל זאת אינם נמנים בין עשירי העיר? וראה למעלת הגאון הגדול רבי **חיים קנייבסקי** שליט"א בספרו דרך אמונה חלק ג (הלכות מתנות עניים), שכתב, וזה לשונו: שבודאי יודעים מהשמים שזהו טובתו האמיתית שלא יקבל את נסיון העושר, שמי יודע אם יעבוד את ה' כשיש לו עושר ונכסים, וזהו הסיבה שרואים שמפרישים ולא מתעשרים לרוב עיין שם. וראה שם בתוספות דיבור המתחיל: עשר תעשר, שהביאו מעשה, וזה לשונם: **מעשה** באדם אחד שהיה עשיר והיה לו שדה שעשתה אלף כור והיה אותו עשיר נוטל ק' כורין למעשר ומפריש כל שנה ושנה, וכן עשה כל ימיו כשחלה למות קרא לבנו ואמר לו בני דע ששדה זו שאני מוריש לך עושה בכל שנה ושנה אלף כורין הזהר שתפריש ק' כורין כאשר עשיתי ומת אותו האיש ועמד הבן במקומו ועשה השדה אלף כורין כאשר היה עושה בחיי האב והפריש ממנה ק' כורין בשנה שניה נסתכל וראה הבן שמעשר היה דבר גדול ואמר שלא יפריש לשנה אחרת נתמעט השדה ולא עשה כי אם מאה כורין נצטער עליו ושמעו קרוביו שכך מיעט ולא הפריש מעשר באו כולם אצלו מלובשים לבנים ושמחים אמר להם כמדומה לי שאתם שמחים בקלקלתי אמרו לו נצטער עליך כי גרמת לך כל הרעה הזאת ומפני מה לא הפרשת מעשר כראוי היטב בא וראה כי מתחלה כשבא השדה לידך היית בעל הבית והקב"ה כהן שהיה המעשר חלקו ליתן לעניים ועכשיו שלא הפרשת חלקו לו היה הקב"ה בעל הבית ואתה כהן שאין שדך עושה מה שהיה עושה מתחלה אלף כורין והפריש לך מאה כורין וכו' עיין שם. והחי יתן אל לבו!

אי נמי אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (תענית כד.) **מעשה** באליעזר איש ברתותא כשהיו רואים אותו הגבאי צדקה, היו מתחבאים מפניו לפי שכל מה שהיה אצלו בעת הזאת נתן לצדקה, יום אחד עלה לשוק לקנות ולהכין נדן עבור בתו, ראוהו אותו הגבאי צדקה והיו מתחבאים מלפניו, הלך ורץ אחריהם ואמר להם הנני משביעכם שתאמרו לי

במה עוסקים אמרו לו ביתום ויתומה לזוגם יחד, אמר להם הריני נשבע שהם קודמים לבתי, לקח כל מה שהיה בידו ונתן להם, ונשאר אצלו זוז אחד קנה בעדו חיטים ונתן אותם באוצר של חיטים, באתה אשתו אמרה לבתו מה הביא אביך, אמרה לה כל מה שהביא השליך לאוצר של תבואה, הלכה לפתח דלת של האוצר ראתה שהאוצר הוא מלא חיטים עד שהחיטים דוחקין ויוצאין לחוץ בנקבים של הדלת, ולא היתה יכולה לפתח את הדלת, הלכה בתו לבית המדרש ואמרה לו בוא וראה מה עשה לך הקדוש ברוך הוא אמר לה הריני נשבע שהם הקדש עליך ואין לך בהם אלא כאחד מעניי ישראל. עד כאן.

וימלאו אסמיך שבע ותירוש יקביך יפרוצו. מוסר ה' בני אל תמאס. (ג. י)

אפשר לפרש סמיכות הכתובים שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (תמיד כח.) איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם? יאהב את התוכחות. שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באין לעולם ורעה מסתלקת מן העולם, שנאמר: "ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב" (משלי כד. כה). עיין שם. והרי הוא כמבואר.

כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה. (ג. יב)

כי את אשר יאה**ב** סופי תיבות גמטריא תורה עם הכולל. וכן תיבת "את" נוטריקון למפרע **ת**ורת **א**מת. וגם תיבת "את" עצמה רומזת לתורה כדאיתא בזוהר הקדוש ויחי רמז:) עיין שם. ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבא, ואיתימא רב חסדא, אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר: "נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'" (איכה ג. מא). פשפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה. שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" (תהלים צד. יב). ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח" (משלי ג. יב). עיין שם.

כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה. אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה. (ג. יב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים: שבזכות שמקבל תוכחת זוכה לחכמה, וכדאיתא בגמרא (ברכות סג:) אמרי דבי רבי ינאי: מאי דכתיב: "כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב" (משלי ל. לג). במי אתה מוצא חמאה של תורה - במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם - כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק - זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק - זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות. דתנן, רבי ישמעאל אומר: הרוצה שיתחכם יעסוק

בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, שהן כמעין נובע. אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). - כל המנבל עצמו על דברי תורה - סופו להתנשא, ואם זמם - יד לפה. עד כאן.

אי נמי אפשר לפרש סמיכות הכתובים בהקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות ה.) על פסוק זה: כי את אשר יאהב ה' יוכיח, בענין היסורין, עיין שם. וסמיך ליה "אשר אדם מצא חכמה וגו'", בא לרמוז להא דאיתא בגמרא (ברכות ה.) תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר, שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, אלו הן: תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא. תורה מנין? שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" (תהלים צד. יב). עיין שם. ורבי שמעון בר יוחאי, קיים הדברים על עצמו, בבחינת נאה דורש ונאה מקיים (חגיגה יד:). כדאיתא בגמרא (שבת לג:) שאמר רבי שמעון בן יוחאי לרבי פנחס בן יאיר, שראה שיש בגופו חורים, אמר לו: אוי לי שראיתיך בכך. אמר לו: אשריך שראיתני בכך. שאילמלא לא ראיתני בכך, לא מצאת בי כך, כי מתחילה שהיה רבי שמעון בן יוחאי מקשה קושיא היה מתרץ רבי פנחס בן יאיר י"ב תירוצים, ולבסוף, שהיה מקשה רבי פנחס בן יאיר קושיא היה מתרץ לו רבי שמעון בן יוחאי כ"ד תירוצים. וראה עוד בגמרא (עירובין כא: ושם כב.)... שחורות כעורב, במי אתה מוצאן? במי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש, רבה אמר, במי שמשחיר פניו עליהן כעורב. רבא אמר, במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב. כי הא דרב אדא בר מתנא, הוה קאזיל לבי רב, אמרה ליה דביתהו, ינוקי דידך, מאי אעביד להו? אמר לה: מי שלימו קורמי באגמא. עיין שם. וראה במסכת אבות (פרק ו משנה ד) כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל עיין שם. וראה עוד בספרי דברים (פיסקא שו) דבר אחר יערף כמטר לקחי, חכמים אומרים אמר להם משה לישראל שמא אין אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה וכמה עמל עמלתי בה וכמה יגיעה יגעתי בה כענין שנאמר: "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה" (שמות לד. כח). ואומר: "ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה" (דברים ט. ט). נכנסתי לבין המלאכים ונכנסתי לבין החיות ונכנסתי לבין השרפים שאחד מהם יכול לשרוף כל העולם כולו על יושביו כענין שנאמר: "שרפים עומדים ממעל לו" (ישעיה ו. ב). נפשי נתתי עליה דמי נתתי עליה כדרך שלמדתי אותה בצער כך תהיו למדים אותה בצער או כדרך שאתם למדים אותה בצער כך תהיו מלמדים אותה בצער תלמוד לומר תזל כטל אמרתי, תהו רואים אותה כאילו היא בזול אחד משלש וארבע סאים בסלע. עיין שם. וראה עוד במסכת אבות דרבי נתן

(פרק ג) אם למדת תורה בשעת הריוח אל תשב לך בשעת הדחק לפי שטוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאה בריוח שנאמר בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך (קהלת יא. ו). עד כאן. והרי הוא כמבואר.

אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה. (ג. יג)

ידוע מה שרמזו חז"ל בגמרא (סוטה ה.) א"ר יוחנן "אדם" **אפר דם מרה**. שהם רומזים לענוה. והנה "אדם" נוטריקון **א**ברהם **ד**וד **מ**שה שהיו ענוותנים, אברהם- שאמר: "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח. כז). משה- שאמר: "ונחנו מה". (שמות טז. ז). דוד- שאמר: "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב. ז). וכן תיבת "אדם" גמטריא מה שהוא רומז לענוה וכמו שאמר משה ונחנו מה (שמות טז. ז). וכן תיבת "מצא" גמטריא ענוה. ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. וראה בגמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם. ובא לרמוז דמי שהוא עניו חכמתו משתמרת. וראה בגמרא (יבמות קה. ובתלמוד ירושלמי יבמות מבואר הענין יותר). **מעשה** שבאו בני סימוניא אצל רבי, אמרו לו: מבקשים אנחנו שתתן לנו איש, שיוכל להיות דרשן ודיין וחזן, וילמד עם התינוקות, ויעשה לנו כל צרכינו. נתן להם את לוי בר סיסי. עשו לו בימה גדולה, והושיבוהו עליה. באו ושאלו ממנו: אשה שהיא גידמת, במה היא חולצת? ולא השיבם. שאלו לו עוד: אם רקקה דם, מה דינה? ולא השיבם. אמרו: אפשר שהוא אינו בעל הלכות וגמרא, רק בעל אגדה, לכן נשאל אותו בדברי אגדה. שאלו אותו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא).? אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? (כי אמת משמע כתב העשוי להתקיים בכתיבה תמה, ורשום אינו אלא כסימן בעלמא. מעשי הגדולים). ולא השיבם. באו אצל רבי, אמרו לו: וכי זה הוא הפיוס שפייסנו לך שתתן לנו אדם שיודע הכל, ולסוף נתת לנו אדם שאינו יודע להשיב על מה ששואלין אותו. אמר להם רבי: בחייכם, איש כמותי נתתי לכם. שלח רבי אחר לוי בר סיסי, ובא אליו. שאל אותו: אם רקקה דם, מה דינה? אמר לו: אם יש ברוק צחצוח של רוק, כשר. גדמת במה היא חולצת? אמר לו: בשיניה. אמר לו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא). אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? אמר לו: עד שלא נחתם הגזר דין, אז הוא רשום. ואם נחתם הגזר דין, אז הוא אמת, כי אין יכול לבטלו בתפלה. אמר לו רבי: ולמה לא השבת בעת ששאלו ממך? אמר לו: עשו לי בימה גדולה, והושיבו אותי עליה, וגבה רוחי עלי, ועל ידי כך נכשלתי מלדעת להשיבם. קרא עליו רבי את הפסוק: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). מי גרם לך להתנבל בדברי תורה? על שהתנשאת בעצמך!. והחי יתן אל ליבו!

מצא חכמה ראשי תיבות מח. רמז שהתורה נקנית במ"ח דברים, כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ה).

אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה. (ג. יג)

ראיתי מקשים, לכאורה הגיעו כפול? וראה **רש"י** ז"ל, שנרגש מזה, וכתב, אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה - שלומד חכמה עד ששגורה היא להוציא מפיו. וראה עוד להרב **אברהם אבן עזרא** ז"ל, שכתב, יפיק - יוציא תבונה מאחר וילמדנה. וראה להרב **לוי בן גרשון** (הרלב"ג) ז"ל שכתב, אשרי אדם מצא חכמה - כמה מאושר האדם שימצא חכמות השם יתברך דברים לפי מה שאפשר לו ואדם שיוציא מלבו תבונה בדרכים הנזכרים במה שקדם. יפיק - יוציא. וראה עוד להרב **מצודות דוד** ז"ל, שכתב, ואדם - מוסב על אשרי לומר אשרי לאדם אם מוציא את התבונה מן החכמה רצונו לומר מבין דבר מתוך דבר. עד כאן. ולעניות דעתי נראה לתרץ שבא לרמוז דמי שזכה לקבל חכמה מאת השם יתברך עליו ללמדה לאחרים, ולא לשמור החכמה רק לעצמו. וראה במשנה (יומא פרק ג משנה יא) ואלו לגנאי: של בית גרמו - לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים. של בית אבטינס -לא רצו ללמד על מעשה הקטורת. הוגרס בן לוי - היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד. בן קמצר - לא רצה ללמד על מעשה הכתב. וכו' ועל אלו נאמר: "ושם רשעים ירקב" (משלי י. ז). עיין שם.

תיבת אדם נוטריקון **אפר דם מרה** (סוטה ה.). ותיבת "מצא" גמטריא ענוה. רמז שהעניו זוכה לתורה. (תענית ז.). ועוד יש לרמוז **מצא חכמה** ראשי תיבות מח. רמז שהתורה נקנית במ"ח דברים. (אבות פרק ו משנה ה).

"**ואדם יפיק תבונה**", הנה תיבת "אדם" רומזת לענוה וכנ"ל, ובא לרמוז שגם שהוא מצא חכמה, בכל זאת נשאר בבחינת "אדם", ואינו מתגאה, ולזה זוכה "יפיק תבונה", שיבין דבר מתוך דבר. וכאמור.

יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. (ג. טו)

יקרה היא מפנינים ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא מאה ואחד. רמז להא דאיתא בגמרא (חגיגה ט:) לא דומה השונה פרקו מאה לשונה פרקו מאה ואחד. ועוד יש לרמוז **היא מפנינים** ראשי תיבות מה. שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: ונחנו מה (שמות טז. ז). ובא לרמוז שאם יחזיק במידת הענוה, יהיו דבריו יקרים מפנינים.

יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. ראיתי לנכון להעתיק כאן מה שמצאתי במדרש (בתי מדרשות ח"א) **מעשה** רב כהנא וסליק בנו, ומתחילה ראיתי סיפור זה בקיצור באחד ספרי הדרוש, ושוב חשבתי לרמוז את זה בפסוקין, וחיפשתי הדברים במקור,

ושוב האיר השי"ת את עיני ומצאתי אחר זמן המדרש הנ"ל, ושם ציין לפסוק הנ"ל, ועל כל פנים כיון שמדרש זה אינו מצוי כל כך, ויש בו דברים עם מוסר השכל יקר, אמרתי לתועלת הרבים בס"ד, לא אמנע טוב מבעליו. וזה לשון המדרש: כתיב (משלי ג טו) יקרה היא מפנינים וכתיב (דברים יא יט) ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם אמרו חכמינו ז"ל חייב אדם ללמד את בנו תורה כבן שש כבן שבע שנאמר (ישעיה מג כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו ואמרו חכמינו ז"ל (אבות פרק ה משנה כא) בן חמש שנים למקרא. ההוא רב כהנא נתן לו הקדוש ברוך הוא בן ושמו סליק והיה בן חמש שנים מיד תפש אביו בידו ובא להוציאו מן הבית ללמדו תורה אמרה לו אמו של בן לאיזה מקום אתה מוליכו לבני אמר לה אמסרנו ביד רב שילמדנו תורה אמרה לו מוטב נמות שנינו ואל נראה בפרידת מחמד עינינו ישב אצלנו ולא ילמד תורה ולא הלכה ולא יעשה מלאכה אמר לה מהרי תני כתובתך ואתן ליך מה שבתוכה ואקרענה אמרה לו מה מום מצאת בי כי תגרשני והלא כתוב בתורה (דברים כד. א) כי מצא בה ערות דבר השיב ואמר לה אין מום גדול מזה שתמנעי בני ממים חיים ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה. א) הוי כל צמא לכו למים ואין חיים אלא תורה שנאמר (משלי ד. כב) כי חיים הם למוצאיהם אמרה האשה לא כך תעשה אלא פשרה נעשה אני ואתה אמר כיצד אמרה תצא לשוק ותמצא רב מובהק ותעשה עמו תנאי שנים קצובים ילמד בנינו תורה ולא יצא מן הבית ואני אשרת את כבודו ואפלה בגדו וארחץ כתליו ואקטר וארתיח לו מים לרחוץ מיד רצה הבעל ויצא לשוק מצא חכם בעל ציצית בשבע חוליות אמר לו שלום עליך רבי אמר לו ועליך שלום אמר לו אדוני מה שמך אמר לו אליעזר זעירי שמי אמר לו יש לך אשה ובנים אמר לו הן אמר לו באיזה מקום אמר לו בזה המקום אמר לו רב כהנא אשת רבי תורה היא דכתיב (קהלת ט. ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת ובני אדוני הם התלמידים שנאמר (איוב א. ו) ויבאו בני האלהים אלו התלמידים אמר לו טוב דברת אמר רב כהנא אדוני רצונך שתעשה עמי תנאי תלמד את בני תורה עשרים וחמש שנה ואתן לך אלף משקל זהב אם תלמדו עשרים וחמש שנה פחות חדש ותרצה לצאת אין [לך] עמי מאומה ואם תשב עמי חדש ואתנחם אני אפרע לך כל שכרך אלף משקל זהב על מנת שלא תצא אתה וסליק בני מפתח ביתי אמר לו הרב אני מקבל מיד. (קשה לי, כיצד התפללו סליק ורבו אליעזר זעירי, כל כך הרבה שנים בלי מנין? ואולי שהוא סידר לו מנין בתוך ביתו, והשם יתברך יאיר עיננו במאור תורתו אמן. ויש לי עוד הערות על מעשה זה ואכמ"ל. **המחבר ס"ט**).

כתב רב כהנא שטר וימסרו לר' אליעזר ור' אליעזר כתב שטר ומסרו לרב כהנא למד סליק עשרים וחמש שנה ונעשה הבן בן שלשים שנה ומשעת יציאתו מבטן אמו ועד יום

סוף שלמד לא יצא מפתח הבית לסוף שלמד פרע רב כהנא לר' אליעזר אלף משקל זהב והרשה סליק והלך לו. יצא סליק לשוק ולבש בגדים נאים ולא הוציא עמו אף פרוטה אחת והיה מטייל בשוקים וברחובות עד שאחזו הרעב והצמא שמע מוכר המים אחד מבני משפחתו צועק בקול גדול בקבוק מים מסובך במי ורד ומושפך בתוכו מים קרים על נפש עיפה אשרי שותיו בקסקס אחד רמז סליק למוכר המים כשבא אצלו אמר לו השקיני מעט מים אמר לו תן קסקס ושתה מים אמר לו אני חכם ולמדני אבי באלף משקל זהב ולא תשקני מעט מים אמר לו אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא (משלי ט. יב) ואם למדת תורה הרבה אל תחזק טובה לעצמך כי לכך נוצרת בראך אלהים להגות בה יומם ולילה ואני בראני לשאוב מים ולסבול על שדרתי ולמכור בקסקס ולפרנס את אנשי ביתי מיד כעס סליק והלך לביתו בפחי נפש קרע כל בגדיו והשליכן לפני אביו ואמו ואמר הלומד תורה מקרא משנה ותלמוד אינו שוה קסקס של מים ועתה רצוני לצאת לרשות אחרת. טוב ארך אפים מגבור (משלי טז. לב) זה רב כהנא שלא צעק וכעס על בנו אלא אמר אל תרצה את חבירך בשעת כעסו אמר ר' כהנא לסליק בנו רצונך לצאת לרשות אחרת אני מבקש תלך ותביא לי ארגז פלוני מן העליה ותפתח אותו ותתן לי מתוכו כלי קטן של כסף מסוגר בפונדא מיד הביאו לאביו פתחו והוציא ממנו מרגלית יפהפיה אדומה אמר לו בני קח זו המרגלית ולך ומכרנה ואני ואתה נחלוק את דמיה חצי לזקנותי וחצי לך לפי שבני משפחתך לא חסו עליך בקסקס מים על אחת כמה וכמה משפחה אחרת שלא יחוסו על כבודך אבל כשאתה מוכר המרגלית ותקח חלקך הם יקבלוך והכסף יענה את הכל (קהלת י.

יט) לך וקבל דבר אביך וכן תעשה קח את המרגלית גלויה ומפורסמת ותכנס בשוק המוכרים חליות קטנות משוחים באבר וזכוכית ותראה כמה ידמוה ואל תמכור אותו להם אחר כך תשאל לשוק של מרגלית הרי הם עשר חניות תראה להם המרגלית מראשון עד העשירי ואז תמכור אותה לעשירי ותבא מיד הלך לשוק מוכרי חליות קטנות דמו אותה בסלע מצרי כסף הלך לשוק של מרגליות והראה אותה להם הראשון נתן לו אלף משקל ושני יותר ושלישי יותר עד שקנה אותה העשירי בחמשה ועשרים אלף משקל כסף אמר לו סליק תן לי בכסף זהב נתן לו אלפים וחמש מאות משקל זהב נתן לסבל שכרו ונשאם עד שבא אצל אביו קרא לו ואמר לו תבא ונחלוק דמי המרגלית אמר לו אביו אני לא נתתי לך המרגלית למכרה אלא להודיע לך דעת ועתה אמור לי כיצד עשית בה אמר הלכתי אצל העניים ולא נתנו לי אלא סלע מצרי ולקחתי וכסיתי אותה והלכתי אצל המרגליים ראשון ושני עד העשירי ונתן לי דמיה אלפים וחמש מאות משקל זהב

אמר לו אביו בני נתתי לך מרגלית ללמדך דעת דע בני שדמיך עם מוכר המים כדמי המרגלית אצל מוכר החוליות השועים באבר וזכוכית שלא ידעו דמיה ולא נתנו בעדה אלא סלע מצרי של כסף מפני שאינם מכירים בה כך אתה עם מוכר המים שאינו יודע כבודך שאין יודע בה אלא בעלי תורה שנאמר (משלי כז. יז) ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו וכמו שהמרגלית קנה אותה בחמשה ועשרים אלף כסף מפני שהוא מכיר אותה כך אתה אם תלך אצל החכמים יכבדו אותך והולך את חכמים יחכם אמר לו אדוני אבי להיכן אלך ואמצא חכמים אמר לו לך למבוי של רקחים הרי היום קבוץ גדול להם לך לשם ותשב על מחזה וטוב שיאמרו לך עלה משיאמרו לך רד ואם תמצא אותי ביניהם אל תכבדני אמר לו ברצון מיד הלך ושאל על מבוי של רקחים מצא שהם יושבים בבית אחד כתליו ארבעתם מקני האגם וקנים מתוקים וכסוי למעלה בהדס וכופר ובעלי בנות שוח ומיני ורדים ובשמים אז ישב על המעלות עד קרוב לחצי היום והיו יושבים ושותים יין: אחר כך בא רבה בר רב הונא והיה מושך בהמה בשלשלת של ברזל ופניה מכוסה בסדין הקריבה אצל ר' שמריה בן חפני ור' שמואל בן חפני אמר להם רבותי יש לכם יין ויש לי צלי קחו זו הבהמה ושחטוה אמר ר' שמריה לתלמיד אחד עמוד ושחוט יצא התלמיד לחוץ הגביה את הסכין וראה את הבהמה שהיא מעלת גרה ומפרסת פרסה וצוארה וראשה וחוטמה ופיה כמין כלב אמר אותו תלמיד חכמתי לא הגיע לשחיטת בהמה כזו אלא נחזיר אותה לפני חכמים אם יכשירוה נשחטנה ואם יאסרוה נניחנה מיד חזר בה אצל חכמים אמרו עליה ברוך משנה הבריות אמר להם בעל הבהמה אם תתירוה נשחטנה או אסרוה ונלך בה היו שם ארבעת אלפים חכמים ולא היו בהם אחד שיאמר אסורה היא או מותרת אלא ספיקא לכל וספיקא דאורייתא לחומרא: אמרו בני חפני עת שתייה אהובה לא עת התשובה מיד משכוה בעלה עד הפתח תפסה סליק בן רב כהנא אמר בעלה למה תפסת בהמתי אמר כדי לשוחטה אמר לו ארבעת אלפים חכמים לא יכלו להשיבני ואתה תרצה להשיב מעל המנעל אמר לו כל המשפיל את עצמו הקדוש ברוך הוא מגביהו ועתה נלך שנינו לפני חכמים ואני אתירה הלכו לפני החכמים אמר בעל הבהמה אתם תעידו על זה הבחור כי הוא אמר שיתיר את בהמתי אמר להם לא יעלה על דעתכם רבותי שהוא יחזור בה פעם שניה מכאן אלא אני ארביצנה ואשחטנה ואצלנה ואתן לו את העור וילך לדרכו אמרו לו חכמים אמור:

אמר סליק נקשרנה עד שתעלה בקולה אם ענתה כקול כבש מין בהמה היא ומותרת ואם ענתה בקול כלב מין כלב היא ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעלה תיכף שתקו כולם אמר דעו רבותי זו הבהמה יום אחד תענה כקול כבש ויום אחד תענה כקול כלב

אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני אתירה תצא בעדר אם ישבה בעדר ולא זזה מין בהמה היא ומותרת ואם נתאחרה לאחר העדר או לפני העדר מין כלב היא ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעלה יום אחד תלך לבדה ויום אחד לא תזוז מן העדר אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני אתירנה נשחטנה אם יש לה בית כוסות בהמה היא ומותרת ואם לאו מין כלב היא ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעל הבהמה מינין הרבה מזו עמי אשחט אחד ואמצא בה בית כוסות ואחד לא אמצא בה כלום אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני אתירה אתן לפניה מלח אם אכלה ברצונה מין בהמה היא ומותרת ואם לאו מין כלב ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעלה זו הבהמה יום אחד תאכל מלח ויום אחד לא תאכל אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני נותן לפניה מים אם שתת בשפתיה כמו הבהמות מין בהמה היא ומותרת ואם לקקה בלשונה מין כלב היא ואסורה אמרו חכמים חזק אמר בעלה יום אחד תשתה בלשונה ויום אחד תלוק בלשונה אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק ניתן לפניה עשב ובשר אם אכלה עשב ומאסה הבשר מין בהמה היא ומותרת אמרו חכמים חזק אמר בעלה יום אחד תאכל בשר ויום אחד תאכל עשב אמרו חכמים חזרה קושיא למקומה אמר סליק אני אתירנה נשחטנה ונקח חתיכה מבשרה ונשים על האש אם נצטמקה ונקצרה ונפלה על האש מין בהמה היא ומותרת ואם נקדרה לאורכה כרצועה מין כלב היא ואסורה שאינו נקדר על האש אלא בשר הכלב בלבד מיד נשק רגלו בעל הבהמה ואמר לו אשריך ואשרי יולדתך ואשרי מי שלמדך אמר בעל הבהמה וכיצד בודקין אמר סליק תניח בהמה זו ותלך ותביא כבש וכלב ועבד ושלשה סכינין הלך והביא הכל לפני חכמים לקח סליק סכין ושחט הבהמה הספיקה ורב כהנא שחט הכבש והעבד שחט הכלב פשטו העורות והדליקו מדורות אש לפניהם ולקחו חתיכה מן הספק וחתיכה מן הכבש וחתיכה מן הכלב ושמו על האש הספק והכבש היו צורתם אחת על האש ונצטמקו ונעכלו ונקצרו אבל בשר הכלב נקדר לארכו כרצועה מיד הודו כולם לרב סליק ועמדו ונשקו אותו והניחוהו בראש והלכו לשלום. עד כאן. "ישמע חכם ויוסף לקח"!

אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד. (**ג. טז**)

אורך ימים **ב**ימינה **ב**שמאלה **ע**ושר וכבוד ראשי תיבות גמטריא מלאך. רמז שמכל מצוה שאדם עושה נברא מלאך ומליץ יושר בעדו.

ימי**ם** בימינ**ה** סופי תיבות מה שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: ונחנו מה (שמות טז. ז). ובא לרמוז שהעניו מאריך ימים. וראה בגמרא (חגיגה ד:) **מעשה** שמלאך המות היה מצוי

אצל רב ביבי בר אביי. ופעם אמר מלאך המות לשלוחו: לך והבא לי האשה ששמה מרים, שהיא מקלעת שער של הנשים. הלך והביא לו האשה ששמה מרים שהיא מגדלת התינוקות. אמר לו: הלא אמרתי לך להביא לי אשה את מרים שמקלעת שער הנשים. אמר לו: אם כן שטעיתי, אחזירנה ותחיה. אמר לו המלאך: הואיל והבאת אותה תהיה למנין... ושם אמרו ששנות מרים מגדלת התינוקות הנותרים שהיה לה עוד זמן לחיות נותנים לתלמיד חכם שמעביר על מידותיו דהיינו עניו עיין שם. וראה עוד בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם. וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טו) אהוב את הענוה, כדי שיתמלאו ימיך.

דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. (**ג. יז**)

דרכיה דרכי **נ**עם וכל **נ**תיבותיה **ש**לום ראשי תיבות גמטריא דת. רמז שצריך לקרב אנשים לדת בדרכי נועם. ועוד יש לרמוז ונתיבותי**ה** שלו**ם** סופי תיבות מה. שהוא רמז לענוה וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז) ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. ועוד יש לרמוז ונתיבותי**ה** שלו**ם** סופי תיבות גמטריא גאולה. רמז שבזכות התורה זוכים לגאולה. **או** בא לרמוז שבזכות השלום זוכים לגאולה. וכדאיתא במדרש רבה (בראשית צח. ב) ושם איתא: נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמן לגאולה. וראה עוד במדרש רבה (דברים ה. יד) ושם איתא: גדול השלום, שאין הקדוש ברוך הוא מבשר את ישראל שיהיו נגאלים אלא בשלום. עיין שם.

וכל נתיבותיה שלום. עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. (**ג. יז-יח**)

אפשר לפרש סמיכות הכתובים שבא לרמוז כיצד אדם יכול לזכות לשלום בביתו, זה בזכות עץ חיים היא למחזיקים בה, דהיינו שנותן צדקה, וכמו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ב משנה ז) מרבה צדקה מרבה שלום. ויש להזכיר כאן **המעשה** על הגאון רבי **חיים פלאג'י** ז"ל, שפעם פנה אליו אדם אחד, שהשקט והשלום לא שררו בביתו מעולם בערבי שבתות, ונפשו לשאו'ל הגיעה מה לעשות שישוב השלוה והאושר לביתו? אמר לו הרב: שיתן צדקה לעניים. כיון שנתן חזר השקט השלום והשלוה לשרור בביתו. שאל האיש את הרב, מה ענין ביטול הכעס והמריבות בשבת על ידי הצדקה? השיבו הרב, כי כל זמן שלא היה נותן צדקה לעניים, היו העניים מקללים אותו, ועל כן לא שרר שלום בביתו, וכשהתחיל לתת צדקה ברכוהו, והחי יתן אל ליבו!

וראיתי **סיפור** נפלא בזה, והא לך תוארו: בפרוס הפסח נכנס יהודי אל הרב הקדוש רבי **ישראל מהוסיאטין** זצ"ל. אמר לו הרבי: "שמע היטיב לדברי. לארץ ישראל הגיע יהודי גדול, אבל באמת גדול, הגאון מטשיבין. ועדיין אין לו דירה משלו, והיכן יחוג את

הסדר? יש לו אפשרות לרכוש דירה ראויה, אבל חסרים עדין אלף ומאתיים לירות [הון רב באותם ימים]. אני נותן שש מאות לירות, ואת השאר תאסוף אצל ששת היהודים הנקובים בפתקה שהכנתי, מאה לירות כל אחד!". קיבל עליו היהודי את השליחות. חמשה מלאו אחר בקשת הרבי, ואלו השישי השיב: "אמור לרבי שלא ישלח אלי שלוחים בעינינים אלו, יש לי מה לעשות בכספי "... שב האיש ובידו חמש מאות לירות. חקר הרבי לזהות הנותנים, וידע מי לא נתן חלקו. הודה לאיש על טרחתו, ופטרו לשלום. ליל התקדש חג הפסח, והרבי לא יצא מחדרו לעריכת הסדר. המתינו שעה, שעה וחצי. איש לא ההין לנקוש על דלתו ולהפריעו מעבודתו הקדושה. לפתע הגיעו שתי נשים, אם ובתה, והן בוכיות. ספרו שצרה נוראה אירעה בביתן, ומבקשות הן להתברך מפי הרבי. כששאלון מה אירע, ספרו שאבי המשפחה שב מבית הכנסת ונתקף רוח שטות. הפך את הקערה על פיה, שמט את המפה על כל כליה ועשה מהפכה בבית כשהוא צועק וצורח כאילו יצא מדעתו! הבינו לנפשן, ונקשו בחרדה על דלתו של הרבי. פתח הרבי את דלתו, ובטרם פצו פיהן אמר: "ומה הוא חושב, שלרב מטשיבין לא תהיה דירה להסב בה, והוא יסב על שולחנו כמלך?! ביקשו השתים סליחה בשמו, והבטיחו שעוד בחול המועד יביאו את חלקו. או אז אמר: "שובנה לביתכן, ותמצאו שהכל על מכונו". חזרו לביתן ומצאו שאבי המשפחה אסף הכל והשיב את הסדר על כנו, והוא יושב רגוע בראש השולחן וממתין באורך רוח לבוא... (מסילות, נר ישראל ח"ג מבוא סז).

ועיני צדיק תחזינה בזוהר הקדוש (לך לך עו:) לך לך מארצך וגו' רבי אבא פתח ואמר: "שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה" (ישעיה מו. יב). שמעו אלי אבירי לב וכו', כיון דאינון רחוקים מצדקה רחוקים אינון משלום דלית לון שלום, דכתיב: "אין שלום אמר ה' לרשעים" (ישעיה מח. כב). מאי טעמא בגין דאינון רחוקים מצדקה, עיין שם. וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ב משנה ז) מרבה צדקה מרבה שלום. וראה עוד להגאון הרב **אליהו הכהן** ז"ל בספרו מעיל צדקה (אלף רפט) שכתב, הבט וראה מעלת הצדקה, שכאשר יושב הקב"ה על מצות הצדקה נכנסים מלאכי שלום, ואין רשות למשחית ולמלאכי חבלה להכנס ולקטרג עליו עיין שם. ואפשר לענ"ד להיות בנותן טעם לשבח, מדוע על ידי הצדקה נעשה שלום בבית? לפי מה דאיתא במדרש (ויקרא רבה לד. טז) א"ר יהודה ברבי סימון, העני הזה יושב ומתרעם מה אני מפלוני (העשיר), הוא ישן על מטתו, ואני ישן כאן. פלוני ישן בבית, ואני כאן, ועמדת אתה ונתת לו, חייך שאני מעלה עליך כאלו עשית שלום בינו לביני. הדא הוא דכתיב: "או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי". (ישעיה כז. ה). עיין שם. וראה עוד בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר רבי יהודה, לעולם

יהא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו, שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה שנאמר, "השם גבולך שלום חלב חיטים ישביעך" (תהלים קמז. יד) עיין שם. והנה אמרו חז"ל בגמרא (סנהדרין צ.) כל מידותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה. ולכן הקב"ה גם כן מודד לו באותה מידה, כיון שעל ידי הצדקה עשה שלום בין העני להקב"ה, ובין איש לאשתו, לכן גם הקב"ה עושה לו שלום עם אויביו. וכאמור.

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר. (ג. יח)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, עץ חיים היא למחזיקים בה, שבא לרמוז שהתורה היא סגולה לאריכות ימים, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת ל.) **במעשה** של דוד המלך ע"ה, שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ויצא דוד לבחוץ לראות, ונשברה המדרגה ונפל ונטל נשמתו עיין שם. וראה בגמרא (מכות י.), ושם איתא: דדברי תורה קולטין ממלאך המות, ומספרת הגמרא (שם) על רב חסדא שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ופסק רב חסדא מלימודו ויכול לו עיין שם. וראה בגמרא (בבא מציעא פו.) סיפור דומה ברבה בר נחמני עיין שם. וראה עוד בגמרא (ראש השנה יח.) תנו רבנן: משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה. באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם: שמא ממשפחת עלי אתם, דכתיב ביה: "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים" (שמואל א' ב. לג). לכו ועסקו בתורה וחיו. הלכו ועסקו בתורה וחיו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו עיין שם. וזהו אצלי רמז המשנה באבות (פרק ב משנה ז) מרבה תורה מרבה חיים. והיינו שעל ידי שמרבה בלימוד התורה מרבה חיים כי אין מלאך המות יכול ליטול נשמתו בזמן שלומד תורה וכאמור. וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה עיין שם.

ומסופר על הגאון רבי **דוד סגל** זצ"ל, בעל הטורי זהב, שפעם אחת נכנסה אשה בוכיה אל חדרו, והתחננה לפניו שימציא תרופה לבתה היחידה שהיא חולה אנושה ונוטה למות והרופאים אמרו נואש לחייה. השיב לה הרב: אינני רופא ועל כן לא אוכל לתת לבתך סמי מרפא. אך היום תירצתי קושיה קשה ומסובכת התוספות. נותן אני לבתך החולה את התירוץ על מנת לזכותה, כדי שיגן עליה, ומששבה האם לביתה מצאה כי חלה הטבה במצב בתה, ומקץ זמן לא רב החלימה הבת כליל. ושמעתי **מספרים** על מוה"ר הגאון רבי **דוד כהן גישה** זצ"ל (מח"ס שירי דוד, שלום דוד ב"ח ועוד), שהיה בסוף

ימיו מדוכא ביסורין קשים ב"מ. וכשהיה לומד, מרוב אהבת התורה לא היה מרגיש כלל ועיקר ביסורין.

תיבת עץ נוטריקון **ע**ניו **צ**דיק. רמז שהרב ילמד תורה למי שהוא עניו וצדיק. ואפשר לפרש בהקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות כח.) תנא: אותו היום סלקוהו לשומר הפתח, ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש. עיין שם. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (חולין קלג:) שאסור ללמד לתלמיד שאינו הגון. דאמר רב יהודה אמר רב, כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם. שנאמר: "כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו" (איוב כ. כו). ואין שריד אלא תלמיד חכם שנאמר: "ובשרידים אשר ה' קורא" (יואל ג. ה). אמר רבי זירא אמר רב, כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס. שנאמר: "כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד". (משלי כו. ח). וכתיב: "לא נאוה לכסיל תענוג" (שם יט. י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (תענית ז.) רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב: "לקראת צמא התיו מים" (ישעיה כא. יד). וכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א).! - אם תלמיד הגון הוא - לקראת צמא התיו מים, ואי לא - הוי כל צמא לכו למים. רבי חנינא בר חמא רמי: כתיב: "יפוצו מעינותיך חוצה" (משלי ה. טז). וכתיב: "יהיו לך לבדך" (שם ה. יז)! אם תלמיד הגון הוא - יפוצו מעינותיך חוצה, ואם לאו - יהיו לך לבדך. עיין שם.

תיבת עץ גמטריא כסף, והמשיך היא למחזיקים בה רמז שצריך להחזיק ביד לומדי התורה. למחזיקי**ם** ב**ה** סופי תיבות גמטריא גאולה. רמז שעל ידי הצדקה מקרבים את הגאולה. כדאיתא בגמרא (בבא בתרא י.).

עץ חיים ראשי תיבות גמטריא מחל. וכן ל**מ**חזיקים **ב**ה ו**ת**ומכיה **מ**אושר ראשי תיבות גמטריא מחל. רמז שעל ידי לימוד התורה נמחלים העונות. כדאיתא בגמרא (ברכות ה.). **אי נמי עץ חיים** ראשי תיבות גמטריא מחל. ועוד יש לרמוז **עץ חיי**ם **הי**א סופי תיבות גמטריא ענוה. רמז שבזכות הענוה נמחלים לו עונותיו. כמו שאמרו חז"ל בגמרא (ראש השנה יז.): כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו. שנאמר: "נושא עון ועובר על פשע", (מיכה ז. יח). למי נושא עון? למי שעובר על פשע. ומספרת הגמרא (שם) רב הונא בנו של רב יהושע חלה, נכנס אצלו רב פפא לשאול בשלומו, ראה אותו רב פפא שעומד רב הונא להפטר מן העולם, אמר לחכמים להכין לו תכריכין. לבסוף נתרפא רב הונא, והתבייש רב פפא להסתכל בפניו. אחר כך שאל אותו רב פפא כיצד אחר שהוא נפטר קם שוב לתחיה?!. ענה לו רב הונא: שבאמת נפטר - שנקנסה עליו מיתה, אבל

הקדוש ברוך הוא אמר למלאכים: "הואיל ואינו מעמיד על מידותיו, אל תדקדקו אחריו", שנאמר: "נושא עון ועובר על פשע", (מיכה ז. יח). למי נושא עון? לעובר פשע.

עץ חיים היא סופי תיבות גמטריא ענוה. רמז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. כדאיתא בגמרא (תענית ז.).

תיבת "היא" נוטריקון **הלל יוסף אליעזר**. ונראה לי לומר בדרך דרש ורמז בהקדים מה דאיתא בגמרא (יומא לה:) תנו רבנן, עני ועשיר ורשע באין לדין. לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עני הייתי וטרוד במזונתי, אומרים לו: כלום, היית יותר מהלל! אמרו עליו על הלל הזקן, שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרעפיק (סלע מדינה שהוא חצי דינר רש"י). חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו, פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו אותו היום היה ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר, אמר לו שמעיה לאבטליון, אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא! הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה. עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו (פירקו משוי השלג מעליו. רש"י). והרחיצהו וסיכוהו והושיבהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת!. עשיר, אומרים לו: מפני לא עסקת בתורה? אם אומר: עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי. אומרים לו: כלום, עשיר היית יותר מרבי אלעזר! אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום, שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. פעם אחת מצאוהו עבדיו, ועשו בו אנגריא. (עבודת שר העיר ועבודת עצמו היתה והם אינם מכירים בו וסבורים שהוא מיושבי העיירות שלו שעבודת אדוני הארץ מוטלת עליהם. רש"י). אמר להן בבקשה מכם, הניחוני ואלך ללמוד תורה, אמרו לו: חיי רבי אלעזר בן חרסום {שאין מניחין לך. הלך נתן להם ממון הרבה כדי שיניחו אותו. עין יעקב}. ומימיו לא הלך וראה אותן, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. רשע, אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי. אומרים לו: כלום, נאה היית מיוסף! אמרו עליו על יוסף הצדיק, בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משתדלתו (מפתה אותו. רש"י). בדברים, בגדים שלבשה לו (בשבילו. רש"י). שחרית, לא לבשה לו ערבית. בגדים שלבשה לו ערבית, לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: השמע לי! אמר לה: לאו! אמרה לו: הריני חובשתך בבית האסורין. אמר לה: ה' מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך. ה' זוקף כפופים. הריני מסמא את עיניך. ה' פוקח עברים. נתנה לו

אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה, ולא רצה לשמוע אליה - לשכב אצלה בעולם הזה, להיות עמה לעולם הבא. נמצא הלל מחייב את העניים. רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים. יוסף מחייב את הרשעים. עד כאן. וזה שאמר "היא" נוטריקון **ה**לל **י**וסף **א**לעזר, למחזיקים בה, שהאדם יחזיק בתורה בלי למעוד בעזרת האל וישועתו.

ותומכיה מאושר ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא מאיר. ובא לרמוז שבזכות הצדקה יאורו עיניו בתורה, כמו שכתב הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם.

אי נמי אפשר לרמוז בזה בהקדים **המעשה** דאיתא בגמרא (עבודה זרה חי.) כשגזרה המלכות להרוג את רבי חנינא בן תרדיון, והוציאו אף את אשתו להורג, ודנו את ביתו לישב בבית הבושת, באה ברוריה בתו של רבי חנינא לפני רבי מאיר בעלה ואמרה לו: "גנאי הוא לי שתשב אחותי במקום שכזה". אמר לה רבי מאיר: "אם היא שומרת על מצוות ה' ולא נכשלה בשום איסור גם בבית זה, מובטח אני שייעשה לה נס ותנצל". עמד רבי מאיר ונטל עמו שני קבים של דינרים, ושם פעמיו אל עבר הבית הנ"ל. אחר שבירר ובדק רבי מאיר, ונוכח לדעת, כי אכן עדיין שומרת היא על התורה במסירות נפש, ונזהרת מכל עון. ניגש רבי מאיר אל מלאכת ההצלה. בא לפני שומר בית הסוהר, ואמר לו: "שחרר לי את זו!". אמר לו: "מפחד אני מהשלטונות, אם יתפשוני יהרגוני!". אמר לו: "קח לך קביים של דינרים. קב אחד בשבילך, והשני לשחד את המבקר מטעם השלטונות". אמר לו השומר: "ומה יהיה כשיתמו הדינרים במה אשחדנו?" ענהו רבי מאיר: "אל תירא ואל תחת, אמור "אלהא דמאיר ענני" ותינצל מכל צרה!" שאלו השומר: "ומי יאמר שתפלה זו אכן תעזור לי?" ענהו רבי מאיר: "עתה תראה". היו שם בבית הסוהר כלבי שמירה גדולים, עזים וטורפי אדם. נטל רבי מאיר אבן, וזרקה עליהם. הללו הסתערו על רבי מאיר, ורצו בחמת זעם לטורפו נפש. רק התקרבו אליו, קרא רבי מאיר ואמר: "אלהא דמאיר ענני!" ומיד נסתלקו וברחו הכלבים למרחוק... כראות השומר, כי אכן סגולה זו הנה בדוקה ומנוסה, הסכים להצעת רבי מאיר, ומיד שחרר את אחותה של ברוריה. עיין שם המשך המעשה. ולזה בא הרמז **ותומכיה מאושר** ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא מאיר. לרמוז שהנודרים צדקה בעת צרתם לכבוד רבי מאיר בעל הנס זיע"א, ניצלים מכל צרה ומצוקה.

ובעצם מה שאמר רבי מאיר "אלהא דמאיר ענני", עיין למהרש"א ז"ל (שם) בחידושי אגדות שכתב, דרבי מאיר נתכוין אלהא דמאיר לארץ ולדרים עליה הוא יענני, או שאמר אלהא דמאיר לנו במלכות יון הקודמת בנס הנרות של חנוכה, כמו שייסד הפייטן קומי יאיר לך מאיר וכו' הוא יעננו להציל אותנו בנס מידיהם עיין שם.

תיבת "מאשר" נוטריקון **מ**בורכים **א**הבה **ש**לום **ר**יעות. רמז שעל ידי נתינת הצדקה יהיה להם אהבה שלום וריעות. וראה למורנו הגאון הרב **חיים פלאג'י** ז"ל בהקדמת ספרו מועד לכל חי (הלכות) שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן: "או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי (ישעיה כז. ה) ודרשו במדרש (ויקרא רבה לד. טז) על המחזיק במעוז הצדקה, שעושה שלום בין העני לבין הקב"ה, שלא יתרעם על מידותיו. (וזה לשון המדרש שם: אמר ר' יהודה בר' סימון, העני הזה יושב ומתרעם מה אני ומה פלוני, פלוני יושב בביתו ואני יושב לי כן, פלוני ישן על מיטתו ואני ישן על הארץ, ועמדתה אתה ונתתה לו, מעלה אני עליך כאילו נתתה שלום ביני לבינו, דכתיב: "או יחזק במעוזי יעשה שלום לי" (ישעיה כז. ה). עד כאן. **המחבר ס"ט**). ויש להבין, מדוע נכפל "יעשה שלום לי, שלום יעשה לי"? ונראה, שמלבד השלום שעושה בין העני לבוראו, עוד עושה שלום בית בין העני לאשתו ובני ביתו, שרואים שהכל קונים חטים לטחנן וללוש המצות ולקנות מצרכי החג , והעני ביתו ריקם, ופורצת מריבה ומחלוקת על עסקי תבואה. (בבא מציעא נט.). לכן נהגו בעירנו איזמיר הן ברוב הציבור והן בפרטות אנשי החסד שמקודם הפסח שלושים יום מכינים כל צרכי מעות חיטין של העניים, ובזה מסירים תרעומת העני על מר גורלו, ומשכינים שלום בביתו. ואיש ואשה זכו שכינה ביניהם. (סוטה יז.). ובהיות הפירוד ביניהם על ידי המחלוקת, מסתלקת. שאין השכינה שורה במקום המחלוקת. (גיטין נב.). ועתה שבה השכינה לשרור בבית. וזהו שנאמר: "יעשה שלום לי, שלום יעשה לי", וקל להבין עכ"ל. ולפי דרכו יש לפרש כזאת גם כוונת הכתוב: "והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח עד עולם" (ישעיה לב. יז). דהיינו "והיה מעשה הצדקה שלום" בין העני לאבינו שבשמים. "ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם", דהיינו שיהיה לאיש ולאשה השקט ובטח שלא יצטרכו להגיע לידי מריבה ומחלוקת בעסקי תבואה, וכדאיתא בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר רב יהודה, לעולם יהא אדם זהיר בתוך ביתו, שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, שנאמר השם שלום גבולך חלב חיטים ישביעך (תהלים קמז. יד). והבן. **אי נמי** אפשר לפרש "והיה מעשה הצדקה שלום", כנ"ל שעושה שלום בין העני לאבינו שבשמים, והמשיך "ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם", דהיינו שבזכות הצדקה העושר ישאר אצלם, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (תמורה טז.) אתה

אומר: "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" (משלי כט. יג). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר פרנסני! אם מפרנסו מוטב, ואם לאו, "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" (שם כב. ב). מי שעשהו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה לד. יג) "ועניים מרודים תביא בית", אלו הם עניים שירדו מכבודם ומנכסיהם. מי גרם להם שיהיו עניים? על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים, ועל ידי שלא עשו רצון אביהם שבשמים. וכן איתא במסכת דרך ארץ זוטא (פרק ז) אם עשית צדקה תזכה לממון. ואם זכית לממון עשה ממנו צדקה בעוד שהוא בידך קנה ממנו העולם הזה ותנחול העולם הבא. ואם אין אתה עושה ממנו צדקה יעוף פתאום שנאמר: "התעיף עיניך בו ואיננו" (משלי כג. ה). וראה עוד **למרן** ז"ל בשולחנו הטהור יורה דעה (סימן רמז סעיף ב) שכתב, וזה לשונו: לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה שנאמר: "והיה מעשה הצדקה שלום" (ישעיה לב. יז). עכ"ל. והבן.

ותומכיה מאושר. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אמרו חז"ל בגמרא (פסחים נג:)... רבי יוסי בר אבין אמר, מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה. דאמר רבי יוחנן, כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר: "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז. יב). עיין שם. וראיתי בספרי הדרוש, שכתוב שהמחזיק בידי תלמידי חכמים, הקב"ה עוזר לו לנצח יצרו, בזכות לימוד התורה שלומד התלמיד חכם שמחזיק בו, ובא לרמוז שאם הוא לא יכול ללמוד תורה, לפחות יחזיק לומדי תורה וכך בעזרת האל וישועתו ינצח את יצרו וכאמור. ואחר זמן רב מצאתי למעלת ידידנו שא"ב הגאון הגדול רבי **יעקב חיים סופר** שליט"א בספרו תורת יעקב (סוף עמוד תתלב), שכתב, וזה לשונו: וחידוש נפלא מצאתי בדברי **הרי"ף** ז"ל על העין יעקב עבודה זרה (פרק א סימן יט) שכה כתב: "הגומל חסד עם התלמיד חכם, בין שיש בידו תורה בין הרבה בין מעט, אותה הזריעה של הצדקה והגמילות חסדים על כל אופן תורה היא מועילה כאילו הוא עצמו עסק בתורה, שמתוך התורה מסתלק היצר הרע, גם אדם זה שעשה צדקה וחסד עם תלמידי החכמים הרי הוא כמוהו ומשלח מעליו היצר הרע כאילו הוא עסק בתורה" עד כאן לשונו. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (יומא פו.) על פסוק: "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים ו. ה). שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה. אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה! פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו! עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט. יג). עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "ותומכיה

מאושר", דהיינו מי שתומך בעולם התורה זוכה להיות "מאושר", שהכל אומרים עליו אשריו ואשרי חלקו וכאמור.

אי נמי "ותומכיה מאושר", רמז כשתומכים בתורה בזכות זה בס"ד זוכים לחיים טובים ומאושרים.

אי נמי "ותומכיה מאושר", אפשר לפרש טעם הדבר, כי על ידי הצדקה נעשה שלום וכדכתיב: "והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח עד עולם" (ישעיה לב. יז) וזהו מדה כנגד מדה, כיון שעל ידי מצות הצדקה הוא עושה שלום, לכן גם הוא זוכה בס"ד להיות מאושר ושמח וכאמור.

ה' בחכמה יסד ארץ. (**ג. יט**)

הנה ידוע דתיבת "חכמה" היא כינוי לתורה, כמו שכתב הרב ערכי הכינויים ז"ל, והמשיך "יסד ארץ", בא לרמוז דבזכות התורה יש קיום לעולם ואנו חיים, כמו שאמרו חז"ל בגמרא (פסחים סח:) אמר רבי אלעזר, אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי" (ירמיה לג. כה). עיין שם.

אי נמי בא לרמוז שהקב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם כדאיתא בזוהר הקדוש (תרומה קסא.). עיין שם. והרי הוא כמבואר.

ויהיו חיים לנפשך וחן לגרגרותיך. (**ג. כב**)

ויהיו חיים לנפשך ראשי תיבות וסופי תיבות כמו חול. ויובן בהקדים מה דאיתא בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (חגיגה ד:) **מעשה** שמלאך המות היה מצוי אצל רב ביבי בר אבייי. ופעם אמר מלאך המות לשלוחו: לך והבא לי האשה ששמה מרים, שהיא מקלעת שער של הנשים. הלך והביא לו האשה ששמה מרים שהיא מגדלת התינוקות. אמר לו: הלא אמרתי לך להביא לי אשה את מרים שמקלעת שער הנשים. אמר לו: אם כן שטעיתי, אחזירנה ותחיה. אמר לו המלאך: הואיל והבאת אותה תהיה למנין... ושם אמרו ששנות מרים מגדלת התינוקות הנותרים שהיה לה עוד זמן לחיות נותנים לתלמיד חכם שמעביר על מידותיו דהיינו עניו עיין שם. וראה עוד בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם. וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טו) אהוב את הענוה, כדי שיתמלאו ימיך. ולזה בא הרמז **ויהיו חיים לנפשך** ראשי תיבות וסופי תיבות כמו חול. לרמוז שמי שעושה עצמו כחול שהכל דורכין עליו זוכה לחיים וכאמור.

אז תלך לבטח דרכך ורגלך לא תגוף. (ג. כג)

ראיתי למורנו מרן הראב"ד מקודש הרב **רחמים חי חויתה הכהן** ז"ל (שהיום בשבת היה יום ההילולא שלו י' שבט תשע"א, 52 שנה לפטירתו- זיע"א), בספרו כתר כהונה הנדפס מחדש (עמוד קלג) שכתב, על פסוק זה, וזה לשונו: יש לרמוז כי תיבת **תלך** עם אות למ'ד של לבטח יעלו גמטריא תלים. וכן תיבת תגוף ראש התיבה וסופה ת"ף, היא פלונית הקליפה של זנות. והרמז בזה שסגולת התהלים מכניעה הקליפה ומצילה האדם מטומאת קרי ב"מ. עיין שם. ובלכתך בדרך זו יש לרמוז עוד **אז תלך לבטח דרכך ורגלך** ראשי תיבות גמטריא אמת. והנה ידוע דתיבת אמת הוא כינוי לתורה, כדאיתא בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "אמת קנה ואל תמכור" (משלי כג. כג). אמת זו תורה. עיין שם. ובא לרמוז דבזכות התורה ניצול מן העבירה. וראה במסכת אבות דרבי נתן (פרק כ משנה א) רבי חנניה סגן הכהנים אומר, כל הנותן דברי תורה על לבו, מבטלין ממנו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם, שכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים" (תהלים יט. ט). וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו, נותנין לו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם. עיין שם. וכן כתב **הרמב"ם** ז"ל (פרק כב מהלכות איסורי ביאה הלכה כא)... יתרה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה - שאין מחשבת עריות מתגברת, אלא בלב פנוי מן החכמה. ובחכמה הוא אומר "איילת אהבים, ויעלת חן - דדיה ירווך בכל עת, באהבתה תשגה תמיד" (משלי ה. יט). עיין שם.

או אפשר לפרש הנה ידוע דתיבת אמת כינוי לצדקה, כדאיתא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק א) אין אמת אלא צדקה שנאמר: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" (תהלים פה. יב). עיין שם. ובא לרמוז למה שראיתי בספרי מוסר דבזכות מצות צדקה אדם ניצול מן העבירה.

או אפשר לרמוז תיבת "אמת" רומזת לענוה שהיא נוטריקון **אפר מה תולעת** שבהם נשתבחו אברהם משה דוד, אברהם- שאמר: "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח. כז). משה- שאמר: "ונחנו מה". (שמות טז. ז). דוד- שאמר: "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב. ז). והנה נקדים מה דאיתא בגמרא (סוטה ד:) אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן: כל אדם שיש בו גסות הרוח - לבסוף נכשל באשת איש, שנאמר: "ואשת איש נפש יקרה תצוד" (משלי

ו. כו). עיין שם. ומכלל הן אתה שומע לאו שמי שהוא עניו הוא ניצול מן העבירה. והרי הוא כמבואר.

אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שנתך. (**ג. כד**)

תשכב אותיות **תש-כב**. והנה נקדים מה דאיתא בגמרא (סנהדרין כו:) א"ר חנן, למה נקרא שמה תושיה? מפני שהיא מתשת כחו של אדם. וכ"ב רומז לתורה שיש בה כ"ב אותיות. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות יד.) אמר ליה רב אחא בריה דרבי חייא בר אבא, הכי אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן: כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן - אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר: ושבע ילין בל יפקד רע. ובא לרמוז אדם שתש כחו על ידי לימוד התורה ישן. ועוד יש לרמוז לא תפחד ושכבת וערבה סופי תיבות גמטריא שוקד. רמז להאמור.

אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא. (**ג. כה**)

אל תירא מפחד ראשי תיבות אמת שהוא כינוי לתורה רמז שהתורה אגוני מגנא. כדאיתא בגמרא (סוטה כא.) עיין שם. וכן יש לרמוז פתאום ומשואת רשעים סופי תיבות גמטריא תלמוד לרמוז כאמור.

אי נמי אל תירא מפחד ראשי תיבות אמת. רמז שמי שדובר אמת אין לו לירא מאף אחד, רק מאחד הוא אבא שבשמים, וכשיפחד ממנו כל הפחדים האחרים יעלמו ממנו, ויש להזכיר כאן מה שכתב הגאון הרב **יונתן אייבשיץ** ז"ל, שכתב, בספרו יערות דבש ח"א (אמצע דרוש ד), וזה לשונו הצריך לנו כאן: אמנם יש עוד מופת אחר, כי אם יעלה בלב איש פחד ומורא מבשר ודם, דרך משל, שאנשי מלחמה יהרגוהו, ויתמיד ויעמיק זה הענין במחשבתו, לא יהיו ימים מועטים שיחלה בחולי מעלאנקלי שהוא מרה שחורה, ובחדרי משכבו יחרד וילפת אף כי הדלת סגור, ויאמר הנה באים הנה לתופשו, ולמרחוק ינוס מקול צפור, ורדף אותו קול עלה נדף, וכל יום יתגבר הענין עד שימות פתאום, פתאום היתה מכתו. ולעומת זה, אם יקבע איש בלבו מורא שמים, ויצייר במחשבתו רוממות קדושת שמו ונורא הוא, וגדולת עולמים שברא, אשר אנחנו אפילו כנקודה קטנה אינם נחשבים לנגד עולמות שברא, הלא יתמלא חלחלה ורתת מלפני ה', וכל יום ויום יוסיף להתגבר ביראה, כי יותר שמתחיל ביראת השם, יותר יוסיף לירא את השם כי אין קץ לגדולתו, ובכל זה לא יחלה ולא יגיע במדרגת מרה שחורה או שום בלבול בדעתו וכדומה, אדרבה יהיה כולו מחמדים ואהוב ומיושב בדעתו, וזה כי ביראה כזו בחר הנפש וזהו טבעו של אדם ולכך נוצר, ועל דבר זה נכרת ברית טבע הבריאה, ולכך הטבע מסייעתו, מה שאין כן ביראה של שטות שאין הטבע הוסד לכך, אם כן עושה דבר

נגד טבעו ולכך יצר לו ויחלש כחו, וזהו מאמר הפסוק (משלי י. כז) יראת ה' - לא תחליש רק - תוסיף ימים, ואדרבה תחזיק גופו ותוסיף לו בריאות, אבל שנות רשעים, אשר יראתם כסלתם בהבלי עולם ופחד ילדי זמן, הם מקצרים שנות רשעים ויגועו בלא עתם, ומזה נלמד לעשות ולהתדבק בנחלת ה' כנ"ל. עכ"ל. "ישמע חכם ויוסף לקח"! וראה עוד למרן הראב"ד מקודש רבינו **משה כלפון הכהן** ז"ל, בספרו תורה וחיים ח"ב (מערכת פ אות א ערך פחד) שכתב בסופו וזה לשונו: והנה המעיין היטב ומאמין באמונה שלמה כי השם יתברך הוא המסבב את כל הסיבות והכל מיד ה', ודאי לא ייראו ולא ייחת. וכן שמעתי על שם חכם אחד זקן וישיש רבי **רחמים בוכריץ** יצ"ו שמו, (הרב המחבר קודש הילולים, קול בכיי, פטר רחם, מנחה חדשה), כי כאשר רצה לעלות וללכת לארץ ישראל ראה בנו הצעיר בוכה, ויאמר לו למה תבכה? האם אתה מפחד מדבר פלוני או מפלוני? שמע בני! איעצך ויהי ה' עמך, ירא מאחד ואל תירא משום אחד, ואם לא תירא מאחד אתה ירא מכל אחד. ושפתיים ישק. עיין שם באורך, ומה שכתב עוד רבינו ז"ל בזה (שם אות ג) וינעם לך.

אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידיך לעשות. (**ג. כז**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שהוא רומז על מעלת כתיבת החידושים, והנה תיבת "טוב", כידוע כינוי לתורה, כמו שדרשו חז"ל בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו" (משלי ד. ב). עיין שם. וסיים "**לעשות**", אפשר שבא לרמוז מה דאיתא בהקדמת הזוהר הקדוש דף ה' ע"א, שעל ידי החידושים אדם בונה שמים חדשים. **אי נמי** אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא במשנה (יומא לח.) משנה. ואלו לגנאי: של בית גרמו לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים, של בית אבטינס לא רצו ללמד על מעשה הקטורת, הוגרס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד, בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב. על הראשונים נאמר: "זכר צדיק לברכה" (משלי י. ז). ועל אלו נאמר: "ושם רשעים ירקב" (שם). וזהו רמז הכתוב: "אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידיך לעשות", דהיינו שאם יש לך דבר טוב שאתה יודע שיכול להועיל לרבים בס"ד, אל תשמור אותו בבטנך, אלא תלמד אותו לזולתך לתועלת הרבים וכאמור.

אל תריב עם אדם חנם אם לא גמלך רעה. (**ג. ל**)

יש להבין, מה החידוש בזה? ושוב האיר השם יתברך את עיני, וראיתי להרב **מאיר לייבוש** ז"ל בפירושו מלבי"ם, בחלק ביאור הענין, שכתב, וזה לשונו: אל תחרוש - גם זה משל ומליצה, כמו שאין ראוי שתחרוש על רעך רעה אם הוא יושב לבטח עמך ואין לו עמך מלחמה, כן אין מהראוי שכוחות הגוף יחרשו רעה על כוחות הנפש להאבידם

לבאר שחת והיא יושבת אתו לבטח, כי למחיה שלחה אלהים אל גויתה להיטיבו באחריתו. עכ"ל.

ולענוים יתן חן. (ג. לד)

אפשר לרמוז בזה **המעשה** שהובא בספר דרשות ספר משלי, לידידנו הגאון רבי **אהרן זכאי** נר"ו (ח"א עמוד 139) והא לך תוארו: בקרבת העיירה פשיסחא התגורר חייט יהודי. הפריצים העריכו את אומנותו ותמיד פנו אליו לתפור את בגדיהם. יום אחד נקרא החייט אל ביתו של אחד הפריצים, הלה הראה לו אריג יקר שנקנה בעיר הגדולה פריס וביקשו שיתפור לו בגד מהאריג, ושישתדל שיאה הבגד נאה וטוב כראוי לאריג כה משובח. צחק החייט בביטול, וחשב בלבו וכי אינני חייט מומחה ונטל את האריג. כעבור ימים, כשהובא הבגד אל הפריץ למדידה לא נשא חן בעיניו, צעק בכעס על חייט, גירשו מביתו והשליך אחריו את הבגד, ובעקבות מאורע זה חדלו הפריצים לתפור אצל החייט והוא איבד את מטה לחמו. נוכחה אשתו במר גורלם ויעצה לו לנסוע לצדיק רבי **ירחמיאל**, בנו של "היהודי הקדוש" מפשיסחא, זצ"ל, כשהסיח החייט את צרת לבו לצדיק, אמר לו הצדיק להתיר את תפרי הבגד, ולשוב ולתפור באותם תפרים ולהביא את הבגד לפריץ. צחק החייט בלבו לשמע העצה, אך למרות זאת ביצע אותה. וכשהבגד תפור היה מחדש הביאו שוב אל הפריץ. והנה נשא הבגד חן בעיני הפריץ, והוא שיבח את התפירה המעולה וביקש את סליחת החייט. חזר החייט לצדיק וסיפר לו את שאירע, אמר לו הצדיק: הכרתי בך, כי בפעם הראשונה תפרת את הבגד מתוך יהירות וגאוה על כשרונך הרב. ודבר שנעשה מתוך גאוה - חסר חן הוא, ועל כן לא נשא הבגד חן בעיני הפריץ. אך כשבאת אלי לאחר שנתקפחה פרנסתך, נוכחתי ששפל ברך ונכנע אתה - ולכן אמרתי לך לפרום את הבגד ולתפרו מחדש מתוך שפלות והכנעה - או אז נתפר הבגד בחן... עד כאן. והרי הוא כמבואר.

פרק ד

שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה. כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. (ד. א-ב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים בהקדים מה שפירשתי בספרי הקטן מעשה נסים- עשה לך רב, (ביאור משנה עשה לך רב וקנה לך חבר, אופן רכז) בזה הלשון: אי נמי יש לפרש בהקדים מה שהנהיג לנו בישיבתנו הקדושה ישיבת כסא רחמים ספרדית תכב"ץ, מרן ראש הישיבה מעלת מורי ורבי ועטרת ראשי הגאון הרב **מאיר מאזוז** נר"ו,

(בשנת תנש"א לפ"ק), שקודם שיתחילו הרמי"ם נר"ו, את השיעור בגמרא, יקראו 5-10 דקות מוסר, ואחר כך יתחילו את הלימוד. עד כאן. ואפריון נמטייה שכן מצאתי אחר זמן רב בספר ילקוט מעם לועז (אבות עמוד פו) שהביא משם הרב קול אבות ז"ל, שכן נהגו ראשי הישיבות ללמד תלמידים דברי מוסר לפני שיפתחו בשיעוריהם. ואמרו חז"ל תנא דבי אליהו רבה (פרשה יד) אומרים לו לאדם, עד שאתה מבקש רחמים שיכנסו דברי תורה בתוך מעיך, תבקש רחמים על עבירות שעברת שימחלו עליהם. עיין שם. וזהו רמז המשנה "עשה לך רב", דהיינו שתעשה לך רב שיהא מוכיח אותך מוסר, ואחר כך תקיים "וקנה לך חבר", דהיינו שיקנה את התלמוד שיתחיל את השיעור. וכאמור. ולענ"ד נראה לומר טעם לזה שקודם הלימוד ראוי ללמוד מוסר, בהקדים מה שאמרו חז"ל (אבות פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. עיין שם. וראה עוד במסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב' (פרק לב) רבי [חנינא] בן דוסא אומר כל שקדמה יראת חטאו [לחכמתו סופו להתקיים. חכמתו ליראת חטאו] אין סופו להתקיים. מעשיו לחכמתו סופו להתקיים. [חכמתו למעשיו אין סופו להתקיים]. משל למה הדבר דומה לאחד שבא אצל החנוני. אמר לו: תן לי רביעית יין. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את תיקו. אמר לו: תן לי שמן. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את המפושלות. אמר לו:

בן מאירה כלי אין בידך ואתה מבקש ליטול יין ושמן. כך הקב"ה אומר לרשעים מעשים טובים אין בידכם ואתם מבקשים ללמוד תורה שנאמר: "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי" (תהלים נ. טז). חוקי אין את משמר היאך את מספר בהם ואתה שנאת מוסר (שם שם). עיין שם. וכן אמרו בגמרא (שבת לא.) אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל, (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימיים. רש"י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (יומא עב:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין" (משלי יז. טז). - אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה, ואין בהן יראת שמים. מכריז רב ינאי חבל על דלית ליה דרתא. (חצר. רש"י). ותרעא לדרתא עביד. (שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים. רש"י) עיין שם. וראה עוד במדרש (שמות רבה מ. א) אמר רבי הושעיא כל מי שהוא יודע ואין בידו יראת חטא אין בידו כלום, כל נגר שאין בידו ארגליא שלו אינו נגר למה שקפליות של תורה ביראת חטא שנאמר: "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לג. ו), א"ר יוחנן כל מי שיודע תורה ואינו עושה מוטב לו שלא יצא לעולם אלא נהפכה

השליא על פניו, לכך נאמר: "ויאמר לאדם הן יראת ה' וגו'", (איוב כח. כח). א"ר חייא בר אבא מהו הן יראת ה' וגו' אמר האלהים אם היו לך מעשים טובים אני נותן לך שכר ומה שכר תורה שנאמר: ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה, ואם סרת מן הרע אני מעמיד ממך בני אדם שמבינים בתורה, מהיכן אתה למד מיוכבד ומרים בעת שיראו מהאלהים כדכתיב: "ותיראן המילדות את האלהים" (שמות א. ז), א"ר ברכיה בשם רבי חייא בר אבא שכר היראה תורה, שמיוכבד העמיד הקב"ה את משה וזכה שתכתב התורה על שמו שנאמר: "זכרו תורת משה עבדי" (מלאכי ג. כב). וכתיב: "תורה צוה לנו משה" (דברים לג. ד), מרים על ידי שסרה מן הרע ומן החטא העמיד ממנה הקדוש ברוך הוא, בצלאל וזכה לחכמה ולבינה, הדא הוא דכתיב: "ראה קראתי בשם בצלאל" (שמות לא. ב). וכתיב: "ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת" (שם לא. ג). עד כאן. וראה עוד במדרש תנחומא צו (אות יד) ושם איתא: היראה גדולה מן החכמה ומן הבינה, כי מי שיש לו חכמה ובינה ואין בו יראה, אינו כלום. עיין שם. ולכן קודם הלימוד יש ללמוד מוסר, כי זה חומר משמר ללימוד, וגם מכין את האדם להיות כלי קיבול לתורה, והבן כי נכון הוא בס"ד לענ"ד.

כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. (ד. ב)

א) נתתי לכם תורתי אל סופי תיבות גמטריא מים. ועוד יש לרמוז נתתי לכם תורתי ראשי תיבות גמטריא תלמוד. ובא לרמוז שעל ידי הענוה התורה תשאר אצלו, והנה ידוע דתיבת מים היא כינוי לענוה, כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. וראה בגמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם. ובא לרמוז דמי שהוא עניו חכמתו משתמרת. וראה בגמרא (יבמות קה. ובתלמוד ירושלמי יבמות מבואר הענין יותר). **מעשה** שבאו בני סימוניא אצל רבי, אמרו לו: מבקשים אנחנו שתתן לנו איש, שיוכל להיות דרשן ודיין וחזן, וילמד עם התינוקות, ויעשה לנו כל צרכינו. נתן להם את לוי בר סיסי. עשו לו בימה גדולה, והושיבוהו עליה. באו ושאלו ממנו: אשה שהיא גידמת, במה היא חולצת? ולא השיבם. שאלו לו עוד: אם רקקה דם, מה דינה? ולא השיבם. אמרו: אפשר שהוא אינו בעל הלכות וגמרא, רק בעל אגדה, לכן נשאל אותו בדברי אגדה. שאלו אותו: מה זה שכתוב: "אבל

אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא).? אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? (כי אמת משמע כתב העשוי להתקיים בכתיבה תמה, ורשום אינו אלא כסימן בעלמא. מעשי הגדולים). ולא השיבם. באו אצל רבי, אמרו לו: וכי זה הוא הפיוס שפייסנו לך שתתן לנו אדם שיודע הכל, ולסוף נתת לנו אדם שאינו יודע להשיב על מה ששואלין אותו. אמר להם רבי: בחייכם, איש כמותי נתתי לכם. שלח רבי אחר לוי בר סיסי, ובא אליו. שאל אותו: אם רקקה דם, מה דינה? אמר לו: אם יש ברוק צחצוח של רוק, כשר. גדמת במה היא חולצת? אמר לו: בשיניה. אמר לו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא). אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? אמר לו: עד שלא נחתם הגזר דין, אז הוא רשום. ואם נחתם הגזר דין, אז הוא אמת, כי אין יכול לבטלו בתפלה. אמר לו רבי: ולמה לא השבת בעת ששאלו ממך? אמר לו: עשו לי בימה גדולה, והושיבו אותי עליה, וגבה רוחי עלי, ועל ידי כך נכשלתי מלדעת להשיבם. קרא עליו רבי את הפסוק: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). מי גרם לך להתנבל בדברי תורה? על שהתנשאת בעצמך!. והחי יתן אל ליבו!

ב) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי למות, וכדאיתא במדרש (בראשית רבה ט. ה) עיין שם. ויובן בהקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות סג:) דאמר ריש לקיש. מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט. יד). עיין שם. ועיני צדיק תחזינה במדרש תנחומא (פרשת נח סימן ג אות ג) אלה תולדות נח נח, יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות וכו', ומאי לא תמצא בארץ החיים וכי בארץ המתים תמצא אלא שלא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שיבקש עונג העולם תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר יט. יד). וכך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, וכו', ובפרשה שניה כתיב בה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתב בכל מאדכם ללמדך שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ויש מבלה ומנבל עצמו עליה לפיכך מתן שכרה לעולם הבא שנאמר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, אור גדול אור שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי תורה שבע"פ ביום ובלילה שבזכותן העולם עומד וכו', עיין שם. וכן פסק **הרמב"ם** ז"ל, (פרק ג מהלכות תלמוד תורה הלכה יב) וזה לשונו: אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו

תנומה, אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים, וכן אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר כחכה, ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי, עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "כי לקח טוב", טוב, רמז למות, "תורתי אל תעזובו", שעל ידי שממית עצמו באהלה של תורה לא יעזוב את התורה וכאמור.

ג) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לשכינה כמו שכתב מורנו מרן הראב"ד מקודש הרב **משה כלפון הכהן** ז"ל משם רבו מרן הראב"ד מקודש הרב **יוסף ברבי** ז"ל בספרו ברית יעקב על פסוק זה. ואפשר לפרש לפי זה מה שהמשיך הכתוב "תורתי אל תעזובו", רמז שבזכות שלומד תורה שכינה שורה אצלו. וכדאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ו) רבי חלפתא איש כפר חנניה אומר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם וכו', ומנין אפילו אחד שנאמר: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך" (שמות כ. כ).

ד) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי למילה, כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, ובא לרמוז מה דאיתא במדרש תנחומא (משפטים טו) דמי שאינו מהול אסור לו ללמוד תורה. עיין שם. וזהו שאמר הכתוב "תורתי אל תעזובו", לרמוז כנזכר שרק מי שהוא מהול יכול ללמוד תורה וכאמור.

ה) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לעולם הבא, כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, ובא לרמוז שבזכות "תורתי אל תעזובו", דהיינו לומדים תורה, זוכים לטוב הוא העולם הבא, וכדאיתא בגמרא (מכות כג(: רבי חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר: "ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר" (ישעיה מב. כא). עיין שם.

ו) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לתחיית המתים, כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, ומקורו טהור בזוהר הקדוש (ח"א דף קלו). ובא לרמוז למה דאיתא בגמרא (כתובות קיא:) על פסוק: "כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל" (ישעיה כו. יט). כל המשתמש באור תורה, אור תורה מחייהו. וכל שאינו משתמש באור תורה, אין אור תורה מחייהו. עיין שם. וזהו שהמשיך "תורתי אל תעזובו", ובזכות זה תזכו לקום בתחיית המתים וכאמור.

ז) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לצדקה כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", ובא לרמוז מה דאיתא במדרש (קהלת רבה יא. א) אם בקשת לעשות צדקה עשה אותה עם עמלי תורה.

וראיתי לנכון לכתוב כאן מה הסיבה לשאלה ששואלים רבים למה בני תורה צריכים לחזר אחר הצדקה? עיני צדיק תחזינה בספר ילקוט מעם לועז (שמות עמוד תתשם) וזה לשונו:... ובאותה שעה שנשתברו הלוחות נגזרה בעוונות הגזירה שיעסקו בתורה מתוך צער מרובה ומתוך שיעבוד גדול ובדוחק רב, והעוסקים בתורה יצטרכו ללילך ולטרוח אחר מזונותיהם ובשכר עמלם בעולם הזה שכרם יהיה כפול ומכופל כשיבוא משיח צדקנו. וכל התומך בתלמידי חכמים שיהא יכול לישב ולעסוק בתורה מתוך נחת, ושלא יצטער על מזונותיו, יהיו שניהם שוים בעולם הבא. כמו שנאמר: "בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז. יב). שאף על פי שהוא עם הארץ יזכה לישב בישיבה של מעלה ויהיה שרוי במחיצתו של התלמיד חכם שהוא מקום נורא מאד. כפי שנתבאר בארוכה בביאור לפרשת תרומה פרק ב עיין שם. וראה עוד למעלת הגאון רבי **אברהם ביתאן** נר"ו, (ז"ל) בספרו שמו אברהם ח"ב (דרוש ה) מה שהאריך בזה בנושא החזקת לומדי תורה עיין שם ומשם בארה.

ח) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לצדקה כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", ובא לרמוז שבזכות הצדקה יאורו עיניו בתורה, כמו שראיתי למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו לפרשת נשא שהביא משם הרב הקדוש מהר"א הכהן ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם.

ט) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לתשובה כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", ובא לרמוז שעל ידי לימוד התורה ישוב בתשובה, וכדאיתא במדרש (איכה רבה פתיחתא ב) ר' הונא ור' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא אמרי כתיב אותי עזבו ותורתי לא שמרו (שם ירמיה טז יא), הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה, השאור שבה היה מחזירן למוטב. עיין שם.

י) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא בגמרא (נדרים לח.) וא"ר יוחנן: בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה, עד שניתנה לו במתנה, "ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו" (שמות לא. יח). עיין שם. וראה עוד במדרש (שמות רבה מא. ו) דבר אחר: ויתן אל משה, אמר ר' אבהו כל מ' יום שעשה משה למעלה היה למד תורה ושוכח, א"ל רבון העולם יש לי מ' יום ואיני יודע דבר, מה עשה הקב"ה משהשלים מ' יום נתן לו הקב"ה את התורה מתנה שנאמר ויתן אל משה, עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "כי לקח טוב נתתי

לכם", דהיינו נתתי מלשון מתנה, ובעבור זה, "תורתי אל תעזובו", דהיינו שלא תשכח את התורה וכאמור.

יא) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי להליכה לבית המדרש, כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", יובן בהקדים מה שאמרו חז"ל דהלומד תורה בבית המדרש יועיל לו יותר לזכרון ולהבין הדברים על בוריים. וכדאיתא בתלמוד ירושלמי (ברכות ה. א). אמר רבי יוחנן ברית כרותה היא היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח. וכן פסק מרן ז"ל בשולחנו הטהור יורה דעה (סימן רמו סעיף כב) וזה לשונו: ברית כרותה שכל הלומד בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח, וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים, שנאמר: ואת צנועים חכמה (משלי יא, ב). וכו', עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא (בחוקותי אות ג) "אם בחקתי תלכו" (ויקרא כו. ג). זה שאומר הכתוב: "חכמות בחוץ תרנה ברחובות תתן קולה" (משלי א. כ). שאל רבי שמואל בר נחמני את רבי יונתן ברבי אלעזר שהיה עומד בשוק אמר לו: שנה לי פרק אחד. אמר לו: לך לבית הלמוד ואני אשנה לך שם. אמר לו: רבינו לא כך למדתנו, "חכמות בחוץ תרונה" אמר ליה: יודע אתה לקרות, ואין אתה יודע לשנות. מהו: "חכמות בחוץ תרונה"? בחוצה של תורה. אמר לו: המרגלית היכן נמכרת היא, לא בחוץ, אבנים טובות ומרגליות היכן הן נמכרות לא במקום הידוע. אין מוליכין אותן לא לבעלי ירקות ובצלים ושומים אלא במקום סוחרים אלא לא בחוץ. כך התורה בחוץ היא נאמרת. שנאמר: "חכמות בחוץ תרונה ברחובות" מהו ברחובות? במקום שמרחיבין. והיכן מרחיבין להּ? בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, לכך נאמר: "ברחובות תתן קולה" עיין שם. וראה עוד בתנא דבי אליהו רבה (פרשה יד) יהא אדם שואל ומשיב בישיבתו בבית המדרש כדי [שתרבה] חכמתו בידו, עיין שם.

יב) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לשינה, כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", בא לרמוז שגם בזמן השינה יהרהר בתורה או לרמוז שיישן כדי שיהיה לו כח ללמוד תורה. וראה במדרש (בראשית רבה ט. ו) אמר רבי שמעון בן אלעזר הנה טוב מאד והנה טובה שינה, וכי שינה טובה מאד, אתמהא, לא כן תנינן יין ושינה לרשעים נאה להם ונאה לעולם אלא מתוך שאדם ישן קימעא הוא עומד ויגע בתורה הרבה. עיין שם. ויש להזכיר כאן מה שכתב מעלת מורי ורבי ועטרת ראשי הגאון החסיד שבכהונה רבי **נסים הכהן** ז"ל בספרו ממלכת כהנים (סימן ד אמצע אות ד) בשבחי זקנו מרן הראב"ד מקודש רבי **משה כלפון הכהן** ז"ל וזה לשונו:... גם כן בלימוד תורה היה לו חשק נפלא ללמוד כמעט כל

היום בזמן שיש לו אפשרות הוא לומד ואפילו לעת זקנתו שכהו עיניו מזוקן והרופא צוהו שלא ילמוד למרות זהירותו על שמירת גופו בזה לא היה יכול להתאפק ותמיד הוא לומד או כותב, ואפילו בלילה אם ימצא מי שיקרא לפניו טוב ואם לא ימצא היה יושב ועיניו סגורות וחוזר בלחש, על לימודו ואפילו בתוך שינתו כמעט בכל לילה, כשהיתה לי איזה סיבה לישן לפניו שמעתי אותו מדבר בדברי תורה ומקשה ומתרץ וכשהיה מקיץ משינתו הייתי שואל אותו על זה והוא אומר לי שהיה מקשה ומתרץ עם רב פלוני וככה אמר לו וככה עניתי לו. עיין שם.

יג) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי למי שאינו כועס, כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", ובא לרמוז שבזכות שאינו כועס יזכור את תלמודו, וראה בגמרא (נדרים כב:) כל מי שכועס אם הוא חכם, חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם.

יד) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי למי שאינו כועס וכנ"ל, והמשיך "תורתי אל תעזובו", בא לרמוז מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ב משנה ה) ולא הקפדן מלמד, וראה בגמרא (שבת לא.) **מעשה** בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: כמה תורות יש לכם? אמר לו: שתים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמר לו: שבכתב - אני מאמינך, ושבעל פה - איני מאמינך. גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בנזיפה. בא לפני הלל - גייריה, יומא קמא אמר ליה: א"ב ג"ד, למחר אפיך ליה. אמר ליה: והא אתמול לא אמרת לי הכי? אמר לו: לאו עלי דידי קא סמכת? דעל פה נמי סמוך עלי! שוב **מעשה** בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: דעלך סני לחברך לא תעביד - זו היא כל התורה כולה, ואידך - פירושה הוא, זיל גמור. שוב **מעשה** בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש, ושמע קול סופר שהיה אומר: "ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד" (שמות כח. ד). אמר: הללו למי? אמרו לו: לכהן גדול, אמר אותו נכרי בעצמו, אלך ואתגייר, בשביל שישימוני כהן גדול. בא לפני שמאי, אמר ליה: גיירני על מנת שתשימני כהן גדול. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל - גייריה. אמר לו: כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות? לך למוד טכסיסי מלכות. הלך וקרא, כיון שהגיע "והזר הקרב יומת" (במדבר א. נא). אמר ליה: מקרא זה על מי נאמר? אמר לו: אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר קל וחומר בעצמו: ומה ישראל שנקראו בנים למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם "בני בכרי ישראל" (שמות ד. כב). כתיב עליהם והזר הקרב יומת, גר הקל שבא במקלו

ובתרמילו - על אחת כמה וכמה! בא לפני שמאי, אמר לו: כלום ראוי אני להיות כהן גדול? והלא כתיב בתורה והזר הקרב יומת! בא לפני הלל, אמר לו: ענוותן הלל, ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה. לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד, אמרו: קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה. עד כאן. וכתב **הרמב"ם** ז"ל, (פרק ד מהלכות תלמוד תורה הלכה ה) וזה לשונו: לא יהיה התלמיד בוש מחביריו שלמדו מפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אלא אחר כמה פעמים, שאם נתבייש מדבר זה נמצא נכנס ויוצא לבית המדרש והוא אינו למד כלום, לפיכך אמרו חכמים הראשונים אין הביישן למד ולא הקפדן מלמד, במה דברים אמורים בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני דעתן שהיא קצרה, אבל אם ניכר לרב שהם מתרשלין בדברי תורה ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו חייב לרגוז עליהן ולהכלימן בדברים כדי לחדדם, וכענין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים, לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש לפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו עליהן וילמדו ממנו במהרה. עכ"ל.

טו) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לשיר, כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", יובן לפי מה דאיתא בגמרא (מגילה לב) ואמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן, כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר: "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים" (יחזקאל כ. כה). עיין שם. וראה עוד שם (במגילה לב) מה שכתבו בעלי התוספות ז"ל, על דברי הגמרא הנזכרים, "כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה", וזה לשונם: והשונה בלא זמרה. שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונין אותן על פה ועל ידי כך היו נזכרים יותר עכ"ל. וכן שמעתי מאבינו מורנו הרב **מאיר הכהן** שליט"א, ששמע מרבו המובהק זקני הגאון הרב **דוד דידו הכהן** זצ"ל, (מחבר ספר "אני לדודי"). שהיה מורה לתלמידיו לחזור על לימודם בקול נעימה כדי שיעזור להם לזכור לימודם עד כאן. דהיינו שעל ידי שילמד בשירה יזכה ל"תורתי אל תעזובו" שלא ישכח את תלמודו. וכאמור.

טז) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לוידוי, כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", בא לרמוז שיש להרהר בתשובה כדי שלא יהיה בבחינת ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי. וראה במסכת אבות דרבי נתן נוסחא ב' (פרק לב) רבי [חנינא] בן דוסא אומר כל שקדמה יראת חטאו [לחכמתו סופו להתקיים. חכמתו ליראת חטאו] אין סופו להתקיים. מעשיו לחכמתו סופו להתקיים. [חכמתו למעשיו אין סופו להתקיים]. משל למה הדבר דומה

לאחד שבא אצל החנוני. אמר לו: תן לי רביעית יין. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את תיקו. אמר לו: תן לי שמן. אמר לו: הבא כלי ופתח לו את המפושלות. אמר לו: בן מאירה כלי אין בידך ואתה מבקש ליטול יין ושמן. כך הקב"ה אומר לרשעים מעשים טובים אין בידכם ואתם מבקשים ללמוד תורה שנאמר: "ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי" (תהלים נ. טז). חוקי אין את משמר היאך את מספר בהם ואתה שנאת מוסר (שם שם). עיין שם.

יז) אי נמי אפשר לפרש כעין זה, בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לוידוי וכנ"ל, והמשיך "תורתי אל תעזובו", ובא לרמוז שיש לו לומר וידוי ולהרהר בתשובה כדי שיתקיים תלמודו בידו, וכדאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. עיין שם.

יח) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לזריחת השמש, כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", ויובן בהקדים מה שידוע דבזכות לימוד התורה זוכים לגאולה, כמבואר בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים" (הושע ח. י). אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). עתה אקבצם. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם. והנה נקדים גם מה שידוע שהגאולה תהיה כעין זריחת השמש, וכדאיתא בתלמוד ירושלמי (ברכות א-א) רבי חייא רבא ורבי שמעון בן חלפתא היו מהלכין בדרך בבקעת ארבל בקריצתה. (בהשכמה קודם שהאיר היום. פני משה). וראו אילת השחר שבקע אורה. אמר רבי חייא רבה לר' שמעון בן חלפתא בי רבי, כך היא גאולתן של ישראל בתחילה קימאה קימאה, כל מה שהיא הולכת היא רבה והולכת. מאי טעמא? כי אשב בחושך ה' אור לי. (כלומר הגלות הוא החושך והגאולה אורה וכשם שהאור בשחר בא מעט מעט והולך ומתרבה, כך גאולתן של ישראל שנדמה לאור, וכך היה בימי מרדכי ואסתר. פני משה). כך בתחילה ומרדכי יושב בשער המלך. ואחר כך ויקח המן את הלבוש ואת הסוס. ואחר כך וישב מרדכי אל שער המלך. ואחר כך ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות. ואחר כך ליהודים היתה אורה ושמחה עיין שם. והרי הוא כמבואר.

יט) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לשכחה כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן, והמשיך "תורתי אל תעזובו", ובא לרמוז דבעבור השכחה ישתדל האדם לא לעזוב התורה וללמוד בה כל הזמן, וראה בגמרא (סנהדרין צט.) רבי יהושע בן קרחה אומר: כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה - דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. עיין שם. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (פסחים עב.) תנא מיניה ארבעין זמנין ודמי כמאן דמנח ליה בכיסיה. וראיתי בספר כרם יהושע (עמוד לח), שכתב, הקשה הגאון רבי **אליהו מוילנא** ז"ל, על הלשון "כמאן דמנח בכיסיה", למה לא אמרו בגמרא, כמאן דמנח "בקופסא", הלא בקופסא השמירה יותר טובה מאשר בכיסו? ותירץ (הגאון), על פי דברי רבי יצחק בגמרא (בבא קמא קיח:) ובגמרא (בבא מציעא כא:) דאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה, ולכן אמרו, רק כמאן דמנח בכיסיה, ללמדנו מוסר השכל, שגם אחרי שחזר ארבעים פעמים על מה שלמד, עדיין אין לימודיו שמורים היטב כבקופסא, אלא כבכיס בלבד, אשר כל שעה ושעה צריך למשמש בו, ולבדוק האם עדיין נמצא בו, או שמא נאבד מתוכו. כמו כן בלימוד תורתינו הקדושה, צריך האדם כסדר לבדוק את עצמו, האם לא שכח את מה שלמד. עיין שם. ויומתק יותר לפי מה דאיתא במדרש (משנת רבי אליעזר פרשה יג עמוד 244) דבר אחר: תורת ה' תמימה, אימתי היא תמימה, כשאדם למד תורה וחוזר עליה. ומניין שאדם חייב לחזור עליה, שנאמר: "כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת" (דברים יא. כב). מגיד הכתוב, כשם שאדם צריך להזהר בסלעו שלא יאבד, כך צריך להזהר בתלמודו שלא יאבד, שנאמר: "השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח" (דברים ד. ט). עיין שם. והטעם שבאמת עשה הקב"ה שכחה בעולם, ויכול אדם לשכוח גם לימודו ח"ו אם לא יחזור עליו, עיני צדיק תחזינה במדרש (קהלת רבה ג. א) לטובתו אדם לומד תורה ושכח שאלו היה אדם לומד תורה ולא שכח היה מתעסק בתורה שתים שלש שנים וחוזר ומתעסק במלאכתו ולא היה משגיח בה לעולם כל ימיו אלא מתוך שאדם לומד תורה ומשכחה אינו מזיז ואינו מזיע את עצמו בדברי תורה, עיין שם. (כל הפירושים הנ"ל נתחדשו לי בס"ד ביום ו' אייר התש"ע יום פטירת שא"ב מרן הגאון הראב"ד מקודש הרב **שאול הכהן** זצוק"ל וזיע"א),

כ) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **מעתוק מאזוז** ז"ל בספרו מתוק מדבש (שער הכינויים עמוד פו) דתיבת טוב כינוי לבית המקדש עיין שם. ואפשר לפרש שבא לרמוז מה שאמרו חז"ל שבזמן שאין בית מקדש איך אדם יכול להקריב קרבנות זה על ידי עסק התורה כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (תענית כז:) א"ר יעקב בר אחא אמר רב אסי, אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר: "ויאמר ה' אלהים במה אדע

כי אירשנה" (בראשית טו. ח). אמר אברהם ריבונו של עולם! שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה, אמר לו: לאו, אמר לפניו, ריבונו של עולם! הודיעני במה אירשנה, אמר לו: קחה לי עגלה משולשת ועז משולשת וגו' אמר לפניו ריבונו של עולם! תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם, אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקוראין בהן לפני אני מעלה עליהם כאילו הקריבום לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם עיין שם. וכן אמרו חז"ל בגמרא (מנחות קי.) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה" (ויקרא ז. לז). כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה. וכו' אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אין צריך לא עולה ולא מנחה ולא אשם. וכתב **רש"י** ז"ל, בדיבור המתחיל אין צריך לא עולה וכו. דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה למנחה בשביל המנחה כגון לכם בשבילכם כלומר התלמוד תורה מכפר על עונותינו. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "כי לקח טוב נתתי לכם", דהיינו נתתי לכם בית המקדש, אולם בעוונות הרבים, כשנחרב, התיקון לזה במקום הקרבנות הוא "תורתי אל תעזובו", כי התורה היא במקום הקרבנות. וכאמור.

כא) אי נמי יש לפרש "טוב" כינוי לבית המקדש וכנ"ל, אולם בכל זאת תקיים "תורתי אל תעזובו", כי ההלימוד תורה ערכו יותר מהקרבת קרבנות בבית המקדש, כדאיתא בגמרא (שבת ל.) שאמר הקב"ה לדוד המלך ע"ה: כי טוב יום בחצריך מאלף. טוב לי יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. עיין שם.

כב) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **מעתוק מאזוז** ז"ל בספרו מתוק מדבש (שער הכינויים עמוד פז) דתיבת טוב כינוי לעולם הזה עיין שם. והמשיך "תורתי אל תעזובו", ויובן בהקדים מה דאיתא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק יט) עשו ויעקב נחלקו בעולמות, עשו נטל עולם הזה ויעקב נטל עולם הבא. והנה מה שאנו אוכלים בעולם הזה שהוא חלקו של עשו, זה מזכות התורה. שהרי מזכותה יש קיום לעולם וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (עבודה זרה ג.) דהקדוש ברוך הוא עשה תנאי עם מעשה בראשית, ואמר: אם ישראל מקבלים את תורתי מוטב. ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: כי לקח טוב נתתי לכם", דהיינו שנתתי לכם את העולם הזה, ואתם נהנים ממנו הגם שהוא חלקו של עשו, משום "תורתי אל תעזובו", דהיינו שאתם עוסקים בתורה וכאמור.

כג) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו פטר רחם (עמוד כב אות ו) כי תיבת טוב הוא כינוי לאשה. והמשיך "תורתי אל תעזובו", בא לרמוז שכל לימוד התורה של הבעל זה בזכות האשה. וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (ברכות יז.): גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים, שנאמר, נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי. (ישעיה לב. ט). (גדולה הבטחה. שהרי קראן שאננות ובוטחות. רש"י). אמר לו רב לר' חייא, נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא, (תינוקות של בית רבן היו רגילין להיות למדים לפני רבן בבית הכנסת. רש"י). ובאתנויי גברייהו בי רבנן, (בית המדרש ששם שונים משנה וגמרא. רש"י). ונטרין לגברייהו, (ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת. רש"י). עד דאתו מבי רבנן. עיין שם. ואפשר להסביר בדרך דרש, גם כן שזה כוונת חז"ל בגמרא (יבמות סב:) אמר רבי תנחום א"ר חנילאי, כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא שמחה, וכו' במערבא אמרי, בלא תורה. והיינו כי על ידי השתדלות ועזרת אשתו יכול ללמוד יותר וכאמור. ודו"ק. וראה עוד בגמרא (כתובות סב.) על פסוק: שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנה (תהלים קכז. ב), ואמר רב יצחק, אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה, ובאות לחיי העולם הבא עיין שם.

כד) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו פטר רחם (עמוד כב אות ז) כי תיבת טוב הוא כינוי לבנים. והמשיך "תורתי אל תעזובו", ואפשר שבא לרמוז שבזכות הבנים שיש לנו שהם הערבים לתורה קיבלנו את התורה, כמו שאמרו חז"ל במסכת כלה רבתי (פרק ב הלכה י) בשעה שעמדו ישראל על הר סיני, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, אתם מקבלים את התורה, אמרו לו הן, אמר להן הביאו ערבים בדבר, אמרו הא מינוקינן, והיינו דכתיב מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, אמר להם הקדוש ברוך הוא, הרי אתם מערבים את בניכם, אם אתם משמרים את התורה מוטב, ואם לאו הרי בניכם מערבין לי, שנאמר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני. עיין שם. וכן הוא במדרש (שיר השירים רבה א. ג) ועוד. עיין שם. ולכן בעבורם "תורתי אל תעזובו", וכאמור.

כה) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לבנים וכנ"ל. והמשיך "תורתי אל תעזובו", בא לרמוז שעל האב ללמד את בנו תורה, וכדאיתא בגמרא (קידושין כט:) עיין שם.

כו) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו פטר רחם (עמוד כב אות ח) כי תיבת טוב הוא כינוי למלאכים. והמשיך "תורתי אל תעזובו", ויובן בהקדים מה דאיתא בגמרא (שבת פח:) ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו

מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים (תהלים ח)! - אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: החזיר להן תשובה! - אמר לפניו: רבונו של עולם, מתייירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. - אמר לו: אחוז בכסא כבודי, וחזור להן תשובה, שנאמר: "מאחז פני כסא פרשז עליו עננו" (איוב כו. ט). ואמר רבי נחום: מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו. אמר לפניו: רבונו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה - אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להן: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם? שוב מה כתיב בה - לא יהיה לך אלהים אחרים, בין הגויים אתם שרויין שעובדין עבודה זרה? שוב מה כתיב בה - זכור את יום השבת לקדשו, כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה - לא תשא, משא ומתן יש ביניכם? שוב מה כתיב בה - כבד את אביך ואת אמך, אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב, קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא, שנאמר: ה' אדנינו מה אדיר שמך וגו' (תהלים ח. ב). ואילו תנה הודך על השמים - לא כתיב. עד כאן. ובנדפס כתבתי בס"ד, לדקדק בזה, א. מה איכפת למלאכים אם עם ישראל יקבלו את התורה, וכי עיניהם צרה בזה? ב. מדוע צריך משה רבנו ע"ה, להאריך בדברים ולהסביר להם את כל עשרת הדברות שאינם שייכים בהם, ויספיק לומר להם דיברה אחת או שתים ותו לא? ואפשר לפרש הטעם שהיה צריך משה רבנו ע"ה, להאריך בדברים ולהסביר להם את כל עשרת הדברות שאינם שייכים בהם, ולא הסתפק לומר להם דיברה אחת או שתים ותו לא? יש לומר, כדי להראות לעם ישראל כמה הוא טרח וכמה משא ומתן היה לו עם המלאכים בשביל שיקבל את התורה מהקב"ה וכך ידעו להעריך אותה יותר. ולכן גם המלאכים רצו לייקר את התורה בעיני עם ישראל ולכן ניסו להתווכח עליה גם שהיא אינה שייכת בהם. ודו"ק. וזהו רמז הכתוב: כי לקח טוב נתתי לכם", דשהיינו התורה שהיתה בשמים ליד המלאכים הנקראים טוב, נתתי לכם, גם שהוצרך משה רבינו ע"ה, להתווכח עמהם הרבה, ולכן "תורתי אל תעזובו", דהיינו שתדעו להעריך ולייקר אותה יותר וכאמור.

כז) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו פטר רחם (עמוד כב אות ט) כי תיבת טוב הוא כינוי לממון. והמשיך "תורתי אל תעזובו", בא לרמוז שכל הממון שיש לאדם יתקיים אצלו רק אם לומד תורה, וכדאיתא במסכת אבות (פרק ד

משנה ט) רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני. או יש לפרש הנה תיבת טוב הוא כינוי גם לבנים כנ"ל, שכל הממון שיש לאדם יתן בעבור לימוד תורה, לו ולבנו, כדאיתא במדרש תנחומא פרשת צו (סימן יד) ראו כמה חביבה קריאת תורה לפני הקב"ה כי יש חיוב באדם לתת כל ממונו ללמד תורה לעצמו ולבניו, שנאמר: צו את אהרן ואת בניו לאמר, כלומר שיאמרו לבני ישראל ויתעסקו בקריאת העולה, שאע"פ שמקריבין עולה עוסקין היו בקריאתה כדי שיזכו בקרבן עולה ובקריאתה, וכו', ואשרי האיש העוסק בתורה והנותן ממונו ללמד תורה לבנו, כי בשביל הממון שהוא נותן ללמוד זוכה לחיי העולם הבא שנאמר: כי הוא חייך ואורך ימיך (דברים ל. כ). חייך לעולם הבא ואורך ימיך לעולם שהוא ארוך. עיין שם. הראית לדעת שבעד לימוד תורה לבן ראוי לאדם לתת כל ממונו, וכאמור. וראה עוד בענין זה באורך בספרי הקטן מעשה נסים- עשה לך רב (אופן רצ) וינעם לך.

כח) אי נמי יש לפרש תיבת טוב כינוי לממון, וכנ"ל, והמשיך "תורתי אל תעזובו", בא לרמוז על פי הידוע כי לפעמים הרבה עושר גורם לרעת האדם שח"ו יהיה בבחינת "וישמן ישורון ויבעט", שעל ידי העושר יעשה ח"ו חטאים. וראה בגמרא (ברכות לב.) ודי זהב, מאי ודי זהב? אמרי דבי רבי ינאי, כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די - הוא גרם שעשו את העגל. אמרי דבי רבי ינאי: אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר. אמר רבי אושעיא: משל, לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו. אמר לה: מי גרם ליך שתהא מבעטת בי - אלא כרשינין שהאכלתיך. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: משל, לאדם אחד וכו', אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת: היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני בישי, שנאמר: "כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני" (הושע יג. ו). רב נחמן אמר, מהכא: "ורם לבבך ושכחת את ה'" (דברים ח. ו). ורבנן אמרי, מהכא: "ואכל ושבע ודשן ופנה" (דברים לא. כ). עיין שם. ולזה הזהיר תורתי אל תעזובו.

כט) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו פטר רחם (עמוד כב אות יא) כי משה רבינו עליו השלום, נקרא טוב עיין שם. והמשיך "תורתי אל תעזובו", ובא לרמוז שהתורה ניתנה על ידי משה רבינו ע"ה הנקרא טוב. והרי הוא כמבואר.

ל) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו פטר רחם (עמוד כב אות יב) כי תיבת טוב היא כינוי לשבת עיין שם. והמשיך "תורתי אל תעזובו", בא לרמוז

מה שאמרו חז"ל בתלמוד ירושלמי (שבת טו. ג) לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בהן בדברי תורה עיין שם. וראה עוד בתנא דבי אליהו רבה (פרק א) על פסוק: "ימים יוצרו ולא אחד בהם" (תהלים קלט. טז). זה יום השבת לישראל, כיצד אדם עושה מלאכה כל ששה ונח בשביעי נתרצה עם בניו ועם בני ביתו, שוב אדם עושה מלאכה בפני אויביו כל ששה ימים ונח בשביעי שוכח כל צער שהיה לו, כך הוא מדתו של אדם יום טובה משכח יום רעה. יום רעה משכח יום טובה. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, לא כתבתי לכם בתורתי: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך" (יהושע א. ח). אף על פי שאתם עושים מלאכה כל ששה ימים, שבת יעשה כולו תורה. מכאן אמרו ישכים אדם וישנה בשבת וילך לבית הכנסת ולבית המדרש. ויקרא בתורה וישנה בנביאים, ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה לקיים מה שנאמר: "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך" (קהלת ט. ז). לפי שאין לו מנוחה להקדוש ברוך הוא אלא עם עושי תורה בלבד עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא (סדר ויקהל) שעם ישראל נכנסו לארץ, באה תורה ואמרה לפני הקדוש ברוך הוא: כשיכנסו ישראל לארץ ישראל, זה עוסק בשדהו, זה עוסק בכרמו. תורה, מה תהא עליה? אמר לה: יש לי זיווג שאני מזווג לך ושבת שמו. שהם בטלין ממלאכתם ועוסקין בך. עיין שם. וראה עוד לגאון עוזנו רבינו **יוסף חיים** ז"ל בספרו בן איש חי הלכות שנה שניה בדברי פתיחה לפרשת שמות שכתב משם המקובלים ז"ל, וזה לשונו: דגדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום שבת אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי חול. עיין שם.

לא) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב יש בו רמז לארץ ישראל, על דרך מה דאיתא במדרש (בראשית רבה טז. ד) על פסוק: "וזהב הארץ ההיא טוב" (בראשית ב. יב). מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל ולא חכמה כחכמת ארץ ישראל, עיין שם. והמשיך "תורתי אל תעזובו", בא לרמוז שבעבור התורה הקדושה נתן לנו הקב"ה את ארץ ישראל. ועיני צדיק תחזינה במדרש תנחומא (פרשת קדושים סימן יא) דבר אחר: כי תבאו אל הארץ. זה שאומר הכתוב: ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חקיו וגו' (תהלים קה. מד - מה), ויתן להם ארצות גוים, כל מה שנטל הקב"ה מאומות העולם נתן לישראל, ארצות כסף וזהב שדות וכרמים וערים, ולא נתן להם, אלא כדי שיתעסקו בתורה, שנאמר בעבור ישמרו חקיו וגו' (שם תהלים ק"ה), וראה עוד במדרש תהלים (מזמור קה אות יג) ויתן להם ארצות גוים. ר' חנינא שאל לר' חייא בר אבא ואמר לו ויתן להם ארצות גוים, למה, בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו הללויה, פועל שעשה עם בעל הבית, ובעל הבית יגע עמו ונותן לו שכרו, מהו מחזיק לו, אמר לו ר' חייא בשעה שהפועל עושה עם בעל

הבית באמונה ונותן לו שכרו, אין צריך להחזיק לו טובה, אבל בשעה שאינו עושה עמו באמונה ונותן לו שכרו, צריך להחזיק לו טובה, ואנו נותן לנו הקב"ה ארצות גוים, ואין אנו למדין תורה, שנאמר בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו הללויה, ואין אנו שומרין את התורה, ונותן לנו, אין לנו להחזיק טובה שנתן לנו ארצות גוים, ומה עלינו לעשות לומר לפניו שירה שנאמר הללויה. עד כאן. וראה עוד במעלת חשיבות לימוד התורה בארץ ישראל, בזוהר הקדוש (ואתחנן רסח.) ושם איתא: ר' אחא הוה קאים עמיה דר' אלעזר ליליא חד בתר פלגות ליליא והוו משתדלי באורייתא, פתח ר' אלעזר ואמר (דברים לב) כי הוא חייך ואורך ימיך וגו', ת"ח על כל תנאין דגזר קודשא בריך הוא כד עאלו לארעא דישראל גזרה דאורייתא הוה, מאי טעמא בגין דשכינתא לא מתיישבא בארעא אלא באורייתא ולא מתיישבא לעילא אלא באורייתא דהכי אמר (ר' שמעון) אבא תורה שבעל פה לא אשתמודע אלא בגין תורה שבכתב, שכינתא לא מתיישבא לעילא ותתא אלא עם תורה דלתתא דכל זמנא דאורייתא אשתכח עמיה יכלא למיקם בעלמא הדא הוא דכתיב כי הוא חייך ואורך ימיך לשבת על האדמה על האדמה סתם ואי לאו דאפסיק מלי דאורייתא לא יכלא למיקם דכתיב (ירמיה ט) על מה אבדה הארץ, וכתיב ויאמר ה' על עזבם את תורתי, עיין שם. ושמעתי מדרשן אחד נר"ו **מעשה** שפעם אחת היה אדם אחד שהלך להפגין נגד כיבוש הערבים, ופנה אליו ערבי אחד ואמר לו מה הקשר שלך יותר ממני עם ארץ ישראל, כשאינך מקיים תורת ישראל?!. והחי יתן אל ליבו!

לב) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לאשה, וכנ"ל, והמשיך "תורתי אל תעזובו", רמז להא דאיתא בגמרא (קידושין כט:) אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה: נושא אשה ואחר כך ילמוד תורה. עיין שם. והרי הוא כמבואר.

לג) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב יש בה רמז ליסורין, על דרך מה דאיתא במדרש (בראשית רבה ט. ח) אמר רב הונא הנה טוב מאד, זו מדת הטוב, והנה טוב מאד זו מדת יסורין, וכי מדת יסורין טובה מאד, אתמהא, אלא שעל ידיה הבריות באים לחיי העולם הבא, וכן שלמה אומר (משלי ו. כג) ודרך חיים תוכחת מוסר, אמרת צא וראה איזהו דרך מביאה את האדם לחיי העולם הבא, הוי אומר זו מדת יסורין. עיין שם. והמשיך "תורתי אל תעזובו", רמז להא דאיתא בגמרא (ברכות ה.) תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר, שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, אלו הן: תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא. תורה מנין? שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" (תהלים צד. יב). עיין שם.

לד) אי נמי תיבת טוב יש בה רמז ליסורין כנ"ל, והמשיך "תורתי אל תעזובו" לרמוז מה דאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבא, ואיתימא רב חסדא, אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר: "נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'" (איכה ג. מא). פשפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה. שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" (תהלים צד. יב). עיין שם.

לה) אי נמי תיבת טוב כינוי לזכירה, כמו שכתב מורנו הגאון רבי **אלטר מאזוז** ז"ל, בספרו אם למקרא בחידושיו לפרשת ויחי (עמוד רו) משם הרב תנופת חיים (פלאג'י) ז"ל עיין שם. והמשיך "תורתי אל תעזובו" לרמוז שכאשר לומד וחוזר על לימודו באופן תמידי ללא הפסקה, בעבור זה לא ישכח תלמודו. ועל דרך שאמרו חז"ל אם אעזבך יום יומים אעזבך, ראה בתלמוד ירושלמי (ברכות פרק ט סוף הלכה ה) עיין שם. וכלל לאו אתה שומע הן, כשחוזר ומשנן את לימודו באופן תמידי, לא תעזוב אותו התורה. וראה עוד לעיל (אופן יט) וינעם לך בס"ד.

כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי. ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצוותי וחיה. (ד. ב-ג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים: שבא לרמוז שעל המלמד תינוקות המרביץ תורה בישראל, להרגיש שכל אחד מתלמידיו כאילו הוא בנו היחיד, ועל ידי זה שיאהב ויקרב כל אחד ואחד מתלמידיו כאילו הוא תלמידו היחיד, זה יגרום להם "תורתי אל תעזובו", ושישמרו את התורה והמצוות, שלא יעזבו את התורה. **ומסופר** על עשיר אחד שפעם הלך לישיבה אחת לחפש חתן תלמיד חכם לבתו, הוא נכנס לישיבה, ומצא אותם לומדים בסדר לימוד, הוא פנה לראש הישיבה, וסיפר לו שבא לחפש חתן תלמיד חכם, מתמיד, ושאל אותו: האם הוא מכיר כאן את הבחור הלומד בשקידה בשורה זו, והצביע עליו על בחור אחר בשורה אחרת שישב ולמד? ענה לו הראש ישיבה: כן! זה בני יחידי. העשיר חשש אולי הראש הישיבה לא יסכים להיות מחותן רק עם עשיר, ולא עם כתר תורה, הוא שוב שאל את ראש הישיבה: ענה לו הראש ישיבה: כן! זה בני יחידי. העשיר התפלא על תשובת הראש ישיבה שזה בנו יחידו, ושאל אותו כיצד הראשון נקרא בנו יחידו, וגם השני נקרא בנו יחידו?! הרב ענה לו: שתודה להשם יתברך, כל הבחורים הנמצאים כאן בישיבה, נחשבים כאילו כל אחד מהם הוא בנו יחידו. כולם אהובים, כולם ברורים, כולם טהורים. וכמובן העשיר מצא בחור תלמיד חכם מתמיד כלבבו את "בנו יחידו של הראש הישיבה", ישמע חכם ויוסף לקח!

קנה חכמה קנה בינה אל תשכח ואל תט מאמרי פי. אל תעזבה ותשמרך אהבה ותצרך. (ד. ה-ו)

אפשר לפרש סמיכות הכתובים שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (סוטה כא.) תניא, את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי, "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו. כג). תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מאיר לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר: "בהתהלכך תנחה אותך וגו'" (שם ו. כב). בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, זו מיתה. והקיצות היא תשיחך, (תלים בעדך את זכותך. רש"י). לעתיד לבוא עיין שם. והנה נקדים דתיבת חכמה היא כינוי לתורה, והרי הוא כמבואר.

אי נמי אפשר לפרש סמיכות הכתובים שבא לרמוז **המעשה** שהביא רבינו **יהודה החסיד** ז"ל, בספר חסידים (סימן תרנה) **מעשה** בבן שכבד את אביו ביותר אמר לו האב אתה מכבדיני בחיי תכבדני במותי אני מצוך שתלין כעסך לילה אחד ועצור רוחך שלא תדבר לאחר פטירת אביו הלך למדינת הים והניח אשתו מעוברת והוא לא ידע ועכב בדרך ימים ושנים וכשחזר בעיר בא בלילה ועלה לחדר שאשתו היתה שם שוכבת ושמע קולו של בחור שהיה מנשק אותה שלף חרבו ורצה להרוג שניהם וזכר מצות אביו והשיבו לתערה שמע שאמרה לאותו בחור בנה שאצלה כבר יש שנים רבות שהלך אביך מאצלי אילו היה יודע שנולד לו בן כבר הגיע להשיא לך אשה, כששמע זה הדבר אמר פתחי לי אחותי רעיתי ברוך ה' שעצר כעסי וברוך אבי שציוני לעצור כעסי לילה אחד שלא הרגתי אותך ואת בני ושמחו שמחה גדולה ועשו משתה לכל העם הנמצאים ושמחו הרבה מאד.

אל תשכח ואל תט ראשי תיבות אבות. כן רמז לפי דרכו הרב **אליהו לאלו עטיה** ז"ל בספרו מנחת אליהו. עיין שם. ואפשר לפרש עוד שבא לרמוז למה שאמרו חז"ל במדרש (משלי ו. ב) דבר אחר: נוקשתם. נכשלתם באמרי פיכם ונלכדתם באמרי פיכם, באותה שעה אמר להם הקב"ה בני הואיל וצערתם עצמיכם בשעבוד בין האומות תכפר זה על זה, אלא לכו והביאו זכות אבות העולם שנתעסקו בזאת והם יצילו אתכם מדינה של גיהנם, ומנין, שכן כתיב עשה זאת [אפוא] בני והנצל. ואבות העולם משיבין להם לישראל ואומרים להם הואיל ונתפשתם במצודת יום הדין אין לכם אלא לישב ולהתעסק בדברי תורה, למה, שהתורה מכפרת עון. עיין שם.

ראשית חכמה קנה חכמה. (ד. ז)

ראשית חכמה קנה סופי תיבות גמטריא שפל. רמז שעלי ידי הענוה זוכה לתורה. לרמוז דמי שהוא עניו הוא זוכה לתורה. כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם.

סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה. (ד. ח)

סלסלה ותרוממך תכבדך סופי תיבות גמטריא מה. שהוא רמז לענוה וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (מועד קטן טז:) אמר רבא, כל העוסק בתורה מבפנים, תורתו מכרזת עליו מבחוץ עיין שם.

אולי אפשר לפרש בס"ד, "סלסלה", היינו שיקרא את מה שלומד בסילסול ובנגינה, והיא תגרום לו "ותרוממך", דהיינו שתרומם אותו שלא ישכח את תלמודו. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (מגילה לב) ואמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן, כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר: "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים" (יחזקאל כ. כה). עיין שם. וראה עוד שם (במגילה לב) מה שכתבו בעלי התוספות ז"ל, על דברי הגמרא הנזכרים, "כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה", וזה לשונם: והשונה בלא זמרה. שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונין אותן על פה ועל ידי כך היו נזכרים יותר עכ"ל. וכן שמעתי מאבינו מורנו הרב **מאיר הכהן** שליט"א, ששמע מרבו המובהק זקני הגאון הרב **דוד דידו הכהן** זצ"ל, (מחבר ספר "אני לדודי"). שהיה מורה לתלמידיו לחזור על לימודם בקול נעימה כדי שיעזור להם לזכור לימודם עד כאן.

תכבדך כי תחבקנה. יש לרמוז בזה מה דאיתא במסכת אבות (פרק ד משנה ו) רבי יוסי אומר, כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות. והרי הוא כמבואר.

תכבדך כי גמטריא אליהו משיח בן דוד. ובא לרמוז מה שאמרו חז"ל דבזכות לימוד התורה זוכים לגאולה כדאיתא בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים" (הושע ח. י) אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). **עתה אקבצם.** (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם.

תתן לראשך לויית חן עטרת תפארת תמגנך. (ד. ט)
אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז כי התלמיד חכם שלומד תורה זוכה שהקב"ה מושך עליו חוט של חסד וכדאיתא בגמרא (חגיגה יב:) אמר ריש לקיש: כל העוסק בתורה בלילה - הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום, שנאמר: יומם יצוה ה' חסדו" (תהלים מב. ט). ומה טעם יומם יצוה ה' חסדו - משום ובלילה שירה עמי. ואיכא דאמרי, אמר ריש לקיש: כל העוסק בתורה בעולם הזה, שהוא דומה ללילה - הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא, שהוא דומה ליום, שנאמר: "יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי" (שם). והמשיך "תמגנך" רמז כי התורה אגוני מגנא, (סוטה כא.) עיין שם.

החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך (ד. יג).
איתא במדרש (במדבר רבה יז. ו) על פסוק: "ולא תתורו אחרי לבבכם" (במדבר טו. לט). הלב והעינים הם סרסורין לגוף שהם מזנין את הגוף "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי" (שם). **משל** לאחד מושלך לתוך המים, הושיט הקברניט את החבל, ואמר לו: תפוש חבל זה בידך, ואל תניחהו. שאם תניחהו, אין לך חיים. אף כך אמר לו הקדוש ברוך הוא לישראל: כל זמן שאתם מדובקין במצות "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום" (דברים ד. ד). וכן הוא אומר: "החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך" (משלי ד. יג). והייתם קדושים, בזמן שאתם עושים את המצות אתם מקודשים ואימתכם מוטלת על העובדי כוכבים. פרשתם מן המצות נעשיתם מחוללים, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: בעולם הזה על ידי יצר הרע אתם פורשים מן המצות לעתיד לבא אני עוקרו מכם שנאמר: "ואת רוחי אתן בקרבכם וגו'" (יחזקאל לו. כז). עיין שם. וראה להרב **לוי בן גרשון** (הרלב"ג) ז"ל שכתב: על פסוק זה: החזק במוסר התורה אל תרף ממנו נצור התורה בלבך כי היא בעצמה היא חייך הנצחיים במה שנכלל בכוונותיה מהחכמה והבינה. עיין שם. וראה עוד לרבינו הרב **מאיר לייבוש** בן **יחיאל מיכל** (המלבי"ם) ז"ל שכתב, וזה לשונו: החזק במוסר אל תרף - אמנם אחר שיצרי הלב הם מתנגדים לחקי החכמה, כי ציורי לבו נוטים לרעה והם הפוכים מדרך החכמה, צריך הוא למוסר שבו יאסור כוחות נפשו בל יליזו מדרכי החכמה, וכבר בארתי בתחלת הספר שמוסר הזה הוא יראת ה', כמו שכתוב יראת ה' מוסר חכמה, שעל ידי יראת ה' ירא מלעבור על חקי החכמה אשר מאתו נתנו, אולם גם המוסר הזה ויראת ה' אינו מתעורר מעצמו בנפש האדם, וצריך להחזיק בו בכל עז בל תסור יראת ה' מזכרונו רגע, ולכן אמר החזק במוסר - שהוא המחזיק הדבר בעל כרחו ואל תרף - שאם תרפנו רגע יסור מזכרונך, ועל ידי

זה נצרה - תצור את החכמה, שעל ידי החזקת המוסר ישמרו חקי החכמה בלבו, כי הוא חייך - כי החכמה היא חיי הנפש (כנראה לי' ג' כ"ב ויהיו חיים לנפשך). שהחכמה היא חיי הנפש וזולתה לא תחיה חיים נפשיים רק חיים בהמיים שאינם חייך, רצונו לומר חיי האדם עיין שם. ועל ידי לימוד המוסר יכול אדם לשוב בתשובה שלמה ולהתחזק בלימוד התורה, ויש לרמוז החזק **ב**מוסר **א**ל **ת**רף ראשי תיבות גמטריא צום קול ממון שהם הדברים הראויים לבעלי תשובה. וסופי תיבות החזק במוסר **א**ל תרף גמטריא שפ. וכן גמטריא קדוש. לרמוז שעל ידי המוסר אדם מגיע להכיר את מיעוט ערכו וקונה מידת הענוה ומקדש את עצמו.

ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור היום עד נכון היום. (ד. יח)

ראיתי למורנו הגאון רבי **עזרא עטיה** ז"ל בספרו עלה עזרא שפירש על פי מה דאיתא בגמרא (ברכות יט.) תנא דבי רבי ישמעאל, אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה, אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה, שמא סלקא דעתך? אלא, ודאי עשה תשובה. עיין שם. וזהו שאומר הכתוב: "ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור היום עד נכון היום", כי אורח הוא רמז לעבירה, כמו שכתוב: "ארחות עקלקלות" (שופטים ה. ו). וביאר איך הולך ואור עד נכון היום, כי בבוקר אור והוא עשה תשובה מאהבה עד שהעבירה נהפכה לזכות. עד כאן אמרי קדוש. והוא כפתור ופרח. ולפי דרכו יש לרמוז עוד וארח צדיק**ם** כאו**ר** סופי תיבות מחר. רמז להאמור. **או** אפשר שבא לרמוז וארח צדיק**ם** כאו**ר** סופי תיבות מחר. שעל ידי שזוכר את יום המחר היינו יום המיתה יזכה להתגבר על יצרו ולהיות צדיק. וכדאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה... ואם לאו יזכור לו יום המיתה. וכן אמרו חז"ל בגמרא (שבת קנג.) ושוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. ואף שלמה אמר: בחכמתו, "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר" (קהלת ט. ח). אמר רבן יוחנן בן זכאי, משל, למלך שזימן את עבדיו לסעודה, ולא קבע להם זמן. פיקחין שבהן, קישטו את עצמן, וישבו על פתח בית המלך. אמרו: כלום, חסר לבית המלך. טיפשין שבהן, הלכו למלאכתן, אמרו: כלום, יש סעודה בלא טורח. בפתאום, ביקש המלך את עבדיו, פיקחין שבהן, נכנסו לפניו, כשהן מקושטין. והטיפשים, נכנסו לפניו, כשהן מלוכלכין. שמח המלך, לקראת פיקחים, וכעס, לקראת טיפשים. אמר: הללו שקישטו את עצמן, לסעודה ישבו ויאכלו וישתו. הללו שלא

קישטו עצמן לסעודה, יעמדו ויראו. חתנו של רבי מאיר משום רבי מאיר אמר, אף הן נראין כמשמשין, אלא, אלו ואלו יושבין, הללו אוכלין, והללו רעבין. הללו שותין, והללו צמאים. שנאמר: "כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לה" (ישעיה סה. יג). עיין שם.

אל יליזו מעיניך שמרם בתוך לבבך. כי חיים הם למוצאיהם. (ד. **כא-כב**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים, בהקדים מה דאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ח) רבי דוסתאי ברבי ינאי משום רבי מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר: "רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך" (דברים ד. ט). יכול אפילו תקפה עליו משנתו תלמוד לומר: "ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך" (שם). הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו. וזהו רמז סמיכות הכתובים: "אל יליזו מעיניך שמרם בתוך לבבך" דהיינו שתלמד את התורה היטב שלא תשכח אותה, וזה יגרום, "כי חיים הם למוצאיהם", שלא תתחייב מיתה, ותזכה לאריכות ימים וכאמור.

כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא. (ד. **כב**)

כי חיי**ם הם** למוצאי**הם** ול**כל** ראשי תיבות גמטריא עם הכולל סוד. וסופי תיבות גמטריא כסף. וכן סופי תיבות גמטריא עץ. אפשר שבא לרמוז שהמחזיק ותומך בידי תלמידי חכמים זוכה לדעת סודות התורה, וכדאיתא בגמרא (פסחים נג:)... רבי יוסי בר אבין אמר, מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה. דאמר רבי יוחנן, כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר: "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז. יב). עיין שם. וראה עוד לגאון עוזנו רבי **חיים יוסף דוד אזולאי** ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת מ אות לו) שכתב, וזה לשונו: "מחזיק לתלמיד חכם להנותו מנכסיו שיוכל לעסוק בתורה לעולם הבא אף אם הוא עם הארץ מלמדין אותו" עיין שם. ושמעתי ממעלת ידיד נפשי רב אחאי הגאון המופלא וכבוד ה' מלא, רבי **אהרן הכהן** שליט"א, **מעשה** בזה, על הגאון רבינו **חיים מולואזין** זצ"ל, שפעם נתקשה באיזה משנה ולא הבין אותה. ובא אליו בחלום כפרי אחד (שנפטר חודש קודם), והסביר לו את המשנה. שאלו הגאון: מהיכן ידע ביאור משנה זו?!. ענה לו: "כיון שהוא בחיים חיותו היה מחזיק תלמידי חכמים, זכה להכנס לגן עדן, ולימדו אותו את כל התורה כולה תוך זמן קצר מאד". "ישמע חכם ויוסף לקח"!.

מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים (ד. **כג**).

ראיתי למורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה הגאון הרב **מאיר מאזוז** שליט"א, במכתבו לספר היקר מלל לאברהם הנדפס מחדש, שרמז כי ראשי תיבות "**מ**מנו **ת**וצאות **ח**יים" מתח. שאחת הסיבות הגדולות למחלות הלב לא אליכם, הם המתחים והעצבים אשר רבו כמו רבו בדורנו עיין שם. ואפשר לרמוז עוד "**מ**מנו **ת**וצאו**ת** **ח**יי**ם**" סופי תיבות מות, ושוב ראיתי כעת בזמן ההדפסה לידידנו שא"ב הרב הגאון רבי **אברהם הכהן** זצ"ל בספרו הנכבד קרית ארבע (עמוד קפ) שרמז את שני הרמזים הנזכרים לעיל, שש אנכי שזכיתי לכוין לדעתו) ובא לרמוז שעל ידי הכעס בר מינן, יכול להגיע בר מינן למות... וכמו שהמשיכה הגמרא (שם גיטין ו:) אמר רב חסדא, לעולם אל יטיל אדם אימא יתירה בתוך ביתו שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימא יתירה והפילה כמה רבבות מישראל. אמר רב יהודה אמר רב, כל המטיל אימא יתירה בתוך ביתו סוף הוא בא לידי שלש עברות... ושפיכות דמים, וכו'. עיין שם.

פרק ה

בני לחכמתי הקשיבה לתבונתי הט אזנך. (ה. א)

לחכמתי הקשיבה לתבונתי ראשי תיבות הלל. רמז שיהיה עניו כהלל הזקן, ובזכות הענוה זוכה לתורה כדאיתא בגמרא (תענית ז.).

ועתה בנים שמעו לי ואל תסורו מאמרי פי. (ה. ז)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, על פי מה שאמרו חז"ל במדרש (בראשית רבה כא. ו) אין ועתה אלא לשון תשובה, ועוד יש לרמוז **ועתה בנים** סופי תיבות מה רמז לענוה. וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). ועוד יש לרמוז **תסורו מאמרי פי** ראשי תיבות גמטריא כשר. רמז שמדרכי התשובה יחזיק במידת הענוה, ויכיר מיעוט ערכו ויודה בחטאו, וכדכתיב: "עקב ענוה יראת ה'" (לקמן כב. ד). וכתב **רש"י** ז"ל, עקב ענוה - בשביל הענוה יראת ה' באה עיין שם. ואחר שיעשה תשובה יהיה כשר. ועיין למורנו הרב **אלטר מאזוז** ז"ל בספרו אבות על בנים (על מסכת אבות, עמוד רצא, וכעת אינו תחת ידי), שהביא משם הרב אורח צדיקים ז"ל שרמז **ועתה בנים שמעו לי** סופי תיבות היום. עיין שם. ואפשר עוד לומר שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (ברכות סג:) ועוד פתח ר' יהודה בכבוד תורה ודרש, "הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם" (דברים כז. ט). וכי אותו היום ניתנה תורה לישראל, והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה? אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שניתנה מהר סיני עיין שם. **או** אפשר שבא לרמוז לדרשת חז"ל בגמרא (ערובין כב.) היום לעשותם ומחר לקבל שכרם. **או** אפשר שבא לרמוז שיעשה היום ולא

יחכה למחר על דרך מה שאמרו חז"ל בגמרא (שבת קנג.) ושוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה עיין שם. או אפשר לומר כעין זה על פי מה דאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו, יעסוק בתורה, וכו', ואם לאו, יזכור לו יום המיתה. ולכן אמר "היום" וכאמור. והחי יתן אל ליבו!

יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים. (**ה. טז**)

ראיתי להרב **אליהו לאלו עטיה** ז"ל בספרו מנחת אליהו שרמז לפי דרכו חוצה ברחובות פלגי מים סופי תיבות מיתה עיין שם מה שרמז בזה דברים מתוקים מדבש ונופת צופים. ואפשר לפרש עוד שבא לרמוז להא דאיתא בגמרא (ברכות סג.) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט. יד). אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. ועוד יש לרמוז ברחובות פלגי סופי תיבות גמטריא שפל וכן גמטריא שוקד. שישקוד על תלמודו ויהי עניו. כדי שתלמודו יתקיים בידו, כדאיתא בגמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם. וראה עוד בגמרא (יבמות קה. ובתלמוד ירושלמי יבמות מבואר הענין יותר).

מעשה שבאו בני סימוניא אצל רבי, אמרו לו: מבקשים אנחנו שתתן לנו איש, שיוכל להיות דרשן ודיין וחזן, וילמד עם התינוקות, ויעשה לנו כל צרכינו. נתן להם את לוי בר סיסי. עשו לו בימה גדולה, והושיבוהו עליה. באו ושאלו ממנו: אשה שהיא גידמת, במה היא חולצת? ולא השיבם. שאלו לו עוד: אם רקקה דם, מה דינה? ולא השיבם. אמרו: אפשר שהוא אינו בעל הלכות וגמרא, רק בעל אגדה, לכן נשאל אותו בדברי אגדה. שאלו אותו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא).? אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? (כי אמת משמע כתב העשוי להתקיים בכתיבה תמה, ורשום אינו אלא כסימן בעלמא. מעשי הגדולים). ולא השיבם. באו אצל רבי, אמרו לו: וכי זה הוא הפיוס שפייסנו לך שתתן לנו אדם שיודע הכל, ולסוף נתת לנו אדם שאינו יודע להשיב על מה ששואלין אותו. אמר להם רבי: בחייכם, איש כמותי נתתי לכם. שלח רבי אחר לוי בר סיסי, ובא אליו. שאל אותו: אם רקקה דם, מה דינה? אמר לו: אם יש בדם צחצוח של רוק, כשר. גדמת במה היא חולצת? אמר לו: בשיניה. אמר לו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא). אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? אמר לו: עד שלא נחתם הגזר דין, אז הוא רשום. ואם נחתם הגזר דין, אז הוא אמת,

כי אין יכול לבטלו בתפלה. אמר לו רבי: ולמה לא השבת בעת ששאלו ממך? אמר לו: עשו לי בימה גדולה, והושיבו אותי עליה, וגבה רוחי עלי, ועל ידי כך נכשלתי מלדעת להשיבם. קרא עליו רבי את הפסוק: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). מי גרם לך להתנבל בדברי תורה? על שהתנשאת בעצמך!.

יפוצו מעינותיך סופי תיבות גמטריא והיה שהוא לשון שמחה בכל מקום. (ויקרא רבה יא. ז). אפשר שבא לרמוז שהתורה נקנית בשמחה כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ו). וכן. לרמוז שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת ל:) "ושבחתי אני את השמחה" (קהלת ח. טו). שמחה של מצוה, ולשמחה מה זה עשה זו שמחה שאינה של מצוה. ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה. שנאמר: "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" (מלכים ב' ג. טו). אמר רב יהודה, וכן לדבר הלכה עיין שם. וראה למרן גאון עוזנו הרב **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בספרו מורה באצבע (סימן י אות שכז) שכתב וזה לשונו: רבינו **האר"י** זצ"ל אמר: כי לא זכה לכל חכמתו הרמה והנפלאה, כי אם על ידי השמחה הגדולה שהיה שמח בלימוד ובמצוות לאין קץ עיין שם.

אי נמי יפוצו מעינותיך סופי תיבות גמטריא "הוי"ה". וכן **יפוצו מעינותיך חוצה** סופי תיבות גמטריא אל. רמז שיכוין בלימודו שיהיה הכל לשם שמים.

ברחובות פלגי מים. אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת מים הוא כינוי לתורה. כדאיתא בגמרא (תענית ז.). ואמר "ברחובות", רמז למה שאמרו חז"ל שאדם הלומד בבית הכנסת או בבית המדרש זה סגולה שיבין יותר תלמודו. כמו שעיני צדיק תחזינה במדרש תנחומא (בחוקותי אות ג) "אם בחקתי תלכו" (ויקרא כו. ג). זה שאומר הכתוב: "חכמות בחוץ תרנה ברחובות תתן קולה" (משלי א. כ). שאל רבי שמואל בר נחמני את רבי יונתן בר' אלעזר שהיה עומד בשוק אמר לו: שנה לי פרק אחד. אמר לו: לך לבית הלימוד ואני אשנה לך שם. אמר לו: רבינו לא כך למדתנו, "חכמות בחוץ תרונה" אמר ליה: יודע אתה לקרות, ואין אתה יודע לשנות. מהו: "חכמות בחוץ תרונה"? בחוצה של תורה. אמר לו: המרגלית היכן נמכרת היא, לא בחוץ, אבנים טובות ומרגליות היכן הן נמכרות לא במקום הידוע. אין מוליכין אותן לא לבעלי ירקות ובצלים ושומים אלא במקום סוחרים אלא לא בחוץ. כך התורה בחוץ היא נאמרת. שנאמר: "חכמות בחוץ תרונה ברחובות" מהו ברחובות? במקום שמרחיבין. והיכן מרחיבין לה? בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לכך נאמר: "ברחובות תתן קולה" עיין שם. וראה עוד בתלמוד ירושלמי ברכות (פרק ה

הלכה א) אמר רבי יוחנן ברית כרותה היא היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח. עיין שם.

ברחובו**ת** פלגי מי**ם** סופי תיבות גמטריא תן. והנה ידוע דתיבת מים הוא כינוי לתורה, כדאיתא בגמרא (תענית ז.). ויובן לפי מה שכתב הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל ז"ל, שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם.

שתה מים מבורך ונוזלים מתוך בארך. (ה. טו)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז שתה מים הוא רמז לתורה כדאיתא בגמרא (תענית ז.) ויש לרמוז שתה מי**ם** סופי תיבות מה שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). וכן שתה מי**ם** סופי תיבות גמטריא גאולה, רמז שבזכות לימוד התורה והענוה זוכים לגאולה. תורה. כמבואר בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים" (הושע ח. י). אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). עתה אקבצם. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם. ענוה. כדאיתא בגמרא (סנהדרין צח.) אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח. וראה עוד בילקוט שמעוני (ישעיה תצט) שנו רבותינו: בשעה שהמלך המשיח בא, עומד על גג בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר: ענוים הגיע זמן גאולתכם עיין שם. ועוד יש לרמוז ראשי תיבות כל הפסוק גמטריא משיח בן דוד בא עם הכולל.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז "שתה מים מבורך", דהיינו מתוך החידושים שלך, שתתאמץ לתרץ לבד הקושיות שלך קודם שתקרא את דברי המפרשים. ואחר כך תוכל לבדוק אם כיונת לדבריהם. וראה עוד בזה למרן הראב"ד מקודש הרב **משה כלפון הכהן** ז"ל בספרו ברית כהונה ח"א (מערכת ל אות טו) מה שכתב כיוצא בזה לענין כתיבת שאלות ותשובות בהלכה, עיין שם באורך וינעם לך.

יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך. (ה. יז)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "יהיו לך לבדך", שתוכל לזכות לכתרה של תורה, כאשר "ואין לזרים אתך", דהיינו כשאין לימודים זרים של חול אתך, ויש להזכיר כאן מה שכתב מורנו מרן הראב"ד מקודש הגאון הרב **משה כלפון הכהן** ז"ל, בספרו תורה וחיים ח"ב (מערכת מ אות ג) וזה לשונו: מחשבה. המשכיל היטיב והמרגיל עצמו כפעם בפעם

במחשות טהורות ובשליטת שכלו על טבעו יוכל ללכת בדרך סלולה ולהיות לו לב טהור בעת העסק בתפלה ובלימוד תורה ובכל דבר מצוה ולא יהיה לו מחשבות בטלים מפוזרים אנה ואנה עד כי יהיה ב"מ בסוג בפיו ושפתיו כבדוני ולבו רחק ממני. וזה הדבר נחוץ מאד לכל ירא וחרד על דבר ה' להיות מן הזוכים למדה זו כי היא מדה יקרה עד מאד אין ערוך אליה כי בה יוכל ללמד כל דבר כראוי ולבוא עד מתכונתו ובה יוכל להתפלל אל ה' בכוונה ראויה כראוי לאדון האדונים מלך מלכי המלכים הקב"ה. ולדעתי בזה יזכה האדם לכל המעלות כי אז יהיה בעל לב טהור ונקי ובעשתו אותו דבר אם חול ואם קודש יהיה מתוקן כראוי. ומזה גם כן עולה בידו להיות בעל מנוחת נפש ולב שמח באופן כי אין ערוך אליה. ובזה ביארתי מאמר חז"ל (הביא דבריהם רש"י ז"ל במנחות קי) אמרו עליו על רב שלא היה מסתכל חוץ מארבע אמותיו. שהכוונה כפשוטה נראה שזה מן הקושי במציאות כי איך יוכל האדם לשלוט ולצמצם מאורי אור עיניו שיביטו רק לתוך ארבע אמות ולא חוץ מהם. אך לפי האמור אתי שפיר דמטהרת לבבו ושלטון שכלו על טבעו השכיל ובא לידי מדה זו שלא להסתכל "בהסתכלות הלב" חוץ מארבע אמותיו של הלכה דמידי עסקו בהלכה אינו נחשב חושב על שום דבר אחר אף אם יהיה בעל כמה טרדות. ומדה זו היקרה ראיתי בעיני להרה"ג מוהר"י הכהן זצ"ל, (הוא מורנו הדיין המצויין הגאון רבי **יעקב הכהן גדישא** זצ"ל), הרב המחבר מעיל יעקב ועוד שבשעת לימודו היה מסיח דעתו לגמרי מכל העסקים והצרות.

וזכור אני כי מזה כחמש ועשרים שנה בערך בהיות להרב הנזכר זצ"ל ריב ומדון עם נציגי הממשלה שרצו להכריח את כל בעלי מלאכה הצורפים להעתיק מהם העבודה רחוק כשני קילומיטרים למרכז העיר וגם הוא שהיה מלאכתו צורף עמהם, והקהל קדוש מינוהו לנסוע לעיר הבירה תוניס להמליץ בעדם לפני הממשלה שם. וביום שבת שקודם נסיעתו היינו לומדים לפניו בענינים עמוקים היה לבו כלב אריה וכאילו אין לו שום עסק וטרדה מזה כלל. וכן שמעתי כי בחתונת אחיו שהיתה כל הבית מלאה מהקרואים ולהקת המנגנים שרים ומזמרים בתוך החצר והארץ נבקעה לקולם והוא בתוך ביתו שבחצר ההיא עוסק בעמקן של דברי ההלכה שהיתה בידו. וכן מאות פעמים כאשר היה בחנותו בשוק ונראה לו איזה דבר חדש בש"ס ופוסקים ודרשות אומר אותו אלי ולאחרים ושקיל וטרי כאילו אין לו שום עסק בשוק. וכן בבוא בעלי הדינים לפניו בשוק ואורחים וצרכי צבור ועוד ועוד. זכרה לו אלהי לטובה וצרור את נפשו בצרור החיים אמן. עכ"ל. ונשנו הדברים במעט שינוי בספרו פקד משה הנדפס בספרו זכות משה (דרוש ג' להספד על מוה"ר הנזכר ז"ל, עמוד קלא-קלב) עיין שם וינעם לך. - אמר **המחבר ס"ט**, כמה נאים

הדברים לבעל המעשה, מורנו הגאון רבי **יעקב הכהן** זצ"ל, הנ"ל, שזה בבחינת "נאה דורש ונאה מקיים" (חגיגה יד:). למה שכתב הוא עצמו בספרו מאין יבא בחידושיו על פרשת בראשית על פסוק: לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו. (בראשית ב. יח). וזה לשונו: אפשר לפרש כוונת הכתוב: לא טוב היות האדם לבדו. תיבת לבד'ו קרי ל'ב ד'ו (פירוש שנים). כלומר שאין התורה מתקיימת במי שיש לו ב' לבבות דהיינו שתי טרדות, טרדת התורה וטרדת הכתיבה של שאר לשונות שנתחדש באלו הימים וכיוצא בזה. משום שהתורה צריכה לב אחד שאין לו שום ענין שצריך לשים לב עליו. וזהו שאמר: לא טוב היא התורה שנקראת טוב, {ברכות ה.}. כלומר שאינה מתקיימת בידו, וזה יהיה אם היות האדם לבדו דהיינו ל'ב ד'ו וכנ"ל. משום שהתורה צריכה לב אחד. ואם תאמר שזה הדבר של כתיבת שאר לשונות וכיוצא בזה הוא צורך גדול להתפרנס בו, לזה אמר: אעשה לו עזר כנגדו - שיזמין לו השי"ת פרנסתו באופן אחר. עכ"ל. עד כאן. וראה עוד לרבינו **מנחם** בר **שלמה** לבית **מאיר** המאירי ז"ל בספרו בית הבחירה בחידושיו (ערובין סה.) שכתב, וזה לשונו: כל שמכוין שיהא תלמוד תורה עולה ומצליח בידו יזהר שלא יטריד עצמו וישתדל שיהא פנוי מכל שאר עסקים שאין התלמוד והעסק שוים במדרגה אחת אלא כשזה עולה זה שוקע דרך הערה אמרו מר עוקבא ביומא דשותא לא נפיק לשוקא רצונו לומר רוח דרומית המנשבת והיא חזקה ביותר וכן אמרו צריכא הלכתא צילותא כיומא דאסתנא רצונו לומר רוח צפוני וכן מהם שאמרו להפלגת צריך הפנאי שאמר אחד מהם אי אמרה לי אם קריב לי כתחא לא גרסי כלומר אפילו הטרידתני אמי טרדא קלא להזמין לה את הכתח והייתי עושה הייתי נטרד מגירסתי ולא הייתי חוזר שם ואחד מהם אמר אי קרצתן כינה לא גרסי כלומר שאפילו טרדת עקיצת הכנה היתה מביאתני לידי ביטול וכל זה הערה להשתדל במה שישמרהו מביטול תורה והוא שאמרו על זה על אחד מהם עבדא ליה אמיה שבעא לבושי כדי שלא תטרידוהו עקיצת הכנה ועל הכל יהא לבו רדוף לשקידת הלימוד שהוא היתד העקרי וכו' עיין שם.

יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעורך. (**ה. יח**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (חולין כד:) אמרו עליו על רבי חנינא, שהיה בן שמונים שנה והיה עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו. אמר רבי חנינא: חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי בעת זקנותי. עיין שם. עוד נקדים מה דמבואר בגמרא (ברכות נז.) דהתורה נקראת אשה. ובא לרמוז כשהאדם שוקד על תלמודו כשהוא צעיר לימים בילדותו, זה יועיל לו לזכור את תלמודו גם בימי זקנותו וכאמור. ושוב ראיתי למורנו הגאון רבי **משה הכהן** ז"ל בפירושו ידי משה הנדפס בספר

אורחות חיים שפירש כיוצא בזה על פי מה דאיתא במסכת אבות (פרק ד משנה כ) אלישע בן אבויה אומר, הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש. והלומד זקן למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק. עיין שם. וזהו שאמר יהי מקורך ברוך שלא תשכח שום דבר מכל לימודך והיינו בלמדך ילד קטן, וזהו ושמח מאשת נעורך. עיין שם. שש אנכי שנתכוונתי בעיקר הרמז לדעת קדוש.

ושמח מאשת נעורך סופי תיבות חת"ך שהוא שם קדוש המסוגל לפרנסה כידוע לח"ן. ובא לרמוז שבזכות מה הוא זוכה שיהיה מקורו ברוך, על ידי "ושמח מאשת נעורך", דהיינו שישמח את אשתו ויכבד אותה, וכדאיתא בגמרא (בבא מציעא נט.), אמר רבא לבני מחוזא: אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו. וראה עוד למוה"ר הראב"ד מקודש הגאון רבי **רחמים חי חויתה הכהן** ז"ל בספרו מנחת כהן ח"א בחידושיו לפרשת יתרו (דף צז: מדפי הספר), שפירש את הפסוק: "מצא אשה מצא טוב" (משלי יח. כב). ע"פ מה שאמרו חז"ל, מה שאנו אוכלים בעולם הזה, הגם שהיא חלקו של עשו, משום שהשכינה למטה ועבד כהן אוכל בתרומת רבו, ואמרו חז"ל, דעל ידי מי שנושא אשה מוריד השכינה למטה דשם י"ה ביניהם. וזהו "מצא אשה מצא טוב", דהיינו עושר בעולם הזה הגם שהיא של עשו. וכתב עוד, דבזה יש להבין מה שאמרו חז"ל בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר רבא לבני מחוזא: אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו. ונתן לזה טעם על פי הדרש ועל פי האמור למעלה, דהנה נודע שעל ידי הכבוד שמכבד האדם לאשתו לא יהיה מחלוקת ביניהם, דרוב המחלוקת היא באה על ידי הזלזול או חסרון כבוד או ששיברה איזה דבר וכדומה, ואם בעלה מכבדה גם בזה אינו מקפיד עליה, ונמצא דאין ביניהם מחלוקת כלל ובזה מרויח שיהיה שם י"ה ביניהם ושכינה למטה, ואם כן מתעשר הגם שהעולם הזה של עשו עיין שם.

אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירוך בכל עת. (**ה. יט**)

תיבת "אילת" נוטריקון **א**דם **י**חזור **ל**ימודו **ת**מיד. רמז שעל ידי שיחזור על לימודו יזכור את תלמודו, וראה בגמרא (סנהדרין צט.) רבי יהושע בן קרחה אומר: כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה - דומה לאדם שזורע ואינו קוצר. וראה עוד בילקוט שמעוני משלי (רמז תתקלז) אילת אהבים ויעלת חן, וכו', דדיה ירווך בכל עת, שלא תאמרו אשתקד שמענו אותה, שנאמר אל תבוז כי זקנה אמך, ואם אמרתם כך אף אני יכול לומר לכם למה אתם קוראים את שמע פעמים ביום למה אתם מתפללים שלשה פעמים ביום שמא אתם מחדשים דבר אם געלתם בדברי תורה אף אני איני שומע תפלתכם שנאמר: "מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה" (משלי כח. ט). עד כאן. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ברכות

סג:) ועוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש, "הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם" (דברים כז. ט). וכי אותו היום ניתנה תורה לישראל, והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה? אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שניתנה מהר סיני. עיין שם. והיינו, שיהיו בעיניו דברי הדרשן כחדשים בכל פעם וכאמור. "ישמע חכם ויוסף לקח"! וראיתי בהגדה של פסח פניני רבינו הגאון רבי **חיים פלאג'י** ז"ל, (עמוד שפ) שהביא מספרו זכירה לחיים (בראשית רבה צז) שכתב, שפעם הוכיח למדן אחד בשולחן, שדחה דבר תורה שאמר תלמיד חכם בשלחן, אמרתי לו: למה מביאים דגים קודם כל אכילה בסעודות גדולות, וכשאין להשיג דגים הוא חסרון גדול, ומתנצל בעל הבית כדי שיהא התלמיד חכם נותן דעתו בדגים ללמוד מהם כמו שאמרו במדרש (בראשית רבה צז. ג) ... מה דגים הללו גדלין במים כיון שיורדת טפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהון, כך הן ישראל גדלין במים בתורה כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהון. ומזה ילמדו שלא לבזות תלמיד חכם חבירו בשולחן ובפני בעלי בתים. ואדרבה, אף אם הוא דבר תורה ישן נושן ואין כל חדש, ואפילו יש דחיה, לא יאמר לו דבר, כי אם: טוב אמרת, או ישתוק. וישמע חכם, ויוסף לקח. ושפתיים ישק. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (סוכה מו:) "והיה אם שמוע תשמע וגו'" (דברים כח. א). אם שמוע - תשמע, (אם הורגלת לשמוע - אז תשמע, תוכל ללמוד ולהוסיף. רש"י). ואם לאו (שלא הטית אזן בילדותך לשמוע לא תשמע. רש"י). לא תשמע (לאחר זמן לא יספיקו בידך. רש"י). דבר אחר: אם שמוע בישן - תשמע בחדש, (תשמע בחדש - תתחכם בו להבין דברים חדשים מתוך דברים ישנים. רש"י). "ואם יפנה לבבך" (דברים ל. יז). (להתייאש על מה שלמדת כבר, מלחזור עליו. רש"י). - שוב לא תשמע. (משתפנה לבך לבטלה שוב אין משמיעין אותך, דהכי כתיב אם יפנה לבבך ולא תשמע (דברים ל. יז). רש"י). עיין שם.

אילת אהבים סופי תיבות תם. שהעוסק בתורה הוא נקרא תם. וכדכתיב: "ויעקב איש תם יושב אהלים" (בראשית כה. כז) וכן אילת אהבים סופי תיבות מת. לרמוז ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו' ואם לאו יזכור לו יום המיתה עיין שם. או אפשר לפרש שבא לרמוז להא דאיתא בגמרא (שם סג.) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. או אפשר לפרש שבא לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (שבת ל.) בעובדא דדוד המלך ע"ה שהיה עוסק בתורה ולא יכל מלאך המות ליטול נשמתו כל זמן שהיה עוסק בתורה, עד

שנענע את העץ בחוזקה, ויצא דוד המלך ע"ה לראות בחוץ, ונשברה המדרגה ונפל ונטל נשמתו עיין שם. וראה עוד סיפור כיוצא בזה בגמרא (מכות י.) ברב חסדא עיין שם. וראה עוד בגמרא (בבא מציעא פו.) סיפור דומה ברבה בר נחמני עיין שם. ועוד יש לרמוז בתיבת "אילת" שהיא גמטריא **אמת**. לרמוז שעל ידי האמת זוכה לקיים את התורה הנקראת "אמת" כדכתיב: "אמת קנה ואל תמכור" (משלי כג. כג). ואיתא בגמרא (ברכות ה:) אמת זו תורה. **וכמעשה** הנודע (הביאו מהרש"א ז"ל בחידושיו לסנהדרין דף צב ע"א משם הרב בעל עיקרים ז"ל), בבעל עברה וגזלן שבא לפני חכם אחד לקבל תשובה אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד על עצמו ריבוי מצוות שבתורה, אמר לו החכם, קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי וא"ל הן. א"ל החכם קבל עליך לומר אמת וקבל עליו. לימים הלך ללסטם פגע בו איש אחד וא"ל להיכן אתה הולך? נזכר שקבל עליו לומר אמת, וסיפר לאיש ההוא וכן פגע באיש אחר וכו'. מיד הרהר אותו לסטים - אלו ב' יהיו עלי עדים להורגני וכו' עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים וכו' עיין שם.

ראיתי למורנו הגאון הקדוש רבי **יצחק חי בוכבזה** ז"ל בספרו טובה תוכחת שרמז לפי דרכו אהבי**ם** ויעלת **חן** דדי**ה** סופי תיבות מתנה, רמז להא דאיתא בגמרא (סנהדרין ק.) שאשה טובה היא מתנה לבעלה עיין שם. ויש לפרש עוד שבא לרמוז מה שאמרו חז"ל מדרש תנחומא פרשת כי תשא (סימן יב) [ויתן אל משה ככלותו]. אמר ר' אבהו כל ארבעים יום שעשה משה למעלה, היה לומד תורה ושוכחה, א"ל משה רבונו של עולם הרי יש לי מ' יום ואיני יודע שום דבר, מה עשה הקב"ה כשהשלים מ' יום, נתן לו את התורה במתנה. וכן איתא בגמרא (נדרים לח.) וא"ר יוחנן: בתחלה היה משה למד תורה ומשכחה, עד שניתנה לו במתנה, שנאמר: "ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו" (שמות לא. יח). עיין שם.

הוא ימות באין מוסר. (ה. כג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, כשאדם אינו לומד מוסר, הרי שהוא מתנהג כמו רשע רחמנא ליצלן, ואמרו בגמרא (ברכות יח.) רשעים בחייהם קרויים מתים. והרי הוא כמבואר.

פרק ו

נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך. עשה זאת אפוא בני והנצל. (ו. ב-ג)

אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל שלימוד התורה הוא התיקון ללשון הרע. כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (ערכין טו:) אמר רבי חמא ברבי חנינא, מה תקנתו של מספרי לשון

הרע? אם תלמיד חכם הוא, יעסוק בתורה. שנאמר: "מרפא לשון עץ חיים" (משלי טו. יד). וכו' עיין שם. וזהו רמז סמיכות הכתובים: "נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך", דהיינו אם דיברת לשון הרע. התיקון לזה הוא: "עשה זאת אפוא בני והנצל", רק נקדים מה שאמרו חז"ל דתיבת זאת היא כינוי לתורה, כדאיתא בגמרא (עבודה זרה ב:) על פסוק: "וזאת התורה" (דברים ד. מד). עיין שם. והרי הוא כמבואר. **אי נמי** תיבת "זאת" גמטריא צום קול ממון, שהם ג' דברים המסוגלים לבעל תשובה, כמו שכתבו בעלי המוסר ז"ל. והרי הוא כמבואר.

כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. (**ו. כג**)

איתא בגמרא (סוטה כא.) תניא, את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי, "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו. כג) תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מאיר לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר: "בהתהלכך תנחה אותך וגו'" (שם ו. כב). בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, זו מיתה. והקיצות היא תשיחך, (תלים בעדך את זכותך. רש"י). לעתיד לבוא עיין שם. וצריך לדעת כי התורה מאירה רק לרוצים לראות באורה, ללכת בדרך טובה וישרה ולא לסומים אשר אין להם עינים לראות התורה. וראיתי למעלת ידידנו הגאון הרב **שמעון חיראר**י שליט"א בספרו ישמח לבי על פסוק הנזכר שכתב, וזה לשונו: מודעת זאת בכל הארץ עיקר קיום המצוה והתורה צריכים להיות בקדושה, ולכן בא הרמז סופי תיבות **נר מצוה ותורה אור** גמטריא ארבע מאות ועשר, כמספר קדוש, רמז לנזכר. עד כאן. ואפשר לפרש עוד שבא הרמז בסופי תיבות גמטריא קדוש לרמוז שעל ידי שמקיים התורה נקרא קדוש, כדאיתא בגמרא (יבמות כ.) אמר אביי, כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש עיין שם. וראה עוד בגמרא (בבא בתרא עה:) א"ר אלעזר, עתידין צדיקים שאומרים לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה שנאמר: "והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו" (ישעיה ד. ג) ואפשר לרמוז עוד דהנה מודעת זאת בכל הארץ עיקר קיום המצוה והתורה צריכים להיות בענוה, כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק:

"וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות" (במדבר כא. יט). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. ואפשר לומר בדרך

רמז דתיבת צמא עולה בגמטריא כחשבון **ענוה** לרמוז להאמור. ואפשר לפרש בדרך דרש שזוהי כוונת התנא באבות (פרק א משנה ד) והוי שותה בצמא את דבריהם. תיבת "בצמא" גמטריא בענוה. לרמוז להאמור ודו"ק. ואפשר לפרש עוד שבא הרמז בתיבת "בצמא" שהיא עולה בגימטריא כמנין בענוה. לרמוז שצריך השומע להקשיב לדרשן, בזמן שדורש הגם שחושב שמה שיאמר הדרשן אין בו דברים חדשים וכיוצא... כדי שלא יבואו הציבור לזלזל בדברי הדרשן. וכמו שאדם צמא ישתה מים, ואפילו כשיהיה אחר זמן שוב צמא שוב ישתה מים, ולא יאמר כבר שתיתי קודם מים... כך גם בענין הדרשה... וכמו ששמעתי ממעלת מורי ורבי ועטרת ראשי הגאון הרב **נסים הכהן** זצוק"ל וזיע"א, שסיפר על זקנו מרן הראב"ד מקודש סבא דמשפטים רבי **משה כלפון הכהן** זצוק"ל וזיע"א (מח"ס "שואל ונשאל" ט"ח ועוד), כשהיה נמצא בבית הכנסת ולומד באיזה ספר, כשהיה איזה דרשן דורש, היה רבינו סוגר את הספר ומקשיב לדרשן, ואפילו שהיה הדרשן קטן ממנו בחכמה ובשנים. והוא מהטעם האמור שאם יראו הקהל את הרב שאינו מקשיב לדברי הדרשן, יבואו גם הם לזלזל בדברי הדרשן ולא יקשיבו לו. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ברכות סג:) ועוד פתח ר' יהודה בכבוד תורה ודרש, "הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם" (דברים כז. ט). וכי אותו היום ניתנה תורה לישראל, והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה? אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שניתנה מהר סיני עיין שם. והיינו, שיהיו בעיניו דברי הדרשן כחדשים בכל פעם וכאמור. "ישמע חכם ויוסף לקח". ואפשר לרמוז סופי תיבות **נר מצוה ותורה אור** גמטריא שפל לרמוז שצריך לקיים התורה בענוה וכאמור.

ועוד אפשר לרמוז **ותורה אור** ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא רבי, לרמוז שעל ידי שעוסק בתורה יהיה נקרא רבי. ועוד יש לרמוז **ותורה אור** ראשי תיבות וסופי תיבות עם הכולל גמטריא בריא, שעל ידי שעוסק בתורה מתרפא מכל מחלותיו, כמו שכתבתי לעיל בדיבור המתחיל והתורה היא גם כן תרופה לכל המחלות... וראיתי לנכון לכתוב כאן לתועלת הרבים מעשה שראיתי, והוא משל נוקב! לחיזוק לימוד התורה, והא לך תוארו: **מעשה** בחכם אחד שהיה גאון בתורה, והיה גם רופא, ונתקיים בו דברי רבותינו בגמרא (בבא בתרא קטז.) דרש ר' פנחס בר חמא, כל מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל החכם ויבקש עליו רחמים עיין שם. וכל חולה שהיה בא אצלו היה מקבל ברכה מאת הרב ושב ורפא לו. בדורו של אותו חכם היה עשיר אחד שהיה קשה לו להשלים עם המציאות שהרב הנזכר גם רופא וגם תלמיד חכם, שכח שמורנו הגאון **הרמב"ם** זצ"ל, היה רופא ועוד. ותמיד היה מחפש שעת כושר ודרך איך לבזות את הרב ולהשפיל

אותו על חכמת רפואתו. והנה פעם אחת עשה עשיר אחר סעודת מצוה, ובאותו מעמד היו יושבים בשלחן הכבוד הרב הנזכר וכן העשיר שהיה מתנגד להרב, ואותו עשיר ביקש מהעשיר חבירו לדבר ולשאול את הרב (בהסכמת הרב), כמה שאלות על מחלות שיש לו, והיה לשון שמחה בכל מקום (ויקרא רבה יא. ז). אם הרב יוכל לתת רפואה ומזור למחלותיו, הרי זה אות שהרב הוא רופא אמיתי ואין לנו להרהר אחריו כלל. ואם חס ושלום לא יצליח... הרי זה אות שהרב אינו יודע את חכמת הרפואה. הרב והעשיר הסכימו לזה, והעשיר פתח את פיו ויאמר: אדוני כבוד הרב! המחלה הראשונה שיש לי לא עלינו ולא עליכם, היא: שאין לי חוש הטעימה, כל מה שאני מכניס לפי איני מרגיש בטעמו. ענה לו הרב: באמת זה לי כעשרים שנה שאני גם רופא ומעולם לא באה אלי מחלה כזו לטיפול אולם השם יתברך הרופא הגדול, מצמיח ישועות בורא רפואות, יכוין אותי בדרך אמת למצוא תרופה ומזור לחוליך.

ויוסף העשיר ויאמר: המחלה השניה שיש לי לא עלינו ולא עליכם, היא: שכל דיבור שני שלי הוא שקר רחמנא ליצלן. ענה לו הרב: האמת שזו מחלה קשה מהראשונה, אולם גם לזה בעזרת השם יתברך נמצא רפואה. ויוסף העשיר ויאמר: המחלה השלישית שיש לי לא עלינו ולא עליכם, היא: מחלת השכחה, שכל דבר שאני לומד או שומע אני שוכח רחמנא ליצלן. ויען הרב ויאמר: הלא, כבודו עשיר גדול, מחר יעשה סעודת הודיה להשם יתברך, ויזמין בה את כל התלמידי חכמים והעניים שבעיר, ובעזרת השם יתברך מחר יביא לו תרופה אחת שתעלה מזור ורפואה לכל מחלותיו הקשות, וכן יכין סידור גדול לקרוא בו נשמת כל חי לאחר שיאכל התרופה ויתרפא... "עשיר יענה עזות" (משלי יח. כג). תיכף ומיד החל בעריכת הסעודה לכבוד תרופת הרב... שלח לקרוא לכל התלמידי חכמים והעניים שבעיר כדי שיבואו וישתתפו בשמחתו... הרב חזר לביתו, והלך לשכנו שהיה לו רפת של פרות, וביקש ממנו שיתן לו מעט ליכלוך של הרפת... השכן תיכף נתן לרב בחושבו שזוהי תרופה לאיזה מחלה... הרב לקח את הליכלוך ובידי אומן עשה אותו בעירוב כמה חומרים כעין עוגה מיוחדת המסוגלת לרפואת מחלות העשיר הנזכר, יום המחרת הגיע, ומיודענו העשיר מחכה בכליון עינים לשעה שבו יוכל להוכיח להרב הנזכר שאינו יכול לתת לו רפואה למחלותיו... והנה הגיע השעה המיוחלת, כל התלמידי חכמים והעניים ועמך בית ישראל שהיו באותה העיר נתקבצו ונתאספו למסיבת העשיר שלא ידעו מה טיבה, על איזו שמחה עושה העשיר סעודתו... הרב הנזכר הגיע, והעשיר הזמין אותו לשלחן הכבוד. שאל העשיר את הרב: האם התרופה מוכנה? ויען הרב כן. רק ימתין מעט עד שיתאספו כולם, כי כה אמר החכם מכל האדם,

שלמה הע"ה, "ברוב עם הדרת מלך" (משלי יד. כח(. העשיר הנזכר הסכים לזה, וכשראה שכבר נתאספו ונתקבצו כל התלמידי חכמים והעניים ושאר המוזמנים, פנה לרב שיתן לו התרופה המיוחלת...

הרב נתן לו את העוגה - התרופה. ואמר לו: לאחר שיאכל את העוגה בעזרת השם יתברך יתרפא מכל מחלותיו. העשיר שאל את הרב: מה צריך לברך על תרופה זו? ענה לו הרב: במחילה, הרי קיימא לן: "כל שאינו נהנה אינו מברך עליו". ואחר שכבודו יאכל התרופה ויתרפא, יוכל אחר כך לברך. העשיר לקח את העוגה והכניסה לפיו. ולא עלינו ולא עליכם התחיל להקיא... ואמר זה אינה תרופה, אלא ליכלוך. אדרבא נעשיתי יותר חולה... אמר הרב: רבותי! בואו נראה כיצד ברוך ה', התרפא אותו עשיר מכל המחלות: הרי המחלה הראשונה שיש לו לא עלינו ולא עליכם, היא: שאין לו חוש הטעימה, וכל מה שהוא מכניס לפיו אינו מרגיש בטעמו. ואיך עתה יודע שזה ליכלוך ואינו תרופה!. והנה מה שטען שהמחלה השניה שיש לו, לא עלינו ולא עליכם, היא: שהוא תמיד משקר רחמנא ליצלן. הרי כאן אמר את האמת שזה לא תרופה אלא ליכלוך...! וגם מה שטען המחלה השלישית שיש לו, לא עלינו ולא עליכם, היא: מחלת השכחה, שכל דבר שוכח רחמנא ליצלן. הרי שתרופה זו ודאי לא ישכח לעולם...! עד כאן. אחי הקוראים! הנמשל הוא: על התורה הקדושה שהיא תרופה לכל המחלות כמו שנבאר בעזרת השם יתברך, עיני צדיק תחזינה בגמרא (ערובין נד.) א"ר חייא בר אבא, א"ר יוחנן, מאי דכתיב: "נוצר תאנה יאכל פריה" (משלי כז,יח). למה נמשלו דברי תורה כתאנה? מה תאנה זו כל זמן שאדם ממשמש בה מוצא בה תאנים, אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם. ועוד איתא (שם בגמרא), א"ר שמואל בר נחמני, מאי דכתיב: "אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת" (משלי ה. יט). למה נמשלו דברי תורה לאילת? לומר לך מה אילה רחמה צר וחביבה על בועלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה, אף דברי תורה חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה. ויעלת חן, שמעלת חן על לומדיה. דדיה ירווך בכל עת, למה נמשלו דברי תורה כדד? מה דד זה, כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב, אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהן מוצא בהן טעם עיין שם. הרי שלך לפניך שהתורה נותנת טעם טוב ללומדיה, והיא תרופה (למחלה הראשונה), למי שאינו יודע לטעום טעמה של תורה. ויש לרמוז בפסוק הנזכר נוצר תאנה יאכל פריה סופי תיבות גמטריא רם. לרמוז שהתורה מרוממתו על כל המעשים כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה א(רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה. וכו' ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים. וכן נוצר תאנה יאכל פריה

סופי תיבות גמטריא מר. ובא לרמוז בהקדים מה שפירשתי בספרי הקטן חן יוסף ח"א בחידושי הפטרת ויצא כוונת הכתוב: "מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. (הושע יד. י) בדרך דרש בהקדים מה שידוע דהנה יש אנשים בעונות הרבים שמחפשים כל מיני היתרים וקולות בעיניני דת ומסלפים המקרא כמו הקראים וכיוצא רחמנא ליצלן. והנה תיבת "בם" נוטריקון **ב**ראשית **מ**אימתי רמז לתורה שבכתב שמתחילה בבראשית ולתורה שבעל פה מסכת ברכות שמתחילה בתיבת מאימתי. וזה שאמר ופושעים יכשלו בם אלו אנשים הטועים המנסים למצוא היתרים וקולות רחמנא ליצלן. שהם נכשלים בתורה הרמוזה בתיבת ב'ם וכאמור . (ושוב ראיתי כעת בזמן ההדפסה למעלת ידידנו שאר בשרנו הגאון המנוח הרב **אברהם הכהן** זצ"ל, בספרו מלל לאברהם על הפסוק הנזכר, "מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. (הושע יד. י). שהקשה אם דרכי ה' ישרים הם, היאך אפשר להכשל בהם?

ותרץ על פי **משל**, לכפרי אחד עם הארץ שהיה רגיל בימי החגים לבאֶ לעיר להתפלל בציבור, פעם בחג הסוכות ראה איך מנענעים בלולב ואתרוג, נתקנא בהם ורצה לעשות כמוהם, מאמצע הקיץ התחיל להתכונן למבצע זה, ושילם למלמד את בניו, תשלום נוסף שילמדהו סדר הנענועים, והיות וכל ימי הקיץ אין בנמצא ד' המינים, עשה את "התרגילים" באמצעות "מקל ותפוח" וכך התרגל והתאמן עד שידע נכונה סדר הנענועים, וכשהגיע חג הסוכות קנה בשמחה לולה ואתרוג, ובא לבית הכנסת שמח וטוב לב. ברם היות וכל התרגילים לא עשה באתרוג ולולב ממש, לא ידע כיצד מחזיקים לולב ואתרוג. והחזיקם בצורה הפוכה מן הראוי, ועשה עצמו בבורותו ללעג וקלס בעיני הציבור! כך הם דרכי ה' צריכים לדעת איך ללכת בהם, לקיימם כהלכתם, אבל אם הם לוקחים אותם הפוך, הם נכשלים בהם, ובעוה"ר רבים מעמי הארץ לא שמים לב בקיום כמה מצות יקרות וחיוביות מאד, לעשותן כהלכה. למשל מצות תפילין היקרה, הבית של ראש שמים אותו על המצח, ולא על השער, שכל הבית מן הדין צריך להיות על השיער, והדלי"ת האחורית, צריכה להיות על העצם של הגולגולת, וכן הבית של יד צריכה להיות על בשר התפוח וכו' ואם לא נזהר לא קיים המצוה... ודברי פי חכם חן ושפתיים ישק. "ישמע חכם ויוסף לקח"!(. ולזה בא הרמז נוצר תאנה יאכל פריה סופי תיבות גמטריא מר. לרמוז שאם עוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו התורה בטעם מר רחמנא ליצלן. וראה בגמרא (תענית ז.) תניא, היה רבי בנאה אומר, כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים. וכו' וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות עיין שם.

ויש לרמוז עוד **ת**אנה יאכל ראשי תיבות גמטריא שפל וכן גמטריא קדוש. ובא ללמדנו שצריך האדם ללמוד התורה בענוה, כדי שתתקיים בו. וכדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב:

"הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א) לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות" (במדבר כא. יט). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. נמצאנו למדין דללמוד התורה צריך שיהיה עניו. וכן ראשי תיבות גמטריא קדוש לרמוז שעל ידי שמקיים התורה נקרא קדוש, כדאיתא בגמרא (יבמות כ.) אמר אביי, כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש עיין שם. וראה עוד בגמרא (בבא בתרא עה:) א"ר אלעזר, עתידין צדיקים שאומרים לפניהם קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה שנאמר: "והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו" (ישעיה ד. ג) ועוד יש לרמוז תאנה יאכל **פ**ריה סופי תיבות גמטריא ארבעים. לרמוז להא דאיתא בגמרא (פסחים עב.) תנא מיניה ארבעין זמנין, ודמי ליה כמאן דמנח ליה בכיסיה. פירוש: שנה ממנו ארבעים פעם ודומה לו כמי שמונח לו בכיסו. ועוד יש לרמוז בפסוק: אילת אהבי**ם** סופי תיבות תם. שהעוסק בתורה הוא נקרא תם. וכדכתיב: "ויעקב איש תם יושב אהלים" (בראשית כה. כז) וכן סופי תיבות מת. לרמוז ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו' ואם לאו יזכור לו יום המיתה עיין שם. **או** אפשר לפרש שבא לרמוז להא דאיתא בגמרא (שם סג.) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. **או** אפשר לפרש שבא לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (שבת ל.) בעובדא דדוד המלך ע"ה שהיה עוסק בתורה ולא יכל מלאך המות ליטול נשמתו כל זמן שהיה עוסק בתורה, עד שנענע את העץ בחוזקה, ויצא דוד המלך ע"ה לראות בחוץ, ונשברה המדרגה ונפל ונטל נשמתו עיין שם. וראה עוד סיפור כיוצא בזה בגמרא (מכות י.) ברב חסדא עיין שם. וראה עוד בגמרא (בבא מציעא פו.) סיפור דומה ברבה בר נחמני עיין שם. וראה בגמרא (ערובין סה.) מגודל שקידתו של רב חסדא, ושם מסופר עליו: שמרוב עסקו בתורה לא היה כמעט ישן עד שאמרו לו בנותיו שישן מעט, וענה להם שיגיעו ימים ארוכים וקטנים (היינו שהאדם נמצא בקבר אחרי פטירתו), ובהם יישן הרבה עיין שם. וכן יש לרמוז בתיבת "אילת" שהיא גמטריא **אמת**. לרמוז שעל ידי האמת זוכה לקיים את

התורה הנקראת "אמת" כדכתיב: "אמת קנה ואל תמכור" (משלי כג. כג). ואיתא בגמרא (ברכות ה:) אמת זו תורה. וכמעשה הנודע (הביאו מהרש"א ז"ל בחידושיו לסנהדרין דף צב ע"א משם הרב בעל עיקרים ז"ל), בבעל עברה וגזלן שבא לפני חכם אחד לקבל תשובה אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד על עצמו ריבוי מצוות שבתורה, אמר לו החכם, קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי וא"ל הן. א"ל החכם קבל עליך לומר אמת וקבל עליו. לימים הלך ללסטם פגע בו איש אחד וא"ל להיכן אתה הולך? נזכר שקבל עליו לומר אמת, וסיפר לאיש ההוא וכן פגע באיש אחר וכו'. מיד הרהר אותו לסטים - אלו ב' יהיו עלי עדים להורגני וכו' עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים וכו' עיין שם. ובעצם מה שאומר הפסוק "אמת קנה ואל תמכור" (משלי כג. כג). הקשו המפרשים מאחר שאומר הפסוק "ואל תמכור", מהיכן יקנה האדם את האמת. ופירשו, כי האמת היא קנין עצמי שאדם צריך לקנות בעצמו ולא ימכור אותה לאף אחד בשום מחיר ודו"ק. (מועתק מתוך דברי פתיחה שכתבתי בס"ד לספרי הקטן חסדי דוד).

עשה זאת אפוא בני והנצל. (ו. ג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, תיבת "זאת" כינוי לתורה, כדאיתא בגמרא (עבודה זרה ב:) כדכתיב: "וזאת התורה" (דברים ד. מד). עיין שם. ובא לרמוז דבזכות התורה ינצל האדם, ולא ינזק, וראה בגמרא (סוטה כא.) תניא, את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי, "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו. כג) תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מאיר לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר: "בהתהלכך תנחה אותך וגו'" (שם ו. כב). בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, זו מיתה. והקיצות היא תשיחך, (תלים בעדך את זכותך. רש"י). לעתיד לבוא עיין שם. או שבא לרמוז שעל ידי לימוד התורה ינצל מן היצר הרע, כדאיתא בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: הלא אם תטיב שאת. ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: לפתח חטאת רובץ. ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: ואליך תשוקתו. ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: ואתה תמשול בו עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה עיין שם.

או אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "זאת" גמטריא צום קול ממון. ואמרו בעלי המוסר ז"ל, שאלו הדברים המסוגלים לבעלי תשובה. ובא לרמוז שאם אדם יעשה תשובה ינצל בעולם הזה מן היצר הרע, וכן ינצל לעולם הבא מדין גיהנם.

בכל עת מדינים ישלח. (**ו. יד**)

עת מדינים **ישלח** אותיות שניות גמטריא בשבת. רמז למה שכתב מורנו הגאון רבי **משה הכהן** ז"ל בספרו פני משה בחידושיו לפרשת כי תשא על פסוק: לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת (בראשית לה. ג). שרמז **תבערו אש בכל** מושבותי**כם** סופי תיבות שלום. ופירש בזה שבא לרמוז למה שכתבו המקובלים שבשבת יזהר מהמחלוקת מכל וכל. וכל העובר על זה עובר על לא תבערו אש. עיין שם. ואני ברגליו אעבורה לרמוז בתיבת "אש" שהיא נוטריקון **א**הבה **ש**לום. לרמוז שלא יבערו האש ויבטלו את האהבה והשלום מפני המחלוקת ח"ו וכידוע שהיצר הרע משתדל יותר בשבת לעשות המחלוקת. **וכסיפור** הנודע בגמרא (גיטין נב.) מעשה בשני אנשים שהשטן היה מתגרה בהם, ובכל ערב שבת היו מתקוטטים זה עם זה. פעם אחת נזדמן רבי מאיר למקומם, עכב אותם שלשה שבועות, דהיינו שבכל ערב שבת של שלשת השבועות היה שם, עד שעשה שלום ביניהם, שמע לשטן שאומר, אוי! שהוציא רבי מאיר לאיש הזה מביתו! כי כשעשו שלום ביניהם לא היה לשטן שם עוד מה לעשות עיין שם. ומטעם זה אנו אומרים "שבת שלום", כי ידוע שבשבת יצר הרע של הכעס שולט יותר כיון שכל המשפחה יושבים יחד סביב שלחן שבת וכל אחד יכול להעביר ביקורת על השני ומזה ח"ו יכולים להגיע לידי כעס ומחלוקת.

נצר בני מצות אביך ואל תטש תורת אמך. (**ו. כ**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שהתחיל באביך, ואחר כך אמר אמך, לפי מה שכתב רש"י ז"ל, (ויקרא יט. ג) אמו ואביו תיראו - כאן הקדים אם לאב, לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו, ובכבוד הקדים אב לאם, לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו, מפני שמשדלתו בדברים. עכ"ל. והרי הוא כמבואר.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (קידושין לא.) שאל בן אלמנה אחת את ר' אליעזר: אבא אומר השקיני מים ואימא אומרת השקיני מים, איזה מהם קודם? אמר ליה: הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך, שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך. ונפסק להלכה בשולחן ערוך יורה דעה (סימן רמ סעיף יד) עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "נצור בני מצות אביך", דהיינו קודם יתן לאביו כוס מים, ואחר כך יקיים "ואל תטוש תורת אמך", יביא לאמו כוס מים כי גם היא חייבת בכבוד אביו וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (בבא מציעא לב.) תנו רבנן, מנין שאם אמר לו אביו היטמא. או שאמר לו אל תחזיר. (אבידה), שלא ישמע לו. שנאמר, איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ה' אלהיכם. כולכם חייבין בכבודי עיין שם. וכן פסק **מרן** ז"ל בשולחנו הטהור יורה דעה (סימן רמ סעיף טו) וזה לשונו: אמר לו אביו לעבור על דברי תורה, בין מצוה עשה בין מצות לא תעשה, ואפילו מצוה של דבריהם, לא ישמע לו. עכ"ל. וזהו רמז הכתוב: "נצור מצות אביך", דהיינו שתקיים מצות אביך, זה בתנאי שאתה מקיים "ואל תטוש תורת אמך", כשהוא לא אומר לך לעבור על דברי תורה וכאמור.

נצר בני מצות אביך ואל תטש תורת אמך. קשרם על לבך תמיד ענדם על גרגרותיך. (ו. **כ-כא**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים שבא לרמוז **הסיפור** שהבאתי בספרי הקטן כיבוד הורים בחלק המעשיות (אות צא) והא לך תוארו: סיפר הגאון רבי **סלמאן מוצפי** זצ"ל, שבהיותו עסוק בצעירותו בלימוד במסכת קידושין עם הגאון רבי **צדקה חוציז** זצ"ל, והגיעו לסוגיא (דף ל.) העוסקת בענין כיבוד אב ואם, למדנו כמנהגינו את המפרשים והפוסקים סביב הסוגיא, בסיכום הסוגיא פנה אלי חכם צדקה בשאלה: כשאמך עוברת בבית, האם אתה עומד מפניה? השבתי: לא אכחד ממך, אני עומד אך בהבלעה ולא עמידה מלוא הקומא מחשש לחוכא. (לצחוק). חכם צדקה, לא הרבה לחשוב, סגר את הגמרא ופסק מיד: היום לא נמשיך ללמוד, לא יתכן ללמוד ולא לקיים, והיה אם מחר תתקן את הדבר, נחזור ללמוד. אותו יום - סיים רבי **סלמאן** - התחלתי לנהוג לעמוד מלא קומתי בפני אמי, ולמחרת אותו יום בבואי אליו, אמרתי לו כי הדבר תוקן, ואז נאות להמשיך וללמוד ביחד. (עולמו של צדיק). עד כאן. וזהו רמז הסמיכות: "נצר בני מצות אביך ואל תטש תורת אמך" דהיינו כשאתה מקיים כיבוד הורים, כמו שלמדת, אז תוכל לקיים "קשרם על לבך תמיד ענדם על גרגרותיך" להמשיך ללמוד. וכסיפור הנזכר.

בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמר עליך והקיצות היא תשיחך. (ו. **כב**)

ראיתי להרב **אליהו לאלו עטיה** ז"ל בספרו מנחת אליהו שרמז תשמור עליך והקיצות סופי תיבות כרת. שהתורה מצלת את האדם שלא לבא לידי כרת. עד כאן אמרי קדוש. והדברים מכוונים, להא דאיתא במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה י) אמר ר' עקיבא כך היה תחילת תשמישי לפני חכמים, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאתי מת מצוה, ונטפלתי בו כארבעת מילין, עד שהבאתיו למקום קברות, וקברתיו, וכשבאתי והרציתי

את הדברים לפני ר' אליעזר ור' יהושע, אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שפסעת, מעלה עליך כאילו שפכת דם נקי, אמרתי להם, רבותיי, למה, אם בשעה שנתכוונתי לזכות, נתחייבתי, בשעה שלא נתכוונתי לזכות, על אחת כמה וכמה, מאותה שעה לא זזתי מלשמש תלמידי חכמים. הוא היה אומר די לא שימש תלמידי חכמים קטלא חייב. ויש לרמוז עוד תשמור **עליך** והקיצות סופי תיבות כתר. רמז שעל ידי שהוגה בתורה זוכה לכתרה של תורה, וראה במסכת אבות דרבי נתן (פרק מא משנה א) רבי שמעון אומר ג' כתרים הם אלו הן. כתר תורה. וכתר כהונה. וכתר מלכות. וכתר שם טוב עולה על גביהן. כתר כהונה כיצד אפילו נותן כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר כהונה שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם (במדבר כה. יג). כתר מלכות אפילו נותן כל כסף וזהב שבעולם אין נותנין לו כתר מלכות שנאמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם (יחזקאל לז. כה). אבל כתר תורה אינו כן. עמלה של תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה. א). עיין שם.

נואף אשה חסר לב. (ו. **לב**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שכתב הגאון הרב **שלמה חזן** ז"ל בספרו כרוב ממשח (מערכת תורה אות קנד) דתיבת לב הוא כינוי לתורה. ובא לרמוז כיון שהיה חסר ממנו תורה לכן התגברו עליו הרהורי עבירה, וכדאיתא במסכת אבות דרבי נתן (פרק כ משנה א) רבי חנניה סגן הכהנים אומר, כל הנותן דברי תורה על לבו, מבטלין ממנו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם, שכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים" (תהלים יט. ט). וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו, נותנין לו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם. עיין שם. וכן כתב **הרמב"ם** ז"ל (פרק כב מהלכות איסורי ביאה הלכה כא)... יתרה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה - שאין מחשבת עריות מתגברת, אלא בלב פנוי מן החכמה. ובחכמה הוא אומר "איילת אהבים, ויעלת חן - דדיה ירווך בכל עת, באהבתה תשגה תמיד" (משלי ה. יט). עיין שם.

פרק ז

בני שמר אמרי ומצותי תצפן אתך. (ז. **א**)

סופי תיבות כל הכתוב גמטריא **כפר**. ובא לרמוז כי בזכות לימוד התורה וקיום המצוות יתכפרו לו העונות. וכדאיתא בגמרא (מנחות קי) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז. לז). כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם אמר רבא, האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה? אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם, (אין צריך לא עולה וכו' - דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה למנחה בשביל המנחה כגון לכם בשבילכם כלומר התלמוד תורה מכפר על עונותינו. רש"י). עיין שם. וכן אמרו במדרש (ויקרא רבה כה. א): אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה? אם היה למוד לקרות דף אחד - יקרא שני דפים, לשנות פרק אחד - ישנה שני פרקים. אלמא יש כפרה ברוב לימוד. ויעשה חסד ואמת, ובזה יתכפרו עוונותיו, שנאמר: "בחסד ואמת יכופר עון" (משלי טז. ו). עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (שלח קנט.) על פסוק: "ויבאו עד נחל אשכול וגו'" (במדבר יג. כג). רבי יהודה פתח, "כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם וכו'" (ישעיה מב. ה). כמה יש להם לבני אדם להסתכל בעבודת הקדוש ברוך הוא, כמה יש להם להסתכל בדברי תורה שכל מי שעוסק בתורה כאילו מקריב כל הקרבנות שבעולם לפני הקדוש ברוך הוא, ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא מכפר לו על כל עונותיו ומתקנים לו כמה כסאות לעולם הבא עיין שם. וראה עוד בזוהר הקדוש (חלק ג רב.) ושם איתא: מיום שנחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות, אין לו להקדוש ברוך הוא אלא אלו דברי תורה ותורה שמתחדשת בפיו. עיין שם.

ומצותי תצפן אתך. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז מה שאמרו חז"ל שיש לו לאדם להזהר שלא יספר המצוות והמעשים טובים שעשה. ועיין בתלמוד ירושלמי (חגיגה ב. ב) ושם **מסופר**: חסיד אחד נתגלה לו חזיון מהשמים. הנה לנגד עיניו האשה מרים בת עלי בצלים, אשר נפטרה מכבר, והיא נענשת בעונש כבד: אזנה תלויה בציר פתחו של הגיהנם... שאל אותה החסיד: על מה ולמה מענישים אותך? השיבה לו: מפני שבימי חיי הייתי נוהגת לצום תעניות שונות, **ופרסמתי את הדבר בקרב מכירותי**. הוסיף החסיד ושאל: ועד מתי ימשך עונשך הנורא? השיבה לו: עד אשר יבוא במקומי חכם פלוני, אז אזכה להשתחרר, ואילו הוא ייתלה על ציר הפתח באותה צורה שנתליתי אני, על אשר הבטיח שיעשה דבר מצוה ולא קיים את דבריו עיין שם. וראה עוד לרש"י (סוכה מט:) ד"ה הוצאת המת והכנסת כלה, שכתב, וזה לשונו:... אם צריך לבזבז להוצאת מת עני או להכנסת כלה ענייה - יעשה בצנעא, ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדי [כן], וכן מפרש בשאלתות דרב אחא. עיין שם.

שמר מצותי וחיה ותורתי כאישון עיניך. (ז. ב)
אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז שעל ידי שישמור את המצוות יזכה ל"וחיה" דהיינו שיקרא צדיק שגם במיתתו נקרא חי, כדאיתא בגמרא (ברכות יח.).
אי נמי בא לרמוז שעל ידי שישמור את המצוות יזכה ל"וחיה" דהיינו שהלומד תורה זוכה לאריכות ימים וגם אין מלאך המות יכול ליגע בו, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת ל.) במעשה של דוד המלך ע"ה, שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ויצא דוד לבחוץ לראות, ונשברה המדרגה ונפל ונטל נשמתו עיין שם. וראה בגמרא (מכות י.), ושם איתא: דדברי תורה קולטין ממלאך המות, ומספרת הגמרא (שם) על רב חסדא שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ופסק רב חסדא מלימודו ויכול לו עיין שם. וראה בגמרא (בבא מציעא פו.) סיפור דומה ברבה בר נחמני עיין שם. וראה עוד בגמרא (ראש השנה יח.) תנו רבנן: משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה. באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם: שמא ממשפחת עלי אתם, דכתיב ביה: "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים" (שמואל א' ב. לג). לכו ועסקו בתורה וחיו. הלכו ועסקו בתורה וחיו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו עיין שם. וזהו אצלי רמז המשנה באבות (פרק ב משנה ז) מרבה תורה מרבה חיים. והיינו שעל ידי שמרבה בלימוד התורה מרבה חיים כי אין מלאך המות יכול ליטול נשמתו בזמן שלומד תורה וכאמור. וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה עיין שם.
שמור מצותי וחיה. ראשי תיבות שמו. רמז שיכוין בכל המצוות שעושה לשמו יתברך. וכמו שכתב שכתב **מרן** ז"ל בשולחנו הטהור אורח חיים (סימן רלא) וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הבורא יתברך כדכתיב: "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג. ו). ואמרו חכמים כל מעשיך יהיו לשם שמים שאפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו שאפילו היה צמא ורעב אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח אלא יתכוין שיאכל וישתה כפי חיותו לעבוד את בוראו וכן אפילו לישב בסוד ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת תמימים אם עשה להנאת עצמו להשלים חפצו ותאותו אינו משובח אלא אם כן עשה לשם שמים וכן בשכיבה אין צריך לומר שבזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות לא יתגרה בשינה לענג עצמו אלא

אפילו בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו אם עשה להנאת גופו אינו משובח אלא יתכוין לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה. עיין שם.

כתבם על לוח לבך. (ז. ג)

כתבם על לוח סופי תיבות מחל. ובא לרמוז שעל ידי כתיבת חידושים נמחלים העונות, כמו שהביא בחוברת "קוראי עונג" (גליון 529) עמוד 16, משם ספר "מדרש תלפיות" (ענף חידושי תורה) שהביא בשם הזוהר הקדוש באידרא (בלק רב) בזמן שבית המקדש קיים כשאדם מקריב קרבן מתכפר לו. וכשאדם כותב בספר מה שלמד, חידוש הכתובה הזו עולה לו במקום קרבן. ובזה הביא הגאון רבינו **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בברית עולם על ספר חסידים, בשם הקדמה לספר לב אריה לפרש בזה הפסוק: "זבח ומנחה לא חפצת אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי", והיינו שבעוונות הרבים שחרבה עירנו ושמם מקדשינו ואין הקדוש ברוך הוא חפץ בקרבנותינו אז העצה "הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי", והיינו לכתוב החידושים וזה יחשב כקרבן. ובספר שערי אברהם (פתח אליהו מעלה ה), ביאר בזה הגמרא (שבת יב.) גבי המעשה ברבי ישמעאל בן אלישע שקרה והטה "וכתב על פנקסו אני ישמעאל בן אלישע קראתי והטיתי לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה", ולכאורא מה נפקא מינה מה שכתב על פנקסו, אלא הענין שרימז על הנזכר לעיל, שרבי ישמעאל בן אלישע כתב על פינקסו חידושי תורה שהם כקרבן לכפרה ואמר שכשיבנה בית המקדש יקריב קרבן ממש והחידושי תורה הם כפרה רק לעת עתה. עיין שם.

כתבם על לוח לבך. אמר לחכמה אחתי את ומדע לבינה תקרא. (ז. ג-ד)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים, לרמוז שעל ידי כתיבת חידושים זוכה ומתעלה בחכמת התורה, וראה בזה בספרי הקטן מעשה נסים - עשה לך רב, (תק"ח פירושים במשנת עשה לך רב וקנה לך חבר, אופנים קפה-רכד), במעלת כתיבת חידושים עיין שם וינעם לך.

וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב. עובר בשוק אצל פינה ודרך ביתה יצעד. (ז. ז-ח)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, ב' סיבות שגורמות לאדם לעשות עבירה של זנות, **א**) על ידי שנכנסת בו רוח שטות, וכדאיתא בגמרא (סוטה ג.) ריש לקיש אמר, אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות שנאמר: "איש איש כי תשטה אשתו" (במדבר ה. יט). תשטה כתיב. עיין שם. **ב**) כשאינו לובש טלית קטן, ראה בגמרא (מנחות מד.) **מעשה**

באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה. שיגר לה ארבע מאות זהובים, וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח, נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח. אמרה היא: יכנס. נכנס, הציעה לו ז' מטות שש של כסף ואחת של זהב. ובין כל אחת ואחת סולם של כסף, ועליונה של זהב. עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה. באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו. נשמט וישב לו על גבי קרקע, ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע. אמרה לו: גפה של רומי! (גפה של רומי - נשבעה בחיי המלך שהוא שרה של רומי. רש"י). שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי? אמר לה: העבודה! שלא ראיתי אשה יפה כמותך. אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתיב בה: "אני ה' אלהיכם" (במדבר טו. מא). שתי פעמים. (בפסוק אחרון - של פרשה (במדבר טו) כתיב ב' פעמים אני ה' אלהיכם אחד בראשו ואחד בסופו. רש"י). אני הוא שעתיד ליפרע, ואני הוא שעתיד לשלם שכר. עכשיו נדמו עלי כד' עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך, ומה שם עירך, ומה שם רבך, ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה. כתב ונתן בידה. עמדה וחילקה כל נכסיה שליש למלכות, (שליש למלכות - שיניחנה להתגייר. רש"י). ושליש לעניים, ושליש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של ר' חייא. אמרה לו: רבי! צוה עלי ויעשוני גיורת. אמר לה: בתי! שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים? הוציאה כתב מידה ונתנה לו. אמר לה: לכי זכי במקחך. אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר (אותן מצעות - לא מכרה והביאתן והוא היה מתן שכרו בעולם הזה. רש"י). זה מתן שכרו בעולם הזה ולעולם הבא איני יודע כמה עיין שם. וזהו "וארא בפתאים", היינו שדנכנסה בו רוח שטות, "חסר לב" דהיינו שחסר לו ל"ב חוטים של הציצית, וזה גורם לו ללכת לעשות עבירה רחמנא ליצלן. וכאמור.

עד יפלח חץ כבדו כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא. ועתה בנים שמעו לי והקשיבו לאמרי פי. (ז. כג- כד)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים: בהקדים מה שכתב **הרמב"ם** ז"ל, (פרק ב מהלכות תשובה הלכות א-ב) וזה לשונו: א) אי זו היא תשובה גמורה, זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשותו, ופרש ולא עשה מפני התשובה, לא מיראה ולא מכשלון כוח. כיצד, הרי שבא על אשה בעבירה, ולאחר זמן נתייחד עימה והוא עומד באהבתו בה ובכוח גופו, ובמדינה שעבר בה, ופרש ולא עבר - זה הוא בעל תשובה גמורה. הוא ששלמה אמר "וזכור את בוראך, בימי בחורותיך" (קהלת יב. א). ב) ואם לא שב אלא בימי

זקנותו, ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה - אף על פי שאינה תשובה מעולה - מועלת היא לו, ובעל תשובה הוא. אפילו עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו, כל עוונותיו נמחלין, שנאמר "עד אשר לא תחשך השמש" (קהלת יב, ב), שהוא יום המיתה, מכלל שאם זכר בוראו ושב קודם שימות, נסלח לו. עיין שם. ועוד נקדים מה שאמרו חז"ל אין "ועתה" אלא לשון תשובה כדאיתא במדרש (בראשית רבה כא. ו). עיין שם. וזהו רמז סמיכות הכתובים: "עד יפלח חץ כבדו וגו'", דהיינו גם במקרה שח"ו הגיע קיצו וקרוב יום מיתתו, "ועתה בנים", מועילה עשיית התשובה וכאמור.

פרק ח

הלא חכמה תקרא ותבונה תתן קולה. (ח. א)

אפשר לרמוז בזה ב' דרכים לקניית התורה, **א**) "חכמה תקרא קולה", דהיינו שיקרא הלימוד בפיו. **ב**) "ותבונה תתן קולה", היינו שילמד בקול רם. וראה בגמרא (ערובין נד:) תנא, תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועוד אמרו (בגמרא) שם אמר לו שמואל לרב יהודה: פתח פיך ותקרא, פתח פיך ותשנה, כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה עיין שם. וראה עוד במדרש (דברים רבה ח. ד) על פסוק: "כי חיים הם למוצאיהם" (משלי ד. כב). דבר אחר: כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן מפיו. **מעשה** בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת. פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו. מי גרם לו על ידי שלא היו אומרו מפיו. ונתפלל עליו רבי אליעזר בן יעקב וחזר כל תלמודו עיין שם. נמצאנו למדין דללמוד התורה צריך שילמד בקול רם. וראה עוד בזה בזוהר הקדוש (שמיני טל:). וראיתי למעלת מורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** שליט"א, בספר "אחרון הגאונים בתוניסיה" (עמוד 276 אות ג) שכתב על הגאון רבי **שלמה דאנה** זצ"ל, שהיה מצוה לתלמידיו, כי בעת שמעיינים בסוגית הש"ס, "יסבירו הדברים בפיהם בקול רם, כאדם המתווכח עם חברו, כי חיים הם למוצאיהם בפה". הוכחה לאמיתות ההצלחה בדרך זו, אנו רואים מהעובדה, כי יום אחד עבר על יד ביתו של אחד מתלמידיו, ושמע אותו מכין שיעוריו בקול רם, הלך לאביו ובישרו: "מובטחני בבנך, שיהיה תלמיד חכם". ואכן כך היה, זה היה הרב הגאון רבי **אליהו גז** זצ"ל, אשר ריכוזו והתמסרותו בשיעור לתלמידיו, אין לתאר. עיין שם

כי אמת יהגה חכי. (ח. ז)

כי אמת סופי תיבות גמטריא שפל. רמז שבזכות הענוה זוכה לכוין את שמועתו, כדאיתא במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה י) כל המשפיל עצמו, מכוין את שמועתו. וראה בגמרא (ערובין יג:) מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש. (**ח. ח**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז בהקדים מה שראיתי להגאון **רבי שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו לפרשת נשא משם הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם. וכיוצא בזה ראיתי בספר "אמת מקאצק תצמח" (עמוד פח אות רעז) **מסופר** על חסיד אחד שבא להרב הקדוש רבי **מנחם מנדל מקוצק** זצ"ל, והתאונן על ששוכח את החידושים שמחדש, יעץ לו הרבי לעשות איזה מצוה או להפריש צדקה בשעה שמחדש בתורה ויועיל לו לזכרון עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "בצדק", היינו על ידי צדקה, "כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש", מה שאני מתקשה בלימודי מיד יאורו עיני בתורה וכאמור.

כלם נכחים למבין וישרים למצאי דעת. (**ח. ט**)

כלם **נ**כחים למבין וישרים למצאי ראשי תיבות גמטריא קול, וכן גמטריא ממון, וכן גמטריא עניו. ובא לרמוז דעל ידי דברים אלו יזכה לתורה. **עניו**- כמו שאמרו בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. ובא לרמוז דעל ידי הענוה זוכה לתורה וכאמור. וראה עוד בגמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם. וראה בגמרא (יבמות קה. ובתלמוד ירושלמי יבמות מבואר הענין יותר). **מעשה** שבאו בני סימוניא אצל רבי, אמרו לו: מבקשים אנחנו שתתן לנו איש, שיוכל להיות דרשן ודיין וחזן, וילמד עם התינוקות, ויעשה לנו כל צרכינו. נתן להם את לוי בר סיסי. עשו לו בימה גדולה, והושיבוהו עליה. באו ושאלו ממנו: אשה שהיא גידמת, במה היא חולצת? ולא השיבם. שאלו לו עוד: אם רקקה דם, מה דינה? ולא השיבם. אמרו: אפשר שהוא אינו בעל הלכות וגמרא, רק בעל אגדה, לכן נשאל אותו בדברי אגדה. שאלו אותו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב

אמת" (דניאל י. כא).? אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? (כי אמת משמע כתב העשוי להתקיים בכתיבה תמה, ורשום אינו אלא כסימן בעלמא. מעשי הגדולים). ולא השיבם. באו אצל רבי, אמרו לו: וכי זה הוא הפיוס שפייסנו לך שתתן לנו אדם שיודע הכל, ולסוף נתת לנו אדם שאינו יודע להשיב על מה ששואלין אותו. אמר להם רבי: בחייכם, איש כמותי נתתי לכם. שלח רבי אחר לוי בר סיסי, ובא אליו. שאל אותו:

אם רקקה דם, מה דינה? אמר לו: אם יש ברוק צחצוח של רוק, כשר. גדמת במה היא חולצת? אמר לו: בשיניה. אמר לו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא). אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? אמר לו: עד שלא נחתם הגזר דין, אז הוא רשום. ואם נחתם הגזר דין, אז הוא אמת, כי אין יכול לבטלו בתפלה. אמר לו רבי: ולמה לא השבת בעת ששאלו ממך? אמר לו: עשו לי בימה גדולה, והושיבו אותי עליה, וגבה רוחי עלי, ועל ידי כך נכשלתי מלדעת להשיבם. קרא עליו רבי את הפסוק: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). מי גרם לך להתנבל בדברי תורה? על שהתנשאת בעצמך!. והחי יתן אל ליבו! **קול** - כמו שאמרו בגמרא (ערובין נד:)

תנא תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועוד אמרו שם (בגמרא) אמר לו שמואל לרב יהודה: פתח פיך ותקרא, פתח פיך ותשנה, כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה עיין שם. נמצאנו למדין דללמוד התורה צריך שילמד בקול רם. וראיתי למעלת מורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** שליט"א, בספר "אחרון הגאונים בתוניסיה" (עמוד 276 אות ג) שכתב על הגאון רבי **שלמה דאנה** זצ"ל, שהיה מצוה לתלמידיו, כי בעת שמעיינים בסוגית הש"ס, "יסבירו הדברים בפיהם בקול רם, כאדם המתווכח עם חברו, כי חיים הם למוצאיהם בפה". הוכחה לאמיתות ההצלחה בדרך זו, אנו רואים מהעובדה, כי יום אחד עבר על יד ביתו של אחד מתלמידיו, ושמע אותו מכין שיעוריו בקול רם, הלך לאביו ובישרו: "מובטחני בבנך, שיהיה תלמיד חכם". ואכן כך היה, זה היה הרב הגאון רבי **אליהו גז** זצ"ל, אשר ריכוזו והתמסרותו בשיעור לתלמידיו, אין לתאר. עיין שם. **ממון**- הנה בספר אוצר המדרשים (עמוד 168) איתא שלשה קולות משמחין את הלב קול כספים וקול תורה וקול גשמים עיין שם. וראה עוד בירושלמי (תרומות ח-ח) **מעשה** ברבי יוחנן שגזלו ממנו ממון אנשים ממקום קניה. נכנס רבי יוחנן לבית המדרש, והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו הלכות ולא השיב לו. שאל לו ולא השיב לו. אמר לו: מה זה שאין אתה משיב לי כעת? אמר לו: כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס. וכיון שנטלו ממני מעותי

אין דעתי מיושבת עלי וכו' עיין שם. וראה עוד להרב הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו לפרשת נשא שהביא מה שכתב הרב כנסת הגדולה ז"ל (סימן רמ"ו בהגהות בית יוסף) משם מהרי"ל שכשהיה רבינו תם (נכדו של רש"י) לומד היה מניח לפניו כיס של זהובים כדי שיהיה לבו שמח ורחב לעסוק בתורה עיין שם.

או אפשר לפרש **ממון**- על פי מה שהביא שם עוד הרב שלמי תודה הנזכר משם הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם. נמצאנו למדין שעל ידי הממון יוכל לעסוק האדם בתורה. וכדאיתא באבות (פרק ג משנה כא) רבי אלעזר בן עזריה אומר, וכו' אם אין קמח אין תורה. וכן שעל ידי שנותן ממון לצדקה יוכל להבין את התורה. וכיוצא בזה ראיתי בספר אמת מקאצק תצמח (עמוד פח אות רעז) **מסופר** על חסיד אחד שבא להרב הקדוש רבי **מנחם מנדל מקוצק** זצ"ל, והתאונן על ששוכח את החידושים שמחדש, יעץ לו הרבי לעשות איזה מצוה או להפריש צדקה בשעה שמחדש בתורה ויועיל לו לזכרון עיין שם.

למצאי דעת ראשי תיבות דל. וסופי תיבות גמטריא שוקד וכן גמטריא שפל. רמז למה שאמרו חז"ל בגמרא (נדרים פא.) הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. ועיני צדיק תחזינה במדרש תנחומא (פרשת נח סימן ג אות ג) אלה תולדות נח נח, יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות וכו', ומאי לא תמצא בארץ החיים וכי בארץ המתים תמצא אלא שלא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שיבקש עונג העולם תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר יט. יד). וכך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, וכו', ובפרשה שניה כתיב בה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתב בכל מאדכם ללמדך שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ויש מבלה ומנבל עצמו עליה לפיכך מתן שכרה לעולם הבא שנאמר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, אור גדול אור שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי תורה שבעל פה ביום ובלילה שבזכותן העולם עומד וכו', עיין שם. וכן פסק **הרמב"ם** ז"ל, (פרק ג מהלכות תלמוד תורה הלכה יב) וזה לשונו: אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים, וכן אמר

שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר כחכה, ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי, עיין שם. וסופי תיבות למצאי דעת גמטריא שוקד וכן גמטריא שפל. לרמוז שעל ידי השקידה זוכה לתורה, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (מגילה ו:) יגעת ומצאת תאמין!. וכן על ידי הענוה זוכה לתורה אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו'. עיין שם. וכן איתא (סוטה כא:) א"ר יוחנן: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו, שנאמר: "והחכמה מאין תמצא" (איוב כח. יב). עיין שם.

קחו מוסרי ואל כסף. (**ח. י**)

אולי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, כשהדרשן דורש לשם שמים שלא על מנת לקבל פרס, (כסף) יהיו דבריו נשמעים יותר בעה"ו כידוע.

אני חכמה שכנתי ערמה ודעת מזימות אמצא. (**ח. יב**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שעל ידי התורה הנקראת חכמה אדם מתחכם, וניצול ממזימות של אנשים רעים וכיוצא, וראה בגמרא (עבודה זרה כה:) תנו רבנן: ישראל שנזדמן לו עובד כוכבים בדרך - טופלו לימינו; וכו', שאלו להיכן הולך - ירחיב לו את הדרך, כדרך שעשה יעקב אבינו לעשו הרשע, [דכתיב]: "עד אשר אבא אל אדוני שעירה" (בראשית לג. יד), וכתיב: "ויעקב נסע סכותה" (שם לג. יז). **מעשה** בתלמידי רבי עקיבא שהיו הולכים לכזיב, פגעו בהן ליסטים, אמרו להן: לאן אתם הולכים? אמרו להן: לעכו. כיון שהגיעו לכזיב פירשו. אמרו להן: [תלמידי] מי אתם? אמרו להן: תלמידי רבי עקיבא, אמרו להן: אשרי רבי עקיבא ותלמידיו, שלא פגע בהן אדם רע מעולם. עיין שם.

שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו. (**ח. יג**)

תיבת "מוסר" גמטריא **דבש**. ובא לרמוז שצריך לומר את הדברי מוסר בלשון רכה, ויהיו הדברים מתוקים כדבש, כדי שיתקבלו על שומעיהם. וראה במדרש (שמות רבה מא. ה) ויתן אל משה וכו', ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו, אמר רבי שמעון בן לקיש, מהו לדבר אתו? משל, לתלמיד שלמדו רבו תורה. עד שלא למדו, היה הרב אומר, והוא עונה אחריו. משלמד אותו, אומר לו רבו: בא, ונאמר אני ואתה. כך, כשעלה משה לשמים, התחיל לומר אחר בוראו התורה. כשלמדה, אמר: בא ונאמרה אני ואתה, הוי לדבר אתו. מהו ככלותו אמר רבי שמעון בן לקיש, כל מי שהוא מוציא דברי תורה, ואינן ערבין על

שומעיהן ככלה שהיא עריבה לבעלה, נוח לו שלא אמרן. למה? שבשעה שנתן הקב"ה התורה לישראל, היתה חביבה עליהם ככלה שהיא חביבה על בן זוגה. מנין? שנאמר: "ויתן אל משה ככלותו" א"ר לוי, א"ר שמעון בן לקיש, מה כלה זו מקושטת בכ"ד מיני תכשיטין, כך תלמיד חכם צריך להיות זריז בכ"ד ספרים, ככלותו, אמר רבי שמעון בן לקיש, מה כלה זו כל ימים שהיא בבית אביה מצנעת עצמה, ואין אדם מכירה, וכשבאת ליכנס לחופתה, היא מגלה פניה, כלומר: כל מי שהוא יודע לי עדות יבא ויעיד עלי. כך תלמיד חכם, צריך להיות צנוע ככלה הזו, ומפורסם במעשים טובים. ככלה הזו שהיא מפרסמת עצמה, הוי, ויתן אל משה ככלותו. עיין שם. וראה עוד במדרש (שיר השירים רבה ד. כג) רבי אלעזר ברבי שמעון, ורבי יוסי בר חנינא, ורבנן, רבי אלעזר אומר, כל מי שהוא אומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין לשומעיהן כסולת זו שצפה על גבי נפה, נוח לו שלא אמרן. רבי יוסי אומר, כל מי שאומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין על שומעיהן כדבש זה שבא מצוף, נוח לו שלא אמרן. רבנן אמרי, כל מי שאומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין על שומעיהן כדבש וחלב המעורבין זה בזה, נוח לו שלא אמרן. רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אמר, כל מי שאמר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין לשומעיהן ככלה זו שעריבה על בני אדם בחופתה, נוח לו שלא אמרן. ריש לקיש אמר, כל מי שאמר דברי תורה, ואינן ערבין על שומעיהן ככלה זו שערבה על בעלה בשעת חופתה. נוח לו שלא אמרן. עיין שם.

שמעו מוסר וחכמו סופי תיבות גמטריא רבי. רמז שעל ידי שהוא שומע מוסר מרבו הוא מתחכם בתורה, וכדאיתא בגמרא (ברכות סג:) ומיץ אף יוצא דם, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. (וזהו מיץ אף, שמוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לעומקם. רש"י.) ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושניה זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, דתנן רבי ישמעאל אומר הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם, שהם כמעיין הנובע. עיין שם.

אי נמי שמעו מוסר וחכמו סופי תיבות גמטריא בריא עם הכולל. רמז כי על ידי שמיעת מוסר יהיה בריא ושלם בעבודת השי"ת.

לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה. (**ח. יד**)

ראיתי מקשים, דבתחילה אמר "תושיה" שעניינה התשת כח, וכדאיתא בגמרא (סנהדרין כו:) אמר רבי חנן: למה נקרא שמה תושיה - מפני שהיא מתשת כחו של אדם. ואחר כך המשיך גבורה? ונראה לי לתרץ, מתישה כוחו של אדם זה בכח הגשמי, ונותנת לו גבורה

זה בכח הרוחני, ויש להביא לזה ראיה מהא דאיתא בגמרא (בבא מציעא פד.) במעשה שריש לקיש קפץ את הנהר כשראה את יופיו של רבי יוחנן, וקיבל על עצמו ללמוד תורה בכדי לישא את אחותו של רבי יוחנן, לא יכל לקפוץ כבראשונה וכמ"ש **רש"י** ז"ל, (שם) בד"ה לא מצי - לקפוץ כבראשונה, דמשקבל עליו עול תורה תשש כוחו. עכ"ל. עיין שם. ואפשר להסביר הכוונה גבורה, להתגבר על היצר הרע, וכמו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ד משנה א) איזהו גיבור הכובש את יצרו. שנאמר: "טוב ארך אפים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר" (משלי טז. לב). והבן. ושוב ראיתי אחר זמן בזוהר חדש (בראשית י.) ר' יצחק אמר, התורה נקראת תושיה בתחלה. ואחר כך גבורה שנאמר: לי עצה ותושיה וגו'. תדע לך כי בתחלה נקראת תושיה, שמתשת כחו של אדם, מפני שיש לו להלחם עם יצר הרע, ולכתת כל גופו בבית המדרש, עד שירגיל אותו בתורה. כיון שהוא רגיל לעסוק בתורה, אז יש לו שמחה וגבורה. שנאמר: אני בינה לי גבורה. רצונו לומר כשאדם רגיל בתורה ובחכמה, אז יש לו תפארת, ואיזו היא גבורה? להלחם מלחמות ה'. שנאמר: על כן יאמר בספר מלחמות ה' שם תהא המלחמה והגבורה. עיין שם.

תיבת לי גמטריא ארבעים. והמשיך עצה ותושיה. ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (פסחים עב.) תנא מיניה ארבעין זמנין, ודמי ליה כמאן דמנח ליה בכיסיה. פירוש: שנה ממנו ארבעים פעם ודומה לו כמי שמונח לו בכיסו. **והרי הוא כמבואר.**

עושר וכבוד אתי הון עתק וצדקה. (ח. יח)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בתלמוד ירושלמי במסכת פאה (פרק א הלכה א) מונבז המלך עמד ובזבז כל נכסיו לעניים. שלחו לו קרוביו ואמרו לו: אבותיך הוסיפו על שלהן ועל של אבותיהן, ואתה ביזבזתה את שלך ואת של אבותיך? אמר להם: כל שכן אבותי גנזו בארץ ואני גנזתי בשמים. שנאמר: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" (תהלים פה. יב). אבותי גנזו אוצרות שאין עושין פירות ואני גנזתי אוצרות שהן עושין פירות. שנאמר: "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם" (ישעיה ג. י). יאכלו אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו. שנאמר: "צדק ומשפט מכון כסאך וגו'" (תהלים פט. טו). אבותי גנזו ממון ואני גנזתי נפשות. שנאמר: "ולוקח נפשות חכם" (משלי יא. ל). אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי. שנאמר: "ולך תהיה צדקה" (דברים כד. יג). אבותי גנזו בעולם הזה ואני גנזתי לעולם הבא שנאמר: "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב) עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "עושר וכבוד אתי" שזהו "הון עתק וצדקה" שגנזתי למעלה וכאמור.

או אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (כתובות סו:) מלח ממון חסר. (הרוצה למלוח ממונו כלומר לגרום לו שיתקיים יחסרנו לצדקה תמיד וחסרונו זהו קיומו. רש"י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (גיטין ז.) דרש רב עוירא, פעמים אמר לזה משמו של רב אמי, ופעמים אמרה לזה משמו של רב אסי, מאי דכתיב: "כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר וגו'" (נחום א. יב). אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכל שכן כשהם מרובים. מאי "וכן נגוזו ועבר"? תנא דבי רבי ישמעאל, כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצול מדינה של גיהנם. משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים, אחת גוזזה ואחת שאינה גוזזה, גוזזה עברה, ושאינה גוזזה לא עברה. וזהו רמז הכתוב: "עושר וכבוד אתי" וזה בזכות "הון עתק וצדקה" שעשית ממעותי צדקה וכאמור.

טוב פריי מחרוץ ומפז ותבואתי מכסף נבחר. (**ח. יט**)

הנה תיבת טוב היא כינוי לתורה כדאיתא בגמרא (ברכות ה.). ויש לרמוז **פריי מחרוץ** ומפז ותבואתי ראשי תיבות גמטריא קבל. לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה, וראה בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם.

הנה תיבת פריי רומז לתורה, כדאיתא במשנת רבי אליעזר (פרשה יג עמוד 245) דבר אחר: תורת ה' תמימה. אימתי היא תמימה, כשאדם למד תורה ומוסיף עליה בכל עת. שכן התורה נקראת פרי, וצריכה להיות עושה פרי, שנאמר טוב פריי מחרוץ ומפז. עיין שם. והמשיך "מחרוץ" רמז שזוכה לתורה בזכות שהוא יהיה חרוץ לשקוד ולעמול עליה. וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (מגילה ו:) יגעת ומצאת תאמין!.

הנה תיבת טוב היא כינוי לתורה כדאיתא בגמרא (ברכות ה.). ויש לרמוז תיבת פריי גמטריא **כפר**. וכדאיתא בגמרא (מנחות קי) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז. לז). כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם אמר רבא, האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה? אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם, (אין צריך לא עולה וכו' - דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה למנחה בשביל המנחה כגון לכם בשבילכם כלומר התלמוד תורה מכפר על עונותינו. רש"י). עיין שם. וכן אמרו במדרש (ויקרא רבה כה. א): אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה? אם היה למוד לקרות דף אחד - יקרא שני דפים, לשנות פרק אחד - ישנה שני פרקים. אלמא יש כפרה ברוב לימוד. ויעשה חסד ואמת, ובזה יתכפרו עוונותיו, שנאמר: "בחסד ואמת יכופר עון" (משלי טז. ו). עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (שלח קנט.) על פסוק: "ויבאו

עד נחל אשכול וגו'" (במדבר יג. כג). רבי יהודה פתח, "כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם וכו'" (ישעיה מב. ה). כמה יש להם לבני אדם להסתכל בעבודת הקדוש ברוך הוא, כמה יש להם להסתכל בדברי תורה שכל מי שעוסק בתורה כאילו מקריב כל הקרבנות שבעולם לפני הקדוש ברוך הוא, ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא מכפר לו על כל עונותיו ומתקנים לו כמה כסאות לעולם הבא עיין שם. וראה עוד בזוהר הקדוש (חלק ג רב.) ושם איתא: מיום שנחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות, אין לו להקדוש ברוך הוא אלא אלו דברי תורה ותורה שמתחדשת בפיו. עיין שם.

ותבואתי מכסף נבחר. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "תבואתי", היינו התורה שלי, תהיה מוארת ומובנת יותר על ידי "כסף נבחר", דהיינו שיהיה לו כסף. וראה באוצר המדרשים (עמוד 168) שלשה קולות משמחין את הלב קול כספים וקול תורה וקול גשמים. עיין שם. וראה עוד בירושלמי תרומות (פרק ח הלכה ח) **מעשה** ברבי יוחנן שגזלו ממנו ממון אנשים ממקום קניה. נכנס רבי יוחנן לבית המדרש, והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו הלכות ולא השיב לו. שאל לו ולא השיב לו. אמר לו: מה זה שאין אתה משיב לי כעת? אמר לו: כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס. וכיון שנטלו ממני מעותי אין דעתי מיושבת עלי וכו' עיין שם. וראה עוד למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו פרשת נשא שהביא מה שכתב הרב כנסת הגדולה ז"ל, (סימן רמו בהגהות בית יוסף) משם **מהרי"ל** שכשהיה רבינו **תם** (מבעלי התוספות ונכדו של רש"י), לומד היה מניח לפניו כיס של זהובים כדי שיהיה לבו שמח ורחב לעסוק בתורה עיין שם.

בארח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט. (**ח. כ**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, על פי מה דאיתא בגמרא (סנהדרין ו:) רבי יהושע בן קרחה אומר: מצוה לבצוע, שנאמר: אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. והלא במקום שיש משפט - אין שלום, ובמקום שיש שלום - אין משפט. אלא איזהו משפט שיש בו שלום - הוי אומר: זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר: ויהי דוד עושה משפט וצדקה, והלא כל מקום שיש משפט - אין צדקה, וצדקה - אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה - הוי אומר: זה ביצוע, אתאן לתנא קמא. דן את הדין, זיכה את הזכאי וחייב את החייב, וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו - זה משפט וצדקה, משפט - לזה, וצדקה - לזה, משפט לזה - שהחזיר לו ממון, וצדקה לזה - ששילם לו מתוך ביתו. (וכן בדוד הוא אומר: ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו, משפט לזה - שהחזיר לו את ממונו, וצדקה לזה - ששילם לו מתוך ביתו). קשיא ליה לרבי: האי לכל עמו? לעניים מיבעי ליה! אלא אף על פי שלא

שילם מתוך ביתו זהו משפט וצדקה, משפט לזה, וצדקה לזה. משפט לזה - שהחזיר לו ממונו, וצדקה לזה - שהוציא גזילה מתחת ידו. עיין שם. ושלמה המלך ע"ה, למד הנהגה זאת מאביו דוד הע"ה, והרי הוא כמבואר.

אי נמי בא לרמוז שבזכות הצדקה יאורו עיניו בתורה, כמו שראיתי למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו לפרשת נשא שהביא משם הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם.

צדקה אהלך בתוך סופי תיבות גמטריא מה שהוא רמז לענוה וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). רמז שהצדקה החשובה היא כשנותן הצדקה בסתר. ועוד יש לרמוז צדקה אהלך בתוך סופי תיבות גמטריא גאולה. לרמוז דבזכות הצדקה זוכים לגאולה, כמו שאמרו חז"ל בגמרא (בבא בתרא ח.) גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה.

להנחיל אוהבי יש ואוצרתיהם אמלא. (ח. כב)

תיבת יש נוטריקון יראת שמים. והמשיך "ואוצרותיהם אמלא", רמז שבזכות היראת שמים הקב"ה ממלא את אוצרותיו ברוחני ובגשמי.

אי נמי תיבת יש נוטריקון יראת שמים. ועוד יש לרמוז אוהבי יש ואוצרתיהם אמלא ראשי תיבות גמטריא טוב. שהוא כינוי לתורה כדאיתא בגמרא (ברכות ה.). ובא לרמוז מה דאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. עיין שם.

ואוצרותיהם אמלא. ג' במסרה פי אמלא תוכחות. ואוצרותיהם אמלא. את מספר ימיך אמלא. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שידוע שלמוכיח צריך שיהיו ג' תנאים א. שיהיה אדם גדול בשנים. ב. שיהא חכם ויודע להוכיח. ג. שהוא עשיר ושתהא דעתו מקובלת על הציבור. וכמו שכתוב: "וחכמת המסכן בזויה ואין דבריו נשמעים" (קהלת ט. טז). וראה בגמרא (סוכה כט:) בשביל ארבעה דברים נמסרים בעלי בתים למלכות, על שהיה סיפק בידם למחות ולא מיחו וכו'. ופירש רש"י ז"ל שנגזר כן על בעלי בתים אלו שהיה בידם למחות ביד עובר עבירה, שדבריהם היו נשמעים להם מחמת עושרם, שהיו הבריות יראים מהם, ולא מיחו עיין שם. וראה בגמרא (ברכות כז:) שרצו להעמיד את רבי אלעזר בן עזריה להיות נשיא, כיון שהוא חכם ועשיר ויכול לפייס הקיסר בזמן הגזירה. ומיוחס עד עזרא הסופר וכו' וכשהלך להתייעץ עם אשתו בדבר וכו' אמרה לו אשתו שהרי אין לו שערות לבנות של זקנה, (ונאה לדרשן להיות זקן.

רש"י). ונעשה לו נס וגדלו לו י"ח שורות של זקנה. עיין שם באורך. ואפשר שזה כוונת המסרה, "ופי אמלא תוכחות"-היינו שצריך שיהיה חכם שיודע להוכיח כדי שיתקבלו ממנו הדברים. "ואוצרותיהם אמלא" - היינו שיהיה עשיר ואז יתקבלו דבריו. "את מספר ימיך אמלא" - היינו שצריך שיהיה אדם גדול עם זקן שיהא נאה לו לדרוש. וכאמור.

ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשעים יום יום משחקת לפניו בכל עת. (ח. ל)

הנה פסוק זה נדרש על התורה, כדאיתא במדרש (בראשית רבה פה. ט) וישלח יהודה וגו', יהודה בר נחמן בשם ריש לקיש (משלי ח. ל) משחקת בתבל ארצו משחקת לפניו בכל עת, התורה שהיא משחקת על הבריות, עיין שם. ואפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הלשון "משחקת", דהיינו שהרב ילמד לילדים הקטנים האותיות הקדושות והקריאה הניקוד, בצורת משחק, וכמו שעין רואה ואוזן שומעת שבעזרת האל וישועתו, הנסיון הוכיח שעל ידי שלומד בצורת משחק, הלימוד נחקק יותר אצל התלמידים.

אי נמי אפשר לפרש "משחקת", דהיינו שהרב יראה לתלמידו פנים שוחקות ושמחות על דרך מה דאיתא בגמרא (ברכות סג:) על פסוק: "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים" (שמות לג. יא). אמר רבי יצחק: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, אני ואתה נסביר פנים בהלכה. איכא דאמרי, כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשם שאני הסברתי לך פנים - כך אתה הסבר פנים לישראל, עיין שם. וראה עוד בגמרא (תענית ח.) רבא אמר, אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל. בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים. עיין שם. נמשך לזה ביאור הכתוב: "פניך האר בעבדך ולמדני את חקיך". (תהלים קיט. קלה). ויש לפרש בדרך דרש ורמז על פי הידוע כי סוד ההצלחה הוא העידוד, והארת פנים, והסבלנות. כמו שאמרו חז"ל בגמרא הנזכרת לעיל. וכאמור. ואולי מטעם זה אמרו חז"ל בגמרא (שבת ל:) שרבה קודם שהיה מתחיל את השיעור היה מספר איזה מילי דבדיחותא למשוך אליו דעת התלמידים. עיין שם. וכעת מצאתי במדרש תנחומא פרשת יתרו (סימן יז) דבר אחר: אנכי ה' אלהיך. אמר ר' חנינא בר פפא, נראה להם הקב"ה פנים זעומות, פנים בינוניות, פנים מסבירות, פנים שוחקות. פנים זעומות למקרא, כשאדם מלמד לבנו תורה חייב ללמדו ביראה, פנים בינוניות למשנה, מסבירות לתלמוד, שוחקות לאגדה, אמר להן הקב"ה אע"פ שאתם רואין כל הדמויות הללו, אנכי ה' אלהיך. עיין שם. **ומסופר** על זקני הגאון הגדול מרביץ תורה בישראל לעדרים, הרב **דוד דידו הכהן** ז"ל, שבתחילת הלימוד עם התלמידים היה אומר להם מילי דבדיחותא כדי למשוך לבבם, ובשעת הלימוד כולם היו מקשיבים והיה מורא רבם עליהם. (כן שמעתי ממעלת אבי מורי תלמידו המובהק החה"ש והכולל הרב **מאיר כהן** שליט"א). וראה בספר אורחות צדיקים (שער השמחה) ושם איתא:

וכן לענין ההלכה מתחילים במילי דבדיחותא לפתוח הלב ללמוד בשמחה, אך לא שמחת נבלה ושמחת הבלים, אלא דברי המצוות המשמחים את הלב, כדכתיב (תהלים יט. ט): "פקודי ה' ישרים משמחי לב". וכל זה בשמחת מצוה. עיין שם. וראה עוד להגאון רבי **יוסף אלאשקר** ז"ל בספרו מרכבת המשנה על מסכת אבות (פרק ו משנה ה) בענין שהתורה נקנים במ"ח דברים ואחד מהם בשמחה, וזה לשונו: השמיני בשמחה, והוא שלא יהיה דואג דשמעתתא בעיא צלותא (מגילה כח ע"ב). וכן היה נוהג רבה, כשהיה פותח בשמעתא הוה אמר מילתא דבדיחותא כדי שילמדו התלמידים מתוך שמחה (שבת ל ע"ב), ואין רוח הקדש שורה אלא מתוך שמחה (שם). עד כאן. ומצאתי עוד להגאון רבי **יעקב יהושע** ז"ל בדברי פתיחה לספרו פני יהושע (כתובות) שכתב, וזה לשונו: אמר המחבר יען כי מצינו בדברי חכמינו ז"ל דגרסינן במסכת שבת פרק במה מדליקין [דף ל' ע"ב] רבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדיחי רבנן ולסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתיה. ולענ"ד כמו זר נחשב לפרש דברים כפשטן שהיה אומר להם מילתא דבדיחותא ממש במילי דבדיחי דמלבד שהוא מוקצה מהדעת, אלא דבלא"ה לא יתכן לפרש כן דהא מייתי להא מילתא אהא דאמרינן לעיל מיניה שאין שכינה שורה לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה אמר רבי יהודה וכן לדבר הלכה ומקשינן עליה איני והאמר ר' גידל אמר רב כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה כו' ומשני לא קשיא הא מקמי דליפתח הא לבתר דפתח כי הא דרבה מקמי דפתח כו' וא"כ משמע להדיא דמקמי דפתח הוא דקאמר רב יהודה וכן לדבר הלכה ופרש"י דצריך לפתוח במילי דבדיחותא ברישא וא"כ אי אפשר לפרש דהאי מילי דבדיחותא היינו מילי דבדיחי במילי דעלמא דהא אדרבה אמרינן להדיא בהיפוך שאין לפתוח בדבר הלכה מתוך אחד מכל אלו וכל שכן היכא דאיכא כולה לגריעותא. אלא על כרחך צריכין אנו לפרש דהאי מילתא דבדיחותא צריך להיות בענין שמחה של מצוה דעליה קאי וא"כ יתכן לפרש באחד משני דרכים או שנאמר דהאי מילי דבדיחותא היינו גם כן בדברי תורה שהיא שמחה של מצוה שמשמח הלב אלא שהיה אומר לתלמידיו אף שלא אליבא דהילכתא אלא כדי לחדד בו לתלמידים כדאשכחן להדיא בכמה דוכתי ברבה גופיה דאמרינן ורבה לחדודי לאבייי הוא דעביד. וכל זה הוי מקמי דפתח בשמעתיה אבל לבתר דפתח הוי יתיב באימתא וקא מגמיר להו אגמורי לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא. או שנאמר דהני מילי דבדיחותא שהיא שמחה של מצוה היינו במילי דאגדתא שמשמח לבו של אדם שאגדה מושכת לבו של אדם לדברי תורה. עכ"ל. ואולי אפשר לומר מדבריו

הכוונה שילמד אותם מוסר מתוך דברי אגדה קודם שמתחיל עמהם הלימוד למשוך דעתם לתורה.

ואהי**ה** שעשע**ים** סופי תיבות מה שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). ובא לרמוז שבזכות הענוה זוכה לתורה כדאיתא בגמרא (תענית ז.).

שעשע**ים** יום יום **מ**שחק**ת** ראשי תיבות גמטריא שלל. ועוד יש לרמוז יו**ם** יו**ם** משחק**ת** סופי תיבות גמטריא תלמוד. ובא לרמוז מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה עיין שם. וראה עוד בגמרא (קידושין פב:) תניא רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומנות שבעולם, (כל אומניות - אין להן מתן שכר לאחר זמן אלא שכר המצוי להם בשעתן אבל תורה מתן שכרה בא מאליו לאורך ימים ואף לחולה ולזקן שאינו יכול לעסוק בה עכשיו אוכל מן הקודמות. רש"י). ואיני מלמד את בני אלא תורה. שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו. אבל בימי זקנותו, הרי הוא מוטל ברעב. אבל תורה אינה כן, עומדת לו לאדם בעת ילדותו. ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו. בעת ילדותו, מהו אומר: "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים" (ישעיה מ. לא). בזקנותו, מהו אומר: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" (תהלים צב. טו). (שנאמר: עוד ינובון בשיבה - יצמחו צמח ויתייחד שכרן לעת שיבתן דשנים ורעננים יהיו וגו' רש"י). עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת כי תשא (סימן כט)... מכאן את למד שכל העוסק בתורה פרנסתו מן התורה ומתעשר ומצליח, עיין שם. וראה עוד בגמרא (עבודה זרה יט:) וכל אשר יעשה יצליח - א"ר יהושע בן לוי, דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים: כל העוסק בתורה - נכסיו מצליחין לו. כתוב בתורה, "ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם למען תשכילו את כל אשר תעשון" (דברים כט. ח). שנוי בנביאים, דכתיב: "לא ימוש ספר התורה [הזה] מפיך והגית בו יומם ולילה למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל" (יהושע א. ח). משולש בכתובים, דכתיב: "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה, והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח" (תהלים א. ב).

ועתה בנים שמעו לי ואשרי דרכי ישמורו. (ח. לב)

תיבת ועתה הוא כינוי לתשובה. כדאיתא במדרש (בראשית רבה כא. ו) אין ועתה אלא תשובה. וידוע מה שכתבו חז"ל דבזכות התשובה נזכה לגאולה, כדאיתא בגמרא (סנהדרין צז.) כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. ויש לרמוז **ע**תה **ב**נים **ש**מעו **ל**י ואשרי **ד**רכי **י**שמורו ראשי תיבות גמטריא משיח.

אפשר לפרש על פי אומרם ז"ל, במדרש (בראשית רבה כא. ו) אין ועתה אלא לשון תשובה. והמשיך "בנים", רמז למה שאמרו חז"ל, (הובא בספרי הדרוש), שלישראל מועלת תשובה מדין בנים. ועוד יש לרמוז ועתה **בנים** סופי תיבות מה שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). רמז שבעל תשובה צריך להחזיק במידת הענוה. כי על ידה מגיע ליראת ה' וכדכתיב: "עקב ענוה יראת ה'" (משלי כב. ד). והרי הוא כמבואר.

ואשרי דרכי ישמורו. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (יומא פו.) על פסוק: "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים ו. ה). שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה. אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה! פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו! עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט. יג). עיין שם.

אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. (ח. לד)

שנים במסרה, הכא, ואידך, אשרי אדם לא יחשוב לו ה' עון. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, בהקדים מה דאיתא בגמרא (מנחות קי) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז. לז). כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם אמר רבא, האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה? אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם, (אין צריך לא עולה וכו' - דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה למנחה בשביל המנחה כגון לכם בשבילכם כלומר התלמוד תורה מכפר על עונותינו. רש"י). עיין שם. וכן אמרו במדרש (ויקרא רבה כה. א): אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה? אם היה למוד לקרות דף אחד - יקרא שני דפים, לשנות פרק אחד - ישנה שני פרקים. אלמא יש כפרה ברוב לימוד. ויעשה חסד ואמת, ובזה יתכפרו עוונותיו, שנאמר: "בחסד ואמת יכופר עון" (משלי טז. ו). עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (שלח קנט.) על פסוק: "ויבאו עד נחל אשכול וגו'" (במדבר יג. כג). רבי יהודה פתח, "כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם וכו'" (ישעיה מב. ה). כמה יש להם לבני אדם להסתכל בעבודת הקדוש ברוך הוא, כמה יש להם להסתכל בדברי תורה שכל מי שעוסק בתורה כאילו מקריב כל הקרבנות שבעולם לפני הקדוש ברוך הוא, ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא מכפר לו על כל עונותיו ומתקנים לו כמה כסאות לעולם הבא עיין שם. וראה עוד

בזוהר הקדוש (חלק ג רב.) ושם איתא: מיום שנחרב בית המקדש ובטלו הקרבנות, אין לו להקדוש ברוך הוא אלא דברי תורה ותורה שמתחדשת בפיו. עיין שם.

איתא בגמרא (סוטה ה.) א"ר יוחנן "אדם" **אפר דם מרה**. שהם רומזים לענוה. והנה "אדם" נוטריקון **א**ברהם **מ**שה **ד**וד שהיו ענוותנים, אברהם- שאמר: "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח. כז). משה- שאמר: "ונחנו מה". (שמות טז. ז). דוד- שאמר: "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב. ז). וכן תיבת "אדם" גמטריא מה שהוא רומז לענוה, וכמו שאמר משה ונחנו מה (שמות טז. ז). ובא לרמוז שעל ידי הענוה האדם זוכה לתורה, וכדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א) לומר לך מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות" (במדבר כא. יט). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. וזהו שהמשיך הפסוק לשקוד על דלתותי יום יום וכאמור.

לשמור מזוזות פתחי. כי מוצאי מצא חיים. (ח. לד-לה)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז סמיכות הכתובים, שבא לרמוז שבזכות שמניחים מזוזה טובה ומהודרת בפתח הבית במשקוף, זה סגולה לשמירה ולחיים ארוכים. וראה בתלמוד ירושלמי פאה (פרק א הלכה א) ארטבן שלח לרבינו הקדוש מרגלית אחת טובה וחשובה. ואמר לו שלח דבר שוה ערך כמוהו. שלח לו מזוזה אחת. אמר לו מה אני שלחתי לך דבר שאין לו ערך, ואתה שלחת לי מטבע אחד (בזמנם המזוזות היו בזול). אמר לו: זה שוה הרבה שכל חפציך וחפצי לא ישוו בערך המצוה. ועוד, מה ששלחת לי אני צריך לשמור מהגנבים, ואילו אני שלחתי לך דבר שאתה יושן לך, והיא שומרת אותך, דכתיב: בהתהלכך תנחה אותך. עיין שם. הרי שלך לפניך שהמזוזה היא לשמירה, וכן יש להוכיח מהא דאיתא בגמרא (עבודה זרה יא.) במעשה דאונקלוס בר קלונימוס שהתגייר, וכו'. הדר שדר גונדא אחרינא אבתריה, אמר להו: לא תשתעו מידי בהדיה. כי נקטי ליה ואזלי, חזא מזוזתא [דמנחא אפתחא], אותיב ידיה עלה ואמר להו: מאי האי? אמרו ליה: אימא לן את. אמר להו: מנהגו של עולם, מלך בשר ודם יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ, ואילו הקב"ה, עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ, שנאמר: "ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם", (תהלים קכא) איגיור. עיין שם. הרי שלך לפניך כמה חשובה המזוזה והיא מיועדת לשמירה. וראה עוד בזוהר חדש תיקונים (כרך ב' ע.)... ובגין דא (דברים יא) וכתבתם על מזוזות ביתך מזוזת ז"ז מות. עיין שם.

כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה'. (ח. לה)
תיבת מצא גמטריא **ענוה**. והמשיך חיים, רמז שהעניו מאריך ימים. וראה בגמרא (חגיגה ד:) **מעשה** שמלאך המות היה מצוי אצל רב ביבי בר אבייי. ופעם אמר מלאך המות לשלוחו: לך והבא לי האשה ששמה מרים, שהיא מקלעת שער של הנשים. הלך והביא לו האשה ששמה מרים שהיא מגדלת התינוקות. אמר לו: הלא אמרתי לך להביא לי אשה את מרים שמקלעת שער הנשים. אמר לו: אם כן שטעיתי, אחזירנה ותחיה. אמר לו המלאך: הואיל והבאת אותה תהיה למנין... ושם אמרו ששנות מרים מגדלת התינוקות הנותרים שהיה לה עוד זמן לחיות נותנים לתלמיד חכם שמעביר על מידותיו דהיינו עניו עיין שם. וראה עוד בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם. וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טו) אהוב את הענוה, כדי שיתמלאו ימיך.
ויפק רצון מה'. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שהצדיק הקב"ה עושה לו את רצונו, כמו שמצינו בגמרא (בבא מציעא פו.) רבי שמעון בן חלפתא בעל בשר היה, יום אחד היה לו חם מאד, עלה וישב בראש ההר, ואמר לבתו: ביתי, הניפי לי במניפה, כדי שיהיה קר לי. ואני אתן לך אגודות של נרד, בתוך כך התחילה רוח לנשב, אמר: כמה אגודות של נרד לבעליו רוח זו - הוא הקב"ה - שהשיב רוחו עלי. עיין שם. וראה עוד בגמרא (סנהדרין נט:) **מעשה** ברבי שמעון בן חלפתא שהיה הולך בדרך, פגעו בו אריות, והיו נוהמים עליו לאכלו. אמר הכפירים שואגים לטרף. ירדו שתי חתיכות בשר מן השמים. אכלו האריות אחת מהם. ואחת השאירו. הביא את הבשר לבית המדרש, ושאל עליו אם דבר טמא הוא זה או דבר טהור. אמרו לו: אין דבר טמא יורד מן השמים. עיין שם.
אי נמי בא לרמוז שהצדיק מוציא הרצון מה' לקיים דבריו, וכדאיתא בגמרא (תענית כג.) תנו רבנן: פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים. שלחו לחוני המעגל: התפלל וירדו גשמים! התפלל ולא ירדו גשמים. עג עוגה ועמד בתוכה, כדרך שעשה חבקוק הנביא, שנאמר: "על משמרתי אעמדה ואתיצבה על מצור וגו'" (חבקוק ב. א). אמר לפניו: רבונו של עולם! בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך. התחילו גשמים מנטפין, אמרו לו תלמידיו: רבי, ראינוך ולא נמות. כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך. אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות. ירדו בזעף, עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית. ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג. אמרו לו תלמידיו: רבי, ראינוך ולא נמות. כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם. אמר לפניו: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון ברכה

ונדבה. ירדו כתיקנן, עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים. אמרו לו: רבי, כשם שהתפללת שירדו, כך התפלל וילכו להם. אמר להם: כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה. אף על פי כן, הביאו לי פר הודאה. הביאו לו פר הודאה. סמך שתי ידיו עליו, ואמר לפניו: רבונו של עולם! עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות, כעסת עליהם - אינן יכולין לעמוד, השפעת עליהם טובה - אינן יכולין לעמוד, יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם. מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים, וזרחה החמה, ויצאו העם לשדה והביאו להם כמהין ופטריות. עיין שם. ועל דרך שדרשו חז"ל על פסוק: משה איש האלהים. (דברים לג. א) במדרש (בתי מדרשות חלק ב - מדרש וזאת הברכה) איש האלהים מלמד שהיה מברך והקדוש ברוך הוא מקיים. וכן דוד אומר (שמואל ב כג. ג) צדיק מושל יראת אלהים. מצינו שהצדיקים מושלין במעשיו של הקדוש ברוך הוא. שהרי הוא גזר גזירות בעולם, ובאו צדיקים ובטלום. משה עשה את היום, לילה. יהושע עשה את הלילה, יום. שמואל עשה את הקיץ, חורף. אליהו עשה את החורף, קיץ. משה עשה את הים, יבשה. אלישע עשה את הנחל, גבים גבים. הקדוש ברוך הוא מחיה מתים, ואליהו ואלישע החיו המתים. הקדוש ברוך הוא ממתיק מר, ומברך את הממועט, אף הם עשו כיוצא בו. לכך נקראו הנביאים: איש האלהים. וכו', עיין שם. וראה עוד בזוהר הקדוש כרך ב (שמות טו.) כד אתא רבי חייא קמיה דרבי וסח ליה עובדא תוה רבי ואמר ליה ר' שמעון בן גמליאל אבוי ברי ר' שמעון בן יוחאי אריא ורבי אלעזר בריה אריא ולאו ר' שמעון כשאר אריוותא עליה כתיב: "אריה שאג מי לא יירא וגו'" (עמוס ג. ח). ומה עלמין דלעילא מזדעזעין מיניה אנן עאכ"ו, גברא דלא גזר תעניתא לעלמין על מה דשאיל ובעי אלא הוא גוזר וקודשא בריך הוא מקיים קודשא בריך הוא גוזר ואיהו מבטל והיינו דתנן מאי דכתיב: "מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים" (שמואל ב' כג. ג). הקב"ה מושל באדם ומי מושל בהקב"ה צדיק דאיהו גוזר גזרה והצדיק מבטלה, עיין שם.

פרק ט

חכמות בנתה ביתה. (ט. א)

חכמות בנתה ביתה סופי תיבות גמטריא שפל. רמז שהתשתית לבנית הבית הנאמן בישראל זה ענוה, כי על ידי הענוה זוכה שישרור השלום בביתו, ויהיה מקובל על בני ביתו, וכדאיתא בגמרא (בבא בתרא צח.) אמר רב מרי, האי מאן דיהיר (פירוש זה מי שמתגאה), אפילו אאינשי ביתיה (אשתו רשב"ם). לא מיקבל (שמבזה אותו. רשב"ם). שנאמר:

"גבר יהיר ולא ינוה" (חבקוק ב. ה). מאי ולא ינוה? בנוה שלו. עיין שם. וראה בתנא דבי אליהו זוטא (פרק טו) לעולם יהא אדם עניו בתורה ובמעשים טובים וביראת שמים, עם אביו ואמו עם רבו ואשתו ועם בניו ועם בני ביתו ושכניו ועם קרובים ורחוקים, ואפילו עם עובדי כוכבים בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות וממלא את ימיו ושנותיו בשם טוב כי בזמן שהאדם הוא עניו בתורה ובמעשים טובים אז אשתו מתייראת ממנו וכן בני ביתו ושכניו וקרוביו ואפילו העובדי כוכבים מתייראין ממנו. שנאמר: וראו "כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כח. י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (יבמות סג.) "נחית דרגא ונסיב איתתא". (לא תיקח אשה חשובה ממך שלא תתקבל עליה. רש"י). עיין שם.

מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו. (ט. ד)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, ב' סיבות שגורמות לאדם לעשות עבירה של זנות, **א.** על ידי שנכנסת בו רוח שטות, וכדאיתא בגמרא (סוטה ג.) ריש לקיש אמר, אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות שנאמר: "איש איש כי תשטה אשתו" (במדבר ה. יט). תשטה כתיב. עיין שם. **ב.** כשאינו לובש טלית קטן, ראה בגמרא (מנחות מד.) **מעשה** באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה. שיגר לה ארבע מאות זהובים, וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח, נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח. אמרה היא: יכנס. נכנס, הציעה לו ז' מטות שש של כסף ואחת של זהב. ובין כל אחת ואחת סולם של כסף, ועליונה של זהב. עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה. באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו. נשמט וישב לו על גבי קרקע, ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע. אמרה לו: גפה של רומי! (גפה של רומי - נשבעה בחיי המלך שהוא שרה של רומי. רש"י). שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי? אמר לה: העבודה! שלא ראיתי אשה יפה כמותך. אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתיב בה: "אני ה' אלהיכם" (במדבר טו. מא). שתי פעמים. (בפסוק אחרון - של פרשה (במדבר טו) כתיב ב' פעמים אני ה' אלהיכם אחד בראשו ואחד בסופו. רש"י). אני הוא שעתיד ליפרע, ואני הוא שעתיד לשלם שכר. עכשיו נדמו עלי כד' עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך, ומה שם עירך, ומה שם רבך, ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה. כתב ונתן בידה. עמדה וחילקה כל נכסיה שליש למלכות, (שליש למלכות - שיניחנה להתגייר. רש"י). ושליש לעניים, ושליש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של ר' חייא. אמרה לו: רבי! צוה עלי ויעשוני גיורת. אמר

לה: בתי! שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים? הוציאה כתב מידה ונתנה לו. אמר לה: לכי זכי במקחך. אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר (אותן מצעות - לא מכרה והביאתן והוא היה מתן שכרו בעולם הזה. רש"י). זה מתן שכרו בעולם הזה ולעולם הבא איני יודע כמה עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "מי פתי", דהיינו שנכנסה בו רוח שטות, הוא "יסור הנה", או "חסר לב", דהיינו שאין לו ציצית, אין מה שיגן עליו מהעבירה וכאמור.

מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו. לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. (ט. ד-ה)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים, שבא לרמוז שעל ידי לימוד התורה יתגבר על היצר הרע וינצל מן העברה. וכדאיתא במסכת אבות דרבי נתן (פרק כ משנה א) רבי חנניה סגן הכהנים אומר, כל הנותן דברי תורה על לבו, מבטלין ממנו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם, שכן כתוב בספר תהלים על ידי דוד מלך ישראל שנאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב מצות ה' ברה מאירת עינים" (תהלים יט. ט). וכל שאינו נותן דברי תורה על לבו, נותנין לו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם. עיין שם. וראה עוד בתנא דבי אליהו רבה (פרשה יח) יש בו באדם דברי תורה יודע בעצמו שלא יבא לידי עבירה ולידי דבר מכוער, וכו', עיין שם. וכן כתב **הרמב"ם** ז"ל (פרק כב מהלכות איסורי ביאה הלכה כא)... יתרה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה - שאין מחשבת עריות מתגברת, אלא בלב פנוי מן החכמה. ובחכמה הוא אומר "איילת אהבים, ויעלת חן - דדיה ירווך בכל עת, באהבתה תשגה תמיד" (משלי ה. יט). עיין שם.

לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. (ט. ה)

איתא בגמרא (חגיגה יד.)... לחם, אלו בעלי תלמוד. שנאמר: "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" (משלי ט. ה). **לכו לחמו ב**לחמי ושתו ראשי תיבות גמטריא חיים. ובא לרמוז להא דאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא. עיין שם.

אי נמי לכו לחמו בלחמי ושתו ראשי תיבות גמטריא חיים. ובא לרמוז שעל ידי שעוסק בתורה זוכה להיות חכם. כדאיתא במסכת אבות (פרק ב משנה ז) מרבה ישיבה מרבה חכמה. וראה בגמרא (נדה ע:) מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן: ירבה בישיבה וימעט בסחורה. אמרו: הרבה עשו כן ולא הועיל להם. אלא יבקשו ממי שהחכמה שלו. שנאמר: "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (משלי ב. ו). עיין שם.

ומוכיח לרשע מומו. (ט. ז)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (קידושין ע.) אמר שמואל, כל הפוסל במומו פוסל. והרי הוא כמבואר.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז שהרוצה לתקן את הרשעים יוכיח כביכול את עצמו על החטאים שעשו הרשעים והם יתבוננו בו לבקש דרך תשובה על אותו עון עצמו שבעצם הם עשו, וכזאת היתה דרכם של האחים הקדושים רבי **זושא** ורבי **אלימלך** זצ"ל, שהיו רוצים להחזיר בתשובה אנשים, לא פנו במישרין לאותו חוטא ופושע בדברי מוסר, אלא התיצבו בקרבתו של האיש, שרצו לעורר בו הרהורי תשובה, והחלו מוכיחים את עצמם בדברים הבאים: זושא, =פֿיזושאדש!- אלימלך, אלימלך! היאך נואלת להיכנע ליצר הרע ועשית כזאת וכזאת שלא כדת וכדין?! (כאן היו מזכירין את העברות, שנכשל אותו אדם שבקרבתו עמדו). אוי ואבוי לך, זושא! - אוי ואבוי לך, אבימלך! מה תענה בבית דין של מעלה, כשתתן דין וחשבון על מעשיך בעולם הזה? חזור בך, זושא,- חזור בך אלימלך, כי שערי תשובה לא ננעלו כל זמן שהנשמה הטהורה לא ניטלה מגופך! דברים אלה וכיוצא בהם היו מדברים אל עצמם בלב שבור ובעינים דומעות, והיו חוזרים עליהם כמה וכמה פעמים. עד שחשו שהדברים נכנסו בלבו של החוטא שניצב על ידם, וכשהיה החוטא שומע דבריהם נגש אליהם ומבקש מהם תיקון גם כן לנפשו. עד כאן. ומצאתי קצת מקור נאה להנהגה זו בזוהר הקדוש ח"ג (פו.). ושם איתא: (מתורגם ללשון הקודש), בתחילה צריך האדם להוכיח לחברו בסתר, ואחר כך בין אוהביו, ואחר כך בגלוי. ואם הוא אדם שמתבייש, לא יוכיחנו אפילו בסתר, אלא יאמר בפניו כמי שמספר דברים אחרים, ובתוך דבריו אלו יזכיר: מי שעשה אותו עון הוא כך וכך, כדי שהוא יבין בעצמו ויעזוב העון ההוא. כי הקדוש ברוך הוא חס על כבוד האדם, ואפילו על רשעים. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "ומוכיח לרשע מומו", דהיינו שהמוכיח יוכיח את הרשע, על ידי שיספר בינו לבין עצמו מומו, כאילו הוא הצדיק החוטא, והחוטא ישמע דבריו ויתעורר לבקש תיקון ודרך תשובה גם לעצמו.

אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך. (ט. ח)

איתא בגמרא (ערכין טז:) תניא, אמר רבי טרפון, תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. אם יאמר לו טול קיסם מבין שיניך, יאמר לו טול קורה מבין עיניך. ואמר רבי יוחנן בן נורי, מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן [גמליאל], וכל שכן שהוספתי בו אהבה לקיים מה שנאמר: "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך" (משלי ט. ח). עיין שם. ויש להבין, **א.** והלא

תחילתו של רבי עקיבא בלימוד התורה היה בגיל ארבעים, כדאיתא במסכת אבות דרבי נתן (פרק ו) עיין שם. ואם כן כיצד רבן גמליאל הלקה אותו, והלא פסק **מרן** ז"ל בשולחנו הטהור יורה דעה (סימן רמ סעיף כ) המכה לבנו גדול, היו מנדין אותו, שהרי עובר על לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יד). לא] ולא מקרי גדול לדבר זה, רק אחר כ"א כ"ב שנה או כ"ד שנה עיין שם. **ב**. יש להבין, מדוע רבי יוחנן בן נורי, לא קיים בעצמו מצות עשה דאורייתא: "הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (ויקרא יט. יז).? ואפשר ליישב לקושיא הראשונה, שבאמת ההלקאה שהלקה אותו רבן גמליאל, אין הכוונה מלקות ממש ח"ו, אלא הלקאה של תוכחת, שהיה מוכיח אותו על מעשיו, שלא היה יודע תורה מקודם, ולכן היה נכשל בהן. וראה במסכת דרך ארץ זוטא (פרק שמיני) אמר רבי עקיבא, כך היה תחילת תשמישי לפני חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה ונטפלתי בו בארבעה מילין עד שהבאתיו למקום בית הקברות וקברתיו וכשבאתי והרציתי דברים לפני רבי אליעזר ור' יהושע אמרו לי כל פסיעה ופסיעה שפסעת מעלה עליך כאילו היית שופך דמים אמרו להם למה בשעה שנתכוונתי לזכות נתחייבתי כרשע בשעה שלא נתכוונתי על אחת כמה וכמה באותה שעה לא זזתי מלשמש לחכמים. עיין שם. וזה גרם לו לרבי עקיבא להיות חכם גדול בתורה יותר מכל חבריו, כי הוא קיבל תוכחת מרבו יותר מחבריו, ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ברכות סג:) ומיץ אף יוצא דם, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. (וזהו מיץ אף, שמוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לעומקם. רש"י.) ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושניה זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, דתנן רבי ישמעאל אומר הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם, שהם כמעיין הנובע. עיין שם. ולאור האמור יש ליישב גם הקושיא השניה, שלכן רבי יוחנן בן נורי לא הוכיח אותו בעצמו, אלא העביר הדברים לרבן גמליאל, כי כשהוא יוכיח את רבי עקיבא זה יוסיף לו חכמה בתורה וכנ"ל. **אי נמי** יש לומר שרבי יוחנן בן נורי חשש להוכיח בעצמו את רבי עקיבא, שלא יהיה חשש שאינו מתכוין בתוכחת שלו לשם שמים, או מצד שחשב שאם הוא יוכיח אותו זה יראה כיוהרא, ולכן העביר הדברים לרבו -רבן גמליאל שהוא יוכיח את רבי עקיבא. לשם שמים, וגם יועיל לו להיות חכם בתורה וכאמור.

הוכח לחכם ויאהבך. תן לחכם ויחכם עוד הודע לצדיק ויוסף לקח. (ט. ח-ט)

אפשר לפרש סמיכות הכתובים שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (ברכות סג:) ומיץ אף יוצא דם, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם

טהור. (וזהו מיץ אף, שמוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לעומקם. רש"י.) ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושניה זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, דתנן רבי ישמעאל אומר הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם, שהם כמעיין הנובע. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "כי רב", דהיינו אדם יוכל להתקרות רב, לזכות להבחין בין דם טמא לדם טהור, וכן להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, עיין שם.

תחלת חכמה יראת ה'. (**ט. י**)

אפשר לפרש הטעם לזה, כי על ידי שהוא ירא שמים תלמודו יתקיים בידו, וכדאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. עיין שם.

חכמה יראת ה' סופי תיבות גמטריא שפל. לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה כדאיתא בגמרא (תענית ז.).

אי נמי חכמה יראת ה' סופי תיבות גמטריא שוקד. לרמוז שישקוד על תלמודו יזכה להיות מלא בתורה, ועיני צדיק תחזינה במדרש (ויקרא רבה יט. ב) רבי חנין דציפורין פתר קרא בתלולית זו של עפר מי שטפש מהו אומר מי יכול לקצות את זו מי שפקח מהו אומר הריני קוצץ שתי משפלות היום שתי משפלות למחר עד שאני קוצץ את כולה כך מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד את התורה נזיקין ל' פרקים כלים ל' פרקים מי שפיקח מהו אומר הריני שונה שני הלכות היום שני הלכות למחר עד שאני שונה את כל התורה כולה. א"ר אמי "ראמות לאויל חכמות" (משלי כד. ז), א"ר יוחנן, לככר תלוי באוירו של בית מי שטיפש אומר מי יכול להוריד את זה מי שפיקח אומר ולא אחר תלאו אלא מביא שני קנים ומספקן זה לזה ומורידו כך מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד תורה שבלבו של חכם מי שפיקח אומר והוא לא מאחר למדה אלא הריני לומד שתי הלכות היום ושתים למחר עד שאני לומד את כל התורה כולה. עיין שם. וראה עוד במדרש (שיר השירים רבה א. ג)... ומה מים יורדין טיפין טיפין ונעשית נחלים נחלים כך תורה אדם למד ב' הלכות היום וב' למחר עד שנעשה כנחל נובע. עיין שם. וראה עוד בספרי דברים (פיסקא מח. כב) כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת, למה נאמר לפי שנאמר והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי שומע אני כיון ששמע אדם דברי תורה ישב לו ולא ישנה תלמוד לומר כי אם שמור תשמרון מגיד שכשם שאדם צריך להזהר בסלעו שלא תאבד כך צריך להזהר בתלמודו שלא יאבד וכן הוא אומר: "אם תבקשנה

ככסף" (משלי ב. ד). מה כסף קשה לקנותו כך דברי תורה קשים לקנותם או מה כסף קשה לאבדו כך דברי תורה קשים לאבדם תלמוד לומר: "לא יערכנה זהב וזכוכית" (איוב כח. יז). קשים לקנותם כזהב ונוחים לאבדם ככלי זכוכית, "ותמורתה כלי פז" (שם). היה רבי ישמעאל אומר: "רק השמר לך ושמור נפשך מאד" (דברים ד. ט). משל למלך בשר ודם שצד צפור ונתנה ביד עבדו אמר לו הוי זהיר בצפור זו לבני אם אבדת אותו לא תהא סבור צפור באיסר אבדת אלא כאילו נפשך אבדת וכן הוא אומר: "כי לא דבר רק הוא מכם" (דברים לב. מז). דבר שאתם אומרים ריק הוא הוא חייכם. רבי שמעון בן יוחי אומר משל לשני אחים שהיו מסגלים אחר אביהם אחד מצרף דינר ואוכלו ואחד מצרף דינר ומניחו זה שהיה מצרף דינר ואוכלו נמצא אין בידו כלום וזה שמצרף דינר ומניחו נמצא מעשיר לאחר זמן כך תלמידי חכמים למד שנים שלשה דברים ביום שנים שלשה פרקים בשבת שתים שלש פרשיות בחדש נמצא מעשיר לאחר זמן ועליו הוא אומר: "וקובץ על יד ירבה" (משלי יג. יא) וזה שאומר היום אני למד למחר אני למד היום אני שונה למחר אני שונה נמצא אין בידו כלום. ועליו הוא אומר: "אוגר בקיץ בן משכיל נרדם בקציר בן מבישׁ" (משלי י. ה). עיין שם באורך. וראה עוד במדרש (משנת רבי אלייעזר פרשה יג עמוד 248) פקודי ה' ישרים. אימתי הן ישרים. כשאדם מישרן על עצמו. ללמדך, שלא יאמר היאך אני יכול ללמוד את המשנה נזקים שלשים פרקים, [כלים שלשים פרקים], והלא אין עליך לגמור את המלאכה, אלא למוד כפי כוחך. עיין שם.

כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים. (**ט. יא**)

אפשר לרמוז בתיבות "כי בי" שהם עולות בגמטריא **בם**. שהוא רמז לתורה, כדאיתא בגמרא (יומא יט:) שדרשו על פסוק "ודברת בם", בם ולא בדברים בטלים. ועל צד הרמז יש לרמוז בתיבת בם שהוא ראשי תיבות **ב**ראשית **מ**אימתי רמז לתורה שבכתב שמתחילה בבראשית ולתורה שבעל פה שמתחילה בתיבת מאימתי. ובא לרמוז להא דאיתא במסכת אבות (פרק ב משנה ז) מרבה תורה מרבה חיים. וכן שם (פרק ו משנה ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה עיין שם.

כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים ראשי תיבות גמטריא לשון כן רמז מורנו הגאון הרב **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בספרו אהבת דוד דרוש ז' לפי דרכו עיין שם. וכעת אינו תחת ידי. ואפשר עוד שבא לרמוז שבזכות ששומר לשונו זוכה לאריכות ימים. וראה במדרש (שוחר טוב לט ב ג, ועיין ילקוט תהלים רמז תשכא): על פסוק: "מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה". (משלי יח. כא). **מעשה** היה במלך פרס שחלה, אמרו לו הרופאים: אין לך רפואה עד שיביאו לך חלב לביאה, ונעשה לך רפואה! ענה אחד מהם ואמר:

אני אביא לך חלב לביאה, אם רצונך, ותן לי עשר עזים! אמר המלך לעבדיו שיתנו לו, נתנו לו. הלך לגוב אריות, והיתה שם לביאה אחת מינקת גוריה. יום ראשון עמד מרחוק והשליך לה עז אחת ואכלתה, יום שני נתקרב לה מעט והשליך לה אחרת. וכן היה עושה עד שהיה משחק עמה, ולקח מחלבה וחזר לו. כשהיה בדרך ראה בחלום, והיו איבריו מתריסים זה עם זה. הרגלים אומרות אין בכל האיברים דומים לנו, שאם לא הלכנו לא היה יכול להביא חלב. והידים אומרות: אין כמונו, שאם לא היינו עושות לא היה דבר כלום. אמר הלב: אין כמוני, אם לא נתתי העצה מה הועלתם כולכם? ענתה הלשון: אין כמוני, שאם לא אמרתי את הדבר, מי היה עושה אותו? השיבו לה כל האיברים: איך לא יראת להדמות אלינו, הלא את במקום חושך ואין בך עצם כאשר לשאר האברים? אמרה להם הלשון: היום תאמרו שאני שולטת עליכם! שמר האיש את הדברים. הלך אצל המלך, אמר לו: אדוני המלך! הילך חלב כלבתא! קצף המלך וצוה לתלותו. כשהלך להתלות, התחילו האיברים לבכות. אמרה להם הלשון: הלא אמרתי לכם שאין בכם ממש! אם אני מצלת אתכם, תודו לי שאני מלך עליכם? אמרו לה: הן! אמר לתולין אותו: השיבוני אל המלך, אולי אנצל! השיבוהו אליו. אמר לו: למה צוית לתלותי? אמר לו שהבאת לי חלב כלבתא. אמר לו: ומה איכפת לך? ויהיה לך רפואה! ועוד - לביאה כלבתא קורין לה! לקחו ממנו, וניסו אותו, ונמצא חלב לביאה. אמרו לה האיברים: עכשיו אנו מודים לך. וזהו - "מות וחיים ביד לשון"! לכך אמר דוד "אשמרה דרכי מחטוא בלשוני". (תהלים לט. ב). ראה, הלשון טובה מקרבנות, שנאמר: "אהללה שם אלהים בשיר ואגדלנו בתודה, ותיטב לה' משור פר מקרן מפריס" (תהלים סט. לא-לב). וראה עוד במדרש (ויקרא רבה טז ב, שוחר טוב נב ב): **מעשה** באדם אחד שקרא ברחוב: מי רוצה לקנות סם חיים? באו כל העולם לקנות, הוציא ספר תהלים והראה להם מה שכתוב בו "מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע". (תהלים לד. יג-יד). וכשראה זה רבי ינאי הכניסו בביתו והאכילו והשקהו ונתן לו מעות. באו תלמידיו ואמרו לו: עד עתה לא ידעת זה הפסוק? אמר להם: ידעתי, אבל לא שמתי על לבי להיזהר בדבר זה, וכשהייתי קורא זה הפסוק עברתי עליו ולא חשתי, ובא זה וקיימו בידי, ומעתה אזהר יותר בלשוני עד כאן. והרי הוא כמבואר.

ולחם סתרים ינעם. (ט. יז)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שידוע דתיבת לחם הוא כינוי לתורה כמו שאמרו חז"ל בגמרא (חגיגה יד.)... לחם, אלו בעלי תלמוד. שנאמר: "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" (משלי ט. ה). עיין שם.

עוד נקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (סוכה מט:) תנא דבי רב ענן: מאי דכתיב: "חמוקי ירכיך" (שיר השירים ז. ב). למה נמשלו דברי תורה כירך - לומר לך: מה ירך בסתר - אף דברי תורה בסתר. עיין שם. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (מועד קטן טז:) אמר רבא: כל העוסק בתורה מבפנים - תורתו מכרזת עליו מבחוץ. עיין שם. וזהו רמז הפסוק: "ולחם", היינו התורה "סתרים" דהיינו שלומד בסתר ינעם. וכאמור.

פרק י

לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות. (י. ב)

כתב רש"י ז"ל, וצדקה תציל ממות - ואם תאמר צדיק שיבזבז נכסיו לצדקה מהיכן יתפרנס עכ"ל. ולענ"ד יש לומר הרי כבר אמרו חז"ל בגמרא (כתובות נ.) המבזבז - אל יבזבז יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות. ובאמת לא ידעתי מנין למד רש"י ז"ל, שהכוונה וצדקה תציל ממות שיש לו לפזר כל ממונו לצדקה, ואולי למד זאת מהרישא של הפסוק: לא יועילו אוצרות רשע, ויש לדחות. ועכ"פ לענ"ד יש לומר הרי שדין פרוטה כדין מאה, ובודאי שגם אם נותן צדקה מועטת הרי שיציל אותו מהמות, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת קנו:) בכמה מעשיות בזה. ומשם בא'ה.

ראיתי למורנו מרן הראב"ד מקודש הרב **משה כלפון הכהן** ז"ל בספרו משה ידבר (עמוד שעג אות ג) שכתב, לכאורה קשה דרבים היו נותנים הצדקה ומתו וכמעט אין מי מי שלא מת בזכות צדקה וחי לעולם. עיין שם מה שתרץ על דרך הסוד. ולענ"ד נראה לומר, כפי פשוטו, הנה לכאורה כבר אמר דוד הע"ה: "מי גבר יחיה ולא יראה מות" (תהלים פט. מט). אלא הכוונה "וצדקה תציל ממות", באותו הזמן שנגזר עליו מיתה, ועל ידה זוכה לאריכות ימים. וכדאיתא במדרש (ויקרא רבה לד. ב) כל מי שנותן פרוטה לעני, הקדוש ברוך הוא, נותן לו פרוטות. וכי פרוטה נותן לו? והלא לא נותן לו אלא נפשו. הא כיצד, היתה ככר בעשרה פרוטות, ועני עומד בשוק ואין בידו אלא ט'. ובא אחד ונתן לו פרוטה, ונטל ככר ואכלה ושבה נפשו אליו. אמר הקדוש ברוך הוא, אף אתה, בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופה אני משיבה לך. וראה עוד בגמרא (בבא בתרא יא.) תניא, אמרו עליו על בנימין הצדיק, שהיה ממונה על קופה של צדקה. פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת, אמרה לו: רבי, פרנסני! אמר לה: העבודה! (לשון שבועה) אין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו: רבי! אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעת בניה מתים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! אתה אמרת (מתורתך למדנו לפיכך נברא האדם יחידי לומר לך. רש"י). כל

המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו?! מיד, קרעו לו גזר דינו. תנא, הוסיפו לו על שנותיו כ"ב שנים. עיין שם.

וצדקה תציל ממות. לא ירעיב ה' נפש צדיק. (י. ב-ג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז סמיכות הכתובים, שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (שבת קנא:) שאמר רבי חייא לאשתו כשיבא עני תקדים לו לחם לפני שתתן לבנים. אמרה לו: וכי קללה אתה מקלל להם! אמר לה: כי אומר הפסוק: "כי בגלל הדבר הזה" (דברים טו. י). ותנא דבי רבי ישמעאל, גלגל הוא שחוזר בעולם. עיין שם. וזהו הסמיכות "וצדקה תציל ממות", דהיינו על ידי שתתן צדקה לעני שתקדים לו לחם, בזכות זה "לא ירעיב ה' נפש צדיק", כי גם אם הוא יצטרך ללחם ינהג עמו השי"ת במדה כנגד מדה ולא ישאיר אותו השי"ת רעב. **אי נמי** אפשר לפרש סמיכות הכתובים: כעין זה, שבא לרמוז מה דאיתא במדרש (ויקרא רבה לד. ב) כל מי שנותן פרוטה לעני, הקדוש ברוך הוא, נותן לו פרוטות. וכי פרוטה נותן לו? והלא לא נותן לו אלא נפשו. הא כיצד, היתה ככר בעשרה פרוטות, ועני עומד בשוק ואין בידו אלא ט'. ובא אחד ונתן לו פרוטה, ונטל ככר ואכלה ושבה נפשו אליו. אמר הקדוש ברוך הוא, אף אתה, בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופה אני משיבה לך. וזהו הסמיכות "וצדקה תציל ממות", דהיינו על ידי שתתן צדקה לעני, בזכות זה "לא ירעיב ה' נפש צדיק", גם אתה כשנפשך מצפצפת לצאת הקב"ה לא ישאיר אותך רעב. וכאמור.

לא ירעיב ה' נפש צדיק. (י. ג)

ירעיב ה' נפש צדיק ראשי תיבות גמטריא עץ. רמז שהקב"ה לא משאיר את הצדיק רעב, אלא מצמיח לו עץ עם פירות שיהיה לו ממה לזון עצמו, ולדוגמא אציין כאן מה דאיתא בגמרא (שבת לג:) שרבי שמעון בר יוחאי ובנו רבי אלעזר התחבאו במערה, עשה להם הקב"ה נס וברא להם עץ חרובים ומעיין מים כדי שיהיה להם במה לקיים את נפשם. עיין שם.

ויד חרוצים תעשיר. (י. ד)

אולי אפשר לרמוז בזה מה שכתבו חז"ל, (הובא בספר מוסר דברי שלום למורנו הראב"ד מקודש רבי **שלום הכהן** ז"ל), זריזות חצי מזל. ובעבור חריצותם הקב"ה מעשיר אותם, וראה במדרש שוחר טוב תהלים (מזמור כג. ג) דבר אחר ה' רועי לא אחסר. זהו שאמר הכתוב כי ה' אלהיך ברכך בכל מעשה ידך (דברים ב. ז), ר' יעקב אומר יכול אפילו יושב ובטל, תלמוד לומר בכל מעשה ידך, אם עשה אדם הרי הוא מתברך, ואם לאו אינו מתברך.

עד כאן. והרי הוא כמבואר. וכן יפורש הכתוב: "ויד חרוצים תמשול" (לקמן יב. כד). ושוב ראיתי אחר זמן להרב **מצודת דוד** ז"ל, (כאן), שכתב, וזה לשונו: ויד חרוצים - אבל היד של הזריזים המתנועעים וטורחים על מזונם ואין עסקיהם לרמות הנה היד ההיא תעשיר את בעליה. עכ"ל.

זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב. (י. ז)

כתב **רש"י** ז"ל, - המזכיר צדיק מברכו. עכ"ל. ומקורו טהור מהגמרא (יומא לז.) חנניה בן אחי רבי יהושע אומר: זכר צדיק לברכה, אמר להם נביא לישראל: בשעה שאני מזכיר צדיק עולמים - אתם תנו ברכה. וראה עוד בגמרא (שם לח:) אמר ליה רבינא להההוא מרבנן דהוה מסדר אגדתא קמיה: מנא הא מילתא דאמור רבנן זכר צדיק לברכה? - אמר ליה: דהא כתיב זכר צדיק לברכה. מדאורייתא מנא לן? דכתיב: וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עשה, (בראשית יח. יז). וכתיב: ואברהם היו יהיה לגוי גדול ועצום. (בראשית יח. יח). עיין שם. ולענ"ד נראה עוד לפרש שהזכרת שם הצדיק היא עצמה גורמת לברכה, להביא שפע לעולם בזכותו. כנ"ל.

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (סנהדרין לז.) **מעשה** באלו בריונים שהיו גרים בשכונתו של רבי זירא, והוא היה מקרב להם אולי יחזרו בתשובה, והיו מקפידים חכמים שקירב אותם יותר מדאי. כאשר נפטר רבי זירא, אמרו הבריונים עד עכשיו היה רבי זירא בחיים והוא היה מבקש עלינו רחמים, עכשיו מי יבקש עלינו רחמים? הרהרו בלבם ועשו תשובה. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "זכר צדיק לברכה", דהיינו שהצדיק נפטר לבית עולמו, אזי "ושם רשעים ירקב", דהיינו שהשם שלהם ירקב, ויעשו תשובה וכאמור.

חכם לב יקח מצוות. (י. ח)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (נדרים כה.) שקולה מצות ציצית כנגד כל מצות שבתורה. והנה תיבת "לב" יש בו רמז לציצית שיש בו ל"ב חוטין. והמשיך יקח מצוות. לרמוז כנזכר שהיא שקולה כנגד כל המצוות.

אי נמי תיבת לב, רמז למצות ציצית וכנ"ל, בא לרמוז שבזכות מצות ציצית ינצל מן העבירה, ויקיים מצוות. וראה בגמרא (מנחות מד.) **מעשה** באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה. שיגר לה ארבע מאות זהובים, וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח, נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח. אמרה היא: יכנס. נכנס, הציעה לו ז' מטות שש של כסף ואחת של זהב. ובין כל אחת ואחת סולם של כסף, ועליונה של זהב. עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישב

ערום כנגדה. באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו. נשמט וישב לו על גבי קרקע, ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע. אמרה לו: גפה של רומי! (גפה של רומי - נשבעה בחיי המלך שהוא שרה של רומי. רש"י). שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי? אמר לה: העבודה! שלא ראיתי אשה יפה כמותך. אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתיב בה: "אני ה' אלהיכם" (במדבר טו. מא). שתי פעמים. (בפסוק אחרון - של פרשה (במדבר טו) כתיב ב' פעמים אני ה' אלהיכם אחד בראשו ואחד בסופו. רש"י). אני הוא שעתיד ליפרע, ואני הוא שעתיד לשלם שכר. עכשיו נדמו עלי כד' עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך, ומה שם עירך, ומה שם רבך, ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה. כתב ונתן בידה. עמדה וחילקה כל נכסיה שליש למלכות, (שליש למלכות - שיניחנה להתגייר. רש"י). ושליש לעניים, ושליש נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של ר' חייא. אמרה לו: רבי! צוה עלי ויעשוני גיורת. אמר לה: בתי! שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים? הוציאה כתב מידה ונתנה לו. אמר לה: לכי זכי במקחך. אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר (אותן מצעות - לא מכרה והביאתן והוא היה מתן שכרו בעולם הזה. רש"י). זה מתן שכרו בעולם הזה ולעולם הבא איני יודע כמה עיין שם.

לב יקח מצות סופי תיבות גמטריא שפל. ובא לרמוז שהעניו זוכה לתורה כדאיתא בגמרא (תענית ז.). וכך יזכה לקיים מצוות. והבן.

הולך בתם ילך בטח. (י. ט)

תיבת בתם אותיות במת. רמז שעל ידי שיזכור את יום המיתה יתגבר על יצרו הרע, וילך בטח לעולם הבא. . וכדאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה... ואם לאו יזכור לו יום המיתה. וכן אמרו חז"ל בגמרא (שבת קנג.) ושוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. ואף שלמה אמר: בחכמתו, "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר" (קהלת ט. ח). אמר רבן יוחנן בן זכאי, משל, למלך שזימן את עבדיו לסעודה, ולא קבע להם זמן. פיקחין שבהן, קישטו את עצמן, וישבו על פתח בית המלך. אמרו: כלום, חסר לבית המלך. טיפשין שבהן, הלכו למלאכתן, אמרו: כלום, יש סעודה בלא טורח. בפתאום, ביקש המלך את עבדיו, פיקחין שבהן, נכנסו לפניו, כשהן מקושטין. והטיפשים, נכנסו לפניו, כשהן מלוכלכין. שמח המלך, לקראת פיקחים, וכעס, לקראת טיפשים. אמר: הללו שקישטו את עצמן, לסעודה ישבו ויאכלו וישתו. הללו שלא

קישטו עצמן לסעודה, יעמדו ויראו. חתנו של רבי מאיר משום רבי מאיר אמר, אף הן נראין כמשמשין, אלא, אלו ואלו יושבין, הללו אוכלין, והללו רעבין. הללו שותין, והללו צמאים. שנאמר: "כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לה" (ישעיה סה. יג). עיין שם.

מקור חיים פי צדיק. (י. יא)

אפשר לרמוז בזה כי הצדיק בכח ברכתו יכול לגזור חיים על האדם, וראה בגמרא (בבא בתרא קטז.) דרש רבי פנחס בר חמא, כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים. שנאמר: "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה" (משלי טז. יד). עיין שם. עוד נקדים מה שדרשו חז"ל על פסוק: משה איש האלהים. (דברים לג. א) במדרש (בתי מדרשות חלק ב - מדרש וזאת הברכה) איש האלהים מלמד שהיה מברך והקדוש ברוך הוא מקיים. וכן דוד אומר (שמואל ב' כג. ג) צדיק מושל יראת אלהים. מצינו שהצדיקים מושלין במעשיו של הקדוש ברוך הוא. שהרי הוא גזר גזירות בעולם, ובאו צדיקים ובטלום. משה עשה את היום, לילה. יהושע עשה את הלילה, יום. שמואל עשה את הקיץ, חורף. אליהו עשה את החורף, קיץ. משה עשה את הים, יבשה. אלישע עשה את הנחל, גבים גבים. הקדוש ברוך הוא מחיה מתים, ואליהו ואלישע החיו המתים. הקדוש ברוך הוא ממתיק מר, ומברך את הממועט, אף הם עשו כיוצא בו. לכך נקראו הנביאים: איש האלהים. וכו', עיין שם. וראה למרן הראב"ד מקודש מורנו רבי **משה כלפון הכהן** ז"ל בספרו תורה וחיים ח"א (מערכת ב אות ג) שכתב, וזה לשונו: ברכה. כל נותן לב ועין חודרת יראה פלאות מן הכח הניתן בידיראי אלקים וחושבי שמו אשר עליהם אמר הכתוב: ותגזר אומר ויקם לך. ומידי יפרשו כפיהם לברך את הנראה להם לברך או מבקש ברכתם, דיבורם כמעשה ממש כאשר עיני הקורא תחזינה מאמר יצחק אבינו לעשו הן גביר שמתיו לך וכו' ולך איפוא מה אעשה בני וכאלה רבים. וגם בדורות האחרונים יראי ה' וחושבי שמו ברכתם מקובלת ורצויה. וכן המנהג ברוב תפוצות ישראל להביא את הבן לפני התלמיד חכם לברכו וכן ראוי לעשות. ובפרט אם הוא רב מפורסם בתורה וביראת ה' הא ודאי כל כי הא דבריו עושים פירות ופירי פירות עיין שם. והגם שאמרו בגמרא (תענית ב.) שלשה מפתחות לא נמסרו בידי אדם, ואחד מהם מפתח של חיים, ראה בתוספות ד"ה שלשה מפתחות שלא נמסרו לשליח, שכתבו וזה לשונם: ואם תאמר והא אמרינן (סנהדרין קיג.) דמפתח הגשמים נמסרין לאליהו וכן מפתח של תחיית המתים וכן לאלישע דכתיב (מלכים א יז) ויאמר אליהו חי ה' וגו' דהכא נמי אומר בפירקין דלקמן (דף כג.) ויש לומר דהא דקאמר שלא נמסרו לשליח אינו רצונו לומר שלא נמסרו מעולם

דהא של תחיית המתים ושל גשמים נמסרו אלא לא נמסרו לשליח להיות לעולם ממונה עליהם. עכ"ל. והבן.

בשפתי נבון תמצא חכמה. (י. יג)

בשפתי **נ**בון **ת**מצא **ח**כמה ראשי תיבות בנחת. רמז למה שאמר שלמה המלך ע"ה, "דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט. יז).

ברב דברים לא יחדל פשע. (י. יט)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במסכת אבות (פרק א משנה יז) שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה **וכל המרבה דברים מביא חטא**. והרי הוא כמבואר.

ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסף עצב עמה. (י. כב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שהברכה היא מהשם יתברך, שיעשיר, אולם לא יוסף עצב עמה, דהיינו שלא יצטרך לאכול הלחם בעצבות, וראה במסכת אבות דרבי נתן (נוסחא א פרק א)... בו ביום נגזרו על אדם ג' גזרות שנאמר ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו' ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה [וגו'] וקוץ ודרדר תצמיח לך ואכלת את עשב השדה (בראשית ג. יז- יח). כיון ששמע אדם הראשון שאמר לו הקב"ה ואכלת את עשב השדה מיד נזדעזעו אבריו אמר לפניו ריבונו של עולם! אני ובהמתי נאכל באבוס אחד אמר לו הקב"ה הואיל ונזדעזעו אבריך בזיעת אפיך תאכל לחם (שם). עיין שם. וכאן הברכה שיהיה לו עושר ללא זיעה ועצבות כנ"ל. ושוב ראיתי **לרש"י** ז"ל, שכתב, וזה לשונו: ברכת ה' היא תעשיר, ולא יוסיף עצב עמה - אין צריך להתייגע להעשיר בו די בברכה מה שהוא מברכו עכ"ל. וכוונתו היא שיהיה עשיר שמח בחלקו.

אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא במסכת אבות (פרק ב משנה ז) מרבה נכסים מרבה דאגה. והיינו שהברכה היא: שיהיה לו פרנסה מהשם יתברך, ויהיה עשיר, אולם ללא עצבות, דהיינו שיהיה לו דאגות וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז שעל ידי שמברך את ה' ואומר אם יגזור ה' בחיים, או בעזרת השם וכיוצא, יזכה להצליח ולהעשיר. ויש להזכיר כאן **המעשה** שהובא בספר "אוצר המדרשים" (וכעת אינו תחת ידי), על אליהו הנביא שפגש אדם אחד שהיה הולך עם ארנק כסף לקנות פרה מהשוק. ושאל אותו אליהו: להיכן פניו מועדות? והשיב אותו האיש שהולך לקנות פרה מהשוק. ואמר לו אליהו: שיאמר שהוא הולך לקנות בעזרת השם פרה מהשוק וכך יצליח בקניה. ואותו האיש לא שמע לו ואיבד את ארנקו. וביום השני הלך שוב עם ארנק אחר כדי לקנות פרה מהשוק. ושוב פגשו

אליהו ושאלו להיכן פניו מועדות? והשיב אותו האיש שהולך לקנות פרה מהשוק. ושוב אמר לו אליהו: שיאמר שהוא הולך לקנות בעזרת השם פרה מהשוק וכך יצליח בקניה. ואותו האיש לא שמע לו ואיבד שוב את ארנקו. ביום השלישי הלך שוב עם ארנק אחר כדי לקנות פרה מהשוק. ושוב פגשו אליהו ושאלו להיכן פניו מועדות? והשיב אותו האיש "כרגיל" שהולך לקנות פרה מהשוק. ושוב אמר לו אליהו: שיאמר שהוא הולך לקנות בעזרת השם פרה מהשוק וכך יצליח בקניה. ואותו האיש נשתכנע לדבריו, וחזר ותיקן את עצמו ואמר שהוא הולך בעזרת השם לקנות פרה. והצליח בקניה. וכשחזר לביתו מצא בדרך את שני הארנקים שאיבד. עד כאן. ויש לרמוז ברכת ה' "היא" נוטריקון למפרע **אם ירצה ה'**!, ועל ידי זה יעשיר. וכאמור. כעת סמוך להדפסה ראיתי להגאון רבי **ישעיה הלוי הורביץ** ז"ל בספרו שני לוחות הברית (שער האותיות אות אל"ף - אמת ואמונה אותיות מו- מז- מח) שכתב, וזה לשונו: מו. בכלל דביקות האמונה, שיאמר על כל פעולה שרוצה לעשות, אפילו לזמן קרוב, יאמר: אעשה זה אם ירצה השם, הן שיהיה דבר גדול או דבר קטן, וסימנך 'עצת ה' היא תקום' (משלי יט, כא), 'היא' ראשי תיבות **אם ירצה השם**, ואז 'תקום', ו'אי"ה מקום כבודו' (קדושת כתר מוסף שבת ויו"ט).

וכן אם ירצה לעשות איזה משא ומתן, כגון לקנות או למכור איזה סחורה, יאמר: אני בוטח בה' ומקווה בזו הסיבה ישלח לי השם יתברך מזונותי וצרכי, כי היעשה ה' ארובות בשמים, להוריד לו שק מלא מעות, רק השם יתברך מזמין ברצונו הטוב על ידי הטבע, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני ח"ב רמז תתפ"ג), 'יברכך ה' אלהיך' (דברים יד, כט), יכול אפילו יושב בטל, תלמוד לומר (שם) 'אשר תעשה'. ויבטח כי העסק זו היא הסיבה ששולח לו השם יתברך הקצוב לו, וכן כתב בחובת הלבבות (שער הבטחון סופ"ג). ואם הרויח, יאמר: הרווחתי בעזרת השם יתברך, כמו שכתוב (דברים ח, יח) '[וזכרת את ה' אלהיך] כי (ה') הוא הנתן לך כח לעשות חיל'. וכן להיפך, אם אירע לו איזה רעה או הפסד, יאמר: מאת ה' היתה זאת לי עבור איזה חטא, ויפשפש במדה כנגד מדה, ויתקן המעוות, לא כמו איזה בלי דעת נמשל כבהמות, כשמזמין השם יתברך הפסד בממון, אז אחר כך מקמץ בנתינת צדקה, וכיוצא בזה, והרי הוא כמכבה אש בתבן, שלפי רגע נכבה האש אבל אחר כך מתלהב ביותר. וגם דומה למי שהוא צמא, ומרווה צמאו במים מלוחים, שלפי רגע זו מרווה הצמא, אבל אחר כך יצמא ביותר ויותר. אלא יפשפש אולי חטא באיזה ממון ויחזירו לבעליו, או אולי מנע איזה צדקה, ויתן ויחזור ויתן, ויודה לה' ויהיה מודה ועוזב. מז. וכן כשהולך לעשות איזה עסק, יאמר: אני הולך לעשות זה ברשות השם יתברך ולמען שמו, ויתפלל תפלה קצרה, זו נוסחה: 'רבונו של עולם,

בדברי קדשך כתוב לאמר (תהלים לב, י) 'והבוטח בה' חסד יסובבנו', וכתיב (נחמיה ט, ו) 'ואתה מחיה את כלם', חלוק לי מחסדך ליתן ברכה במעשה ידי בפעולה זו'. **מח**. וכל מה שיקרה לאדם, יאמין שהוא מאתו יתברך, כגון שפגע בו אדם רע וזלזל ובייש אותו וקללו, יקבל באהבה, כי ה' אמר לו קלל והוא שלוחו של מקום מפני חטאיו, כמו שאמר דוד על שמעי בן גרא (שמואל - ב טז, י). ככה יתנהג בכל המקראות הן טובים הן רעים, יאמין ויאמר: 'מאת ה' היתה זאת'. עיין שם וינעם לך.

תיבת תעשיר ראשי תיבות **ת**כבד **ש**בת **י**בא **ע**ושר **ר**ב. רמז שהמוציא הוצאות לשבת לכבוד השם יתברך, הקב"ה מחזיר לו כפלים לתושיה. וראה בגמרא (ביצה טו:) ובילקוט שמעוני נחמיה (רמז תתרעא) אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אמר לו הקב"ה לישראל, בני! לוו עלי וקדשו היום, והאמינו ואני פורע, דתנא רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה עד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבתות וימים טובים והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. עיין שם. וראה בתוספות (ביצה טו:) בדיבור המתחיל: "לוו עלי ואני פורע" שכתבו, והא דאמר (פסחים דף קיב.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות? הני מילי כשאין לו לפרוע. עיין שם. וממעלת שכר המענגים את השבת שזוכים לעשירות. עיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת קיט.) **מעשה** ביוסף שהיה מכבד שבתות, והיה מתגורר לידו שכן גוי שהיו לו נכסים הרבה. אמרו החוזים בכוכבים לאותו גוי: כל הנכסים שלך, סופם שיפלו ביד זה היהודי יוסף שכנך, שהוא מכבד שבתות ביותר. הלך הגוי, ומכר כל נכסיו, וקנה בעדם מרגלית אחת, ועשה לו כובע של לבד, ושבצו במשבצות של זהב, וקבע בו מרגליות שהיו לו והמרגלית שקנה. יום אחד היה הגוי הולך על הגשר, באה הרוח והפריחה ממנו הכובע ונפל למים. ובלע אותו דג אחד. וצדו הדייגים את אותו דג, והביאוהו לעיר בערב שבת לעת ערב. אמרו: מי יקנה הדג בעת הזאת? אמרו להם: לכו והביאו הדג אצל יוסף, שהוא מכבד את השבת, והוא רגיל לקנות דגים. הלכו אצלו ומכרו לו את הדג, כשקרע את הדג, מצא בו המרגלית שאיבד שכנו הגוי. מכר יוסף את המרגלית בעד הון רב, פגע בו ההוא סבא, ואמר לו: מי שמלוה לשבת שרוצה לכבדו, שבת פורע לו אחר כך. ועוד מסופר שם (בגמרא) על רבי חייא בר אבא, שסיפר שהתארח פעם אחת אצל בעל הבית בעיר לודקיא.

והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם, ושש עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו, וקערות וכוסות וקתוניות וצלוחיות קבועות בו, ועליו כל מיני מאכל וכל מיני בגדים ובשמים. וכשמניחין אותו, אומרים הפסוק: "לה' הארץ ומלואה וגו'". וכשמסלקין

אותו, אומרים הפסוק: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם". אמרתי לו: בני, במה זכית לכך? אמר לי: קצב הייתי, וכל בהמה שהיתה נאה, אמרתי: תהא זו לשבת! אמר לו: אשריך שזכית לכך, וברוך המקום שזכך לכך! וכן אמרו (שם) עשירים שבשאר הארצות, במה הן זוכין? בשביל שמכבדין את השבת עיין שם. **ומעשה** מופלא שהתרחש לפני כשבועיים (שבוע פרשת תצוה, תשעא) באחת מחנויות הדגים, הממוקמת בביתר עלית, בחורה שהגיעה לקנות דג לכבוד שבת, והעובד הערבי משה דג מהבריכה והניח על המשקל. לאחר השקילה הוא אמר לבחורה: "הדג עולה 150 ₪". ענתה לו הבחורה: "בכל שבוע אנו משלמים על דג כזה בסביבות 100 ₪. האם העליתם מחירים?". "לא", ענה העובד, "הדג פשוט שוקל יותר ולכן עולה יותר". על אתר התקשרה לביתה ושאלה את אמה מה לעשות והאם ענתה: "לשבת לא חוסכים תיקני ב-150 ₪". העובד החל במלאכת הניקוי ופתח את בטנו של הדג. תוך כדי הניקוי שמה לב, שהעובד הוציא דבר מה מבטנו של הדג וזרק לפח. שאלה אותו הבחורה: "מה זרקת לפח"? השיב לה העובד: "כלום, זה רק הפסולת שאנו תמיד זורקים". אולם היא התעקשה לראות מה זרק. לא היה הרבה ברירות לעובד, ולאחר שהוציא מהפח, התגלתה לעינהם שרשרת זהב. הבחורה ביקשה מהעובד, שייתן לה התחיל ויכוח, וכמה מהקליינטים שנכחו במקום הצטרפו לויכוח וצידדו בבחורה. העובד קרא לאחראי המשמרת, והלה התקשר למנהל החנות. בסיכומו של ענין הכריע מנהל החנות, כי השרשרת שייכת ללקוחה. היא הביאה בשמחה את השרשרת הביתה, ולאחר השבת לקחו את השרשרת לצורך הערכה. שם התברר, שהשרשרת שווה לא פחות מ-12.000 דולר. כל מי שמכבד את השבת, השבת מכבדת אותו. (פניני עין חמד)

כשחוק לכסיל עשות זמה. (י. **כג**)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה יג) רבי עקיבא אומר, שחוק וקלות ראש, מרגילין לערוה. והרי הוא כמבואר.

יראת ה' תוסיף ימים. (י. **כז**)

תוסיף **י**מים ראשי תיבות גמטריא שוקד וכן גמטריא שפל. רמז שהעניו מאריך ימים, וראה בגמרא (חגיגה ד:) **מעשה** שמלאך המות היה מצוי אצל רב ביבי בר אבייי. ופעם אמר מלאך המות לשלוחו: לך והבא לי האשה ששמה מרים, שהיא מקלעת שער של הנשים. הלך והביא לו האשה ששמה מרים שהיא מגדלת התינוקות. אמר לו: הלא אמרתי לך להביא לי אשה את מרים שמקלעת שער הנשים. אמר לו: אם כן שטעיתי, אחזירנה ותחיה. אמר לו המלאך: הואיל והבאת אותה תהיה למנין... ושם אמרו ששנות מרים

מגדלת התינוקות הנותרים שהיה לה עוד זמן לחיות נותנים לתלמיד חכם שמעביר על מידותיו דהיינו עניו עיין שם. וראה עוד בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם. וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טו) אהוב את הענוה, כדי שיתמלאו ימיך. וכן מי ששוקד על תלמודו מאריך ימים. ועיני צדיק תחזינה במדרש (דברים רבה ט. א) אמרו רבותינו **מעשה** היה בימי רבי שמעון בן חלפתא שהלך לברית מילה וסעד שם אביו של תינוק והשקה אותן יין ישן בן ז' שנים אמר להן מן היין הזה אני מיישן לשמחתו של בני היו סועדין עד חצי הלילה, רבי שמעון בן חלפתא שהיה בטוח על כחו יצא לו בחצי הלילה לילך לעירו, מצא שם מלאך המות בדרך וראה אותו משונה אמר לו: מי אתה? אמר לו: שלוחו של מקום. אמר לו: ומפני מה אתה משונה? אמר לו: אני משיחתן של בריות שהן אומרים כך וכך אנו עתידין לעשות ואינו יודע אימתי הוא נקרא למות אותו האיש שהיית סועד אצלו ואמר לכם מן היין הזה אני מיישן לשמחת בני והרי הגיע פרקו ליטול אחר ל' יום, אמר לו הראה לי את פרקי אמר לו לא עליך ולא על כיוצא בך אני שולט פעמים שהקב"ה חפץ במעשים הטובים ומוסיף בכם חיים שנאמר: יראת ה' תוסיף ימים. (משלי י. כז) עיין שם.

מעוז לתם דרך ה'. (י. כט)

תיבת לתם אותיות **למת**. והמשיך דרך ה' הנה נקדים מה שכתב הרב ערכי הכינויים ז"ל דתיבת "דרך" היא כינוי לתורה, ובא לרמוז שהלומד תורה זוכה לאריכות ימים וגם אין מלאך המות יכול ליגע בו, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת ל.) **במעשה** של דוד המלך ע"ה, שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ויצא דוד לבחוץ לראות, ונשברה המדרגה ונפל ונטל נשמתו עיין שם. וראה בגמרא (מכות י.), ושם איתא: דדברי תורה קולטין ממלאך המות, ומספרת הגמרא (שם) על רב חסדא שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ופסק רב חסדא מלימודו ויכול לו עיין שם. וראה בגמרא (בבא מציעא פו.) **סיפור** דומה ברבה בר נחמני עיין שם. וראה עוד בגמרא (ראש השנה יח.) תנו רבנן: משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה. באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם: שמא ממשפחת עלי אתם, דכתיב ביה: "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים" (שמואל א' ב. לג). לכו ועסקו בתורה וחיו. הלכו ועסקו בתורה וחיו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו עיין שם. וזהו אצלי רמז המשנה באבות (פרק ב משנה ז) מרבה תורה מרבה חיים. והיינו שעל ידי שמרבה בלימוד התורה

מרבה חיים כי אין מלאך המות יכול ליטול נשמתו בזמן שלומד תורה וכאמור. וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה עיין שם.

צדיק לעולם בל ימוט ורשעים לא ישכנו ארץ. (י. ל)

צדיק **ל**עולם **ב**ל **י**מוט ראשי תיבות גמטריא קבל. רמז להא דאיתא בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו כמו שכתב רש"י שם. ובא לרמוז שהעניו מאריך ימים. כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (חגיגה ד:) **מעשה** שמלאך המות היה מצוי אצל רב ביבי בר אביי. ופעם אמר מלאך המות לשלוחו: לך והבא לי האשה ששמה מרים, שהיא מקלעת שער של הנשים. הלך והביא לו האשה ששמה מרים שהיא מגדלת התינוקות. אמר לו: הלא אמרתי לך להביא לי אשה את מרים שמקלעת שער הנשים. אמר לו: אם כן שטעיתי, אחזירנה ותחיה. אמר לו המלאך: הואיל והבאת אותה תהיה למנין... ושם אמרו ששנות מרים מגדלת התינוקות הנותרים שהיה לה עוד זמן לחיות נותנים לתלמיד חכם שמעביר על מידותיו דהיינו עניו עיין שם. וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טו) אהוב את הענוה, כדי שיתמלאו ימיך.

פרק יא

ואת צנועים חכמה. (יא. ב)

ואת **צ**נועי**ם** סופי תיבות מת, והמשיך חכמה. רמז שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. כדאיתא בגמרא (ברכות סג:) דאמר ריש לקיש. מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט. יד). עיין שם. ועוד יש לרמוז צנועי**ם** חכמ**ה** סופי תיבות מה שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה, כדאיתא בגמרא (תענית ז.).

וצדקה תציל ממות. צדקת תמים. (יא. ד-ה)

אפשר לפרש סמיכות הכתובים בהקדים מה שידוע דתיבת תמים הוא כינוי לעניו, ראה **רש"י** בגמרא (עבודה זרה ו:) עיין שם. ובא לרמוז שגם העניו ניצול מן המיתה וכדאיתא בגמרא (חגיגה ד:): **מעשה** שמלאך המות היה מצוי אצל רב ביבי בר אביי. ופעם אמר מלאך המות לשלוחו: לך והבא לי האשה ששמה מרים, שהיא מקלעת שער של הנשים. הלך והביא לו האשה ששמה מרים שהיא מגדלת התינוקות. אמר לו: הלא אמרתי לך להביא לי אשה את מרים שמקלעת שער הנשים. אמר לו: אם כן שטעיתי, אחזירנה ותחיה. אמר לו המלאך: הואיל והבאת אותה תהיה למנין... ושם אמרו ששנות מרים

מגדלת התינוקות הנותרים שהיה לה עוד זמן לחיות נותנים לתלמיד חכם שמעביר על מידותיו דהיינו עניו עיין שם. וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טו) אהוב את הענוה, כדי שיתמלאו ימיך.

צדקת תמים תישר דרכו. (יא. ה)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז "צדקת" מלשון צדקה, "תמים" כינוי לעניו, כמו שפירש **רש"י** ז"ל, בגמרא (עבודה זרה ו:) תמים-עניו. והמשיך "תישר דרכו", אפשר לפרש הכוונה תישר לו את התורה שלמד, על ידי שנותן צדקה לעני, יאורו עיניו בתורה, וכמו שכתב הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו). וכן בזכות הענוה זוכה לתורה, כדאיתא בגמרא (תענית ז.). וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה י) כל המשפיל עצמו, מכוין את שמועתו. והרי הוא כמבואר.

צדקת ישרים תצילם. (יא. ו)

צדקת **י**שרים **ת**צילם ראשי תיבות גמטריא פרו ורבו. ובא לרמוז דעל ידי הצדקה זוכה לבנים, וכדאיתא בגמרא (בבא בתרא י:) מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים? רבי אלעזר אומר, יפזר מעותיו לעניים. עיין שם. ועוד יש לרמוז צדקת ישרי**ם** תציל**ם** סופי תיבות גמטריא תלמוד. לרמוז שבזכות הצדקה יאורו עיניו בתורה, וינצל מאיסור, וכמו שכתב הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם.

צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. (יא. ח)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הטעם "ויבא רשע תחתיו", בהקדים מה שפירשו המפרשים ז"ל, תשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, (ראה כיוצא בזה, בגמרא (ראש השנה טז:) עיין שם). היינו שהקב"ה מעביר אותם מהיהודי שנגזר עליו על אדם אחר ופעמים הוא גוי, ועל דרך שאומר הפסוק: "והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך" (דברים ז. טו). ויש להזכיר כאן המעשה דאיתא בזוהר הקדוש תוספת כרך ג (ויקרא, במדבר, דברים, דש.) ושם **מסופר** על רבי אלעזר שהיה הולך לראות את רב יוסי חמיו, ורבי אבא והחברים הלכו עמו, וכו', הלכו החברים עד שהגיעו לשדה אחת והשמש היה חזק מאוד. ראו את אותו השדה ביופי של עשבים ומים יוצאים לכל עבר, ועצי השדה גדולים, ישבו שם, אמר רבי אלעזר: כמה נאה המקום זה לנוח בו, בעוד שהיו יושבים, הרי נחש גדול בא בחום השמש, ועבר לפניהם, אמר לו רבי אלעזר: נחש נחש! תסטה מהדרך, שהרי שב אותו איש (שאתה מבקש) והתנחם על מה שעשה ולא יוסיף לעשות אותו דבר. תמהו החברים, אמר רבי

אבא: מה זה? אמר להם: תשתקו. אמר רבי אלעזר: נחש נחש! מאחר שלחשו לך מן השמים התנחם אותו האיש ושם ברצונו שלא ישוב בו לעולם, תסטה לך מדרכך, קם הנחש ממקומו, ולא זז כאן וכאן, שב כמקודם, ואמר לו: נחש נחש! ידעתי מה שאתה רוצה, שוב מדרכך, כי גוי רשע בא, שעשה רע ליהודי אחד, והרי הוא שוכב ישן במערה שלך, לך ותהרוג אותו, מיד חזר אותו נחש וקפץ קפיצות לפניהם. אמר רבי אלעזר: אם לא הייתי כאן כמה רעות היה עושה הנחש הזה, כי אדם אחד יהודי, עשה מעשה עון, ועד שלא חזר בתשובה, לחשו לו לאותו נחש להרוג אותו, ונמלך אותו בן אדם בין כך ובין כך, והתנחם מחטאו, ואמר שלא ישוב לעולם לחטא זה, ועל כן ניצל מן הדין. אמרו החברים לרבי אלעזר: במה ידעת?

אמר להם: סימן נתן לי אבא, ואני הכרתי בו, אבל אותו שהתנחם ושב מחטאו, במה ידעת? אמר להם: כאשר היה הולך אותו נחש הקשקשים שלו היו עולים, וזנבו זקוף, והוא הולך, והוא הולך במרוצה, ורוח אחד היה הולך כנגדו, והיה קורא לפניו: שוב מדרכך, שהרי שב מחטאו והתנחם אותו אדם, ואותו נחש הרע, לא היה מצית עד שיתנו לו כופר במקומו של אותו אדם שהתחייב מיתה ושב מדרכיו וניחם, שכך דרכו של הנחש מלמעלה ולמטה, דכיון שניתן לו רשות, לא שב עד שישלים אותו דין הרע שניתן לו רשות לעשות, או שיתנו לו במקומו רשע אחר בכופר, כי בריקם לא יצא כיון שניתן לו רשות. אמרו לו: נכון כל זה, אבל אותו גוי שאמרת שנתת לו כופר, איך ידעת? אמר להם: כיון שדברתי לנחש, הרי אותו הרוח שהולך כנגדו ולוחש לו שישוב למקומו שהרי התנחם אותו אדם הוא קפץ על אוזני, ואמר לי. תמהו החברים. אמר רבי אלעזר: נלך ונראה, כי הנחש כבר עשה מה שעשה, קמו והתקרבו אצל סלה אחר באותו השדה, מצאו לאותו גוי שמת, ואותו נחש כרוך על עקבו, ולא היה נפרד ממנו, ואחר כך נפרש מעקבו, ועלה על גרונו, ונכרך שם, ומשם ירד על עקבו ושלא היה פורש ממנו. מצאו אצלו ארנק אחד מלא דינרים, שגזל מיהודי אחד בדרך, והכה אותו, לקח רבי אלעזר את הארנק, אמר:מברוך השם שבכל עושה שליחותו, שבו לאותו מקום שהיו. פתח רבי אלעזר ואמר: "מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך ולאומים תחת נפשך" (ישעיה מג. ד). "מאשר יקרת", "יקר" צריך לומר, וכך צריך: "מאשר אתה יקר בעיני", מה הוא "יקרת", משמע שהוא מעצמו מתייקר, כך הוא בודאי, שכל אדם שהוא בחטא לפני הקדוש ברוך הוא, בתחילה הוא מזולזל ותועבה הוא לפני הקדוש ברוך הוא, ואחר שנמלך ושב מחטאו, עתה הוא מתיקר מעצמו, והקדוש ברוך הוא קורא עליו ואומר:

"מאשר יקרת בעיני נכבדת", אתה מעצמך יקרת בעיני נכבדת, "ואני אהבתיך", שהרי אין אהבה להקדוש ברוך הוא עם האדם בעולם הזה, אלא במי ששב מחטאו, ועל כן "אני אהבתיך", אבל מה אעשה שהרי נתתי רשות לנחש להזיק, זה הוא העצה, "ואתן אדם תחתיך", מה הוא אדם שנותן הקדוש ברוך הוא תחתיו, אותו אדם שבא מעם אחר, שאותו נחש משלו יאכל, כמו שכתוב: "ואתן אדם" אל תקרא "אדם", אלא "אדום", "ולאומים", זה הוא "לאם מלאום יאמץ", (בראשית כה. כג). וזה הזרע של עשו שנותן תחת נפשו. בעודם יושבים, הרי אותו יהודי שגזל אותו גוי, שהרגו הנחש, בא בדרך יגע ועיף, ומתוך תוקף השמש נכנס באותו שדה, וישב תחת אילן אחד, והיה מתרעם להקדוש ברוך הוא, ומצדיק עליו את הדין, ואמר: אדון העולם! גליו וידוע לפניך שאני איני חושש עלי ועל גופי ועל ממוני כלום, שהרי בדין נעשה כל מה שנעשה, אבל יש לי אבא ואמא זקנים, שאין לי במה לפרנס אותם, ועל זה חוששני, ואחר על כל זה, צרור האחד של דינרים שהיה באותו ארנק של אחד עני, לעשות חופה לביתו העניה, מה אעשה אדו העולם! על זה כואב בליבי יותר. בכה ואמר: "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו" (תהלים יט. י). דינים של אדון העולם, אמת הם, מדוע הם אמת, משום שצדקו יחדיו, שהרי בשעה שהקדוש ברוך הוא רוצה לעשות דין, כמה בעלי תריסים עומדים מצד זה ומצד זה, ומצדיקים אלו באלו, ולוחמים אלו באלו, כיון שצדקו אלו באלו והסכימו כאחד, אז משפטי ה' אמת, אימתי צדקו יחדיו, כאשר מצדיקים כל בתי הדין למעלה, ועל כן אדון העולם אני בוכה, ולא על שלי. שמע רבי אלעזר והחברים, וקמו אצלו, ראו אותו שהיה יושב תחת אותו אילן, והחזיקו בו, ולקחו אותו אצלם. אמר רבי אלעזר: אל תפחד, זכאי אמת, שאם לא זכאי אתה לא יעשה לך הקדוש ברוך הוא נס גדול כמו שעשה, מקודם קח הארנק שלך, ותלך אחר כך ותראה מה שעשה הקדוש ברוך הוא בשבילך.

הלך איתם, וראה אותו גוי מת, והנחש היה עושה בו נקמות, והיה כרוך על ערפו. השתטח אותו יהודי בעפר, והודה ושיבח לאדון העולם, קם ונשק ידיו של רבי אלעזר והחברים. אמר להם: עתה ידעתי שהקדוש ברוך הוא עשה הנס הזה בגללכם, אבל רבנים! על אבא ואמא הזקנים שיש לי, בוכה אני, ועל עני אחד שנתן לי צרור זה. פתח הארנק, והראה להם הצרור, וכן הראה להם המכה שעשה לו אותו גוי התפלל רבי אלעזר עליו ונרפא. התקרבו אצל אותו גוי כבתחילה, וראו אותו נחש שהיה עושה נקמות כמתחילה, אמר רבי אלעזר: נחש נחש! כל מה שעשית בסדר עשית, ועוד שהראית כחך וגבורתך בו, ועשית בו נקמות הרבה, והרי ראיתי שלוש פעמים וראיתי כל מה שעשית, מעתה ואילך לך והתחבא במערתך, גוזרני עליך שלא תזיק לבריות העולם, פירש אותו

נחש, וכפף ראשו, והלך לו. אמר רבי אלעזר לאותו יהודי: קח שלל של שונאך, שהרי כיס של דינרי זהב יש אצלו, שעזב לו בנו של אותו גוי לאביו, (ועזוב לו בגדיו). ולא תיקח משלו כלום, ולך אצל האיש במקום פלוני, ותמצא שמתה לו אשתו, לך אצלו, ותן לו הכיס של הדינרים הזה, משום שאותו איש יש לו בן אחד, ושמעון שמו, והוא הלך בסחורה על הים, והם באוניה, ובנו של גוי זה גנב לו כיס זה ונתן לאותו רשע. ותאמר לאותו יהודי שיעלה כיס זה לבנו, שמיד יבוא אצלו, ויודה להקדוש ברוך הוא שהחזיר אבידה לבעליה. וכך עשה, לקח הכיס, והשתחוה לפני רבי אלעזר, ונשק ידיו. וכו' עיין שם. וראה בגמרא (ברכות סב:) רבי אלעזר נכנס לבית הכסא, בא אותו רומאי והוציאו משם, והוא ישב במקומו. קם רבי אלעזר ויצא, בא נחש שמט למעים של כרכשתא שלו, קרא עליו רבי אלעזר: הפסוק: "ואתן אדם תחתיך" (ישעיה מג. ד). אל תקרי אדם אלא אדום. עיין שם. וכן ידוע מכמה מעשים של גדולי ישראל זיע"א, שהיו שומעים שיש לאיזה יהודי מחלה וכיוצא, היו מתפללים להשם יתברך, שיעביר את המחלה מהיהודי לגוי, וזכורני שלמדתי בתלמוד תורה "בתי אבות פוניבז'" בבני ברק יע"א, בכיתה ה' (בשנת תשד"ם), היה תלמיד אחד ושמו **ר. תנעמי** הי"ו, והיו לו מיחושים בראש, ואמר לו הרב הצדיק המלמד הרב **אהרן ברנדויין** שליט"א, (מצאצאיו של קדוש ישראל רבינו **ישראל בעל שם טוב** זיע"א, כך הרב שליט"א, אמר לי), שלא ידאג ונתן לו ברכה, וקרא פרקי תהלים ועוד איזה תפלה, ואמר לו שהעביר את כאביו לאיזה ישמעאלי במזרח ירושלים, שרוצה להרע לישראל, וכעת האמבולנס בדרך לביתו. ובאמת חלפו לאותו תלמיד הכאבים. עד כאן.

בז לרעהו חסר לב ואיש תבונות יחריש. (**יא. יב**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שכתב הרב הקדוש רבינו **בחיי** הדיין הספרדי בר **יוסף** ז"ל, בספר חובות הלבבות שער ו - שער הכניעה (פרק ז) אחי, וחמל על זכיותיך, שלא תאבדנה ממך ולא תרגיש, כי כבר נאמר על אחד מן החסידים, שזכרו אותו לרעה, וכיון שהגיעו הדבר, שלח למדבר בו כלי מלא מזמרת ארצו, וכתב אליו: הגיעני, ששלחת לי מנחה מזכיותיך, וגמלתיך בזה. ואמר אחד מן החסידים: הרבה בני אדם יבואו ליום החשבון, וכשמראים להם מעשיהם, ימצאו בספר זכיותם זכיות, שלא עשו אותם, ויאמרו: לא עשינו אותם. ויאמר להם: עשה אותם אשר דבר בכם וספר בגנותכם. וכן כשיחסר מספר זכיות המספרים בגנותם, יבקשו אותם בעת ההיא, ויאמר להם: אבדו מכם בעת שדברתם בפלוני ופלוני. וכן יש מהם גם כן שימצאו בספר חובותם חובות שלא עשו, וכשאומרים: לא עשינום, יאמר להם: נוספו עליכם בעבור

פלוני ופלוני שדברתם בם, כמו שנאמר: והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה'. (תהלים עט. יב) עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "בז לרעהו חסר לב", דהיינו מי שמבזה לרעהו ומדבר עליו לשון הרע הוא חסר לב, דהיינו יחסר לו התורה הנקראת לב, וכמו שכתב הרב כרוב ממשח ז"ל, (ערך תורה אות קנד) דתיבת לב היא כינוי לתורה. עיין שם. שהיא עוברת לאדם שדיבר עליו וכנ"ל, והמשיך "ואיש תבונות יחריש" רמז שאדם שהוא חכם יחריש- ישתוק ולא ישיב למספר לשון הרע כלום, כדי שלא יפסיד בחזרה את מצוותיו. וכאמור.

אשת חן תתמוך כבוד. (יא. טז)

אשת חן תתמוך סופי תיבות תנך. ויובן בהקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות נז.) על פסוק: "תורה צוה לנו משה מורשה" (דברים לג. ד). אל תיקרי מורשה אלא מאורסה. והיינו שהתורה נקראת אשה. ובא לרמוז שהתורה נותנת כבוד ללומדיה ומכבדיה.

אי נמי יש לפרש אשת התלמיד חכם והמשיך חן כי על התלמיד חכם שלומד תורה זוכה שהקב"ה מושך עליו חוט של חסד וכדאיתא בגמרא (חגיגה יב:) אמר ריש לקיש: כל העוסק בתורה בלילה - הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד ביום, שנאמר: יומם יצוה ה' חסדו" (תהלים מב. ט). ומה טעם יומם יצוה ה' חסדו - משום ובלילה שירה עמי. ואיכא דאמרי, אמר ריש לקיש: כל העוסק בתורה בעולם הזה, שהוא דומה ללילה - הקדוש ברוך הוא מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא, שהוא דומה ליום, שנאמר: "יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי" (שם). עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (סוכה מט:) אמר רבי חמא, כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים. שנאמר: "וחסד ה' מעולם ועד עולם על יריאיו" (תהלים קג. יז). עיין שם.

אי נמי יש לפרש בהקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות יז.) גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים, שנאמר, נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי. (ישעיה לב. ט). (גדולה הבטחה. שהרי קראן שאננות ובוטחות. רש"י). אמר לו רב לר' חייא, נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא, (תינוקות של בית רבן היו רגילין להיות למדים לפני רבן בבית הכנסת. רש"י). ובאתנויי גברייהו בי רבנן, (בית המדרש ששם שונים משנה וגמרא. רש"י). ונטרין לגברייהו, (ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת. רש"י). עד דאתו מבי רבנן. עיין שם. ואפשר להסביר בדרך דרש, גם כן שזה כוונת חז"ל בגמרא (יבמות סב:) אמר רבי תנחום א"ר חנילאי, כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא שמחה, וכו' במערבא אמרי, בלא תורה. והיינו כי על ידי השתדלות ועזרת אשתו יכול ללמוד יותר וכאמור. ודו"ק. וראה עוד בגמרא (כתובות סב.) על פסוק:

שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנה (תהלים קכז. ב), ואמר רב יצחק, אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה, ובאות לחיי העולם הבא עיין שם. והנה תיבת כבוד הוא כינוי לתורה, כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ג) ואין כבוד אלא תורה. וכאמור.

גומל נפשו איש חסד. (יא. יז)

גומל נפשו איש סופי תיבות גמטריא הלל במספר קטן. רמז להא דאיתא במדרש (ויקרא רבה לד. ג) דבר אחר: גומל נפשו איש חסד זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו, היה מהלך והולך עמם, אמרו לו תלמידיו: רבי להיכן אתה הולך? אמר להם: לגמול חסד עם זה האכסנאי האורח בתוך הבית? אמרו לו: וכי כל יום יש לך אורח? אמר להם: וזאת הנפש העלובה היא לא אורחת בגוף הזה, הים היא כאן, ומחר אינה כאן. עיין שם.

כן צדקה לחיים. (יא. יט)

עיין **רש"י** ז"ל, ואפשר לפרש עוד שבא לרמוז שהצדקה יכול ליתן אותה רק שהוא בחיים, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה, "אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו". "כי לא במותו יקח הכל לא ירד אחריו כבודו" (תהלים מט. יח-יט). וכדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ו) אלא שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים בלבד, שנאמר: "בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך, בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך, בקבר, והקיצות היא תשיחך, לעולם הבא, ואומר: "לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות" עיין שם. וראה עוד בגמרא (סוטה כא.) תניא, את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי, "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו. כג) תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מאיר לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר: "בהתהלכך תנחה אותך וגו'" (שם ו. כב). בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, זו מיתה. והקיצות היא תשיחך, (תליץ בעדך את זכותך. רש"י). לעתיד לבוא עיין שם. וראה עוד בילקוט שמעוני ישעיהו (רמז תצד) שלשה אוהבים יש לו לאדם בניו ובני ביתו וממונו ומעשיו הטובים, בשעת פטירתו מכניס בניו ובני ביתו ואומר בבקשה מכם הצילוני מדין המות הרע הזה והם משיבים לו ואומרים אין שלטון ביום המות לא כך כתיב אח לא פדה יפדה איש, והוא מכניס ממונו ואומר הצילני והוא משיב לו לא יועיל הון ביום עברה, והוא מכניס מעשיו הטובים ואומר להם הצילוני והם

אומרים לו עד שלא תבא הרי אנו מקדימין לך שנאמר והלך לפניך צדקך, וכתיב וצדקה תציל ממות. עיין שם. והדברים מבוארים יותר בפרקי דרבי אליעזר (פרק לד) עיין שם.

תאות צדיקים אך טוב. (יא. כג)

תיבת "אך" רמז לענוה על דרך מה דאיתא בתלמוד ירושלמי (ברכות ט. ז) אכין ורקין מיעוטי עיין שם. ותיבת "טוב" כינוי לתורה (ברכות ה.). לרמוז שעל ידי הענוה זוכים לתורה (תענית ז.). **אי נמי** אפשר לפרש שזה התאוה של הצדיקים ללמוד עוד ועוד תורה ולהקטין את עצמם, וראה בגמרא (מכות י.) דרש רבי סימאי, מאי דכתיב: "אוהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת ה. ט). ומי אוהב בהמון לא תבואה? אוהב כסף לא ישבע כסף - זה משה רבינו, שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר: מצוה שבאה לידי אקיימנה, ומי אוהב בהמון לא תבואה - למי נאה ללמד בהמון? מי שכל תבואה שלו. והיינו דא"ר אלעזר, מאי דכתיב: "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו" (תהלים קו. ב).? למי נאה [למלל] גבורות ה'? מי שיכול להשמיע כל תהלתו. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה כב. א)... ורבי נחמיה אומר מלך זה בעל משנה לשדה נעבד זה בעל תלמוד שהוא מקבל הלכה לפניו לפיכך אוהב כסף לא ישבע כסף אוהב תורה לא ישבע תורה ואוהב בהמון וגו' שכל מי שהומה ומהמה אחרי תורה ותלמוד אין לו מה הנאה יש לו. עיין שם.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז צדיקים אך טוב. אך מלשון כאב, והמשיך טוב, רמז שהצדיקים כל כאב אומרים עליו גם זו לטובה, כמו **שמסופר** על התנא רבי עקיבא, בגמרא (ברכות ס:) אמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד. מעשה ברבי עקיבא שהלך בדרך והיה עמו חמור ותרנגול ונר, בא למקום אחד ורצה שיתנו לו מקום אכסניא ולא נתנו לו, אמר כל מה שעושין מן השמים הוא לטוב, הלך ולן בשדה, בא אריה אכל לחמורו, בא שונרא ואכל לתרנגול, בא רוח וכבה לנר, אמר כל מה שעושין מן השמים לטוב הוא, בלילה ההוא באו שודדים וגזלו את אנשי העיר, אמר להם זה מה שאמרתי כל מה שעושין מן השמים הכל הוא לטובה כי אלו היה הנר דולק הגזלן רואה אותי, ואלו היה החמור נוער או התרנגול היה קורא אז היה הגיס בא ובוזז אותי, וכל זה היה לי לטובה. וראה עוד בגמרא (תענית כא.) **מעשה** בנחום איש גם זו, שפעם אחת רצו ישראל לשלוח מתנה אל הקיסר אמרו מי ומי ילך עם זה המתנה לקיסר, אמרו ילך נחום איש גם זו שהוא רגיל לעשות ניסים על ידו, שלחו אותו ונתנו לו ארגז שהיה מונך בו אבנים טובות ומרגליות חשובים כמו שנאה למלך, הלך ולן בדרך בדירה אחת, בלילה ההוא

עמדו גזלנים ולקחו כל מה שהיה בזה הארגז ומלאוהו עפר ובבוקר שעמד ראה הארגז שהוא מלא עפר, אמר גם זו לטובה, כשבא עם הארגז הזה להקיסר פתחו את הארגז וראו שהוא מלא עפר, רצה המלך להרוג את כולם וגם אותו לפי שצחקו בו,אמר נחום איש גם זו, גם זו לטובה, בא אליהו הנביא אל הקיסר ונדמה לו כאחד משריו היושבים במלכות, אמר אל הקיסר אפשר זה העפר הוא העפר של אברהם אביהם שעפר זה מסוגל אם היה זורק על המלכים בעת שנלחם עימהם מן העפר הזה נהרגו כולם כאילו זרק עליהם חרבות, ואם זרק עליהם קש היו נעשין חיצים ונהרגו כולם, היה לקיסר הזה מדינה אחת שלא היה יכול לכבוש אותה לקחו מן העפר הזה ובדקו אם יועיל לעשות נקמה בהם, והועילו והמליחו וכבשו את המדינה, וכשראו כן הכניסו לנחום איש גם זו לבית האוצר ומלאו את הארגז הלז אבנים טובות ומרגליות ושלחוהו לביתו בכבוד גדול, וכשנסע לביתו בחזרה לן במלון הזה שהיה לן בנסיעתו מקודם להקיסר, שאלו לו אנשי המקום של אכנסיא הלז מה הבאת להקיסר דבר חשוב אשר עבור התשורה הלז עשו לך כבוד גדול כזה, אמר להם מה שלקחתי מכאן בהיותי אצלכם, זאת הבאתי דורון להמלך, וכששמעו זאת שהצליח עם העפר הזה שהם הניחו בהארגז, הלכו וסתרו את ביתם ולקחו גם הם מן העפר הזה ובאו להקיסר ואמרו הבאנו לך גם כן מן העפר הזה שהביא לך האיש מקודם, כי זה העפר שהביא לך גם כן היה משלנו, בדקו את העפר לראות אם יעשה פעולה כמו העפר הראשונה, אמנם העפר הזה לא הועיל להם כלום כי היה כשאר עפר הארץ, הלך והרג אלו בני אכסניא שגזלו מן נחום איש גם זו.

וראה עוד בגמרא (נדה לא.) דרש רב יוסף, מאי דכתיב: "אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני" (ישעיה יב. א). במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם שיצאו לסחורה, ישב לו קוץ לאחד מהן התחיל מחרף ומגדף, לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו. התחיל מודה ומשבח. לכך נאמר: "ישוב אפך ותנחמני". עיין שם. נמצינו למדין מכאן שלפעמים ה' עושה רעה לאדם שהיא לטובתו.

אי נמי יש לפרש בדרך דרש ורמז, "תאות צדיקים אך טוב", דהיינו שהצדיקים מתאוים לקבל היסורים, ראה בגמרא (בבא מציעא פד:) על רבי אלעזר ברבי שמעון היה קורא ליסורין, ואומר להם "אחי ורעי בואו". עיין שם. אך, מלשון כאב ויסורים, והמשיך טוב, רמז שהצדיקים שמקבלים יסורים, זה בעבורם טוב להתנקות לעולם הבא, כדאיתא בגמרא (קידושין מ:) אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, למה צדיקים נמשלים בעולם הזה? לאילן שכולו עומד במקום טהרה, ונופו נוטה למקום טומאה, נקצץ נופו, כולו עומד במקום טהרה. כך הקדוש ברוך הוא, מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה, כדי שיירשו העולם

הבא. שנאמר: "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד" (איוב ח. ז). ולמה רשעים דומים בעולם הזה? לאילן שכולו עומד במקום טומאה, ונופו נוטה למקום טהרה. נקצץ נופו, כולו עומד במקום טומאה. כך הקדוש ברוך הוא, משפיע להן טובה לרשעים בעולם הזה, כדי לטורדן ולהורישן למדריגה התחתונה. שנאמר: "יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות" (משלי יד. יב). עיין שם. וראה במסכת אבות (פרק ה משנה כד) בן הא הא אומר, לפום צערא אגרא. ועוד ידוע מה שאמרו חז"ל דהצער שהשם יתברך נותן לצדיקים בעולם הזה, זה כדי ליתן להם בעולם הבא שכר מושלם כמבואר בגמרא (תענית כה.) עיין שם. וראה במדרש תנחומא (יתרו טז) צריך אדם להיות שמח ביסורין יותר מן הטובה. שאפילו אדם בטובה כל ימיו, לא נמחל לו עבירות שבידו. ובמה נמחל לו, ביסורין. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה כט. ב) מייסרך ביסורין בעולם הזה, כדי לנקותך מעוונותיך לעתיד לבוא. ואפילו צער קטן, וגם ידוע שהיסורין בעולם הזה מכפרין לו לעולם הבא. ואפילו צער קטן, ראה בגמרא (ערכין טז:), ושם איתא: עד היכן תכלית יסורים? אמר מר בריא דרבינא, אפילו אם לבש בגדו וגילה שלבש אותו בצורה הפוכה, ומחמת זה נאלץ שוב לפושטו, ולחזור ללובשו. טירחא זו נחשבת ליסורים!. רבא אמר, אפילו אם רצה להוציא מכיסו שלש פרוטות, ובטעות יצאו לו שתים, וצריך שוב להכניס את ידו לכיסו, להוציא עוד מטבע. טירחא זו נחשבת ליסורים!. עיין שם. וראה במסכת דרך ארץ זוטא (פרק ט) הוי שמח ביסורין הבאין עליך, מפני שמצילין אותך מדינה של גיהנם. וראה בגמרא (עבודה זרה ד.) אמר רב פפי משמיה דרבא, מאי דכתיב: "ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע" (הושע ז. טו).? אמר הקב"ה: אני אמרתי איסרם ביסורין בעולם הזה כדי שיחזקו זרועותם לעולם הבא, ואלי יחשבו רע. עיין שם. וראה בגמרא (תענית ח.) אמר רבי יהושע בן לוי, כל השמח ביסורין שבאין עליו מביא ישועה לעולם עיין שם. וראה עוד בתנא דבי אליהו (סוף פרק ג) ושם אמרו: כל המודה ביסורים ושמח בהם, נותנים לו חיים בעולם הזה ובעולם שאין לו סוף עיין שם. וראה עוד בספרי דברים (פיסקא שי) דבר אחר זכור ימות עולם, אמר להם כל זמן שהקדוש ברוך הוא מביא עליכם יסורים תזכרו כמה טובות ונחמות עתיד ליתן לכם לעולם הבא.

אי נמי יש לפרש בדרך דרש ורמז, "תאות צדיקים אך טוב", דהיינו שהצדיקים מתאוים רק ללמוד "טוב" היא התורה הנקראת טוב, (ברכות ה.). ויש להסזכיר כאן את **המעשה** שהובא בספר "שאל אביך ויגדך", והא לך תוארו: האדמו"ר **מצאנז** זצ"ל סיפר בחודש אלול תשמ"ג את הדברים דלהלן: שמעתי בימי חורפי מפי הגאון הקדוש ר' **דוד טעבלי** זצ"ל, שחותנו סיפר לו ששמע מאב בית דין לעמברג, ששמע זאת מפי זקנו הגאון בעל

"ישועות יעקב", שמיד אחר נשואיו אכל מזונות על שולחן חותנו ביערוסלב. בהיותו שם בא להתפלל בבית המדרש דקהילת קודש יערוסלב והנה לפתע בערב יום הכיפורים בין השמשות, נכנס אדם זר לבית המדרש כולו אפוף אימה ויראה מפחד ה' ומהדר גאונו, ניגש מיד לפני התיבה מבלי ליטול רשות מהגבאים או כל מישהו אחר, ופתח בתפילה: "על דעת המקום ועל דעת הקהל" וכו', ובקול שואג כארי ובנעימות המשיך בתפילת "כל נדרי", כל זאת ללא קבלת רשות מהגבאים, ואף על פי שהיו שם בעלי תפילה קבועים, מכל מקום בליל היום הקדוש לא רצו להיכנס למחלוקת ולפיכך הבליגו. ובפרט לאור העובדה שתפילתו של אותו שליח ציבור אלמוני היתה בהתעוררות גדולה מאוד. עם תום תפילת "כל נדרי" המשיך האורח הזר בתפילת ערבית עם כל הפיוטים הנלוים אליה בקול אדיר וחזק עד סוף התפילה. אחר כך המשיך לעבור לפני התיבה גם בעת אמירת שיר היחוד, בסיומו המשיך ואמר במתינות ומתיקות נפלאה את כל ספר תהילים. לכשנסתיימה אמירת תהלים הפציע כבר השחר, והשליח ציבור עודנו עומד לפני ה' ופותח בתפילת שחרית. לאחריה עלה בעצמו לקרוא בתורה ושב לעבור לפני התיבה גם בתפילת מוסף. את הכל אמר בקול גדול ונעים ללא כל הפסקה. הציבור עמד משתומם לנוכח המחזה הזה, וחלקם החלו ללחוש מפה לאוזן בודאי אין שליח ציבור זה אלא מלאך, שכן אין זה בכח אנוש להתפלל ללא כל הפסקה החל מתפילת "כל נדרי" ולהמשיך כל הלילה, ואחר כך גם כל היום כולו בקול גדול ובהתעוררות עצומה.

אני בעצמי - המשיך בעל ה"ישועות יעקב" - לא ידעתי להחליט אם אדם הוא או מלאך, וחככתי בדעתי בזה. והנה מיד לאחר תפילת מוסף המשיך לתדהמת הכל בתפילת מנחה, ולאחריה ללא כל הפסקה בתפילת נעילה תקע בעצמו בשופר, וגם בערבית של מוצאי יום הכיפורים לא נטש את התיבה. בשעה זו נמנו וגמרו כולם כי לית דין בר נש אלא בודאי מלאך מן השמים הוא, שהרי בשום אופן אין בכוחו של אדם לבצע את כל מה שהתחולל לנגד עיניהם במשך ה"מעת לעת" האחרון. לאחר תפילת ערבית פנה השליח ציבור המופלא אל הקהל בברכה, וחותני ניגש אליו והזמינו להבדלה בביתו, כדרכו בהכנסת אורחים. האורח נענה להזמנה וסר לבית חותני. החלטתי להלוות אל האנשים החשובים - אמר בעל ה"ישועות יעקב" - כדי לראות במו עיני כיצד ינהג אותו "מלאך" בבית חותני. כאשר באו הביתה נתכבד האורח בהבדלה, גם אותה אמר בקול ובהתלהבות. אחר כך טעם מן היין ומיד אחרי כן צנח על הכסא שעמד לידו ונאנח ואמר שאינו חש בטוב, וביקש שיביאו לו משהו לחזק את ליבו. או אז, חשב בעל ה"ישועות יעקב" לעצמו שסוף סוף התברר שאינו מלאך, אך מסקנה זו התבדתה חיש מהר כאשר

הובאו לפניו מיני מגדנות או פירות והאורח דחה אותם מלפניו, ואמר שמבקש גמרא מסכת סוכה כדי לחזק את ליבו. ומיד החל ללמוד בחשק רב כל הלילה עד הבוקר. ה"ישועות יעקב" התחבא בחדרו מתחת למיטה כדי לעקוב אחרי מעשיו ונרדם שם. כאשר התעורר האיר כבר השחר והאורח עדיין בלימודו, עד שסיים את כל המסכת והלך מיד לתפילת שחרית. רק אחר נודע לו שהיה זה רבי **לוי יצחק מברדיטשוב** בעל ה"קדושת לוי" זכותו תגן עלינו. עד כאן שמעתי כאמור איש מפי איש עד ה"ישועות יעקב" - סיים האדמו"ר מצאנז את דבריו - ואמר: מה שיש לנו ללמוד ממעשה זה, לא עלך גדולתו וקדושתו של הגאון מברדיטשוב, אלא שאף על פי שתפילותיו היו בוקעות רקיעים ונתעלה בתפילותיו ביום הקדוש, מכל מקום במוצאי יום הכיפורים הרגיש עצמו חלוש וזקוק מאד לגמרא ותוספות... לבו לא ניזון לא מתפילותיו ולא מכוונותיו הנעלות בנעילה וכדומה. העיקר הוא הגמרא, וכמובא בספרי הקודש שהתורה הקדושה היא מזון הנפש. עד כאן. והרי הוא כמבואר.

יש מפזר ונוסף עוד וחושך מיושר אך למחסור. (יא. כד)

יש מפזר ונוסף סופי תיבות גמטריא עשיר. לרמוז להא דאיתא בגמרא (כתובות סו:) מלח ממון חסר. (הרוצה למלוח ממונו כלומר לגרום לו שיתקיים יחסרנו לצדקה תמיד וחסרונו זהו קיומו. רש"י). וראה עוד בגמרא (גיטין ז.) דרש רב עוירא, פעמים אמר לזה משמו של רב אמי, ופעמים אמרה לזה משמו של רב אסי, מאי דכתיב: "כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר וגו'" (נחום א. יב). אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכל שכן כשהם מרובים. מאי "וכן נגוזו ועבר"? תנא דבי רבי ישמעאל, כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצול מדינה של גיהנם. משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים, אחת גזוזה ואחת שאינה גזוזה, גזוזה עברה, ושאינה גזוזה לא עברה.

תיבת "יש" נוטריקון **יום שבת**. רמז שהמוציא הוצאות לשבת לכבוד השם יתברך, הקב"ה מחזיר לו כפלים לתושיה. וראה בגמרא (ביצה טו:) ובילקוט שמעוני נחמיה (רמז תתרעא) אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אמר לו הקב"ה לישראל, בני! לוו עלי וקדשו היום, והאמינו ואני פורע, דתנא רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה עד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבתות וימים טובים והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. עיין שם. וראה בתוספות (ביצה טו:) בדיבור המתחיל: "לוו עלי ואני פורע" שכתבו, והא דאמר (פסחים דף קיב.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות? הני מילי כשאין לו לפרוע. עיין שם.. וממעלת שכר המענגים את השבת שזוכים לעשירות. עיני צדיק תחזינה בגמרא

(שבת קיט.) **מעשה** ביוסף שהיה מכבד שבתות, והיה מתגורר לידו שכן גוי שהיו לו נכסים הרבה. אמרו החוזים בכוכבים לאותו גוי: כל הנכסים שלך, סופם שיפלו ביד זה היהודי יוסף שכנך, שהוא מכבד שבתות ביותר. הלך הגוי, ומכר כל נכסיו, וקנה בעדם מרגלית אחת, ועשה לו כובע של לבד, ושבצו במשבצות של זהב, וקבע בו מרגליות שהיו לו והמרגלית שקנה. יום אחד היה הגוי הולך על הגשר, באה הרוח והפריחה ממנו הכובע ונפל למים. ובלע אותו דג אחד. וצדו הדייגים את אותו דג, והביאוהו לעיר בערב שבת לעת ערב. אמרו: מי יקנה הדג בעת הזאת? אמרו להם: לכו והביאו הדג אצל יוסף, שהוא מכבד את השבת, והוא רגיל לקנות דגים. הלכו אצלו ומכרו לו את הדג, כשקרע את הדג, מצא בו המרגלית שאיבד שכנו הגוי. מכר יוסף את המרגלית בעד הון רב, פגע בו ההוא סבא, (עיין בירחון אור תורה טבת תשמט סימן מו, מה שכתב ידידנו הרב **דן אילון מחבר** הי"ו באורך ורוחב מפי סופרים וספרים שההוא סבא הוא אליהו עיין שם). ואמר לו: מי שמלוה לשבת שרוצה לכבדו, שבת פורע לו אחר כך. ועוד מסופר שם (בגמרא) על רבי חייא בר אבא, שסיפר שהתארח פעם אחת אצל בעל הבית בעיר לודקיא. והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם, ושש עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו, וקערות וכוסות וקתוניות וצלוחיות קבועות בו, ועליו כל מיני מאכל וכל מיני בגדים ובשמים. וכשמניחין אותו, אומרים הפסוק: "לה' הארץ ומלואה וגו'". וכשמסלקין אותו, אומרים הפסוק: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם". אמרתי לו: בני, במה זכית לכך? אמר לי: קצב הייתי, וכל בהמה שהיתה נאה, אמרתי: תהא זו לשבת!. אמר לו: אשריך שזכית לכך, וברוך המקום שזכך לכך! וכן אמרו (שם) עשירים שבשאר הארצות, במה הן זוכין? בשביל שמכבדין את השבת עיין שם.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות סג.) תניא, הלל הזקן אומר: בשעת מכניסין - פזר, בשעת המפזרים - כנס. ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו - פזר, שנאמר: "יש מפזר ונוסף עוד" (משלי יא. כד). עיין שם. וראה עוד בגמרא (מכות י.) רבינא אמר: כל האוהב ללמד בהמון (מרבה תלמידים. רש"י). לו תבואה. (לפי שעל ידיהם ירבה הפלפול ונותן לב לתרץ קושיותיהם. רש"י). והיינו דאמר רבי: הרבה תורה למדתי מרבותי, ומחבירי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולן. וראה עוד במדרש תנא דבי אליהו רבה (פרשה כה) דבר אחר הלא פרוס לרעב לחמך, אין לחם אלא דברי תורה, שנאמר: "הנה ימים באים נאם ה' והשלחתי רעב וגו'" (עמוס ח. יא), מיכן אמרו, יש בו באדם דברי תורה יפרנס לאחרין, כדי שתרבה חכמתו בידו, ומוסיפין לו עליה, כל העושה כן אינו נמנע מטובה העתידה לבוא עליהן לישראל לימות המשיח, עליו הוא אומר, "ושם

דרך אראנו בישע אלהים" (תהלים נ. כג), דרך, זו תורה, שנאמר: "בכל הדרך אשר צוה ה' אתכם תלכו" (דברים ה. ל), ישע, אין ישע אלא ימות המשיח, שנאמר: "קרוב צדקי יצא ישעי [וגו']" (ישעיה נא. ה), אבל יש בו באדם דברי תורה ואין מפרנסה לאחרים, לסוף שחכמתו מתמעטת בידו ואין מוסיפין לו עליה, עליו הוא אומר: "מונע בר יקבוהו לאום (משלי יא. כו). וראה עוד בגמרא (עירובין נג.) רבינא אמר: בני יהודה דגלו מסכתא - נתקיימה תורתן בידם, עיין שם. ועוד איתא בגמרא (שם נד.) ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: "לחייו כערוגת הבשם" (שיר השירים ה. יג). - אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה, וכבושם זה שהכל מתבשמין בה (שמלמד תורה לתלמידים. רש"י). תלמודו מתקיים, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים עיין שם. וראה עוד לרבינו **מנחם** בר **שלמה** לבית **מאיר** המאירי ז"ל, בחידושיו (עירובין נג.) שכתב, וזה לשונו: לעולם יהא החכם משתדל להשפיע חכמתו לזולתו שבזה למודו מתקיים ומצליח והוא שאמרו בני יהודה דגלו מסכתא נתקיים תלמודם בידם רצונו לומר שלמדו לזולתם והוא שאמרו לחייו כערוגת הבשם אם משים עצמו כערוגה שהכל דשין בה או שהכל מתבשמין הימנה תלמודו מתקיים בידו ויש מפרשים דגלו מסכתא כשהיו דורשין ברבים מודיעין מקודם באיזה ענין ובאיזו מסכתא הם דורשים כדי שירגישו השומעים ויעיינו בדבר עד שידעו להשיב ומתוך כך הענין יוצא לאמתו והרב מודה בדרך זה שנוח לו להיות תלמידיו משיבין לו כדי שיבא הענין לידי בירור והוא שדרשו דוד דגלי מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו שהרי היה גורם להם שלא יתביישו שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע שהיה מעמידם בחזקת רשעים ועמי הארץ. עכ"ל. וזהו רמז הכתוב: "יש מפזר", דהיינו כשהרב מפזר מתורתו לאחרים, לא יחשוש לביטול הזמן, שיכל ללמוד לבד ולדעת עוד תורה, אלא אדרבה זה גורם "ונוסף עוד", שיוסיף לעצמו ידיעות בתורה בזכות התלמידים שמחכימים אותו בסברותיהם. אולם "וחושך מיושר אך למחסור", דהיינו מי שחושך מללמד מתורתו לאחרים, ושומר הלימוד רק לעצמו, זה גורם לו לחסרון בלימודו, וכאמור. ושוב ראיתי כעת סמוך להדפסה במדרש (משלי יא. כד) אם ראית דור שהתורה חביבה עליהם, הוי מפזר תורה להם. וחושך מיושר אך למחסור. אם ראית דור שהם מבקשים לתורה ואין אתה מלמדן, סוף שהתורה מתחסרת ממך, למה, שמתוך שאתה מלמד אתה לומד, שנאמר: "נפש ברכה תדושן ומרוה גם הוא יורה" (משלי יא. כה). "ישמע חכם ויוסף לקח"! שש אנכי שהנחני ה' יתברך, בדרך אמת. **יש מפזר ונוסף עוד**. אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במדרש (ויקרא רבה ה. ד) מתן אדם ירחיב לו (משלי יח. טז) **מעשה** בר' אליעזר ור' יהושע ורבי עקיבא שהלכו לחולות

אנטוכיא לעסק מגבת צדקה לחכמים והיה שם אדם שהיה שמו אבא יודן, והיה נותן פרנסה בעין טובה, פעם אחת ירד מנכסיו, וראה רבותינו שם שבאו לאסוף צדקה, ונתכרכמו פניו הלך לו אצל אשתו שתתן לו עצה, אמרה לו אשתו מפני מה פניך חולניות אמר לה רבותי כאן ואיני יודע מה לעשות כשאין לי צדקה לתת. אשתו שהיתה צדקת ממנו אמרה לו לא נשאר לנו אלא שדה פלוני בלבד לך מכור חציה ותנה להן. הלך ומכר חציה ונתנה להן. התפללו עליו ואמרו המקום ימלא חסרונך. לאחר ימים הלך לחרוש בחצי שדהו עם כשהוא חורש נפתחה הארץ לפניו ונפלה פרתו שם ונשברה רגלה ירד להעלותה והאיר הקב"ה עינו ומצא שם אוצר אמר לטובתי נשברה רגל פרתי. שהרי על ידי זה נתגלה לו האוצר. בחזירת רבותינו לשם שאלו עליו ואמרו מה אבא יודן עושה בעסקיו, (כי רצו לדעת האם תפלתם התקבלה). אמרו להם: אבא יודן, יש לו עבדים, עיזים, גמלים, שורים מי יכול לראות את סבר פניו של אבא יודן, מרוב שהוא עשיר וחשוב ומוקף במשרתים, כיון ששמע אבא יודן שהגיעו רבותיו, מיד יצא אליהם. ושאלו אותו לשלומו, אמר להן עשתה תפלתכם פירות ופרי פירות אמרו לו חייך אע"פ שנתנו אחרים יותר ממך לך כתבנו בראש נטלוהו והושיבוהו אצלן וקראו עליו זה הפסוק מתן אדם ירחיב לו, עיין שם. וכן הוא בתלמוד ירושלמי הוריות (פרק ג הלכה ד) עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "יש מפזר", צדקה, והשכר הוא "ונוסף עוד", שזוכה שנוסף לו עוד, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (שבת קיט.) עשר בשביל שתתעשר.

אי נמי יש לרמוז בזה **המעשה** דאיתא בתלמוד ירושלמי פסחים (פרק ד הלכה ט) על רבי עקיבא שהלך עם אחד החכמים לעיר אחת להתרים את תושביה לצדקה. באו וביקשו להכנס לביתו של אדם אחד ששמו בן מביא יין (ובגמרא פסחים נז. נקרא שמו בן בוהיין עיין שם). שמעו את קולו של הבן שאומר לאביו: מה נקנה היום לארוחה? השיב לו האב: תקנה ירק זול הנקרא עולשין, ולא ירק טרי של היום אלא ירק כמוש של אתמול, שהוא זול יותר. שמעו זאת החכמים, ואמרו שכנראה אין לו עתה מעות, הניחוהו והלכו להם. לאחר שגמרו להתרים את האחרים - חזרו ובאו לפניו. אמר להם: מדוע לא באתם אצלי בתחילה כמנהגכם? אמרו לו: באנו כבר אליך, ושמענו מה שאמרת לבנך... אמר להם: מה שביני ובין בני ביתי - יודעים אתם. אבל מה שביני ובין בוראי - אין אתם יודעים (כלומר, אף על פי שמקמץ אני בהוצאות הבית, אינני מקמץ בהוצאות צדקה). ואף על פי כן לכו ואמרו לאשתי שתתן לכם מידה אחת של דינרים. הלכו החכמים לאשתו ואמרו לה שבעלה אמר שהיא תביא להם מידה אחת של דינרים. שאלו אותם. מה אמר לכם? מידה גדושה או מחוקה? השיבו לה: הוא אמר לנו מידה סתם ולא פירש לנו אם מחוקה

או גדושה. אמרה להם: אני אתן מידה גדושה, ואם הוא חשב על מידה גדושה - הרי עשיתי כרצונו, ואם לאו - אנכה את הגודש מכתובתי . כיון ששמע בעלה כך - כפל לה כתובתה. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "יש מפזר", צדקה, והשכר הוא "ונוסף עוד", דהיינו שזוכה שנוסף לו עוד, וכמו המעשה הנזכר שזכתה אותה אשה צדקת שנכפלה לה כתובתה.

אך למחסור. אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (ברכות נח:) אמר רב אנחה שוברת חצי גופו של אדם, שנאמר: "ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים וגו'" (יחזקאל כא. יב). ורבי יוחנן אמר: אף כל גופו של אדם, שנאמר: "והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה [כי באה] ונמס כל לב וגו'"! (יחזקאל כא. יג). עיין שם. וזהו "אך", לשון אנחה, זה גורם "למחסור", שמחסיר מגופו של אדם וכאמור.

מונע בר יקבוהו לאום וברכה לראש משביר. (יא. כו)

איתא בגמרא (סנהדרין צא: ושם צב.) אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא: כל המונע הלכה מפי תלמיד, אפילו עוברין שבמעי אמו מקללין אותו, שנאמר: "מונע בר יקבהו לאום" (משלי יא. כו). ואין לאום אלא עוברין, שנאמר: "ולאם מלאם יאמץ" (בראשית כה. כג), ואין קבה אלא קללה, שנאמר: "מה אקב לא קבה אל" (במדבר כג. ח), ואין בר אלא תורה, שנאמר: "נשקו בר פן יאנף" (תהלים ב. יב). עולא בר ישמעאל אומר: מנקבין אותו ככברה, כתיב הכא "יקבהו לאום" (משלי יא. כו) וכתיב התם "ויקב חר בדלתו" (מלכים ב' יב. י). ואמר אביי, כי אוכלא דקצרי. ואם למדו מה שכרו? אמר רבא אמר רב ששת: זוכה לברכות כיוסף, שנאמר: "וברכה לראש משביר" (משלי יא. כו). ואין משביר אלא יוסף, שנאמר: ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ. (בראשית מב. ו). עד כאן. וראיתי למעלת ידידנו הגאון הרב **שמעון חיראר**י נר"ו בספרו ישמח לבי שכתב לשאול מה הקשר בזה שזוכה המלמד לברכת יוסף, ותרץ, כי כך היא מדת יוסף, ללמד זולתו, ומה שלא יודעים, כדאיתא בגמרא (תענית ט:) אל תרגזו בדרך, אמר רבי אלעזר, אמר להם יוסף לאחיו, אל תתעסקו בדבר הלכה, שמא תרגז עליהם הדרך... במתניתא תנא, אל תפסיעו פסיעה גסה, והכנסו חמה לעיר וכו' עיין שם. הרי שהוא למד את אחיו. מה שלא יודעים, ולכן התופס את מדתו, יתברך, בברכותיו. והנה אמרו בתנא דבי אליהו, כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, וכשהוא גם למד אחרים, מדה כנגד מדה לא בטלה, זוכה ומלמדה שם בעולם הבא. ובעצם דברי יוסף הקשו המפרשים זכרונם לברכה, מדוע לא אמר להם זה בפעם הראשונה. ואולי יש לומר, בפעם הראשונה שהיו חשודים בריגול, לא יתעסקו בהלכה, כי שמעתתא

צריכא צילותא כיומה דאסתנא (עירובין סה.). לא כן עכשיו ששמחים. עיין שם. ולענ"ד נראה לתרץ הטעם שלא אמר יוסף להם בפעם הראשונה את ההלכה הזו? **א**. כי מסתמא אם היה אומר להם את ההלכה הזו בפעם הראשונה היו יכולים לגלות שהוא יוסף. והוא רצה להתנכר אליהם, לבחון אם הם מרגלים אם לאו. **ב**. יש לומר בפשיטות לפי מה שכתב **רש"י** ז"ל (בראשית מה. כד) על פסוק: אל תרגזו בדרך - וגו', וזה לשונו: ולפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתווכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר, אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו עיין שם. ולכן מטעם זה ראה לנכון להזהירהם על זה רק עכשיו כשהוא התגלה עליהם, ובפעם הראשונה לא חשש לזה. ובחידושי על התורה (כתב יד) הארכתי בענין זה בס"ד. ואכמ"ל.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (תמורה טז.) אתה אומר: "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" (משלי כט. יג). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר פרנסני! אם מפרנסו מוטב, ואם לאו, "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" (שם כב. ב). מי שעשהו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר. עוד נקדים מה דאיתא במדרש (ויקרא רבה לד. טז) אמר ר' יהודה ברבי סימון, העני הזה יושב ומתרעם מה אני ומה פלוני, פלוני יושב בביתו ואני יושב לי כן, פלוני ישן על מיטתו ואני ישן על הארץ, ועמדתה אתה ונתתה לו, מעלה אני עליך כאילו נתתה שלום ביני לבינו, דכתיב: "או יחזק במעוזי יעשה שלום לי" (ישעיה כז. ה). עד כאן. וזהו רמז הכתוב: "מונע בר יקבוהו לאום", דהיינו מי שמונע בר תבואה מלתת לעני, אז זה גורם שהעני מתרעם עליו לפני הקב"ה וגורם לו קללה בנכסיו, אולם "וברכה לראש משביר", מי שהוא זן ומפרנס לעניים זוכה לברכה. ושוב מצאתי כעת סמוך להדפסה במדרש (בראשית רבה צא. ה) דבר אחר וירא יעקב כי יש שבר במצרים, כתיב (משלי יא. כו) מונע בר יקבוהו לאום וברכה לראש משביר, מונע בר יקבוהו לאום, זה פרעה, וברכה לראש משביר, זה יוסף, יקבוהו לאום, זה פרעה שגנז התבואה בשני רעבון והיו הבריות מקללין אותו, אבל יוסף זן את העולם בשני רעבון כרועה הזה שמנהיג את צאנו, עליו אמר דוד: "רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף" (תהלים פ. ב). עיין שם.

תיבת "בר" נוטריקון **ב**לעם **ר**שע. רמז למה שאמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא, נספחים א - וזאת הברכה) דבר אחר: "מונע בר" (משלי יא. כו), זה בלעם הרשע שהוא מונע מלברך את ישראל. יקבוהו לאום (שם), יעשה אירה לאומות. וברכה לראש משביר (שם), זה משה שבירך את ישראל בעין טובה.

וכעלה צדיקים יפרחו. (יא. כח)

כד הוינא טליא שמעתי בחג השבועות (אולי בשנת תשנ"ב), ממעלת מורי ורבי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** נר"ו, שפירש, שהחידוש הוא שהצדיקים אפילו שהם קטנים כעלה הם יפרחו. עכ"ד. ואמרתי אבנה ממנו לפרש בס"ד, שהצדיקים דוקא שהם מתנהגים במידת הענוה, ומחשיבים עצמם כעלה, אז יפרחו, ועל דרך מה דאיתא בגמרא (ערובין יג.) כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (א קכב:) מאן דאיהו זעיר {קטן בעיניו} איהו רב {הוא גדול}. ומאן דאיהו רב איהו זעיר עיין שם. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה א. ה) וכן הלל אומר, השפלתי היא הגבהתי. הגבהתי היא השפלתי.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא במדרש משלי על פסוק: "חנוך לנער על פי דרכו" (משלי כב. ו). רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר אומר אם חנכת בנך עד שהוא נער בדברי תורה הוא מתגדל בהם והולך, שנאמר גם כי יזקין לא יסור ממנה. וכו' עיין שם. והנה ידוע דקנה הוא רמז לעץ שהוא עדיין קטן ורך כקנה, ובזמן זה כשמתחבר אליו ומחנך אותו מגיל קטן זה ישפיע עליו שיהיה גדול יהיה רב בעה"ו. כיון שחינך אותו מגיל צעיר. נמשך לזה ביאור הפסוק: מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי. (שמות כב. כח). ויובן בהקדים מה שפירשו חז"ל הפסוק "מראשית עריסותיכם תתנו לה'". (במדבר טו. כא) היינו שהבן כשעודנו תינוק צריך להביאו לבית ה' וכמ"ש חז"ל במסכת אבות (פרק ב משנה ח) רבי יהושע בן חנניה אשרי יולדתו. וביארו המפרשים ז"ל, הטעם כי היתה אמו מביאה אותו כשהיה קטן בעריסה לבית המדרש כדי שישמע דברי תורה. כמבואר בירושלמי יבמות (פרק א הלכה ו). וזה שאמר מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי היינו בכו"ר מלשון ביכורים שעיניינו בתחילה, כשהבן עודנו קטן קודם שיגדל תתן לי. וכדכתיב: (במשלי כב. ו) "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה", **ויש** להזכיר כאן **הסיפור** שראיתי בירחון "אור תורה" טבת תשמ"ג במדור מגדולי ישראל על מוה"ר הדיין המצויין הגאון הרב **מצליח מאזוז** זצ"ל והי"ד. (מח"ס שו"ת "איש מצליח" ד"ח. ועוד לו רבות בכתובים). כי פעם התלונן איש בפניו ושפך את מרי שיחו על בנו שאינו הולך בדרך טובה וכו'. להפתעתו ענה לו בשאלה: כמה גובהו של בנך? השיבו מטר שישים. שאלו עוד: כשנולד כמה היה גבהו? אמר לו: ארבעים ס"מ. השיבו רבינו: לו חיננכת אותו מעת היותו בגובה ארבעים ס"מ לא היית סובל כשגבהו מטר שישים. עיין שם. ודברי פי חכם חן ושפתיים ישק. וראה עוד בזה באורך וברוחב בספרי הקטן מעשה נסים- עשה לך רב, (בביאור משנת עשה לך רב וקנה לך חבר, אופן קג,

וצרף לכאן). וזהו רמז הכתוב: "וכעלה צדיקים יפרחו",שהצדיקים כשהם כעלה אפשר אז לכוין אותם שיפרחו צדיקים וכאמור.

הן צדיק בארץ ישולם אף כי רשע וחוטא. (יא. לא)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, בהקדים מה דאיתא במדרש (שמות רבה טו. ז) על פסוק: "הן עם לבדד ישכון" (במדבר כג. ט) מהו הן כל האותיות מזדווגין חוץ מב' אותיות הללו כיצד א"ט הרי י' ב"ח הרי י' ג"ז הרי י' ד"ו הרי י"י נמצא ה' לעצמה וכן האות הנ' אין לה זוג י"צ הרי ק' כ"פ הרי ק' ל"ע הרי ק' מ"ס הרי ק' נמצא נ' לעצמה אמר הקדוש ברוך הוא כשם ששני אותיות הללו אינן יכולין להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמן כך ישראל אינן יכולין להדבק עם כל העובדי כוכבים ומזלות הקדמונים אלא לעצמן מפורשים עיין שם. והנה אמרו חז"ל בתלמוד ירושלמי מסכת פאה (פרק א הלכה א) ...אבל דורו של אחאב עובדי עבודה זרה היו ועל ידי שלא היה להן דילטורין היו יורדים למלחמה ונוצחין עיין שם. וזה שאומר הכתוב: "הן צדיק בארץ", היינו שכיון שהוא מתנהג באחדות הרמוזה בתיבת "הן", "ישולם אף כי רשע וחוטא", מקבל שכרו בעולם הזה לנצח במלחמות הגם שהוא רשע וחוטא. וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש, "הן צדיק בארץ ישולם" רמז שהצדיקים שמקבלים יסורים הקב"ה משלם להם העונש, להתנקות לעולם הבא, כדאיתא בגמרא (קידושין מ:) אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, למה צדיקים נמשלים בעולם הזה? לאילן שכולו עומד במקום טהרה, ונופו נוטה למקום טומאה, נקצץ נופו, כולו עומד במקום טהרה. כך הקדוש ברוך הוא, מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה, כדי שיירשו העולם הבא. שנאמר: "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד" (איוב ח. ז). ולמה רשעים דומים בעולם הזה? לאילן שכולו עומד במקום טומאה, ונופו נוטה למקום טהרה. נקצץ נופו, כולו עומד במקום טומאה. כך הקדוש ברוך הוא, משפיע להן טובה לרשעים בעולם הזה, כדי לטורדן ולהורישן למדריגה התחתונה. שנאמר: "יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות" (משלי יד. יב). עיין שם. וזהו "אף כי רשע וחוטא", בגלל שעשה הצדיק איזה חטא הוא נענש על זה בעולם הזה.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש, בהקדים מה דאיתא בזוהר חדש (בראשית כב.) ר' תנחום פתח בהאי קרא הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיה נז. א) תמן תנינן כשהקב"ה מסתכל בעולם ורואה שאין בני אדם זכאין ורשעים הרבה פורחים בעולם אזי עושה דין בעולם. עיין שם. והיינו שהקב"ה לוקח את הצדיק מפני שיש הרבה חוטאים, והוא מכפר על הדור, וזהו רמז הכתוב: "הן

צדיק בארץ ישולם" דהיינו שהצדיק מסלק מן העולם, זה בגלל "אף כי רשע וחוטא", דהיינו בגלל הרשעים שחוטאים, הקב"ה לוקח את הצדיקים לכפר על הדור וכאמור.

פרק יב

טוב יפיק רצון מה'. (יב. ב)

הנה תיבת טוב היא כינוי לתורה (ברכות ה.). ובא לרמוז שהמקיים את התורה שהיא רצונו של השי"ת יזכה שהוא "יפיק רצונו מה'", דהיינו שיוציא רצון מהשם יתברך שהקב"ה גם יקיים את רצונו. וכדאיתא במסכת אבות (פרק ב משנה ד) הוא היה אומר (רבן גמליאל), עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך.

אי נמי טוב כינוי לתורה וכנ"ל, והמשיך "יפיק רצון מה'", רמז שצדיק שהוא בעל תורה תפלתו נשמעת, ומבטל גזרתו של הקב"ה, וראה בגמרא (מועד קטן טז:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: (שמואל ב' כג. א) נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על - נאם דוד בן ישי, שהקים עולה של תשובה. (שמואל ב' כג. ג). אמר אלהי ישראל לי דבר צור ישראל מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים, מאי קאמר? אמר רבי אבהו, הכי קאמר: אמר אלהי ישראל: לי דבר צור ישראל, אני מושל באדם, מי מושל בי - צדיק. שאני גוזר גזרה ומבטלה. עיין שם. והרי הוא כמבואר.

לא יכון אדם ברשע ושורש צדיקים בל ימוט. (יב. ג)

ראיתי להרב **פנחס סעדון** ז"ל בספרו פסקי הראש (אות ל) שרמז לפי דרכו **לא יכון אדם ברשע** ראשי תיבות לאבי. ואפשר עוד שבא לרמוז שאדם הרוצה להנצל מן היצר הרע יראה דמות אביו לנגד עיניו וימנע מן העברה, וכדאיתא בגמרא (סוטה לו:) תנא דבי ר' ישמעאל, אותו היום יום חגם, היה והלכו כולן לבית עבודת כוכבים שלהם, והיא אמרה להן, חולה היא, אמרה אין לי יום שניזקק לי יוסף כיום הזה ותתפשהו בבגדו לאמר וגו' באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון אמר לו יוסף עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות דכתיב ורועה זונות יאבד הון מיד ותשב באיתן קשתו. עיין שם.

צדיקים **ב**ל ראשי תיבות גמטריא במאכל. רמז להא דאיתא בגמרא (חולין ה:) השתא בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן. וכתבו התוספות בדיבור המתחיל: צדיקים, אומר רבי יצחק, דדוקא במידי דאכילה אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם דגנאי הוא לצדיק שיאכל דבר אסור עיין שם.

הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד. (**יב.** ז)
תיבת רשעים אותיות **עשירים**. ויובן בהקדים בא מה שידוע כי לפעמים הרבה עושר גורם לרעת האדם שח"ו יהיה בבחינת "וישמן ישורון ויבעט", שעל ידי העושר יעשה ח"ו חטאים. וראה בגמרא (ברכות לב.) ודי זהב, מאי ודי זהב? אמרי דבי רבי ינאי, כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די - הוא גרם שעשו את העגל. אמרי דבי רבי ינאי: אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר. אמר רבי אושעיא: משל, לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו. אמר לה: מי גרם ליך שתהא מבעטת בי - אלא כרשינין שהאכלתיך. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: משל, לאדם אחד וכו', אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת: היינו דאמרי אינשי מלי כריסיה זני בישי, שנאמר: "כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני" (הושע יג. ו). רב נחמן אמר, מהכא: "ורם לבבך ושכחת את ה'" (דברים ח. ו). ורבנן אמרי, מהכא: "ואכל ושבע ודשן ופנה" (דברים לא. כ). עיין שם. והיינו כשיהפוך את הרשעים מעושרם, יהיו עניים ואז "ואינם", דהיינו שלא יחטאו יותר וכאמור.
אי נמי יש לפרשו להיפך, תיבת רשעים אותיות **עשירים**. דהיינו שהקב"ה יעשה את הרשעים עשירים, וכך הם יטיבו דרכם ויעשו תשובה, כי פעמים שהעניות מעברת את האדם על דעת קונו, רחמנא ליצלן, כדאיתא בגמרא (עירובין מא:) תנו רבנן: שלושה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו, אלו הן: עובדי כוכבים, ורוח רעה, **ודקדוקי עניות**. עיין שם.
אי נמי יש לפרש בדרך דרש ורמז, תיבת רשעים אותיות עשירים. והיינו שהקב"ה יתן לרשעים שכרם בעולם הזה כדי שלא יקבלו שכרם בעולם הבא, ועיני צדיק תחזינה בגמרא (קידושין מ:) אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, למה צדיקים נמשלים בעולם הזה? לאילן שכולו עומד במקום טהרה, ונופו נוטה למקום טומאה, נקצץ נופו, כולו עומד במקום טהרה. כך הקדוש ברוך הוא, מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה, כדי שיירשו העולם הבא. שנאמר: "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד" (איוב ח. ז). ולמה רשעים דומים בעולם הזה? לאילן שכולו עומד במקום טומאה, ונופו נוטה למקום טהרה. נקצץ נופו, כולו עומד במקום טומאה. כך הקדוש ברוך הוא, משפיע להן טובה לרשעים בעולם הזה, כדי לטורדן ולהורישן למדריגה התחתונה. שנאמר: "יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות" (משלי יד. יב). עיין שם. אולם "ובית צדיקים יעמוד", שכרם יהיה מושלם לעולם הבא וכאמור.

עובד אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים חסר לב. (**יב. יא**)
אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, על פי מה דאיתא בגמרא (בבא מציעא לח.) אמר רב כהנא: אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו. ולכן כשהוא עובד אדמתו "ישבע יותר", ממה שהוא אוכל אצל אחרים.
אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז מה שכתב **הרמב"ם** ז"ל (פרק ד מהלכות דעות הלכה ב) וזה לשונו: לא יאכל אדם עד שילך קודם אכילה עד שיתחיל גופו לחום, או יעשה מלאכתו או יתיגע ביגע אחר, כללו של דבר יענה גופו וייגע כל יום בבקר עד שיתחיל גופו לחום וישקוט מעט עד שתתישב נפשו ואוכל, עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "עובד אדמתו ישבע לחם", דהיינו שקודם שישבע ויאכל מהלחם, צריך להיות "עובד אדמתו", דהיינו לעבוד ולהתיגע וכאמור.
ומרדף ריקים חסר לב. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, תיבת לב רומזת לציצית שיש בה ל"ב חוטין. וידוע כי הציצית מגינה על האדם מן העבירה. ראה בגמרא (מנחות מד.) **מעשה** באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה. שיגר לה ארבע מאות זהובים, וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח, נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח. אמרה היא: יכנס. נכנס, הציעה לו ז' מטות שש של כסף ואחת של זהב. ובין כל אחת ואחת סולם של כסף, ועליונה של זהב. עלתה וישבה על גבי עליונה כשהיא ערומה, ואף הוא עלה לישב ערום כנגדה. באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו. נשמט וישב לו על גבי קרקע, ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע. אמרה לו: גפה של רומי! (גפה של רומי - נשבעה בחיי המלך שהוא שרה של רומי. רש"י). שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית ביי? אמר לה: העבודה! שלא ראיתי אשה יפה כמותך. אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתיב בה: "אני ה' אלהיכם" (במדבר טו. מא). **שתי פעמים.** (בפסוק אחרון - של פרשה (במדבר טו) כתיב ב' פעמים אני ה' אלהיכם אחד בראשו ואחד בסופו. רש"י). אני הוא שעתיד ליפרע, ואני הוא שעתיד לשלם שכר. עכשיו נדמו עלי כד' עדים. אמרה לו: איני מניחך עד שתאמר לי מה שמך, ומה שם עירך, ומה שם רבך, ומה שם מדרשך שאתה למד בו תורה. כתב ונתן בידה. עמדה וחילקה כל נכסיה **שליש למלכות,** (שליש למלכות - שיניחנה להתגייר. רש"י). **ושליש לעניים, ושליש** נטלה בידה, חוץ מאותן מצעות ובאת לבית מדרשו של ר' חייא. אמרה לו: רבי! צוה עלי ויעשוני גיורת. אמר לה: בתי! שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים? הוציאה כתב מידה ונתנה לו. אמר לה: לכי זכי במקחך. אותן מצעות שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר

(אותן מצעות - לא מכרה והביאתן והוא היה מתן שכרו בעולם הזה. רש"י). זה מתן שכרו בעולם הזה ולעולם הבא איני יודע כמה עיין שם. וראה עוד בגמרא (מנחות מג:) רבי אליעזר בן יעקב אומר, כל שיש לו תפלין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הכל בחיזוק שלא יחטא. שנאמר "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת ד). ואומר "חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם" (תהלים לד. ח). עיין שם. ובא לרמוז שמי שרודף אחרי הריקים מהמצוות וח"ו נכשל בעבירה, זה בעבור שחסר לו לב, זה הציצית שתגן עליו מן העבירה. וכנ"ל.

אי נמי יש לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שכתב הרב **כרוב ממשח** ז"ל, (ערך תורה אות קנד) דתיבת לב היא כינוי לתורה עיין שם. עוד נקדים מה שכתב **הרמב"ם** ז"ל (פרק כב מהלכות איסורי ביאה הלכה כא) יתרה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה - שאין מחשבת עריות מתגברת, אלא בלב פנוי מן החכמה עיין שם. ולכן שחסר לו לב היא התורה, הוא רודף אחרי אנשים רקים ופוחזים רחמנא ליצלן.

ויצא מצרה צדיק. (יב. יג)

ויצא **מצרה צ**דיק ראשי תיבות גמטריא קול ממון עניו. ובא לרמוז שבזכות דברים לרמוז דבעבור ג' דברים אלו ניצול הצדיק מן המיתה. **קול**- כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת ל.) **במעשה** של דוד המלך ע"ה, שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ויצא דוד לבחוץ לראות, ונשברה המדרגה ונפל ונטל נשמתו עיין שם. וראה בגמרא (מכות י.), ושם איתא: דדברי תורה קולטין ממלאך המות, **ומספרת** הגמרא (שם) על רב חסדא שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ופסק רב חסדא מלימודו ויכול לו עיין שם. וראה בגמרא (בבא מציעא פו.) סיפור דומה ברבה בר נחמני עיין שם. וראה עוד בגמרא (ראש השנה יח.) תנו רבנן: משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה. באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם: שמא ממשפחת עלי אתם, דכתיב ביה: "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים" (שמואל א' ב. לג). לכו ועסקו בתורה וחיו. הלכו ועסקו בתורה וחיו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו עיין שם. וזהו אצלי רמז המשנה באבות (פרק ב משנה ז) מרבה תורה מרבה חיים. והיינו שעל ידי שמרבה בלימוד התורה מרבה חיים כי אין מלאך המות יכול ליטול נשמתו בזמן שלומד תורה וכאמור. וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה עיין שם. **ממון**- דהיינו צדקה, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (בבא

בתרא י.) הוא היה אומר, (רבי יהודה), עשרה דברים קשים נבראו בעולם. הר קשה, ברזל מחתכו. ברזל קשה, אש מפעפעו (מרכבו. רש"י). אש קשה, מים מכבין אותו. מים קשים, עבים סובלין אותם. עבים קשים, רוח מפזרתן. רוח קשה, גוף סובלו.
(כל הגוף מלא רוח. רש"י). גוף קשה, פחד שוברו. פחד קשה, יין מפיגו. יין קשה, שינה מפכחתו. ומיתה קשה מכולם. וצדקה מצלת מן המיתה. שנאמר: "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). עיין שם. **ומסופר** בגמרא (בבא בתרא יא.) תניא, אמרו עליו על בנימין הצדיק, שהיה ממונה על קופה של צדקה. פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת, אמרה לו: רבי, פרנסני! אמר לה: העבודה! (לשון שבועה) אין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו: רבי! אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעת בניה מתים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! אתה אמרת (מתורתך למדנו לפיכך נברא האדם יחידי לומר לך, - ראוי לכתוב את כל המאמר המובחר בשורה הבאה אחר אולם מלא. רש"י). כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו?! מיד, קרעו לו גזר דינו. תנא, הוסיפו לו על שנותיו כ"ב שנים. ועיין עוד במדרש (ויקרא רבה לד. ב) כל מי שנותן פרוטה לעני, הקדוש ברוך הוא, נותן לו פרוטות. וכי פרוטה נותן לו? והלא לא נותן לו אלא נפשו. הא כיצד, היתה ככר בעשרה פרוטות, ועני עומד בשוק ואין בידו אלא ט'. ובא אחד ונתן לו פרוטה, ונטל ככר ואכלה ושבה נפשו אליו. אמר הקדוש ברוך הוא, אף אתה, בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופה אני משיבה לך. וכן הוא במדרש מדרש תנחומא משפטים (סימן ו אות ו) אם כסף תלוה וגו'. פתח בה ר' תנחומא מלוה ה' חונן דל (משלי יט. יז), כל מי שהוא מלוה לעני, כביכול כאילו מלוה להקב"ה, מלוה ה' חונן דל [וגמולו ישלם לו] (שם), אמר ר' פנחס הכהן בר חמא מהו וגמולו ישלם לו, אמר הקב"ה נפש של עני היתה מבקשת לצאת והחייתה, חייך שאני מחזיר לך נפש תחת נפש, למחר בנך או בתך באים לידי חובה או לידי מיתה, ונזכר להם, ואתן להם נפש תחת נפש, עיין שם.
וראה עוד כיוצא בזה בזוהר הקדוש (פקודי רנה.) ושם מבואר: דבב' דברים נחשב שאדם כביכול מלוה להקב"ה, והקב"ה יתן לו כפל כפלים מכל מה שהוציא, **א**) כשמרחם על העני. **ב**) כשמוציא הוצאות בשביל שבתות ומועדים. עיין שם. וראה עוד בזוהר הקדוש (וירא קט.). (מתורגם ללשון הקודש), רבי חייא אומר: כל אדם שהוא צר עין כלפי העני, ראוי הוא שלא יחיה בעולם. ולא עוד, אלא שאין לו חיים לעולם הבא. וכל מי שהוא פזרן כלפי העני, ראוי הוא שיחיה בעולם ויעמוד העולם בגללו, ויש לו חיים ואורך חיים לעולם

הבא. עד כאן. וראה עוד בתנא דבי אליהו רבה (פרשה יא)... אין לך סם חיים למלאך המות אלא מדת צדקה בלבד, שנאמר כי יגרתי וגו' (דברים ט. יט). ושנו חכמים במשנה, שכל המקיים נפש אחת מעלין עליו כאילו קיים עולם מלא (סנהדרין פרק ד משנה ה), ואומר מתן בסתר יכפה אף [וגו'] (משלי כא. יד). **מעשה** בשתי משפחות של כהנים שבאו לפני רבן יוחנן בן זכאי, אמרו לו, רבי בנינו מתים בני שמונה עשרה ובני חמש עשרה ובני שתים עשרה, אמר להן, לא הייתם אלא ממשפחת בני עלי דכתיב ביה, וכל מרבית ביתך ימותו אנשים (שמואל א' ב. לב). אמרו לו, רבי ומה עלינו לעשות, אמר להן, כיון שמגיע בן לפירקו ראו כמה דמיו ותנו צדקה, ויבא מה שכתוב בו, וצדקה תציל ממות (משלי י. ב.), ויציל את מי שכתוב בו, וכל מרבית ביתך ימותו אנשים, הלכו ועשו כן, והצילו את עצמן מן המיתה. וכו' עיין שם. **עניו** -כדאיתא בגמרא (חגיגה ד.) **מעשה** שמלאך המות היה מצוי אצל רב ביבי בר אביי, ופעם אמר מלאך המות לשלוחו: לך והבא לי האשה ששמה מרים, שהיא מקלעת שער של הנשים. הלך והביא לו האשה ששמה מרים שהיא מגדלת התינוקות. אמר לו: הלא אמרתי לך להביא לי אשה את מרים שמקלעת שער של הנשים. אמר לו: אם כן שטעיתי, אחזירנה ותחיה. אמר לו המלאך: הואיל והבאת אותה תהיה למנין... ושם אמרו ששנות מרים מגדלת התינוקות הנותרים שהיה לה עוד זמן לחיות נותנים לתלמיד חכם שמעביר על מידותיו דהיינו עניו. עיין שם. וראה עוד בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם.

אי נמי "מצרה", היינו מן הצרות, שניצול בזכות התורה והממון והענוה, **תורה**- כמו שאמרו חז"ל במדרש (בראשית רבה סה. כ) בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת לך לך (סימן יא) ...., אמר ליה הקב"ה אתה עסקת בתורתי חייך שאני מגן לך כשם שהמגן אוחז החרב אפילו זורקים בו חצים ואבנים המגן מקבלם כך אני מגן לך ולא לך בלבד אלא אף לבניך אם יהיו עוסקין בתורתי כשם שעסקת אתה כך אני נעשה להם כמגן שנאמר: אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו (שמואל ב' כב. לא). לכך נאמר מגן להולכי תם. ועוד אמרו חז"ל במדרש (רבה פתיחתא דאיכה אות ב) אימתי העובדי כוכבים גוזרים גזירה וגזירתם מצלחת? בשעה שישראל משליכין דברי תורה לארץ עיין שם. וראה עוד בגמרא (מכות י.) א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" (תהלים קכב. ב). מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה. עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת משפטים (סימן יח)... א"ל הקב"ה הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך ולכל מי

ששמר את התורה כיוצא בך, אמר רבי שמעון בן לקיש, כתיב באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה (תהלים צא. ד). א"ל צנה נעשה לך ולכל מי ששמר את התורה כיוצא בך צנה וסוחרה אמתו, לפיכך לשמרך בדין הוא שישמרך, עיין שם. **ממון** היינו צדקה, ראה בגמרא (בבא בתרא ט.) אמר רבי אלעזר, גדול המעשה (טורח המעשים את חבריהם. רש"י). יותר מן העושה שנאמר: "והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם" (ישעיה לב. יז). זכה, (למזל טוב. רש"י). הלא פרוס לרעב לחמך. לא זכה, ועניים מרודים תביא בית (זו ממשלת רומי שצועקת תמיד הבו הבו שאנו צריכין. רש"י). אמר רבא, לבני מחוזא, בבקשה ממכם, כופו עצמכם אחד על חברו ליתן צדקה כדי שיהיה לכם שלום מלכות. ואמר רבי אלעזר, בזמן שבית המקדש קיים אדם נותן שקלו ומתכפר לו. ועכשיו שאין בית המקדש קיים זכה "הלא פרוס לרעב לחמך" (שם נח. י). עיין שם. לא זכה, אם עושין צדקה מוטב, ואם לאו, באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע. ואף על פי כן נחשב לנו כצדקה שנאמר: "ונוגשיך צדקה" (שם ס. יז). וראה עוד בתלמוד ירושלמי (פאה א. א) אמר רבי אבא, אם נתת מכיסך צדקה. הקדוש ברוך הוא, משמרך מן הפיסין ומן הזימוניות ומן הגלגלות ומן הארנוניות (מיני מסין הן). וכן איתא במדרש (בראשית רבה א. כ) עיין שם. **עניו**- ראה במסכת כלה רבתי (פרק י) וכל מי שדעתו שפלה הקדוש ברוך הוא מצילו מן הפורענות שבעולם. שנאמר: "כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים" (ישעיה נז. טו). עיין שם. וראה עוד בגמרא (חולין ה:) כתיב: "אדם ובהמה תושיע ה'"(תהלים לו. ז). ואמר רב יהודה אמר רב, אלו בני אדם שהן ערומין בדעת (כאדם הראשון. רש"י). ומשימין עצמן כבהמה (דכאי רוח. רש"י). עיין שם.

מפרי פי איש ישבע טוב. (יב. יד)

איש נוטריקון **א**דם **י**רא **ש**מים. ישבע טוב ילמד ממנו התורה הנקראת טוב (ברכות ה.). וכדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: "כי האדם עץ השדה" (דברים כ. יט). וכי אדם עץ שדה הוא? אלא משום דכתיב: "כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת", וכתיב: "אתו תשחית וכרת" (שם). הא כיצד? אם תלמיד חכם הגון הוא - ממנו תאכל ואתו לא תכרת, ואם לאו - אתו תשחית וכרת. עיין שם. וראה עוד בגמרא (חגיגה טז:). על פסוק: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו" (מלאכי ב. ז). אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו עיין שם.

ועוד יש לרמוז **מפרי פי איש ישבע** ראשי תיבות גמטריא ענוה. והמשיך ישבע טוב. רמז שעל ידי הענוה זוכה לתורה, ראה בגמרא (תענית ז.).

יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא. (**יב. יח**)
רמז למי שב"מ נכשל באיזה חטא, והרי זה מדקרות חרב, התיקון הוא "ולשון חכמים מרפא", רמז לספר היקר "לשון חכמים" למורנו הגאון רבינו **יוסף חיים** זצוק"ל וזיע"א, שיש בו תיקוני תשובה על הרבה עונות. **אי נמי** "ולשון חכמים מרפא", היינו מי שחטא ילך אצל החכם שיורה לו דרך תשובה רפואה ברוחני. ועל דרך מה שאמרו חז"ל בגמרא (בבא בתרא קטז.) דרש רבי פנחס בר חמא, כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים. שנאמר: "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה" (משלי טז. יד). עיין שם. ואפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הכוונה גם על חולי רוחני, לכוין אותו לדרך התורה והמצוות, שירפא אותו במה שפגם ברמ"ח איברים ושס"ה גידים. וראה עוד כיוצא בזה בזוהר הקדוש (האזינו רצט:) עיין שם.
ולשון חכמים מרפא סופי תיבות אמן. רמז שבזכות עניית אמן יהא שמיה רבה קורעים לו גזר דינו של שבעים שנה כדאיתא בגמרא (שבת קיט:).
ולשון חכמים מרפא. שפת אמת. (**יב. יח-יט**)
אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים, שבא לרמוז **הסיפור** הידוע (הביאו **מהרש"א** ז"ל בחידושיו לסנהדרין צב. משם הרב **בעל עיקרים** ז"ל), שבעל עברה וגזלן בא לפני חכם אחד לקבל תשובה, אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד על עצמו רבוי מצוות שבתורה. א"ל החכם קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי וא"ל הן. א"ל החכם קבל עליך לומר אמת וקבל עליו. לימים הלך ללסטם פגע בו איש אחד ואמר ליה להיכן אתה הולך נזכר שקבל עליו לומר אמת וסיפר לאיש ההוא וכן פגע באיש אחר וכו' מיד הרהר אותו ליסטים אלו ב' יהיו עלי עדים להרגני וכו' עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים וכו' עיין שם. וראה כיוצא בזה לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל בספר חסידים (סימן תרמז) עיין שם.
שפת אמת תכון לעד. (**יב. יט**)
ראיתי להרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו מנחה חדשה שרמז לפי דרכו "תכון" גמטריא משיח בן דוד אליהו עיין שם. והנה תיבת "אמת" היא כינוי לענוה, שהיא נוטריקון **א**פר **מ**ה **ת**ולעה שהוא רמז לענוה שנשתבחו בזה אברהם משה דוד, אברהם - שאמר: "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח. כז). משה - שאמר: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). דוד - שאמר: "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב. ז). וכן תיבת אמת היא כינוי לתורה כדאיתא בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "אמת קנה ואל תמכור" (משלי כג. כג). וכן תיבת אמת היא כינוי לצדקה, כדאיתא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק א)... ואין אמת אלא צדקה שנאמר: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" (תהלים פה. יב) עיין שם. ובא לרמוז דבזכות דברים אלו זוכים

לגאולה. ענוה. כדאיתא בגמרא (סנהדרין צח.) אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח. וראה עוד בילקוט שמעוני (ישעיה תצט) שנו רבותינו: בשעה שהמלך המשיח בא, עומד על גג בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר: ענוים הגיע זמן גאולתכם עיין שם. תורה. כמבואר בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים" (הושע ח. י). אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). עתה אקבצם. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם. צדקה. כדאיתא בגמרא (בבא בתרא י.) תניא, רבי יהודה אומר, גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר: "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות" (ישעיה נו. א). הרחמן יגאלנו במהרה בימינו אמן.

לא יאונה לצדיק כל און ורשעים מלאו רע. (יב. כא)

לא יאונה לצדיק **כ**ל **א**ון ראשי תיבות גמטריא מאכל. רמז להא דאיתא בגמרא (חולין ה:) השתא בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן. וכתבו התוספות בדיבור המתחיל: צדיקים, אומר רבי יצחק, דדוקא במידי דאכילה אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידם דגנאי הוא לצדיק שיאכל דבר אסור עיין שם. ועוד יש לרמוז **לא יאונה לצדיק כל און** ראשי תיבות גמטריא אמן. רמז שהעונה אמן יהא שמיה רבה בכל כוחו קורעין לו גזר דינו (שבת קיט:) עיין שם. והמשיך "ורשעים מלאו רע", דהיינו מי שהוא רשע ואינו נזהר במצוות נכשל בעוד איסורים. כי עבירה גוררת עבירה, (אבות פרק ד משנה ב). וראה בגמרא (חולין קו.) כי אתא רב דימי אמר: מים הראשונים - האכילו בשר חזיר, (האכילו בשר חזיר - שהיה חנוני ישראל מוכר בשר שחוטה לישראל ומבשל ומאכילם וכשהעובד כוכבים בא בחנותו מאכילו נבלות ובא יהודי אחד לאכול ולא נטל ידיו וכסבור זה שעובד כוכבים הוא והאכילו בשר חזיר. רש"י). עיין שם. וראה עוד להרב **שבולי הלקט** ז"ל, בהלכות ברכות (סימן קלא) שכתב, וזה לשונו: והאוכל בלי נטילת ידים. תנחומא פרשת בלק. מעשה בשעת הגזרה בחנווני ישראל שהיה מבשל בשר חזיר ובשר טהור ומוכר כדי שלא ירגישו בו שהוא יהודי וכך היה מנהגו כל מי שהיה נכנס בחנות שלו ולא נוטל ידיו יודע בו שהוא נכרי ונותן לפניו בשר חזיר וכל מי שנוטל ידיו ומברך יודע בו שהוא יהודי והאכילו בשר טהור. פעם אחת נכנס יהודי אחד לשם ולא נטל ידיו היו סבור בו שהוא נכרי נתן לפניו בשר חזיר אכל ולא בירך. בא לעשות עמו

חשבון על הפת ועל הבשר ובשר חזיר הוא ביוקר אמר לו יש לי עליך כך וכך מבשר שהחתיכה עלי עשרה מנה אמר לו אתמול אכלתיה בשמנה והיום אתה רוצה בעשרה. אמר לו של חזיר היא שאכלתה. כיון שאמר לו כך עמדו שערותיו ונבהל אמר לו בצנעה יהודי אני ונתת לי בשר חזיר אמר לו תיפח רוחך כשראיתי שאכלת בלא נטילת ידים ובלא ברכה הייתי סבור שאתה נכרי מכאן אמרו חכמים מים ראשונים האכילו בשר חזיר. עד כאן.

ורשעים מלאו רע. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הכוונה מה שהאנשים נעשו רשעים זה בעבור שנתמלאו "רע", הוא היצר הרע הנקרא רע, כדאיתא בגמרא (סוכה נב.) דרש רבי עוירא, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: שבעה שמות יש לו ליצר הרע. הקדוש ברוך הוא קראו רע, שנאמר: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח. כא). עיין שם. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ברכות יז.) ר' אלכסנדרי, אחר התפלה היה אומר כך: ריבון העולמים! גלוי וידוע לפניך, שרצוננו לעשות רצונך. ומי מעכב (שאין אנו עושים רצונך. רש"י)? שאור שבעיסה... (יצר הרע שבלבבנו המחמיצנו. רש"י). עיין שם. **ומסופר** על הרב הקדוש רבי **יחיאל מיכל מזלוטשוב** זצ"ל, שהיה שופך צקון לחש בכל פעם לפני שהתחיל להשמיע דברי תוכחה ברבים, היה אומר: "ועמך כולם צדיקים..., כולם טובים מאד... הכל חפצים ליראה את שמך ולעבדך בלב שלם, אלא היצר מפריע... רבון העולמים אל נא תשת עליהם חטאת... (ממעיינות הנצח פרשת קדושים). וראה עוד מה שכתבתי בזה בס"ד באורך וברוחב מפי סופרים וספרים בספרי הקטן מתוק לחכי בחידושי לפרשת נח, על פסוק: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח. כא). וצרף לכאן וינעם לך.

דאגה בלב איש יסיחנה ודבר טוב ישמחנה. (יב. כה).

אפשר לרמוז בזה בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז מה שראיתי בקטנותי, באיזה ספר (כעת נשכח ממני שמו), **סיפור** על תלמיד חכם אחד ברוסיה שהיתה לו חנות מכולת, ואשתו היתה עובדת שם, ופעם אחת ששמעה אשתו שצריכים לעבור במרכז החנויות שם, איזה פקידים מהמלכות לבדוק ענייני מס וכיוצא, פחדה אולי יהיה לפקידים, איזה דבר לחפש אצלם, ביקשה מבעלה הרב, שיבא לחנות ויהיה עמה שם, בזמן שהם צריכים לעבור ביקורת, וכשהוא הגיע לחנות היה עוסק באיזה ישוב של קושיא בתוספות, וכשהפקידים נכנסו אצלו לחפש, הוא היה שקוע בקושיא ולא שם להם לב כלל ועיקר, עד שיצאו משם כלעומת שבאו, ותיכף כשיצאו מאצלם, אמר לה בעלה בשמחה, כעת, ברוך ה', נתיישבה לי הקושיא, אשתו התפלאה שלא ראתה עליו שום סימן של פחד כשהיו הפקידים אצלו, ולתמיהתה זו, ענה לה: כיון שהיה שקוע בלימוד לא הרגיש

כלום. עד כאן. והנה ידוע דתיבת "טוב" היא כינוי לתורה, כדאיתא בגמרא (ברכות ה.). ובא לרמוז שכיש דאגה יחשוב על דבר "טוב" הוא התורה, וזה יתן לו שמחה ולהנצל מכל צרה ודאגה, וכן אמר דוד הע"ה, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה, "לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי" (תהלים קיט. צב).

בארח צדקה חיים ודרך נתיבה אל מות. (יב. כח)

ראיתי למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חיראר**י נר"ו בספרו ישמח לבי שהקשה משם הרב קול התורה ז"ל, (טרם ראיתיו), שסוף הפסוק נראה כמיותר ח"ו, שכבר כתב בארח צדקה חיים עיין שם. ונראה לומר, שבתחילה למדנו "בארח צדקה חיים", שעל ידי הצדקה זוכה לחיים, והמשיך "ודרך נתיבה אל מות" ללמדנו שגם אם ב"מ נגזר עליו מיתה, בכח הצדקה לדחות את המיתה לזמן אחר, וכדאיתא במדרש (ויקרא רבה לד. ב) כל מי שנותן פרוטה לעני, הקדוש ברוך הוא, נותן לו פרוטות. וכי פרוטה נותן לו? והלא לא נותן לו אלא נפשו. הא כיצד, היתה ככר בעשרה פרוטות, ועני עומד בשוק ואין בידו אלא ט'. ובא אחד ונתן לו פרוטה, ונטל ככר ואכלה ושבה נפשו אליו. אמר הקדוש ברוך הוא, אף אתה, בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופה אני משיבה לך. וראה עוד באבות דרבי נתן (פרק ג משנה ט) **מעשה** בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה. פעם אחת הלך וישב בספינה. בא הרוח וטבע ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא, ובא לפני בית דין להעיד על אשתו להנשא. עד שלא הגיע עת לעמוד, בא אותו האיש ועמד לפניו. אמר לו: אתה הוא שטבעת בים? אמר לו: הן. ומי העלך מן הים? אמר לו: צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים. אמר לו: מאין אתה יודע? אמר לו: כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים שזו אומר לזו וזו אומר לזו רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל ימיו. באותה שעה פתח רבי עקיבא ואמר: ברוך אלהים אלהי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים, שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הם לעולם ולעולמי עולמים. שנאמר: "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" (קהלת יא. א). ונאמר "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). וראה עוד בגמרא (שבת קנו:) ושם **מסופר** על האמורא שמואל שפעם ישב עם גוי בשם אבלט, שהיה חוזה בכוכבים. ראו אנשים הולכים לאגם.

אמר אבלט לשמואל על אדם מסויים מהם שהוא לא יחזור לכאן, מפני שיכישו נחש וימות. אמר לו שמואל: אם הוא יהודי יחזור. בעוד שהיו יושבים וממתינים חזר היהודי. קם אבלט הוריד את העצים מעליו ובדקו, ומצאו נחש חתוך בין העצים. שאלו שמואל: איזה מעשה טוב עשית? ענה לו: כל יום נוהגים אנחנו שכל אחד מאתנו מביא אוכל,

ואחד גובה מכל אחד ומערבבים את האוכל בקופה ואוכלים ביחד. והיום ראיתי שאחד לא הביא, וכדי שלא יתבייש, אמרתי: היום אני אגבה, ועשיתי עצמי כגובה ממנו, ונתתי את המנה שלי בעדו. אמר לו שמואל: מצוה גדולה עשית. יצא שמואל ודרש, "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. ועוד **מספרת** הגמרא (שם), שהחוזים בכוכבים אמרו לו לרבי עקיבא: ביום חתונת בתך, עתיד נחש להכישה. דאג מזה רבי עקיבא מאד. בליל חתונתה, הוציאה מראשה תכשיט שהיה בראשו סיכה ותחבה את התכשיט בקיר, בדיוק בעינו של נחש שהזדמן לקיר באותה שעה. בבוקר יצאה לקחת את התכשיט ממקומו, אך כשהוציאה זאת, נגרר יחד עם התכשיט נחש ארסי מת, ראו הכל שניצלה ממיתה. שאלה אביה: איזה מעשה טוב עשית, שבזכות זה ניצלת ממיתה? סיפרה לו: אתמול, בא עני לביתנו וביקש צדקה. אך מאחר והכל היו טרודים בצורכי החתונה לא שמעו את בקשתו, וכשראיתי כן לקחתי את המנה שנתנו לי, ונתתיה לעני. אמר לה רבי עקיבא: מצוה גדולה עשית ובזכות זה ניצלת. יצא רבי עקיבא ודרש, "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. וראה עוד **מעשה** בתלמוד ירושלמי (שבת ו. ט) שני תלמידים של רבי חנינא יצאו לקצוץ עצים, ראה אותם חוזה בכוכבים, אמר: אלו השנים יוצאים ולא חוזרים, כי ראה שימותו בדרך. כשיצאו, פגע בהם זקן אחד, אמר להם: תנו לי לאכול, כי זה שלושה ימים לא טעמתי כלום. והיה להם לחם אחד שלם, נתנו לו חצי חצי. אכל, ובירך אותם: תתקיים נפשכם בקרבכם היום, כמו שקיימתם והחייתם נפשי. והלכו לקצוץ העצים וחזרו בשלום. והיו שם בני אדם ששמעו מהחוזה שלא יחזרו, שאלו אותו: וכי לא אמרת כי אלו השנים לא יחזרו, שאלו אותו: וכי לא אמרת כי אלו השניים לא יחזרו, והנה הם חזרו. והנה הם חזרו. אמר להם: אם יש שקר, הרי זו האסטרולוגיה שלי. אף על פי כן בדקו כליהם ומצאו נחש חתוך בין העצים. שאלו את התלמידים: איזה מעשה טוב עשיתם שניצלתם? סיפרו לו מהעני שנתנו לו לאכול, אמר החוזה: מה אני יכול לעשות נגד ה' מתפייס בחצי ככר לחם. והבן.

תועבת ה' שפתי שקר. (יב. כב)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (סנהדרין קג.) כת שקרנים אינה מקבלת פני שכינה. והרי הוא כמבואר.

פרק יג

בן חכם מוסר אב. (יג. א)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, מה שהבן זוכה להיות חכם זה בזכות מוסר אב, וגם רבו נקרא אביו, כדאיתא בגמרא (סנהדרין יט:) אמר רבי שמואל בר נחמני, א"ר יונתן, כל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו עיין שם. וראה בגמרא (ברכות סג:) ומיץ אף יוצא דם, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. (וזהו מיץ אף, שמוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לעומקם. רש"י.) ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושניה זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, דתנן רבי ישמעאל אומר הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם, שהם כמעיין הנובע. עיין שם. ועל צד הרמז יש לרמוז בן חכם מוסר סופי תיבות מרן. רמז שבעבור שמקבל מוסר יזכה להיות מרן!. **אי נמי חכם** מוסר ראשי תיבות מח. רמז שזכה לזה כי קנה את התורה במ"ח קנינים. (אבות פרק ו משנה ה).

מפרי איש יאכל טוב. (יג. ב)

איש נוטריקון אדם ירא שמים. יאכל טוב יאכל מלשון לימוד, על דרך הפסוק: "אכול את המגלה הזאת" (יחזקאל ג. א). ופירש הרב **מצודת דוד** ז"ל, אכול - רצונו לומר למוד וכו' עיין שם. דהיינו שילמד ממנו התורה הנקראת "טוב" כדאיתא בגמרא (ברכות ה.). וכמו שדרשו חז"ל בגמרא (חגיגה טז:). על פסוק: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו" (מלאכי ב. ז). אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו עיין שם. ועוד יש לרמוז מפרי **איש יאכל טוב** סופי תיבות גמטריא בשֵׂם. ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (יומא עו:) חמרא וריחני פקחין.

נצר פיו שמר נפשו. (יג. ג)

אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל והובא בספרי מוסר שקצוב משמים לאדם כמה מלים יכול לדבר בעולם ואם ח"ו מדבר כל מה שהוקצב לו מלמעלה, אז אינו יכול לדבר יותר רחמנא ליצלן. חוץ מדברי תורה שאין להם קצבה. ואדרבא מרבה תורה מרבה חיים. כדאיתא באבות (פרק ב משנה ז). (ראה בספר "נתיבות יושר" חלק א למעלת ידידנו הרב **יהודה הכהן** שליט"א, (עמוד 43 אות ו) שכתב זה בשם הגאון רבי **אליהו מוילנא** זצ"ל עיין שם. וכעת אינו תחת ידי). והיינו מי שנוצר פיו מדברים בטלים שומר נפשו וכאמור. ואולי אפשר לפרש זה גם בכוונת הכתוב: "נפשי יצאה בדברו" (שיר השירים ה. ו). שהנפש יוצאת על ידי דיבורים בטלים וכנ"ל. ואולי אפשר להעמיס זה, בדרך דרש ורמז על פי מה דאיתא בגמרא (חולין פט.) אמר רבי יצחק: מאי דכתיב: "האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם" (תהלים נח. ב). - מה אומנותו של אדם בעולם הזה - ישים עצמו כאלם,

יכול אף לדברי תורה - תלמוד לומר: צדק תדברון, עיין שם. **ומסופר** על הרב הקדוש רבי **אליהו מועלם** זצ"ל, שמידת שתיקתו היתה להפליא, מימיו לא שח שיחה בטלה והיה בורח מלשון הרע כבורח מפני האש. כאשר פנו אליו לשוחח איתו בדברי חולין, חשש מאד והיה אומר: הלא אלו "דברים בטלים". והיה מסרב להמשיך לשמוע ואומר: "הזמן שלי יקר... אל תבטלוני מדברי תורה כי חבל על כל רגע". (חכם מנחם מנשה).

ומסופר על הרב הקדוש רבי **יעקב שמעון מקאסוב** זצ"ל, ששנים אחדות קודם פטירתו שם מחסום לפיו ולא דיבר עם שום אדם מאומה, אפילו עם אנשי ביתו. ומי ששאלו איזה דבר, היה משיבו ברמז. פעם אחת שאלו אחיו מה זאת שאינו מדבר כלום? אך במקום לענות לו תשובה, אחז בידו והוליכו אצל החלון והראה לו משם את בית הקברות, ורמז לו בזה כי כל חיותו של האדם תלוי בדיבוריו. (נתיבות יושר חלק א).

צדקה תצר תם. (יג. ו)

"תם" אותיות מת. רמז שעל ידי הצדקה שיתן בחייו ינצל המת ניצול מדינה של גיהנם. כדאיתא בגמרא (גיטין ז.) דרש רב עוירא, פעמים אמר לזה משמו של רב אמי, ופעמים אמרה לזה משמו של רב אסי, מאי דכתיב: "כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר וגו'" (נחום א. יב). אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכל שכן כשהם מרובים. מאי "וכן נגוזו ועבר"? תנא דבי רבי ישמעאל, כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצול מדינה של גיהנם. משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים, אחת גזוזה ואחת שאינה גזוזה, גזוזה עברה, ושאינה גזוזה לא עברה.

אי נמי בא לרמוז שגם הצדקה שיתנו בניו של הנפטר לעילוי נשמתו יועיל לו להנצל מדינה של גיהנם, ובענין צדקה שנודרים למנוחת הנפטר דזה מועיל, ראה למורנו הגאון רבינו **יוסף חיים** ז"ל בשו"ת תורה לשמה (סימן תקטז) שנשאל בענין אם יש תועלת לנפטר בצדקה שנותנים על שמו. עיין שם בתוך השאלה, והשיב: הן אמת כי עיקר הזכות לאדם במצוה וצדקה הוא במה שיעשה הוא בעצמו בחייו עם כל זה גם אחרי פטירתו יש לו זכות במצוה וצדקה שעושים על שמו לזכותו ולמנוחת נפשו ועל כן הוא מנהג העולם שמרבים במצות וצדקות תוך י"ב חודש למנוחת הנפטר והוא כי ידוע מ"ש במרדכי והביאו בב"י א"ח סימן תרכא מה שהורגלו לידור צדקה ביוה"כ בעבור המתים יש להביא ראיה מן הספרא כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מלמד שהמתים צריכין כפרה עד כאן. גם איתא במדרש תנחומא ריש פרשת האזינו כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מכאן שהחיים פודין את המתים לכך נוהגין להזכיר את המתים ביוה"כ ולפסוק עליהם צדקה עיין שם. הרי לך להדיא שהמצוה והצדקה

שעושין החיים בעבור המתים מועלת להם ויש להם זכות בה. עכ"ל. וראה עוד לרבינו **ישראל מאיר הכהן** מראדין ז"ל בספרו משנה ברורה (סימן תרכא ס"ק יט) שכתב, וזה לשונו: דהמתים גם כן יש להם כפרה ביוה"כ - כשנודרין בעבורן דאמרינן אלו היה חי היה נותן גם כן צדקה [ואפילו אם היה עני היה טהור לב ורוצה ליתן] אבל בעבור רשע אינו מועיל ואם התודה קודם מותו יש לומר דיש לו כפרה וכצדיק חשוב ומסתברא דאם הבן נותן בעד אביו בכל גווני מועיל להקל דינו דברא מזכה אבא. עכ"ל. הרי לפניך שסיים הרב משנה ברורה להקל דאם הבן נותן בעד אביו בכל גווני מועיל להקל דינו דברא מזכה אבא. עכ"ל.

יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב. (יג. ז)

א) אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בתלמוד ירושלמי במסכת פאה (פרק א הלכה א) מונבז המלך עמד ובזבז כל נכסיו לעניים. שלחו לו קרוביו ואמרו לו: אבותיך הוסיפו על שלהן ועל של אבותיהן, ואתה ביזבזתה את שלך ואת של אבותיך? אמר להם: כל שכן אבותי גנזו בארץ ואני גנזתי בשמים. שנאמר: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" (תהלים פה. יב). אבותי גנזו אוצרות שאין עושין פירות ואני גנזתי אוצרות שהן עושין פירות. שנאמר: "אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם" (ישעיה ג. י). יאכלו אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו. שנאמר: "צדק ומשפט מכון כסאך וגו'" (תהלים פט. טו). אבותי גנזו ממון ואני גנזתי נפשות. שנאמר: "ולוקח נפשות חכם" (משלי יא. ל). אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי. שנאמר: "ולך תהיה צדקה" (דברים כד. יג). אבותי גנזו בעולם הזה ואני גנזתי לעולם הבא שנאמר: "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "יש מתעשר ואין כל", דהיינו מי שהוא עשיר ולא נותן צדקה, הרי אין כל, לעולם הבא. אבל "מתרושש והון רב", דהיינו מי שנותן ממונו לצדקה, זוכה להון רב לעולם הבא. וכמו מונבז המלך וכאמור. ומיהו ראה בגמרא (כתובות נ.) ושם איתא: המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות. עיין שם.

ב) אי נמי יש לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (סוטה כא:) ר' אבהו אומר: זה הנותן דינר לעני להשלים לו מאתים זוז, דתנן: מי שיש לו מאתים זוז - לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני, היה לו מאתים חסר דינר - אפילו אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול. (ודרך אגב, יש לרמוז תיבת צדקה גמטריא קצ"ט! לרמוז רק מי שיש לו קצ"ט זהובים כמנין צדקה, יכול לקבל מעשר עני וכאמור. **המחבר ס"ט**). וראה בתלמוד ירושלמי (סוטה פרק ג הלכה ד) **מעשה** על אחד מתלמידי רבי שהיה לו מאתים זוז חסר דינר והיה רבינו הקדוש רגיל לתת לו פעם

בשלוש שנים מעשר עני. פעם אחת עשו באותו תלמיד עין רעה והשלימו לו למאתיים זוז, בא רבינו הקדוש ורצה לתת לו את מה שהיה רגיל לתת, אמר לו אותו תלמיד יש לי שיעור של מאתיים זוז ואיני יכול לקבל מעשר עני, אז אמר רבינו הקדוש: זה מכת פרושים (הלא טובים), נגעה בו, רמז רבינו הקדוש לתלמידיו והכניסו את אותו תלמיד לאיזה חנות וקנה משם דבר מאכל, ונחסר ממנו מעט מהמאתיים זוז (על ידי שקנה ממה שהיה לו), ומיד זיכה את אותו תלמיד במעשר עני כמו שהיה רגיל ליתן לו. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "יש מתעשר ואין כל", דהיינו אדם שהוא היה עני והיה לו קצ"ט זוז, ובא אדם והעשיר אותו בעוד זוז, הרי שאין כל, שלא יוכל לקבל מעשר עני, אולם "מתרושש והון רב", דהיינו שיעשה בחכמה כמו רבינו הקדוש, שיקח את התלמיד שיקנה בכספו איזה דבר ויחזר לו מהמאתיים זוז, וזה יגרום לו "והון רב", שיוכל לתת לו מעשר עני, ולגרום לו לעשירות וכאמור.

ג) אי נמי יש לפרש בדרך דרש ורמז, "יש מתעשר ואין כל", דהיינו אדם שעושה עצמו עשיר ומתנהג בחיי מותרות ופזרנות לחינם, אולם בסופו הוא אין לו כלום שלא חסך כלום, אולם "מתרושש והון רב", דהיינו אדם שחי חיים צנועים ופשוטים, וחוסך מכספו להוצאות נישואי בניו ובנותיו, אולם בסוף בזכות שהוא חסך יש לו "הון רב", וכך בעזרת האל וישועתו יהיה לו קל להוציא את ההוצאות לנישואי בניו ובנותיו וכאמור. ויש להזכיר כאן מה שכתב מרן הראב"ד מקודש הרב **משה כלפון הכהן** ז"ל בספרו תורה וחיים ח"א (מערכת ב אות יג) בנות, רע עלי המעשה אשר נהגו בעת ובעונה אחת להרבות מוהר ומתן בנישואי הבנות, כי זה גורם גדול לבנות העניים שלא שלא יוכלון להנשא בטרם ימצאו דיים. ומה טוב אם ישתדלו הקהל הקדוש הי"ו לתקן בזה איזה תקנות. והאיש אשר הוא (חי) במקום שהנגע הזה עמד בעיניו יראה ויביט אחרית הדבר מראשיתו ובעת שנולדה לו בת יתן לב נדונייתה באופן קל מאד לחסוך לו בבנק כפי אשר משגת ידו להיות שמור ובמקום בטוח וגם יקבל על זה רוחים שנים או ג' הלמאה. ואפילו שיש בידו רק סכום קטן ולא יתבייש כלום לומר מה נחשב להכניס הסכום הזה להבנק? כי כנגד התועלת הנשך מזה לא יחשוב ולא יתבייש כלום מזה. ומה טוב לעשות כן גם לבנים כי באמת הניסיון הוכיח כי דבר קטן כזה יוכל האדם לקמץ מעיסתו וברוב הימים יעשו פרי וישאו תנובה לברכה בקרב הארץ, ושבח אני את הנוהגים כן. עכ"ל. ישמע חכם ויוסף לקח!

ד) אי נמי יש לפרש כיוצא בזה, שבא לרמוז בזה **המעשה** על הראב"ד מקודש הגאון רבי **נסים הכהן** זצ"ל (מח"ס מעשה נסים), שהיה גדול המתפרנס מיגיע כפיו, צורף כסף מומחה

במלאכתו את אומנתו למד בנערותו בעבדו כשוליה אצל **מימון כהן**, צורף אומן בעל משפחה גדולה, שהיה עני מרוד, אמנם התחייב לשלם סכום קצוב מידי שבוע לשוליתו, אבל מעולם לא נמצאה בידו פרוטה יתירה. כך עבר שבוע אחר שבוע והאומן הלין את שכרו. חשב הנער: אם אדרוש את שכרי לא אקבלו, ונמצאתי מחטיאו בעון הלנת שכר, שעוברים עליו מעת התביעה. ואם אניח לסכום להצטבר, ודאי שלא אקבל מאומה. מה עשה. ייחד לעצמו קנקן מוסתר, ומפעם לפעם זרק בו סגסוגת כסף, פסיגים זעירים זניחים בלתי נחשבים. כעבור שנתיים פנה אל מעבידו: "מתי תשלם את שכרי" שאל. ענה מימון: "בא ונחשב כמה מגיעך". הזכיר לו כמה שבועות עבד, וכמה התחייב לשבוע הכפילו את הסכום במספר השבועות, ומימון ספק כפיים ביללה: "אבוי, מנין אקח סכום כסף גדול כל כך?!" ענהו: "וכי מה חשבת, לשמוט את חובי ולהעבידני חינם?!" נאנח מימון, ולא השיב דבר. קם הפועל והלך לפינתו, הוציא את הקנקן ממחבואו והגיר את תוכנו על כף המאזניים. אורו עיני מימון, העמיס כנגדו משקולות, והנה כיסתה הסגסוגת את החוב ועדפה אליו. חיבק את הפועל ואמר: "ברוך אתה לה', כי לולא עצתך לא היתה לי כל דרך לפרוע לך!". (ממלכת כהנים). וזהו רמז הכתוב: "יש מתעשר ואין כל", דהיינו אדם שהוא מתעשר אבל אין כל לשלם לפועל שעובד אצלו, אולם "מתרושש והון רב", דהיינו שהפועל חסך סגסוגת כסף, פסיגים זעירים זניחים בלתי נחשבים. וזה גרם לו לבסוף הון רב, שיהיה למעבידו לשלם את כל שכרו וכאמור.

ה) אי נמי אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במדרש (ויקרא רבה ה. ד) מתן אדם ירחיב לו (משלי יח. טז) **מעשה** בר' אליעזר ור' יהושע ורבי עקיבא שהלכו לחולות אנטוכיא לעסק מגבת צדקה לחכמים והיה שם אדם שהיה שמו אבא יודן, והיה נותן פרנסה בעין טובה, פעם אחת ירד מנכסיו, וראה רבותינו שם שבאו לאסוף צדקה, ונתכרכמו פניו הלך לו אצל אשתו שתתן לו עצה, אמרה לו אשתו מפני מה פניך חולניות אמר לה רבותי כאן ואיני יודע מה לעשות כשאין לי צדקה לתת. אשתו שהיתה צדקת ממנו אמרה לו לא נשאר לנו אלא שדה פלוני בלבד לך מכור חציה ותנה להן. הלך ומכר חציה ונתנה להן. התפללו עליו ואמרו המקום ימלא חסרונך. לאחר ימים הלך לחרוש בחצי שדהו עם כשהוא חורש נפתחה הארץ לפניו ונפלה פרתו שם ונשברה רגלה ירד להעלותה והאיר הקב"ה עינו ומצא שם אוצר אמר לטובתי נשברה רגל פרתי. שהרי על ידי זה נתגלה לו האוצר. בחזירת רבותינו לשם שאלו עליו ואמרו מה אבא יודן עושה בעסקיו, (כי רצו לדעת האם תפלתם התקבלה). אמרו להם: אבא יודן, יש לו עבדים, עיזים, גמלים, שורים מי יכול לראות את סבר פניו של אבא יודן, מרוב שהוא עשיר וחשוב ומוקף במשרתים,

כיון ששמע אבא יודן שהגיעו רבותיו, מיד יצא אליהם. ושאלו אותו לשלומו, אמר להן עשתה תפלתכם פירות ופרי פירות אמרו לו חייך אע"פ שנתנו אחרים יותר ממך לך כתבנו בראש נטלוהו והושיבוהו אצלן וקראו עליו זה הפסוק מתן אדם ירחיב לו, עיין שם. וכן הוא בתלמוד ירושלמי הוריות (פרק ג הלכה ד) עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "יש מתעשר ואין כל", דהיינו שיש מי שהוא עושה עצמו עשיר, אפילו כשבאמת אין כל, כמו אבא יודן, אולם הוא זכה "ומתרושש", דהיינו שהוא באמת התרושש, שפרתו היחידה שברה את רגלה, אבל זה בעבור "והון רב", שעל ידה הוא יזכה להון רב. וכאמור.

ו) **אי נמי** יש לרמוז בזה **המעשה** דאיתא בתוספות (תענית ט.) ד"ה עשר תעשר, וזה לשונם: ומעשה באדם אחד שהיה עשיר והיה לו שדה שעשתה אלף כור, והיה אותו עשיר נוטל ק' כורין למעשר, ומפריש כל שנה ושנה, וכן עשה כל ימיו כשחלה למות קרא לבנו, ואמר לו בני דע ששדה זו שאני מוריש לך עושה בכל שנה ושנה אלף כורין הזהר שתפריש ק' כורין כאשר עשיתי, ומת אותו האיש ועמד הבן במקומו ועשה השדה אלף כורין כאשר היה עושה בחיי האב והפריש ממנה ק' כורין בשנה שניה נסתכל וראה הבן שמעשר היה דבר גדול, ואמר שלא יפריש. לשנה אחרת נתמעט השדה ולא עשה כי אם מאה כורין. נצטער עליו, ושמעו קרוביו שכך מיעט ולא הפריש מעשר, באו כולם אצלו מלובשים לבנים ושמחים. אמר להם: כמדומה לי שאתם שמחים בקלקלתי? אמרו לו: נצטער עליך כי גרמת לך כל הרעה הזאת, ומפני מה לא הפרשת מעשר כראוי היטב?! בא וראה כי מתחלה כשבא השדה לידך היית בעל הבית, והקב"ה כהן שהיה המעשר חלקו ליתן לעניים, ועכשיו שלא הפרשת חלקו לו היה הקב"ה בעל הבית, ואתה כהן שאין שדך עושה מה שהיה עושה מתחלה אלף כורין והפריש לך מאה כורין. והיינו דכתיב: "ואיש את קדשיו לו יהיו" (במדבר ה. י). כלומר כשאינו מפריש כהוגן לא יהיה לו אלא הקדשים, כלומר המעשר וכו' עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "יש מתעשר ואין כל", דהיינו מי שאינו מעשר חושב שהוא מתעשר אולם באמת אין כל, שכמעט לא נשאר לו כלום, אולם "מתרושש והון רב", דהיינו כשהוא מעשר ונדמה לו שהוא מתרושש, אולם באמת, יהיה לו עושר רב וכאמור.

ראיתי למורנו הגאון הקדוש הרב **יצחק בוכבזה** ז"ל בספרו טובה תוכחת שפירש משם מורנו הגאון הקדוש רבי **ישועה בסיס** ז"ל, וזה לשונו: הנה תלמידי חכמים בעלי מדרשים ואגדות נקראים עשירים כלפי המון העם אינם שומעים מפיהם מאומה לא מדרש ולא משל רמזים, וזה שאמר: יש מתעשר בתלמוד והפוסקים המון העם אבל מתרושש מהם מהתלמוד ופוסקים ופונה אל האגדה אזי והון רב שנדמה ואין כל לפני שנדמה לחכם

גדול. (הובאו דבריו בספר פסקי הראש נתיב ח' דף כ"ג ע"א). וכתב על זה הרב **טובה תוכחת** ז"ל, ויש להמתיק דבריו על פי מאמרם ז"ל (בראשית רבה סו. ג) ותירוש זה בעל אגדה ופירש **רש"י** ז"ל שהאגדה מושכת לבו של אדם כיין, (פירש מהר"ש אלגאזי ז"ל כי חמרא מגרר גריר ובעל אגדה מושך לבות בני אדם אליו עכ"ד, הובאו באמרות טהורות על התהלים מזמור קי"ט פסוק ל"ח עיין שם). וזה שאמר: יש מתרושש שהוא בעל תירוש דהיינו בעל אגדה אזי והון רב כנזכר. עיין שם. ולענ"ד יש להמתיק דבריו על פי מה דאיתא בגמרא (סוטה מ.) ר' חייא בר אבא ור' אבהו הזדמנו למקום אחד, ר' חייא בר אבא דרש בהלכה, ר' אבהו דרש באגדה, תושבי העיר עזבו את ר' חייא, וכולם נהרו לשמוע את דברי ר' אבהו באגדה. חלשה דעתו של ר' חייא. אמר לו ר' אבהו: אמשל לך משל, למה הדבר דומה? לשני בני אדם, אחד מוכר אבנים טובות ואחד מוכר מיני סידקית, על מי קופצין, לא על זה שמוכר מיני סידקית? עיין שם. וראה עוד במדרש (שיר השירים רבה א. ב) אמר רבי יצחק לשעבר היתה התורה כלל והיו מבקשין לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד, ועכשיו שאין התורה כלל היו מבקשין לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה, אמר רבי לוי לשעבר היתה פרוטה מצויה והיה אדם מתאוה לשמוע דבר משנה והלכה ותלמוד, ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שהן חולים מן השעבוד אין מבקשין לשמוע אלא דברי ברכות ונחמות. עד כאן. וראה עוד בזה בספרי הקטן "מעשה נסים -עשה לך רב" (אות לו) וינעם לך.

יש מתעשר. תיבת "יש" נוטריקון **י**שמור **ש**מיטה. רמז שהשומר שמיטה זוכה לעושר ויתקיים בו מקרא שכתוב: וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע וגו' וצויתי את ברכתי לכם בשנה השישית. (ויקרא כה. כ-כא). **ויש** להזכיר כאן נס גדול שקרא בחודש זה שבט שנתנו זאת - תשס"ח (שנת שמיטה), שהתפרסם בכל הארץ, וגרם קידוש ה' גדול, והוא, כי אוצר בית הדין של הגאון הרב **משה יהודה ליב לנדא** נר"ו (רבה הראשי של בני ברק), טיפל בגידול בננות בישוב "אשדות יעקב" בצפון בקעת הירדן. מדובר במטע של 1500 עצי בננות, שטופלו לפי הוראות אוצר בית הדין כפי המותר בשמיטה. ליד המטע של אוצר בית הדין, היו מטעים רבים של בננות של חקלאים שלא שמרו שמיטה, שנשתלו רגיל כמו כל שנה ולא היו קשורים כלל לאוצר בית הדין. בעקבות ירידת הטמפרטורות שהגיעו עד למינוס 2 מעלות, כל מטעי הבננות של הישוב "אשדות יעקב" נהרסו, חוץ מהמטע של אוצר בית הדין. מטעי הבננות שנהרסו נצבעו באפור וחלקם בשחור, חקלאי "אשדות יעקב", שאינם שומרים תורה ומצוות, ידעו להסביר מהי הסיבה שהובילה להרס המטעים שלהם, אבל לא ידעו לתת הסבר מדוע המטע של אוצר בית דין לא נהרס. החקלאים שקיבלו על עצמם את שמירת השמיטה כהלכתה,

עמדו נפעמים למראה עיניהם והבינו, כי הסיבה היחידה להגנה שקיבלו עצי הבננות שלהם, היא שמירת השמטה. מה שגרם לקידוש ה' בקרב כל חקלאי האיזור.

אור צדיקים ישמח. (יג. ט)

אור צדיק**ים** ישמח סופי תיבות מחר. רמז שהצדיקים זוכרים את יום המחר. הוא יום המיתה, ושהשמחה היא לעתיד לבוא, שמקבלים שכרם בעולם הבא, כדאיתא במדרש (בראשית רבה נט. ב) עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון (משלי לא. כה) עוז והדר לבושה של תורה, ותשחק ליום אחרון, אימתי היא שוחקת מתן שכרה לעתיד לבא, עיין שם. וראה עוד בגמרא (ערובין כא.) היום לעשותם ומחר לקבל שכרם. ועוד יש לרמוז **אור צ**דיקים ראשי תיבות גמטריא מלאך, ותיבת אור הוא רמז לתורה, וכדכתיב: "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו. כג). ובא לרמוז שמכל תיבה של תורה שמוציא מפיו בורא מלאך מליץ טוב בעדו. כי הרי מכל מצוה אדם קונה פרקליט אחד, כדאיתא במסכת אבות (פרק ד משנה יא) רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד.

אי נמי אור רמז לתורה, וכדכתיב "ותורה אור" (משלי ו. כג). רמז שעל ידי שמקיימה זוכה להיות צדיק, והמשיך "ישמח" אותיות משיח. לרמוז שבזכות לימוד התורה זוכים לגאולה, כמבואר בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים" (הושע ח. י). אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). עתה אקבצם. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם. והרי הוא כמבואר.

אי נמי אור רמז לתורה, וכדכתיב "ותורה אור" (משלי ו. כג). והמשיך צדיקים ישמח, רמז שבזכות השמחה זוכים להשגות גבוהות בתורה, וראה למרן גאון עוזנו הרב **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בספרו מורה באצבע (סימן י אות שכז) שכתב, וזה לשונו: רבינו **האר"י** זצ"ל אמר: כי לא זכה לכל חכמתו הרמה והנפלאה, כי אם על ידי השמחה הגדולה שהיה שמח בלימוד ובמצוות לאין קץ עיין שם.

תורת חכם מקור חיים לסור ממוקשי מות. (יג. יד)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז שבא לרמוז שהלומד תורה זוכה לאריכות ימים וגם אין מלאך המות יכול ליגע בו, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת ל.) **במעשה** של דוד המלך ע"ה, שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ויצא דוד לבחוץ לראות,

ונשברה המדרגה ונפל ונטל נשמתו עיין שם. וראה בגמרא (מכות י.), ושם איתא: דדברי תורה קולטין ממלאך המות, ומספרת הגמרא (שם) על רב חסדא שהיה יושב ולומד תורה ולא היה יכול שליח מלאך המות להתקרב אליו, כיון שלא פסק מלימודו. הלך ונשען על העץ הארז שם ונשבר. ופסק רב חסדא מלימודו ויכול לו עיין שם. וראה בגמרא (בבא מציעא פו.) סיפור דומה ברבה בר נחמני עיין שם. וראה עוד בגמרא (ראש השנה יח.) תנו רבנן: משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה. באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם: שמא ממשפחת עלי אתם, דכתיב ביה: "וכל מרבית ביתך ימותו אנשים" (שמואל א' ב. לג). לכו ועסקו בתורה וחיו. הלכו ועסקו בתורה וחיו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו עיין שם. וזהו אצלי רמז המשנה באבות (פרק ב משנה ז) מרבה תורה מרבה חיים. והיינו שעל ידי שמרבה בלימוד התורה מרבה חיים כי אין מלאך המות יכול ליטול נשמתו בזמן שלומד תורה וכאמור. וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ז) גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה עיין שם.

אי נמי אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (פסחים ג:) **מעשה** בגוי אחד, שהיה עולה לירושלים ואוכל שם קרבן פסח. בא לפני רבי יהודה בן בתרא, אמר לו: כתוב בתורה: כל בן נכר לא יאכל בו, וכתוב: וכל ערל לא יאכל בו - ואני אכלתי מן הטוב שבטובים שבהם. אמר לו רבי יהודה בן בתרא: כלום נתנו מן האליה לאכול? לא נתנו לך רק מן הכחוש שבו! (וכונת רבי יהודה בן בתרא היתה להטעותו, כדי שכשילך שם פעם נוספת ישאל לתן לו מן האליה, ויתברר הדבר שהוא גוי.) אמר לו: לא נתנו לי מן האליה. אמר לו רבי יהודה בן בתרא: בעת שתעלה עוד הפעם שמה, תאמר שיתנו לך לאכל מן האליה של הכבש (ואליה של כבש נקרבת לגבוה, ולהטעותו אמר לו כן). כשעלה לשם, אמר להם: תנו לי לאכל מאליה של כבש! אמרו לו: מה זה שאתה אומר, האם לא ידעת כי האליה אינה נאכלת, רק נקרבת לגבוה?! אמרו לו: מי אמר לך כן? אמר להם: רבי יהודה בן בתרא אמר לי, שאין אתם נותנים לי מן היפה אלא מן הכחוש, והלוא אני נותן דמים כמותכם, אמרו: מה זה הדבר שבא לפנינו? בדקו אחריו, ומצאו שהוא גוי, והרגו אותו. שלחו לרבי יהודה בן בתרא: שלום לך רבי יהודה בן בתרא, שאתה במקום נציבין, ומצודתך פרוסה בירושלים. עד כאן. וזהו רמז הכתוב: "תורת חכם מקור חיים", היא תורת רבי יהודה בן בתרא, וזה גרם להם "לסור ממוקשי מות" שלא יכשלו באכילת בן נכר, וכאמור.

אי נמי אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה י) אמר ר' עקיבא כך היה תחילת תשמישי לפני חכמים, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ומצאתי מת מצוה, ונטפלתי בו כארבעת מילין, עד שהבאתיו למקום קברות, וקברתיו, וכשבאתי והרציתי

את הדברים לפני ר' אליעזר ור' יהושע, אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שפסעת, מעלה עליך כאילו שפכת דם נקי, אמרתי להם, רבותיי, למה, אם בשעה שנתכוונתי לזכות, נתחייבתי, בשעה שלא נתכוונתי לזכות, על אחת כמה וכמה, מאותה שעה לא זזתי מלשמש תלמידי חכמים. הוא היה אומר די לא שימש תלמידי חכמים קטלא חייב. עד כאן. וכן הוא במסכת שמחות (פרק ד הלכה יט) במעט שינוי. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "תורת חכם מקור חיים לסור ממוקשי מות", דהיינו שהולך ולומד תורה אצל התלמיד חכם הוא מקיים את התורה כדת וכדין, וניצול מן המות. וכאמור.

תורת חכם סופי תיבות תם. חכם מקור ראשי תיבות מח. רמז שהתורה נקנית במ"ח דברים (אבות פרק ו משנה ה). ועל ידה הוא נעשה חכם, ותם מלשון מושלם, שנעשה שלם בקניני התורה. הרחמן יזכנו לזה אכי"ר.

מלאך רשע יפול ברע וציר אמונים מרפא. (יג. יז)

אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל שבזכות שהרשעים עונים אמן בגיהנם ניצולים ממנו, ראה בגמרא (שבת קיט:) אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו - פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר: "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים" (ישעיה כו. ב). אל תיקרי שמר אמנים אלא שאומרים אמן. מאי אמן? - אמר רבי חנינא: אל מלך נאמן. עיין שם. וראה עוד בספר אוצר המדרשים (גן עדן- גיהנם עמוד 90) אומר דוד שירה לפני הקב"ה ועונין אחריו הצדיקים אמן יהא שמיה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך, מתוך גן עדן, ופושעי ישראל עונין אמן מתוך גיהנם. מיד אומר הקב"ה למלאכים מי הם אלו שעונין אמן מתוך גיהנם? אומר לפניו ריבונו של עולם! הללו פושעי ישראל שאע"פ שהם בצרה גדולה מתחזקים ואומרין לפניך אמן. מיד אומר הקב"ה למלאכים פתחו להם שערי גן עדן ויבואו ויזמרו לפני שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמנים. עיין שם. והנה תיבת "ברע" רומזת לגיהנם, על דרך מה דאיתא בגמרא (נדרים כב.) ואין רעה אלא גיהנם. עיין שם. והמשיך "וציר אמונים מרפא", רמז שעל ידי עניית אמנים ניצולים מן הגיהנם וכאמור.

הולך את חכמים יחכם. (יג. כ)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (פסחים כב:) ...עד שבא רבי עקיבא ודרש: "את ה' אלהיך תירא" (דברים ו. יג). "את" לרבות תלמידי חכמים עיין שם. ויש לרמוז בתיבת "את" שהיא נוטריקון אותו תראה. רמז שיסתכל על פניו של הרב יבין את לימוד התורה ויזכה לחכמת התורה, וכדאיתא בגמרא (הוריות יב.) רב משרשיא אמר לבניו, כשאתם יושבים על יד הרב שלכם, תסתכלו על הפה שלו, כדכתיב: "והיו

עיניך רואות את מוריך" (ישעיה ל. כ). ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ערובין יג:) שרבי אמר, מה שהוא מחודד יותר מחבריו, כי ראה את רבי מאיר מאחוריו, ואילו ראהו מלפניו, היה מחודד יותר עיין שם. ושוב ראיתי אחר זמן רב, **למהרש"א** ז"ל בחידושיו (הוריות יב. בחידושי אגדות ד"ה כי בעיתו מיעל ומגמרי וכו'), שכתב, וזה לשונו: הוא מלשון הגמרא כשאתם רוצים ללמוד גמרא מרבכם שהוא פלפול והויות דאביי ורבא גרסו מתני' מקודם דעיקר הגמרא הוא ליישב המשניות בכל דבר שיש להסתפק בה ועל כן גרסו המתני' מקודם כדי שתהיו בקיאין בה ואמר חזו לפומיה דכתיב והיו עיניך רואות וגו'. והכי אמרינן נמי בעירובין שאמר רבי ראיתי את ר"מ מאחוריו וכו' ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדידנא טפי שנאמר והיו עיניך רואות וגו' והוא שהדבור של אדם משתנה ומשתמע לפעמים לתרי אפי אבל מתוך עקימת שפתים וקריצת עינים שבאדם לפעמים יש להבין כוונתו של המדבר וזה שאמר: והיו עיניך רואות לפנים את מוריך המורה לך כונת המדבר ומזה הטעם אמרינן נמי לקמן בסוף פרקין בני ת"ח וכו' בזמן שיש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם כדי שיהיו עיניהם רואות מוריהם אבל כשאין להם דעת אמרינן שם שיושבים לפני אביהם ופניהם כלפי העם מפני כבודם דאין לחוש בהם שיראו מוריהם. עיין שם. ועיין עוד **למהרש"א** ז"ל בחידושיו (בבא קמא קיז. בחידושי אגדות ד"ה א"ל דלו לי), ושם גם כן מבואר, דהאדם מבין יותר בתורה כשרואה פני הרב, כדכתיב: "והיו עיניך רואות את מוריך". עיין שם.

צדיק אוכל לשובע נפשו. (**יג. כה**)

אפשר לרמוז בזה מה שכתב **הרמב"ם** ז"ל, (פרק ד מהלכות דעות הלכה א) הואיל והיות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך להרחיק אדם עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג עצמו בדברים המבריח והמחלימים, ואלו הן: לעולם לא יאכל אדם אלא כשהוא רעב, ולא ישתה אלא כשהוא צמא, עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "צדיק אוכל לשובע נפשו", דהיינו שהצדיק אוכל רק כשהוא רעב בשביל להשביע נפשו וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש "צדיק אוכל לשובע נפשו", הכוונה שהצדיק אוכל בשביל לעשות חסד עם נפשו, וכדאיתא במדרש (ויקרא רבה לד. ג) דבר אחר: גומל נפשו איש חסד זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו, היה מהלך והולך עמם, אמרו לו תלמידיו: רבי להיכן אתה הולך? אמר להם: לגמול חסד עם זה האכסנאי האורח בתוך הבית? אמרו לו: וכי כל יום יש לך אורח? אמר להם: וזאת הנפש העלובה היא לא אורחת בגוף הזה, הים היא כאן, ומחר אינה כאן. עיין שם.

פרק יד

חכמות נשים בנתה ביתה. (יד. א)

חכמות נשים ראשי תיבות גמטריא און עם הכולל. רמז להא דאיתא במדרש (במדבר רבה יח. כ) חכמת נשים בנתה ביתה זו אשתו של און. {שהצילה אותו ממחלוקת קרח ועדתו} עיין שם. והרי הוא כמבואר.

חכמת ערום הבין דרכו. (יד. ח)

ראיתי למעלת ידידנו הגאון הרב **שמעון חיראר**י נר"ו בספרו ישמח לבי שרמז לפי דרכו חכמת ערום הבין דרכו סופי תיבות מתון לרמוז שעל החכם להיות מתון ולא לסמוך שבמלים אחדות קלט את הענין וכדומה, וכדברי התנא במסכת אבות (פרק א משנה ג) הוו מתונים בדין. ועוד על ידי זה יבין דרכו ללכת בדרך ישרים סלולה עכ"ד. ויש לרמוז עוד חכמת ערום הבין דרכו סופי תיבות מתון. שבא לרמוז להא דאיתא בגמרא (ברכות כ.) **מעשה** של רב אדא בר אהבה, שראה לאותה אשה כותית שהיתה לבושה כרבלתא (כרבלתא - שם לבוש חשוב כמו פטשיהון וכרבלתהון (דניאל ג'). רש"י. וראה ל**הערוך** ז"ל שפירש, בגד אדום כגון כרבלתא דתרנגולא שאין דרך בנות ישראל להתכסות בו שהוא פריצות ומביא לדבר עבירה). בשוק, וחשב שהיא בת ישראל, קם וקרע אותו הלבוש ממנה. לבסוף התגלה הדבר שגויה היתה, העריכו את שווי הבגד בארבע מאות זוז, אמר לה רב אדא בר אהבה, מה שמך? אמרה לו: מתון. אמר לה: מתון, מתון, (מתון מתון - לשון מאתן. רש"י). ארבע מאות זוז שוה. (ארבע מאות - שתי פעמים שתי מאות, כלומר השם גרם לי, לשון אחר מתון מתון לשון המתנה אם המתנתי הייתי משתכר ארבע מאות זוז. רש"י). עיין שם. ושוב ראיתי אחר זמן למורנו הרב **חיים הכהן** ז"ל בספרו ארח ישרים, שכן רמז, ופירש את ב' הפירושים הנ"ל בקצרה. שש אנכי שנתכוונתי לדעת גדול.

בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח. (יד. יא)

ראיתי מדקדקים, מדוע אצל רשעים נקט בלשון בית, ואצל ישרים נקט בלשון אהל? ונראה לתרץ, כיון שהרשעים מקבלים שכרם בעולם הזה, נחשב להם העולם הזה כבית שהוא קבע, ועם כל זה שביתם הוא קבע ישמד, לאחר שקיבלו שכרם מושלם, אבל ישרים, שמרגישים העולם הזה כאהל, ששכרם הוא בעולם הבא, גם שביתם נחשב כאהל הוא יפרח. ושוב ראיתי להרב **לוי בן גרשון** (הרלב"ג) ז"ל, שכתב, בית הרשעים - אף על פי שבנינו חזק מאד ישמד ויחרב כי אין השם יתברך משגיח בו לשמרו מהפגעים והוא בעצמו יביא אל עצמו פגעים גדולים מפני רוע פעולותיו ואולם אהל הישרים אף על פי שהוא חלוש בבנין מאד יתקיים ויעמוד ויעשה פרי: וראה להרב **מצודות דוד** ז"ל, שכתב,

בית - רצונו לומר עם שהוא בנין חזק כדרך הבית. ואוהל - עם שהוא עראי כדרך האוהל מכל מקום יפריח ויעלה מעלה מעלה.

וראה עוד להרב **מאיר לייבוש** ז"ל, (המלבי"ם), בחלק ביאור הענין, שכתב, בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח - ההרגשה הזאת תנבא לו מה יהיה אחריתו הלב יודע מרת נפשו ומכיר כי בית רשעים ישמד - הגם שביתו מבונה בעוז בכל זאת סופו שישמד ולא יתקיים, ובשמחתו יכירו הישרים כי אהל ישרים יפריח - הישרים הגם שאין להם בית קבוע רק אהל ארעי, ועדיין לא צמח ולא גדל, בכל זאת יפריח וישגא מאד, וזה הרגשה פנימית ירגישו בו האוילים והישרים. עכ"ל.

יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. (יד. יב).

איתא בגמרא (קידושין מ:) אמר רבי אלעזר ברבי צדוק, למה צדיקים נמשלים בעולם הזה? לאילן שכולו עומד במקום טהרה, ונופו נוטה למקום טומאה, נקצץ נופו, כולו עומד במקום טהרה. כך הקדוש ברוך הוא, מביא יסורים על צדיקים בעולם הזה, כדי שיירשו העולם הבא. שנאמר: "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד" (איוב ח. ז). ולמה רשעים דומים בעולם הזה? לאילן שכולו עומד במקום טומאה, ונופו נוטה למקום טהרה. נקצץ נופו, כולו עומד במקום טומאה. כך הקדוש ברוך הוא, משפיע להן טובה לרשעים בעולם הזה, כדי לטורדן ולהורישן למדריגה התחתונה. שנאמר: "יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות" (משלי יד. יב). עיין שם. ויש לרמוז בתיבת "יש" שהיא נוטריקון יקבלו **ש**כרם. רמז שהרשעים מקבלים שכרם בעולם הזה כדי להפסיד לעולם הבא, וכאמור.

גם בשחוק יכאב לב ואחריתה שמחה תוגה. (יד. יג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה יג) רבי עקיבא אומר, שחוק וקלות ראש, מרגילין לערוה. ולכן יכאב לב, בשחוק כזה, ותהיה שמחתו תוגה. רחמנא ליצלן.

אי נמי אפשר לפרש "בשחוק", היינו ליצנות, וזה גורם שיכאב לב, ובסופו השמחה של הליצנות תהיה תוגה, שיהיה עני רחמנא ליצלן. וכדאיתא בגמרא (עבודה זרה יח:) אמר רב קטינא: כל המתלוצץ - מזונותיו מתמעטין, שנאמר: "משך ידו את לוצצים" (הושע ז. ה). עיין שם.

קצר אפים יעשה אולת. (יד. יז)

אפשר לרמוז בזה שאדם הבא לידי כעס בא לידי טעות, וכדאיתא בגמרא (פסחים סו:) ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא -

נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו - ממשה. דכתיב: "ויקצף משה על פקודי החיל וגו'" (במדבר לא. יד). וכתיב: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה וגו'" (במדבר לא. כא). מכלל דמשה איעלם מיניה. וכו' עיין שם. והרי הוא כמבואר.

בז לרעהו חוטא. (יד. כא)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שידוע דתיבת "חוטא" פעמים שפירושה חסרון, וכדכתיב: "והייתי אני ובני שלמה חטאים" (מלכים א' א. א). שעניינו חסרון. עוד נקדים מה שכתב הרב הקדוש רבינו **בחיי** הדיין הספרדי בר **יוסף** ז"ל, בספר חובות הלבבות שער ו - שער הכניעה (פרק ז) אחי, וחמל על זכיותיך, שלא תאבדנה ממך ולא תרגיש, כי כבר נאמר על אחד מן החסידים, שזכרו אותו לרעה, וכיון שהגיעו הדבר, שלח למדבר בו כלי מלא מזמרת ארצו, וכתב אליו: הגיעני, ששלחת לי מנחה מזכיותיך, וגמלתיך בזה. ואמר אחד מן החסידים: הרבה בני אדם יבואו ליום החשבון, וכשמראים להם מעשיהם, ימצאו בספר זכיותם זכיות, שלא עשו אותם, ויאמרו: לא עשינו אותם. ויאמר להם: עשה אותם אשר דבר בכם וספר בגנותכם. וכן כשיחסר מספר זכיות המספרים בגנותם, יבקשו אותם בעת ההיא, ויאמר להם: אבדו מכם בעת שדברתם בפלוני ופלוני. וכן יש מהם גם כן שימצאו בספר חובותם חובות שלא עשו, וכשאומרים: לא עשינום, יאמר להם: נוספו עליכם בעבור פלוני ופלוני שדברתם בם, כמו שנאמר: והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה'. (תהלים עט. יב) עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "בז לרעהו חוטא", דהיינו שהמבזה את חברו, ומספר עליו לשון הרע, הוא "חוטא", הוא מחסיר את המצוות שעשה רחמנא ליצלן וכאמור.

בכל עצב יהיה מותר ודבר שפתים אך למחסור. (יד. כג)

ראיתי להרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו מנחה חדשה שרמז "עצב", נוטריקון **ע**ושה **צ**דקה **ב**סתר. דהיינו שלא ידע בה אפילו העני שאז לא ישבח אותו ויחסר משכרו, אבל אם יודעו ומשבחו בשפתיו למחסור משכרו. עכ"ל. ואני ברגליו אעבורה לרמוז כיוצא בזה, "ודבר שפתים אך למחסור", היינו אם הנותן צדקה משבח עצמו בשפתיו מה נתן צדקה וכיוצא, זה גורם לו, לא רק להחסיר מעצמו השכר, אלא גם נענש על כך, ועיין בתלמוד ירושלמי (חגיגה ב. ב) ושם **מסופר**: חסיד אחד נתגלה לו חזיון מהשמים. הנה לנגד עיניו האשה מרים בת עלי בצלים, אשר נפטרה מכבר, והיא נענשת בעונש כבד: אזנה תלויה בציר פתחו של הגיהנם. שאל אותה החסיד: על מה ולמה מענישים אותך? השיבה לו: מפני שבימי חיי הייתי נוהגת לצום תעניות שונות, **ופרסמתי את הדבר**

בקרב מכירותי. הוסיף החסיד ושאל: ועד מתי ימשך עונשך הנורא? השיבה לו: עד אשר יבוא במקומי חכם פלוני, אז אזכה להשתחרר, ואילו הוא ייתלה על ציר הפתח באותה צורה שנתליתי אני, על אשר הבטיח שיעשה דבר מצוה ולא קיים את דבריו עיין שם. ויש לרמוז המעשה הנזכר בכתוב: "עצב" נוטריקון **עושה צ**ומות **ב**סתר, דהיינו שלא ידע מזה אף אחד, ששכרו גדול, אולם "ודבר שפתים אך למחסור", דהיינו אם הוא משבח עצמו ברבים, אז יחסיר משכרו ואדרבה יענש על כך, רחמנא ליצלן. וכאמור.

ודבר שפתים אך למחסור. אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל והובא בספרי מוסר שקצוב משמים לאדם כמה מלים יכול לדבר בעולם ואם ח"ו מדבר כל מה שהוקצב לו מלמעלה, אז אינו יכול לדבר יותר רחמנא ליצלן. חוץ מדברי תורה שאין להם קצבה. ואדרבא מרבה תורה מרבה חיים. כדאיתא באבות (פרק ב משנה ז). (ראה בספר נתיבות יושר חלק א למעלת ידידנו הרב **יהודה הכהן** שליט"א, (עמוד 43 אות ו) שכתב זה בשם הגאון רבי **אליהו מוילנא** זצ"ל עיין שם. וכעת אינו תחת ידי). וראה עוד בזה לעיל על פסוק: "נוצר פיו שומר נפשו". (לעיל יג. ג). וצרף לכאן.

עטרת חכמים עשרם. (**יד. כד**)

עטרת חכמים **עשר**ם ראשי תיבות גמטריא קמח. וסופי תיבות גמטריא תלמוד. שהוא העושר האמיתי שיש להם. וראה עוד בגמרא (קידושין פב:) תניא רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומנות שבעולם, (כל אומניות - אין להן מתן שכר לאחר זמן אלא שכר המצוי להם בשעתן אבל תורה מתן שכרה בא מאליו לאורך ימים ואף לחולה ולזקן שאינו יכול לעסוק בה עכשיו אוכל מן הקודמות. רש"י). ואיני מלמד את בני אלא תורה. שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו. אבל בימי זקנותו, הרי הוא מוטל ברעב. אבל תורה אינה כן, עומדת לו לאדם בעת ילדותו. ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו. בעת ילדותו, מהו אומר: "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים" (ישעיה מ. לא). בזקנותו, מהו אומר: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" (תהלים צב. טו). (שנאמר: עוד ינובון בשיבה - יצמחו צמח ויתייחד שכרן לעת שיבתן דשנים ורעננים יהיו וגו' רש"י). עיין שם.

מציל נפשות עד אמת. (**יד. כה**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבזכות מידת האמת יציל נפשות, שלא יגרום מיתה לעצמו או לבני ביתו וכדאיתא בגמרא (סנהדרין צז.) שהיתה עיר אחת ושמה קושטא שהיו הדרים בה מאריכים ימים הרבה, ובא לגור שם רב טביומי שלא היה משנה בדיבורו אפילו בעד כל חלל שבעולם, ושאלו אותו: פעם אחת היכן אשתו? והיתה מתרחצת. ומחמת הצניעות, שינה ואמר להם: שאינה בבית. ובאותו שבוע קבר את שני בניו רחמנא

ליצלן. ונודע הדבר וגורש מן העיר עיין שם. נמצינו למדין שמי שמשקר גורם לעצמו מיתה. (ובזה פירש זקני מרביץ תורה בישראל לעדרים, הגאון הגדול בי **דוד דידו הכהן** זצ"ל, הפסוק: "מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג" (שמות כג. ז). ודו"ק. הובאו דבריו בספרי הקטן "חן יוסף" ח"א עיין שם. ודברי פי חכם חן).

אי נמי יש לפרש כעין זה, שבזכות מידת האמת ינצל מן היצר הרע ולא יהרוג נפש נקי, וכמו **הסיפור** הידוע (הביאו **מהרש"א** ז"ל בחידושיו לסנהדרין צב. משם הרב **בעל עיקרים** ז"ל), שבעל עברה וגזלן בא לפני חכם אחד לקבל תשובה, אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד על עצמו רבוי מצוות שבתורה. א"ל החכם קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי וא"ל הן. א"ל החכם קבל עליך לומר אמת וקבל עליו. לימים הלך ללסטם פגע בו איש אחד ואמר ליה להיכן אתה הולך נזכר שקבל עליו לומר אמת וסיפר לאיש ההוא וכן פגע באיש אחר וכו' מיד הרהר אותו ליסטים אלו ב' יהיו עלי עדים להרגני וכו' עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים וכו' עיין שם. וראה כיוצא בזה לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל בספר חסידים (סימן תרמז) שכתב, וזה לשונו: **מעשה** ברשע אחד שאמר לחכם אלו היית מורה לי תשובה דבר אחד הייתי עושה ואפי' קשה ביותר א"ל אל תכזב ובזה לך תשובתך מקובלת אמר הרשע זה אסבול אע"פ שקשה לי ביותר. כשבא לגזול אמר בלבו אם ידעו כי אני אומר אמת גזלתי יתלוני ואם אומר שקר היא אכזב ונמנע פעם אחת הפקיד לידו המלך את הכלי שהיה כסף וזהב בו והיה יצרו אומר לו לגוזלו חשב בלבו אני צריך לישבע על שקר ואעבור על מצות מורי נמנע והלך לו, וכו', לכך נאמר (משלי ל. ח) שוא ודבר כזב הרחק ממני, וזהו שנאמר (צפניה ג. יג) שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית. עכ"ל.

ביראת ה' מבטח עוז. (**יד. כו**)

אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). עיין שם. ובא לרמוז שהרוצה שלימודו יתקיים בידו, צריך להיות ירא ה', וכדאיתא באבות (פרק ג משנה יא) רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. והרי הוא כמבואר.

יראת ה' מקור חיים לסור ממוקשי מות. (**יד. כז**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבעבור שיהיה לו יראת שמים חזקה מהשם יתברך ויתעלה שמו, זה יהיה לו "מקור חיים לסור ממוקשי מות", וכמו שכתב הגאון הרב **יונתן אייבשיץ** ז"ל, שכתב, בספרו יערות דבש ח"א (אמצע דרוש ד) וזה לשונו הצריך

לנו כאן: אמנם יש עוד מופת אחר, כי אם יעלה בלב איש פחד ומורא מבשר ודם, דרך משל, שאנשי מלחמה יהרגוהו, ויתמיד ויעמיק זה הענין במחשבתו, לא יהיו ימים מועטים שיחלה בחולי מעלאנקלי שהוא מרה שחורה, ובחדרי משכבו יחרד וילפת אף כי הדלת סגור, ויאמר הנה באים הנה לתופשו, ולמרחוק ינוס מקול צפור, ורדף אותו קול עלה נדף, וכל יום יתגבר הענין עד שימות פתאום, פתאום היתה מכתו. ולעומת זה, אם יקבע איש בלבו מורא שמים, ויצייר במחשבתו רוממות קדושת שמו ונורא הוא, וגדולת עולמים שברא, אשר אנחנו אפילו כנקודה קטנה אינם נחשבים לנגד עולמות שברא, הלא יתמלא חלחלה ורתת מלפני ה', וכל יום ויום יוסיף להתגבר ביראה, כי יותר שמתחיל ביראת השם, יותר יוסיף לירא את השם כי אין קץ לגדולתו, ובכל זה לא יחלה ולא יגיע במדרגת מרה שחורה או שום בלבול בדעתו וכדומה, אדרבה יהיה כולו מחמדים ואהוב ומיושב בדעתו, וזה כי ביראה כזו בחר הנפש וזהו טבעו של אדם ולכך נוצר, ועל דבר זה נכרת ברית טבע הבריאה, ולכך הטבע מסייעתו, מה שאין כן ביראה של שטות שאין הטבע הוסד לכך, א"כ עושה דבר נגד טבעו ולכך יצר לו ויחלש כחו, וזהו מאמר הפסוק (משלי י. כז) יראת ה' - לא תחליש רק - תוסיף ימים, ואדרבה תחזיק גופו ותוסיף לו בריאות, אבל שנות רשעים, אשר יראתם כסלתם בהבלי עולם ופחד ילדי זמן, הם מקצרים שנות רשעים ויגועו בלא עתם, ומזה נלמד לעשות ולהתדבק בנחלת ה' כנ"ל. עכ"ל.

ארך אפים רב תבונה. (יד. כט)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, כשיהיה האדם ארך אפים ולא יכעס, יקרא רב, דהיינו שהתורה תשאר אצלו ולא ישכח אותה, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (פסחים סו:) ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא - נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו - ממשה. דכתיב ויקצף משה על פקודי החיל וגו' (במדבר לא. יד). וכתיב: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה וגו'" (במדבר לא. כא). מכלל דמשה איעלם מיניה. אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו - מאלישע, דכתיב: "לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך וגו'" (מלכים ב' ג. יד). וכתיב: "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' וגו'". (מלכים ב' ג. טו). עיין שם. וראה עוד בילקוט שמעוני תהלים (רמז תרמט) רשע כגובה אפו בל ידרוש, אין אלהים כל מזמותיו אמר רבה בר רב הונא כל הכועס, אפילו שכינה אינה

חשובה כנגדו. ר' ירמיהו מדפתי אמר אף משכח למודו, ומוסיף טפשות, שנאמר כי כעס בחיק כסילים ינוח, וכתיב וכסיל יפרוש אולת. עיין שם.

אי נמי ארך אפים רב תבונה, כשיהיה האדם ארך אפים ולא יכעס, יקרא רב, ויוכל ללמד את התלמידים תורה, וכמו שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ב משנה ה) ולא הקפדן מלמד. והרי הוא כמבואר.

בלב נבון תנוח חכמה. (יד. לג)

בלב נבון תנוח חכמה ראשי תיבות בנחת. וסופי תיבות גמטריא הלל. רמז שדברי חכמים בנחת נשמעים. (קהלת ט. יז). וכן שיתנהג בנחת כהלל הזקן, ראה בגמרא (שבת ל: ושם לא.) תנו רבנן: לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי. **מעשה** בשני בני אדם שהמרו זה את זה, אמרו: כל מי שילך ויקניט את הלל - יטול ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה, והלל חפף את ראשו. הלך ועבר על פתח ביתו, אמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני, שאל! - מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות? - אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת - מפני שאין להם חיות פקחות. הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני, שאל! - מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות? אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת - מפני שדרין בין החולות. הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? - אמר לו: שאלה יש לי לשאול. - אמר לו: שאל בני, שאל! - מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות? - אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת - מפני שדרין בין בצעי המים. - אמר לו: שאלות הרבה יש לי לשאול, ומתירא אני שמא תכעוס. נתעטף וישב לפניו, - אמר לו: כל שאלות שיש לך לשאול - שאל. - אמר לו: אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל? - אמר לו: הן. - אמר לו: אם אתה הוא - לא ירבו כמותך בישראל. - אמר לו: בני, מפני מה? - אמר לו: מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז. - אמר לו: הוי זהיר ברוחך, כדי הוא הלל שתאבד על ידו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז - והלל לא יקפיד. עיין שם.

אי נמי בלב נבון תנוח חכמה ראשי תיבות בנחת. וסופי תיבות גמטריא שם אדנו"ת. ובא לרמוז רק כשאינו כועס יזכור את תלמודו, ושכינה תהיה שורה עליו, ראה בגמרא (פסחים סו:) ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא - נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו - ממשה.

דכתיב ויקצף משה על פקודי החיל וגו' (במדבר לא. יד). וכתיב: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה וגו'" (במדבר לא. כא). מכלל דמשה איעלם מיניה. וראה עוד בגמרא (נדרים כב:) אמר רבה בר רב הונא: כל הכועס - אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו, שנאמר: "רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו" (תהלים י. ד). ר' ירמיה מדיפתי אמר: משכח תלמודו ומוסיף טיפשות, שנאמר: "כי כעס בחיק כסילים ינוח" (קהלת ז. ט), וכתיב: "וכסיל יפרוש אולת" (משלי יג. טז). רב נחמן בר יצחק אמר: בידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו, שנאמר: "ובעל חימה רב פשע" (משלי כט. כב). עיין שם. וראה עוד בגמרא (ברכות כט:): אמר לו אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא, לא תרתח ולא תחטי. (לא תכעוס שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא. רש"י). עיין שם. הרחמן יצילנו ממידת הכעס אכי"ר.

בלב נבון תנוח חכמה. אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל בגמרא (ברכות נה.) בפסוק יהב חכמתא לחכימין (דניאל ב. כא) שאין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה. עיין שם. וראה במדרש (קהלת רבה א. יז) מטרונה אחת שאלה את רבי יוסי בר חלפתא, אמרה ליה: מהו? דין שנאמר "יהב חכמתא לחכימין" (דניאל ב. כא). לא הוה צריך קרא למימר אלא יהב חכמתא ללא חכימין ומנדעא ללא ידעי בינה, אמר לה משל אם יבאו אצלך שני בני אדם ללות ממך ממון אחד מהן עשיר ואחד מהן עני לאיזה מהן את מלוה לעשיר או לעני, אמרה לו לעשיר, אמר לה ולמה, אמרה לו שאם אבד העשיר ממוני יש לו מהיכן יפרע אבל אם איבד העני ממוני מאין יפרע לי, אמר לה, ולא ישמעו אזניך מה שאת מוציאה מפיך, אילו נתן הקב"ה חכמה לטפשים היו יושבין והוגין בה בבתי כסאות ובבתי תיאטריאות ובבתי מרחצאות אלא נתן הקב"ה חכמה לחכימין והם יושבין והוגין בה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הוי יהיב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה.

פרק טו

לשון חכמים תטיב דעת. (טו. ב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז שלאדם יש ב"מ איזה צרה, ילך ויטול עצה מן הזקנים החכמים ואינו נכשל, במדרש (שמות רבה ג. ח) לך ואספת את זקני ישראל, לעולם זקנים מעמידים את ישראל, וכן הוא אומר: "וכל ישראל וזקניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון" (יהושע ח. לג). אימתי ישראל עומדים כשיש להם זקנים למה כשהיה בית המקדש קיים היו שואלים בזקנים שנאמר: "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו

לך" (דברים לב. ז). שכל מי שנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל, עיין שם. וראה במדרש (ויקרא רבה יא. ח) אמר רבי עקיבא, נמשלו ישראל לעוף מה העוף הזה אינו פורח בלא כנפים כך ישראל אין יכולים לעשות דבר חוץ מזקניהם. עיין שם. עוד נקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (קידושין לב:) ובילקוט שמעוני פרשת קדושים (רמז תריז)... ואין זקן אלא חכם, שנאמר: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" (במדבר יא. טז). רבי יוסי הגלילי אומר, אין זקן אלא זה שקנה חכמה, שנאמר: "ה' קנני ראשית דרכו" (משלי ח. כב). עיין שם. וזהו "תטיב דעת", שהתלמידי חכמים יתנו לו עצה טובה ויפתור הבעיה ויהיה לו ישוב בדעת. וכאמור.

מרפא לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח. (טו. ד)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (עירובין נד.) אמר רבי יהושע בן לוי, המהלך בדרך ואין עמו לוייה יעסוק בתורה, שנאמר: "כי לוית חן הם" (משלי א. ט). חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר: "כי לוית חן הם לראשך" (שם). חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר: "וענקים לגרגרתיך" (שם). חש במעיו יעסוק בתורה שנאמר: "רפאות תהי לשרך" (משלי ג. ח). חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנאמר: "ושקוי לעצמותיך" (שם). חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר: "ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אמר רב יהודה ברבי חייא, בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא, מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם נותן סם לחבירו לזה יפה ולזה קשה, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, נתן תורה לישראל סם חיים לכל גופו שנאמר: "ולכל בשרו מרפא" (שם) עיין שם. וראה עוד במדרש (דברים רבה י. א) רבנן אמרי מבקש אתה שלא לחוש באזניך ולא אחד מאיבריך הטה אזנך לתורה ואת נוחל חיים. מנין שנאמר: "הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם" (ישעיה נה. ג). וראה עוד במדרש תנחומא פרשת יתרו (סימן ח) אם מבקש אתה שלא יגיע לגופך צרה עסוק בתורה שהיא רפואה לכל הגוף, לראש מנין? שנאמר: "תתן לראשך לוית חן" (משלי ד. ט). ללב מנין? שנאמר: "כתבם על לוח לבך" (שם ג. ג). לגרגרת מנין? שנאמר: "וענקים לגרגרותיך" (שם א. ט). לידים מנין? שנאמר: "והיה לך לאות על ידך" (שמות יג. ט). לטבור מנין? שנאמר: "רפאות תהי לשרך" (שם ג. ח). לכל העצמות מנין? שנאמר: "ושקוי לעצמותיך" (שם שם), אמר רבי יהושע בן לוי כבר עשה הקב"ה מעין דוגמא זו בשעת מתן תורה כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין מעבודת פרך שהיו עושין בטיט ובלבנים והיתה האבן נופלת עליו מן הבנין ושוברת ידו וקוטעה את רגלו, אמר הקב"ה אינו דין שאתן את תורתי לבעלי מומין, מה עשה רמז למלאכי השרת וירדו ורפאו אותן, ומנין שלא היה בהן סומין? שנאמר: "וכל העם רואים את הקולות" (שמות כ. טו). ומנין שלא היו בהן חרשין?

שאמרו "נשמע" (שם כד. ז). ומנין שלא היו בהן גדמין? שאמרו "נעשה" (שם). ומנין שלא היה בהן חגרין? דכתיב: "ויתיצבו בתחתית ההר" (שם יט. יח). וראה עוד בהקדמתי לספרי הקטן חסדי דוד מה שכתבתי בזה בס"ד באורך וברוחב עיין שם ותרוה נחת. וזהו "מרפא לשון עץ חיים. דהיינו שעל ידי לימוד התורה מתרפא וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא בגמרא (ערכין טו:) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת תהיה תורת המצורע" (ויקרא יד. ב). זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע, שבעון לשון הרע באים נגעים על האדם. ועוד איתא בגמרא (שם) מאי תקנתם של מספרי לשון הרע? אם תלמיד חכם הוא, יעסוק בתורה וכו', ואם הוא עם הארץ, ישפיל דעתו עיין שם. וזהו מרפא לשון עץ חיים. היינו הרפואה לחטא הלשון דהיינו לשון הרע, הוא עץ חיים דהיינו ללמוד תורה, אם הוא תלמיד חכם וכאמור.

מרפא לשון עץ חיים. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שהוא רומז על ספר "עץ חיים" למהרח"ו ז"ל, בענייני קבלה, והיינו למי הוא "מרפא לשון", למי שראוי ללמוד חכמת הנסתר לאחר שמילא כריסו בש"ס ופוסקים, בשבילו יהיה מרפא לשון, ואם אינו ראוי לחכמה זאת, אז, "וסלף בה שבר ברוח". רחמנא ליצלן.

זבח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו. (טו. ח)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (סנהדרין מג:) ואמר רבי יהושע בן לוי, בזמן שבית המקדש קיים, אדם מקריב עולה, שכר עולה בידו, מנחה, שכר מנחה בידו. אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן. שנאמר: "זבחי אלהים רוח נשברה" (תהלים נא. יט). ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת. שנאמר: "לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה" (שם). עוד נקדים מה שכתב הרב ערכי הכינויים ז"ל דתיבת ישרים זה כינוי לענוים. וזהו רמז הכתוב: "זבח רשעים תועבת ה'" דהיינו שהקב"ה מתעב את הקרבנות של הרשעים שבדרך כלל הם מתנהגים בגאוה, וכדכתיב: "ועשיר יענה עזות", (לקמן יח. כג). ובדרך רמז יש לרמוז "רשעים" אותיות עשירים! אולם "ותפלת ישרים רצונו", דהיינו שהעניו הרמוז בתיבת "ישרים" זהו רצונו, שנחשב לו כאילו הקריב כל הקרבנות וכאמור.

ומרדף צדקה יאהב. (טו. ט)

אפשר לרמוז בזה שזה שדואג לאנשים להתרימם לצדקה, הוא אהוב יותר מאותו אדם עצמו שנתן צדקה, וכדאיתא בגמרא (בבא בתרא ט.) א"ר אלעזר, גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם.

(מעשה הצדקה - טורח המעשים את חבריהם מדלא כתיב והיתה הצדקה שלום רש"י). **עיין שם.**
והבן.

לב שמח ייטב פנים. (טו. יג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שכתב הרב כרוב ממשח ז"ל, (ערך תורה אות קנד) דתיבת לב היא כינוי לתורה עיין שם. והמשיך "שמח ייטב פנים", בא לרמוז שאדם לומד תורה בשמחה, יהיה לו אור של קדושה על הפנים. וכמו שמצינו **מעשה** בתלמוד ירושלמי מסכת שבת (פרק ח הלכה א) רבי אבהו ירד לטבריה, ראו אותו התלמידים של רבי יוחנן שפניו מאירין, אמרו לפני רבי יוחנן: מצא רבי אבהו אוצר, (פירוש: שלכן הוא שמח מאד). אמר להם: אולי תורה חדשה, דהיינו חידוש חדש נתגלה לו. אמר לו: מה חידוש חדש מצאת? אמר לו מצאתי ברייתא ישנה. וקרא עליו הפסוק: "חכמת אדם תאיר פניו" (קהלת ח. א). **עיין שם.** וראה עוד בזוהר הקדוש (בראשית י:) רבי יוחנן כאשר היה עוסק בתורה, היו פניומזהירים כזוהר השמש. יום אחד פגש אותו רבי יוסי, אמר לו ראה פניך מזהירים כזוהר השמש, אמר לו: לא כן הוא, אלא ההלכה מאירה לי. קרא עליו (הפסוק): "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה. לא). **עיין שם.**

טוב מעט ביראת ה' מאוצר רב ומהומה בו. (טו. טז)

הנה תיבת טוב כינוי לתורה, כמו שדרשו חז"ל בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו" (משלי ד. ב). **עיין שם.** תיבת "מעט" ראשי תיבות **עשה מעשים טובים** והמשיך ביראת ה' רמז שיהיו מעשיו לשם שמים.

אי נמי לרמוז שאם הוא ירא ה' תלמודו יתקיים בידו, וכדאיתא באבות (פרק ג משנה יא) רבי חנינא בן דוסא אומר, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. וכן אמרו בגמרא (שבת לא.) אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל, (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים. רש"י). **עיין שם.** והרי הוא כמבואר.

אי נמי יש לפרש "טוב מעט ביראת ה'", דהיינו מי שלומד תורה ועושה מצוות ביראת שמים ולשם שמים, שזה לא על חשבון אחרים ובלי לצער אחרים, וזה שוה "מאוצר רב ומהומה בו", דהיינו מאוצר של מצוות שהוא עם מהומה, דהיינו שבא על חשבון הזולת, או על ידי גרימת מחלוקת רחמנא ליצלן. והבן.

שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב. (טו. כג)

אפשר שבא לרמוז שהתורה נקנית בשמחה כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ו). וכן בא לרמוז שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (שבת ל:) "ושבחתי אני את השמחה" (קהלת ח. טו). שמחה של מצוה, ולשמחה מה זה עשה זו שמחה שאינה של מצוה. ללמדך שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה. שנאמר: "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה'" (מלכים ב' ג. טו). אמר רב יהודה, וכן לדבר הלכה עיין שם. וראה למרן גאון עוזנו הרב **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בספרו מורה באצבע (סימן י אות שכז) שכתב וזה לשונו: רבינו **האר"י** זצ"ל אמר: כי לא זכה לכל חכמתו הרמה והנפלאה, כי אם על ידי השמחה הגדולה שהיה שמח בלימוד ובמצוות לאין קץ עיין שם. וראה להגאון הרב **שמואל די אוזידא** ז"ל בספרו מדרש שמואל (על מסכת אבות פרק ו) שכתב, וזה לשונו: הח' בשמחה שאם אינו לומד בשמחה והתורה היא עליו לטורח סוף סוף יפרוש מן הלימוד וילאה לשוא אמנם כאשר ילמד בשמחה ובשירים אז באהבתה ישגה תמיד והתורה והשמחה אחים הם ולא יתפרדו כי פקודי ה' ישרים משמחי לב. ועוד שהיא בעצמה היתה שעשועיו של הקב"ה כמ"ש ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו בכל עת וכיון ששחוק עשה לה אלהים אינה שורה במקום עצבות אלא במקום שמחה. עכ"ל. וראה עוד להגאון הגדול רבי **אברהם בורנשטיין** ז"ל בהקדמת ספרו אגלי טל שכתב, וזה לשונו: זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועים מדרך השכל בעניין לימוד התורה הקדושה ואמרו כי הלומד ומחדש חידושים ושמח ומתענג בלימודו אין זה לימוד התורה כל כך לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצווה. אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו. ובאמת זה טעות מפורסם, ואדרבא כי זו היא עיקר מצוות לימוד התורה להיות שש ושמח ומתענג בלימוד ואז דברי תורה נקבעין בליבו ובדמו ומאחר שנהנה בדברי תורה נעשה דבוק לתורה. ובזוהר הקדוש כתב שבין יצר הרע ובין יצר הטוב אין מתגדלים אלא מתוך שמחה, יצר הטוב מתגדל מתוך שמחה של תורה וכו' עכ"ל.

לאיש במענה פיו ראשי תיבות גמטריא של השם הקדוש **יענו ביום קוראנו**.

מה טוב. תיבת מה רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). וטוב הוא כינוי לתורה (ברכות ה.). ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. (תענית ז.).

תיבת "לאיש" נוטריקון **ל**מי **א**שר **י**רא **ש**מים. או **ל**מי **א**שר **י**היה **ש**קדן. רמז שמי שהוא ירא שמים ושקדן על התורה יהיה לו שמחה במענה פיו להקב"ה ליום הדין כשישאל

אותו: האם קבעת עיתים לתורה ראה במדרש (משלי י. א) אמר ר' ישמעאל, בוא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם כולו בעמק יהושפט בזמן שתלמידי חכמים באים לפניו אומר לכל אחד מהם כלום עסקת בתורה, אמר לו הן, אומר לו הקב"ה הואיל והודית אמור לפני מה שקרית, ומה ששנית בישיבה, ומה ששמעת בישיבה, מכאן אמרו כל מה שקרא אדם יהא תפוש בידו, ומה ששנה כמו כן, שלא תשיגהו בושה ליום הדין, מכאן היה ר' ישמעאל אומר אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה, ועל זה בקש דוד מלך ישראל בתפלה ובתחנונים לפני המקום ואמר ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה (תהלים ה. ד), בא לפניו מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה, הקב"ה הופך את פניו ממנו, ושרי גיהנם מתגברים בו כזאבי ערב, ונוטלין אותו ומשליכין אותו לתוכה. בא לפניו מי שיש בידו שני סדרים או שלשה, אז הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם, ואם אומר הקב"ה הניחוהו, מוטב, ואם לאו עושין לו כמדת הראשון. בא לפניו מי שיש בידו הלכות, הקב"ה אומר לו בני תורת כהנים למה לא שנית, שיש בה טומאה וטהרה, וטומאת שרצים, וטהרת שרצים, טומאת נגעים, וטהרת נגעים, טומאת נתקים ובתים, טהרת נתקים ובתים, טומאת זבים ולידה, וטהרת זבים ולידה, טומאת מצורע וטהרתו, סדר ווידוי יום הכפורים, וגזירות שוות, ודיני ערכים, וכל דין שדנו ישראל לא דנו אלא מתוכו. בא לפניו מי שיש בידו תורת כהנים, אומר לו הקב"ה בני חמשה חומשי תורה למה לא שנית, שיש בהם קריאת שמע ותפילין ומזוזה.

בא לפניו מי שיש בידו חמשה חומשי תורה, אומר לו בני למה לא למדת הגדה ולא שנית, שבשעה שחכם יושב ודורש אני מוחל ומכפר עונותיהם של ישראל, ולא עוד אלא בשעה שעונין אמן יהא שמיה רבא מברך, אפילו נחתם גזר דינם אני מוחל ומכפר להם עונותיהם. בא לפניו מי שיש בידו הגדה, אומר לו הקב"ה בני תלמוד למה לא שנית שכל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא (קהלת א ז), זה התלמוד שיש בו חכמות הרבה. בא מי שיש בידו תלמוד, הקב"ה אומר לו בני הואיל ונתעסקת בתלמוד, צפית במרכבה, צפית בגאוה שאין הנייה בעולמי אלא בשעה שתלמידי חכמים יושבים ועוסקים בתורה מציצין ומביטין ורואין והוגין המון התלמוד הזה, כסא כבודי היאך הוא עומד, רגל הראשונה במה היא משמשת, שנייה במה היא משמשת, [ג' במה היא משמשת, ד' במה היא משמשת], חשמל היאך הוא עומד, ובכמה פנים הוא מתהפך בשעה אחת, לאי זה רוח הוא משמש, הבקר היאך עומד, כמה פנים של זוהר נראין בין כתפיו, לאיזה רוח משמש. [כרוב היאך הוא עומד, לאי זה רוח הוא משמש]. גדולה מכולם עיון כסא הכבוד

היאך הוא עומד, עגול הוא כמין מלבן, ומתוקן הוא, כמה גשרים יש בו, כמה הפסק בין גשר לגשר, וכשאני עובר באי זה גשר אני עובר, ובאי זה גשר האופנים עוברים, ובאי זה גשר הגלגלים עוברים. גדולה מכולם מצפורני ועד קדקדי, היאך אני עומד, כמה שיעור בפסת ידי, וכמה שיעור אצבעות רגלי. גדולה מכולם כסא כבודי היאך הוא עומד, לאי זה רוח הוא משמש, באחד בשבת לאיזה רוח הוא משמש, בשני בשבת לאיזה רוח הוא משמש, בשלישי בשבת לאיזה רוח הוא משמש, ברביעי בשבת, בחמישי בשבת, בששי בשבת, לאיזה רוח משמשין, וכי לא זהו הדרי, זהו גדולתי זה הדר יפיי שבני מכירין את כבודי במדה הזאת, ועליו אמר דוד מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך. מכאן היה ר' ישמעאל אומר אשרי תלמיד חכם שהוא משמר תלמודו בידו, כדי שיהא לו פתחון פה להשיב ליום הדין לפני בוראו, לכך נאמר אורח לחיים שומר מוסר, אבל אם עזב תלמודו והניחו, משיגו בושה וכלימה ליום הדין לכך נאמר ועוזב תוכחת מתעה, אמר ר' בנאה שהקב"ה מרחיקו מלפניו. עיין שם. והחי יתן אל ליבו! הקב"ה יזכנו ללמוד וללמד את כל חלקי התורה לשמה ולקיימם ולעשות רצונו כרצונו כל הימים אכי"ר.

תועבת ה' מחשבות רע וטהרים אמרי נעם. (**טו. כו**)

הנה תיבת "רע" היא כינוי לעבירה, כמו שהובא בספרים, ואפשר לרמוז בזה מה שכתב **הרמב"ם** ז"ל (פרק כב מהלכות איסורי ביאה הלכה כא) יתרה מכל זאת אמרו, יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה - שאין מחשבת עריות מתגברת, אלא בלב פנוי מן החכמה עיין שם. וכמובן רק שלא ירבה להתעכב שם ולהרהר בדברי תורה שם. וראה לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל בספר חסידים (סימן כח) שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן: ואם אדם במרחץ או במקום הטנופת ואהבת אשה נכנסת בלבו או עוברת לפניו יהרהר בדברי תורה כי דברי תורה יפים לטהר הלב מיצר הרע ואף על פי שבכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ ובית הכסא להפריש אדם מן העבירה מותר. עכ"ל. והרי הוא כמבואר.

וטהורים אמרי נעם. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, כיצד יגרום לאדם להיות טהור, כאשר יוכיח אותו על מעשיו בנחת ובנעימות. וכדברי חז"ל בגמרא (גיטין ו:) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה: עשרתם? ערבתם? הדליקו את הנר! וצריך לומר הדברים בניחותא כדי שיתקבלו הדברים ממנו עיין שם.

לב צדיק יהגה לענות. (**טו. כח**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, על פי מה שפירשתי בס"ד בספרי הקטן תפארת אבות (חידושים על מסכת אבות, פרק ב משנה יד) במשנת רבי אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה, ודע מה שתשיב לאפיקורוס. שקשר הדברים שבא לרמוז שאחר שישקוד בתורה הרבה יהיה לו מה להשיב לאפיקרוס. עד כאן. וזהו גם רמז הכתוב: "לב צדיק יהגה לענות", הכוונה שהצדיק ירבה להגות בלימוד התורה כדי לדעת להשיב לאפיקורס. וכאמור.

אי נמי אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל בגמרא (קידושין ל.) תנו רבנן: ושננתם - שיהו דברי תורה מחודדים בפיך, שאם ישאל לך אדם דבר - אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד. עיין שם. והרי הוא כמבואר.

מאור עינים ישמח לב. (טו. ל)

מר זקני הגאון הגדול מרביץ תורה בישראל לעדרים רבי **דוד דידו הכהן** זצ"ל, (מח"ס אני לדודי, ויברך דוד) היה מלמד לתלמידיו גם כן טעמי המקרא לפי המבטא והדקדוק. וקבלה בידינו ממנו שצריך לקרוא הפסוק במשלי (טו, ל) מאור עינים - מואור עינים - על פי הרד"ק ודעימיה ששוא וגעיא בראש המלה ואחריו אות אחה"ע נקרא כתנועת אות אחה"ע בחטיפה. כן כתב תלמידו מוה"ר הגאון רבי **בוגיד סעדון** הי"ו בריש ספרו "רבות בנות" באופני המאריך והגעיא אות ד' עיין שם באורך. **וסיפר** לי ידידי היקר שא"ב ר' **כמייס הכהן** הי"ו, מעי"ת באר שבע יע"א, כי בשנת התש"ג שנכנסו הגרמנים ימש"ו לג'רבא, ברחו הוא ומשפחתו עם אנשי עירו מדנין לג'רבא לרובע הגדול, והוא היה אז בגיל י"ג שנה, הלך ללמוד אצל מורנו הרב, הוא ישב בין התלמידים והשיעור היה בקריאת פרשה שניים מקרא ותרגום בערבית. כשרבנו שמע אותו קורא היה שמח מקריאתו לפי הדקדוקים והטעמים, ולאחר שקראו כל התלמידים לפי הסדר, בסיבוב השני שהגיע תורו וקרא שוב. שאלו רבנו: האם אתה ממדנין?! ענה לו כן. שאלו רבנו: מי הוא הרבי שלך? ענה לו: מורי ורבי הוא הרב מרדכי סגרון. אמר לו רבנו, לכן, אני מאד שמח, שהרי הרב שלך הוא תלמידי, וכמו שלימדתי אותו לקרא הפרשה בטעמיה ובדקדוקיה, והוא מלמד היטב כמו שלימדתי אותו. וזה מיסב לי עונג. (דרכי אמת)

אוזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין. (טו. לא)

בקרב **ח**כמים **ת**לין ראשי תיבות גמטריא שפל. וכן ראשי תיבות גמטריא קדוש. רמז שבזכות הענוה הוא מקבל את המוסר, וכדכתיב: "עקב ענוה יראת ה'" (לקמן כב. ד). ובזכות זה זוכה לעשות תשובה ויהיה קדוש. ועוד יש לרמוז **ח**יי**ם** בקר**ב** **ח**כמי**ם** **ת**לין

סופי תיבות גמטריא קבל. וראה בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם.

אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות סג:) אמרי דבי רבי ינאי: מאי דכתיב: "כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב" (משלי ל. לג). במי אתה מוצא חמאה של תורה - במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם - כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק - זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק - זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות. דתנן, רבי ישמעאל אומר: הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, שהן כמעין נובע. אמר רבי שמואל בר נחמני: מאי דכתיב: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). - כל המנבל עצמו על דברי תורה - סופו להתנשא, ואם זמם - יד לפה. עד כאן. וזהו רמז הכתוב: "אוזן שומעת תוכחת חיים", דהיינו אם הוא שומע מוסר, אז הוא זוכה "בקרב חכמים תלין", שיהיה חכם גדול בתורה וכאמור.

ושומע תוכחת קונה לב. (טו. לב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שהבאתי בדיבור הקודם, משם חז"ל בגמרא (ברכות סג:) שמי ששומע תוכחת מרבו, זוכה להיות תלמיד חכם. והנה נקדים מה שכתב הרב **כרוב ממשח** ז"ל (ערך תורה אות קנד) דתיבת לב היא כינוי לתורה עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "ושומע תוכחת קונה לב" דהיינו שעל ידי התוכחת יקנה לב היא התורה וכאמור.

אי נמי יש לפרש, שבא לרמוז שעל ידי שילמד תוכחת, חכמתו מתקיימת בידו, וכדאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. וזהו רמז הכתוב: "ושומע תוכחת קונה לב" דהיינו שעל ידי התוכחת יקנה לב היא התורה וכאמור.

יראת ה' מוסר חכמה ולפני כבוד ענוה. (טו. לג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז לפי מה דאיתא בגמרא (ערובין יג.) כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו עיין שם. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה א. ה) וכן הלל אומר, השפלתי היא הגבהתי, הגבהתי היא השפלתי. **ומסופר** על אדם אחד, שהיה תמיד בורח מן הכבוד, ופעם בא בשאלה לרבו, הלא אמרו חז"ל בגמרא (ערובין יג.): כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו וכל הבורח מן הכבוד

הכבוד רודף אחריו. והרי אני תמיד בורח מן הכבוד... ואין הכבוד רודף אחרי? השיבו הרב: התשובה פשוטה שבאמת שהכבוד רודף אחריך, אלא כיון שאתה תמיד מסתכל לאחור לראות אם הכבוד רודף אחריך, אז הוא רואה אותך ומיד בורח, ולכן אינו מגיע אף פעם אליך... וזהו רמז הפסוק: "ולפני כבוד ענוה", היינו שמי זוכה לכבוד, רק מי שהוא עניו, וכאמור.

ויש להזכיר כאן מה שראיתי כתוב בחוברת "אור המאיר" מוסף אור תורה ניסן תשנ"ה, (שיצא לכבודו של מורנו ורבנו, ועטרת ראשנו, מרן ראש הישיבה, הגאון המופלא, וכבוד ה' מלא, הרב **מאיר מאזוז** שליט"א, לרגל יום הולדתו החמשים י"ג בניסן תשנ"ה עד מאה ועשרים מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא וכל טוב אמן). במבוא (עמוד ז) בזה הלשון: רבינו שליט"א, מחנך אותנו להודות על האמת ולא להתבייש. ואדרבא מודים דרבנן היינו שבחייהו. ואומר: אם יראה לי הקטן שבקטנים שטעיתי ואראה שהצדק אתו אשמח לחזור בי. וברוך אומר ועושה, כאשר אנו תלמידיו השותים בצמא את דבריו, לעיתים - והם באמת רחוקות מאד נער יספרם - נראה לעניות דעתי הפשט הוא אחר, ואומרים לו ורואה שהפירוש שאמרנו הוא נכון, חוזר בו בענוותנותו, למרות שהיה יכול לדחוק ולתרץ וליישב דבריו. הוא היה אומר: "כבוד ראשי תיבות **ב**טל ומבוטל **כ**עפרא **ד**ארעא. וכו'. ופעם אחת בא אברך אחד שמכירו וביקש ממנו שימליץ עליו למרן הגאון הראשון לציון רבינו **עובדיה יוסף** שליט"א שיתן לו הסכמה על ספרו, כשקיבל ההסכמה בא בטענות, שבגללו שלא כתב בהמלצתו תארים גדולים זכה בהסכמת הראש"ל רק לתואר הרב הגאון ולא הגאון. ענה לו רבינו: ממה נפשך אם אתה גאון לא חסרת דבר, ואם אינך גאון גם אם יכתבו עליך אלף פעמים גאון זה לא יעזור לך... עד כאן. "ישמע חכם ויוסף לקח"!.

ומסופר על הראש אב בית דין מקודש הגאון רבי **יעקב כהן גדישה** זצ"ל, (מחבר ספר "מעיל יעקב" ועוד). שפעם אחת שהיו לומדים עמו כמה חכמים, ונתקשו בדברי רש"י, והתחיל הרב לפלפל ולבנות ולסתור, ולקח דף אחד וכתב בו כל מה שחידש בדברי רש"י, ואחר כך נכנס הראש אב בית דין מקודש הגאון רבי **ציון הכהן יהונתן** זצ"ל, ושאלו הרב יעקב הכהן: "מה אתה מבין בכוונת רש"י?" עיין בו וקרא לפניהם לשון רש"י. תיכף העיר הרב **יעקב הכהן** שלא כך הפיסוק בלשון רש"י. ענה לו הרב **ציון הכהן**: "מחילה! זהו הפיסוק הנכון בלשון רש"י!" תיכף התבונן הרב **יעקב הכהן** איזה רגעים ואמר לו: "אתה צודק - ועכשיו אזלה לה הקושיא שהיתה על רש"י ודבריו ברורים, וכל מה שכתבתי הוא כאין וכאפס ואין בו ממש!. "ישמע חכם ויוסף לקח"!. (מורי ורבי ועטרת ראשי הגאון הרב **נסים הכהן** ז"ל, במבוא לספר "שערי ציון" עמוד 9).

וראיתי לנכון להעתיק כאן לתועלת הרבים בסייעתא דשמיא מוסר יפה בזה, מה שראיתי להרב **אליהו סויסה** שליט"א בהקדמתו לספרו "אור אליהו" חלק א (עמוד ו) וזה לשונו:... וכל השומע ומקשיב ולומד מפי אבות התורה נקרא חכם, כדאמר בן זומא: במסכת אבות (פרק ד משנה א) איזהו חכם? הלומד מכל אדם. שנאמר: "מכל מלמדי השכלתי" (תהלים קיט. צט). ואספר לכם דבר מעניין ביהודי אחד שהיה יחד איתי באזכרה עם עוד כמה אנשים ותלמידי חכמים, והנה היהודי הזה השתיק את כל הנוכחים, וקם על עמדו, וישאל שאלה, באומרו: בן זומא אומר: איזהו חכם? הלומד מכל אדם. אם כן אם הוא צריך ללמוד מכל אדם, איזה מן חכם זה? וכידוע ששאלת עם הארץ אין לה תירוץ, אך מאחר והיהודי הזה מוכר לי היטב כאיש בור הנוהג יוהרא ורודף אחרי הכבוד, ומתהדר באיצטלא של תלמידי חכמים שאינה ראויה לו וגורם לחילול ה' וכו'. השבתי לו בזה הלשון: אכן כבודו שואל שאלה קשה ונכונה, אך אין כולם מלאכי השרת כמוך, ואספר לך **מעשה** ביהודי אחד שהביא את בנו לפני הגאון רבי **אייזל חריף** זצ"ל, על מנת שיבחנהו בתלמודו ויתן לו סמיכה לרבנות, והגאון ז"ל, שואל את הבן בדיני אורח חיים וכו'. וראה שידיעתו בתורה קלושה מאד, ופנה הגאון אל האב ואמר לו, בנך כמוהו כמלאך, ואינו זקוק לסמיכה שלי. ולאחר שיצאו האב והבן, הביעו הנוכחים את תמיהתם, ושאלו את הגאון: מה ראה רבינו להכתיר בחור זה בתואר של מלאך, והלא הוא עם הארץ גמור? ענה להם הגאון: הרי אמרו חז"ל בגמרא (קידושין), (ברכות כה: כצ"ל). לא ניתנה תורה למלאכי השרת. משתמע מכאן שאם היהודי הנזכר לעיל היה שומע ומקשיב ולומד מפי כל אדם אפילו קטן ממנו וכו' היה יכול להיות חכם, כנאמר, הלומד מכל אדם, שבכך ניכרים הדברים שלימודו הוא לשם שמים. ועל ידי זה חכמתו מתרבה ונהפך לחכם, ואז ביכולתו לענות אפילו למלאך, אבל מי שאינו לומד מכל אדם ומעמיד את עצמו כחכם, אז הוא שואל איזה מן חכם זה שצריך ללמוד מכל אדם. ומה הביאני לכתוב דבר זה, אולי בזכות זה, יעורר נלבות של כמה אנשים כיהודי הנזכר לעיל אשר מתהדרים ונושאין עיניהם לאיצטלא שאיננה ראויה להם, וגורמים לחילול ה' ברבים, כמעשה בעם הארץ שנתמנה לרב בית הכנסת של עמי הארצות, וביום השבת קם לפני התיבה ודרש בפני קהל עדתו על פרשת השבוע, ובסיום דרשתו קם אחד השומעים והקניטו, באמור לו: רבי! לפני שבוע ימים שמעתי אותם הדברים ממש מלה במלה שאמרת, מפי אחד הרבנים בעיר. הרב הבור הצטדק ויען לו, ומה בכך? הנה אפילו דוד מלך ישראל ע"ה, בכבודו ובעצמו, העתיק בתהלים שלו פרקים שלמים מלה במלה

מתוך סידור תפלה!. עיין שם באורך. והחי יתן אל ליבו! והשם יתברך יעזרנו לדעת את מיעוט ערכנו ולעשות רצונו כרצונו אמן.

וראה בגמרא (סוטה מט:) משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף: לתנא, לא תיתני ענוה. דאיכא אנא עיין שם. והמפרשים ז"ל הקשו על רב יוסף איך הוא משבח את עצמו שהוא עניו? ונראה לתרץ בסייעתא דשמיא, שרב יוסף נתכוין בזה לומר לאנשים שלא יטעו חלילה ויאמרו כיון ששנה התנא "משמת רבי בטלה ענוה", אם כן אין אפשרות להגיע למידת ענוה ויהיו חלילה בעלי גאוה... לזה אמר לתנא, לא תיתני ענוה. דאיכא אנא ודו"ק. ושוב ראיתי כעת סמוך להדפסה לגאון עוזנו רבינו **יוסף חיים** ז"ל בספרו בן יהוידע שתרץ ג' תירוצים בזה. **א**. דאין כונתם לשבח עצמן, אלא ידוע ברית כרותה לשפתיים, וחושש פן בלמדו דברי התנא דקאמר בטלה הענוה, יתגבר היצר הרע מחמת הדיבור הזה, וינצחנו לבטל ממנו מדת הענוה, או להחליש אותה לפחות. ולזה אמר דאיכא אנא, אשר תהילות לאל זכיתי, ולכן חושש אני פן דברים אלו נזדמן שתנטל ממני, כי ברית כרותה לשפתים. **ב**. ועוד נראה לי בסייעתא דשמיא לא תתני לפני העולם שבטלה ענוה, דאיכא אנא שהעולה חושבין אותי לבעל ענוה, ויהרהרו אחר דברי התנא שאומר בטלה, והלא גם בדור זה שהוא אחרון ורחוק מדור רבי לא בטלה, וכל שכן דורות קודם ממני, וכן כונת רב נחמן. **ג**. או יובן בסייעתא דשמיא, כי הוא היה עניו באמת, והיו התלמידים והחכמים בדורו משבחים אותו הרבה במידת הענוה, ולא היה רוצה שישבחו אותו בכך, לכן נתחכם לומר בפומבי בבית המדרש לפני הכל, לאותו תנא לא תתני ענוה דאיכא אנא, כדי שהשומעין לא יחשבו אותו לעניו ממש, דבא חזי דהוה משבח עצמו בכך, ובאמת כונתו בזה לשם שמים, לשם אלוקים חיים. עיין שם.

פרק טז

לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון. (טז. א)

כתב **רש"י** ז"ל, לאדם מערכי לב - הוא סודר עצתו ודבריו בלבו. מה' מענה לשון - כשבא להשיב הקב"ה משכילו בדבריו או אם זכה מזמן לו מענה טוב. עכ"ל. ואולי אפשר לפרש עוד כיוצא בזה מה שאמר "ומה' מענה לשון", דהיינו שיהיה תמיד לנגד עיניו להתפלל להשם יתברך שמו לזכות לתורה ובעה"ו תפלתו תהא נשמעת, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (נדה ע:) מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן: ירבה בישיבה וימעט בסחורה. אמרו: הרבה עשו כן ולא הועיל להם. אלא יבקשו ממי שהחכמה שלו. שנאמר: "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (משלי ב. ו). עיין שם.

אי נמי יש לפרש כעין זה שיתפלל כתפלת רבי נחוניה בן הקנה, שלא יטעה בדבר הלכה, כדאיתא בגמרא (ברכות כח:) תנו רבנן: בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, עיין שם.

כל דרכי איש זך בעיניו. (**טז. ב**)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (שבת קיט.) אין אדם רואה חובה לעצמו. עיין שם. ואפשר לפרש ולהעמיס בדרך דרש ורמז, שזהו גם כן כוונת חז"ל במסכת נגעים (פרק ב משנה ה) כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו. והרי הוא כמבואר.

כל דרכי איש זך בעיניו ותוכן רוחות ה'. גל אל ה' מעשיך ויכונו מחשבותיך. (**טז. ב-ג**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים, שבא לרמוז שאדם שאינו יודע כיצד להתנהג בעבודת השם יתברך, ואינו יודע עם מי מי להתייעץ, ישפוך שיחו לפני השם יתברך ויתבודד ויספר לו מה רוצה לעשות כבן המתחטא לפני אביו, והקב"ה יתן חכמה מפיו דעת ותבונה ויורה לו את הדרך הנכונה. הקב"ה יזכנו לזה אכי"ר.

גל אל ה' מעשיך ויכונו מחשבותיך. (**טז. ג**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שכתב **מרן** ז"ל בשולחנו הטהור אורח חיים (סימן רלא)... ואמרו חכמים כל מעשיך יהיו לשם שמים שאפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו שאפילו היה צמא ורעב אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח אלא יתכוין שיאכל וישתה כפי חיותו לעבוד את בוראו וכן אפילו לישב בסוד ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת תמימים אם עשה להנאת עצמו להשלים חפצו ותאותו אינו משובח אלא אם כן עשה לשם שמים עיין שם. וראה בגמרא (ברכות ו.) אמר רב אשי: חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה - מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. וזהו רמז הכתוב: "גל אל ה' מעשיך", שיכוין בכל מעשיו לכבוד השם יתברך יתעלה שמו, "ויכונו מחשבותיך, שהמחשבה תחשב כמעשה. והרי הוא כמבואר.

ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. (**טז. ז**).

ראיתי למורנו הגאון הרב **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת נ אות יא), שכתב בשם זקנו הגאון רבי **אברהם אזולאי** ז"ל, התלמידי חכמים כפי מה שמתנהג הוא עם הקב"ה, כן אשתו מתנהגת עמו, וזהו סוד מה שאמרו חז"ל בגמרא (יבמות סג.) זכה- עוזרתו. לא זכה- כנגדו. שמורדת בו, כמו שהוא מורד בקונו. וזהו הסוד לא שייך

אלא לצדיקים, ולזה כל בן תורה שאין אשתו נשמעת לו, אין ראוי להתרעם עליה, כי הוא הפסיד עצמו. אמנם אם אינו בן תורה, דרך טבע אשתו נשמעת לו, מפני שהיא יריאה ממנו. ופירש בזה הגאון **החיד"א** ז"ל כוונת הכתוב: "אין שלום בעצמי מפני חטאתי" (תהלים לח. ד). כי האשה היא עצם מעצמיו, וזה שאמר, אין שלום בעצמי, באשתי, ואמרו הטעם מפני חטאתי, ואמרו חז"ל (בראשית רבה נד. א) על פסוק: "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו" (משלי טז. ז). אויביו- זו אשתו. וא"כ אם ה' מרוצה מדרכיו, ודאי אשתו ישלים אתו. וסיים, שכן פירש זקנו הרב הנזכר, וזהו דוקא בצדיק ותלמיד חכם, מה שכתוב ברצות ה' דרכי איש, דהיינו צדיק עיין שם. ועל צד הרמז יש לרמוז בתיבת "איש" שהוא נוטריקון **א**דם **י**רא **ש**מים, והיינו צדיק. ויש לרמוז עוד **גם א**ויביו ראשי תיבות וסופי תיבות במספר קטן גמטריא אשתו רמז להאמור. ומזה נלמד שעל ידי שאדם מתקן מעשיו הקב"ה גורם שגם אשתו תתקן מעשיה וכאמור.

חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה. (טז. יד)

איתא בגמרא (בבא בתרא קטז.) דרש ר' פנחס בר חמא, כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנאמר: "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה". (משלי טז. יד). (חמת מלך - היינו צער שבאה לו חימה מאת המקום מלאכי מות היינו חולה שנוטה למות. יכפרנה - יקנחנה: רשב"ם). **עיין שם**. (כתוב בנימוקי יוסף, מנהג זה בצרפת, שכל מי שיש לו חולה, מבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו). וראיתי למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חיראר**י שליט"א, בספרו ישמח לבי שכתב, מדוע נהגו בצרפת דוקא לרב התופס ישיבה ולא לכל רב. עיין שם. ונראה לתרץ, הטעם שנהגו דוקא רב התופס ישיבה ולא אצל כל חכם, על פי מה דאיתא בגמרא (בבא מציעא פה.) אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן, ואמרי לה אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן, כל המלמד את בן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה. שנאמר: "אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד" (ירמיה טו. יט). וכל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו הקדוש ברוך הוא, גוזר גזירה, מבטלה בשבילו. שנאמר: "ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה" (שם). עיין שם. ולהוציא יקר מזולל זה שייך יותר ברב התופס ישיבה מסתם כל חכם.

מסילת ישרים סור מרע שומר נפשו נוצר דרכו. (טז. יז)

מסילת **י**שרי**ם** סופי תיבות מת. רמז שעל ידי זכרון יום המיתה יתגבר על יצרו הרע. וכדאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה... ואם לאו יזכור לו יום המיתה. וכן אמרו חז"ל בגמרא (שבת

קנג.) ושוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. ואף שלמה אמר: בחכמתו, "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר" (קהלת ט. ח). אמר רבן יוחנן בן זכאי, משל, למלך שזימן את עבדיו לסעודה, ולא קבע להם זמן. פיקחין שבהן, קישטו את עצמן, וישבו על פתח בית המלך. אמרו: כלום, חסר לבית המלך. טיפשין שבהן, הלכו למלאכתן, אמרו: כלום, יש סעודה בלא טורח. בפתאום, ביקש המלך את עבדיו, פיקחין שבהן, נכנסו לפניו, כשהן מקושטין. והטיפשים, נכנסו לפניו, כשהן מלוכלכין. שמח המלך, לקראת פיקחים, וכעס, לקראת טיפשים. אמר: הללו שקישטו את עצמן, לסעודה ישבו ויאכלו וישתו. הללו שלא קישטו עצמן לסעודה, יעמדו ויראו. חתנו של רבי מאיר משום רבי מאיר אמר, אף הן נראין כמשמשין, אלא, אלו ואלו יושבין, הללו אוכלין, והללו רעבין. הללו שותין, והללו צמאים. שנאמר: "כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לה" (ישעיה סה. יג). עיין שם.

אי נמי מסילת ישרים סור מרע, רמז לספר מוסר "מסילת ישרים", להרב הקדוש רבי **משה חיים לוצאטו** זצוק"ל, שהלומד בו מוסר זה גורם לו להיות בגדר "סור מרע", ולתקן מעשיו. ועוד יש לרמוז ישרי**ם** סור **מרע** סופי תיבות גמטריא שי. רמז להא דאיתא במסכת עוקצין (פרק ג משנה יב) אמר רבי יהושע בן לוי, עתיד הקדוש ברוך הוא, להנחיל לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשרה עולמות, שנאמר: "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא" (משלי ח. כא). עיין שם. ועוד יש לרמוז **שומר נפשו נוצר דרכו** ראשי תיבות גמטריא דת. וסופי תיבות גמטריא וסר עונך. רמז שעל ידי לימוד התורה נמחלים העונות, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (מנחות קי) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז. לז). כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם אמר רבא, האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה? אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם, (אין צריך לא עולה וכו' - דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה למנחה בשביל המנחה כגון לכם בשבילכם כלומר התלמוד תורה מכפר על עונותינו. רש"י). עיין שם. ועוד יש לרמוז **נפשו נוצר דרכו** סופי תיבות גמטריא רבי. רמז להא דאיתא בגמרא (עבודה זרה י.) לא דיין לבעלי תשובה אלא עוד שקוראין להם רבי. והרי הוא כמבואר.

לפני שבר גאון ולפני כשלון גבה רוח. (טז. יח)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במדרש (אסתר רבה ז. א) אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא וגו', זה שאמר הכתוב: "כי רשעים יאבדו ואויבי ה' כיקר כרים" (תהלים לז. כ). שאין מפטמין אותן לטובתן אלא לטבחה, כך המן הרשע לא נתגדל אלא למפלתו, משל לאדם שהיתה לו סייחה וחמורה וחזירה והיה נותן לחזירה בלא מדה לחמורה ולסייחה במדה, אמרה סייחה לחמורה מה שוטה זה עושה אנו שאנו עושין מלאכתו של בעל הבית נותן לנו במדה ולחזירה שהיא בטלה שלא במדה, אמרה לה תבא השעה ואת רואה במפלתה שאין מאכילין אותה יותר לכבודה אלא לרעתה, כיון שבא קלנדס מיד נטלו לחזירה ונחרוה, התחילו נותנין שעורים לפני בתה של חמורה והיתה מנשבת בהן ולא אכלה, אמרה לה אמה בתי לא המאכל גורם אלא הבטלה גורמת, כך לפי שכתוב וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו לפיכך ויתלו את המן. וראה עוד שם במדרש בדבור שאחרי זה (אות ב) דבר אחר: אחר הדברים האלה, אמר רבי לוי זה שאומר הכתוב: "בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און" (תהלים צב. ח). מה כתיב בסוף קרייה להשמדם עד עד לא נתגדל המן אלא לרעתו, ולמה גדלו, משל לגולייר שקלל לבנו של מלך אמר המלך אם אני הורגו הכל אומרים גולייר הרג, עשה אותו טריכונוס ואחר כך עשה אותו הגמון ואחר כך התיז את ראשו, כך אמר הקב"ה אילו נהרג המן כשירד ויעץ לאחשורוש לבטל בנין בנית המקדש לא היה מי יודעו אלא יתגדל ואחר כך יתלה לפיכך וישם את כסאו מעל כל השרים ואחר כך ויתלו את המן הרי אויבי הקדוש ב"ה למפלתן הן מתגדלין וכתיב: "משגיא לגוים ויאבדם" (איוב יב. כג). עיין שם. והרי הוא כמבואר.

טוב שפל רוח את ענוים. (טז. יט)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שידוע דתיבת טוב היא כינוי לתורה כדאיתא בגמרא (ברכות ה.). והמשיך "שפל רוח את ענוים", לרמוז שבזכות הענוה זוכה לתורה כדאיתא בגמרא (תענית ז.).

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הנה תיבת "טוב" הוא כינוי לתורה (ברכות ה.). והנה תיבת "את" רומזת לתלמיד חכם, על דרך מה דאיתא בגמרא (פסחים כב:) עד שבא רבי עקיבא ודרש: "את ה' אלהיך תירא" (דברים ו. יג). "את" לרבות תלמידי חכמים. עיין שם. ויש לרמוז עוד **טוב שפל רוח את ענוים** ראשי תיבות גמטריא עשיר. ויובן בהקדים מה דאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ח) רבי שמעון בן מנסיא אומר משום רבי שמעון בן יוחאי הנוי והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם. וראה עוד בגמרא (נדרים לח.) אמר רבי יוחנן: אין הקב"ה משרה שכינתו

אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו, וכו' עיין שם. ולענ"ד יש לומר בדרך דרש ורמז אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, הטעם שכדאי שיהיה האדם עשיר, כי פעמים כשלאדם יש לו ממון והוא עשיר, יהיה יותר מיושב בתלמודו, יהיה לו יותר הצלחה בלימוד, וראה באוצר המדרשים (עמוד 168) שלשה קולות משמחין את הלב קול כספים וקול תורה וקול גשמים. עיין שם. וראה עוד בירושלמי תרומות (פרק ח הלכה ח) **מעשה** ברבי יוחנן שגזלו ממנו ממון אנשים ממקום קניה. נכנס רבי יוחנן לבית המדרש, והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו הלכות ולא השיב לו. שאל לו ולא השיב לו. אמר לו: מה זה שאין אתה משיב לי כעת? אמר לו: כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס. וכיון שנטלו ממני מעותי אין דעתי מיושבת עלי וכו' עיין שם. וראה עוד למורנו הגאון רבי **שלמה דאנא** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו פרשת נשא שהביא מה שכתב הרב כנסת הגדולה ז"ל, (סימן רמו בהגהות בית יוסף) משם מהרי"ל שכשהיה רבינו **תם** (מבעלי התוס' ונכדו של רש"י), לומד היה מניח לפניו כיס של זהובים כדי שיהיה לבו שמח ורחב לעסוק בתורה עיין שם. וראה עוד בזה בספרי הקטן מעשה נסים- עשה לך רב (אופן שמו) וינעם לך.

אי נמי טוב שפל רוח את ענוים ראשי תיבות גמטריא עשיר. ובא לרמוז כשאדם עמל על התורה ובפרט שיש לו מידת הענוה יהיה עשיר בידיעות התורה, ועיני צדיק תחזינה במדרש (ויקרא רבה יט. ב) רבי חנין דציפורין פתר קרא בתלולית זו של עפר מי שטפש מהו אומר מי יכול לקצות את זו מי שפקח מהו אומר הריני קוצץ שתי משפלות היום שתי משפלות למחר עד שאני קוצץ את כולה כך מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד את התורה נזיקין ל' פרקים כלים ל' פרקים מי שפיקח מהו אומר הריני שונה שני הלכות היום שני הלכות למחר עד שאני שונה את כל התורה כולה. א"ר אמי "ראמות לאויל חכמות" (משלי כד. ז), א"ר יוחנן לככר תלוי באוירו של בית מי שטיפש אומר מי יכול להוריד את זה מי שפיקח אומר ולא אחר תלאו אלא מביא שני קנים ומספקן זה לזה ומורידו כך מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד תורה שבלבו של חכם מי שפיקח אומר והוא לא מאחר למדה אלא הריני לומד שתי הלכות היום ושתים למחר עד שאני לומד את כל התורה כולה. עיין שם. וראה עוד במדרש (שיר השירים רבה א. ג)... ומה מים יורדין טיפין טיפין ונעשית נחלים נחלים כך תורה אדם למד ב' הלכות היום וב' למחר עד שנעשה כנחל נובע. עיין שם. וראה עוד במדרש (שיר השירים רבה א. ב) א"ר חמא בר עוקבא מה המים מגדלין את הצמחים כך דברי תורה מגדלין את כל מי שהוא עמל בהן כל צרכן, עיין שם.

משכיל על דבר ימצא טוב. (טז. כ)

אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל בגמרא (יבמות סב:) אמר רבי תנחום א"ר חנילאי, כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא שמחה, וכו' במערבא אמרי, בלא תורה. והנה ידוע דתיבת "דבר" הוא כינוי לאשה, כמו שכתב הרב ערכי הכינויים ז"ל. והנה תיבת טוב הוא כינוי לתורה, כדאיתא בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו" (משלי ד. ב). והרי הוא כמבואר.

ומתק שפתים יוסיף לקח. (טז. כא)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, כשהאדם מדבר במתיקות שפתים ובנחת מקבלים את הדברים ממנו, וכדברי חז"ל בגמרא (גיטין ו:) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה: עשרתם? ערבתם? הדליקו את הנר! וצריך לומר הדברים בניחותא כדי שיתקבלו הדברים ממנו עיין שם. והרי הוא כמבואר.

ראיתי להרב **צבי דידי** ז"ל בספרו ארץ צבי שפירש במה שידוע שהמלמד תינוקות של בית רבן כשידבר עמהם במתק שפתים ולשון ערב דרך חיבה ירגילו לבא לבית הספר ומקשיבים לדברי המורה ולומדים היטב, לא כן בהיפך וכמו שכתוב במסכת אבות (פרק ב משנה ה) ולא הקפדן מלמד. עכ"ל. והוא כפתור ופרח. (ועל פי דרכו יש לפרש הכתוב: "ולשון רכה תשבר גרם" (לקמן כה. טז). רק נקדים מה שרמזו חז"ל "תשבר" נוטריקון **ת**ינוקות **ש**ל **ב**ית **ר**בן. והרי הוא כמבואר. **המחבר ס"ט**). ואפשר לפרש עוד "ומתק שפתים יוסיף לקח", דהיינו כי על ידי דברי מתיקה שהמלמד יתן לתלמידיו ימשוך לבם לתורה ולמצוות, וכדאיתא במדרש (רות רבה ה. טו) דבר אחר: וייטב לבו שאכל מיני מתיקה אחר המזון שהיא מרגלת לשון לתורה. עיין שם. ויש לי להזכיר כאן שבשנת תשמז בערך בתקופת בין הזמנים של חודש אב, הייתי בעיר הקודש נתיבות יע"א, ונתבקשתי על ידי מעלת ידידנו שאר בשרנו הרב **כמוס חדאד** שליט"א, (והקב"ה ישלח לו רפואה שלמה ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו אכי"ר), לעזור לו בלימוד התלמידים בלימוד טעמי המקרא פרשת עקב, בבית הכנסת "זרע יעקב" של מעלת מורנו הגאון הגדול רבי **רפאל כדיר צבאן** זצוק"ל וזיע"א, (מחבר ספר "נפש חיה" ועוד). והוא נר"ו, היתה לו חנות מכולת והיה מחלק להם כרטיסים ורושם להם מספר נקודות לפי הלימוד שמלמד ואחרי הלימוד הולכים לחנות שלו וקונים בכרטיסים האלו איזה מיני מתיקה וכיוצא. וכן זכורני שהייתי במושב ברכיה יע"א, כמה וכמה פעמים וראיתי בשעות אחה"צ את מורנו הרב הגאון העניו והחסיד רבי **סאסי הכהן** זצוק"ל וזיע"א, (מח"ס שו"ת שם משה ב"ח ועוד), הולך עם סל לבית הכנסת ובו היו הרבה ממתקים, ומחלק לתלמידים שהיו באים ללמוד אצלו קריאה מי בספר המסורת, או בחומש, או בתהלים או במסכת אבות וכיוצא. ועד היום ממשיך פעולה

ברוכה זאת מר בריה דרבינא מעלת ידידנו הגאון רבי **בנימין רפאל הכהן** נר"ו, וכן מר דודי הרה"ג העניו והחסיד רבי **בנימין הכהן** נר"ו, (חתנא דבי נשיאה של מורנו מרן הראב"ד מקודש הרב **רחמים חי חויתה הכהן** זצוק"ל וזיע"א, זכרה להם אלהי לטובה).

מקור חיים שכל בעליו. (טז. כב)

מקור חיים ראשי תיבות מח. והמשיך שכל בעליו. הנה תיבת שכל היא כינוי לתורה כמו שכתב הגאון רבי **שלמה חזן** ז"ל בספרו כרוב ממשח (ערך תורה אות קא) משם רבינו אפרים ז"ל בפירושו על התורה כתב יד, (שמות לג יא). עיין שם. ובא לרמוז שהתורה נקנית במ"ח דברים. (אבות פרק ו משנה ה).

מקור חיים שכל בעליו ראשי תיבות מחשב. (כן רמזתי בס"ד בשנת התשמז). לרמוז שגם המחשב מתוכנן על ידי שכל בעליו. ואי אפשר לשנות ממה שתכננו בו כלום.

אי נמי מקור חיים שכל בעליו ראשי תיבות מחשב. בא לרמוז כי יש אנשים שרוב חכמתם היא על ידי המחשב שלומדים בתקליטור התורני, או של אוצר החכמה או של בר אילן וכיוצא, ולו חכמו ישכילו ללמוד בעיקר מתוך הספרים, ורק כשיתקשו מאד ינסו להעזר במחשב. ודו"ק. ושמעתי ממעלת מורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** נר"ו, שרמז "מחשב" אותיות מח-שב! דהיינו שהמח יושב, ורק המחשב עובד...

אי נמי מקור חיים שכל בעליו ראשי תיבות מחשב בא לרמוז לאדם שרוצה מקור חיים ומכין ומחשב לעצמו כמה זמן יכול ללמוד כדי לזכות לעולם הבא שזה מקור החיים. ומעלת מורי ורבי ועטרת ראשי הרב החסיד שבכהונה הרב **נסים הכהן** נר"ו, (זצוק"ל), פירש, שבכל יום יעשה חשבון הנפש איך עבר עליו היום אם עשה עברה ח"ו, ובקיום המצוות, איך קיים אותם, וזה נקרא בזוהר הקדוש "מארי דחושבנא" (ראה בזוהר הקדוש פרשת קרח קעח. **המחבר ס"ט**). ובזה ישים לב לשוב בתשובה ולהמשיך במצוות עכ"ד.

לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח. (טז. כג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, ב' דרכים לקניית הלימוד אצלו. **א.** איתא בגמרא (חגיגה ט:) לא דומה השונה פרקו מאה לשונה פרקו מאה ואחד. ויש לרמוז "פיהו" גמטריא מאה ואחד לרמוז להאמור. **ב.** איתא בגמרא (ערובין נד:) תנא, תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועוד אמרו (בגמרא) שם אמר לו שמואל לרב יהודה: פתח פיך ותקרא, פתח פיך ותשנה, כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה עיין שם. וראה עוד במדרש (דברים רבה ח. ד)

על פסוק: "כי חיים הם למוצאיהם" (משלי ד. כב). דבר אחר: כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן מפיו. **מעשה** בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת. פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו. מי גרם לו על ידי שלא היו אומרו מפיו. ונתפלל עליו רבי אליעזר בן יעקב וחזר כל תלמודו עיין שם. וראה עוד בזה בזוהר הקדוש (שמיני טל:). נמצאנו למדין דללמוד התורה צריך שילמד בקול רם. וראיתי למעלת מורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** שליט"א, בספר "אחרון הגאונים בתוניסיה" (עמוד 276 אות ג) שכתב על הגאון רבי **שלמה דאנה** זצ"ל, שהיה מצוה לתלמידיו, כי בעת שמעיינים בסוגית הש"ס, "יסבירו הדברים בפיהם בקול רם, כאדם המתווכח עם חברו, כי חיים הם למוצאיהם בפה". הוכחה לאמיתות ההצלחה בדרך זו, אנו רואים מהעובדה, כי יום אחד עבר על יד ביתו של אחד מתלמידיו, ושמע אותו מכין שיעוריו בקול רם, הלך לאביו ובישרו: "מובטחני בבנך, שיהיה תלמיד חכם". ואכן כך היה, זה היה הרב הגאון רבי **אליהו גז** זצ"ל, אשר ריכוזו והתמסרותו בשיעור לתלמידיו, אין לתאר. עיין שם. וזהו שהמשיך הפסוק: "ועל שפתיו יוסיף לקח", היינו שיוציא הלימוד על שפתיו, וילמד בקול רם וכאמור.

צוף דבש אמרי נועם מתוק לנפש ומרפא לעצם. (טז. כד)

ראיתי להרב **לוי בן גרשון** (הרלב"ג) ז"ל שכתב, צוף דבש - הנה אמרי נועם שיצאו מפי החכם הם כמו צוף דבש שהוא מתוק לנפש המרגשת כשיזון האדם ממנו והוא עוד מרפא לאיברים הכתושים בשיושם עליהם ולזולת זה מחלייהם וכן אמרי נועם החכמים יערבו לנפש המשכלת ובהם עוד הישרה לתיקון הגוף ולברר ולהוציא ממנו חליי המדות הפחותות. וראה עוד להרב **מצודות דוד** ז"ל, שכתב, צוף דבש - הממתיק אמרים בנעימות רב המה ערבים לשומעיהם כחלות הדבש והמה מועילים לנפש ולגוף כי בזה ימשוך לבות בני אדם אחר דעתו הן בדבר המוסר הן בדבר הנצרך. ואפשר לרמוז מתוק לנפש ומרפא לעצם סופי תיבות גמטריא אמת. ובא לומר רק שאומרים דברי תורה אמתיים הם מתוקים לנפש ומרפא לעצם. אולם אם ח"ו מגלים פנים בתורה, או החידושים לא אמתיים, אלא דחוקים מאד, לא יהיו הדברים מתוקים. וכאמור.

ראיתי לשא"ב הגאון רבי **שושן מאזוז** ז"ל בספרו שושן עדות שפירש על פי מה דאיתא במדרש (רות רבה ה. טו) דבר אחר: וייטב לבו שאכל מיני מתיקה אחר המזון שהיא מרגלת לשון לתורה. עיין שם. וזהו צוף דבש שהוא מתוק יזכה לאמרי נועם היא התורה כמ"ש **רש"י** ז"ל. והוא כפתור ופרח. ולפי דרכו יש לרמוז "דבש" רמז לתורה, וכדכתיב: "הנחמדים מזהב ומפז רב מתוקים מדבש ונופת צופים (תהלים יט. יא). "אמרי

אותיות **מאיר**. שהתורה מאירה עיניו של אדם. "נועם", רמז שילמד מוסר ויוכיח לחבריו בנעימות כדי שהדברים יתקבלו ממנו. וכדברי חז"ל בגמרא (גיטין ו:) שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה: עשרתם? ערבתם? הדליקו את הנר! וצריך לומר הדברים בניחותא כדי שיתקבלו הדברים ממנו עיין שם. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה לג. א) ושם **מסופר** שרבי יהודה הנשיא הזמין את תלמידיו לסעודה, וצוה להניח לפניהם לשונות רכות שהתבשלו די צרכן, ולשונות קשות שלא התבשלו די הצורך. והנה רואה רבי יהודה, שהתלמידים בוררים את הלשונות הרכות מתוך הקשות. פנה אליהם רבי יהודה, ואמר להם: תנו דעתכם למעשיכם, כשם שאתם בחרתם בלשונות הרכות ואת הקשות הנחתם בצד. כך כאשר מדברים אתם איש עם רעהו, בחרו בלשון רכה, ואת הלשון הקשה (דהיינו, דברי כעס), תניחו בצד!

נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו. (טז. כו)

איתא בגמרא (סנהדרין צח: ושם צט:) רבי עקיבא אומר, זמר בכל יום, זמר בכל יום. (זמר בכל יום - היה מסדר למודך, אף על פי שסדור בפיך כזמר, והוא יגרום לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים. רש"י). אמר רב יצחק בר אבודימי: מאי קרא - שנאמר: נפש עמל עמלה לו (נפש עמל עמלה לו - מפני שעמל בתורה - תורה עומלת לו. רש"י). **כי אכף עליו פיהו**, (כי אכף עליו פיהו - מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור, לישנא אחרינא: זמר, כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר, כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו. רש"י). הוא עמל במקום זה, ותורתו עומלת לו במקום אחר. עד כאן. ולענ"ד אפשר לפרש עוד דברי רבי עקיבא "זמר בכל יום", שבא לרמוז להא דאיתא בגמרא (מגילה לב) ואמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן, כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר: "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים" (יחזקאל כ. כה). עיין שם. וראה עוד שם (במגילה לב) מה שכתבו בעלי התוספות ז"ל, על דברי הגמרא הנזכרים, "כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה", וזה לשונם: והשונה בלא זמרה. שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונין אותן על פה ועל ידי כך היו נזכרים יותר עכ"ל. וכן שמעתי מאבינו מורנו הרב **מאיר הכהן** שליט"א, ששמע מרבו המובהק זקני הגאון הרב **דוד דידו הכהן** זצ"ל, (מחבר ספר "אני לדודי"). שהיה מורה לתלמידיו לחזור על לימודם בקול נעימה כדי שיעזור להם לזכור לימודם עד כאן.

א) תיבת עמל ראשי תיבות **משה עמל לימוד. או משה עוסק לימוד. או משה עניו לומד.** רמז להא דאיתא במדרש אגדה (שמות כד. יח) ויבא משה בתוך הענן. מלמד שנעשה הענן לו כמו שביל, שנאמר בתוך הענן. והיה הולך בענן באור כאדם שמהלך בצהרים, ובמה

היה עוסק משה באותה הארבעים יום, אלא בא ללמדך שלא היה בו שום עסק כי אם בתורה ובמצות, ואם משה רבינו ע"ה ששמע מפי הגבורה היה צריך עוד לעסוק, הדיוט מהדיוט על אחת כמה וכמה, ועליו הכתוב אומר נפש עמל עמלה לו וגו' (משלי טז. כו). אשרי מי שעמלו בתורה ובמצות, ומשבר לבו לפני בוראו באמת. עד כאן. וגם לרמוז שבזכות שהיה עניו זכה לתורה.

ב) אי נמי תיבת עמל נוטריקון **ע**קיבא **מ**אבן **ל**מד. **ע**קיבא **מ**' **ל**מד. ובא לרמוז מה דאיתא באבות דרבי נתן (פרק ו משנה ב) ושותה בצמא את דבריהם, זה רבי עקיבא. מה היה תחילתו של רבי עקיבא, אמרו בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו אמרו לו המים שתדיר {נופלים}עליה בכל יום. אמרו {לו} עקיבא אי אתה קורא אבנים שחקו מים. מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו, מה רך פסל את הקשה דברי תורה שקשה כברזל על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי שהוא בשר ודם. מיד חזר ללמוד תורה וכו' עיין שם.

ג) אי נמי תיבת עמל ראשי תיבות **ע**ניו **מ**כוין **ל**אמת. רמז שהעניו מכוין לאמתה של תורה. וכמו שכתבו חז"ל במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה י) כל המשפיל עצמו, מכוין את שמועתו. וראה עוד בגמרא (ערובין יג:) מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן עיין שם.

ד) אי נמי תיבת עמל נוטריקון **ע**ניו **מ**קבל **ל**תורה. או **ע**ניו **מ**בין **ל**ימודו. ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. וכדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם.

ה) אי נמי תיבת עמל ראשי תיבות **ע**יון **מ**קורות **ל**למוד. שקודם ילמד בעיון ואחר כך כשיש לו הבסיס ילמד את המקורות.

ו) אי נמי תיבת עמל נוטריקון **ע**מל **מ**' **ל**חזור. ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (פסחים עב.) תנא מיניה ארבעין זמנין, ודמי ליה כמאן דמנח ליה בכיסיה. פירוש: שנה ממנו ארבעים פעם ודומה לו כמי שמונח לו בכיסו.

ז) אי נמי תיבת עמל נוטריקון **ע**מל **מ**נצח **ל**יצרו. ובא לרמוז מה שאמרו חז"ל, שאחד מהסגולות לנצח את היצר הרע היא התורה, (ברכות ה.). וראה עוד בגמרא (קידושין ל:)

כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: הלא אם תטיב שאת. ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: לפתח חטאת רובץ. ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: ואליך תשוקתו. ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: ואתה תמשול בו עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה עיין שם.

ח) אי נמי תיבת עמל נוטריקון **עניו מנצח ליצרו**. ובא לרמוז שעל ידי הענוה ינצל מן העברה וכמו שאמרו חז"ל (הובא בספרי הדרוש) דהעניו אין יצר הרע שולט בו.

ט) אי נמי תיבת עמל נוטריקון **על מנת לעשות**. ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (קידושין מ:) גדול תלמוד שמביא לידי מעשה.

י) אי נמי תיבת עמל נוטריקון **על מנת לעשות, או על מנת ללמד, או על מנת לשמור, או על מנת לקיים**. רמז להא דאיתא במסכת אבות (פרק ד משנה ה) רבי ישמעאל בנו אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

תיבת "עמלה" נוטריקון **על מנת ללמוד התורה, עמל עמלה לו כי אכף** סופי תיבות גמטריא ענוה. רמז שזוכה לתורה על ידי ענוה. (תענית ז.). ועוד יש לרמוז תיבת "פיהו" גמטריא מאה ואחד. רמז להא דאיתא בגמרא (חגיגה ט.) לא דומה השונה פרקו מאה לשונה פרקו מאה ואחד.

אי נמי תיבת "עמלה" נוטריקון **עמל מכפר לשון הרע. או עניו מכפר לשון הרע**. רמז להא דאיתא בגמרא (ערכין טו:) אמר רבי חמא בר' חנינא, מה תקנתו של מספרי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה וכו' ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו וכו' עיין שם.

נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו ראשי תיבות גמטריא איש. שהוא נוטריקון **אדם ירא שמים**. רמז על ידי שהוא ירא שמים, שיראתו קודמת לחכמתו, ואז עמל עמלה לו שיעמול בתורה ותהיה תורתו מתקיימת בידו, וכדאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת.

לו כי אכף עליו פיהו ראשי תיבות גמטריא גיהנם. רמז שעל ידי לימוד תורה ניצול מגיהנם. ראה (פסיקתא רבתי הוספה א פיסקא ג - שובה ישראל)... אמר ישעיה ריבונו של עולם! מה יעשה אדם וינצל מדינה של גיהנם, א"ל יעשה צדקה חולק פתו לעניים ויתן

[ממונו] סופרים ולתלמידיהם ואל יגביה דעתו על הבריות ויעסוק בתורה {ובמצותיה] ויהיה בענוה ואל ידבר בגסות הרוח וישפיל דעתו לפני כל הבריות ואשכון עמו שנאמר מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח (ישעיה נז. טו) ואני מעיד [עלי] מי שיש [בו מדות] הללו שהוא יורש עוה"ב [וכל] מי שיש לו תורה ומעשים טובים וענוה ויראת שמים ניצל מן הדין. עד כאן. וראה עוד במדרש (משלי יט. א)... ואמר ר' ישמעאל יסרהו בדברי תורה כדי שתצילהו מדינה של גיהנם לעתיד לבא. עיין שם.

פרק יז

טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא. (יז. א)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הנה תיבת "פת" גמטריא **תלמוד**. והמשיך "חרבה", רמז שמי שהוא עני ויש לו רק פת חרבה, זוכה לתורה, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (נדרים פא.) הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. וראה עוד בגמרא (ברכות סג:) דאמר ריש לקיש. מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט. יד). עיין שם. ועיני צדיק תחזינה במדרש תנחומא (פרשת נח סימן ג אות ג) אלה תולדות נח נח, יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות וכו', ומאי לא תמצא בארץ החיים וכי בארץ המתים תמצא אלא שלא תמצא תורה שבעל פה אצל מי שיבקש עונג העולם תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר יט. יד). וכך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, וכו', ובפרשה שניה כתיב בה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתב בכל מאדכם ללמדך שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ויש מבלה ומנבל עצמו עליה לפיכך מתן שכרה לעולם הבא שנאמר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, אור גדול אור שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי תורה שבע"פ ביום ובלילה שבזכותן העולם עומד וכו', עיין שם. וכן פסק **הרמב"ם** ז"ל, (פרק ג מהלכות תלמוד תורה הלכה יב) וזה לשונו: אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים, וכן אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר כחכה, ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי.

(מהדורא אחרת)

עוד מצאתי אצלי חידוש זה כתוב בצורה שונה מעט, ואמרתי להעתיקו כאן, וזהו תוארו: טוב הוא רמז לתורה כמו שדרשו חז"ל בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו" (משלי ד. ב). עיין שם. ועוד יש לרמוז "פת" גמטריא תלמוד. והמשיך "חרבה ושלוה בה", אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (נדרים פא.) הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. וראה עוד במסכת אבות (פרק ו משנה ד) כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל עיין שם. וזהו חרבה, דהיינו שהוא חרב ועני, אזי זוכה ל"ושלוה בה" שתורתו מתקיימת בידו, וזה יותר ממי שביתו "מלא" זבחי ריב", דהיינו שהוא עשיר, ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ערובין נה.) רבי יוחנן אמר, "לא בשמים היא" (דברים ל. יב). לא תמצא בגסי רוח. "ולא מעבר לים היא" (שם ל. יג). לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרנים עיין שם.

עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם. (יז. ו)

זקנים בני בנים סופי תיבות מים. שהוא רומז לענוה, כאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. ובא לרמוז שבזכות הענוה זוכים לבנים. ראה בספר "נפש חיים" למורנו הגאון הרב רבי **חיים פלאז'י** ז"ל (מערכת ב אות מ) שהביא דברי רבותינו ז"ל במדרש רבה (בראשית לז. י). למה נקרא שמו יקטן? שהיה מקטין את עצמו ואת עסקיו. ומה זכה, זכה להעמיד י"ג משפחות עיין שם. והביא דברי הרש"י ז"ל (בראשית י. כה) יקטן- שהיה עניו ומקטין עצמו. לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו. עד כאן. הובאו דבריו בספר "רני עקרה" עמוד לד, אות מ עיין שם. ועוד יש לרמוז ותפארת בנים אבותם סופי תיבות גמטריא תלמוד. היינו מתי התפארת שלהם שבניהם מחזיקים ומקיימים את התלמוד כמו אבותיהם.

אך מרי יבקש רע ומלאך אכזרי ישלח בו. (יז. יא)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, כשאדם פותח פיו ומבקש רע, רחמנא ליצלן, מיד מלאך אכזרי ישולח בו, וראה בגמרא (מועד קטן חי.) ובגמרא (כתובות כג. ושם סב:) ובגמרא (בבא מציעא סח.) ובגמרא (סנהדרין קב.) שהקפידו על הדיבור היוצא מפיהם כשגגה היוצא מפי השליט וברית כרותה לשפתיים. וראה עוד בגמרא (ברכות יט.) תנא משמיה דרבי יוסי, לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. וראה בזוהר הקדוש (צו לא:) שכתוב, שכל דיבור ודיבור

שאדם מוציא מפיו עולה ובוקע עד הרקיע, ואם זה דיבור טוב עושה דברים טובים, ואם ח"ו רע אז גורם לרע, וזה מה שאמרו, ונשמרת מכל דבר רע דהיינו מכל דיבור רע וגורם ח"ו לצרות רבות ורעות עיין שם. וראה עוד למורנו הגאון רבי **חיים פלאג'י** ז"ל בספרו כף החיים (סימן א הלכה ז) שכתב, וזה לשונו: עבירה גוררת עבירה, דבא לכל כעס בא לידי קללת עצמו, או את אחרים שיקלל, או אחרים שיקללו אותו, או פתחון פה לרעה, ואל יאמר האדם אדם איני חושש לקללה ופתחון פה ממאן דהוא, דמלבד מה שאמרו חז"ל דלפי שורש נשמתו יתקיים מה יוציא מפיו, אפילו שאינו אדם חשוב וכו'. וראה עוד שם (הלכה ח) שכתב, וזה לשונו: בלשון רכה ובמתק שפתיים יזהיר תמיד לאשתו שלא תקלל לשום אדם, ולא לבניה ולבנותיה ולשום בריה שבעולם, יען הנשים זה דרכן להיות מקללות הרבה, ומהם קללה בשם, דהוא עון פלילי כפלים בכל חטואתיה, וכתוב בספר חסידים (סימן פת) וזה לשונו: במקום אחד היו מקללות אשה לחברתה, ואיש בר מחלוקתו, וגרמה להם דהמירו בניהם דתם, ופעמים דמתקיים על המקלל, על שם שמח לאיד לא ינקה, ופעמים על המקולל, והטובים היו מצווים לזרעם שלא ידורו באותה העיר, כי רבים היו שהמירו את דתם בעיר מפני הקללות, עכ"ד. עיין שם. וראה עוד מה שכתב שם (הלכה ט, י, יא) עיין שם. וראה עוד בזה בספרי הקטן שו"ת וישב יוסף ח"א (סימן לג) ומשם באר"ה. ולמזהיר ולנזהר יתן שלומים כמי נהר.

מרי יבקש רע. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שהבאתי בנדפס בס"ד במקום אחר, כי יש לאדם להתרחק מאד מאד מן העצבות, שהיא אם כל חטאת, ומביאה את האדם להרבה עוונות רחמנא ליצלן, וראה להגאון רבי **פנחס אליהו** מוילנא ז"ל בספר הברית חלק ב (מאמר ו מעכבי הנבואה פרק ג) שכתב, וזה לשונו: והזהר בני מן היום הזה ומעלה ממדת העצבות הרחק מעליה בתכלית הריחוק כי רעה רבה היא יותר משאר רעות. עד כאן לשונו. וראה למרן הראב"ד מקודש סבא דמשפטים מורנו הרב רבי **משה כלפון הכהן** ז"ל בספרו תורה וחיים ח"א (מערכת מ אות ב) שכתב, וזה לשונו: השמחה. להיות האדם תמיד לבו שמח בחלקו אשר חלק לו הבורא בכל עת וזמן ובכל מצב ומצב, אם מצב של ריוח אם מצב בינוני אם מצב של עוני או הפסד היא מדה יקרה למאד. כי הדאגה מאבדת את הגוף ומקלקלת את הדם. וכבר אמר בן סירא: "לא תעיל דויא בלבך דגברין גברין קטיל דויא". (לא תכניס עצבות בלבך, שאנשים חזקים הורגת העצבות, סנהדרין קג:). והדאגה רעתה רבה לגשמי ולרוחני ואפילו לאותו דבר עצמו שהוא דואג עליו ומחשב לתיקונו בהיותו דואג, לא יהיה לבו שלם ונכון למצוא דרך נכונה. והכלל הגדול להסיר הדאגה הוא שלא לחשוב על שום דבר שעבר, דכמו שאי אפשר להשיב

את יום אתמול כן אי אפשר להשיב דבר עבר. ובהווה- ישמח לבבו על מה שהוא בו, כי על כל פנים הרבה פחותים ממצבו ואינם דואגים ומצטערים. ועל העתיד- כל עת שלא בא אין להצטער, ובהגיע הזמן אולי לא ישיגהו אותו הצער שחושב עליו, כי הרבה פתחים למקום והרבה ריוח והצלה לפני המקום ברוך הוא. וכן אמר דוד המלך ע"ה, "ה' אורי וישעי מי אירא ה' מעוז חיי ממי אפחד" (תהלים כז. א). ובמדת השמחה היה נפשו מיושבת תמיד ויוכל לעבוד את ה' כראוי. עד כאן לשונו הזהב. והנה ידוע דתיבת רע היא רומזת ליצר הרע הנקרא רע כדאיתא בגמרא (סוכה נב.). ובא לרמוז שמי שהוא "אך מרי", דהיינו שתמיד הוא חי במרירות ועצבות, סופו שיהיה "יבקש רע", דהיינו שיפול בידי היצר הרע הנקרא רע ויבא לידי עשיית עונות רחמנא ליצלן. ולכן עליו להיות תמיד בשמחה, ובזכות שיהיה בשמחה של מצוה יזכה שתשרה עליו שכינה, ראה בגמרא (שבת ל:). הקב"ה יזכנו לזה תמיד לעובדו בשמחה לעשות לו נחת רוח כל הימים אכי"ר.

מצדיק רשע ומרשיע צדיק תועבת ה' גם שניהם. (יז. טו)

השאלה מבוארת לעין, מה החידוש בזה? וראה להרב **לוי בן גרשון** (הרלב"ג) ז"ל שכתב, מצדיק רשע - הנה מי שהוא מצדיק מי שהוא רשע בדין או מחייב מי שהוא צדיק בדין הנה כל אחד מאלו הוא מתועב ושנוא אצל השם יתברך וזה כי הוא ראוי להרחיק הרשעים ולבזות מעשיהם כי בזה תועלת להרחיק האנשים מעשות כמעשיהם ובזה ראוי לקרב הצדיקים ולשבח מעשיהם לזאת הסבה בעינה. עכ"ל. וראה עוד להרב **מצודות דוד** ז"ל, שכתב, מצדיק וגו' - ואף רק בדברים כי מהראוי לגנות מעשה הרשע ולשבח מעשה הצדיק עכ"ל. וראה **למלבי"ם** ז"ל, בחלק ביאור המלים שכתב, גם שניהם - במלת גם רצונו לומר גם כששניהם ביחד. עכ"ד.

עקש לב לא ימצא טוב ונהפך בלשונו יפול ברעה. (יז. כ)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לתורה (ברכות ה.). וזהו עקש לב, לא ימצא טוב, דהיינו שמי שהוא עקשן בדעתו ואינו מודה על האמת לא יכוין לאמתה של תורה, כי הרי אחד מן הדברים שהתורה נקנית בהם במודה על האמת. כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ג). וראה עוד בזה לקמן מה שכתבתי בענין זה בביאור סמיכות הכתובים: להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשלחיך. אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער. כי ה' יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש. (פרק כב. כא- כג). עיין שם וינעם לך.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הנה תיבת "טוב" הוא כינוי לאשה כמו שכתוב בספר ערכי הכינויים. ובא לרמוז שאדם שמחזיק במידת הענוה יזכה למצא אשה הנקרא

"טוב", אולם אם הוא עקשן ובעל גאוה, הוא לא ימצא אשה וגם אם נראה לו שהוא מצא הוא לא יסתדר אתה. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (בבא בתרא צח.) אמר רב מרי, האי מאן דיהיר (פירוש זה מי שמתגאה), אפילו אאינשי ביתיה (אשתו רשב"ם). לא מיקבל (שמבזה אותו. רשב"ם). שנאמר: "גבר יהיר ולא ינוה" (חבקוק ב. ה). מאי ולא ינוה? בנוה שלו. עיין שם. וראה בתנא דבי אליהו זוטא (פרק טו) לעולם יהא אדם עניו בתורה ובמעשים טובים וביראת שמים, עם אביו ואמו עם רבו ואשתו ועם בניו ועם בני ביתו ושכניו ועם קרובים ורחוקים, ואפילו עם עובדי כוכבים בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות וממלא את ימיו ושנותיו בשם טוב כי בזמן שהאדם הוא עניו בתורה ובמעשים טובים אז אשתו מתייראת ממנו וכן בני ביתו ושכניו וקרוביו ואפילו העובדי כוכבים מתייראין ממנו. שנאמר: וראו "כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כח. י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (יבמות סג.) "נחית דרגא ונסיב איתתא". (לא תיקח אשה חשובה ממך שלא תתקבל עליה. רש"י). עיין שם.

אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לתשובה כמו שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן. ובא לרמוז שמי שהוא עקשן ובעל גאוה, לא יזכה לעשות תשובה הנקראת "טוב" כי קודם התשובה, אדם צריך להחזיק במידת הענוה, ולהכיר בחטאו שחטא, וכך יוכל לחזור בס"ד בתשובה בנקלה. ושב ורפא לו.

ונהפך בלשונו יפול ברעה. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, על פי מה דאיתא בגמרא (סנהדרין פט:) כך עונשו של בדאי, שאפילו אמר אמת - אין שומעין לו. עיין שם. וזכורני כד הוינא טליא, ששמעתי מרבותי הי"ו, משל בזה משם המדרש, על רועה צאן ששיקר על חבריו ואמר להם שהזאב מתקרב אל הכבשים, כולם באו עם מקלות, ובסוף ראו שהוא שיקר עליהם, ושוב אותו רועה שיקר עליהם גם פעם שניה, בפעם השלישית שאכן באמת הזאב הגיע, כבר הם לא האמינו לו ולא עזרו לו כי חששו שמא גם עכשיו הוא משקר. ואכן הזאב בא וטרף לו את הכבשים. (ולפום ריהטא לא מצאתי המקור למדרש זה, והשם יתברך יאיר עינינו במאור תורתו אמן), עד כאן. וזהו רמז הכתוב: "ונהפך בלשונו יפול ברעה". דהיינו שמי שמהפך בלשונו והוא משקר יפול ברעה בסוף וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז שמי שהוא מהפך בלשונו, שמספר לשון הרע עונשו רחמנא ליצלן שיפול ברעה, היא הגיהנם, שהנמצא שם יהיה לו רע. הרחמן יצילנו מלשון הרע אכי"ר. ומחומר איסור לשון הרע, ראה במדרש תנחומא (וישלח אות ב)... תדע לך שבשעה שאמר ישעיה: "כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב" (ישעיה ו. ה). אמר לו הקדוש ברוך הוא: ישעיה, בעצמך אתה רשאי לומר

איש טמא שפתים. אבל לישראל אתה אומר בתוך עם טמא שפתים, שהם הקדימו עשיה לשמיעה ומיחדין את שמי פעמים בכל יום, ואתה קורא אותן עם טמא שפתים? מה כתיב שם, "ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה" (שם ו. ו). מהו רצפה? רוץ (רצוץ) פה של מי שאומר לשון הרע על בני. עיין שם. וראה עוד במדרש (דברים רבה ו. ו) אמר רבי שמעון, ומה אם מרים הצדקת שלא נתכוונה לומר לשון הרע אלא דיברה בשביל פריה ורביה, כך הגיע אותה, הרשעים שמתכוונים לומר לשון הרע על חבריהם לחתוך את חייהם על אחת כמה וכמה שיחתוך הקדוש ברוך הוא, את לשונם. שנאמר: "יכרת ה' כל שפתי חלקות" (תהלים יב. ד) עיין שם. וראה במדרש (שוחר טוב לט ב ג, ועיין ילקוט תהלים רמז תשכא): על פסוק: "מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה". (משלי יח. כא). **מעשה** היה במלך פרס שחלה, אמרו לו הרופאים: אין לך רפואה עך שיביאו לך חלב לביאה, ונעשה לך רפואה! ענה אחד מהם ואמר: אני אביא לך חלב לביאה, אם רצונך, ותן לי עשר עזים! אמר המלך לעבדיו שיתנו לו, נתנו לו. הלך לגוב אריות, והיתה שם לביאה אחת מינקת גוריה. יום ראשון עמד מרחוק והשליך לה עז אחת ואכלתה, יום שני נתקרב לה מעט והשליך לה אחרת. וכן היה עושה עד שהיה משחק עמה, ולקח מחלבה וחזר לו. כשהיה בדרך ראה בחלום, והיו איבריו מתריסים זה עם זה. הרגלים אומרות אין בכל האיברים דומים לנו, שאם לא הלכנו לא היה יכול להביא חלב.

והידים אומרות: אין כמונו, שאם לא היינו עושות לא היה דבר כלום. אמר הלב: אין כמוני, אם לא נתתי העצה מה הועלתם כולכם? ענתה הלשון: אין כמוני, שאם לא אמרתי את הדבר, מי היה עושה אותו? השיבו לה כל האיברים: איך לא יראת להדמות אלינו, הלא את במקום חושך ואין בך עצם כאשר לשאר האברים? אמרה להם הלשון: היום תאמרו שאני שולטת עליכם! שמר האיש את הדברים. הלך אצל המלך, אמר לו: אדוני המלך! הילך חלב כלבתא! קצף המלך וצוה לתלותו. כשהלך להתלות, התחילו האיברים לבכות. אמרה להם הלשון: הלא אמרתי לכם שאין בכם ממש! אם אני מצלת אתכם, תודו לי שאני מלך עליכם? אמרו לה: הן! אמר לתולין אותו: השיבוני אל המלך, אולי אנצל! השיבוהו אליו. אמר לו: למה צוית לתלותי? אמר לו שהבאת לי חלב כלבתא. אמר לו: ומה איכפת לך? ויהיה לך רפואה! ועוד - לביאה כלבתא קורין להּ! לקחו ממנו, וניסו אותו, ונמצא חלב לביאה. אמרו לה האיברים: עכשיו אנו מודים לך. וזהו - "מות וחיים ביד לשון"! לכך אמר דוד "אשמרה דרכי מחטוא בלשוני". (תהלים לט. ב). ראה, הלשון טובה מקרבנות, שנאמר: "אהללה שם אלהים בשיר ואגדלנו בתודה, ותיטב לה' משור פר מקרן מפריס" (תהלים סט. לא-לב). וראה עוד במדרש (ויקרא רבה טז ב, שוחר טוב

נב ב): **מעשה** באדם אחד שקרא ברחוב: מי רוצה לקנות סם חיים? באו כל העולם לקנות, הוציא ספר תהלים והראה להם מה שכתוב בו "מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע". (תהלים לד. יג-יד). וכשראה זה רבי ינאי הכניסו בביתו והאכילו והשקהו ונתן לו מעות. באו תלמידיו ואמרו לו: עד עתה לא ידעת זה הפסוק? אמר להם: ידעתי, אבל לא שמתי על לבי להיזהר בדבר זה, וכשהייתי קורא זה הפסוק עברתי עליו ולא חשתי, ובא זה וקיימו בידי, ומעתה אזהר יותר בלשוני עד כאן.

את פני מבין חכמה. (יז. כד)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "את" כינוי לתלמיד חכם, על דרך מה דאיתא בגמרא (פסחים כב:) עד שבא רבי עקיבא ודרש: "את ה' אלהיך תירא" (דברים ו. יג). "את" לרבות תלמידי חכמים. עיין שם. והמשיך פני מבין חכמה, רמז שיסתכל על פניו של הרב יבין את לימוד התורה ויזכה לחכמת התורה, וכדאיתא בגמרא (הוריות יב.) רב משרשיא אמר לבניו, כשאתם יושבים על יד הרב שלכם, תסתכלו על הפה שלו, כדכתיב: "והיו עיניך רואות את מוריך" (ישעיה ל. כ). ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ערובין יג:) שרבי אמר, מה שהוא מחודד יותר מחבריו, כי ראה את רבי מאיר מאחוריו, ואילו ראהו מלפניו, היה מחודד יותר עיין שם. ושוב ראיתי אחר זמן רב, **למהרש"א** ז"ל בחידושיו (הוריות יב. בחידושי אגדות ד"ה כי בעיתו מיעל ומגמרי וכו'), שכתב, וזה לשונו: הוא מלשון הגמרא כשאתם רוצים ללמוד גמרא מרבכם שהוא פלפול והויות דאביי ורבא גרסו מתני' מקודם דעיקר הגמרא הוא ליישב המשניות בכל דבר שיש להסתפק בה ועל כן גרסו המתני' מקודם כדי שתהיו בקיאין בה ואמר חזו לפומיה דכתיב והיו עיניך רואות וגו'. והכי אמרינן נמי בעירובין שאמר רבי ראיתי את ר"מ מאחוריו וכו' ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדידנא טפי שנאמר והיו עיניך רואות וגו' והוא שהדבור של אדם משתנה ומשתמע לפעמים לתרי אפי אבל מתוך עקימת שפתים וקריצת עינים שבאדם לפעמים יש להבין כוונתו של המדבר וזה שאמר: והיו עיניך רואות לפנים את מוריך המורה לך כונת המדבר ומזה הטעם אמרינן נמי לקמן בסוף פרקין בני ת"ח וכו' בזמן שיש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם כדי שיהיו עיניהם רואות מוריהם אבל כשאין להם דעת אמרינן שם שיושבים לפני אביהם ופניהם כלפי העם מפני כבודם דאין לחוש בהם שיראו מוריהם. עיין שם. ועיין עוד למהרש"א ז"ל בחידושיו (בבא קמא קיז. בחידושי אגדות ד"ה א"ל דלו לי), ושם גם כן מבואר, דהאדם מבין יותר בתורה כשרואה פני הרב, כדכתיב: "והיו עיניך רואות את מוריך".

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "את" כינוי לתלמיד חכם, וכנ"ל, והמשיך פני מבין חכמה, רמז שעל התלמיד חכם עצמו ניכר על פניו החכמה של התורה, וכמו שמצינו **מעשה** בתלמוד ירושלמי מסכת שבת (פרק ח הלכה א) רבי אבהו ירד לטבריה, ראו אותו התלמידים של רבי יוחנן שפניו מאירין, אמרו לפני רבי יוחנן: מצא רבי אבהו אוצר, (פירוש: שלכן הוא שמח מאד). אמר להם: אולי תורה חדשה, דהיינו חידוש חדש נתגלה לו. אמר לו: מה חידוש חדש מצאת? אמר לו מצאתי ברייתא ישנה. וקרא עליו הפסוק: "חכמת אדם תאיר פניו" (קהלת ח. א). עיין שם. וכן הוא במדרש (קהלת רבה ח. ד) עיין שם. וראה עוד בזוהר הקדוש (בראשית י:) רבי יוחנן כאשר היה עוסק בתורה, היו פניו מזהירים כזוהר השמש. יום אחד פגש אותו רבי יוסי, אמר לו ראה פניך מזהירים כזוהר השמש, אמר לו: לא כן הוא, אלא ההלכה מאירה לי. קרא עליו (הפסוק): "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה. לא). עיין שם.

חושך אמריו יודע דעת יקר רוח איש תבונה. (יז. כז)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, כאשר האדם חושך אמריו, ואינו מדבר בזמן שנמצא לפני החכמים, בעבור זה הוא זוכה ל"דעת", היא התורה, וכדאיתא במסכת אבות (פרק א משנה יז) שמעון בנו (של רבן גמליאל) אומר, כל ימי גדלתי בין החכמים, ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. והבן.

אי נמי אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה יג) סייג לחכמה שתיקה. וזהו "חושך אמריו יודע דעת". והמשיך "יקר", אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שהשתיקה יקרה יותר מהדיבור, וכדאיתא בגמרא (מגילה יח.) כי אתא רב דימי אמר: אמרי במערבא: מלה - בסלע, משתוקא - בתרין. עיין שם. ועוד יש לרמוז יקר **רוח איש תבונה**. ראשי תיבות גמטריא תורה. רמז להא דאיתא במדרש (קהלת רבה ז. כג) מתלא אמר דעת חסרת מה קנית, דעת קנית מה חסרת. ועוד יש לרמוז תיבת "יקר" גמטריא שי. רמז להא דאיתא במסכת עוקצין (פרק ג משנה יב) אמר רבי יהושע בן לוי, עתיד הקדוש ברוך הוא, להנחיל לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשרה עולמות, שנאמר: "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא" (משלי ח. כא). עיין שם.

פרק יח

מים עמקים דברי פי איש נחל נבע מקור חכמה. (יח. ד)

תיבת "מים" כינוי לתורה (תענית ז.). ותיבת "איש" נוטריקון **אדם ירא ש**מים. והמשיך נחל נובע מקור חכמה. רמז כשיראתו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. וכדאיתא

במסכת אבות (פרק ג משנה ט). ועוד יש לרמוז **פי איש נ**חל ראשי תיבות גמטריא ענוה. והמשיך נבע מקור חכמה, רמז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. (תענית ז.) וגם בא לרמוז רק שהוא יחזיק במידת הענוה, יהיה נחל נבע מקור חכמה, וכדאיתא בגמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם. ובא לרמוז דמי שהוא עניו חכמתו משתמרת. וראה בגמרא (יבמות קה. ובתלמוד ירושלמי יבמות מבואר הענין יותר). **מעשה** שבאו בני סימוניא אצל רבי, אמרו לו: מבקשים אנחנו שתתן לנו איש, שיוכל להיות דרשן ודיין וחזן, וילמד עם התינוקות, ויעשה לנו כל צרכינו. נתן להם את לוי בר סיסי. עשו לו בימה גדולה, והושיבוהו עליה. באו ושאלו ממנו: אשה שהיא גידמת, במה היא חולצת? ולא השיבם. שאלו לו עוד: אם רקקה דם, מה דינה? ולא השיבם. אמרו: אפשר שהוא אינו בעל הלכות וגמרא, רק בעל אגדה, לכן נשאל אותו בדברי אגדה. שאלו אותו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא).? אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? (כי אמת משמע כתב העשוי להתקיים בכתיבה תמה, ורשום אינו אלא כסימן בעלמא. מעשי הגדולים). ולא השיבם. באו אצל רבי, אמרו לו: וכי זה הוא הפיוס שפייסנו לך שתתן לנו אדם שיודע הכל, ולסוף נתת לנו אדם שאינו יודע להשיב על מה ששואלין אותו. אמר להם רבי: בחייכם, איש כמותי נתתי לכם. שלח רבי אחר לוי בר סיסי, ובא אליו. שאל אותו: אם רקקה דם, מה דינה? אמר לו: אם יש ברוק צחצוח של רוק, כשר. גדמת במה היא חולצת? אמר לו: בשיניה. אמר לו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא). אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? אמר לו: עד שלא נחתם הגזר דין, אז הוא רשום. ואם נחתם הגזר דין, אז הוא אמת, כי אין יכול לבטלו בתפלה. אמר לו רבי: ולמה לא השבת בעת ששאלו ממך? אמר לו: עשו לי בימה גדולה, והושיבו אותי עליה, וגבה רוחי עלי, ועל ידי כך נכשלתי מלדעת להשיבם. קרא עליו רבי את הפסוק: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). מי גרם לך להתנבל בדברי תורה? על שהתנשאת בעצמך!. והחי יתן אל ליבו!

ראיתי להרב **אליהו לאלו עטיה** ז"ל בספרו מנחת אליהו שרמז **איש נ**חל **נ**ובע ראשי תיבות גמטריא ק"א. רמז להא דאיתא בגמרא (חגיגה ט:) לא דומה השונה פרקו מאה לשונה פרקו מאה ואחד, והטעם כי שר השכחה נקרא פוט"ה שהוא גמטריא ק' ועל ידי ששונה מאה ואחד מבטל כח השר הנזכר ואינו בא לידי שכחה, וזהו שסיים נחל נובע מקור חכמה שאינו שוכח כלל. עד כאן אמרי קדוש. והוא כפתור ופרח. ויש לרמוז עוד **איש** נחל **נובע** סופי תיבות גמטריא ת' רמז שיחזור על תלמודו אפילו ת' פעם, וכעובדא

דרבי פרידא ותלמידו שהתקשה בלימודו וחזר לו על כל דבר ת' פעמים, כדאיתא בגמרא (עירובין נד:). ועוד יש לרמוז **פי איש נ**חל ראשי תיבות גמטריא ענוה. לרמוז שבזכות הענוה זוכה לתורה. (תענית ז.).

מי**ם** עמקי**ם** דברי פי אי**ש** נח**ל** נבו**ע** סופי תיבות גמטריא פרו ורבו. ובא לרמוז שיש חיוב לפרות ולרבות בתורה, וראה בגמרא (חגיגה ג:)... ואף הוא פתח ודרש: "דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד" (קהלת יב. יא). למה נמשלו דברי תורה לדרבן? לומר לך: מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם, אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים. אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין - תלמוד לומר משמרות. אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף דברי תורה חסירין ולא יתירין - תלמוד לומר נטועים, מה נטיעה זו פרה ורבה - אף דברי תורה פרין ורבין. עיין שם. וראה עוד במשנת רבי אליעזר (פרשה יג, עמוד 245) דבר אחר: תורת ה' תמימה. אימתי היא תמימה, כשאדם למד תורה ומוסיף עליה בכל עת. שכן התורה נקראת פרי, וצריכה להיות עושה פרי, שנאמר: "טוב פריי מחרוץ ומפז" (משלי ח. יט) עיין שם. ועוד יש לרמוז **מ**קור **ח**כמה ראשי תיבות גמטריא מ"ח. רמז לתורה שנקנית במ"ח דברים כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ה). ועל ידם הוא זוכה בס"ד לפרות ולרבות בתורה, וזהו נחל נובע וכאמור.

בבוא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה. (יח. ג)

ו**ע**ם קלון חרפ**ה** סופי תיבות המן. ובא לרמוז על המן הרשע שנדחף אל ביתו אבל על ביתו, וחפוי ראש על מה שאירע לו, ראה בגמרא (מגילה טז.).

מגדל עז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב. (יח. י).

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז בהקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). עיין שם. והמשיך בו ירוץ צדיק ונשגב.. אפשר שבא לרמוז להא דאיתא במדרש (בראשית רבה סה. כ) בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת לך לך (סימן יא) ..., אמר ליה הקב"ה אתה עסקת בתורתי חייך שאני מגן לך כשם שהמגן אוחז החרב אפילו זורקים בו חצים ואבנים המגן מקבלם כך אני מגן לך ולא לך בלבד אלא אף לבניך אם יהיו עוסקין בתורתי כשם שעסקת אתה כך אני נעשה להם כמגן שנאמר אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו (שמואל ב' כב. לא) לכך נאמר מגן להולכי תם. ועוד אמרו חז"ל במדרש (רבה פתיחתא דאיכה אות ב) אימתי העובדי כוכבים גוזרים גזירה וגזירתם מצלחת? בשעה שישראל משליכין דברי תורה לארץ עיין שם. וראה עוד בגמרא

(מכות י.) א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" (תהלים קכב. ב). מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה. עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת משפטים (סימן יח)... א"ל הקב"ה הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך ולכל מי ששמר את התורה כיוצא בך, אמר רבי שמעון בן לקיש, כתיב באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה (תהלים צא. ד). א"ל צנה נעשה לך ולכל מי ששמר את התורה כיוצא בך צנה וסוחרה אמתו, לפיכך לשמרך בדין הוא שישמרך, עיין שם.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה ב. ג) ואין עוז אלא תורה, שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן" (תהלים כט. יא). והמשיך ירוץ צדיק ונשגב. יובן בהקדים מה שידוע, דהתורה היא הסגולה לנצח היצר הרע במלחמה כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (סוכה נב.) על פסוק: "רק רע כל היום" (בראשית ו. ה). אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו" (תהלים לז. לב). ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו שנאמר: "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" (שם לז. לג). תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נימוח דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א) וכתיב: "אבנים שחקו מים" (איוב יד. יט). אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב: "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע" (ירמיה כג. כט). עיין שם. וראה עוד בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: "הלא אם תטיב שאת" (בראשית ד. ז). ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: "לפתח חטאת רובץ" (שם). ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: "ואליך תשוקתו" (שם). ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: "ואתה תמשול בו" (שם). עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה עיין שם. וכן איתא במדרש (בראשית רבה כב. ו), רבי חנינא בר פפא אמר, אם בא יצרך להשחיקך דחהו בדברי תורה. עיין שם. וכן איתא במסכת אבות דרבי נתן (פרק כ) רבי חנניה סגן הכהנים אומר,כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורין הרבה. הרהורי רעב. הרהורי שטות. הרהורי זנות. הרהורי יצר הרע והרהורי אשה רעה. הרהורי דברים בטלים. הרהורי עול בשר ודם. עיין שם.

עז שם ה'. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז בהקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). עיין שם. והמשיך שם ה'. רמז להא דאיתא בזוהר הקדוש (משפטים קכד.) כל התורה היא שמותיו של הקדוש ברוך הוא. והרי הוא כמבואר.

אי נמי תיבת "עוז" היא כינוי לתורה וכנ"ל. והמשיך בו ירוץ צדיק. אפשר לפרש שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (חולין קלג:) שאסור ללמד לתלמיד שאינו הגון. דאמר רב יהודה אמר רב, כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם. שנאמר: "כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו" (איוב כ. כו). ואין שריד אלא תלמיד חכם שנאמר: "ובשרידים אשר ה' קורא" (יואל ג. ה). אמר רבי זירא אמר רב, כל השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס. שנאמר: "כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד". (משלי כו. ח). וכתיב: "לא נאוה לכסיל תענוג" (שם יט. י). עיין שם.

אי נמי בא לרמוז שבתורה הצדיק ירוץ בו, מה שאין כן אדם שאינו צדיק, הוא לומד בעצלתים, ואינו רץ בתורה. והבן.

הון עשיר קרית עזו וכחומה נשגבה במשכיתו. (יח. יא)

כתב בביאור **הגר"א** ז"ל, וזה לשונו: הון עשיר וגו' כי ב' יצר הרע יש לאדם אחד מבחוץ ואחד מבפנים מבחוץ הוא העולם בעת ישים מגמת נפשו לעבודת השם יתברך ילעגו עליו ובפיהם ידברו למה לך זה והוא היצר הרע מבחוץ וכמ"ש לפתח חטאת רובץ ולכן נקבע מזוזה על פתח ביתו להגן עליו כשיצא ובפנים הוא היצר הרע הפנימי שלו וזהו העשיר שיש לו הון אותו הון שהוא התורה הוא לו קרית עוזו מבחוץ שאינו פונה ללעג העולם וישחק להם ואינו מתייירא ממנו אף שיצא לחוץ וזהו עוזו ובמשכיתו שהוא בפנים הוא חומה נשגבה נגד היצר הרע שלו ולכן אמר נשגב כמו למעלה. עד כאן. ויש לרמוז **עשיר** קרי**ת** עזו וכחומ**ה** סופי תיבות תורה. רמז שההון הוא התורה הקדושה. ואכן התורה היא הסגולה הגדולה כנגד היצר הרע. וכדאיתא בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: "הלא אם תטיב שאת" (בראשית ד. ז). ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: "לפתח חטאת רובץ" (שם). ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: ואליך תשוקתו. ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: ואתה תמשול בו עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה.

לפני שבר יגבה לב איש ולפני כבוד ענוה. (יח. יב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, בהקדים מה דאיתא בגמרא (ערובין יג.) כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (א קכב:) מאן דאיהו זעיר {קטן בעיניו} איהו רב {הוא גדול}. ומאן דאיהו רב איהו זעיר עיין שם. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה א. ה) וכן הלל אומר, השפלתי היא הגבהתי. הגבהתי היא השפלתי. וזהו רמז הכתוב לפני שבר, יגבה לב איש, היינו לפני שאדם נופל כנראה שהוא התגאה וזהו יגבה לב איש, ולפני כבוד ענוה, היינו מש שאתה רואה שעושים לו כבוד סימן שהוא ברח מן הגאוה והיה לו ענוה ולכן זכה לכבוד זה. וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש ולרמוז בס"ד, לפני שבר יגבה לב איש, זה המן שהיה בעל גאוה, וראה בגמרא (מגילה יב:) ויאמר ממוכן, תנא: ממוכן זה המן. ולמה נקרא שמו ממוכן - שמוכן לפורענות. אמר רב כהנא: מכאן שההדיוט קופץ בראש. הראית לדעת כי המן היה גאוותן, וראה דאיתא במדרש (אסתר רבה ז. א) אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא וגו', זה שאמר הכתוב: "כי רשעים יאבדו ואויבי ה' כיקר כרים" (תהלים לז. כ). שאין מפטמין אותן לטובתן אלא לטבחה, כך המן הרשע לא נתגדל אלא למפלתו, משל לאדם שהיתה לו סייחה וחמורה וחזירה והיה נותן לחזירה בלא מדה לחמורה ולסייחה במדה, אמרה סייחה לחמורה מה שוטה זה עושה אנו שאנו עושין מלאכתו של בעל הבית נותן לנו במדה ולחזירה שהיא בטלה שלא במדה, אמרה לה תבא השעה ואת רואה במפלתה שאין מאכילין אותה יותר לכבודה אלא לרעתה, כיון שבא קלנדס מיד נטלו לחזירה ונחרוה, התחילו נותנין שעורים לפני בתה של חמורה והיתה מנשבת בהן ולא אכלה, אמרה לה אמה בתי לא המאכל גורם אלא הבטלה גורמת, כך לפי שכתוב וישם את כסאו מעל כל השרים אשר אתו לפיכך ויתלו את המן. וראה עוד שם במדרש בדבור שאחרי זה (אות ב) דבר אחר: אחר הדברים האלה, אמר רבי לוי זה שאומר הכתוב: "בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און" (תהלים צב. ח). מה כתיב בסוף קרייה להשמדם עד עד לא נתגדל המן אלא לרעתו, ולמה גדלו, משל לגולייר שקלל לבנו של מלך אמר המלך אם אני הורגו הכל אומרים גולייר הרג, עשה אותו טריכונוס ואחר כך עשה אותו הגמון ואחר כך התיז את ראשו, כך אמר הקב"ה אילו נהרג המן כשירד ויעץ לאחשורוש לבטל בנין בנית המקדש לא היה מי יודעו אלא יתגדל ואחר כך יתלה לפיכך וישם את כסאו מעל כל השרים ואחר כך ויתלו את המן הרי אויבי הקדוש ב"ה למפלתן הן מתגדלין וכתיב: "משגיא לגוים ויאבדם" (איוב יב. כג). עיין שם. והנה

מרדכי לא הלך לספר זאת בעצמו למלך אחשורוש, וגם לא ביקש תמורה על זה, כי הוא ברח מן הכבוד, ובזכות הענוה שלו זכה אחר כך לכבוד להיות משנה למלך. והבן.

משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו וכלמה. (יח. יג)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במסכת אבות (פרק ה משנה ה) שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם וכו', ואינו נכנס לתוך דברי חבירו ואינו נבהל להשיב עיין שם. והרי הוא כמבואר.

ואוזן חכמים תבקש דעת. מתן אדם ירחיב לו. (יח. טו-טז)

הנה תיבת דעת היא כינוי לתורה כדאיתא בגמרא (סוטה מט.). והמשיך מתן אדם ירחיב לו. ובא לרמוז שבזכות הצדקה יאורו עיניו בתורה, כמו שראיתי למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו לפרשת נשא שהביא משם הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם.

מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו. (יח. טז)

כתב **רש"י** ז"ל, מתן אדם ירחיב - כפשוטו, ומדרשו בנותני צדקה מדבר שמרחיב לו חלקו לעתיד לבוא וגם בחייו לפני גדולים ינחנו ואומרים עליו שהוא חשוב: עד כאן. ואפשר לפרש עוד מתן אדם ירחיב לו, שבא לרמוז להא דאיתא בגמרא (כתובות סו:) מלח ממון חסר. (הרוצה למלוח ממונו כלומר לגרום לו שיתקיים יחסרנו לצדקה תמיד וחסרונו זהו קיומו. רש"י). וראה עוד בגמרא (גיטין ז.) דרש רב עוירא, פעמים אמר לזה משמו של רב אמי, ופעמים אמרה לזה משמו של רב אסי, מאי דכתיב: "כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר וגו'" (נחום א. יב). אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכל שכן כשהם מרובים. מאי "וכן נגוזו ועבר"? תנא דבי רבי ישמעאל, כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצול מדינה של גיהנם. משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים, אחת גזוזה ואחת שאינה גזוזה, גזוזה עברה, ושאינה גזוזה לא עברה.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, מתן אדם היינו על ידי הצדקה ירחיב לאדם בלימוד התורה, וכמו שכתב הרב **מעיל צדקה** ז"ל, (סימן אלף רע"ו), סגולה למי שמתקשה בלימודו יתן כסף לצדקה ויאורו עיניו בתורה. והרי הוא כמבואר.

אולי מכאן רמז למה שהיה נהוג בזמן הגמרא כשהיו גוזרים איזה גזירה על ישראל, היו שולחים חכמי הדור איזה מתנה דורון למלך לבטל הגזירה, ראה בגמרא (תענית כ.) במעשה דנחום איש גם זו.

מפרי פי איש תשבע בטנו. (יח. כ)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, על פי מה דאיתא בגמרא (בבא מציעא לח.) אמר רב כהנא: אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו. והרי הוא כמבואר.

אי נמי יש לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שכתב הרב **כרוב ממשח** ז"ל, (ערך תורה אות קיב) דתיבת "בטן" כינוי לתורה, והנה תיבת איש נוטריקון **אדם ירא שמים**. ובא לרמוז שרק מאדם ירא שמים ילמד ממנו התורה הנקראת בטן כנ"ל, וכדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: "כי האדם עץ השדה" (דברים כ. יט). וכי אדם עץ שדה הוא? אלא משום דכתיב: "כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת", וכתיב: "אתו תשחית וכרת" (שם). הא כיצד? אם תלמיד חכם הגון הוא - ממנו תאכל ואתו לא תכרת, ואם לאו - אתו תשחית וכרת. עיין שם. וראה עוד בגמרא (חגיגה טז:). על פסוק: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו" (מלאכי ב. ז). אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו עיין שם.

מצא אשה מצא טוב. (יח. כב)

קושיית המפרשים ז"ל, ידועה כאן, ששלמה הע"ה לכאורה סותר עצמו למה שכתב: "ומוצא אני מר ממות את האשה", (קהלת ז. כו)? וראה בזה באורך וברוחב בספרי הקטן שלום אהלך (סוף פרק א) מפי סופרים וספרים וינעם לך. ונראה לומר בדרך דרש ורמז, הנה תיבת "מצא" גמטריא ענוה. והנה ההפרש בין תיבת "ומוצא" לתיבת "מצא" הוא כמנין "בגאוה" עם האותיות של תיבת "ומוצא". והיינו, אם "מצא" אשה שהיא מתנהגת בענוה ובצניעות, הרי הוא מצא טוב. אולם "ומוצא", אם היא מתנהגת עמו "בגאוה" שהוא ההפרש בין "מצא" ל"ומוצא" עם האותיות (של תיבת ומוצא), הרי היא מר ממות... ב"מ וכאמור.

ועוד אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא בגמרא (סנהדרין כב.) שנה רב יהודה לרב יצחק בנו, אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה. שנאמר, "יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעורך" (משלי ה. יח). אמר לו: כגון מי? ענה לו: כגון אמך. ומקשה על זה הגמרא, והלא פעם אחרת רב יהודה עצמו לימד לבנו רב יצחק את הפסוק "ומוצא אני מר ממות את האשה" (קהלת ז. כו). ושאל אותו בנו כגון מי? ואמר לו, כגון אמך, ואיך פעם אומר לו שהיא טובה, ופעם אומר לו שהיא מר ממות?! ועונה הגמרא שיש לחלק כיון שהיא תקיפה אבל מעברת על מידותיה עיין שם. ולאור האמור אפשר לתרץ מצא אשה מצא טוב- שהיא מעברת על מידותיה. ומוצא אני מר ממות את האשה- כשהיא תקיפה וכאמור.

תיבת מצא גמטריא ענוה. ובא לרמוז שראוי לו לאדם להחזיק במידת הענוה, כי על ידי הענוה זוכה שישרור השלום בביתו, ויהיה מקובל על בני ביתו, וכדאיתא בגמרא (בבא בתרא צח.) אמר רב מרי, האי מאן דיהיר (פירוש זה מי שמתגאה), אפילו אאינשי ביתיה (אשתו רשב"ם). לא מיקבל (שמבזה אותו. רשב"ם). שנאמר: "גבר יהיר ולא ינוה" (חבקוק ב. ה). מאי ולא ינוה? בנוה שלו. עיין שם. וראה בתנא דבי אליהו זוטא (פרק טו) לעולם יהא אדם עניו בתורה ובמעשים טובים וביראת שמים, עם אביו ואמו עם רבו ואשתו ועם בניו ועם בני ביתו ושכניו ועם קרובים ורחוקים, ואפילו עם עובדי כוכבים בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל על הבריות וממלא את ימיו ושנותיו בשם טוב כי בזמן שהאדם הוא עניו בתורה ובמעשים טובים אז אשתו מתייראת ממנו וכן בני ביתו ושכניו וקרוביו ואפילו העובדי כוכבים מתייראין ממנו. שנאמר: וראו "כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" (דברים כח. י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (יבמות סג.) "נחית דרגא ונסיב איתתא". (לא תיקח אשה חשובה ממך שלא תתקבל עליה. רש"י). עיין שם. וראיתי למעלת ידידנו הגאון רבי **משה סאקס** שליט"א בספרו מתנת משה (דף רסה.) שכתב משם האדמו"ר מספינקא, הגאון רבי **שמואל צבי הורוויץ** שליט"א, הטעם שאמרו חז"ל שהחתן ירד מדרגה? דהפשט הוא דכל אדם מחזיק עצמו קצת יותר ממה שהוא באמת, ממילא קשה להשיג זיווגו, ואם הוא ינחות דרגא, זה באמת מדרגתו ומשיג זיווגו. והוא עצמו תרץ, דכל חתן צריך לירד קצת ממעלתו הגדולה אף שהוא דבוק בהשם יתברך, וזה רצון השם יתברך לכבד אשתו ולנהוג כדרך בני אדם, והיינו נחות, ולנהוג בנחת. והנה החתן צריך ליזהר לנחות אבל לא הרבה כי הרי הוא הבעל הבית והוא כמו מלך אבל הכלה הוי כמו תיבת כולה, דהיינו שצריכה להיות כולה לבעלה, ואיזה אשה כשרה העושה רצון בעלה (תנא דבי אליהו פרק ט) עד כאן לשונו. "ישמע חכם ויוסף לקח"!

מצא אשה מצא טוב. תיבת טוב היא כינוי לתורה. (ברכות ה.). רמז בגמרא (יבמות סב:) אמר רבי תנחום א"ר חנילאי, כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא שמחה, וכו' במערבא אמרי, בלא תורה. והיינו כי על ידי השתדלות ועזרת אשתו יכול ללמוד יותר וכאמור. ודו"ק. וראה עוד בגמרא (כתובות סב.) על פסוק: שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנה (תהלים קכז. ב), ואמר רב יצחק, אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה ובאות לחיי העולם הבא עיין שם. **תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות**. (יח. כג).

ויש לרמוז **תחנונים ידבר** ראשי תיבות גמטריא שפל. שהעני מדבר בשפלות, לעומת העשיר שמדבר בעזות.

פרק יט

טוב רש הולך בתומו. (יט. א)

טוב הוא רמז לתורה כמו שדרשו חז"ל בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו" (משלי ד. ב). עיין שם. והמשיך "רש", אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (נדרים פא.) הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. וראה עוד במסכת אבות (פרק ו משנה ד) כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל עיין שם. וראה עוד בגמרא (ערובין נה.) רבי יוחנן אמר, "לא בשמים היא" (דברים ל. יב). לא תמצא בגסי רוח. "ולא מעבר לים היא" (שם ל. יג). לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרנים עיין שם. ועוד יש לרמוז "בתומו" אותיות "**במותו**". רמז שצריך האדם להמית עצמו באוהלה של תורה כדי לזכות לתורה, וכדאיתא בגמרא (ברכות סג.) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. או אפשר שבא לרמוז בזה דהסגולה לנצח היצר הרע וללמוד התורה היא לזכור לו יום המיתה. וכדאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה... ואם לאו יזכור לו יום המיתה. וכן אמרו חז"ל בגמרא (שבת קנג.) ושוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה עיין שם. והחי יתן אל ליבו. **אי נמי** יש לפרש בדרך הלצה, טוב רש הולך "בתומו" אותיות **במותו**, היינו שרש העני כשהוא נפטר יהיה לו טוב שלא יריבו ילדיו על הירושה לפני מטתו.

גם בלא דעת נפש לא טוב ואץ ברגלים חוטא. (יט. ב)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (סוטה ג.) ריש לקיש אמר, אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות עיין שם. והרי הוא כמבואר. ובעלי המוסר ז"ל, חקרו דלפי דברי ריש לקיש, אדם יכול לפטור עצמו מן יום הדין שיטען שוטה הייתי בזמן עשיית החטא. וקיימא לן שוטה פטור? ותירצו: שאדם נידון על מה שהביא עצמו לידי שטות, ולא ניסה להתגבר על יצרו שלא יביאו לידי שטות.

עד שקרים לא ינקה ויפיח כזבים לא ימלט. (יט. ה). עד שקרים לא ינקה ויפיח כזבים יאבד. (יט. ט)

יש להבין **א**. על כפילות הלשון שקר וכזב? **ב**. מדוע כפל את הפסוק אחר כך שוב? **ג**. מדוע שינה את הפסוק? והנה לדקדוק הראשון יש לומר בפשיטות כמו שכתב הרב

מצודות דוד ז"ל בכמה מקומות כפל במילות שונות כדי לחזק את הענין. עיין עליו. ושוב חיפשתי במפרשים ז"ל, והשי"ת האיר את עיני ומצאתי להגאון רבי **אליהו מוילנא** ז"ל, שכתב, וזה לשונו: עד וגו' ההבדל שבין שקר לכזב הוא כי שקר הוא שבעת שמדבר אין בדעתו כן וכזב הוא שמתחילה היה בדעתו לעשות ואחר כך נפסק ממנו כמו אשר לא יכזבו מימיו וכן הוא בתורה אלו הב' וכמו שאנו אומרים בתפילה למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה והוא כי שקר הוא שלומד ואינו מקיים והוא שבעת לימודו חושב רק למלאות פנייתו ולקנטר וכזב הוא שלומד ומקיים אך שהוא לימים מועטים פורש מהכל וזהו לא ניגע לריק הוא שקר שהוא ריק שבעת יגיעתו בתורה הוא לריק אין בו ממש ולא נלד כלומר אף שנלד והוא שעושה מעשים טובים ולומד אך הוא לבהלה במה שפורש אחר כך כמ"ש שנה ופירש כו' וזהו עד שקרים שלומד ודעתו מתחילה לרע כן לא ינקה שיבוא עליו רעה ויפיח כזבים הוא הלומד ופוסק מללמוד תורה הוא לא ימלט כשיבוא עליו רעה לא ימלט ממנה והוא מדה כנגד מדה כמו שהוא היה תחילה דעתו לטוב ואחר כך נתהפכה לרעה כן תחילה לא תבא עליו רעה אך כשתבא עליו לא ימלט ממנה: ולדקדוק השני והשלישי, מצאתי בס"ד לרבינו יונה ז"ל שכתב, וזה לשונו: עד שקרים לא ינקה. אחר שאמר "ודל מרעהו יפרד", אמר כי עוד נגע אחד יגיע מן העוני, כי מפני עניו יפיח כזבים, וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד, ועל דרך מש"כ "ופן אורש וגנבתי" (ל, ט). ויפיח כזבים וגו'. ענין "יפיח כזבים", האיש אשר ימצא תמיד הכחש והכזב במאמריו ובמבטא שפתיו וספור דבריו. ואמר כי לא ימלט, כי ילכד באחד מכזביו ויתחייב את ראשו, כי יגיעו נזיקים רבים מדברי הכזבים. והנה על עד שקרים אמר לא ינקה, ועל מי שיפיח כזבים אמר לא ימלט, כי יענש יותר מעד שקרים, יען כל היום כזב ושוד ירבה. אבל עד שקרים ייראה מענות שקר באחיו לפני בית דין, פן ידרשו בית דין ויחקרו היטב ויעשו לו כאשר זמם. ועל כן אם העיד פעם אחת שקר לא ישנה לו. ובסוף הענין הוסיף לבאר היטב כי מי שיפיח כזבים נענש יותר מעד שקרים, ואמר "עד שקרים לא ינקה ויפיח כזבים יאבד" (יט, ט), והנה כוונת שלמה ע"ה להעיר העצל משנתו, ולגנות העני והצריך לבריות, כי הדל מרעהו יפרד ויפיח כזבים. עכ"ל.

קונה לב אוהב נפשו שומר תבונה למצא טוב. (יט. ח)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שכתב הגאון הרב **שלמה חזן** ז"ל בספרו כרוב ממשח (מערכת תורה אות קנד) דתיבת לב הוא כינוי לתורה. ויש לרמוז **קונה לב אוהב** ראשי תיבות גמטריא ענוה. לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. (תענית ז.). והמשיך "שומר תבונה למצא טוב". יובן בהקדים מה שאמרו חז"ל בתלמוד ירושלמי מסכת ראש

השנה (פרק ג הלכה ג) דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת חוקת (סימן כג) כל דברי תורה צריכין זה לזה שמה שזה נועל זה פותח. עיין שם. ובדרך דרש ורמז נראה לענ"ד להמתיק הדברים במה שראיתי לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל בספר חסידים (סימן שט) וזה לשונו: היתה כאניות סוחר (משלי לא. יד) כאניה אין כתיב כאן אלא כאניות שכל תלמיד חכם שאינו יודע להשיב בכל מקום שישאלוהו אינו ראוי לישב בסנהדרין וראש ישיבה ממרחק תביא לחמה (שם) שיודע להביא ראיה ממסכתא למסכתא מי גרם ותקם בעוד לילה (שם ט"ו) לא יכבה בלילה נרה (שם י"ח) כל הלילה יושב ועוסק בתורה כאניות סוחר כך הקב"ה מזמין לעוסקים יומם ולילה בתורה כל צרכיהם כשם שהסוחר שהשעה משחק לו מזמין לו הקב"ה מלאכים הממונים עליו נכנסים בלב אחרים להביא לאותו מקום שזה הסוחר שם ומכוון לב הסוחר לקנות ואחר כך מכוין לב אחרים לבא שם אצל הסוחר או הסוחר אצלם לקנות, וכל העוסק בתורה תדיר הקב"ה שולח לו מלאכים מרחוק להביא לו כל צרכיו לכך נקראת התורה לחם. עיין שם. ולענ"ד נראה להעמיס בכוונתו מה שאמר: "כך הקב"ה מזמין לעוסקים יומם ולילה בתורה כל צרכיהם", הכוונה היא שהקב"ה מזמין להם כל צרכיהם, דהיינו שמזמין להם את כל המקורות לדברי חז"ל שנצרכים להם באותו ענין שעוסקים בו עכשיו, כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. עוד נקדים מה שכתב **רש"י** ז"ל (בראשית לז. יא). על פסוק: "ואביו שמר את הדבר" - היה ממתין ומצפה מתי יבא. וכן (ישעיה כו. ב) שומר אמונים. וכן (איוב יד. טז) לא תשמור על חטאתי לא תמתין. עד כאן. והנה ידוע דתיבת "טוב" הוא כינוי לתורה (ברכות ה.). וזהו "שומר תבונה", שיש לאדם לשמור את התבונה זה הדברי תורה שלמד, בכדי "למצא טוב", דהיינו למצא חידושים, בתורה הנקראת טוב, והנסיון הוכיח בעזרת האל וישועתו, שכאשר אדם לומד איזה הקדמות בספרי הדרוש, או כללי הש"ס, או כללי ההוראה וכיוצא, יוכל לבנות בהם חידושים יפים במקום אחר אם לבנות על פיהם פירושים שונים, או למצא קושיות או ישובים על מקומות אחרים, והבן כי נכון הוא בס"ד לענ"ד.

קונה לב אוהב נפשו. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, כאשר אדם קונה לב היא התורה וכנ"ל בדיבור הקודם, זה מראה שבאמת הוא "אוהב נפשו", שאוהב את עצמו ובעבור שהוא קונה את התורה הוא זוכה שנפשו תזכה להיות בגן עדן ללמוד תורה ולהנות מזיו השכינה. וכדאיתא במסכת אבות (פרק ב משנה טז) אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. השי"ת יזכנו לזה אכי"ר.

עד שקרים לא ינקה ויפיח כזבים יאבד. (יט. ט)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, ויפיח כזבים יאבד, דהיינו שעל ידי השקר גורם מיתה לעצמו או לבני ביתו וכדאיתא בגמרא (סנהדרין צז.) שהיתה עיר אחת ושמה קושטא שהיו הדרים בה מאריכים ימים הרבה, ובא לגור שם רב טביומי שלא היה משנה בדיבורו אפילו בעד כל חלל שבעולם, ושאלו אותו: פעם אחת היכן אשתו? והיתה מתרחצת. ומחמת הצניעות, שינה ואמר להם: שאינה בבית. ובאותו שבוע קבר את שני בניו ר"ל. ונודע הדבר וגורש מן העיר עיין שם. נמצינו למדין שמי שמשקר גורם לעצמו מיתה.

(ובזה פירש זקני מרביץ תורה בישראל לעדרים, הגאון רבי **דוד דידו הכהן** זצ"ל, הפסוק: "מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרוג" (שמות כג. ז). ודו"ק. הוב"ד בספרי הקטן חן יוסף ח"א עיין שם. ודברי פי חכם חן).

אי נמי יש לפרש כעין זה, שבגלל שהוא משקר לא ינצל מן היצר הרע, וח"ו יוכל להרוג נפש נקי, וכמו **הסיפור** הידוע (הביאו **מהרש"א** ז"ל בחידושיו לסנהדרין צב. משם הרב **בעל עיקרים** ז"ל), שבעל עברה וגזלן בא לפני חכם אחד לקבל תשובה, אלא שלא היה יכול לקבל עליו ולהעמיד על עצמו רבוי מצוות שבתורה. א"ל החכם קבל עליך דבר אחד לשומרו כראוי וא"ל הן. א"ל החכם קבל עליך לומר אמת וקבל עליו. לימים הלך ללסטם פגע בו איש אחד ואמר ליה להיכן אתה הולך נזכר שקבל עליו לומר אמת וסיפר לאיש ההוא וכן פגע באיש אחר וכו' מיד הרהר אותו ליסטים אלו ב' יהיו עלי עדים להרגני וכו' עד שנמנע בעבור זה ממעשיו הרעים וכו' עיין שם. וראה כיוצא בזה לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל בספר חסידים (סימן תרמז) שכתב, וזה לשונו: **מעשה** ברשע אחד שאמר לחכם אלו היית מורה לי תשובה דבר אחד הייתי עושה ואפילו קשה ביותר אמר לו: אל תכזב ובזה לך תשובתך מקובלת אמר הרשע זה אסבול אף על פי שקשה לי ביותר. כשבא לגזול אמר בלבו אם ידעו כי אני אומר אמת גזלתי יתלוני ואם אומר שקר היא אכזב ונמנע פעם אחת הפקיד לידו המלך את הכלי שהיה כסף וזהב בו והיה יצרו אומר לו לגוזלו חשב בלבו אני צריך לישבע על שקר ואעבור על מצות מורי נמנע והלך לו, וכו', לכך נאמר (משלי ל. ח) **שוא ודבר כזב הרחק ממני**, וזהו שנאמר (צפניה ג. יג) **שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית**. עכ"ל. ומכל זה משמע שאם לא היה נזהר במידת האמת היה יכול להכשל ולאבד דם נקי וכאמור.

אי נמי יש לפרש כעין זה, על פי מה דאיתא בגמרא (סנהדרין פט:) כך עונשו של בדאי, שאפילו אמר אמת - אין שומעין לו. עיין שם. וזכורני כד הוינא טליא, ששמעתי מרבותי על זה, משל על רועה צאן ששיקר על חבריו ואמר להם שהזאב מתקרב אל הכבשים,

כולם באו עם מקלות, ובסוף ראו שהוא שיקר עליהם, ושוב אותו רועה שיקר עליהם גם פעם שניה, בפעם השלישית שאכן באמת הזאב הגיע, כבר הם לא האמינו לו ולא עזרו לו כי חששו שמא גם עכשיו הוא משקר. ואכן הזאב בא וטרף לו את הכבשים. (ולפום ריהטא לא מצאתי המקור למדרש זה), עד כאן. וזהו רמז הכתוב: ויפיח כזבים יאבד, שהרועה שהוא משקר יאבד בסוף את הכבשים שלו וכאמור.

שכל אדם האריך אפו ותפארתו עבור על פשע. (יט. יא)

תיבת "שכל היא כינוי לתורה, כמו שכתב הגאון רבי **שלמה חזן** ז"ל בספרו כרוב ממשח (ערך תורה אות קא), והמשיך "אדם", נוטריקון **א**ברהם **ד**וד **מ**שה, אברהם- שאמר: "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח. כז). דוד- שאמר: "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב. ז). משה- שאמר: "ונחנו מה". (שמות טז. ז). כדאיתא בגמרא (חולין פט.). ובא לרמוז שבזכות הענוה זוכים לתורה. (תענית ז.). והמשיך "האריך אפו", בא לרמוז כשאינו כועס, תלמודו מתקיים בידו. (פסחים סו:). והמשיך "ותפארתו עבור על פשע" לרמוז שבזכות שהוא לומד תורה הרבה זה גורם לו להיות מוחל על עלבונו, כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה א) רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו', ומכשרתו להיות צדיק וחסיד וכו', ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים.

אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא בגמרא (סוטה ג.) ריש לקיש אמר, אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "שכל אדם", דהיינו שאדם שמתנהג בשכל, הוא גורם לו: "האריך אפו ותפארתו עבור על פשע", דהיינו שינצל מן החטא וכאמור.

שומר מצוה שומר נפשו בוזה דרכיו ימות. (יט. טז)

א) שומר מצוה שומר נפשו. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבזכות עשיית המצוה הוא שומר את נפשו וראה בגמרא (סוטה כא.) תניא, את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי, "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו. כג) תלה הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור. את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה, אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מאיר לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר: "בהתהלכך תנחה אותך וגו'" (שם ו. כב). בהתהלכך תנחה אותך, בעולם הזה. בשכבך תשמור עליך, זו מיתה. והקיצות היא תשיחך, (תליץ בעדך את זכותך. רש"י). לעתיד לבוא עיין שם.

ב) אי נמי יש לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (פסחים ח.) שלוחי מצוה אינם ניזוקין. והרי הוא כמבואר.

ג) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו חלוקא דרבנן (עמוד 74) דמצוה היא כינוי למשנה. ובא לרמוז מה דאיתא במדרש תלפיות (ערך אפוד) שאשר בן יעקב אבינו ע"ה, עומד בפתח גיהנם ולכל הלומד משנה מצילו. והרי הוא כמבואר.

ד) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב הנזכר ז"ל (שם) דמצוה היא כינוי לשבת. והנה ידוע דעונש המחלל שבת אם הוא במזיד והתראה חייב מיתה, וזהו "שומר מצוה", דהיינו שומר שבת, יזכה "שומר נפשו" שינצל מן המיתה וכאמור.

ה) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב הנזכר ז"ל (שם) דמצוה היא כינוי לקריאת שמע. והנה נקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר ר' שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר, רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה. אם נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע. עיין שם. וזהו "שומר מצוה" של קריאת שמע "שומר נפשו" מן היצר הרע וכאמור.

ו) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב **מעתוק מאזוז** ז"ל בספרו מתוק מדבש (עמוד פז) דמצוה היא כינוי למילה עיין שם. והנה נקדים מה דאיתא בגמרא (ערובין יט.) שאברהם אע"ה עומד בפתחה של גיהנם, ומי שהוא נימול אינו מניחו להכנס לגיהנם עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "שומר מצוה" היינו מצות המילה, הוא "שומר נפשו" מן הגיהנם וכאמור.

ז) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב הרב הנזכר ז"ל, (שם עמוד פט) דמצוה היא כינוי לתשובה עיין שם. רק נקדים מה שאומר הנביא: "אמור אליהם חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה" (יחזקאל לג. יא). וזהו רמז הכתוב: "שומר מצוה" היא מצות התשובה, "שומר נפשו" מן המיתה וכאמור.

ח) אי נמי יש לפרש בהקדים מה שכתב מורנו הרב **אלטר מאזוז** ז"ל, בספרו אם למקרא בחידושיו לפרשת בחקתי דמצוה היא כינוי לצדקה עיין שם. רק נקדים מה שאמרו חז"ל צדקה תציל ממות. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (בבא בתרא י.) הוא היה אומר, (רבי יהודה), עשרה דברים קשים נבראו בעולם. הר קשה, ברזל מחתכו. ברזל קשה, אש מפעפעו (מרככו. רש"י). אש קשה, מים מכבין אותו. מים קשים, עבים סובלין אותם. עבים קשים, רוח מפזרתן. רוח קשה, גוף סובלו. (כל הגוף מלא רוח. רש"י). גוף קשה, פחד שוברו. פחד קשה, יין מפיגו. יין קשה, שינה מפכחתו. ומיתה קשה מכולם. וצדקה מצלת מן המיתה. שנאמר: "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). **ומסופר** בגמרא (בבא בתרא יא.) תניא, אמרו עליו על בנימין הצדיק, שהיה ממונה על קופה של צדקה. פעם אחת באתה אשה לפניו

בשני בצורת, אמרה לו: רבי, פרנסני! אמר לה: העבודה! (לשון שבועה) אין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו: רבי! אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעת בניה מתים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! אתה אמרת (מתורתך למדנו לפיכך נברא האדם יחידי לומר לך. רש"י). כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו?! מיד, קרעו לו גזר דינו. תנא, הוסיפו לו על שנותיו כ"ב שנים. ועיין עוד במדרש (ויקרא רבה לד. ב) כל מי שנותן פרוטה לעני, הקדוש ברוך הוא, נותן לו פרוטות. וכי פרוטה נותן לו? והלא לא נותן לו אלא נפשו. הא כיצד, היתה ככר בעשרה פרוטות, ועני עומד בשוק ואין בידו אלא ט'. ובא אחד ונתן לו פרוטה, ונטל ככר ואכלה ושבה נפשו אליו. אמר הקדוש ברוך הוא, אף אתה, בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופה אני משיבה לך.

וראה עוד באבות דרבי נתן (פרק ג משנה ט) מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה. פעם אחת הלך וישב בספינה. בא הרוח וטבע ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא, ובא לפני בית דין להעיד על אשתו להנשא. עד שלא הגיע עת לעמוד, בא אותו האיש ועמד לפניו. אמר לו: אתה הוא שטבעת בים? אמר לו: הן. ומי העלך מן הים? אמר לו: צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים. אמר לו: מאין אתה יודע? אמר לו: כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים שזו אומר לזו וזו אומר לזו רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל ימיו. באותה שעה פתח רבי עקיבא ואמר: ברוך אלהים אלהי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים, שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הם לעולם ולעולמי עולמים. שנאמר: "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" (קהלת יא. א). ונאמר "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). וראה עוד בגמרא (שבת קנו:) ושם מסופר על האמורא שמואל שפעם ישב עם גוי בשם אבלט, שהיה חוזה בכוכבים. ראו אנשים הולכים לאגם. אמר אבלט לשמואל על אדם מסויים מהם שהוא לא יחזור לכאן, מפני שיכישו נחש וימות. אמר לו שמואל: אם הוא יהודי יחזור. בעוד שהיו יושבים וממתינים חזר היהודי. קם אבלט הוריד את העצים מעליו ובדקו, ומצאו נחש חתוך בין העצים. שאלו שמואל: איזה מעשה טוב עשית? ענה לו: כל יום נוהגים אנחנו שכל אחד מאתנו מביא אוכל, ואחד גובה מכל אחד ומערבבים את האוכל בקופה ואוכלים ביחד. והיום ראיתי שאחד לא הביא, וכדי שלא יתבייש, אמרתי: היום אני אגבה, ועשיתי עצמי כגובה ממנו, ונתתי את המנה שלי בעדו. אמר לו שמואל: מצוה גדולה עשית. יצא שמואל ודרש, "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. עיין שם

עוד כמה מעשיות כיוצא בזה. וראה עוד בספרי הקטן "חן יוסף" חלק א בחידושי לפרשת תצוה על פסוק: "והם יקחו את הזהב" מה שהבאתי מעשיות בענין הצדקה שמצילה מן המות עיין שם. וינעם לך. וזהו רמז הכתוב: שומר מצוה הוא שומר מצות הצדקה, זוכה לשומר נפשו שישמור נפשו מן המיתה וכאמור.

שומר **מ**צוה **ש**ומר ראשי תיבות שמש. שהוא כינוי לצדיק, על דרך הפסוק: "וזרח השמש ובא השמש" (קהלת א. ה). וראה בגמרא (יומא לח:). והנה תיבת "מצוה" כינוי לתורה, כן כתב הרב **כרוב ממשח** ז"ל (ערך תורה אות קלד). ובא לרמוז שהתלמיד חכמים הם המקיימים התורה הם השומרים של העיר, וכמו **המעשה** בתלמוד ירושלמי חגיגה (פרק א הלכה ז) רבי יודן נשיאה, שלח את רבי חייא ורבי יוסי ורבי אמי לעבוד בעירות של ארץ ישראל, לתקן להם מלמדי תינוקות מקרא ומשנה. נכנסו למקום אחד, ולא מצאו לא מלמדי מקרא ולא מלמדי משנה. אמרו להם: הביאו לנו שומרי העיר הביאו להם את העומדים על המשמר בשער העיר. אמרו להם: וכי אלה הם שומרי העיר הלוא אלה הם מחריבי העיר (מפני שהיו השומרים עושים תחבולות לחמוס ולגזול בני אדם) אמרו להם: ומי אלה שומרי העיר? אמרו להם: מלמדי תינוקות מקרא ומשנה. זהו שנאמר: "אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניך בו אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר" (תהלים קכז. א) עיין שם. והמשיך "בוזה דרכיו ימות", רמז שהמבזה תלמידי חכמים אין רפואה למכתו, וכדאיתא בגמרא (שבת קיט:) אמר רב יהודה אמר רב: כל המבזה תלמידי חכמים אין לו רפואה למכתו. רחמנא ליצלן.

ראיתי למעלת ידידנו הגאון הרב **שמעון חירארי** נר"ו בספרו ישמח לבי שכתב **ש**ומר **מ**צוה **ש**ומר ראשי תיבות שמש. רמז לכתוב: "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", (שופטים ה. לא). עכ"ד. והנה אפשר לפתח הדברים בס"ד, על פי מה דאיתא בגמרא (שבת פח:) תנו רבנן: עלובין ואינן עולבין, שומעין חרפתן ואינן משיבין, עושין מאהבה ושמחין ביסורין - עליהן הכתוב אומר: "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה. לא). עיין שם. והמשיך "שומר נפשו", רמז שמי שהוא עניו ושומע עלבונו ולא משיב זוכה לאריכות ימים. וראה בגמרא (חגיגה ד:) **מעשה** שמלאך המות היה מצוי אצל רב ביבי בר אביי. ופעם אמר מלאך המות לשלוחו: לך והבא לי האשה ששמה מרים, שהיא מקלעת שער של הנשים. הלך והביא לו האשה ששמה מרים שהיא מגדלת התינוקות. אמר לו: הלא אמרתי לך להביא לי אשה את מרים שמקלעת שער הנשים. אמר לו: אם כן שטעיתי, אחזירנה ותחיה. אמר לו המלאך: הואיל והבאת אותה תהיה למנין... ושם אמרו ששנות מרים מגדלת התינוקות הנותרים שהיה לה עוד זמן לחיות נותנים לתלמיד חכם שמעביר על

מידותיו דהיינו עניו עיין שם. וראה עוד בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם. וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טו) אהוב את הענוה, כדי שיתמלאו ימיך.

אי נמי אפשר לפרש **שומר מצוה שומר** ראשי תיבות שמש. והנה נקדים דתיבת "מצוה" כינוי לתורה, כן כתב הרב **כרוב ממשח** ז"ל (ערך תורה אות קלד). ובא לרמוז כי על ידי לימוד התורה יאירו פניו כשמש. וכמו שמצינו **מעשה** בתלמוד ירושלמי מסכת שבת (פרק ח הלכה א) רבי אבהו ירד לטבריה, ראו אותו התלמידים של רבי יוחנן שפניו מאירין, אמרו לפני רבי יוחנן: מצא רבי אבהו אוצר, (פירוש: שלכן הוא שמח מאד). אמר להם: אולי תורה חדשה, דהיינו חידוש חדש נתגלה לו. אמר לו: מה חידוש חדש מצאת? אמר לו מצאתי ברייתא ישנה. וקרא עליו הפסוק: "חכמת אדם תאיר פניו" (קהלת ח. א). עיין שם. וכן הוא במדרש (קהלת רבה ח. ד) עיין שם. וראה עוד בזוהר הקדוש (בראשית י:) רבי יוחנן כאשר היה עוסק בתורה, היו פניו מזהירים כזוהר השמש. יום אחד פגש אותו רבי יוסי, אמר לו ראה פניך מזהירים כזוהר השמש, אמר לו: לא כן הוא, אלא ההלכה מאירה לי. קרא עליו (הפסוק): "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו" (שופטים ה. לא). עיין שם.

שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך. (יט. כ)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, כי כאשר הוא שומע מוסר מרבו זה יעזור לו להחכים בתורה, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (ברכות סג:) ומיץ אף יוצא דם, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. (וזהו מיץ אף, שמוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לעומקם. רש"י.) ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושניה זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, דתנן רבי ישמעאל אומר הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם, שהם כמעיין הנובע. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "כי רב", דהיינו אדם יוכל להתקרות רב, לזכות להבחין בין דם טמא לדם טהור, וכן להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, עיין שם.

רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום. (יט. כא)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (יומא לה:) תנו רבנן, עני ועשיר ורשע באין לדין. לעני אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אומר עני הייתי וטרוד במזונתי, אומרים לו: כלום, היית יותר מהלל! אמרו עליו על הלל הזקן, שבכל יום ויום היה עושה ומשתכר בטרעפיק (סלע מדינה שהוא חצי דינר רש"י). חציו היה נותן לשומר בית המדרש וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו, פעם אחת לא מצא להשתכר, ולא

הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלהים חיים מפי שמעיה ואבטליון. אמרו אותו היום היה ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר, אמר לו שמעיה לאבטליון, אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא! הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה. עלו ומצאו עליו רום שלש אמות שלג. פרקוהו (פירקו משוי השלג מעליו. רש"י). והרחיצהו וסיכוהו והושיבהו כנגד המדורה. אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת!. עשיר, אומרים לו: מפני לא עסקת בתורה? אם אומר: עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי. אומרים לו: כלום, עשיר היית יותר מרבי אלעזר! אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום, שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. פעם אחת מצאוהו עבדיו, ועשו בו אנגריא. (עבודת שר העיר ועבודת עצמו היתה והם אינם מכירים בו וסבורים שהוא מיושבי העיירות שלו שעבודת אדוני הארץ מוטלת עליהם. רש"י). אמר להן בבקשה מכם, הניחוני ואלך ללמוד תורה, אמרו לו: חיי רבי אלעזר בן חרסום {שאין מניחין לך. הלך נתן להם ממון הרבה כדי שיניחו אותו. עין יעקב}. ומימיו לא הלך וראה אותן, אלא יושב ועוסק בתורה כל היום וכל הלילה. רשע, אומרים לו: מפני מה לא עסקת בתורה? אם אמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי. אומרים לו: כלום, נאה היית מיוסף! אמרו עליו על יוסף הצדיק, בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משתדלתו (מפתה אותו. רש"י). בדברים, בגדים שלבשה לו (בשבילו. רש"י). שחרית, לא לבשה לו ערבית. בגדים שלבשה לו ערבית, לא לבשה לו שחרית. אמרה לו: השמע לי! אמר לה: לאו! אמרה לו: הריני חובשתך בבית האסורין. אמר לה: ה' מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך. ה' זוקף כפופים. הריני מסמא את עיניך. ה' פוקח עברים. נתנה לו אלף ככרי כסף לשמוע אליה לשכב אצלה להיות עמה, ולא רצה לשמוע אליה - לשכב אצלה בעולם הזה, להיות עמה לעולם הבא. נמצא הלל מחייב את העניים. רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים. יוסף מחייב את הרשעים. עד כאן. וזהו רמז הכתוב: "רבות מחשבות בלב איש", שיש לאדם הרבה מחשבות כיצד להפטר מיום הדין, שיאמר: עני הייתי וטרוד להביא טרף לביתי, או שיאמר: עשיר הייתי וטרוד בעסקי, או שיאמר: נאה הייתי וטרוד ביצרי, והוא חושב על ידי זה לפטור עצמו ביום הדין אמר "ועצת ה' היא תקום", תיבת "היא" נוטריקון הלל יוסף אלעזר, לרמוז כדברי הגמרא: הלל מחייב את העניים. רבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים. יוסף מחייב את הרשעים. וכאמור.

ראיתי להרב **מקיקץ בנימין דידי** ז"ל בספרו מאמר אסתר שהביא משם המ"ח ז"ל, (לא ידעתי מי הוא? **המחבר**). שרמז, **רבות מחשבות בלב איש** ראשי תיבות אברם. ופירש בזה שבא לרמוז למה שאמרו חז"ל שבתחילה היה אברהם אבינו מדמה שהשמש הוא האלוה, ושוב כששקעה וזרחה הלבנה חשב שהלבנה אלוה, עד שנגלה עליו ה' יתברך ואמר לו אני ה'. וזהו **רבות מחשבות בלב איש** ראשי תיבות אברם. כי היה לו רבות מחשבות לדעת את הבורא יתברך ובכולם לא צדק. רק ועצת ה' כשנגלה אליו והודיעו קשט דברי אמת אז ידע והכיר והיא תקום לעולם. עד כאן אמרי קדוש. (ראה המעשה עם אברהם באורך במדרשים ובדברי רבינו בחיי ז"ל פרשת לך לך, ולמנהגנו קוראים מדרשים אלו בליל הסדר בזמן קריאת ההגדה קודם פיסקת ברוך שומר הבטחתו לישראל. ונדפס בהגדות תחת הכותרת מלוקט ממדרשים ובעיקר מדברי רבנו בחיי פרשת לך לך. ויש נוסח ארוך בשם "ותקול גפצא (ותאמר גפצא, עיר בדרום תוניסיה על יד גאבס, או "ותקול ג'רבא" נוסח קצר יותר. **המחבר ס"ט**). ויש לרמוז לפי דרכו "איש" נוטריקון למפרע **ש**מש **י**רח **א**לוקים. רמז שבתחילה חשב על השמש שהוא הבורא, ושוב חשב על הירח שהוא הבורא, עד שנגלה לו השם יתברך ואמר לו: אני ה' וכאמור.

מחשבו**ת** בל**ב** **איש** סופי תיבות שבת, רמז שאם אדם ח"ו יהרהר הרהורים ויתכנן איזה עסקים בשבת לעשותם ביום חול, לא יצליח ואדרבה "עצת ה' היא תקום". וכאמור.

תאות אדם חסדו. (יט. כב)

תאו**ת** אד**ם** חסד**ו** סופי תיבות מות. רמז להא דאיתא במסכת אבות (פרק ד משנה כא) רבי אליעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם.

אי נמי אפשר לפרשו לטובה ולברכה, "חסדו" שעושה חסד עם גופו, ויובן על פי מה דאיתא במדרש (ויקרא רבה לד. ג) דבר אחר: גומל נפשו איש חסד זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עמם אמרו לו תלמידיו ר' להיכן אתה הולך אמר להם לגמול חסד עם הדין אכסניא בגו ביתא אמרו לו כל יום אית לך אכסניא אמר להם והדין נפשא עלובתה לאו אכסניא הוא בגו גופא יומא דין היא הכא למחר לית היא הכא. והרי הוא כמבואר.

יראת ה' לחיים ושבע ילין בל יפקד רע. (יט. כג)

יראת ה' **לחיים** ושבע **ילין** **ב**ל ראשי תיבות גמטריא חכם. **ושבע** **ילין** ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא קול רמז להא דאיתא בגמרא (ברכות יד.) אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן, כל המשביע עצמו מדברי תורה, ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות. שנאמר: "ושבע ילין בל יפקד רע" (משלי יט. כג). עיין שם. ועוד יש לרמוז **ושבע** **ילין** ראשי תיבות וסופי

תיבות גמטריא עניו, רמז שמי שהוא עניו יהיו חלומותיו מיושבין, וכן יש לרמוז **ושבע ילין** ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא ממון. רמז שאם יתן מעות לצדקה יהיו חלומותיו מיושבין.

בל יפקד רע ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא שדי. והנה נקדים מה דאיתא בגמרא (סוכה נב.) דהיצר הרע נקרא רע. בא לרמוז שבזכות הקב"ה שעוזר לנו אנחנו יכולים להתגבר על יצר הרע, בגמרא (סוכה נב.) על פסוק: "רק רע כל היום" (בראשית ו. ה). אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו" (תהלים לז. לב). ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו שנאמר: "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" (שם לז. לג). עיין שם. ועוד יש לפרש בדרך זו "ושבע" דהיינו שמשביע עצמו בדברי תורה, (ברכות יד.) בעבור לימוד התורה זה יגרום לו "בל יפקד רע", שינצח את יצרו הרע, כדאיתא בגמרא (סוכה נב.) תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נימוח דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א) וכתיב: "אבנים שחקו מים" (איוב יד. יט). אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב: "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע" (ירמיה כג. כט). עיין שם. וראה עוד בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בניי בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: "הלא אם תטיב שאת" (בראשית ד. ז). ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: "לפתח חטאת רובץ" (שם). ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: "ואליך תשוקתו" (שם). ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: "ואתה תמשול בו" (שם). עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה עיין שם. וכן איתא במדרש (בראשית רבה כב. ו), רבי חנינא בר פפא אמר, אם בא יצרך להשחיקך דחהו בדברי תורה. עיין שם. וכן איתא במסכת אבות דרבי נתן (פרק כ) רבי חנניה סגן הכהנים אומר,כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורין הרבה. הרהורי רעב. הרהורי שטות. הרהורי זנות. הרהורי יצר הרע והרהורי אשה רעה. הרהורי דברים בטלים. הרהורי עול בשר ודם. עיין שם.

אי נמי בל יפקד רע ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא שדי. רמז שישים בטיחונו רק בהשם יתברך לא יפקד בשום דבר רע. ויש להזכיר כאן מה שכתב הגאון רבי **חיים מוולאוזין** ז"ל בספרו נפש החיים (שער ג פרק יב) וזה לשונו: "ובאמת הוא ענין גדול וסגולה

נפלאה להסר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שם רושם כלל. כשהאדם קובע בלבו לאמר הלא ה' הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדותו הפשוט יתברך שמו. ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם. ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה. כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שם דבר כלל. וזה הענין הוא גם כן בכלל כוונת הזוהר בהקדמה דף י"ב סוף ע"א פקודא רביעאה למנדע דה' הוא האלקים כד"א וידעת היום וגו' כי ה' הוא האלקים ולאתכללא שמא דאלקים בשמא דהוי"ה וכד ינדע בר נש דכלא חד ולא ישוי פרודא אפי' ההוא ס"א יסתלק מעל עלמא כו' והבן. וגם יגזור אומר ויקם לו לפעול ענינים ונסים נפלאים היפוך סדור כחות הטבעים. כיון שמשעבד ומדב' טוהר אמונת לבבו באמת בל תמוט רק לו יתברך לבד ואצלו יתברך הכל שוה כל רגע. לפעול בסידור הטבע שקבע או היפוך סידור הטבע. כמו שמצינו ברבי חנינא בן דוסא שהיה גוזר אומר ופועל כפי רצונו כל עת היפוך סידור הטבע כאמרו מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק רצונו לומר הלא אצלו יתברך שוה זה כמו זה כנ"ל. וכן הספיק הבורא ב"ה בידו. וכהנה רבות אתו כמובא בש"ס מנפלאות עניניו. עכ"ל. עיין שם.

והוכיח לנבון יבין דעת. (יט. כה)

והוכיח לנבון סופי תיבות חן. רמז שיהיה משוך עליו חוט של חסד כשהוא מוכיח לשם שמים, וכדאיתא בגמרא (תמיד כח.) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל המוכיח את חבירו לשם שמים - זוכה לחלקו של הקדוש ברוך הוא, (זוכה לחלקו של מקום - למחיצתו כלומר בתוך מחיצתו שכן נאמר מוכיח אדם הרי הוא אחרי כלומר עמי. רש"י). שנאמר: "מוכיח אדם אחרי" (משלי כח. כג). ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד, שנאמר: "חן ימצא ממחליק לשון" (שם). עיין שם.

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (ברכות סג:) ומיץ אף יוצא דם, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושותק זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. (וזהו מיץ אף, שמוצץ כעס רבו וסובלו יוציא הלכות דם לעומקם. רש"י.) ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שרבו כועס עליו פעם ראשונה ושניה זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, דתנן רבי ישמעאל אומר הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות שאין לך מקצוע בתורה יותר מהם, שהם כמעיין הנובע. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: והוכיח לנבון, סופו של זה שהוכיחו אותו וקיבל התוכחת מרבו "יבין דעת", שידע להבחין בין דם לדם ובין דין לדין וכאמור.

חדל בני לשמוע מוסר לשגות מאמרי דעת. (**יט. כז**)
יובן בהקדים מה שהבאתי בדיבור הקודם מהגמרא (ברכות סג:) שהשומע מוסר זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות, ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם אינו מקבל מוסר, זה יגרום לו "לשגות מאמרי דעת", וכאמור.
נכונו ללצים שפטים. (**יט. כט**)
אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (עבודה זרה יח:) א"ר [אלעזר]: כל המתלוצץ - יסורין באין עליו, שנאמר: "ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם" (ישעיה כח. כב). עיין שם. והרי הוא כמבואר.

פרק כ

כבוד לאיש שבת מריב. (**כ. ג**)
ראיתי למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חיראר**י שליט"א בספרו ישמח לבי על פסוק זה, שהביא מהרב הקדוש הגאון רבי **יצחק בוכבזה** ז"ל, בספרו טובה תוכחת שכתב, לא**ישׁ** שב**ת** מרי**ב** סופי תיבות שבת, שאפילו שיש ליזהר מהמחלוקת כל הזמן, מכל מקום בשבת צריך ליזהר אלף ידות עיין שם. עד כאן לשונו. ויש להרחיב עוד הדיבור בזה, ראה למורנו הרב הקדוש רבי **משה הכהן** ז"ל בספרו פני משה בחידושיו לפרשת כי תשא על פסוק: לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת (שמות לה. ג). שרמז תבערו **אש** בכל מושבותי**כם** סופי תיבות שלום. ופירש בזה שבא לרמוז למה שכתבו המקובלים שבשבת יזהר מהמחלוקת מכל וכל. וכל העובד עבודה זרה עובר על לא תבערו אש. עיין שם. ואני ברגליו אעבורה לרמוז בתיבת "אש" שהיא נוטריקון **א**הבה **ש**לום. לרמוז שלא יבערו האש ויבטלו את האהבה והשלום מפני המחלוקת ח"ו וכידוע שהיצר הרע משתדל יותר בשבת לעשות המחלוקת. וכסיפור הנודע בגמרא (גיטין נב.) מעשה בשני אנשים שהשטן היה מתגרה בהם, ובכל ערב שבת היו מתקוטטים זה עם זה. פעם אחת נזדמן רבי מאיר למקומם, עכב אותם שלשה שבועות, דהיינו שבכל ערב שבת של שלשת השבועות היה שם, עד שעשה שלום ביניהם, שמע לשטן שאומר, אוי! שהוציא רבי מאיר לאיש הזה מביתו! כי כשעשו שלום ביניהם לא היה לשטן שם עוד מה לעשות עיין שם. ומטעם זה אנו אומרים "שבת שלום", כי ידוע שבשבת יצר הרע של הכעס שולט יותר כיון שכל המשפחה יושבים יחד סביב שלחן שבת וכל אחד יכול להעביר ביקורת על השני ומזה ח"ו יכולים להגיע לידי כעס ומחלוקת.

ואמרו חז"ל בגמרא (שבת קיט:): תניא ר' יוסי בר יהודה אומר, שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו עיין שם.

והגאון הרב **יעקב עמדין** ז"ל כתב בסידורו "בית יעקב": מאד נפלאתי על מה שנוהגים בפיוט שלום עליכם לומר צאתכם לשלום שח"ו מגרשים המלאכים ואולי שהאנשים מפחדים שמא תארע תקלה בשעת הסעודה לכן פטרם הפייטן לשלום בפיוט עיין שם. וראה עוד מה שכתבתי בזה בגליוננו "מתוק לחכי" טבת-סיון תנש"א (סימן כט) עיין שם.

ושמעתי מספרים על הגאון הרב **ישראל מאיר הכהן** מראדין זצ"ל (מח"ס "חפץ חיים" ומח"ס "משנה ברורה") שהיה אומר כל ערב שבת לבני ביתו ולמשרתים מחלו זה לזה! כדי שלא יבואו ח"ו לידי כעס ומחלוקת. ולכן מה טוב ומה נעים להשתדל תמיד בערב שבת או בערב חג שהבעל יעזור לאשתו בהכנת הדברים לכבוד שבת והחג, ועל ידי זה ינצל בעזה"י מכל כעס ומריבה.

ומסופר על הסבא מסלבודקה, - הגאון רבי **צבי נתן פינקל** זצ"ל, שזמן קצר לאחר חתונת אחד מתלמידיו, הפתיעו פעם הסבא בשאלה, האם הוא עוזר לאשתו בבית בערבי שבתות? השיב התלמיד: בודאי! והוסיף שהרי חכמנו בתלמוד (שבת קיט.) מזהירים לעשות עבודות לכבוד שבת, וכך גם נהגו בעצמם, כפי שמסופר שם בגמרא, חייך הסבא ואמר: צדיק'ל! וכי משום כבוד שבת בלבד ורק מתוך דברי חכמנו ז"ל, אתה למד שצריך אדם לעזור לאשתו? והרי זו מצות עשה מפורשת מן התורה "עזוב תעזוב עמו", (שמות כג. ה). ועל אחת כמה וכמה לאשתו שיש כלפיה חובות מיוחדות, ובמיוחד בערב שבת שמרובות בו ההכנות לשבת, והאשה יגעה וממהרת להספיק ולסיים את עבודות הבית עד מועד הדלקת הנרות. היש לך מצוה שבין אדם לחבירו גדולה מזו! והוסיף להאריך בזה כהנה וכהנה... (תורת הפרשה). **ובפשט** הפסוק, אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ג)... ואין כבוד אלא תורה. שנאמר: "כבוד חכמים ינחלו" (משלי ג. לה). עיין שם. ובא הרמז לא**יש** שב**ת** מרי**ב** סופי תיבות שבת. לרמוז מה שאמרו חז"ל בתלמוד ירושלמי (שבת טו. ג) לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בהן בדברי תורה עיין שם. וראה עוד בתנא דבי אליהו רבה (פרק א) על פסוק: "ימים יוצרו ולא אחד בהם" (תהלים קלט. טז). זה יום השבת לישראל כיצד אדם עושה מלאכה כל ששה ונח בשביעי נתרצה עם בניו ועם בני ביתו שוב אדם עושה מלאכה בפני אויביו כל ששה ימים ונח בשביעי שוכח כל צער שהיה לו כך הוא מדתו

של אדם יום טובה משכח יום רעה. יום רעה משכח יום טובה. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל לא כתבתי לכם בתורתי לא ימוש ספר התורה הזה מפיך (יהושע א. ח). אף על פי שאתם עושים מלאכה כל ששה ימים שבת יעשה כולו תורה. מכאן אמרו ישכים אדם וישנה בשבת וילך לבית הכנסת ולבית המדרש. ויקרא בתורה וישנה בנביאים ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה לקיים מה שנאמר לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך (קהלת ט. ז). לפי שאין לו מנוחה להקדוש ברוך הוא אלא עם עושי תורה בלבד עיין שם. וראה עוד לגאון עוזנו רבינו **יוסף חיים** ז"ל בספרו "בן איש חי" הלכות שנה שניה בדברי פתיחה לפרשת שמות שכתב משם המקובלים ז"ל, וזה לשונו: דגדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום שבת אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי חול עיין שם. **או** בא לרמוז למה שאמרו חז"ל בגמרא (שבת פח:) שהתורה ניתנה ביום שבת. **או** בא לרמוז להא דאיתא בזוהר (יתרו פח:) מאן נטיר שבתא כמאן דנטיר אורייתא כלא עיין שם. וכן אמרו בירושלמי (נדרים ג. ט) שקולה שבת כנגד כל המצוות בתורה. או בא לרמוז להא דאיתא במדרש תנחומא סדר ויקהל שעם ישראל נכנסו לארץ באה תורה ואמרה לפני הקדוש ברוך הוא כשיכנסו ישראל לארץ ישראל זה עוסק בשדהו זה עוסק בכרמו תורה מה תהא עליה אמר לה יש לי זיווג שאני מזווג לך ושבת שמו שהם בטלין ממלאכתם ועוסקין בך.

מים עמוקים עצה בלב איש ואיש תבונה ידלנה. (כ. ה)

איתא בגמרא (פסחים נד.)... מים עמקים עצה בלב איש - זה עולא, ואיש תבונה ידלנה - זה רבה בר בר חנה. עיין שם. ויש לרמוז **ע**מוקים **עצה** ב**לב** **איש** ראשי תיבות גמטריא במספר קטן עולא. ו**איש** **תבונה** סופי תיבות גמטריא במספר קטן רבה רמז להאמור.

ואיש תבונה ידלנה. סופי תיבות גמטריא יש. רמז להא דאיתא במסכת עוקצין (פרק ג משנה יב) אמר רבי יהושע בן לוי, עתיד הקדוש ברוך הוא, להנחיל לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשרה עולמות, שנאמר: "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא" (משלי ח. כא). עיין שם. ועוד יש לרמוז **ת**בונה **י**דלנה ראשי תיבות גמטריא שוקד. רמז שעל ידי השקידה יזכה לכתרה של תורה, וכן **ת**בונה **י**דלנה ראשי תיבות גמטריא שפל. רמז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. (תענית ז.). וכן בא לרמוז שהעניו מכוין לאמתה של תורה. וכמו שכתבו חז"ל במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה י) כל המשפיל עצמו, מכוין את שמועתו.

רב אדם יקרא איש. (כ. ו)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, בהקדים מה דאיתא בגמרא (ערובין יג.) כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף

אחריו עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (א קכב:) מאן דאיהו זעיר {קטן בעיניו} איהו רב {הוא גדול}. ומאן דאיהו רב איהו זעיר עיין שם. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה א. ה) וכן הלל אומר, השפלתי היא הגבהתי. הגבהתי היא השפלתי. עוד נקדים מה שידוע דאדם הוא רמז לענוה, ראה בגמרא (סוטה ה.) א"ר יוחנן, "אדם" **אפר דם מרה**. שהם רומזים לענוה. והנה תיבת "אדם" נוטריקון **אברהם דוד משה**. שהיו ענוותנים, אברהם - שאמר: "ואנכי עפר ואפר" (בראשית יח. כז). דוד - שאמר: "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב. ז). משה - שאמר: "ונחנו מה". (שמות טז. ז). והנה ידוע דתיבת איש הוא לשון כבוד כמו שנאמר: "איש האלהים" (דברים לג. א). ועוד. וזהו רמז הפסוק, "רב" מי שעושה עצמו "רב", גדול, יקרא "אדם", דהיינו נחשב כאדם שהוא קטן, אולם "אדם" היינו מי שהוא עניו, יקרא "איש" שהוא לשון חשיבות וכאמור.

מתהלך בתומו איש צדיק אשרי בניו אחריו. (כ. ז)

איש צדיק אשרי בניו אחריו. אולי יש לפרש בדרך דרש ורמז, על פי מה דאיתא בגמרא (יומא פו.) על פסוק: "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים ו. ה). שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה. אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה! פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו! עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט. יג). עיין שם. וזהו אשרי בניו, שכולם אומרים אשריו לצדיק זה שזכה לבנים טובים כאלו, ומאחר שאביו צדיק על פי רוב גם בניו ילמדו ממנו להיות צדיקים כמוהו, וראה בגמרא (סוכה נו:) **מעשה** במרים בת בילגה שהמירה דתה, והלכה ונשאת לסרדיוט אחד ממלכי יונים. כשנכנסו יוונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה על גבי המזבח, ואמרה: לוקוס! (הוא זאב בלשון יווני. רש"י). לוקוס! עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל, ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק, וכששמעו חכמים בדבר קבעו את טבעתה וסתמו את חלונה וכו' ושואלת הגמרא: איך היא הגיעה להתנהגות גרועה זו? אמר אביי: אין! כדאמרי אינשי: שותא דינוקא בשוקא או דאבוה או דאימיה. (משל הדיוט הוא מה שהתינוק מדבר בשוק מאביו או מאמו שמע, אף {זו} אם לא שמעה מאביה שהיה מבזה את העבודה לא אמרה כן. רש"י). עיין שם. ובעיני ראיתי ובאזני שמעתי לתלמיד חכם אחד הי"ו, שהשתבח בפני על תלמיד חכם פלוני הי"ו וישלח לו רפואה שלמה ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, אכי"ר, (שהוא נראה אדם פשוט), וזכה בס"ד שכל בניו ובנותיו הי"ו הולכים בדרך הישר והמצוות ונוהגים בו כבוד

גדול הולכים עמו יחד, ולא עוזבים אותו, וכו', והוא ממש מקנא בזה, בבחינת קנאת סופרים תרבה חכמה (בבא בתרא כא.).

גם במעלליו יתנכר נער אם זך וישר פעלו. (**כ. יא**)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (ברכות מח.) אביי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה, אמר להו רבה: למי מברכין? אמרי ליה: לרחמנא. - ורחמנא היכא יתיב? רבא אחוי לשמי טללא, אביי נפק לברא אחוי כלפי שמיא. אמר להו רבה: תרווייכו רבנן הויתו. היינו דאמרי אינשי: בוצין בוצין מקטפיה ידיע. עיין שם.

אזן שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם. (**כ. יב**)

יש להבין, **א**. מדוע הזכיר בפרט האוזן והעין יותר משאר איברים? **ב**. מה החידוש בזה שה' עשה גם שניהם?. וראיתי להרב **לוי בן גרשון** (הרלב"ג) ז"ל שכתב, אזן שומעת ועין רואה - השם יתברך עשה גם שניהם כלים להשגת האמת בדעות ובמדות וזה שאלו החושים הם יותר נכבדים שבחושים לקחת מהם ההקדמות הראשונות עם ההשגות במוחשים והם עם זה כלים אל שיקבץ האדם אליו החכמה שהשיגוה שאר האנשים כי באזן ישמע דבריהם וילמד אותם ובעין יראה דבריהם בספריהם ולזה היו אלו החושים מהגדולים שבכלים אל שישלם לאדם להיות איש אמונים במדות ובדעות והם עם זה כלים לחטא וזה מבואר מענינם: וראה להרב **מצודות דוד** ז"ל, שכתב, אוזן שומעת - רצונו לומר גוף אוזן וחוש השמע אשר היא שומעת וכן גוף העין וחוש הראיה אשר הוא רואה הלא ה' ברא גם שניהם הגופים והחושים וכל פעל ה' למענהו ולעבודתו. עכ"ל. וראה עוד **למלבי"ם** ז"ל, בחלק ביאור הענין, שכתב, אזן שומעת ועין רואה ה' עשה גם שניהם - שני החושים האלה שהם הראות והשמע הם היותר עוזרים בהשגה, והאוזן קודם להעין, שתחלה יקבל בקבלה ובשמיעה, ואחר כך יראה בעיניו ויתברר לו שהוא כן, שאם לא ישמע תחלה לא יבין מה שראה, ואחרי השמיעה והראיה יבין לדעת כמ"ש שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראו ואל תדעו, ועל זה אמר שה' עשה שני החושים האלה, וכן שעשה גם שניהם כי כי אם מוזר לחברו, וצריך האדם להשתמש בשני החושים האלה לכבוד עושם, שישמע דברי התורה והחכמה מפי חכמים, ויראה ויבחין מעשי ה' מצד הבחינה בברואים, כמ"ש כי אראה שמיך וכו'. עכ"ל.

אל תאהב שנה פן תורש פקח עיניך שבע לחם. (**כ. יג**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז על פי מה שכתב מעלת מורי ורבי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** שליט"א, בספר מעשה נסים (יכיל: דרושים לזכרו של בן דודי המנוח המדוכא ביסורין רצ"ו **נסים הכהן** זצ"ל, ודרך אגב אזכיר כאן איזה שבח עליו, בדידי הוה עובדא, ששנה

אחת כשהייתי במושב ברכיה, בהילולא של זקנו הגאון הראש אב בית דין מקודש **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זיע"א, (מחבר ספר שו"ת "שמחת כהן" ח"ח ועוד), והמנוח היה שם עם בניו שיבדלו לחיים טובים וארוכים, הבאתי להם סוכריות, והוא ז"ל, שאלני האם זה כשר? עניתי לו: ודאי שכשר וכי כבודו חושד בי חס ושלום והרי אני מהמשפחה...?! ענה לי: שעל כל פנים כדי להרגיל את בניו רק על כשרות, תמיד הוא שואל... יהי זכרו ברוך). דרוש טז (עמוד 90), תורה - לקבוע כל יום עיתים לתורה. לפנים קשה היה לו לאדם ללמוד תורה. עיתותיו אינן בידו, מרבית היום הוא בעבודה, מפעם לפעם הוא בנסיעות. הוא שב הביתה עייף ויגע וכח ואין אתו. היום ברוך ה', נמצא פתרון לדבר. הקדוש ברוך הוא ברא דבר נפלא. פלא - פלאים. כל עצמו של הדבר לא נברא אלא בשביל זה. מהו הפלא הזה? כתוב: "ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך" (דברים ו. ז). התורה מצווה את האדם ללמד גם בדרך. אדם הולך בדרך ולומד תורה. הוא רוכב על החמור ולומד תורה. היום אין רוכבים על חמורים. נוהגים במכונית. אתה נוהג וגם לומד - היתכן?! הלא בכל עת נסיעתך אתה חייב לפקוח שבע עינים, ימינה ושמאלה פנים ואחור. איך תקיים את מצוות "ובלכתך בדרך" אבל הגיע עידן המכוניות - הגיע גם עידן הקלטות. אתה נוהג - ואתה מאזין לקלטת. ולרשותך מבחר של קלטות. אתה עייף מנהיגת הלילה, כמעט מנומנם - קלטת של פיוטים תחזיר לך את העירנות. קלטת שירי-קודש של תורה ויראת שמים, שכל מלה היוצאת מפיהם שוה זהב.

ככה אתה מקיים "ובלכתך בדרך"! ועוד זאת: אתה עיף, אינך יכול להגיע לשיעור - השיעור מגיע אליך הביתה! יש גם שירות "קול הדף" שיעור הדף היומי בטלפון. אתה מחייג, ואתה לומד תמורת שיחה אחד בלבד כל הדף של אותו יום בהבנה ברורה. אורך השיעור - שעה אחת, לא יותר! היש לך דבר טוב מזה? האם אין זה עדיף משמיעת דברים בטלים? מה יתן ומה יוסיף - לשמוע מה קורה פה ושם, מה קורה באמריקה. דברי תעתועים! היום תשמע כך - מחר תשמע היפוכן של הדברים... עיין שם ותרוה נחת. וראה עוד בגמרא (ערובין סה.) רב אחא בר יעקב, יזיף ופרע. (היה קובע לו לשנות כך וכך פרקים ביום והיה רגיל לעסוק ביום ופעמים היה טרוד במזונותיו ביום ופורע קביעות עתו בלילה. רש"י). **ומסופר** על זקני הגאון רבי **מעתוק עתוגי הכהן** זצ"ל, (מחבר ספר "יקר הערך" ועוד), שלרוב שקידתו על התורה בארבע אמות הלכה, גם כי יהיה לו איזה דבר נחוץ מאד של הממשלה וכיוצא, באופן שאינו יכול להתאחר ללמוד ארבע אמות הלכה עם חבריו כדרכו. היה לומד אחר התפלה בינו לבין עצמו איזה רגעים בש"ס כדי שלא תתבטל קביעותו בארבע אמות הלכה. (תולדות ומידות) עד כאן. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ערובין

סה.) על גודל שקידתו בתורה של רב חסדא, שאמרו לו בנותיו: שינוח מעט. אמר להם: יבואו "ימי דאריכי וקטיני ונינום טובא" (יומי דאריכי. ימים שהוא בקבר אריכי לישן וקטיני לעסוק בתורה ובמצות. רש"י). (ונינום טובא. ונישן הרבה. רש"י) עיין שם. וזהו רמז הכתוב: אל תאהב שנה פן תורש, היינו שאדם יתרחק מהשנה סתם, ואדרבה עליו לקיים "פקח עיניך שבע לחם" שישבע לחם היינו שישביע עצמו בלימוד התורה. הנקרא לחם. והגם שיש ירידת הדורות כמו שאמרו חז"ל בגמרא (שבת קיב:) אמר ר' זירא אמר רבא בר זימונא, אם ראשונים בני מלכים, אנו בני אנשים. ואם ראשונים בני אנשים, אנו כחמורים, ולא כחמורו של ר' חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר אלא כשאר חמורים (שחמורים אלו לא היו אוכלים מדבר שאינו מעושר) עיין שם. אבל חייב אדם לשאוף מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי (תנא דבי אליהו רבה פרק כה). והקדוש ברוך יעזרנו על דבר כבוד שמו אמן ואמן.

יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת. (כ. טו)

יש זהב ראשי תיבות גמטריא טוב שהוא כינוי לתורה. כדאיתא בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו" (משלי ד. ב). עיין שם. ורב פנינים סופי תיבות בם. שהוא רמז לתורה, ראה בגמרא (יומא יט:) שדרשו על פסוק "ודברת בם", (דברים ו. ז). בם ולא בדברים בטלים. ועל צד הרמז יש לרמוז בתיבת בם שהוא ראשי תיבות **ב**ראשית **מ**אימתי רמז לתורה שבכתב שמתחילה בבראשית ולתורה שבעל פה שמתחילה בתיבת מאימתי. יקר **ש**פתי **ד**עת ראשי תיבות שדי. רמז שיהיה לימודו לשם שמים. תיבת "יקר" גמטריא שי. רמז להא דאיתא במסכת עוקצין (פרק ג משנה יב) אמר רבי יהושע בן לוי, עתיד הקדוש ברוך הוא, להנחיל לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשרה עולמות, שנאמר: "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא" (משלי ח. כא). עיין שם. ועוד יש לרמוז שפתי דע**ת** סופי תיבות גמטריא קדוש. רמז להא דאיתא בגמרא (יבמות כא.) על פסוק: "ושמרתם את משמרתי" (ויקרא יח, ל).- עשו משמרת למשמרתי. ועוד איתא (שם כ.) אמר אביי, כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש עיין שם. ועוד איתא בגמרא (בבא בתרא עה:) אמר רבי אלעזר, עתידין צדיקים שאומרים לפניהן קדוש כדרך שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר: "והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו" (ישעיה ד. ג). עיין שם. ועוד יש לרמוז שפתי דע**ת** סופי תיבות גמטריא שפל. ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לקיים התורה. כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה

וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. ועוד יש לרמוז **יש** זהב ורב פנינים וכלי יקר **ש**פתי דעת ראשי תיבות גמטריא משיח בן דוד עם הכולל. ובא לרמוז שבזכות התורה זוכים לגאולה. כמבואר בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים" (הושע ח. י). אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). עתה אקבצם. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (פסחים נג:)... רבי יוסי בר אבין אמר, מטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים היה. דאמר רבי יוחנן, כל המטיל מלאי לכיס תלמידי חכמים זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר: "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז. יב). עיין שם. וראה עוד לגאון עוזנו רבי חיים יוסף דוד אזולאי ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת מ אות לו) שכתב, וזה לשונו: "מחזיק לתלמיד חכם להנותו מנכסיו שיוכל לעסוק בתורה לעולם הבא אף אם הוא עם הארץ מלמדין אותו" עיין שם. ושמעתי ממעלת ידיד נפשי רב אחאי הגאון המופלא וכבוד ה' מלא, רבי **אהרן הכהן** שליט"א, **מעשה** בזה, על הגאון רבינו **חיים מולואזין** זצ"ל, שפעם נתקשה באיזה משנה ולא הבין אותה. ובא אליו בחלום כפרי אחד (שנפטר חודש קודם), והסביר לו את המשנה. שאלו הגאון: מהיכן ידע ביאור משנה זו?!. ענה לו: "כיון שהוא בחיים חיותו היה מחזיק תלמידי חכמים, זכה להכנס לגן עדן, ולימדו אותו את כל התורה כולה תוך זמן קצר מאד". "ישמע חכם ויוסף לקח"!. וזהו רמז הכתוב: "יש זהב ורב פנינים", זאת אומרת מי שיש לו זהב, והוא מחזיק "ורב פנינים", שנותן לרב הוא התלמיד חכם פנינים ומרגליות, שהוא מחזיק בידי תלמידי חכמים מממונו, זוכה להיות "וכלי יקר שפתי דעת", דהיינו שמלמדים אותו כל התורה כולה. ועוד יש לרמוז "יקר" גמטריא יש. רמז שגם המחזיק מקבל ש"י עולמות כמו התלמיד חכם, ראה במסכת עוקצין (פרק ג משנה יב) אמר רבי יהושע בן לוי, עתיד הקדוש ברוך הוא, להנחיל לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשרה עולמות, שנאמר: "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא" (משלי ח. כא). עיין שם. וכמו שכתב בספר בספר ילקוט מעם לועז (שמות עמוד תתשם) וזה לשונו הצריך לנו כאן:... וכל התומך בתלמידי חכמים שיהא יכול לישב ולעסוק בתורה מתוך נחת, ושלא יצטער על מזונותיו, יהיו שניהם שוים בעולם הבא. כמו שנאמר: "בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת

ז. יב). שאף על פי שהוא עם הארץ יזכה לישב בישיבה של מעלה ויהיה שרוי במחיצתו של התלמיד חכם שהוא מקום נורא מאד. עיין שם.

מחשבות בעצה תכון ובתחבולות עשה מלחמה. (כ. יח)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, לפי מה שדרשו חז"ל על הכתוב: "דאגה בלב איש ישחנה" (משלי יב. כה). בגמרא (יומא עה.) ונחלקו שם רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: יסיחנה מדעתו. וחד אמר ישיחנה לאחרים. (שמא ישיאוהו עצה רש"י). עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "מחשבות בעצה תכון", דהיינו מי שיש לו מחשבות ודאגות, הוא צריך להיות "בעצה תכון", דהיינו להתייעץ עם אחרים ויקבל מהם עצה וכאמור.

אל תאמר אשלמה רע קוה לה' ויושע לך. (כ. כב)

קוה לה' ויושע ראשי תיבות גמטריא קול. וכן גמטריא ממון. וכן גמטריא עניו. ובא לרמוז דבזכות ג' דברים הללו זוכים לגאולה. עניו, כמו שאמרו חז"ל בגמרא (סנהדרין צח.) אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח. וראה עוד בילקוט שמעוני (ישעיה תצט) שנו רבותינו: בשעה שהמלך המשיח בא, עומד על גג בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר: ענוים הגיע זמן גאולתכם עיין שם. קול, רמז לתורה, שבזכות התורה זוכים לגאולה. כמבואר בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים" (הושע ח. י). אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). עתה אקבצם. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם. ממון, רמז לצדקה, כמו שאמרו חז"ל בגמרא (בבא בתרא י.) תניא, רבי יהודה אומר, גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר: "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות" (ישעיה נו. א). עיין שם.

קוה לה' ויושע. ראשי תיבות גמטריא קול. רמז להא מה דאיתא בגמרא (גיטין ז.) שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר: בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות, מהו? שרטט וכתב ליה: "אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי" (תהלים טל. ב). אף על פי שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום. שלח ליה: קא מצערי לי טובא, ולא מצינא דאיקום בהו! שלח ליה: "דום לה' והתחולל לו" (תהלים לז. ז). דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים, השכם והערב עליהן לבית המדרש והן כלין מאיליהן. הדבר יצא מפי רבי אלעזר ונתנוהו לגניבא בקולר. עד כאן. והרי הוא כמבואר.

מה' מצעדי גבר ואדם מה יבין דרכו. (כ. כד)
אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (סוכה נג.) אמר רבי יוחנן: רגלים של האדם הם ערבין לו. למקום שנגזר עליו למות שם, משם מלאך המות מתבקש ליטול נשמתו. ולשם רגליו מוליכות אותו. **ומספרת** הגמרא (מתורגם ללשון הקודש, ועל פי רש"י ז"ל), אלו שני כושים (עבדים יפים) שהיו קיימים אצל שלמה, אליחרף ואחיה בני שישא, (מלכים א' ד. ג). סופרים של שלמה היו. יום אחד ראה שלמה הע"ה למלאו המות שהוא עצוב? אמר לו שלמה הע"ה, מדוע אתה עצוב? ענה לו מלאך המות: אלו מתבקשים ממני למעלה, שהגיע זמנם למות, ולא היה יכול ליטול נשמתם כיון שלא נגזר עליהם למות, במקום זה כי אם בשער לוז. מסר אותם שלמה הע"ה.- לשדים, שהוא היה מלך עליהם, כדכתיב: "וישב שלמה על כסא ה' למלך" (דברי הימים א' כט. כג). שמלך על העליונים ועל התחתונים. שיקחו אותם לעיר לוז - עיר שאין מלאך המות שולט בתוכה, ואיך שהגיעו לכניסה של העיר בא מלאך המות ושם נטל את נשמתם. למחרת ראה שלמה הע"ה, את מלאך המות שהוא שמח, שאל אותו מדוע הוא שמח? ענה לו מלאך המות: באותו מקום שביקשו ממני ליטול את נשמתם שלחת אותם. מיד פתח שלמה הע"ה ואמר: הרגלים של האדם הם הערבין שלו, - לשמים, משלמין ערבותן ומוליכין אותו למקום שמתבקש שם. עיין שם.
הנה תיבת "אדם" הוא כינוי לתורה, וכן תיבת "מה" רמז לענוה, וכדכתיב: (שמות טז. ז), והנה ידוע דתיבת "דרכו", הוא כינוי לתורה, כמ"ש הרב ערכי הכינויים ז"ל, ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. וכדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. אי נמי בא לרמוז שהעניו מכוין לאמתה לתורה, וראה בגמרא (ערובין יג:) מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן עיין שם.
מוקש אדם ילע קודש ואחר נדרים לבקר. (כ. כה)
ראיתי להרב **אליהו לאלו עטיה** ז"ל בספרו מנחת אליהו שכתב, נראה לפרש במה דאיתא בגמרא (ברכות ה.) לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו' ואם לאו יקרא קריאת שמע וכו' ואם לאו יזכור לו יום המיתה עיין שם. וזהו שאמר מוקש אדם שהוא יצר הרע שתמיד הוא מוקש לאדם, התיקון לזה ילע

קודש מלשון ילעה בתורה שהיא קודש, ואם לא נצחו יקרא קריאת שמע הרמוזה בסופי תיבות אדם ילע קודש "שמע", ואם לאו יזכור לו יום המיתה יום אחרון שיורד לקבר. וזהו ואחר נדרים לבקר אותיות "אחרון דרים לקבר" שהוא יום המיתה שאדם דר בקבר, ועל ידי זה ינצל מן המוקש הוא יצר הרע שתמיד הוא מוקש לאדם להחטיאו, ועל ידי שלשה דברים אלו ינצל ממנו. עד כאן אמרי קדוש. ויש לרמוז אדם ילע קודש סופי תיבות גמטריא שפל. רמז שעל ידי הענוה ינצח את יצרו. וכמו שראיתי בספרי הדרוש שהעניו אין יצרו שולט בו.

חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד כסאו. (**כ. כח**)

הקושיא מבוארת לעין, שהוא כתרתי דסתרי, דאם הוא חסד, אינו אמת, ואם הוא אמת, אינו חסד? ויש לומר, שבא ללמדנו מוסר שפעמים על המלך להתנהג עם האדם בחסד, במידת הרחמים, ופעמים צריך להתנהג עם האדם באמת במידת הדין, הכל כפי הענין. והבן.

תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה. (**כ. כט**)

המפרשים ז"ל, רמזו, תפארת בחורים כחם ראשי תיבות כתב. לרמוז שצריך לכתוב חידושי תורה ושיתרגל לזה לכתוב עוד מקטנותו. (ראה בזה באורך בקובץ דרכי העיון למעלת מורי ורבי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** נר"ו וינעם לך). ויש להוסיף עוד, תפארת בחורים סופי תיבות מת. והיינו שימית עצמו באהלה של תורה, וכך יזכה לכתרה של תורה ולחדש בה חידושים רבים ואמתיים, וראה בגמרא (ברכות סג:) דאמר ריש לקיש. מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט. יד). עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא (פרשת נח סימן ג אות ג) אלה תולדות נח נח, יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות וכו', ומאי לא תמצא בארץ החיים וכי בארץ המתים תמצא אלא שלא תמצא תורה שבע"פ אצל מי שיבקש עונג העולם תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל (במדבר יט. יד). וכך דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל, וכו', ובפרשה שנייה כתיב בה בכל לבבכם ובכל נפשכם ולא כתב בכל מאדכם ללמדך שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ויש מבלה ומנבל עצמו עליה לפיכך מתן שכרה לעולם הבא שנאמר העם ההולכים בחשך ראו אור גדול, אור גדול שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי תורה שבעל פה ביום ובלילה שבזכותן העולם עומד וכו',

עיין שם. וכן פסק **הרמב"ם** ז"ל, (פרק ג מהלכות תלמוד תורה הלכה יב) וזה לשונו: אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה, אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים, וכן אמר שלמה בחכמתו התרפית ביום צרה צר כחכה, ועוד אמר אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי, עיין שם. ועוד יש לרמוז תפארת בחורים כחם סופי תיבות גמטריא תלמוד. היינו שיכתוב חידושי תורה על התלמוד. ואפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "והדר זקנים שיבה", והדר תרגומו בארמית וחזר, והיינו שאת חידושיו שכתב בבחרותו שהם "גירסא דינקותא", יעביר אותם לפני הזקנים הם התלמידי חכמים המובהקים, שהם יעברו עליהם, ויתקנו ויסדרו לו את הסדר והסגנון והלשון וכו'. **אי נמי** יש לפרש שהוא עצמו כשיגיע להיות בבחינת זקן שקנה חכמה, (קידושין לב:). יעבור על החידושים שכתב בבחרותו שהם "גירסא דינקותא", יתקן ויוסיף בהם מה שיתחדש לו בס"ד, והנסיון הוכיח שמי שחוזר על חידושיו שכתב בילדותו, יחדש ויתקן בהם בס"ד הרבה דברים שלא מצא בילדותו.

פרק כא

כל דרך איש ישר בעיניו. (כא. ב)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (שבת קיט.) אין אדם רואה חובה לעצמו. עיין שם. ואפשר לפרש ולהעמיס בדרך דרש ורמז, שזהו גם כן כוונת חז"ל במסכת נגעים (פרק ב משנה ה) כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו. והרי הוא כמבואר.

מחשבות חרוץ אך למותר וכל אץ אך למחסור. (כא. ה)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שאמרו חז"ל במדרש שוחר טוב תהלים (מזמור כג. ג) דבר אחר ה' רועי לא אחסר. זהו שאמר הכתוב כי ה' אלהיך ברכך בכל מעשה ידך (דברים ב. ז), ר' יעקב אומר יכול אפילו יושב ובטל, תלמוד לומר בכל מעשה ידך, אם עשה אדם הרי הוא מתברך, ואם לאו אינו מתברך. עד כאן. עוד נקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (ביצה טו:) ובילקוט שמעוני נחמיה (רמז תתרעא) אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון, א"ל הקב"ה לישראל, בני! לוו עלי וקדשו היום, והאמינו ואני פורע, דתנא רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה עד יום הכפורים חוץ מהוצאת שבתות וימים טובים והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. עיין שם. ומזה נמצאת שאין לאדם לעשות יותר

מדאי השתדלות ולרוץ אחרי הפרנסה, יותר מהשתדלות רגילה, כי לא רק שזה לא יועיל אולי לפעמים זה יזיק והוא יפסיד את הפרנסה שלו בידים, וזהו רמז הכתוב: "מחשבות חרוץ אך למותר וכל אץ אך למחסור", דהיינו מי שיש לו הרבה מחשבות איך לנסות להרויח יותר, ולעזור כביכול להקב"ה שיתן לו את מה שמוקצב לו ממזונותיו, מראש השנה. זה יכול לגרום לו לפעמים למחסור, וכאמור. ויש להזכיר כאן **הסיפור** (הרשום בזכרוני), על אדמו"ר אחד שראה אחד מתלמידיו שהיה רץ וממהר לעסקיו, ובעבור זה היה קצת מזלז בתפלות וכיוצא, רחמנא ליצלן, קרא לו שיבא אליו: ושאל אותו מפני מה הוא ממהר, ואחרי מי הוא רודף? הוא ענה לו: כי הוא רודף אחרי פרנסתו: שאלו האדמו"ר, מי אמר לך שאתה רודף אחרי פרנסתך, ושמא הפרנסה היא שרודפת אותך ואתה מפסיד אותה?! עד כאן. והרי הוא כמבואר.

אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה. (**כא. יג**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הטעם לזה, לפי מה שאמרו חז"ל בגמרא (יבמות סג.)... והמלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר: "אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני" (ישעיה נח. ט). עיין שם. ומאחר שכאן הוא לא שומע את זעקת הדל, גם הקב"ה לא יענה לו, מדה כנגד מדה, (סנהדרין צ.).

שמחה לצדיק עשות משפט. (**כא. טו**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז **המעשה** על הגאון רבי **חיים פלאג'י** זצ"ל, רבה של איזמיר, סמוך היה כל כולו לציבור. לא היה לו רגע של מנוחה. תור ארוך השתרך תדיר לפני שלחנו. שאלות בהלכה, דיני תורה וסתם פונים בבעיות שדרשו הכרעה. אך יצא אחד, וכבר נכנס השני, ואחריו השלישי... יום אחד, בשעת צהרים, הוגשה לרב קערת תבשיל על ידי בני ביתו. באותו רגע נפתחה הדלת, ונכנס יהודי. רבי חיים חייך אליו במאור פניו, ומבלי שיחוש האורח בכך, הסיט את קערת האוכל מלפניו. הוא שמע את היהודי, שקל את הענין וחוה דעתו, והאיש שקבל מענה קם ויצא. שוב נטל הרב את קערת האוכל, אך אז הגיע אדם נוסף, וכן הלאה. וקערת האוכל מוסטת ומגשת ושוב מוסטת, וחוזר חלילה. ועל פניו של האיש, שהציבור אינו מניח לו לאכול את ארוחתו, לא ניכר ולא שמץ של תרעומת. בסופו של דבר נוצרה "הפוגה", ורבי חיים מתפנה לאכול את תבשילו הקר, תוך תמיהה: כיצד מתאפשר לו לאכול בלא הפרעה? "פשוט מאוד", ספרו לו בניו, "באה אשה אחת, ובקשה לשאול משהו, אבל הסברנו לה בכל העדינות הנדרשת, שהרב אוכל כרגע, ושעליה לשוב מאוחר יותר". רבי חיים נחרד. "האם מכירים אתם אשה זו?". שאל. והם השיבו בשלילה. כל מה שאנו יודעים

הוא, שהיא מתגוררת בפאתי העיר. ענו. נוטל רבי חיים את כל גאנותו וכבודו, לובש את גלימתו, ומבקש מהבן שלו להתלוות אליו: "נצא לפאתי העיר, ונחפש את האשה. נשמע מה בקשה לשאול, נשיב לה מה שיש להשיב לה, ואתם- תבקשו את סליחתה..." (ספר מעשי אבותינו). ובא לרמוז שהצדיק צריך לקבל ולענות בשמחה לכל שואל ומבקש לדעת את המשפט אשר יעשו.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שהשמחה היא שהצדיק זוכה ומברר את המשפט לאשורו, וכמו שכתב הרב מצודת דוד ז"ל, (משלי טו. ל), וזה לשונו:... כי אין בעולם שמחה כהתרת הספקות. עכ"ל. וראה עוד למרן הראב"ד מקודש הרב **משה כלפון הכהן** ז"ל, בשו"ת שואל ונשאל ח"ב חלק יורה דעה (סימן קנו) שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן:... אלא דבאמת עד עתה לא מצאתי דבר זה מפורש להדיא ולא ראיה מכרעת להדיא וכמו שאמרו אין שמחה כהתרת הספיקות כן לעומת זה אין צער כקיום הספיקות ואני מצפה אל ה' כי יאיר את עיני למצוא ביאור דבר זה להדיא בעה"ו. עכ"ל.

אי נמי יש לפרש בדרך דרש ורמז, שבזכות השמחה זוכה לחכמה גדולה ולכוין להלכה. וראה למרן גאון עוזנו הרב **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בספרו מורה באצבע (סימן י אות שכז) שכתב וזה לשונו: רבינו **האר"י** זצ"ל אמר: כי לא זכה לכל חכמתו הרמה והנפלאה, כי אם על ידי השמחה הגדולה שהיה שמח בלימוד ובמצוות לאין קץ עיין שם.

איש מחסור אוהב שמחה. (כא. יז)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (ערובין נה.) שהתורה לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים. וכן אמרו חז"ל באבות (פרק ו משנה ה) התורה נקנית במיעוט דרך ארץ היינו במיעוט סחורה, וכן איתא בגמרא (נדרים פא.) הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. גם נקדים מה שאמרו באבות (פרק ב משנה ז) מרבה נכסים מרבה דאגה. עוד נקדים מה שכתב הרב **כרוב ממשח** ז"ל (ערך תורה אות קנו) דשמחה כינוי לתורה, ובא לרמוז מי שהוא איש מחסור שאין לו נכסים הרי שהוא נטול דאגות, ולכן הוא "אוהב שמחה", היא התורה וכנ"ל. והיינו שיכול בעבור זה לזכות לכתרה של תורה.

אי נמי יש לרמוז בזה **המעשה** (הרשום בזכרוני), על אותו אדם עני שהיה שמח בחלקו, והגם שהוא היה מסתפק בלחם צר ומים לחץ, הוא היה שמח במה שיש לו ומנגן בזמן שיושב הוא ואשתו וילדיהם בסעודה. והיה לו שכן עשיר גדול, שלמרות העושר שלו, לא היה שמחה בביתו, והיה העשיר מאד מקנא בשכנו העני, שגם שהוא עני, הוא תמיד שמח בחלקו. ויום אחד עלה בדעתו לבקש משכנו העני שיעבוד אצלו ויקבל משכורת טובה, וכן היה, ואותו עני שהתחיל לעבוד קיבל משכורת גדולה ומכובדת, וכבר היה

להוט אחרי הכסף, התחיל לאט להט להיות פחות שמח בסעודה שהיה עושה עם בני ביתו גם שהיא השתפרה פלאים, בזכות המשכורת המכובדת שקיבל, גם הפסיק לנגן, והיה ראשו "תפוס" כל הזמן בענייני חשבונות. ואשתו של העני כשראתה כך, אמרה לו שעדיף שיחזור לעבודתו הראשונה, ולקבל משכורת פשוטה ולחזור להיות שמח בחלקו. וכן היה. וקיימו את הכתוב: "טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב" (לעיל יז. א). דהיינו כשהוא חסר, ומסתפק במועט אז הוא אוהב שמחה וכמעשה הנזכר. וזהו רמז הכתוב: "איש מחסור אוהב שמחה", דהיינו כשהוא חסר, ומסתפק במועט אז הוא אוהב שמחה וכמעשה הנזכר.

טוב שבת בארץ מדבר. (כא. יט)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שידוע דתיבת "טוב" כינוי לתורה, כמו שדרשו חז"ל בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "כי לקח טוב נתתי לכם אל תעזובו" (משלי ד. ב). והנה ידוע דתיבת "ארץ" וכן תיבת "מדבר" רומז לענוה, כדאיתא בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. ובא לרמוז דמי שהוא עניו הוא זוכה לתורה. כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. והטעם שנרמז כאן פעמיים ענוה, ארץ, ומדבר, יש לומר לפי מה דאיתא במסכת אבות (פרק ד משנה ד) רבי לויטס איש יבנה אומר, מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה. וראה **להרמב"ם** ז"ל (פרק ב מהלכות דעות הלכה ג) שכתב, וזה לשונו: ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק מן הקצה האחד עד הקצה האחר. והוא גובה לב. שאין דרך הטובה שיהיה אדם עניו בלבד, אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבינו ענו מאד ולא נאמר ענו בלבד. ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח וכו' עיין שם.

אי נמי יש לפרש הטעם שנרמז כאן פעמיים ענוה, ארץ, ומדבר, רמז שצריך שיהיה לו ענוה קודם שלומד שיזכה לתורה. (תענית ז.). וצריך גם שיהיה לו ענוה אחר הלימוד כדי שיזכור את תלמודו, כדאיתא בגמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם. וראה עוד בגמרא (יבמות קה. ובתלמוד ירושלמי יבמות מבואר הענין יותר). במעשה דלוי בר סיסי עם בני סימוניא. עיין שם.

רודף צדקה וחסד ימצא חיים וכבוד. (כא. כא)

ראיתי למעלת ידידנו הרב **יוסף הכהן** נר"ו בספרו מצא חיים שכתב, יש להבין, מהו שאמר ימצא חיים דלכאורה אינו נוגע למעשה הצדקה והחסד, ומה מדה כנגד מדה יש כאן. עיין שם. ונראה לתרץ, במדרש (ויקרא רבה לד. ב) כל מי שנותן פרוטה לעני, הקדוש ברוך הוא, נותן לו פרוטות. וכי פרוטה נותן לו? והלא לא נותן לו אלא נפשו. הא כיצד, היתה ככר בעשרה פרוטות, ועני עומד בשוק ואין בידו אלא ט'. ובא אחד ונתן לו פרוטה, ונטל ככר ואכלה ושבה נפשו אליו. אמר הקדוש ברוך הוא, אף אתה, בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופה אני משיבה לך. וראה עוד באבות דרבי נתן (פרק ג משנה ט) **מעשה** בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה. פעם אחת הלך וישב בספינה. בא הרוח וטבע ספינתו בים. ראהו רבי עקיבא, ובא לפני בית דין להעיד על אשתו להנשא. עד שלא הגיע עת לעמוד, בא אותו האיש ועמד לפניו. אמר לו: אתה הוא שטבעת בים? אמר לו: הן. ומי העלך מן הים? אמר לו: צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים. אמר לו: מאין אתה יודע? אמר לו: כשירדתי למעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול מגלי הים שזו אומר לזו וזו אומר לזו רוצו ונעלה את האיש הזה מן הים שעשה צדקה כל ימיו. באותה שעה פתח רבי עקיבא ואמר: ברוך אלהים אלהי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים, שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הם לעולם ולעולמי עולמים. שנאמר: "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" (קהלת יא. א). ונאמר "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב).

עיר גבורים עלה חכם ויורד עוז מבטחה. (כא. כב)

איתא בגמרא (נדרים לב:) ואמר רמי בר אבא, מאי דכתיב: "עיר קטנה ואנשים וגו'" (קהלת ט. יד) עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו אברים ובא אליה מלך גדול וסבב אותה זה יצר הרע ובנה עליה מצודים וחרמים אלו עונות ומצא בה איש מסכן וחכם זה יצר טוב ומלט הוא את העיר בחכמתו זו תשובה ומעשים טובים ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא דבשעת יצר הרע לית דמדכר ליה ליצר טוב החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים החכמה תעוז לחכם זו תשובה ומעשים טובים מעשרה שליטים שתי עינים ושתי אזנים ושתי ידים ושתי רגלים וראש הגוייה ופה. עיין שם. עוד במסכת אבות (פרק ד משנה א) איזהו גיבור הכובש את יצרו. שנאמר: "טוב ארך אפים מגיבור ומושל ברוחו מלוכד עיר" (משלי טז. לב). עוד נקדים מה שאמרו חז"ל, שהסגולה לנצח את היצר הרע היא התורה, כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: הלא אם תטיב שאת. ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים

בידו. שנאמר: לפתח חטאת רובץ. ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: ואליך תשוקתו. ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: ואתה תמשול בו עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה עיין שם. עוד נקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). עיין שם. כעת אשובה לפרש הכתוב: "עיר גבורים", היינו עיר של אדם הכובש את יצרו, הנקרא גיבור, "עלה חכם", הוא הגיבור, "ויורד עוז מבטחה", היינו שבזכות התורה היה לו מבטח מיצר הרע. וכאמור. **עוז מבטחה**. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז בהקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). עיין שם. והמשיך מפני אוייב, אפשר שבא לרמוז להא דאיתא במדרש (בראשית רבה סה. כ) בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת לך לך (סימן יא) ..., אמר ליה הקב"ה אתה עסקת בתורתי חייך שאני מגן לך כשם שהמגן אוחז החרב אפילו זורקים בו חצים ואבנים המגן מקבלם כך אני מגן לך ולא לך בלבד אלא אף לבניך אם יהיו עוסקין בתורתי כשם שעסקת אתה כך אני נעשה להם כמגן שנאמר אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו (שמואל ב' כב. לא) לכך נאמר מגן להולכי תם. ועוד אמרו חז"ל במדרש (רבה פתיחתא דאיכה אות ב) אימתי העובדי כוכבים גוזרים גזירה וגזירתם מצלחת? בשעה שישראל משליכין דברי תורה לארץ עיין שם. וראה עוד בגמרא (מכות י.) א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" (תהלים קכב. ב). מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה. עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת משפטים (סימן יח)... א"ל הקב"ה הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך ולכל מי ששמר את התורה כיוצא בך, אמר רבי שמעון בן לקיש, כתיב באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה (תהלים צא. ד). א"ל צנה נעשה לך ולכל מי ששמר את התורה כיוצא בך צנה וסוחרה אמתו, לפיכך לשמרך בדין הוא שישמרך, עיין שם. עוד ידוע מה שאמרו חז"ל, שהתלמיד חכמים הם המקיימים התורה הם השומרים של העיר, וכמו **המעשה** בתלמוד ירושלמי חגיגה (פרק א הלכה ז) רבי יודן נשיאה, שלח את רבי חייא ורבי יוסי ורבי אמי לעבוד בעירות של ארץ ישראל, לתקן להם מלמדי תינוקות מקרא ומשנה. נכנסו למקום אחד, ולא מצאו לא מלמדי מקרא ולא מלמדי משנה. אמרו להם: הביאו לנו שומרי העיר הביאו להם את העומדים על המשמר בשער העיר. אמרו להם: וכי אלה הם שומרי העיר הלוא אלה הם מחריבי העיר (מפני שהיו

השומרים עושים תחבולות לחמוס ולגזול בני אדם) אמרו להם: ומי אלה שומרי העיר? אמרו להם: מלמדי תינוקות מקרא ומשנה. זהו שנאמר: "אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניך בו אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר" (תהלים קכז. א). עיין שם. וזהו עוז מבטחה, שהתורה הנקראת עוז היא הביטחון שיש לאדם שבעבור תלמידי חכמים המקיימים את התורה הוא ניצול. וכאמור.

שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. (כא. כג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, על פי מה דאיתא במדרש (ויקרא רבה כו. ז) רבי הוה פשיט קריא כי הוה מטיא אילין פסוקיא הוה בכי. כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד, יג), אפילו דברים שאין בהם ממש נכתבין לו לאדם על פנקסו. וראה עוד במדרש (איכה רבה ג. כט) יתן בעפר פיהו. זה אחד מששה מקראות כשהיה רבי דורש ומגיע לאחד מהם בוכה, כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחו (עמוס ד יג), אפילו דברים שאין בהן חטא נכתבים לאדם בפנקסו, [ומי כותבן] עושה שחר עיפה [ודורך על במתי ארץ] ה' [אלהי] צבאות שמו (שם שם עמוס ד. יג). בקשו [את] ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף ה' (צפניה ב. ג), שנאו רע ואהבו טוב והציגו בשער משפט אולי יחנן ה' [אלהי] צבאות שארית יוסף (עמוס ה. טו). ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני לעלות אותי (שמואל א' כח טו). כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע (קהלת יב. יד). עיין שם. וראה עוד בזה בזוהר הקדוש (נשא קכו:) עיין שם. וזהו רמז הכתוב: שומר פיו ולשונו מדברים בטלים, שומר מצרות נפשו לעתיד לבוא וכאמור.

אי נמי אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל והובא בספרי מוסר שקצוב משמים לאדם כמה מלים יכול לדבר בעולם ואם ח"ו מדבר כל מה שהוקצב לו מלמעלה, אז אינו יכול לדבר יותר ר"ל. חוץ מדברי תורה שאין להם קצבה. ואדרבא מרבה תורה מרבה חיים. כדאיתא באבות (פרק ב משנה ז). וראה למורנו הרב **משה הכהן** ז"ל בספר אורחות חיים על משלי (סט:) בפירוש ידי משה שהביא הקדמה זו משם מורנו הרב **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בספרו לב דוד משם רבינו **חיים ויטאל** זיע"א. עיין שם). והיינו מי ששומר פיו מדברים בטלים שומר מצרות נפשו וכאמור. ואולי אפשר לפרש זה גם בכוונת הכתוב: "נפשי יצאה בדברו" (שיר השירים ה. ו). שהנפש יוצאת על ידי דיבורים בטלים וכנ"ל. ואולי אפשר להעמיס זה, בדרך דרש ורמז על פי מה דאיתא בגמרא (חולין פט.) אמר רבי יצחק: מאי דכתיב: "האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם" (תהלים נח. ב).

- מה אומנותו של אדם בעולם הזה - ישים עצמו כאלם, יכול אף לדברי תורה - תלמוד לומר: צדק תדברון, עיין שם.
ולשונו **שמר מצרות נפשו** ראשי תיבות גמטריא עם הכולל משנה. ובא לרמוז מה דאיתא במדרש תלפיות (ערך אפוד) שאשר בן יעקב אבינו ע"ה, עומד בפתח גיהנם ולכל הלומד משנה מצילו.
שומר פיו ולשונו סופי תיבות גמטריא רבי. יובן לפי מה דאיתא במסכת אבות (פרק א משנה יז) כל ימי גדלתי בין החכמים, ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. והרי הוא כמבואר.
אי נמי שומר פיו ולשונו סופי תיבות גמטריא ריב. רמז כשישמור פיו ולשונו ינצל מכל מריבה. והרי הוא כמבואר.

פרק כב

נבחר שם מעושר רב מכסף ומזהב חן טוב. (כב. א)
נבחר שם מעושר רב ראשי תיבות נשמר. רמז שיש לו לשמור על שמו הטוב, ולא ימכור אותו בעד שום ממון שבעולם, כי הרי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים, (דברים טז. יט).
עשיר ורש נפגשו עשה כולם ה'. (כב. ב)
איתא בגמרא (תמורה טז.) אתה אומר: "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" (משלי כט. יג). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר פרנסני! אם מפרנסו מוטב, ואם לאו, "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" (שם כב. ב). מי שעשהו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה לד. יג) "ועניים מרודים תביא בית", אלו הם עניים שירדו מכבודם ומנכסיהם. מי גרם להם שיהיו עניים? על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים, ועל ידי שלא עשו רצון אביהם שבשמים. עיין שם. ויש לרמוז תיבת "עשה" נוטריקון **עשיר שיהיה העני**, או **עני שיהיה העשיר**. רמז להאמור.
תיבת "עשה" נוטריקון **עשיר שיפרנס העני**, או **עני שיזכה העשיר**. רמז למה שאמרו חז"ל במדרש (ויקרא רבה לד. ה) אם באת רעה לחבירך, ראה היאך לזכות בו ולפרנסו כדי שתקבל מתן שכרו. כך היה ר' תנחום ב"ר חייא עושה, בשעה שאמו לוקחת לו ליטרא אחת של בשר מן השוק, היתה לוקחת לו ב' אחת לו ואחת לעניים. על זה עשה הקדוש ברוך הוא עניים ועשירים, כדי שיהיו זכין אלו לאלו. (תמיד אני רגיל לומר בשיעורים כך, כשאדם קונה לדוגמא: סוכר אחד, קפה אחד, וכיוצא יקנה עוד אחד מאותו מוצר, ויתן לגמילות חסדים, להעביר למשפחות הנצרכות, וב"ה שמחתי לראות היום סיוע ומקור לזה מדברי המדרש

הנזכר. וראה **למרן** ז"ל בשולחנו הטהור יורה דעה (סימן רמח סעיף ח) הרוצה לזכות לעצמו, יכוף יצרו הרע וירחיב ידו וכל דבר שהוא לשם שמים יהיה מהטוב והיפה... האכיל רעב יאכיל מהטוב והמתוק בשולחנו... וכן הוא אומר כל חלב לה' עיין שם. וראה עוד **למרן** ז"ל שם (סימן רמט סעיף ג) צריך ליתן הצדקה בסבר פנים יפות בשמחה ובטוב לבב ומתאונן עם העני בצערו ומדבר לו דברי תנחומין. ואם נתנה בפנים זועפות ורעות הפסיד זכותו. עד כאן לשונו. והשם יתברך יעזרנו על דבר כבוד שמו אמן ואמן). **וראה עוד** (פסיקתא דרב כהנא, פיסקא כח - ביום השמיני עצרת) **ביום טובה היה בטוב** (קהלת ז. יד). א"ר תנחום בר' חייא ביום טובתו של חבירך היה עמו בטובה, וביום רעה ראה, אם נזדווג לחבירך יום רעה ראה היאך לעשות עמו חסד ולהציל אתו ממנו. כך היתה אמו של ר' תנחום בר' חייא עושה, ביום שהייתה לוקחת לו ליטרא אחת של בשר לוקחת לו שתים, אחת לו ואחת לעניים. ביום שהיתה לוקחת לו אגודה אחת של ירק הייתה לוקחת לו שתים, אחת לו ואחת לעניים. מפני מה ברא הקב"ה עניים ועשירים, כדי שיהיו מתפרנסין אילו מאילו, על שם גם את זה לעומת זה עשה האלהים (שם).

ראיתי להרב **רחמים בוכריס** ז"ל, בספרו מנחה חדשה שרמז לפי דרכו **עשיר ורש נפגשו** ראשי תיבות עון. עיין שם. ואפשר עוד שבא לרמוז להא דאיתא בגמרא (תמורה טז.) אתה אומר: "(איש) רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" (משלי כט. יג). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר פרנסני! אם מפרנסו מוטב, ואם לאו, "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" (שם כב. ב). מי שעשהו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה לד. יג) "ועניים מרודים תביא בית", אלו הם עניים שירדו מכבודם ומנכסיהם. מי גרם להם שיהיו עניים? על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים, ועל ידי שלא עשו רצון אביהם שבשמים. ולזה בא הרמז **עשיר ורש נפגשו** ראשי תיבות עון. למדנו שבגלל שעשה עון שהעלים העשיר עיניו מלראות בצער העני וליתן לו צדקה נעשה בסוף רש וכאמור.

אי נמי יש לרמוז **עשיר ורש נפגשו** ראשי תיבות ענו. רמז כשהעשיר רואה את העני יכול להרגיש את מצבו של העני וזה יגרום לו להיות ענו וליתן צדקה לעני.

עקב ענוה יראת ה' עושר וכבוד וחיים. (כב. ד)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (תמיד כח.) איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם? יאהב את התוכחות. שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באין לעולם ורעה מסתלקת מן העולם, שנאמר: "ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב" (משלי כד. כה) עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "עקב ענוה יראת ה", דהיינו בעבור שהוא

שומע מוסר, ויש לו ענוה ויראת ה', הרי שהוא זוכה בהעבור קבלת התוכחת לנחת רוח טובה וברכה באים לעולם, וזהו "עושר וכבוד וחיים" וכאמור.
תיבת יראת גמטריא **תורה**. ובא לרמוז כי עקב מידת הענוה הוא זוכה לתורה, כדאיתא בגמרא (תענית ז.). **אי נמי** בא לרמוז מה שכתב שא"ב הגאון הרב **מקיקץ נסים חיים מאדאר** נר"ו בספרו רחבה מצותך מאד משם רבינו הקדוש רבי **חיים ויטאל** ז"ל בספר שער הקדושה (חלק ב שער ד) כי הגאוה היא שורש לכל העבירות, והענוה היא שורש לכל המצוות. והרי הוא כמבואר.
צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם. (כב. ה)
כתב רש"י ז"ל (כתובות ל.) צנים פחים- קור וחום. עכ"ל. והנה ידוע שאדם השותה משקה חם ואחר כך משקה קר יחד, זה יכול לגרום לו לכאבי שינים. ויש לרמוז **ש**ומר **נ**פשו **י**רחק **מ**הם ראשי תיבות שינים.
טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל. (כב. ט)
דקדק הרב **יוסף הכהן** ז"ל, בספרו פרי יוסף דמאחר דהוא נותן טעם למה הוא יבורך בשביל שנתן מלחמו לדל למה לא יבורך רק טוב עין דאפילו אם הוא רע עין ורוצה לתת מלחמו לדל גם כן הוא בשביל שנתן מלחמו לדל ולמה אמר הכתוב רק טוב עין עיין שם. ונראה לתרץ, לפי מה שכתב **הרמב"ם** ז"ל (פרק י מהלכות מתנות עניים הלכה ז) כל הנותן צדקה לעני בסבר פנים רעות, ופניו כבושות בקרקע - אפילו נתן לו אלף זהובים, איבד זכותו או הפסידה. אלא נותן לו בסבר פנים יפות ובשמחה, ומתאונן עימו על צרתו, שנאמר "אם לא בכיתי, לקשה יום. עגמה נפשי, לאביון" (איוב ל. כה). ומדבר לו דברי תחנונים ונחמות, שנאמר "ולב אלמנה, ארנין" (איוב כט. יג). עיין שם. ולכן אמר דוקא טוב עין הוא יבורך. כי מי שאינו נותן בעין יפה הפסיד את זכותו, ואפשר שאינו מתברך.
א) אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא במשנה (יומא לח.) משנה. ואלו לגנאי: של בית גרמו לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים, של בית אבטינס לא רצו ללמד על מעשה הקטורת, הוגרס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד, בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב. על הראשונים נאמר: "זכר צדיק לברכה" (משלי י. ז). ועל אלו נאמר: "ושם רשעים ירקב" (שם). עוד נקדים מה שידוע דתיבת לחם רמז לתורה כמו שאמרו חז"ל בגמרא (חגיגה יד.)... לחם, אלו בעלי תלמוד. שנאמר: "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" (משלי ט. ה). עיין שם. עוד נקדים וראה במסכת אבות (פרק ד משנה ה) רבי ישמעאל בנו אומר הלומד על מנת ללמד מספיקין בידו ללמוד וללמד והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. וראה עוד בגמרא (עירובין

נג.) רבינא אמר: בני יהודה דגלו מסכתא - נתקיימה תורתן בידם, עיין שם. ועוד איתא בגמרא (שם נד.) ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: "לחיו כערוגת הבשם" (שיר השירים ה. יג). - אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה, וכבושם זה שהכל מתבשמין בה (שמלמד תורה לתלמידים. רש"י). תלמודו מתקיים, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים עיין שם. וראה עוד לרבינו **מנחם** בר **שלמה** לבית **מאיר** המאירי ז"ל, בחידושיו (עירובין נג.) שכתב, וזה לשונו: לעולם יהא החכם משתדל להשפיע חכמתו לזולתו שבזה למודו מתקיים ומצליח והוא שאמרו בני יהודה דגלו מסכתא נתקיים תלמודם בידם רצונו לומר שלמדו לזולתם והוא שאמרו לחייו כערוגת הבשם אם משים עצמו כערוגה שהכל דשין בה או שהכל מתבשמין הימנה תלמודו מתקיים בידו ויש מפרשים דגלו מסכתא כשהיו דורשים ברבים מודיעין מקודם באיזה ענין ובאיזו מסכתא הם דורשים כדי שירגישו השומעים ויעיינו בדבר עד שידעו להשיב ומתוך כך הענין יוצא לאמתו והרב מודה בדרך זה שנוח לו להיות תלמידיו משיבין לו כדי שיבא הענין לידי בירור והוא שדרשו דוד דגלי מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו שהרי היה גורם להם שלא יתביישו שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע שהיה מעמידם בחזקת רשעים ועמי הארץ. עכ"ל. וראה עוד במדרש תנא דבי אליהו רבה (פרשה כה) דבר אחר הלא פרוס לרעב לחמך, אין לחם אלא דברי תורה, שנאמר: "הנה ימים באים נאם ה' והשלחתי רעב וגו'" (עמוס ח. יא), מיכן אמרו, יש בו באדם דברי תורה יפרנס לאחרין, כדי שתרבה חכמתו בידו, ומוסיפין לו עליה, כל העושה כן אינו נמנע מטובה העתידה לבוא עליהן לישראל לימות המשיח, עליו הוא אומר, "ושם דרך אראנו בישע אלהים" (תהלים נ. כג), דרך, זו תורה, שנאמר: "בכל הדרך אשר צוה ה' אתכם תלכו" (דברים ה. ל), ישע, אין ישע אלא ימות המשיח, שנאמר: "קרוב צדקי יצא ישעי [וגו']" (ישעיה נא. ה), אבל יש בו באדם דברי תורה ואין מפרנסה לאחרים, לסוף שחכמתו מתמעטת בידו ואין מוסיפין לו עליה, עליו הוא אומר: "מונע בר יקבוהו לאום (משלי יא. כו). וראה עוד כיוצא בזה במדרש (משלי יא. כד) אם ראית דור שהתורה חביבה עליהם, הוי מפזר תורה להם. וחושך מיושר אך למחסור. אם ראית דור שהם מבקשים לתורה ואין אתה מלמדן, סוף שהתורה מתחסרת ממך, למה, שמתוך שאתה מלמד אתה לומד, שנאמר "נפש ברכה תדושן ומרוה גם הוא יורה" (משלי יא. כה). "ישמע חכם ויוסף לקח"!

ב) אי נמי אפשר לפרש מה שידוע דתיבת לחם רמז לתורה כמו שאמרו חז"ל בגמרא (חגיגה יד.)... לחם, אלו בעלי תלמוד. שנאמר: "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" (משלי ט. ה). עיין שם. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (בבא מציעא פה.) אמר רבי

שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל המלמד את בן חבירו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה, וכו', וכל המלמד את בן עם הארץ תורה אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה - מבטלה בשבילו, שנאמר "ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה" (ירמיה טו. יט). עיין שם. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (סוטה לח:) ואמר ריב"ל: אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין, שנאמר: "טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל", אל תיקרי יבורך אלא יברך. עיין שם. וזהו רמז הפסוק: טוב עין הוא יברך", כיון שנתן "מלחמו לדל", שלימד מהתורה שלו לדל. וכאמור.

ג) אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (סוטה לח:) ואמר רבי יהושע בן לוי: אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין, שנאמר: "טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל", אל תיקרי יבורך אלא יברך. עיין שם. ואפשר לפרש שהנותן לחמו לדל לסעודה, זוכה לברכה, שבברכת המזון יש ברכת האורח לבעל הבית.

ד) אי נמי אפשר לפרש על פי מה דאיתא בגמרא (יבמות סג.) ...והמלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר: "אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני" (ישעיה נח. ט). עיין שם. וזהו רמז הכתוב: טוב עין הוא יבורך, אל תיקרי יבורך אלא יברך, דהיינו שהוא עצמו יברך, והוא נענה מטעם כי נתן לחמו לדל. וכאמור.

ה) אי נמי יש לפרש טוב עין הוא יבורך, הטעם שזוכה לברכה, כיון שנתן מלחמו לדל, אין העני מקטרג עליו, כדאיתא במדרש (ויקרא רבה לד. טז) אמר ר' יהודה בר' סימון, העני הזה יושב ומתרעם מה אני ומה פלוני, פלוני יושב בביתו ואני יושב לי כן, פלוני ישן על מיטתו ואני ישן על הארץ, ועמדתה אתה ונתתה לו, מעלה אני עליך כאילו נתתה שלום ביני לבינו, דכתיב: "או יחזק במעוזי יעשה שלום לי" (ישעיה כז. ה). עד כאן. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (תמורה טז.) אתה אומר: "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" (משלי כט. יג). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר פרנסני! אם מפרנסו מוטב, ואם לאו, "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" (שם כב. ב). מי שעשהו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה לד. יג) "ועניים מרודים תביא בית", אלו הם עניים שירדו מכבודם ומנכסיהם. מי גרם להם שיהיו עניים? על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים, ועל ידי שלא עשו רצון אביהם שבשמים. וכן איתא במסכת דרך ארץ זוטא (פרק ז) אם עשית צדקה תזכה לממון. ואם זכית לממון עשה ממנו צדקה בעוד שהוא בידך קנה ממנו העולם הזה ותנחול העולם הבא. ואם אין אתה עושה ממנו צדקה יעוף פתאום שנאמר: "התעיף עיניך בו ואיננו" (משלי כג. ה). וראה עוד **למרן** ז"ל בשולחנו הטהור יורה דעה (סימן רמז סעיף ב) שכתב, וזה לשונו: לעולם אין אדם מעני מן הצדקה

ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה שנאמר: "והיה מעשה הצדקה שלום" (ישעיה לב. יז). עכ"ל. והבן. וראה עוד להגאון הרב **חיים פלאג'י** ז"ל בספרו צדקה לחיים (אות רפ) שכתב, וזה לשונו: אם בכל ימות השנה יש להקדים האכלת העניים לאכילתו, כמו שכתב בזוהר הקדוש ח"ג (קד.) מכל שכן בחגים ובמועדים. כי יראה העני שהעשיר קונה כל צרכי החג, ובידו אין מאומה. ובפרט בחג המצות, שצריך הכנה רבה קודם הפסח, והעני רואה שהעשיר כבר טחן החטים ואפה המצות, ובידו אין כלום. וכאשר ראיתי בספר סדר עבודה ומורה דרך (רלב ע"ב) שהביא בשם הגאון בעל "שמעון ולוי", וזו לשונו: תראו ליתן להם קודם פסח שלושים יום, שאז לא ידאגו, ולא יתרעמו על ה', ולא כאותם המאחרים ליתן מעות חטים, וקונים לעצמם, ואחרי זה נותנים. וכמדומה לי שזו מצוה הבאה בעבירה, שהעני רואה איך העשיר קונה לעצמו, ואין לך יסורים גדולים מזה. ודבריו חיים וקיימים, נאמנים ונחמדים. עד כאן.

וראה עוד להגאון הנזכר ז"ל בהגדה של פסח חיים לראש (פיסקא מג) באורך בענין זה, ובסוף דבריו שם, כתב: "פסח" משמעו רחמים, כתרגום "ופסח", ויחוס (שמות יב. כג)". והמסכת קרויה "פסחים", לשון רבים. שחייבים כל ישראל לומר "כל דכפין ייתי וייכול", ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. (אבות פרק א משנה יז). וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים. (שבת קנא:). ולכן קרויה "פסחים", שאין מרחמין מלמטה וה' מתמלא עלינו רחמים מלמעלה. ואמרו בזוהר הקדוש ח"ב (קלה.) "תכלת, דא פסח". וירמוז ש"תכלת" גמטריא תתן. להודיענו שחג הפסח, שהוא לשון רחמנות, היינו שתקיים מצות "נתון תתן" (דברים טו. י). ומה נעים שבא הרמז ש"פסח" גמטריא "קמח", וגמטריא "יחלק". עיין שם באורך. "ישמע חכם ויוסף לקח"! ועיני צדיק תחזינה בהקדמת הזוהר (י:) (והובא דבריהם גם בספר שמחים בצאתם עמוד קצח, למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חיראר**י נר"ו), פתח רבי שמעון ואמר (מתורגם ללשון הקודש), כל מי ששמח באותם המועדים, ואינו נותן חלק להקב"ה (היינו חלק העניים) ההוא רע עין שטן שונא אותו ומקטרג עליו, ומסלק אותו מהעולם, וכמה צרות על גבי צרות מביא עליו. החלק של הקב"ה, לשמח למסכנים כמה שיכול, כי הקב"ה בימים האלה בא לראות לאותם כלים השבורים שלו (העניים), ונכנס אליהם ורואה שאין להם במה לשמוח, בוכה עליהם ועולה למעלה להחריב העולם. באים בני הישיבה (נשמות הצדיקים) לפניו ואומרים רבון העולמים, רחום וחנון נקראת, יתגלגלו רחמיך על בניך. אומר להם, העולם עשיתי עבור החסד כמו שכתוב: "אמרתי עולם חסד יבנה" (תהלים פט. ג). והעולם קיים על זה, אומרים לפניו מלאכים העליונים ריבון העולמים, הנה פלוני אוכל ושותה ויכול לעשות טובה

עם המסכנים, ולא נותן להם כלום. בא המקטרג ומבקש רשות ורודף אחרי אותו בן אדם. מי לנו גדול מאברהם שעשה טובה לכל הבריות, וביום שעשה משתה, מה כתוב? "ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק" (בראשית כא. ח). עשה אברהם משתה וקרא לכל גדולי הדור לאותה סעודה, ולמדנו בכל סעודה של שמחה, אותו המקטרג הולך ורואה אם אותו בן אדם הקדים הטוב למסכנים, והמסכנים בבית, אותו המקטרג מתרחק מאותו הבית, ולא נכנס שם, ואם לא, נכנס שם ורואה ערבוביה של השמחה בלי מסכנים, ובלי טובה שהקדים למסכנים, עולה למעלה ומקטרג עליו. אברהם היה משמש לאותם גדולים, שרה הניקה הבנים שלהם... מיד עלה המקטרג לפני הקב"ה, ואמר רבון העולם אתה אמרת אברהם אוהבי, עשה סעודה, ולא נתן לך כלום, ולא למסכנים... ולא זז משם עד שבלבל כל אותה השמחה, וצוה הקב"ה להקריב ליצחק קרבן, ונגזר על שרה שתמות על צער בנה. כל אותו הצער נגרם שלא נתן כלום למסכנים. עיין שם. וראה עוד בזוהר (יתרו פח:) (מתורגם ללשון הקודש), בא וראה, בכל שאר המועדים והחגים, צריך האדם לשמוח ולשמח לעניים, ואם הוא שמח לבדו ואינו נותן לעניים, עונשו גדול, שהרי לבדו הוא שמח ואינו נותן שמחה לאחר, ועליו כתוב: "וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם" (מלאכי ב. ג). עיין שם. ולמזהיר ולנזהר יתן שלומים כמי נהר.

ו) **אי נמי** יש לפרש שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (שבת קנו:) ושם **מסופר** על האמורא שמואל שפעם ישב עם גוי בשם אבלט, שהיה חוזה בכוכבים. ראו אנשים הולכים לאגם. אמר אבלט לשמואל על אדם מסויים מהם שהוא לא יחזור לכאן, מפני שיכישו נחש וימות. אמר לו שמואל: אם הוא יהודי יחזור. בעוד שהיו יושבים וממתינים חזר היהודי. קם אבלט הוריד את העצים מעליו ובדקו, ומצאו נחש חתוך בין העצים. שאלו שמואל: איזה מעשה טוב עשית? ענה לו: כל יום נוהגים אנחנו שכל אחד מאתנו מביא אוכל, ואחד גובה מכל אחד ומערבבים את האוכל בקופה ואוכלים ביחד. והיום ראיתי שאחד לא הביא, וכדי שלא יתבייש, אמרתי: היום אני אגבה, ועשיתי עצמי כגובה ממנו, ונתתי את המנה שלי בעדו. אמר לו שמואל: מצוה גדולה עשית. יצא שמואל ודרש, "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. ועוד **מספרת** הגמרא (שם), שהחוזים בכוכבים אמרו לו לרבי עקיבא: ביום חתונת בתך, עתיד נחש להכישה. דאג מזה רבי עקיבא מאד. בליל חתונתה, הוציאה מראשה תכשיט שהיה בראשו סיכה ותחבה את התכשיט בקיר, בדיוק בעינו של נחש שהזדמן לקיר באותה שעה. בבוקר יצאה לקחת את התכשיט ממקומו, אך כשהוציאה זאת, נגרר יחד עם

התכשיט נחש ארסי מת, ראו הכל שניצלה ממיתה. שאלה אביה: איזה מעשה טוב עשית, שבזכות זה ניצלת ממיתה? סיפרה לו: אתמול, בא עני לביתנו וביקש צדקה. אך מאחר והכל היו טרודים בצורכי החתונה לא שמעו את בקשתו, וכשראיתי כן לקחתי את המנה שנתנו לי, ונתתיה לעני. אמר לה רבי עקיבא: מצוה גדולה עשית ובזכות זה ניצלת. יצא רבי עקיבא ודרש, "וצדקה תציל ממות" (משלי י. ב). ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. וראה עוד **מעשה** בתלמוד ירושלמי (שבת ו. ט) שני תלמידים של רבי חנינא יצאו לקצוץ עצים, ראה אותם חוזה בכוכבים, אמר: אלו השנים יוצאים ולא חוזרים, כי ראה שימותו בדרך. כשיצאו, פגע בהם זקן אחד, אמר להם: תנו לי לאכול, כי זה שלושה ימים לא טעמתי כלום. והיה להם לחם אחד שלם, נתנו לו חצי חצי. אכל, ובירך אותם: תתקיים נפשכם בקרבכם היום, כמו שקיימתם והחייתם נפשי. והלכו לקצוץ העצים וחזרו בשלום. והיו שם בני אדם ששמעו מהחוזה שלא יחזרו, שאלו אותו: וכי לא אמרת כי אלו השנים לא יחזרו, והנה הם חזרו. אמר להם: אם יש שקר, הרי זו האסטרולוגיה שלי. אף על פי כן בדקו כליהם ומצאו נחש חתוך בין העצים. שאלו את התלמידים: איזה מעשה טוב עשיתם שניצלתם? סיפרו לו מהעני שנתנו לו לאכול, אמר החוזה: מה אני יכול לעשות נגד ה' מתפייס בחצי ככר לחם. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: טוב עין הוא יבורך, להנצל מן המיתה, כי נתן מלחמו לדל וכאמור.

ז) אי נמי אפשר לפרש כיוצא בזה, לפי מה דאיתא בגמרא (שבת קנא:) שאמר רבי חייא לאשתו כשיבא עני תקדים לו לחם לפני שתתן לבנים. אמרה לו: וכי קללה אתה מקלל להם! אמר לה: כי אומר הפסוק: "כי בגלל הדבר הזה" (דברים טו. י). ותנא דבי רבי ישמעאל, גלגל הוא שחוזר בעולם. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: טוב עין הוא יבורך, להנצל מן העניות, כי נתן מלחמו לדל וכאמור.

ח) אי נמי אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא בתיקוני הזוהר (כן רשום בזכרוני, וצריך לחפש, והשם יתברך יאיר עיננו במאור תורתו אמן). שג' המסכתות הקשות בש"ס ביותר הם מסכתות ענ"י- ערובין נדה יבמות. עיין שם. ואדם צריך הרבה עזרה וסיוע להבנתם. והנה תיבת לחמו, יש בה רמז לתורה, כמו שאמרו חז"ל בגמרא (חגיגה יד.)... לחם, אלו בעלי תלמוד. שנאמר: "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" (משלי ט. ה). עיין שם. וזהו רמז הכתוב: טוב עין הוא יבורך. תיבת עין נוטריקון **ע**רובין **י**במות **נ**דה. שהם המסכתות הקשות ביותר וכנ"ל, כי נתן מלחמו לדל, דהיינו שלימד התורה לאחרים.

ט) אי נמי יש לרמוז בזה **המעשה** דאיתא בגמרא (תענית כג:) שבאו חכמים לאבא חלקיה בן בנו של חוני המעגל שיתפלל שירד גשם. (עיין שם באורך כל המעשה), ועלו הוא ואשתו

לעליה אשתו עמדה בזוית אחת והוא בזוית אחרת, ועלו עננים מן אותו רוח זוית שהיתה אשתו עומדת לפי שהיא נענית תחילה. ושאלו אותו: למה עלה הענן מן הזוית שאשתך עומדה להתפלל. ולא מן הזוית שלך? ענה להם: לפי שהאשה תדירה בביתה כל היום וכשצריך עני איזה דבר הולכת ונותנת לו. ויש לעניים תיכף הנאה בלא טירחא שהוא אוכל תיכף שהיא נותנת לו דבר אכילה. אבל אני נותן מעות לעני שילך ויקנה מה לאכול, ויש לעני טירחא בעד זה. ואמר להם: שהיו איזה בריונים בשכונתם התפללתי עליהם שימותו, והיא התפללה עליהם שיחזרו בתשובה וכן היה שחזרו בתשובה. ולכן זכותה גדול יותר. עיין שם. וזהו רמז הכתוב "טוב עין הוא יבורך, שהוא ראוי לברך, מטעם "כי נתן מלחמו לדל", והנאתו מידית ולכן ברכותיו מתקיימות. ויש להזכיר כאן **המעשה** על מורנו הגאון הגדול סבא דמשפטים המלומד בנסים הרב הקדוש רבי **ישועה בסיס** זצ"ל, (מח"ס אבני צדק ב"ח), ששמע ברוח קודשו שמכריזים בשמים על פלוני, בעל מאפיה, שהעולם כולו מסור בידו ואשר יגזור יקום, ואשר יברך יבורך. קם והלך אליו, שאלו: "איזו מצוה עשית, שזכית בגללה לכח זה?" נבוך: "אדם פשוט אני, ועמל לפרנסתי. איני יודע מאומה". אמר הרב: "חשוב, ונסה להזכר". משך בכתפיו: "דבר פעוט יש, אולי לכך מתכוון רבנו. ביום שישי, לאחר האפיה, בעוד התנור לוהט, באים בני הקהילה להטמין בו את החמין לשבת. בצהרי השבת שבים הם לקחת את קדרותיהם. שבת אחת הוצאתי קדרת אשה אחת, ונפלה מידי ונשברה. לתדהמתי, לא היתה בתוכה אלא ביצה אחת, שהונחה כדי שתצטמק יפה. כה רב היה עוניה, שלא היה לה דבר נוסף. אמרתי לה: "הנה כאן קדרה אחרת, קחי אותה". הצעתי לה את קדרתי, ומאנה. אמרה: "אין זה שלי". בקשתי שתמתין מעט עד שכל בעלי הקדרות נטלו את שלהם, ואמרתי לה: "הרואה את, לא באו לקחתה, כנראה הפקירוה. שלך היא". נאותה, ולקחתה. ומאז, בכל שבת, מכין אני שתי קדרות. האחת, והשניה שאין איש בא לקחת, והאשה זוכה בה"... שמע רבי ישועה, וקרא: "אכן נודע הדבר! אם כן, מחלקך יהא חלקי, ומגורלך יהא גורלי!" (מורנו הגאון הרב **בוגיד סעדון** זצ"ל, בספרו מגיד חדשות ח"ח, עמוד קח-קט). עד כאן. ואולי הטעם שזכה לזה, הוא על פי מה דאיתא דברי הגמרא (יבמות סג.)... והמלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר: "אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני" (ישעיה נח. ט). עיין שם. **המחבר ס"ט**).

עושק דל להרבות לו נותן לעשיר אך למחסור. (כב. טז)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (תמורה טז.) אתה אומר: "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" (משלי כט. יג). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר פרנסני!

אם מפרנסו מוטב, ואם לאו, "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" (שם כב. ב). מי שעשהו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה לד. יג) "ועניים מרודים תביא בית", אלו הם עניים שירדו מכבודם ומנכסיהם. מי גרם להם שיהיו עניים? על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים, ועל ידי שלא עשו רצון אביהם שבשמים. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "עשק דל להרבות לו" דהיינו העשיר שעושק את הדל ולא נותן לו צדקה, כי חושב שעל ידי שאינו נותן לו צדקה, "נותן לעשיר", שיהיה עשיר ולא יפסיד כספו, סופו "אך למחסור" היינו שבסוף באמת יהיה עני וכאמור.

אי נמי יש לרמוז בזה מה שאומר הנביא: "קרא דגר ולא ילד עשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל" (ירמיה יז. יא). והרי הוא כמבואר.

הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי. (כב. יז)

תיבת "אזנך" גמטריא מחל. **ושמע דברי** ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא אמן עם הכולל. רמז שבזמן שהציבור עונים אמן יהא שמיה רבה על הקדיש של אחר הדרשה נמחלין להם עונותיהם. ראה במדרש (משלי י. א) עיין שם.

הט אזנך ושמע דברי חכמים ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא עקב. וכן יש לרמוז **תשית** לדעתי סופי תיבות גמטריא שפל. וכן גמטריא קדוש. ובא לרמוז שעל ידי שמתנהג בענוה ושומע דברי חכמים ומקיימם, נקרא קדוש. וראה בגמרא (יבמות כא.) על פסוק ושמרתם את משמרתי- עשו משמרת למשמרתי. ועוד איתא (שם כ.) אמר אביי, כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש עיין שם. ועוד איתא בגמרא (בבא בתרא עה:) אמר רבי אלעזר, עתידין צדיקים שאומרים לפניהן קדוש כדרך שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. ועוד יש לרמוז **דברי חכמים** ולבך **תשית** לדעתי סופי תיבות גמטריא תלמוד. רמז שעל ידי הענוה זוכה לתורה, (תענית ז.).

להיות בה' מבטחך הודעתיך היום. (כב. יט)

להיות **בה'** מבטחך סופי תיבות תכה. שהוא שם קדוש המסוגל לנצח במלחמות כידוע לח"ן.

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (סוטה מח.) תניא, רבי אליעזר הגדול אומר, כל מי שיש לו פת בסלו, ואומר מה אוכל למחר. אינו אלא מקטני אמנה. עיין שם. **ומעשה** היה באיש אחד שהיתה השדה שלו מוציאה בשנה ששה שקי חיטה ומהם היה מתפרנס כל השנה. והנה שנה אחת השדה שלו הוציאה ארבעה שקי חיטה במקום ששה כמו בכל שנה. ויתעצב האיש אל לבו. והתחיל לדאוג מה יעשה בעוד שמונה חודשים שיגמרו

לו ארבעת שקי החיטה, מה יאכל אח"כ? ומרוב מחשבות ודאגות היה אפילו מתקשה להרדם בלילה במיטתו. בשמים כעסו עליו על זה שהרי יש לו לאכול שמונה חודשים ולמה דואג על אח"כ מה יאכל ורצו שילמד מעלת הביטחון בהשי"ת. והנה בלילה חלם חלום שיש איזו אלמנה עם חמשה יתומים מתגוררת ברחוב פלוני ומצבה דחוק מאד. ואמרו לו בחלום שילך אליה ויתן לה שק אחד של חיטה. בבקר שקם אמר בלבו חלומות השוא ידברו (זכריה י. ב). אני דואג לארבעה חודשים ועכשיו שאתן לאלמנה הנז' שק אחד אצטרך לדאוג על עוד חודשיים. והנה בלילה השני חלם שוב כך ואמר לעצמו דברי חלומות אינם מעלין ואינם מורידין (גיטין נב.) אולם כשראה שגם בלילה השלישי חלם שוב אותו חלום, אמר, בתלתא הוי חזקה. ולמחרת קם ולקח עמו שק חיטה להביא לאלמנה הנזכרת. כשהגיע לביתה רצה להביא לה השק. אמרה לו שימתין רגע וקראה לבנה הגדול ואמרה לו שיבדוק אם יש להם לחם לאכול היום? וכהשיבה שיש היום מה לאכול. אמרה לו: קח את שק החיטה שרצית לתת לי כי ב"ה שבח לאל היום יש לי לאכול ומחר ירחם ה'. כששמע כך מיד נשא ק"ו בעצמו ומה אותה אלמנה שיש לה לאכול היום ולמחר אין לה ואינה דואגת על זה. ובוטחת בהשי"ת. אני שיש לי עכשיו ב"ה לאכול שמונה חודשים. אני צריך לדאוג על אחר כך! וכך הסיר דאגותיו מזה ובטח בהשם יתברך.

כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך. (כב. יח)

איתא בגמרא (ברכות סב.) אמר רבי תנחום בר חנילאי: כל הצנוע בבית הכסא נצול משלשה דברים: מן הנחשים, ומן העקרבים, ומן המזיקין. וכו' עיין שם. ויש לרמוז בתיבות "כי נעים" שהם ראשי תיבות **כ**אשר **י**שתוק **י**נצל **ע**קרבים **נ**חשים **מ**זיקים. וזהו "כי תשמרם בבטנך", שישמור הדיבור בבטנו בזמן שהוא נמצא בבית הכסא וכאמור. ושוב ראיתי להרב **רחמים בוכריץ** ז"ל בספרו מנחה חדשה שרמז כיוצא בזה, והוסיף "כי תשמרם בבטנך", דהיינו צניעות בבטנך עיין שם.

נעים כי תשמרם סופי תיבות מים רמז לתורה ולענוה. כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. ובא לרמוז שרק אם יהיה עניו תתקיים חכמתו בידו. כדאיתא בגמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם. וראה עוד בגמרא (יבמות קה. ובתלמוד ירושלמי יבמות מבואר הענין יותר). **מעשה** שבאו בני סימוניא אצל רבי, אמרו לו: מבקשים אנחנו שתתן

לנו איש, שיוכל להיות דרשן ודיין וחזן, וילמד עם התינוקות, ויעשה לנו כל צרכינו. נתן להם את לוי בר סיסי. עשו לו בימה גדולה, והושיבוהו עליה. באו ושאלו ממנו: אשה שהיא גידמת, במה היא חולצת? ולא השיבם. שאלו לו עוד: אם רקקה דם, מה דינה? ולא השיבם. אמרו: אפשר שהוא אינו בעל הלכות וגמרא, רק בעל אגדה, לכן נשאל אותו בדברי אגדה. שאלו אותו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא).? אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? (כי אמת משמע כתב העשוי להתקיים בכתיבה תמה, ורשום אינו אלא כסימן בעלמא. מעשי הגדולים). ולא השיבם. באו אצל רבי, אמרו לו: וכי זה הוא הפיוס שפייסנו לך שתתן לנו אדם שיודע הכל, ולסוף נתת לנו אדם שאינו יודע להשיב על מה ששואלין אותו. אמר להם רבי: בחייכם, איש כמותי נתתי לכם. שלח רבי אחר לוי בר סיסי, ובא אליו. שאל אותו: אם רקקה דם, מה דינה? אמר לו: אם יש בדם צחצוח של רוק, כשר. גדמת במה היא חולצת? אמר לו: בשיניה. אמר לו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא). אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? אמר לו: עד שלא נחתם הגזר דין, אז הוא רשום. ואם נחתם הגזר דין, אז הוא אמת, כי אין יכול לבטלו בתפלה. אמר לו רבי: ולמה לא השבת בעת ששאלו ממך? אמר לו: עשו לי בימה גדולה, והושיבו אותי עליה, וגבה רוחי עלי, ועל ידי כך נכשלתי מלדעת להשיבם. קרא עליו רבי את הפסוק: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). מי גרם לך להתנבל בדברי תורה? על שהתנשאת בעצמך!.

כי תשמרם בבטנך ראשי תיבות כתב. רמז שעל ידי הכתיבה יהיו הדברים שמורים אצלו. ויש לי להזכיר כאן מה ששמעתי מידידנו היקר הרב **שמואל סירלוי** נר"ו, מעי"ת אשדוד יע"א, שראה בספרים עצה טובה, שמי שחושש לשכוח איזה דבר שהוא צריך לסדר, יעלה אותו על הכתב, וכך זה "סגולה" שלא ישכח אותו. וראה למעלת ידידנו הרב **עובדיה חן** נר"ו בספרו הכתב והמכתב ח"א בפתח דבר- שבח המגיע לכתב'ים בתועלת הכתיבה (אות א) כתב, שעל ידי הכתיבה נחקק הדבר ונשמר טוב בזיכרון. ואפשר לרמוז זאת במלה "רָשׁוֹם" שהיא אותיות "שָׁמוּר". וכן אפשר לרמוז שכאשר אדם "רושם" (כותב), הכתיבה עושה עליו "רושם" (מלעיל) ונחקקת במוחו. עיין שם.

יכונו יחדיו על שפתיך. אפשר לרמוז שצריך שילמוד בקול רם וזה יעזור לו לזכרון תלמודו. ראה בגמרא (ערובין נד.).

ראיתי למפרשים ז"ל, שרמזו **כי תשמרם בבטנך** ראשי תיבות כתב. רמז שיש לכתוב חידושי תורה. ויש לרמוז עוד כי נעים כי תשמרם גמטריא **כתיבת חידושים**. רמז להאמור.

הלא כתבתי לך שלישים במעצות ודעת. (כב. כ)

כתב **רש"י** ז"ל, הלא כתבתי לך שלשים - תורה ונביאים וכתובים. עכ"ל. ויש לרמוז כתבתי **לך** שלישי**ם** במעצו**ת** סופי תיבות גמטריא תנ"ך רמז להאמור.

אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער. (כב. כב)

יש להבין, וכי אם הוא עשיר יהיה מותר לגוזלו? וראה רש"י ז"ל, שכתב, אל תגזל דל - אל תגזלנו כי תראנו שהוא דל בעבור שהוא דל ואין לו כח לעמוד נגדך. עכ"ל. וראה עוד להרב **אברהם אבן עזרא** ז"ל, שכתב, אל, כי דל הוא - וישא צער בדלותו על כן אל תגזלהו. וראה עוד להרב **לוי בן גרשון** (הרלב"ג) ז"ל שכתב, אל תגזל דל - להשענך שהוא חלוש ולא יגיע ממנו לך נזק כי דל הוא ולא יוכל לעמוד כנגדך ואל תדכא עני בשער לזאת הסבה כי תראה שם עזרתך ולעני אין עוזר. עכ"ל. וראה עוד להרב **מצודות דוד** ז"ל, שכתב, כי דל הוא - רצונו לומר בחשבך כי דל הוא ואין לאל ידו לעמוד למולך. ואל תדכא - אל תכתת העני בשער המשפט כאשר ישפוט עמך. עכ"ל. וראה עוד **למלבי"ם** ז"ל, בחלק ביאור הענין שכתב, אל תגזל דל כי דל הוא - אומר הגם שאתה מוזהר מלגזול גם את העשיר, בו האזהרה מצד הגזלה שאסור לגזול, אבל בגזלת דל חוץ ממה שאתה מוזהר מלגזול, אתה מוזהר מלגזלו - ביחוד מצד שהוא דל - וכן אל תדכא את העני בשער - המשפט, שאין לו שומע מאת השופטים נגדך. עכ"ל.

דל הוא ואל תדכא עני בשער. גמטריא **כתיבת חידושים**. רמז להא דאיתא במדרש תנחומא במדבר (סימן כז) א"ר חזקיה ור' ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא, וצריך אדם כשהוא שומע דבר, לומר אותו בשם אומרו, אפילו משלישי של הלכה, ששנו רבותינו אמר ר' נחום הלבלר מקובל אני מר' מייאשא שקיבל [מאבא שקיבלו מן הזוגות שקיבלו] מן הזקנים הלכה למשה מסיני. ומי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזל דל, וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ממי אתה למד מאסתר, ששמעה הדבר ממרדכי, ואמרה לאחשורוש, שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי (אסתר ב כב), על ידי כן זכתה שנגאלו ישראל על ידיה, הוי אם שמעת דבר הוי אומר בשם אומרו.

להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשלחיך. אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער. כי ה' יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש. (כב. כא-כג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שידוע דאחד מן הדברים שהתורה נקנית בהם במודה על האמת, כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה ג). ויש כאלה בעוונות הרבים שאינם מוכנים לקבל את האמת, ומנסים ליישב דבריהם בדחיק ואתי מרחיק, וכיוצא בזה טענות שוא ומדוחים, ולא זו הדרך, ואדרבה צריך להשתדל לקבל את האמת ממי שאמרה, ואפילו מאנשים צעירים, ויש לציין מה שראיתי כתוב בחוברת "אור המאיר" מוסף אור תורה ניסן תשנ"ה, (שיצא לכבודו של מורנו ורבנו, ועטרת ראשנו, מרן ראש הישיבה, הגאון המופלא, וכבוד ה' מלא, הרב **מאיר מאזוז** שליט"א, לרגל יום הולדתו החמשים י"ג בניסן תשנ"ה עד מאה ועשרים מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא וכל טוב אמן). במבוא עמוד ז' בזה הלשון: רבינו שליט"א, מחנך אותנו להודות על האמת ולא להתבייש. ואדרבא מודים דרבנן היינו שבחייהו. ואומר: אם יראה לי הקטן שבקטנים שטעיתי ואראה שהצדק אתו אשמח לחזור בי. וברוך אומר ועושה, כאשר אנו תלמידיו השותים בצמא את דבריו, לעיתים - והם באמת רחוקות מאד נער יספרם - נראה לעניות דעתי הפשט הוא אחר, ואומרים לו ורואה שהפירוש שאמרנו הוא נכון, חוזר בו בענוותנותו, למרות שהיה יכול לדחוק ולתרץ וליישב דבריו. הוא היה אומר: "כבוד" ראשי תיבות **כ**ל **ב**טל ומבוטל **כ**עפרא **ד**ארעא. וכו'. עיין שם ותרוה נחת. וזכורני כי פעם אמר מוה"ר הגאון הגדול החסיד שבכהונה רבי **נסים הכהן** זצוק"ל, לחכם אחד הי"ו, שלא לענות יותר לת"ח אחד אחר הי"ו שעמד על דבריו, ולא רצה לקבל הערות צודקות, כדרכה של תורה, על מה שכתב באחד בספריו, וכבר השיב לו כמה פעמים, ואותו תלמיד חכם הי"ו במקום להודות על האמת הסיח במכתבו לדברים אחרים מסביב... ולא תרץ כלל את ההערות שהעירו לו. עד כאן. עוד נקדים מה דאיתא במדרש תנחומא במדבר (סימן כז) א"ר חזקיה ור' ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא, וצריך אדם כשהוא שומע דבר, לומר אותו בשם אומרו, אפילו משלישי של הלכה, ששנו רבותינו אמר ר' נחום הלבלר מקובל אני מר' מייאשא שקיבל [מאבא שקיבלו מן הזוגות שקיבלו] מן הזקנים הלכה למשה מסיני. ומי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזל דל, עיין שם. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות יט.) אמר רב פפא, אדם אחד דיבר לשון הרע על מר שמואל לאחר פטירתו של מר שמואל. נפל קנה גדול וכבד מהגג, עליו ונקרע קרום המוח שלו כיון שהקב"ה תובע את כבודו של החכם. עיין שם. וראה לגאון עוזנו רבינו **יוסף חיים** ז"ל בספרו בן יהוידע שהסביר הטעם לזה, שנענש בשביל כבוד התורה שנמשלה לקנה, וכפי שאמרו בגמרא (ברכות נו:) הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה. שנאמר: "קנה חכמה קנה בינה" (משלי ד.

ה). והטעם שנפל הקנה מהגג, כי הצדיק מגין על כל העולם כגג שמגין על הבית. והטעם שנקרע לו קרום המוח, כיון שדיבר על החכם שקנה חכמה, ומשכן החכמה במוח, כמו שאמרו בפתיחת אליהו זכור לטוב: "חכמה מוחא". עיין שם. וזהו רמז הכתובים: "להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשלחיך". דהיינו שיש לתלמיד חכם להשיב לכותבים לו הערות על חידושיו אמרי אמת, ולא ינסה לדחוק את דבריו כשאין הצדק עמו, או לרמוז שלא יגלה פנים בתורה ח"ו והמשיך "אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער". דהיינו שלא יגזול חידושים או סברות מאחרים וירשום אותם מעצמו, וינסה לתרץ על ידם את דבריו, והטעם "כי ה' יריב ריבם וקבע את קבעיהם נפש". דהיינו שהקב"ה יתבע אותך על זה, שהקב"ה תובע את כבודם של התלמידי חכמים. וכאמור. הרחמן יזכנו להכיר את מיעוט ערכנו ויצילנו משגיאות ויראנו בתורתו נפלאות אמן.

פרק כג

כי תשב ללחום את מושל בין תבין את אשר לפניך. (כג. א)

כי תשב ללחום ראשי תיבות כתל. ובא לרמוז שאדם היוצא למלחמה על אויביו קודם צריך להתפלל להשם יתברך בכותל. ושם יש סיכוי גדול יותר שתתקבל תפלתו. וידוע מה שאמרו חז"ל במדרש (תהלים מזמור יא) א"ר אחא, לעולם אין השכינה זזה מכותל מערבי, שנאמר: "הנה זה עומד אחר כותלנו" (שיר השירים ב. ט). ולאו דוקא כשיוצא להלחם על אויביו צריך להתפלל בכותל, אלא אפילו כשיושב להלחם במלחמה התמידית עם האוייב הגדול שהוא היצר הרע, ילך להתפלל בכותל. ובזכות קדושת המקום תפילתו תתתקבל. וראה עוד במדרש (במדבר רבה יא. ב) "הנה זה עומד אחר כתלנו" (שיר השירים ב. ט). אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות עיין שם. וזהו אצלי רמז הכתוב: "דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי" (תהלים קיט. לב). **כי תרחיב לבי** ראשי תיבות כתל. שעל ידי שמתפלל בכתל או בבתי כנסיות או בתי מדרשות שהם בתי מקדש מעט, תפלתו נשמעת. וכך יוכל לנצח את היצר הרע. ולקיים התורה והמצוות. וזהו "דרך מצוותיך ארוץ" וכאמור. וראה בגמרא בגמרא (סוכה נב.) על פסוק: "רק רע כל היום" (בראשית ו. ה). אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו" (תהלים לז. לב). ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו שנאמר: "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" (שם לז. לג). תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נימוח דכתיב: "הוי כל צמא

לכו למים" (ישעיה נה. א) וכתיב: "אבנים שחקו מים" (איוב יד. יט). אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב: "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע" (ירמיה כג. כט). עיין שם. ויש לרמוז בתיבת "את" שהוא נוטריקון **תורת אמת** ובא לרמוז שהדרך לנצח היצר הרע היא לעסוק בתורה, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: הלא אם תטיב שאת. ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד. ז). ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: "ואליך תשוקתו" (שם). ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: "ואתה תמשול בו" (שם). עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה עיין שם. הרחמן יצילנו מיצר הרע, ויעזרנו על דבר כבוד שמו אמן ואמן.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (מגילה טו:) ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: עתיד הקדוש ברוך הוא להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנאמר: "ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי [וגו']" (ישעיה כח. ה). מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה - לעושין צביונו ולמצפין תפארתו. יכול לכל - תלמוד לומר לשאר עמו - למי שמשים עצמו כשירים. ולרוח משפט - זה הדן את יצרו, וליושב על המשפט - זה הדן דין אמת לאמתו. ולגבורה - זה המתגבר על יצרו. משיבי מלחמה - שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה. שערה - [אלו תלמידי חכמים] שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וראה עוד בגמרא (חגיגה יד.) גבור - זה בעל שמועות, ואיש מלחמה - זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. וראה עוד בגמרא (סנהדרין מב.) "כי בתחבלות תעשה לך מלחמה" (משלי כד. ו). אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: במי אתה מוצא מלחמתה של תורה - במי שיש בידו חבילות של משנה, קרי רב יוסף אנפשיה: "ורב - תבואות בכח שור" (משלי יד. ד). וראה עוד בגמרא (סנהדרין צג:) גבור - שיודע להשיב, איש מלחמה - שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, ונבון דבר - שמבין דבר מתוך דבר איש תואר - שמראה פנים בהלכה. וה' עמו - שהלכה כמותו בכל מקום. וראה עוד בספרי דברים (פיסקא שכא) וכן הוא אומר: "הכל גבורים עושי מלחמה" (מלכים ב' כד. טז). וכי מה גבורה עושים בני אדם ההולכים בגולה ומה מלחמה עושים בני אדם זקוקים בזיקים והנתונים בשלשלאות אלא גבורים אלו גבורי תורה כענין שנאמר: "ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו" (תהלים קג. כ). עושי מלחמה, שהיו נושאים ונותנים במלחמתה של תורה שנאמר במדבר כא יד על כן יאמר בספר מלחמות

ה' ואומר: "והחרש והמסגר אלף חרש" (מלכים ב' כד. טז). אחד מדבר והכל שותקים. והמסגר, הכל יושבים לפניו ולמדים הימנו אחד פותח ואחד סוגר לקיים מה שנאמר: "ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח" (ישעיה כב. כב). עיין שם. ובא לרמוז שקודם שאדם עוסק בתורה וחושב להלחם במלחמתה של תורה עם תלמידי חכמים, צריך להבין ולהתבונן בלימוד שמונח לפניו טוב לראות שאכן דבריו נכונים, ורק אחר שהבין הדברים כהלכתה יקשה עליהם כדרכה של תורה, וכמובן הכל בדרך כבוד וענוה, ואולי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, להעמיס זה בדברי חז"ל בגמרא (בבא בתרא עח:) א"ר יוחנן, מאי דכתיב: "על כן יאמרו המושלים וגו'" (במדבר כא. כז).? המושלים - אלו המושלים ביצרם. בואו חשבון - בואו ונחשב חשבונו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה. תבנה ותכונן - אם אתה עושה כן, תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא, עיר סיחון - אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה, מה כתיב אחריוו כי אש יצאה מחשבון וגו' - תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין, ולהבה מקרית סיחון - מקרית צדיקים שנקראו שיחין, אכלה ער מואב - זה המהלך אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה, בעלי במות ארנון - אלו גסי הרוח, דאמר מר: כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בגיהנם, ונירם - אמר רשע: אין רם, אבד חשבון - אבד חשבונו של עולם, עד דיבון - אמר הקב"ה: המתן עד שיבא דין. עיין שם. והיינו שגם שהוא מקשה על אותו חכם יכוין לשם שמים ולא לשם יוהרא או קינטור וכיוצא, שבסוף יהיה לו הפסד מצוה במקום מצוה. וכאמור.

אל תיגע להעשיר מבינתך חדל. (כג. ג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, כי יש אנשים שבוטחים בעמם שהם חכמים גדולים, והם יכולים לדאוג שיהיה להם פרנסה יותר גדולה, אולם זו טעות גדולה לסמוך על דעתם ובינתם, ועליהם רק להתפלל להשם יתברך שהעושר שלו, וכדאיתא בגמרא (נדה ע:) מה יעשה אדם ויתעשר? אמר להן: ירבה בסחורה, וישא ויתן באמונה. אמרו לו: הרבה עשו כן ולא הועילו! אלא: יבקש רחמים ממי שהעושר שלו. שנאמר: "לי הכסף ולי הזהב" (חגי ב. ח). עיין שם.

אל תיגע להעשיר מבינתך חדל. התעיף עיניך בו ואיננו. (כג. ג-ד)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים, בהקדים מה שידוע דתיבת בינה רומזת לתורה ראה בגמרא (ערובין נד:) עיין שם. עוד נקדים מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ד משנה יא) רבי יונתן אומר, כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני. וזהו רמז סמיכות הכתובים "אל תיגע

להעשיר", דהיינו לחשוב איך יותר להתעשר, זה כאשר "מבינתך חדל", שתמעט בלימוד התורה ח"ו. כי במקרה כזה יתקיים בך "התעיף עיניך בו ואיננו" שלא ישאר לך כלום רחמנא ליצלן.

באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך. (כג. ט)

אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל בגמרא (יבמות סה:) ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. והרי הוא כמבואר.

הביאה למוסר לבך ואזנך לאמרי דעת. (כג. יב)

הביאה למוסר לבך ראשי תיבות גמטריא מכה. רמז להא דאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבא, ואיתימא רב חסדא, אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנאמר: "נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'" (איכה ג. מא). פשפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה. שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" (תהלים צד. יב). עיין שם. ועוד יש לרמוז לאמרי דעת סופי תיבות גמטריא שפל. וכן גמטריא קדוש. ובא לרמוז שעל ידי שמתנהג בענוה ושומע דברי חכמים ומקיימם, נקרא קדוש. וראה בגמרא (יבמות כא.) על פסוק ושמרתם את משמרתי- עשו משמרת למשמרתי. ועוד איתא (שם כ.) אמר אביי, כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש עיין שם. ועוד איתא בגמרא (בבא בתרא עה:) אמר רבי אלעזר, עתידין צדיקים שאומרים לפניהן קדוש כדרך שאומרים לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו. ועוד וגם שעל ידי הענוה זוכה לתורה, ראה בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. וכאמור.

אי נמי הביאה למוסר לבך ראשי תיבות גמטריא **הלל**. רמז שיהיה עניו כהלל וכך יקבל המוסר, ויזכה בזכות הענוה לכתרה של תורה (תענית ז.).

אי נמי הביאה למוסר לבך ראשי תיבות גמטריא **הלל**. בא לרמוז מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ב משנה ה) ולא הקפדן מלמד, ושיתנהג במידת הענוה של הלל יוכל לקרב את תלמידיו לתורה. וראה בגמרא (שבת לא.) **מעשה** בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: כמה תורות יש לכם? אמר לו: שתים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמר

לו: שבכתב - אני מאמינך, ושבעל פה - איני מאמינך. גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בנזיפה. בא לפני הלל - גיירני, יומא קמא אמר ליה: א"ב ג"ד, למחר אפיך ליה. אמר ליה: והא אתמול לא אמרת לי הכי? אמר לו: לאו עלי דידי קא סמכת? דעל פה נמי סמוך עלי! שוב **מעשה** בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: דעלך סני לחברך לא תעביד - זו היא כל התורה כולה, ואידך - פירושה הוא, זיל גמור. שוב **מעשה** בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש, ושמע קול סופר שהיה אומר: "ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד" (שמות כח. ד). אמר: הללו למי? אמרו לו: לכהן גדול, אמר אותו נכרי בעצמו, אלך ואתגייר, בשביל שישימוני כהן גדול. בא לפני שמאי, אמר ליה: גיירני על מנת שתשימני כהן גדול. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל - גייריה. אמר לו: כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות? לך למוד טכסיסי מלכות. הלך וקרא, כיון שהגיע "והזר הקרב יומת" (במדבר א. נא). אמר ליה: מקרא זה על מי נאמר? אמר לו: אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר קל וחומר בעצמו: ומה ישראל שנקראו בנים למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם "בני בכרי ישראל" (שמות ד. כב). כתיב עליהם והזר הקרב יומת, גר הקל שבא במקלו ובתרמילו - על אחת כמה וכמה! בא לפני שמאי, אמר לו: כלום ראוי אני להיות כהן גדול? והלא כתיב בתורה והזר הקרב יומת! בא לפני הלל, אמר לו: ענוותן הלל, ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה. לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד, אמרו: קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה. עד כאן.

אל תמנע מנער מוסר כי תכנו בשבט לא ימות. (כג. יג)

ראיתי להרב **חיים חזקיה חורי** ז"ל בספרו חזקת אבות (על פרקי אבות, עמוד תא), שכתב, האם במשוגעים עסקינן, שיגיע להרבית לבן הכאות חזקות אשר עלולות לגרום לו מות? ונראה לומר בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות יח.) רשעים בחייהם קרויים מתים. ובא לרמוז שעל ידי שמחנך את בנו בדרך התורה והיראה על ידי דברי המוסר לא ימות, היינו לא יהיה רשע שהוא קרוי מת. והבן.

בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. (כג. טו)

ראיתי למורנו הרב **חיים הכהן** ז"ל בספרו ארחות חיים בפירוש אורח צדיקים בפירושו השני שפירש על פי מה שכתבו חז"ל שתלמיד חכם המחדש חידושים בתורה מעטרים לאביו בעולם הבא, וזהו בני אם חכם לבך ואתה שמח כמו שאומר הכתוב פיקודי ה'

ישרים משמחי לב ישמח לבי גם אני בעולם הבא. עיין שם. ויש לרמוז אם חכם לבך ראשי תיבות **אם מחדש חידושים כמה כתרים מעטרין לאביו בשמים**. לרמוז להאמור. ומקור הדברים, ראה להגאון רבי **יעקב חיים סופר** ז"ל בספרו כף החיים (סימן רצ אות י) שכתב, כשהאדם מחדש דברי תורה בעולם הזה ביום השבת מעטרין לאביו כמה עטרות בעולם הבא. ועוד כתב שם ומי שאינו יודע לחדש דברי תורה ילמוד דברים חדשים שעדיין לא למד. עיין שם.

ותעלוזנה כליותי בדבר שפתיך מישרים. (**כג. טז**)

ותעלוזנה **כ**ליות**י בד**בר ראשי תיבות וסופי תיבות גמטריא באברהם עם הכולל. ובא לרמוז מה דאיתא במדרש (בראשית רבה סא. א) כי ידעתיו למען אשר יצוה, ובתורתו יהגה אמר רבי שמעון אב לא למדו ורב לא היה לו, ומהיכן למד את התורה, אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה, הדא הוא דכתיב: "אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי" (תהלים טז. ז). עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת ויגש (סימן יא) ומהיכן למד אברהם את התורה? רשב"י אומר נעשו שתי כליותיו כשני כדים של מים והיו נובעין תורה. שנאמר: "אף לילות יסרוני כליותי" (תהלים טז. ז). עיין שם. ואולי אפשר להמתיק הענין במה שאמר "יסרוני כליותי", רמז שזה לשיטת רבי שמעון בר יוחאי עצמו, בגמרא (ברכות ה.) שהתורה נקנית ביסורין. ויש לפרש עוד "בדבר שפתיך" רמז שעל ידי שלומד בקול רם יזכור את תלמודו. (ערובין נד:) עיין שם. וכן התורה נקנית בעריכת שפתים. (אבות פרק ו משנה ה). "מישרים" רמז שאחד מהמ"ח דברים שהתורה נקנית בהם, הוא: באוהב את המישרים. (אבות פרק ו משנה ו).

אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום. (**כג. יז**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ד משנה כא) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מהעולם. עוד נקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (בבא בתרא כא.) קנאת סופרים תרבה חכמה. וזהו רמז הכתוב: אל יקנא לבך בחטאים, כי הקנאה מוציאה את האדם מן העולם אלא תקיים כי אם ביראת ה' כל היום, שביראת שמים ולימוד תורה יש לו לקנא, ובזה מוסיף לעצמו חכמה וכאמור.

תיבת ביראת גמטריא **בתורה**. ועוד יש לרמוז **כי אם ביראת ה'** ראשי תיבות יכאב. ובא לרמוז שהתורה נקנית על ידי יסורין. וכדאיתא בגמרא (ברכות ה.) תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר, שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על

ידי יסורין, אלו הן: תורה, וארץ ישראל, והעולם הבא. תורה מנין? שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" (תהלים צד. יב). עיין שם.

אי נמי תיבת ביראת גמטריא **בתורה**. ועוד יש לרמוז **כי אם** ביראת **ה'** סופי תיבות מיתה. ובא לרמוז מה דאיתא בגמרא (ברכות סג:) דאמר ריש לקיש. מנין שאין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" (במדבר יט. יד). עיין שם.

כי אם ביראת **ה'** סופי תיבות מיתה. רמז שיזכור את יום המיתה ויהיה לו יראת שמים, וינצח את יצרו. וכדאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה... ואם לאו יזכור לו יום המיתה. וכדאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה... ואם לאו יזכור לו יום המיתה. וכן אמרו חז"ל בגמרא (שבת קנג.) ושוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. ואף שלמה אמר: בחכמתו, "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר" (קהלת ט. ח). אמר רבן יוחנן בן זכאי, משל, למלך שזימן את עבדיו לסעודה, ולא קבע להם זמן. פיקחין שבהן, קישטו את עצמן, וישבו על פתח בית המלך. אמרו: כלום, חסר לבית המלך. טיפשין שבהן, הלכו למלאכתן, אמרו: כלום, יש סעודה בלא טורח. בפתאום, ביקש המלך את עבדיו, פיקחין שבהן, נכנסו לפניו, כשהן מקושטין. והטיפשים, נכנסו לפניו, כשהן מלוכלכין. שמח המלך, לקראת פיקחים, וכעס, לקראת טיפשים. אמר: הללו שקישטו את עצמן, לסעודה ישבו ויאכלו וישתו. הללו שלא קישטו עצמן לסעודה, יעמדו ויראו. חתנו של רבי מאיר משום רבי מאיר אמר, אף הן נראין כמשמשין, אלא, אלו ואלו יושבין, הללו אוכלין, והללו רעבין. הללו שותין, והללו צמאים. שנאמר: "כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו הנה עבדי ירנו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לה" (ישעיה סה. יד). עיין שם. ובפשט הכתוב: יש לרמוז במה שאמר כל היום. היום רומז ליום המיתה שעל ידי שזוכר יום המיתה יזכה ליראת שמים וכאמור.

כי אם ביראת **ה'** **כל** סופי תיבות תהלים. רמז שהקורא תהלים מוסיף לעצמו יראת שמים. אי נמי לרמוז מה שכתבו בעלי המוסר ז"ל, שבעלי תשובה צריכים לקרא הרבה תהלים.

שמע אתה בני וחכם. (כג. יט)

תיבת "שמע" גמטריא קדוש וכן גמטריא שוקד וכן גמטריא שפל. רמז שעל ידי הקדושה השקידה והשפלות יזכה להיות בס"ד חכם בתורה.

אמת קנה ואל תמכור חכמה ומוסר ובינה. (כג. כג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ו) שאחד מהדברים שהתורה נקנית בהם היא במעמידו על האמת. ובא לרמוז שיהיה מודה על האמת, אם הוא טעה בדבר הלכה, ולא ינסה לתרץ את דבריו בטענות שוא ומדוחים, דברים דחוקים וכיוצא, וכשהוא לא מוכר את האמת הוא יזכה על ידי זה לחכמה, וכדי להגיע למידת מודה על האמת, צריך "מוסר" ללמוד הרבה מוסר, וכך יגיע ל"בינה", להבין הדברים לאשורם. וכאמור. ויש להזכיר כאן מה שראיתי כתוב בחוברת "אור המאיר" מוסף אור תורה ניסן תשנ"ה, (שיצא לכבודו של מורנו ורבנו, ועטרת ראשנו, מרן ראש הישיבה, הגאון המופלא, וכבוד ה' מלא, הרב **מאיר מאזוז** שליט"א, לרגל יום הולדתו החמשים י"ג בניסן תשנ"ה עד מאה ועשרים מתוך בריאות איתנה ונהורא מעליא וכל טוב אמן). **במבוא** (עמוד ז) בזה הלשון: רבינו שליט"א, מחנך אותנו להודות על האמת ולא להתבייש. ואדרבא מודים דרבנן היינו שבחייהו. ואומר: אם יראה לי הקטן שבקטנים שטעיתי ואראה שהצדק אתו אשמח לחזור בי. וברוך אומר ועושה, כאשר אנו תלמידיו השותים בצמא את דבריו, לעיתים - והם באמת רחוקות מאד נער יספרם - נראה לעניות דעתי הפשט הוא אחר, ואומרים לו ורואה שהפירוש שאמרנו הוא נכון, חוזר בו בענוותנותו, למרות שהיה יכול לדחוק ולתרץ וליישב דבריו. הוא היה אומר: "כבוד", ראשי תיבות **ב**טל ומבוטל **כ**עפרא **ד**ארעא. וכו'. ופעם אחת בא אברך אחד שמכירו ובקש ממנו שימליץ עליו למרן הגאון הראשון לציון רבינו **עובדיה יוסף** שליט"א שיתן לו הסכמה על ספרו, כשקיבל ההסכמה בא בטענות, שבגללו שלא כתב בהמלצתו תארים גדולים זכה בהסכמת הראש"ל רק לתואר הרב הגאון ולא הגאון. ענה לו רבינו: ממה נפשך אם אתה גאון לא חסרת דבר, ואם אינך גאון גם אם יכתבו עליך אלף פעמים גאון זה לא יעזור לך... עד כאן. "ישמע חכם ויוסף לקח"!.

וראה לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל בספר חסידים (סימן קמב) שכתב, וזה לשונו: אם אתה מתווכח עם חכם, אל יהי לך לצער אם נצחך, כי ממנו תלמוד ותוסיף חכמה, אם תנצח אותו מה תרויח, אבל אם נצחך בזה הרווחת, אשר ידעת עתה מה שלא ידעת קודם לכן. עד כאן לשונו. ומקורו טהור (מסכת דרך ארץ פרק ז הלכה יד) ושם איתא: אהוב את

המוכיחך, כדי שתוסיף על חכמתך. ושנא את המכבדך, כדי שלא תתמעט מחכמתך. עד כאן.

גיל יגיל אבי צדיק. (כג. כד)

דקדק הרב **בנימין מקיקץ דידי** ז"ל בספרו משאת בנימין על כפל הלשון? עיין שם. ויש לומר יגיל בעולם הזה כשכל רואי בנו ידעו כי הוא זרע ברך ה', וישבחו את אביו על שלמדו תורה, וכדאיתא בגמרא (יומא פו.) על פסוק: "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים ו. ה). שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה. אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה! פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו! עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט. יג). עיין שם. וכן יגיל בעבור זה בעולם הבא כי ברא מזכה אבא. (סנהדרין קד.).

תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה. כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה. (כג. כו-כז)

תנה בני לבך לי סופי תיבות גמטריא מה שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה", אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא בגמרא (סוטה ד:) אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן, כל אדם שיש בו גסות הרוח לבסוף נכשל באשת איש. שנאמר: "ואשת איש נפש יקרה תצוד" (משלי ו. כו). עיין שם. ובא לרמוז שעל ידי הענוה ינצל מן העברה וכמו שאמרו חז"ל (הובא בספרי הדרוש) דהעניו אין יצר הרע שולט בו. ועוד יש לרמוז **בני לבך לי ועיניך** ראשי תיבות גמטריא חיים. רמז שהעניו מאריך ימים. וראה בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם. וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טו) אהוב את הענוה, כדי שיתמלאו ימיך.

פרק כד

בחכמה יבנה בית. (כד. ג)

ראיתי להרב **אליהו לאלו עטיה** ז"ל בספרו מנחת אליהו שכתב, לפרש עפמ"ש ז"ל {ראה בזוהר הקדוש (פרשת תרומה קסא. קסא:) עיין שם}. דהתורה היא כלי אומנותו של הקב"ה שהיה מסתכל בה ובורא את העולם. וזהו שאמר בחכמה שהיא התורה יבנה בית שהוא העולם. עכ"ד. ויש לרמוז עוד שצריך שאדם יבנה את ביתו הנקראת אשה, על פי דרכי התורה, **אי נמי** בא לרמוז שידור ליד רבנים לומדי תורה. ובזכות זה גם זוכה לעושר,

וכדאיתא בזוהר הקדוש (פרשת בא לח:) רב חסדא הוה דיוריה בקדמיתא ביני קפוטקאי והוה דחיקא ליה שעתא ומרעין רדפין אבתרוי, נטל ושוי מדוריה בין מארי תריסין דצורי וסליק וזכה לכמה טבין לכמה עותרא לכמה אורייתא ואמר כל האי זכינא על דעאלית בין אינון דקודשא בריך הוא אשגח לאוטבא להו.

בחכמה יבנה בית סופי תיבות גמטריא שפל. כי על ידי שמשפיל עצמו ובולם עצמו בשעת מריבה, מקיים את העולם וכדאיתא בגמרא (חולין פט.) על פסוק: "תולה ארץ על בלימה" (איוב כו. ז). שהעולם מתקיים על מי שבולם פיו בשעת מריבה. וכן בחכמה יבנה בית סופי תיבות גמטריא שוקד.

בחכמה יבנה בית סופי תיבות גמטריא שפל. והנה ידוע דתיבת בית הוא כינוי לאשה, ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (יבמות סג.): "נחית דרגא ונסיב איתתא". (לא תיקח אשה חשובה ממך שלא תתקבל עליה. רש"י). עיין שם. וראיתי למעלת ידידנו הגאון רבי **משה סאקס** שליט"א בספרו "מתנת משה" (דף רסה.) שכתב משם האדמו"ר מספינקא, הגאון רבי **שמואל צבי הורוויץ** שליט"א, הטעם שאמרו חז"ל שהחתן ירד מדרגה? דהפשט הוא דכל אדם מחזיק עצמו קצת יותר ממה שהוא באמת, ממילא קשה להשיג זיווגו, ואם הוא ינחות דרגא, זה באמת מדרגתו ומשיג זיווגו. והוא עצמו תרץ, דכל חתן צריך לירד קצת ממעלתו הגדולה אף שהוא דבוק בהשם יתברך, וזה רצון השם יתברך לכבד אשתו ולנהוג כדרך בני אדם, והיינו נחות, ולנהוג בנחת. והנה החתן צריך ליזהר לנחות אבל לא הרבה כי הרי הוא הבעל הבית והוא כמו מלך אבל הכלה הוי כמו תיבת כולה, דהיינו שצריכה להיות כולה לבעלה, ואיזה אשה כשרה העושה רצון בעלה (תנא דבי אליהו פרק ט) עד כאן לשונו.

גבר חכם בעז (כד. ה).

גבר חכם בעז סופי תיבות רמז. להא דאיתא במדרש משלי (כב. טו) דאמר מתלא לחכימא ברמיזא. ועוד יש לרמוז גבר חכם בעז סופי תיבות זמר. רמז שעל ידי שלומד בנגינה יזכור את תלמודו, וזהו "בעוז", בתורה הנקראת עוז. וכדאיתא במדרש (שיר השירים רבה ב. ג) ואין עוז אלא תורה שנאמר: "ה' עוז לעמו יתן" (תהלים כט. יא). עיין שם. וראה בגמרא (מגילה לב) ואמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן, כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר: "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים" (יחזקאל כ. כה). עיין שם. וראה עוד שם (במגילה לב) מה שכתבו בעלי התוספות ז"ל, על דברי הגמרא הנזכרים,"כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה", וזה לשונם: והשונה בלא זמרה. שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונין אותן על פה ועל ידי כך היו נזכרים יותר עד כאן

לשונם. וכן שמעתי מאבינו מורנו הרב מאיר הכהן שליט"א, ששמע מרבו המובהק זקני הגאון מרביץ תורה בישראל לעדרים הרב דוד דידו הכהן זצוק"ל וזיע"א, שהיה מורה לתלמידיו לחזור על לימודם בקול נעימה כדי שיעזור להם לזכור לימודם עד כאן. ואפשר לפרש עוד "גבר חכם בעז", עז לשון עזות, רמז שהחכם צריך שיהיה לו עזות דקדושה, ובא לרמוז שצריך להרים ראש בעשיית מצוות. על דרך הכתוב: "ויגבה לבו בדרכי ה'". (דברי הימים ב' יז. ו). וכמו שכתב הרמ"א ז"ל בשולחן ערוך אורח חיים (סימן א סעיף א) ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השם יתברך. ומטעם זה אמרו חז"ל בגמרא בגמרא (סוטה ה.) א"ר חייא בר אשי, אמר רב, תלמיד חכם, צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית. (אחד משמונה בשמינית - משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהיה בו מעט גאוה שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם. רש"י). עיין שם. וראה עוד להרה"ג רבי כמייס מאזוז ז"ל בספרו כמוס עמדי בחידושיו למשלי (דף כ"ז ע"ג) על פסוק זה, שפירש, וזה לשונו: אפשר לפרש על פי מה שכתבו רז"ל, ולא הבישן למד (אבות פרק ב משנה ה). ועיין גם כן למרן ז"ל בשולחן ערוך יורה דעה הלכות תלמוד תורה מה שכתב בזה, וזה שאמר "גבר חכם" רצונו לומר אימתי האדם גבר בחכמה ויזכה להיות חכם גדול כמעין המתגבר הוא על ידי בעוז שיהיה עז כנמר ולא יתבייש בלימודו משום אדם דרך משל שהוא לא הבין איזה דבר ואיזה ענין ועושה עצמו כאילו הבין מצד שמתבייש מרבו ומחבריו שמלעיגים עליו ומשחקים עליו במה שהם הבינו והוא לא הבין אלא יאמר לרבו רבי דעתי קצרה היא וללמוד אני צריך, ועל ידי זה יזכה להיות חכם גדול בתורה יותר מחבריו. וכמו שאני ראיתי בעיני בחוש הראות כשהיינו לומדים אצל מורי ורבי ועטרת ראשי רבי דידו הכהן זצוק"ל, בתלמיד אחד שהיתה דעתו קצרה ביותר משאר התלמידים וקשה ההבנה ולא היה מתבייש מזה ותמיד היה אומר לרבי בזה הלשון: רבי! דעתי קצרה היא! וללמוד אני צריך! ולבסוף נעשה חכם גדול. וכעת הוא דיין ומורה צדק בעיר אחת וממנו ילמדו ויעשו כל התלמידים שבזמננו כדי שיהיו כמוהו ואל יהיה להם בושה כלל הן בענין הלימוד הן בענין עבודת ה' כמו שהאריכו בזה כל ספרי בעלי המוסר ז"ל. עכ"ל. ודברי פי חכם חן ושפתיים ישקן!

אי נמי יש לפרש "גבר חכם בעוז", בהקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). ובא לרמוז כיצד אדם מגיע לחכמה זה בזכות לימוד התורה, וכמו שאמר דוד הע"ה, "תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי" (תהלים יט. ח).

כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ותשועה ברוב יועץ. (כד. ו)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, שהוא כנגד היצר הרע, והנה ידוע מה שכתבו בעלי המוסר ז"ל, שצריך אדם לעשות מידי יום ביומו חשבון נפש, כיצד התנהג במה נכשל חלילה, ויעלה הדברים על הכתב, וכל יום יתקן עצמו. ויש לרמוז **כי בת**חבולות **ת**עשה ראשי תיבות כתב. רמז שיכתוב כל מעשיו שעשה, ויראה מה יש לו לתקן את עצמו. ועוד יש לרמוז **כי** בתחבולו**ת** סופי תיבות גמטריא שפל. רמז שיהיה עניו, וכך יכניע את יצרו הרע וכמו שהובא (בספרי הדרוש) שהעניו אין יצר הרע שולט בו. ועוד יש לרמוז **כי** בתחבולו**ת** סופי תיבות גמטריא שוקד, רמז שעל ידי השקידה בתורה יוכל לנצח את יצרו. כמו שעיני צדיק תחזינה בגמרא (סוכה נב.) על פסוק: "רק רע כל היום" (בראשית ו. ה). אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו" (תהלים לז. לב). ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו שנאמר: "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" (שם לז. לג). תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נימוח דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). וכתיב: "אבנים שחקו מים" (איוב יד. יט). אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב: "הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע" (ירמיה כג. כט). עיין שם. וראה עוד בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: "הלא אם תטיב שאת" (בראשית ד. ז). ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: "לפתח חטאת רובץ" (שם). ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: ואליך תשוקתו. ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: ואתה תמשול בו עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה עיין שם. **איתא** בגמרא (סנהדרין מב.) "כי בתחבלות תעשה לך מלחמה". אמר רבי אחא בר חנינא אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: במי אתה מוצא מלחמתה של תורה - במי שיש בידו חבילות של משנה, קרי רב יוסף אנפשיה: "ורב - תבואות בכח שור" (משלי יד. ד) עיין שם. ואפשר לפרש לפי זה מה שהמשיך הכתוב: "ותשועה ברוב יועץ", היינו שיבקש מתלמיד חכם שייעץ לו האם מה שהוא כתב במלחמתה של תורה האם הוא נכון וראוי, הן מצד אם הדברים נכונים וראויים לכתיבה, הן מצד הסגנון, וכך יזכה לישועה, ואולי יש להעמיס זה בדברי חז"ל בגמרא (תענית ז.) אמר רבה בר בר חנה, למה נמשלו דברי תורה כאש שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' לומר לך מה אש אינו דולק יחידי אף דברי

תורה אין מתקיימין ביחידי. וכן אמרו בגמרא (שם כג.) אמר רבא, היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא. עיין שם. והיינו כשלומד עם תלמיד חכם אחר, הוא יבדוק האם הדברים נכונים וכנ"ל. וכן הייתי נוהג תמיד להרצות חידושים שהייתי מסתפק בהם למעלת מורי ורבי ועטרת ראשי הגאון החסיד שבכהונה רבי **נסים הכהן** זצ"ל, והיה מקשיב לי בסבלנות רבתי ומעודד אותי הרבה בכתיבת החידושים. ויבדלו לחיים טובים ארוכים ומתוקנים מעלת מורי ורבי הגאון הגדול הרב **רחמים מאזוז** נר"ו, ורב אחאי הגאון הגדול הרב **אהרן הכהן** נר"ו, ומעלת ידידנו הגאון הגדול הרב **דוד קקון** נר"ו ועוד. זכרה להם אלוקי לטובה. וראה עוד בענין הדרכה לכתיבת חידושי תורה בספרי הקטן שו"ת וישב יוסף ח"א (סימן א) ושם ח"ב (סימן א) מה שהארכתי בס"ד מפי ספרים וסופרים. עיין שם ותרוה נחת.

התרפית ביום צרה צר כוחכה. (כד. י)

איתא בגמרא (ברכות סג.) אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה. שנאמר: "התרפית ביום צרה צר כחכה" (משלי כד. י). אמר רב אמי בר מתנה אמר שמואל, ואפילו מצוה אחת. שנאמר: "התרפית" (שם). מכל מקום. וראיתי למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חירארי** שליט"א בספרו ישמח לבי שכתב, וקצת יש לשאול, היכן מצאנו רמוזים תורה או מצוה, ועיין לקמן (פסוק טז) **שהצל"ח** הקשה קושיא כזו עיין שם. ובדרך רמז אפשר לומר, "התרפית" גמטריא **התורה- תלמוד** עם הכולל. ותיבת ביום ראשי תיבות **ואפילו מרפה במצוה יחידה** לרמוז להאמור.

איתא בגמרא (ברכות סג.) אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה. שנאמר: "התרפית ביום צרה צר כחכה" (משלי כד. י). עיין שם. ואפשר לפרש עוד "התרפית" דהיינו שאדם מרפה עצמו מדברי תורה, עונשו הוא "ביום צרה", דהיינו שהצרה מגיע אליו. וכדאיתא במדרש תנחומא בשלח (סימן כה) אחרים אומרים: אין רפידים אלא שרפו ידיהם מן התורה. ולפיכך עמלק בא עליהם, וכן את מוצא שאין השונא בא אלא על ידי רפיון ידים מן התורה. שנאמר: "ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את תורת ה' וכל ישראל עמו" (דברי הימים ב' יב. א). ומה ענשו? עלה שישק מלך מצרים על ירושלים, "ויקח את אוצרות בית ה', ואת אוצרות בית המלך ואת הכל לקח ויקח את כל מגני הזהב אשר עשה שלמה" (מלכים א' יד. כו).

הצל לקוחים למות. (כד. יא)

הצל לקוחים למות ראשי תיבות גמטריא מכה. וכן ראשי תיבות גמטריא שם אדנו"ת. ובא לרמוז משהמכה שאדם מקבל מהשי"ת היא להצילו מן המות, וכמו שאמרו

חז"ל בגמרא (נדה לא.) דרש רב יוסף, מאי דכתיב: "אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני" (ישעיה יב. א). במה הכתוב מדבר, בשני בני אדם שיצאו לסחורה, ישב לו קוץ לאחד מהן התחיל מחרף ומגדף, לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו. התחיל מודה ומשבח. לכך נאמר: "ישוב אפך ותנחמני". עיין שם. נמצינו למדין מכאן שלפעמים ה' עושה רעה לאדם שהיא לטובתו. וראה עוד בגמרא (ברכות ס.) כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד. וראה עוד בגמרא (תענית כא.) במעשה של נחום איש גמזו עיין שם. וראה עוד בגמרא (פסחים קיח.) אמר רב חסדא, מאי דכתיב: "הודו לה' כי טוב" (תהלים קלו. א). הודו לה' - שיאבה (בטובתו. בטובה שהשפיע לו והכי משמע כי טוב כי לעולם חסדו. חובתו של אדם בטובתו, חסד הוא עושה לעולם בכי טוב כלומר בטוב שנותן לו, רש"י), עשיר בשורו, ואת עני בשיו, (מפסידו ממון ומכפר על גופו, רש"י). יתום בביצתו, אלמנה בתרנגולתה עיין שם. ועוד יש לרמוז **הצל לקוחים למות** ראשי תיבות הלל. והיינו שיהיה עניו כהלל ולא יהיה קפדן בתוך ביתו. ובא לרמוז שהעניו ניצול מן המיתה, וראה בגמרא (חגיגה ד:) **מעשה** שמלאך המות היה מצוי אצל רב ביבי בר אביי. ופעם אמר מלאך המות לשלוחו: לך והבא לי האשה ששמה מרים, שהיא מקלעת שער של הנשים. הלך והביא לו האשה ששמה מרים שהיא מגדלת התינוקות. אמר לו: הלא אמרתי לך להביא לי אשה את מרים שמקלעת שער הנשים. אמר לו: אם כן שטעיתי, אחזירנה ותחיה. אמר לו המלאך: הואיל והבאת אותה תהיה למנין... ושם אמרו ששנות מרים מגדלת התינוקות הנותרים שהיה לה עוד זמן לחיות נותנים לתלמיד חכם שמעביר על מידותיו דהיינו עניו עיין שם. וראה עוד בגמרא (סנהדרין יד.) אמר רבי אלעזר, לעולם הוי קבל וקיים. והיינו שיהיה עניו ויחיה כמו שכתב רש"י שם. וראה עוד במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה טו) אהוב את הענוה, כדי שיתמלאו ימיך. ויש לרמוז **הצל לקוחים למות** ראשי תיבות הלל. רמז מי שהוא עניו כהלל הזקן ניצול מן המיתה. וכנ"ל.

הצל לקוחים למות ראשי תיבות הלל. רמז שיש לו לאדם שניצול מן המיתה לקרא הלל - דהיינו נשמת כל חי, להודות להשי"ת שניצול מן המיתה, וראה להרב **פתחי תשובה** ז"ל יורה דעה (סימן ריז ס"ק טז) שכתב, וזה לשונו: וכתב בסולת בלולה מדברי הזוהר ושל"ה מי שנעשה לו נס טוב וראוי שבו ביום יתבודד בכל שנה להודות ולשמוח ולספר קצת מהנס והביאו במחזיק ברכה וכן אני ראיתי בשיטת ר"ה להרמב"ם בסופו ואיתא שם שהרמב"ם קיבל עליו להתבודד ביום הצרה בכל שנה וביום שלאחריו לשמוח ולשון זה הביאו בס' חרדים וכיוצא בזה נמצא שעשה הגאון בעל תוי"ט ועוד גדולים כאשר יצאו מצרה לרווחה. עכ"ל. וראה עוד להרב **משנה ברורה** ז"ל (סימן ריח ס"ק לב) כתבו

האחרונים מי שנעשה לו נס יש לו להפריש לצדקה כפי השגת ידו ויחלק ללומדי תורה ויאמר הריני נותן זה לצדקה ויהי רצון שיהא נחשב במקום תודה שהייתי חייב בזמן המקדש וראוי לומר פרשת תודה. וטוב וראוי לו לתקן איזה צרכי רבים בעיר ובכל שנה ביום הזה יתבודד להודות לה' יתברך ולשמוח ולספר חסדו. עכ"ל. וראה עוד לגאון עוזנו רבינו **יוסף חיים** ז"ל, בספרו בן איש חי (שנה שניה פרשת תולדות הלכה ג) שכתב, וזה לשונו: שבח זה דנשמת כל חי, הוא יקר ומעולה מאד, וצריך לאומרו בנעימה, והוא מסוגל על כל צרה שאדם עומד בה, שידור נדר לומר אחר הצלתו מהצרה שבח זה של נשמת כל חי ויועיל לו, וכמו שכתוב בשם רבי **יהודה החסיד**. עכ"ל. וראה עוד להגאון רבי **שלמה גאנצפריד** ז"ל בספרו קיצור שולחן ערוך (סימן סא סעיף ג) שכתב, וזה לשונו: מי שנעשה לו נס, יש לו להפריש לצדקה ממון כפי השגת ידו, ויחלק ללומדי תורה ויאמר: הריני נותן מעות אלו לצדקה, ויהי רצון שיהא נחשב כאלו הקרבתי תודה (ועיין סדר אמירת קרבן תודה בספר חיי אדם סוף חלק ראשון), וטוב וראוי לו לתקן איזה צרכי רבים בעיר, ובכל שנה ביום הזה יתבודד להודות לה' יתברך שמו ולספר את הנס. ובזכות שמספר את הנס הקב"ה יעשה לו עוד נסים ונפלאות, וכמו שכתב, רבינו **אליעזר פאפו** ז"ל בספרו פלא יועץ (ערך נפלאות) וזה לשונו:... הזוכר נפלאותיו יתברך בעבור זה ניצול מצרה. ואמרו בשוחר טוב (מזמור ע) לא גאל הקב"ה את ישראל ולא עשה עמהם נסים, אלא בשביל שהיו מזכירין נפלאותיו. אמר דוד, אם כן אני מזכיר ותצילני. עד כאן דברי רז"ל, הביאו בספר דבש לפי (מערכת נ אות ה) עיין שם.

אכל בני דבש כי טוב. (כד. יג)

דבש גמטריא אשה. והנה טוב הוא כינוי לתורה ובא לרמוז לאומרם ז"ל כל השרוי בלא אשה שרוי בלא תורה. ועוד יש לרמוז "דבש" גמטריא מוסר. והנה טוב הוא כינוי לתורה (ברכות ה.). ובא לרמוז לאומרם ז"ל ראה במדרש (ויקרא רבה ט. ג) דרך ארץ קדמה לתורה.

אכול בני דבש כי טוב ונופת מתוק על חכך. כן דעה חכמה לנפשך. (כד. יג-יד)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים: שעל ידי מיני מתיקה זוכים לתורה, וכדאיתא במדרש (רות רבה ה. טו) דבר אחר: וייטב לבו שאכל מיני מתיקה אחר המזון שהיא מרגלת לשון לתורה. עיין שם. ועוד נקדים דתיבת חכמה היא כינוי לתורה, כמו שכתב בספר ערכי הכינויים, והרי הוא כמבואר.

ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. (כד. כה)

איתא בגמרא (תמיד כח.) איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם? יאהב את התוכחות. שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם, טובה וברכה באין לעולם ורעה מסתלקת

מן העולם, שנאמר: "ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב" (משלי כד. כה). עיין שם. ואפשר לפרש בדרך דרש ורמז "ולמוכיחים ינעם", שיש למוכיח להוכיח לזולתו בנעימות, כדי שיתקבלו הדברים ממנו. וכמו ששמעתי פירוש משם רבינו משה אלשיך על הכתוב "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך" (משלי ט. ח). היינו שהמוכיח אל יאמר לו איזה לץ אתה... שעל ידי כך וישנאך. אלא יאמר לו חכם אתה ואין דרך זו מתאימה לך ועל ידי כך ויאהבך ישמע הדברים ויקבל על עצמו לשוב בתשובה. והדבר בדוק ומנוסה! והמשיך "ועליהם תבוא ברכת טוב", לרמוז שיהיו כולם מברכים אותם על כך שבזכותם טובה וברכה באים לעולם, וגם יברכו אותם שהראו להם את הדרך הנכונה והבן.

ויש לציין כאן **המעשה** ששמעתי מידידנו היקר **ציון הכהן** הי"ו, על סבו מוה"ר הגאון רבי **דוד הכהן יהונתן** ז"ל (מח"ס דברי דוד. ויד דוד). שהיה רבה של זרזיס בתוניסיה. פעם אחת בא מג'רבא לעירו אדם אחד ושמו כ. פ. לגור שם בשכירות. והוא היה איש גברתן ופורק עול ואף הערבים היו מפחדים ממנו. קרה פעם שלא היה בידו לשלם שכירות הבית. ורצה המשכיר להוציאו מהבית. כששמע על כך מוה"ר הנזכר, קרא אליו את אותו אדם ואמר לו: שמעתי שאתה מחפש דירה. והציע לו לגור אצלו בביתו בקומה התחתונה בחינם וכן היה. וכשירד הרב מביתו מהקומה העליונה להתפלל ראה את אותו אדם הולך בגילוי ראש. פנה אליו בנחת ואמר: נראה לי שנפל לכבודו הכובע! התבייש אותו אדם מהרב. וקנה שני כובעים. והתחיל ללכת בכיסוי ראש. כמה ימים אחר כך ירד הרב להתפלל מנחה. כשראהו, אמר לו בחביבות: אם טרם התפללת מנחה יש עכשיו מנין בא ותשלים מנין. והוא נענה להזמנה והלך יחד עם הרב להתפלל מנחה. ויתמהו איש אל אחיו כיצד הגיע אותו אדם לבית הכנסת. וב"ה לאט לאט נתקרב לתורה ולמצוות. ונהפך לאיש כשר וירא שמים. (חן יוסף ח"א). וכן ראיתי **מסופר** על מוה"ר הראב"ד מקודש הגאון רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל, שאם היה בא להוכיח אדם שאינו נוהג כשורה להחזירו בתשובה היה מקבלו בסבר פנים יפות ולא בפנים נזעמים. ומוכיחו בלשון רכה ובפנים צהובות ובדרך זה היו דבריו מתקבלים הרבה ונכנסים ללב שומעיהם. ופעם אחת שמע על איש אחד שלא נהג כשורה שהיה משחק בקלפים, (וידוע החרמות שעשה הגאון הראב"ד מקודש רבי **שאול הכהן** זצ"ל על דבר זה שגורם להרבה קיללקולים בזה). ופנה להרה"ג רבי **נסים הכהן** זצ"ל (נכדו של מוה"ר הגאון הראב"ד מקודש רבי **משה כלפון הכהן** זצ"ל), שיפנה לאותו אדם שיבא מאליו כיון שיש לו חברות אליו, וכשפנה אליו הרב ז"ל, מתחילה הוקשה בעיני אותו אדם ללכת מעצמו מצד הבושה וכשביאר לו

שטבעו של מוה"ר לקבל כל אדם בסבר פנים יפות הסכים ללכת מעצמו ואחר כך היה משבח את מוה"ר הגאון רבי **רחמים חי חויתה הכהן** ז"ל ואת מידותיו ודבריו הנעימים. (שמעתי ממעלת מורי ורבי ועטרת ראשי הגאון רבי **נסים הכהן** זצ"ל. ושוב מצאתי שנדפס סיפור זה בשמו בספר מידות הרחמים שבחי מוהרח"ך ז"ל עמוד פג עיין שם). ושוב ראיתי כעת סמוך להדפסה להרב **מצודות דוד** ז"ל, שכתב, וזה לשונו: ולמוכיחים - אבל להמוכיחים את הרשע יונעם הדבר לומר לו בתוכחותיהם הלא באמת צדיק אתה רק בדברים אחדים תשגה לזאת הסר ממך גם את אלו. ועליהם - על המוכיחים ההם תבא ברכת טוב כי הטיבו לעשות כי אם יאמרו לו בפה מלא רשע אתה יעיז פניו לומר שהדין עמו אבל בדברים כאלה ימשך לבבו אליו לשמוע בקולו. עכ"ל. שש אנכי שנתכוונתי בעיקר הפירוש לדעת גדול.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "ולמוכיחים ינעם", הכוונה שלמוכיח יהיה נעים, שהוא לא יענש כשאינו מוכיח, וכדאיתא בגמרא (שבת נד:) רבי יונתן. כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו ולא מיחה - נתפס על אנשי ביתו, באנשי עירו - נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו - נתפס על כל העולם כולו. עיין שם. וראה עוד בגמרא (סוכה כט. כט:) בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים נמסרין למלכות: וכו' ועל שהיה ספק בידם למחות ולא מיחו. וראה בגמרא (סנהדרין כ.) אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה נענש אבנר - מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה. ע"ש. וראה עוד בגמרא (עבודה זרה יח.)... ועל אשתו להריגה, דלא מיחה ביה. מכאן אמרו: כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה - נענש עליו. וכתב **הרמב"ם** ז"ל, (פרק ו מהלכות דעות הלכה ז) וזה לשונו: הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך, המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא, אם קיבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם שניה ושלישית, וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכהו החוטא ויאמר לו איני שומע, וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם עכ"ל.

ירא את ה' בני ומלך. (כד. כא)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. ועוד נקדים מה דאיתא בגמרא (גיטין סב.) רבנן איקרי מלכים עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "ירא את ה'

בני", שתהיה לך יראת שמים, וזה יעזור לך להיות "ומלך" שתהיה תלמיד חכם הנקרא מלך. וכאמור.

אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו אשיב לאיש כפעלו. (כד. כט)

ראיתי בספר משה ידבר למרן הראב"ד מקודש הרב **משה כלפון הכהן** ז"ל (עמוד שפב אות ב) שהביא משם זקנו הגאון רבינו **משה הכהן** ז"ל, שהקשה, שהרי דוד הע"ה אמר: ואתה ה' חנני והקמני ואשלמה להם. (תהלים מא. יא). והניח בוצריך ישוב. ונראה לתרץ **א.** לפי פירוש רבינו יונה ז"ל, וזה לשונו: אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו וגו'. גם אם עבר חבירך על המוסר ופרסם על חטאיך אל תעשה לו כן, וכאשר אמרו ז"ל (עבודה זרה נה.) בשביל שוטה אחד שעשה שלא כהוגן לא נאבד אמונתינו. עד כאן. ולפי זה ניחא שכאן הכתוב התכוין שלא יגלה חטאיהם. ובאמת דוד הע"ה לא התכוין לזה. ב. **ועוד** יש לומר לפי מה שכתב בביאור הגר"א (משלי) וזה לשונו: אל תאמר וגו' אעשה לו כאשר עשה לי וכן אשיב לאיש כפעלו והעניין שאל יאמר האדם שאעשה להקב"ה כאשר עשה לי שהוא ברא יצר הרע ואני אלך אחריו אשיב לאיש כפעלו פועל הוא בהסתר כמ"ש בישעיה באריכות ואמר שם ואת פועל ה' לא יביטו והיינו נגד מה שאמר להשיב לשולחי דבר אמר כאן שאל תאמר שאשיב לו כמו שפעל אותי בחסרון השכל ולהיות עם הארץ כן אני עכשיו שאיני יודע כלום אלא תיגע עצמך בתורה והשם יסייעך וכמ"ש יגעתי ומצאתי. עיין שם. ולפי זה ניחא שזה באמת דוד הע"ה לא התכוין לזה, והוא היה תלמיד חכם גדול. (ועיין ברכות ד. ד:). **ג. ועוד** יש לומר לפי מה שכתב הרב **מאיר לייבוש** ברבי **יחיאל מיכל** ז"ל, בחידושיו לתהלים (בפירושו השני) בחלק ביאור הענין, שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן: ואתה ה' חנני והקימני - מחלייי. וכו', גם יש לפרש שרצונו לומר ואשלמה להם בזאת, רצונו לומר זאת יהיו התשלומין, מה שידעתי כי חפצת בי עד שלא יריע אויבי עלי, זה יהיו התשלומין שאשלם להם, כי בזה יכלו עיניהם לראות בהצלחתי ושידעו בטח שאין ביכלתם להרע לי כי ה' אתי. עד כאן. ולפי זה ניחא, כי דוד הע"ה אכן לא מתכוין לעשות הוא בעצמו דבר, וכאן הכתוב אמר: "אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו", ובאמת הרי אינו עושה.

ואחזה אנכי אשית לבי ראיתי לקחתי מוסר. (כד. לב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, ואחזה "אנכי", רמז לתורה הקדושה שמתחילה בדיברה הראשונה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. והמשיך אשית לבי ראיתי לקחתי מוסר, רמז לאומרם ז"ל, (ראה ילקוט שמעוני תורה רמז לד), דרך ארץ קדמה לתורה. או אפשר לפרש ואחזה "אנכי", יבואר על פי מה דאיתא בגמרא (שבת קה.) רבי יוחנן

דידיה אמר, אנכי נוטריקון **אנא נפשי כ**תיבת יהבית. רבנן אמרי, אמירה נעימה כתיבה יהיבה. וזה רמז לכתיבת חידושי תורה, ובא לרמוז שצריך לכתוב חידושי תורה בדרך ארץ, ולא יזלזל חלילה בדברי רבותינו ז"ל, אלא יכתוב בדרך ארץ וענוה, וזה שהמשיך אשית לבי ראיתי לקחתי מוסר, וכאמור. ויש לרמוז אשית **ל**בי סופי תיבות גמטריא שפל וכן גמטריא קדוש. רמז שיכתוב חידושי תורה בענוה ובקדושה. וראה עוד בזה בספרי הקטן שו"ת וישב יוסף ח"א (סימן א). ובשו"ת וישב יוסף ח"ב (סימן א) וינעם לך.

פרק כה

ויכון בצדק כסאו. (כה. ה)

הנה תיבת "צדק", היא כינוי לתורה, (חולין פט.). וידוע דבזכות לימוד התורה זוכים לגאולה. כדאיתא בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים" (הושע ח. י) אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). עתה אקבצם. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם. וזהו "ויכון בצדק כסאו", דהיינו שבזכות התורה הנקראת צדק, יזכה "כסאו" שהכסא של הקב"ה יהיה שלם וזוכים לגאולה וכאמור.

אי נמי הנה תיבת "צדק", היא כינוי לצדקה (בבא בתרא י.). וידוע דבזכות הצדקה זוכים לגאולה כדאיתא בגמרא (בבא בתרא י.) תניא, רבי יהודה אומר, גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה שנאמר: "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות" (ישעיה נו. א). עיין שם. וזהו "ויכון בצדק כסאו", דהיינו שבזכות הצדקה הנקראת צדק, יזכה "כסאו" יזכה "כסאו" שהכסא של הקב"ה יהיה שלם וזוכים לגאולה וכאמור.

תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר על אפניו. (כה. יא)

הנה תיבת תפוחים היא כינוי לתורה. כמו שכתב הרב **כרוב ממשח** ז"ל (מערכת תורה אות צד). וכן תיבת זהב היא כינוי לתורה, (שם אות קמו, משם המדרש בראשית רבה טז. ד). רק נקדים מה דאיתא באוצר המדרשים (עמוד 168) שלשה קולות משמחין את הלב קול כספים וקול תורה וקול גשמים. עיין שם. וראה עוד בירושלמי תרומות (פרק ח הלכה ח) **מעשה** ברבי יוחנן שגזלו ממנו ממון אנשים ממקום קניה. נכנס רבי יוחנן לבית המדרש,

והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו הלכות ולא השיב לו. שאל לו ולא השיב לו. אמר לו: מה זה שאין אתה משיב לי כעת? אמר לו: כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס. וכיון שנטלו ממני מעותי אין דעתי מיושבת עלי וכו' עיין שם. וראה עוד למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו פרשת נשא שהביא מה שכתב הרב **כנסת הגדולה** ז"ל, (סימן רמ"ו בהגהות בית יוסף) משם מהרי"ל שכשהיה רבינו **תם** (מבעלי התוס' ונכדו של רש"י), לומד היה מניח לפניו כיס של זהובים כדי שיהיה לבו שמח ורחב לעסוק בתורה עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "תפוחי זהב", זה התורה "במשכיות כסף", רמז שעל ידי הכסף, הוא זוכה "דבר דבר על אפניו" דהיינו לזכות להבין את התורה וכאמור.

מוכיח חכם על אוזן שומעת. (כה. יב).

אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל בגמרא (יבמות סה:) ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון, כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. והרי הוא כמבואר.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (ערכין טז:) אמר רבי טרפון, תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. אם יאמר לו טול קיסם מבין שיניך, יאמר לו טול קורה מבין עיניך. עיין שם. וידוע גם שהומכיח צריך להוכיח את זולתו בחכמה שלא יתביש, ושלא יפגע. וזהו "מוכיח חכם" שעל המוכיח להיות חכם.

אי נמי אפשר לפרש על פי מה שפירשו משם רבינו **משה אלשיך** ז"ל, על הכתוב "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך" (משלי ט. ח). היינו שהמוכיח אל יאמר לו איזה לץ אתה... שעל ידי כך וישנאך. אלא יאמר לו חכם אתה ואין דרך זו מתאימה לך ועל ידי כך ויאהבך ישמע הדברים ויקבל על עצמו לשוב בתשובה. וזהו "מוכיח חכם" ובעבור זה, יהיו הדברים "על אוזן שומעת", וכאמור. (פירוש זה "מפי השמועה מב"ת").

אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים. (כה. כא)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, שהוא כנגד היצר הרע, והנה ידוע מה שאמרו חז"ל בגמרא (סוכה נב.) על פסוק: "רק רע כל היום" (בראשית ו. ה). אמר רבי שמעון בן לקיש, יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר: "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו" (תהלים לז. לב). ואלמלא הקדוש ברוך הוא שעוזר לו אינו יכול לו שנאמר: "ה' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו" (שם לז. לג). תנא דבי רבי ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ אם אבן הוא נימוח דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). וכתיב: "אבנים שחקו מים" (איוב יד. יט). אם ברזל הוא מתפוצץ דכתיב: "הלא כה דברי כאש

נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע" (ירמיה כג. כט). עיין שם. וראה עוד בגמרא (קידושין ל:) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני! בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו שנאמר: "הלא אם תטיב שאת" (בראשית ד. ז). ואם אין אתם עוסקין בתורה אתם נמסרים בידו. שנאמר: "לפתח חטאת רובץ" (שם). ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בך. שנאמר: ואליך תשוקתו. ואם אתה רוצה אתה מושל בו. שנאמר: ואתה תמשול בו עיין שם. וכן איתא באבות דרבי נתן (פרק טז משנה ג) יצר הרע אין לו תקנה אלא בדברי תורה עיין שם. וכן אמרו בזוהר (מקץ צא.) דאין לך דבר (שבכחו) לשבר היצר הרע אלא התורה עיין שם. והנה ידוע דלחם הוא כינוי לתורה כמו שאמרו חז"ל בגמרא (חגיגה יד.)... לחם, אלו בעלי תלמוד. שנאמר: "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" (משלי ט. ה). עיין שם. וראה עוד בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים? דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "אם רעב שונאך" היינו היצר הרע שהוא השונא של האדם, "האכילהו לחם", דהיינו שיעסוק בתורה הרמוזה בתיבת "לחם", ואם צמא , היצר הרע "השקהו מים", שהוא גם רמז לתורה וכאמור. ואפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הכפל, שהזכיר גם לחם וגם מים שהם כינוי לתורה? בהקדים מה דאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו, יעסוק בתורה שנאמר: "אמרו בלבבכם" (שם). אם נצחו מוטב, ואם לאו, יקרא קריאת שמע. שנאמר: "על משכבכם" (שם). אם נצחו מוטב, ואם לאו, יזכור לו יום המיתה. שנאמר: ודומו סלה" (שם). עיין שם. ודקדקו המפרשים ז"ל, דאם יום המיתה הוא דבר המכריע להכניע היצר למה מתחילה לא יזכור לו יום המיתה ונראה לי לומר, כיון דעדיף שיקיים המצוות מתוך שמחה, וכדכתיב בפרשת התוכחה (דברים כח- מה. מז) "ובאו עליך כל הקללות וגו' תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל". וכדכתיב: "עבדו את ה' בשמחה" (תהלים ק. ב). ולכן מתחילה יעסוק בתורה כי פיקודי ה' ישרים משמחי לב. ואם לא נצחו וכו' יזכור לו לבסוף יום המיתה, היינו שיקיים המצוות מיראה. וראה עוד בהקדמתי לספרי הקטן "חסדי דוד" מה שהארכתי בזה בסייעתא דשמיא. ולכן אמר "לחם" שהוא כינוי לתורה, רמז שיעסוק בתורה מתוך שמחה, ואם לאו אמר "מים" שהוא כינוי לתורה, שהוא רמז לקריאת שמע, שהוא דימוי, שהרי בלי מים אין

אדם יכול לחיות. ודו"ק. ושוב ראיתי כעת סמוך להדפסה בגמרא (סוכה נב.) שדרשו רז"ל פסוק זה על יצר הרע. עיין שם.

אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים. כי גחלים אתה חתה על ראשו וה' ישלם לך. (**כה. כא- כב**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, שהוא כנגד היצר הרע, והתיקון ליצר הרע הוא לימוד התורה, וכנ"ל בדיבור הקודם, וסמיך ליה: "כי גחלים אתה חתה על ראשו", והטעם הוא כי הרי היצר הרע עשוי מאש, וגם התורה נמשלה לאש (תענית ז.). והמשיך "וה' ישלם לך", דהיינו שנאמן הוא בעל מלאכתך הקב"ה שישלם לך שכר פעולתך, על שנצחת את היצר הרע. (אבות פרק ב משנה יד, ושם משנה טז).

פרק כו

ומשל בפי כסילים. (**כו. ז**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז כי יש אנשים, שהם אוהבים לשמוע בדרשה, רק את המשל, אולם כשהדרשן מגיע למוסר, הוא הנמשל, הלקח היוצא מן המשל, אותם אנשים פחות מקשיבים לדרשן, וראשם נמצא רק בסיפור המשל. וזהו כסילות שידע רק משל ולא את הנמשל. והבן. וראה עוד להגאון הרב **רחמים בוכריץ** ז"ל באורחות חיים בפירושו מנחה חדשה שכתב, על פסוק זה, וזה לשונו: לכאורה זה היפך דבריו בראש הספר? ואפשר ליישב כי המשל לא יצטרך אלא למי שהוא כסיל מה שאין כן החכם. עכ"ל.

באפס עצים תכבה אש. (**כו. כ**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבה בר בר חנה: למה נמשלו דברי תורה כאש, שנאמר: "הלא כה דברי כאש נאם ה'" (ירמיה כג. כט). לומר לך: מה אש אינו דולק יחיד - אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי. והיינו דאמר רבי יוסי בר חנינא: מאי דכתיב: "חרב אל הבדים ונאלו" (ירמיה נ. לו). חרב על שונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בד בבד בתורה, ולא עוד אלא שמטפשין, שנאמר ונאלו, ולא עוד אלא שחוטאין: כתיב הכא ונאלו וכתיב התם: "אשר נואלנו ואשר חטאנו" (במדבר יב. יא). ואיבעית אימא מהכא: "נואלו שרי צען [וגו'] התעו את מצרים" (ישעיה יט. יג). אמר רב נחמן בר יצחק: למה נמשלו דברי תורה כעץ, שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג. יח). לומר לך: מה עץ קטן מדליק את הגדול - אף תלמידי חכמים, קטנים מחדדים את הגדולים. והיינו דאמר רבי חנינא: הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר

מרבותי, ומתלמידי יותר מכולן. וראה עוד בגמרא (תענית כג.) או חברותא או מיתותא. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "באפס עצים", דהיינו שאין תלמידי חכמים לומדים יחד זה גורם "תכבה אש", שהתורה הנקראת אש, תכבה, והיינו כיון שלא עוסקים בה ביחד, ואינה מתקיימת ביחידי וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "עצים", רומז לתלמידי חכמים וכנזכר לעיל (בפירוש הראשון), והנה תיבת "אש" נוטריקון **א**כילה **ש**תיה. ויובן בהקדים מה דאיתא בגמרא (תענית כד:) אמר רב יהודה אמר רב: בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת: כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת. עוד נקדים מה דאיתא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק יט) עשו ויעקב נחלקו בעולמות, עשו נטל עולם הזה ויעקב נטל עולם הבא. והנה מה שאנו אוכלים בעולם הזה שהוא חלקו של עשו, זה מזכות התורה. שהרי מזכותה יש קיום לעולם וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (עבודה זרה ג.) דהקדוש ברוך הוא עשה תנאי עם מעשה בראשית, ואמר: אם ישראל מקבלים את תורתי מוטב. ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו. עיין שם. והיינו שבזכות העצים אלו הצדיקים שעוסקים בתורה העולם ניזון, ויש קיום לאכילה ושתיה, אולם כאשר אין צדיקים שעוסקים בתורה, תכבה "אש" נוטריקון **א**כילה **ש**תיה. אין קיום לאכילה ולשתיה וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "עצים", רומז לתלמידי חכמים וכנזכר לעיל (בפירוש הראשון), והנה תיבת "אש" נוטריקון **א**כילה **ש**תיה. ויובן בהקדים מה שכתבו בעלי המוסר ז"ל, שיש לאדם להמנע מללכת מסעודה שלא נמצאים בה תלמידי חכמים, מחשש שיגיעו לדברי ליצנות ודברים אסורים רחמנא ליצלן. וראה בגמרא (סנהדרין כג.) כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין: וכו', ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מסב עמהן. וראה עוד למור"ם ז"ל בשולחן ערוך יורה דעה (סימן רסה סעיף יב) שכתב, וזה לשונו: כל מי שאינו אוכל בסעודת מילה, הוי כמנודה לשמים. ודוקא שנמצאו שם בני אדם מהוגנים, אבל אם נמצאו בני אדם שאינם מהוגנים, אין צריך לאכול שם. וראה עוד בזה למרן הראשון לציון רבינו **עובדיה יוסף** נר"ו בשו"ת יביע אומר ח"ד חלק יורה דעה (סימן יט) עיין שם. וראה עוד להרב אורחות צדיקים ז"ל, בשער האהבה שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן: וצריך מאד להיזהר מחיבור בני אדם שאינם מהוגנים, כדי שלא ילמד ממעשיהם, ולהתרחק ממושב לצים. ואמר החכם לבנו: כי יעלה בלבבך להתחבר עם בני אדם, התחבר עם חכם, כדכתיב (משלי יג כ): "הולך את חכמים יחכם", ונאמר (משלי ט ט): "תן לחכם ויחכם עוד", שאם תחכם יפארך ולא יחלוק על חכמתך, ואז תדע

שתוכל לסמוך על חכמתך. אם יכבדוהו - יכבדך, יהדרוהו - יהדרך, אם תצטרך לעזרתו - יעזרך, ומה שתאמר - יצדיקך, אם תכעוס - יסבלך. ותלמד ממעשיו הטובים. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "באפס עצים", דהיינו כשאין תלמידי חכמים בסעודה "תכבה אש", אש נוטריקון **אכילה שתיה** והיינו שלא ילך לסעודות לשם.

אי נמי יש לפרש באפס עצים, כפשוטו כשאין עצים, "תכבה אש", והנה תיבת "אש" נוטריקון **אכילה שתיה**. ויובן בהקדים מה דאיתא בגמרא (גיטין נו.) שהיו שלשה עשירים בירושלים בזמן המצור, נקדימון בן גוריון, בן כלבא שבוע, בן ציצית הכסת, אמר אחד מן השלשה העשירים, אני אזון ואפרנס לבני העיר ירושלים בחטים ושעורים, ואחד אמר שיפרנס להם ביין ומלח ושמן, ואחד אמר שיתן להם עצים לחמם ולבשל, ושבחו חכמים לזה שאמר שיתן להם עצים, לפי שרב חסדא מסר לעבדיו כל המפתחות של האוצרות רק המפתח של העצים לא מסר, כי אמר רב חסדא לאוצר אחד של חטים צריכים שישים אוצרות עצים. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "באפס עצים", תכבה "אש" נוטריקון **אכילה שתיה**. כשאין עצים אי אפשר לבשל אוכל וכאמור.

בשפתיו ינכר שונא ובקרבו ישית מרמה. כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו. (**כו. כד-כה**)

אפשר לפרש סמיכות הכתובים: בהקדים מה דאיתא בגמרא (סוכה נב.) ששלמה המלך ע"ה קרא את היצר הרע בשם שונא. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (סוכה נב:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: יצר הרע מסיתו לאדם בעולם הזה, ומעיד עליו לעולם הבא. שנאמר: "מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון" (משלי כט. כא). שכן באטב"ח של רבי חייא קורין לסהדה מנון. עיין שם. והיינו שאדם צריך להתרחק מן השונא הוא היצר הרע, שמתחנן לאדם ומסית אותו לחטוא בעולם הזה, ומעיד עליו לעולם הבא.

כורה שחת בה יפל וגולל אבן אליו תשוב. (**כו. כז**)

אפשר לרמוז בזה המעשה דאיתא בגמרא (בבא קמא נ:) **מעשה** באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים ומצאו חסיד אחד אמר לו ריקה מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך (מרשות שאינה שלך - שמא אתה עתיד למוכרה רש"י). לרשות שלך (לרשות שלך - רשות הרבים כל ימיו הוא שלו רש"י). לגלג עליו (לגלג עליו - לא היה מכיר טעמו של דבר רש"י). לימים נצרך למכור שדהו והיה מהלך באותו רשות הרבים ונכשל באותן אבנים אמר יפה אמר לי אותו חסיד מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך עיין שם. והרי הוא כמבואר.

פרק כז

יהללך זר ולא פיך. (כז. ב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אימתי "**יהללך זר**", כאשר "**ולא פיך**", שאין אתה משבח את עצמך, על דרך מה דאיתא בגמרא (ערובין יג.) כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (א קכב:) מאן דאיהו זעיר {קטן בעיניו} איהו רב {הוא גדול}. ומאן דאיהו רב איהו זעיר עיין שם. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה א. ה) וכן הלל אומר, השפלתי היא הגבהתי. הגבהתי היא השפלתי.

נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא. (כז. ו)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, נאמנים פצעי אוהב, זה היצר הטוב, "ונעתרות נשיקות שונא", יובן בהקדים מה דאיתא בגמרא (סוכה נב.) ששלמה המלך ע"ה קרא את היצר הרע בשם שונא. עוד נקדים מה דאיתא בגמרא (סוכה נב:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: יצר הרע מסיתו לאדם בעולם הזה, ומעיד עליו לעולם הבא. שנאמר: "מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון" (משלי כט. כא). שכן באטב"ח של רבי חייא קורין לסהדה מנון. עיין שם. ובא לרמוז שיש לאדם להתרחק מן היצר הרע שנראה כמנשק, אולם האמת הוא שונא וכאמור.

שמן וקטרת ישמח לב. (כז. ט)

אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא בגמרא (חולין כד:) אמרו עליו על רבי חנינא, שהיה בן שמונים שנה והיה עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו. אמר רבי חנינא: חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי בעת זקנותי. עיין שם. עוד נקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (יומא עו:) אמר רבא חמרא וריחני פקחין, עוד נקדים מה שכתב מרן גאון עוזנו הרב **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בספרו מורה באצבע (סימן י אות שכז) שכתב וזה לשונו: רבינו **האר"י** זצ"ל, אמר: כי לא זכה לכל חכמתו הרמה והנפלאה, כי אם על ידי השמחה הגדולה שהיה שמח בלימוד ובמצוות לאין קץ. עיין שם. עוד נקדים מה שידוע דתיבת "לב" כינוי לתורה, כמו שכתב הרב **כרוב ממשח** ז"ל (ערך תורה אות קנד). וזהו רמז הכתוב: "שמן וקטרת ישמח" דהיינו על ידי ג' דברים אלו זוכים ל"לב" דהיינו לתורה וכאמור.

חכם בני ושמח. (כז. יא)

אפשר לרמוז בזה מה שכתב מרן גאון עוזנו הרב **יוסף חיים דוד אזולאי** ז"ל בספרו מורה באצבע (סימן י אות שכז) שכתב וזה לשונו: רבינו **האר"י** זצ"ל, אמר: כי לא זכה לכל

חכמתו הרמה והנפלאה, כי אם על ידי השמחה הגדולה שהיה שמח בלימוד ובמצוות לאין קץ. עיין שם. והרי הוא כמבואר.

ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו. (כז. יז)

איתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב: "ברזל בברזל יחד", לומר לך: מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו - אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה. עיין שם. עוד איתא במסכת עוקצין (פרק ג משנה יב) אמר רבי יהושע בן לוי, עתיד הקדוש ברוך הוא, להנחיל לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשרה עולמות, שנאמר: "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא" (משלי ח. כא). עיין שם. ויש לרמוז **ב**רזל **ב**ברזל יחד ואיש יחד **פ**ני **ר**עהו ראשי תיבות גמטריא יש. רמז שעל ידי שילמדו תורה יזכו לש"י עולמות וכאמור.

איתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב: "ברזל בברזל יחד", לומר לך: מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו - אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה. עיין שם. אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (ערובין נד:) תנא, תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועוד אמרו (בגמרא) שם אמר לו שמואל לרב יהודה: פתח פיך ותקרא, פתח פיך ותשנה, כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה עיין שם. וראה עוד במדרש (דברים רבה ח. ד) על פסוק: "כי חיים הם למוצאיהם" (משלי ד. כב). דבר אחר: כי חיים הם למוצאיהם למי שמוציאן מפיו. מעשה בתלמיד אחד של רבי אליעזר בן יעקב שהיה ממהר בכל תלמודו בשעה אחת. פעם אחת חלה ושכח את כל תלמודו. מי גרם לו על ידי שלא היו אומרו מפיו. ונתפלל עליו רבי אליעזר בן יעקב וחזר כל תלמודו עיין שם. וראיתי למעלת מורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** נר"ו, בספר "אחרון הגאונים בתוניסיה" (עמוד 276 אות ג) שכתב על הגאון רבי **שלמה דאנה** זצ"ל, שהיה מצוה לתלמידיו, כי בעת שמעיינים בסוגית הש"ס, "יסבירו הדברים בפיהם בקול רם, כאדם המתווכח עם חברו, כי חיים הם למוצאיהם בפה". הוכחה לאמיתות ההצלחה בדרך זו, אנו רואים מהעובדה, כי יום אחד עבר על יד ביתו של אחד מתלמידיו, ושמע אותו מכין שיעוריו בקול רם, הלך לאביו ובישרו: "מובטחני בבנך, שיהיה תלמיד חכם". ואכן כך היה, זה היה הרב הגאון רבי **אליהו גז** זצ"ל, אשר ריכוזו והתמסרותו בשיעור לתלמידיו, אין לתאר. עיין שם. עוד נקדים מה שראיתי בספר נוה ציון בהקדמת נכד המחבר ידידנו רבי **בנציון סופר** הי"ו, וזה לשונו: הכאב הגדול הוא מלחמת אחים. וחז"ל

נתנו משל למתכות זהב וברזל שיצאו לטייל בשוק, וראו איך הנפח מכה בפטיש על הברזל והוא מרעיש עולמות. שואל הזהב את הברזל גם בנו מכה הפטיש, אך אנו לא צורחים ומרעישים. צוחק הברזל ועונה, אתה זהב מי מכה בך הברזל שאינו אחיך, אך הברזל מכה בו הפטיש שעשוי ברזל כמוהו, הכאב חזק ביותר לכן אני צורח. ראו איך אחי כמוני מכה אותי...! עיין שם. וזהו רמז הכתוב: ברזל בברזל יחדיו, והיינו שברזל נוגע בברזל משמיע קול, וזהו "יחדיו", לשון חידוד, שעל ידי לימוד תורה בקול יועיל לו לזכור את לימודו וכאמור.

איתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב: "ברזל בברזל יחד", לומר לך: מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו - אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה. עיין שם. וראה עוד במדרש (בראשית רבה סט. ב) רבי חמא בר חנינא פתח (משלי כז) ברזל בברזל יחד אמר רבי חמא בר חנינא אין סכין מתחדדת אלא בירך של חבירתה, כך אין תלמיד חכם מתחדד אלא בחבירו, עיין שם. ואפשר לענ"ד לפרש מה שסיים הכתוב ואיש יחד פני רעהו", על פי הידוע כי סוד ההצלחה הוא העידוד, והארת פנים, כמו שאמרו חז"ל בגמרא (תענית ח.) רבא אמר, אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל. בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים. עיין שם. וראה עוד בגמרא (ברכות סג:) על פסוק: "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים" (שמות לג. יא). אמר רבי יצחק: אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: משה, אני ואתה נסביר פנים בהלכה. איכא דאמרי, כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: כשם שאני הסברתי לך פנים - כך אתה הסבר פנים לישראל, והחזר האהל למקומו. עיין שם. וזהו "ואיש יחד פני רעהו" דהיינו להסביר לתלמיד פנים יפות ולהאיר לו פנים, ובזה תזכה לחדד לו לו את לימוד התורה.

אי נמי יש לפרש בדרך דרש ורמז בהקדים מה שאמרו חז"ל בתלמוד ירושלמי שבת (פרק א הלכה ב) כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאילו הוא עומד כנגדו. עיין שם. וראה עוד בגמרא (הוריות יב.) רב משרשיא אמר לבניו, כשאתם יושבים על יד הרב שלכם, תסתכלו על הפה שלו, כדכתיב: "והיו עיניך רואות את מוריך" (ישעיה ל. כ) ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ערובין יג:) שרבי אמר, מה שהוא מחודד יותר מחבריו, כי ראה את רבי מאיר מאחוריו, ואילו ראהו מלפניו, היה מחודד יותר עיין שם. ושוב ראיתי אחר זמן רב, למהרש"א ז"ל בחידושיו (הוריות יב. בחידושי אגדות ד"ה כי בעיתו מיעל ומגמרי וכו'), שכתב, וזה לשונו: הוא מלשון הגמרא כשאתם רוצים ללמוד גמרא מרבכם שהוא פלפול והויות דאביי ורבא גרסו מתני' מקודם דעיקר הגמרא הוא ליישב המשניות בכל דבר שיש להסתפק בה ועל כן גרסו המתני' מקודם כדי שתהיו בקיאין בה ואמר חזו

לפומיה דכתיב והיו עיניך רואות וגו'. והכי אמרינן נמי בעירובין שאמר רבי ראיתי את ר"מ מאחוריו וכו' ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדידנא טפי שנאמר והיו עיניך רואות וגו' והוא שהדבור של אדם משתנה ומשתמע לפעמים לתרי אפי אבל מתוך עקימת שפתים וקריצת עינים שבאדם לפעמים יש להבין כוונתו של המדבר וזה שאמר: והיו עיניך רואות לפנים את מוריך המורה לך כונת המדבר ומזה הטעם אמרינן נמי לקמן בסוף פרקין בני ת"ח וכו' בזמן שיש להם דעת לשמוע נכנסים ויושבים לפני אביהם ואחוריהם כלפי העם כדי שיהיו עיניהם רואות מוריהם אבל כשאין להם דעת אמרינן שם שיושבים לפני אביהם ופניהם כלפי העם מפני כבודם דאין לחוש בהם שיראו מוריהם. עיין שם. ועיין עוד **למהרש"א** ז"ל בחידושיו (בבא קמא קיז. בחידושי אגדות ד"ה א"ל דלו לי), ושם גם כן מבואר, דהאדם מבין יותר בתורה כשרואה פני הרב, כדכתיב: "והיו עיניך רואות את מוריך". עיין שם. וזהו מה שאמר הכתוב: "ואיש יחד פני רעהו", דהיינו שעל ידי ההסתכלות בפנים של הרב המלמדים יזכה ל"יחד" דהיינו להתחדד בלימוד וכאמור.

אי נמי יש לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל בגמרא (קידושין ל:) על פסוק: "אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער" (תהלים קכז. ה). מאי את אויבים בשער? אמר רבי חייא בר אבא: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, (נעשו אויבים - מתוך שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה. רש"י). ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר: "את והב בסופה" (במדבר כא. יד). אל תקרי בסופה (ו' שרוקה, פ' קמוצה), אלא בסופה, (ו' בחולם, פ' קמוצה, ה דגושה). (את והב בסופה - הכי דריש לה ספר מלחמות שעל ידי ספר אהבה יש בסופה. רש"י). עיין שם. וראה להגאון רבי **יאיר חיים** בן **משה שמשון בכרך** ז"ל בשו"ת חוות יאיר (סימן קנב) וזה לשונו הצריך לנו: יפה שאלת כי ודאי אע"פ שנקראו תלמידי חכמים שבבבל חובלים במסכת בבא בתרא לא מצד הריקודים והצעקות גדולות ומרות והכאת כף אל כף כאלו נלחמים זה מול זה (הכי יבינו מ"ש אתא רב פפא שדא ביה נרגא שבא זה על זה בכשיל וכלפות ובקרדומות) או מצד הקנטורים וזלזולים חלילה כי לא על סגנון זה נאמר כי ידברו את אויבים בשער שאב ובנו רב ותלמידו נעשו אויבים רק מצד שהם מתנגדים בסברותיהן ובראיותיהן. עיין שם באורך. ובמקום אחר הארכתי בזה בס"ד. וזהו רמז הכתוב: "ברזל בברזל יחד" דהיינו גם שלומדים אחד עם השני בצורה של אויבים שנלחמים במלחמתה של תורה, אולם בסוף הם "ואיש יחד פני רעהו" דהיינו שנעשים אוהבין זה לזה וכאמור.

ואיש יחד פני סופי תיבות שדי. ויובן בהקדים מה דאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חמא ברבי חנינא: מאי דכתיב: "ברזל בברזל יחד", לומר לך: מה ברזל זה, אחד מחדד את חבירו - אף שני תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה. עיין שם. ובא לרמוז שלימודו יהיה לשם שמים.

אי נמי יש לרמוז תיבת ואיש נוטריקון **וזה יעקב אבינו שמו**. ולעיל נרמז **ואיש יחד פני** סופי תיבות שדי. רמז להא דאיתא במדרש (בראשית רבה סט. ב) רבי חמא בר חנינא פתח (משלי כז) ברזל בברזל יחד אמר רבי חמא בר חנינא אין סכין מתחדדת אלא בירך של חבירתה, כך אין תלמיד חכם מתחדד אלא בחבירו, ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו איש זה יעקב כיון שעמד אבינו יעקב איש יחד פני רעהו שנתייחדה עליו השכינה, והנה ה' נצב עליו. עד כאן. והרי הוא כמבואר.

ידע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים. (כז. כג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, שהוא רומז על הרב מלמד התלמידים שצריך להכיר את פני הצאן, אלו הילדים הקטנים הנקראים "צאן קדושים", והמשיך שית לבך לעדרים, רמז שצריך לדאוג שילמדו בחבורה, וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (ברכות סג:) עוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם... הסכת עשו כתות כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה. וראה עוד בגמרא (תענית ז.) אמר רבה בר בר חנה, למה נמשלו דברי תורה כאש? שנאמר: "הלא כה דברי כאש נאם ה'" (ירמיה כג. כט). לומר לך, מה אש אינו דולק יחידי אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי (בלא חבר שיחדדנו רש"י). ועוד איתא (שם) אמר רב נחמן בר יצחק, למה נמשלו דברי תורה כעץ? שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג. יח). לומר לך, מה עץ קטן מדליק את הגדול (כשמדליק את האור מצית את העצים דקין תחלה. רש"י). אף תלמידי חכמים קטנים מחדדים את הגדולים (ששואלין כל שעה. רש"י). והיינו דאמר רבי חנינא, הרבה למדתי מרבותי ומחבירי יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולן עיין שם. וכן אמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ו) אחד מן הדברים שהתורה נקנית בהם היא בדקדוק חברים. ועוד יש לרמוז **ידע תדע** ראשי תיבות גמטריא שפל וכן גמטריא קדוש. **תדע פני** ראשי תיבות גמטריא תלמוד. וכן **צאנך שית לבך לעדרים** סופי תיבות גמטריא תלמוד. ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לקיים התורה. כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו

בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. וגם בא לרמוז שהתורה מקדשת את האדם.

פרק כח

אנשי רע לא יבינו משפט ומבקשי ה' יבינו כל. (**כח. ה**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שידוע שמי שיש במוחו הרהורים רעים רחמנא ליצלן, אינו יכול להבין את התורה. וזהו "אנשי רע לא יבינו משפט", דהיינו אנשים שיש להם הרהורי עברה רחמנא ליצלן לא יבינו משפט, דהיינו להבין את התורה שהיא נקראת משפט, כמו שכתב הרב **כרוב ממשח** ז"ל, (מערכת תורה אות פז) מהזוהר הקדוש (בחקתי קיג.) שהתורה נקראת משפט. עיין שם. והמשיך "ומבקשי ה' יבינו כל", אפשר לרמוז בזה מה שאמרו חז"ל בגמרא (נדה ע:) מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן: ירבה בישיבה וימעט בסחורה. אמרו: הרבה עשו כן ולא הועיל להם. אלא יבקשו ממי שהחכמה שלו. שנאמר: "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (משלי ב. ו). עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "ומבקשי ה' יבינו כל", דהיינו מי שמבקש החכמה מהשי"ת יבין הכל בס"ד וכאמור.

מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו. (**כח. ח**)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (תמורה טז.) אתה אומר: "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" (משלי כט. יג). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר פרנסני! אם מפרנסו מוטב, ואם לאו, "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" (שם כב. ב). מי שעשהו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה לד. יג) "ועניים מרודים תביא בית", אלו הם עניים שירדו מכבודם ומנכסיהם. מי גרם להם שיהיו עניים? על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים, ועל ידי שלא עשו רצון אביהם שבשמים. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "מרבה הונו בנשך ותרבית", דהיינו אדם שעושה עושר ולא ביושר, ואינו נותן צדקה, סופו יהיה "לחונן דלים יקבצנו", שיעבור כספו לעניים וכאמור.

מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. (**כח. טו**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שאמרו חז"ל במסכת אבות (פרק ב משנה ה) ולא עם הארץ חסיד.

ותמימים ינחלו טוב. (**כח. י**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שפירש רש"י ז"ל (עבודה זרה ו:) תמים היינו עניו עיין שם. עוד נקדים מה שידוע דתיבת טוב הוא כינוי לתורה (ברכות ה.). ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לתורה כדאיתא בגמרא (תענית ז.). והרי הוא כמבואר.

הולך תמים יושע. (כח. יח)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שפירש רש"י ז"ל (עבודה זרה ו:) תמים היינו עניו עיין שם. והמשיך יושע רמז שעל ידי הענוה זוכים לגאולה. וכדאיתא בגמרא (סנהדרין צח.) אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח. וראה עוד בילקוט שמעוני (ישעיה תצט) שנו רבותינו: בשעה שהמלך המשיח בא, עומד על גג בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר: ענוים הגיע זמן גאולתכם עיין שם. וכן יש לרמוז תמים יוושע ראשי תיבות גמטריא שפל. וכן גמטריא שוקד. ובא לרמוז שבזכות לימוד התורה זוכים לגאולה, כדאיתא בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים" (הושע ח. י) אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים. רש"י). עתה אקבצם. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם

איש אמונות רב ברכות. (כח. כ)

אפשר לרמוז בזה **סיפור** שראיתי בספר מוסר, באדם אחד שפתח חנות מסחר, וקודם שהתחיל לעבוד בה, הלך לרב לבקש ממנו עצה להצלחה וברכה: והרב אמר לו: הברכה היא: א, ב, ג, ד, והוא לא הבין כוונת הרב, והסביר לו הרב: שזה נוטריקון א-ב **א**מונה **ב**רכה, דהיינו שאם יהיה נושא ונותן באמונה יזכה לברכה. ג-ד, נוטריקון **ג**זל **ד**לות, דהיינו שאם הוא לא ישמור עצמו ח"ו מגזל, סופו שיהיה לו דלות רחמנא ליצלן. וזהו רמז הכתוב: "איש אמונות רב ברכות", דהיינו שמי שמתנהג במשאו באמת ובאמונה, זוכה להרבה ברכות. וכאמור.

איש אמונות **רב** סופי תיבות שבת. והמשיך ברכות. רמז להא דאיתא בגמרא (מנחות מג:) תניא, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך" (דברים י. יב). (מה ה' אלהיך וגו' - קרי ביה מאה. רש"י). רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי (בשבתות וימים טובים - דלא מצלו י"ח. רש"י). טרח וממלי להו (טרח וממלא להו - למאה ברכות. רש"י). באיספרמקי ומגדי. (באספרמקי ומגדי - אספרמקי בשמים ומגדי מיני מגדים שטעונים ברכה. רש"י). עד כאן. וטעמו של דבר,

איתא במדרש (במדבר רבה יח כא) שבכל יום היו מתים מישראל מאה אנשים בא דוד ותקן להם מאה ברכות כיון שתקנם נתעצרה המגפה. עיין שם. וראה **למרן** ז"ל בשולחן ערוך אורח חיים (סימן מו סעיף ג) חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות, לפחות. ועיין בשולחן ערוך אורח חיים (סימן רפד סעיף ג) שכתב, צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת. ובשולחן ערוך אורח חיים (סימן רצ סעיף א) כתב, ירבה בפירות ומגדים ומיני ריח, כדי להשלים מנין מאה ברכות. עכ"ל.

כתב רש"י ז"ל, איש אמונות - הנותן מעשרותיו באמונה שאין עד בדבר אלא הקב"ה רואה ומרבה לו ברכה. עד כאן. ויש להזכיר כאן המעשה שהובא בעלון בנתיבי החיים (ויחי תשס"ט) שותפו של הקב"ה, והא לך תוארו: **מעשה** שהיה בכפר אחד סמוך לעיירה מז'בוז' עיירתו של הרב הקדוש רבי **ישראל מאפטא** זצ"ל, חי לו יהודי אחד, מוזג, והיהודי הזה היה יהודי פשוט אבל עם כל היותו פשוט היה פועל ישועות, כל מי שפנה אליו בשאלת פרנסה, רפואת הגוף וכל בקשה אחרת היה ונענה מיד, הדבר היה לפלא ואחדים מאלה שהצטופפו אצל הצדיק הרב מאפטא סיפרו לו על אותו מוזג ועל הישועות שהוא עושה ולא ידעו במה כוחו הגדול, שמא צדיק נסתר הוא אחד מלו' הצדיקים או חלילה כוחו בא לו מהסטרא אחרא רחמנא ליצלן, החליט הרב הקדוש מאפטא לתהות על קנקנו של אותו מוזג יהודי, ולדעת אם כוחו בא לו מצדקותו המרובה או מהסטרא אחרא. התחפש הרב והגיע לכפרו של אותו מוזג יהודי ובא אל ביתו, היה אצלו שלשה ימים ולא ראה כל דבר משונה, ההיפך הכל היה כשורה, יהודי שלם וירא שמים, שומר מצוות כהלכה, רק דבר אחד היה תמוה בעיניו שכל היום היה מוכר את המשקה ויושב ליד הקופה ולא זז משם מהבוקר עד הערב, אין הוא מרשה לאיש מבני משפחתו להחליף אותו משך כל היום אפילו לא לרגע, זה נראה תמוה מאוד בעיני הרב. ניסה להבין ולא הצליח, עקב אחריו בלילה, אמר שמא עושה הוא מצוות בלילה בחשאי ולא היא, היה נוהג לעבוד ללכת לישון ובבוקר קם מתפלל ויושב כל היום למכור ולא זז מהקופה, ראה שהיהודי תמים הוא ובכל זאת מנין לו ליהודי פשוט שכזה כוח לפעול פעולות, אמר אשאל אותו, שאל וענה לו היהודי כי אין הוא עושה דבר, אמר לו אני הרב מאפטא ואני מצווה עליך לגלות לי, ענה לו המוזג: מצווה לשמוע דברי חכמים, כיון ששאלת הסיפור ארוך אבל אביא אותו בקיצור לפניך, דע לך אמר אותו מוזג, אני כל ימי חיי, מאז ומתמיד בטחתי בה' ועל כל דבר ודבר הרבתי לעשות צדקה ואפילו שהגיעו לי ולבני ביתי מים עד נפש, הרבתי לפזר את ממוני לצדקה והנה אין לנו כבר

מה לאכול ולאחר זמן רב דחקו בי בני הבית שאצא לעיר הגדולה לחפש שותף לעסק שיביא קצת כסף כחלקו בשותפות וננצל, בני ביתי בוכים ואני יצאתי את ביתי והנה בדרך בין השדות והגנים נתמלאתי שמחה ונשאתי תפילתי לבורא עולם והסברתי לו שהנה בני ביתי שלחו אותי למצוא שותף, אבל מה לי שותף בשר ודם שהיום כאן ומחר איננו, אנא אלוהי היה אתה שותף לי, שלח לי מברכותיך ומהיום והלאה נתחלק שנינו חצי לי חצי לך. כשסיימתי תפילתי מצאתי מטבע של כסף בכיסי קניתי בה שני בקבוקי משקה ומכרתים ברווח והתחלתי לראות ברכה רבה וגדולה בעסקי, והנה עשיתי לי שתי תיבות אחת לי ולבני ביתי ואחת לקדוש ברוך הוא השותף שלי, ומאז אני עומד כל הזמן ודואג לחלק את ההכנסות בדיוק חצי חצי ביני ובין שותפי, אינני סומך על איש שמא חס וחלילה יטעה, את כסף הקודש אשר לשם אני דואג לחלק לעניים, תלמידי חכמים ואנשי מעשה, זאת עבודתי לשם יתברך, סיים המוזג את דבריו. הרב הצדיק מאפטא שמע את דבריו ולא אמר דבר, נטל ממנו דברי פרידה וחזר למקומו, בשובו אמר לחסידיו: למה אתם מתפלאים על כוחו של האיש, הרי נאמר בשולחן ערוך "שותף, מה שעשה עשה" ומפני שהוא שותפו של הקדוש ברוך הוא באמת, ובאמונה ובתמים, על כן הוא פועל ישועות בארץ, עד כאן.

נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואונו. (כח. כב)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במסכת דרך ארץ זוטא (פרק ז) אם עשית צדקה תזכה לממון. ואם זכית לממון עשה ממנו צדקה בעוד שהוא בידך קנה ממנו העולם הזה ותנחול העולם הבא. ואם אין אתה עושה ממנו צדקה יעוף פתאום שנאמר: "התעיף עיניך בו ואיננו" (משלי כג. ה). עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "נבהל להון איש רע עין", היינו מי שנבהל לאסוף הון ולא נותן צדקה, וחושב שיתעשר מזה שהכל שמור אצלו, סופו יהיה שהכל יעלם לו, רחמנא ליצלן. וזהו: "ולא ידע כי חסר יבואונו" וכאמור.

אי נמי יש לרמוז תיבת "עין" אותיות **עני**. דהיינו מי שהוא נבהל להון, והוא רע לעני, שלא נותן לו צדקה, בסוף עונשו הוא "חסר יבואנו", כדאיתא בגמרא (תמורה טז.) אתה אומר: "(איש) רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" (משלי כט. יג). בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר פרנסני! אם מפרנסו מוטב, ואם לאו, "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'" (שם כב. ב). מי שעשהו עשיר לזה עושה אותו עני עני לזה עושה אותו עשיר. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה לד. יג) "ועניים מרודים תביא בית", אלו הם עניים שירדו מכבודם ומנכסיהם. מי גרם להם שיהיו עניים? על ידי שלא פשטו ידיהם לעניים, ועל ידי שלא עשו רצון אביהם שבשמים.

בוטח בלבו הוא כסיל והולך בחכמה הוא ימלט. (כח. כו).

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, בהקדים מה שפירשתי בסייעתא דשמיא, בספרי הקטן מתוק לחכי, את הפסוק: "והיה בשומעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה. לא יאבה ה' סלוח לו". (דברים כט. יח-יט) והא לך תוארו: אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, אם אפשר ובעיני ה' יוכשר, שפסוק זה רומז על מה שיש איזה אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, ה' יחזירם בתשובה שלמה אמן. וכשאתה שואל אותם מדוע אין להם כיפה על הראש? ומדוע אינם לובשים טלית קטן? הם משיבים: אין צורך, אל תדאג, ברוך ה', יש לנו לב טוב... העיקר שאנחנו לא גונבים, לא רוצחים חס ושלום, ויש שמוסיפים והלואי כולם היו כמונו. ועל זה אומר הפסוק: והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה. לא יאבה ה' סלוח לו. וזוהי טעות חמורה, ומשל למה הדבר דומה, לחייל שהמפקד רוצה לתת לו לבוש וכובע הנהוג אצלם. האם הוא יעיז לומר למפקד אין צורך, אל תדאג, ברוך ה', יש לנו לב טוב ...הלא ודאי עונשו יהיה שילך למחבוש כיון שהוא מפר את פקודת המפקד שהוא רק בשר ודם, ומה יענה ביום פקודה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא?!. ועיני צדיק תחזינה בגמרא (ברכות כח:) וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אף על פי כן הייתי בוכה ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו איסור עולם ואם ממיתני מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גיהנם ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה אמרו לו רבינו ברכנו אמר להם יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם אמרו לו תלמידיו עד כאן אמר להם ולואי תדעו כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם בשעת פטירתו עיין שם.

ואכן באמת לבוש של כיפה וטלית קטן שילבש אדם יחייב אותו להתנהג יותר ביראת שמים. וראה בתלמוד ירושלמי ברכות (פרק ב הלכה ג) תפילין מפני מה לא החזיקו בהם? (להניחם במשך כל היום. יפה מראה). מפני הרמאים. מעשה באדם אחד שביקש להפקיד

מעותיו אצל אדם נאמן, מצא אדם אחד שיושב בבית המדרש ומעוטר בטלית ומוכתר בתפילין, והפקיד מעותיו בידו, לאחר מכן תבע מעותיו, והלה כפר בכל, באומרו: איני מכירך, לא היו דברים מעולם. אמר לו המפקיד, לא לך האמנתי והפקדתי, אלא לתפילין שעל ראשך. עיין שם. הראית לדעת כמה אנשים עלולים לטעות במי ששומר תורה ומצוות ולתת בו אימון יותר משאר האנשים. וזה מחייב אותו להתחזק יותר שלא יבואו לידי טעות בו. והטעות של האנשים המתנהגים כך, כי הם מרגישים שהם בגדר "סור מרע" - שאינם גונבים ואינם הורגים וכו', וחושבים שזה מספיק, וראיתי לנכון להעתיק כאן סיפור מוסרי בזה עם מוסר נוקב! הובא בספר משמחי לב למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חיראר**י שליט"א, (מערכת י אות כד) והא לך תוארו: **מעשה** ברב גדול שבא לבקר בעיר אחת לראות את הטעון תיקון, ולעשות בדק הבית, להשיב לב אבות על בנים, ולב בנים לאביהם שבשמים, ומידי כניסתו לעיר ראה אחד מתושבי העיר, וישאלהו לאמר בני, מה המצב בעיר, ומה שלום תושביה? אמר לו רבי תודה לאל, אנשי העיר כולם צדיקים, אין בהם חס ושלום מי שרוצח או מי שנואף או מי שגונב הכל בסדר גמור. הרב נענע בראשו ואמר לו תודה, ועבר הלאה. וירא עוד אדם אחד עובר אורח, הקדים לו שלום, וזה החזיר לו שלום. וישאלהו בני ספר לי מה המצב בעיר, ומה מצב אנשי מקומה, אמר לו רבי ברוך השם, הכל בסדר גמור, אין מי שמעיד בחברו עדות שקר, אין מי שמתאוה וחומד דברים של חבירו. אין מי שמכה את חבירו, זכה מקומינו שיש בו אנשים כאלה, אלו היו כך המקומות מהסוג הזה, היה כבר משיח מקדם קדמתה.

הרב הודה לו, ונפרד ממנו בשלום. הרב הבין שהמצב הוא בבחינת סור מרע, אבל לועשה טוב, עדיין לא הגיע, ולהיות הם לא מודעים לחסרונם, קשה להם מאד לשוב בתשובה ולהיות גם עושים טוב, ואחרי מחשבה נזכר שמידי כניסתו העירה ראה מחוץ לעיר נבלת חמור, אמר הרב בלבו מדוע בא למראה עיניו את נבלת החמור, הלא כל דבר שבא מול העינים של האדם, אינו בדרך מקרה אלא בהשגחה העליונה, ואם כן הוי אומר שיש איזה צורך בראיה הזו אבל לא ידע מה הצורך בזה, ולבו אומר לו שאכן סוף דבר ידע את המטרה, ובצפיה שהקב"ה ביומו יתן שכרו לדעת את המטרה בזה. כעת ששמע את דברי אנשי העיר הבין למפרע את המטרה, מיד אמר לשמש שלו, לך בני תקנה כמה מטרים בד שחור עבה לכסות את החמור הנזכר. ותשוב העירה ותכריז בקול רם, רבותי אחי ורעי, יש מת מצוה מחוץ לעיר,וישנו רב גדול שעומד להספידו, וכפי שידוע מת מצוה (כמעט) קודם לכל המצוות שבתורה, שקודם גם לקריאת המגילה וכמו שפסק **מרן** בשולחנו הטהור (אורח חיים סימן תרפז סעיף ב) יעין שם. השמש עשה ככל

הדברים אשר דבר אליו הרב הגדול, ואשריכים ישראל נאספו כל העם מסביב להשתתף בהספדו של מת מצוה, ויעש הרב הספד גדול ומר, ואמר רבותי אם ברצונכם לדעת את טיבו ומעלתו של הנפטר הזה, שמעוני ותחי נפשכם, הנפטר הזה מעולם לא דבר לשון הרע ורכילות, שהדבר הזה חמור מעבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים, ולא רק לשון הרע לא דבר אלא כל החיים שלו היה בתענית דיבור, לא היה מדבר שום דבר כעולם, נעלב ואינו עולב, שומע חרפתו ואינו משיב, ולא רק זה , אלא יותר מזה אני אומר לכם, כמה פעמים קבל מכות נמרצות, והוא קבל זה בדומיה, אף פעם לא הגיב. כל החיים שלו התנהג בפרישות שלא אכל מעולם בשר, לא בשר בהמה חיה ועוף, ולא דגים.

זאת ועוד אחרת במצות פריה ורביה נהג כאשתו מקבלת הריון, לא נגע בה ולא פגע בה יותר, עד אחרי שתלד, וזה בהסכמת בת זוגו, עניו מכל הנבראים אשר על פני האדמה... הרב התחיל לדבר בשבחו דברים נפלאים עד שכל העם געו בבכיה, מרוב הבכיה והיללה הוצרך הרב להפסיק את דרשתו, כי מאנו להתנחם, מעיניהם נוזלות דמעות בחיל, צעקות למכביר שיצאו מקרב לבם ומשרשיו. כשנרגעו הרוחות אמר להם הרב אולי רצונכם לראות את פני הנפטר הלזה, ויאמר למשרתו נא הרים מקצת את הסדין שיראו הקהל הקדוש והנכבד את פני הנפטר הזה. המשרת עשה כדברי הרב, והנה כל הקהל נדהמים בראותם גופת חמור לפניהם, התחילו פניהם משתנים, וכל הקהל התחילו לחשוב מחשבות, אין זה אלא גלגול של איזה חסיד שהכיר הרב ברוח קדשו, וגעו שנית בבכיה אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, מה נענה כי יפקוד אל ומה נשיבנו, אם חסיד גדול כזה הוצרך לבוא בגלגול, מה יהיה אתנו אנחנו שלא הגענו לקרסולו. הרב אמר להם רבותי נקל לי לדעת מחשבותיכם בעת הזאת, כאלו אתם חושבים שאני בעל רוח הקודש, ויודע בטיב הגלגולים וידעתי מי הנפטר הלזה, לא, לא, אחי ורעי לא מינה ולא מקצתה, אין לי עסק בנסתרות, וכבר נאמר: "הנסתרות לה' אלהינו" (דברים כט. כח). אלא פשוט מאד גם אני רק מה שעיני רואות אני יודע, וזה בעל חי פשוטו כמשמעו, אלא בכניסתי לעיר שאלתי את אנשי המקום שיחיו מה נשמע במקום הזה, ואמרו לי שאינם רוצחים, לא מעידים עדות שקר וכדומה, אז הבנתי שכאן מסתפקים במועט דהיינו בסור מרע, אבל עדיין לא נכנסו בגדר ועשה טוב, לזה באתי להסביר להקהל הקדוש הזה, שכל המדות שאמרו נמצאים כולם גם בבהמה הזו, וכל המעלות שאמרתי כאן נמצאו בבהמה הזו, אבל לא זוהי הדרך לבני אדם. עיין שם וינעם לך. ושוב הראני מעלת ידיד נפשי רב אחאי הגאון הגדול רבי **אהרן הכהן** שליט"א, לרבינו **יונה גירונדי** ז"ל, בספרו שערי תשובה (שער שלישי אות יד) שכתב, וזה לשונו: ויש

אנשים רבים בהמון העם חושבים, כי אין עיקר האבדון והפסד הנפש זולתי בעבירות שיש בהן מעשה, וכי אין אבדן נפש אל האיש אשר הוא טהור מחטוא במעשה, ובדרך העבירות לא הלך, וחדל מעשות מצות ומעשים טובים. על כן אנו חייבים להודיע תועי רוח בינה, כי אמרו זכרונם לברכה (ירושלמי חגיגה פרק א הלכה ז) ויתר הקדוש ברוך הוא על עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עון בטול תורה. ואמרו (ספרי דברים עקב): כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות, כך עונש המבטל גדול מכל העבירות, ואמרו בגמרא (סנהדרין צט.) "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר" (במדבר טו. לא). נאמר על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. וכבר זכרנו לך כל אלה בשער התורה. הרחמן יחזירנו בתשובה שלמה לעבודתו יתברך, ונעשה רצונו כרצונו אמן. עד כאן. והנה ידוע שחכמה היא כינוי לתורה, וזהו רמז הכתוב: "בוטח בלבו הוא כסיל", היינו מי שבוטח בלבו שהוא טוב וזה מספיק לו, ואינו מקיים את המצוות והתורה, הוא כסיל, אולם, "והולך בחכמה הוא ימלט", דהיינו מי שהולך בחכמה, שהיא התורה שמקיים אותה, הוא ימלט. וינצל מדינה של גיהנם. וכאמור.

נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב מארות. (כח. כז).

אפשר לרמוז בזה מה שכתב **מרן** ז"ל בשולחנו הטהור יורה דעה (סימן רמז סעיף ב) לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היזק מתגלגל על ידה שנאמר: "והיה מעשה הצדקה שלום" (ישעיה לב. יז). עיין שם. וזהו "נותן לרש אין מחסור", דהיינו שאין לו שום היזק מהצדקה שנותן, והמשיך, "ומעלים עיניו רב מארות", רמז להא דאיתא במסכת דרך ארץ זוטא (פרק ז) אם עשית צדקה תזכה לממון. ואם זכית לממון עשה ממנו צדקה בעוד שהוא בידך קנה ממנו העולם הזה ותנחול העולם הבא. ואם אין אתה עושה ממנו צדקה יעוף פתאום שנאמר: "התעיף עיניך בו ואיננו" (משלי כג. ה). עיין שם.

בקום רשע יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים. (כח. כח)

אפשר לפרש הטעם שבאבוד הרשעים ירבו הצדיקים, כיון שיראו עונש הרשעים, וזה יגרום להם להתעורר בתשובה ולהיות צדיקים עושים רצון ה' יתברך. ושוב ראיתי להרב **לוי בן גרשון** (הרלב"ג) ז"ל, שכתב, וזה לשונו: בקום רשע - בהיות שררה וממשלה לרשעים יסתר במה שהוא אדם והוא האיש הטוב וזה לשתי סבות האחת כי כל האנשים הטובים יברחו להמלט מן הרשעים והשניה כי מפני מה שיראו האנשים מהצלחת הרשע יהיה נבחר להם הרשע מהצדק מצורף לזה כי הרשע המושל בהם ינהיגם בהנהגתו ובאבוד הרשעים אז ירבו צדיקים בארץ לב' סבות הא' כשיאבדו אל המושלים ישובו אשר ברחו מהם והשני כי באבוד הרשעים אי זה שיהיו יוכר לאנשים מום הרשע

ויחזיקו מפני זה בצדק. עכ"ל. וראה עוד להרב **מצודות דוד** ז"ל, שכתב, בקום - בעת יקומו הרשעים אז יסתר כל אדם שאינו מהם כי יפחדו מהם ובעת יאבדו הרשעים אז ירבו הצדיקים כי יתאספו העירה ממקום מחבואם. וראה עוד להרב מלבי"ם ז"ל, בחלק באור הענין, שכתב, בקום רשעים - עת יקומו רשעים - למשול, אז מי שהוא אדם יסתר - כי אז יכפרו בהשגחה, ויעזבו דרך ה' וידמו כבהמות, ואדם הצדיק יצטרך להסתיר את עצמו מפני המלעיגים והרודפים, אבל באבדם - אחר כך יכירו הכל השגחת ה' וענשו ועל ידי כך ירבו צדיקים עכ"ל. והוא קרוב מאד למה שפירשתי, שש אנכי שנתכוונתי לדעת קדוש.

פרק כט

איש תוכחות מקשה עורף פתע ישבר ואין מרפא. (**כט. א**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז שעל המוכיח קודם להוכיח ולתקן עצמו, ואחר כך לתקן אחרים, כי אם לא, יענו לו קודם תקן עצמך, ואז ישבר ואז ישבר ואין מרפא, להחזירם בתשובה. וכמו שאמרו רז"ל בגמרא (בבא בתרא ס.) על פסוק: "התקוששו וקושו" (צפניה ב. א). אמר ריש לקיש, קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים עיין שם. וראה שם בגמרא (בבא בתרא) **מעשה** ברבי ינאי שהיה לו אילן שנוטה לרשות הרבים, והיה שם אדם אחד שהיה לו גם כן אילן שנטה לרשות הרבים, והעוברים ושבים מיחו בו שיקצץ את הענפים הנוטים לרשות הרבים, כי הם מזיקים לגמל ולרוכבו. בא אותו אדם לדין לפני רבי ינאי, אמר לו רבי ינאי: לך מאיתי ובא למחר. (כי ידע רבי ינאי שיש לו גם כן אילן כזה, ורצה לתקן עצמו קודם שיפסוק לו בדין), בלילה שלח רבי ינאי לקצוץ את הענפים שלו. למחרת בא אליו אותו האיש לדין, ורבי ינאי אמר לו שלפי הדין הוא צריך לקצוץ את הענפים המזיקים לרשות הרבים, אמר לו אותו אדם: והרי גם לרב יש אילן כזה שענפיו נוטים לרשות הרבים, השיב לו רבי ינאי, לך ראה אם מהאילן שלי נקצץ, אזי גם אתה תקצוץ, ואם שלי עדיין לא נקצץ, גם אתה לא תקצוץ. והסבירה שם הגמרא, שמה שקצץ רבי ינאי את הענפים רק עכשיו ולא קודם, מפני שחשב שיש נחת רוח לפני רשות הרבים שיושבים בצל ענפיו, אבל כעת שנודע לו שבני רשות הרבים מצטערים מזה שלח וקצץ, וזה הסיבה שרבי ינאי לא פסק לו תיכף שיקצוץ, כי אמרו חכמים: קשוט עצמך, ואחר כך קשוט אחרים וכאמור. וראה עוד בגמרא (ערכין טז:) אמר רבי טרפון, תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. אם יאמר לו טול קיסם מבין שיניך, יאמר לו טול קורה מבין עיניך. עיין שם.

ברבות צדיקים ישמח העם. (כט. ב)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (סנהדרין צז:) אמר רב, כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. וכן מבואר במדרש תנחומא (בחקתי סוף אות ג) דעל ידי תשובה נגאלין. וראה עוד במדרש תהלים (מזמור מה אות ג) דבר אחר [למנצח על שושנים]. זהו שאמר הכתוב אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה (הושע יד. ו), הפסוק הזה נאמר לעולם הבא, כשם שאין הטל הזה מזיק לכל ברייה, כך הצדיקים לעתיד לבא עתידין לשבוע מזיו השכינה ואינן ניזוקים, שנאמר שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח (תהלים טז. יא), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אימתי אתה גואלנו, אמר להם כשתרדו לירידה התחתונה [אותה שעה אני גואל אתכם, שנאמר ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו' ועלו מן הארץ (הושע ב. ב), אמרו בני קרח בירידה התחתונה אנו], כמה דאת אמר כי שחה לעפר נפשנו (תהלים מד. כו), מהו כתיב אחריו, קומה עזרתה לנו (שם שם תהלים מד. כז), אמר להם הקב"ה הכל מכם, כשם שהשושנה הזו פורחת ולבה למעלה, אף אתם כשתעשו תשובה לפני, יהא לבבכם מכוון למעלה כשושנה הזו, אותה שעה אביא הגואל, שנאמר אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה, כשיפרח כשושנה, לכך נאמר למנצח על שושנים. עיין שם. וזהו ברבות צדיקים "ישמח" אותיות **משיח**. רמז שאם יעשו תשובה יהיו צדיקים ויבא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה. (כט. ד)

אפשר לרמוז בזה מה דאיתא במסכת אבות (פרק א משנה יח) רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על הדין וכו', והמשיך "ואיש תרומות יהרסנה" אפשר לפרש שבא לרמוז שגם אם ח"ו אדם נגזר דינו למיתה, על ידי תרומות וצדקות יכול לדחות את הדין והמשפט ולזכות לאריכות ימים. וכדאיתא בגמרא (בבא בתרא יא.) תניא, אמרו עליו על בנימין הצדיק, שהיה ממונה על קופה של צדקה. פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת, אמרה לו: רבי, פרנסני! אמר לה: העבודה! (לשון שבועה) אין בקופה של צדקה כלום. אמרה לו: רבי! אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעת בניה מתים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם! אתה אמרת (מתורתך למדנו לפיכך נברא האדם יחידי לומר לך, רש"י). כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. ובנימין הצדיק שהחיה אשה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות הללו?! מיד, קרעו לו גזר דינו. תנא, הוסיפו לו על שנותיו כ"ב שנים. עיין שם.

איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת. (כט. ט)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (סוטה ג.) ריש לקיש אמר, אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות עיין שם. ובעלי המוסר ז"ל, חקרו, דלפי דברי ריש לקיש, אדם יכול לפטור עצמו מן יום הדין שיטען שוטה הייתי בזמן עשיית החטא. ושוטה פטור? ותירצו, שאדם נידון על מה שהביא עצמו לידי שטות, ולא ניסה להתגבר על יצרו שלא יביאו לידי שטות. והרי הרבה פעמים הוא אדם בריא בדעתו. עד כאן. וזהו רמז הכתוב: "איש חכם נשפט את איש אויל", רמז שגם אם הוא מתנהג כאיש אויל, הוא נשפט בשמים מצד "איש חכם", שהרבה פעמים הוא התנהג כאיש חכם, וזה מחייב אותו על מה שהוא חשא ונעשה "איש אויל", וזהו "ורגז", דהיינו שהוא חטא, על דרך מה דאיתא בגמרא (ברכות כט:) אמר לו אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא, לא תרתח ולא תחטי. (לא תכעוס שמתוך הכעס אתה בא לידי חטא. רש"י). עיין שם. וזהו "ושחק", שנדמה לו כשהוא חוטא יכול לפטור עצמו כיון שנכנסה בו רוח שטות, לזה אמר "ואין נחת", שלא יהיה לו נחת מתירוץ זה. וכאמור.

שבט ותוכחת יתן חכמה. (כט. טו)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז שעל ידי שבט התוכחת שרבו נותן לו הוא זוכה לחכמת התורה, וכדאיתא בגמרא (ברכות סג:) אמרי דבי רבי ינאי: מאי דכתיב: "כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב" (משלי ל. לג). במי אתה מוצא חמאה של תורה - במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם - כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק - זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק - זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות. דתנן, רבי ישמעאל אומר: הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, שהן כמעין נובע. עיין שם.

ברבות רשעים ירבה פשע וצדיקים במפלתם יראו. (כט. טז)

אפשר לפרש בדרך דרש, בהקדים מה דאיתא בזוהר חדש (בראשית כב.) ר' תנחום פתח בהאי קרא: "הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק" (ישעיה נז. א). תמן תנינן כשהקב"ה מסתכל בעולם ורואה שאין בני אדם זכאין ורשעים הרבה פורחים בעולם אזי עושה דין בעולם. והיינו שהקב"ה לוקח את הצדיק מפני שיש הרבה חוטאים, והוא מכפר על הדור, וזהו רמז הכתוב: "ברבות רשעים ירבה פשע וצדיקים במפלתם יראו" דהיינו שמפני הרעה נאסף הצדיק, והרשעים רואים במפלת הצדיקים רחמנא ליצלן. וכאמור.

יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך. (כט. יז)

אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא במדרש תנחומא פרשת שמות (סימן א)... כיוצא בו ואוהבו שחרו מוסר זה יעקב שלמדו יצחק אביו תורה ויסרו בבית תלמוד דכתיב ויעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה. ה). ולמד מה שלמד אביו ואחר כך פירש מאבותיו, ונטמן בבית עבר ללמוד תורה לפיכך זכה לירש ארץ ישראל דכתיב וישב יעקב בארץ מגורי אביו (בראשית לז. א) אף יעקב אבינו ייסר את בניו ורדה אותם ולמדם דרכיו וארחותיו שלא היה בהם פסולת מנין ממה שקראו בענין ואלה שמות בני ישראל וגו' ראובן שמעון השון כולן הכתוב ליעקב הוי ואוהבו שחרו מוסר, כיוצא בו ואוהבו שחרו מוסר זו בת שבע הצדקת שיסרה את שלמה בנה דכתיב: דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו, (משלי לא. א). אמר רבי יוסי בר חנניה מהו משא אשר יסרתו אמו מלמד שכפתו בת שבע על העמוד ומכה אותו בשבט ומיסרתו ומה היתה אומרת לו מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי אמרה לו הכל יודעין שאביך ירא שמים, עכשיו אם תצא לתרבות רעה יאמרו שאתה ברי ואני גרמתי לך, ומה בר בטני כל נשי אביך כיון שמתעברות אינן רואין פני המלך, ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מלובן ומזורז, ומה בר נדרי כל נשי אביך היו נודרות ואומרות יהא לי בן הגון למלכות, ואני נדרתי יהא לי בן חכם ממולא בתורה והגון לנביאות ומכה אותו ומיסרתו ואומרת אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין, מה לך אצל מלכים שותין יין ומשתכרין ואומרים למואל למה אל ולרוזנים אי שכר מי שרזי עולם גלוים לו ישתה יין וישתכר ולפי שייסרתו לפיכך ויחכם מכל האדם (מלכים א' ה. יא), תניא רשב"י אומר את מוצא שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל ולא נתן אותם אלא על ידי יסורין, התורה וארץ ישראל והעוה"ב, תורה דכתיב: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, (תהלים צד. יב). ארץ ישראל, דכתיב:

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך (דברים ח. ה). מה כתיב אחריו כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה, העולם הבא דכתיב: כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר, (משלי ו. כג). וכל המייסר את בנו מוסיף הבן אהבה על אביו והוא מכבדו דכתיב: יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך הוי ואוהבו שחרו מוסר(משלי כט. יט). עד כאן. ואפשר לענ"ד לפרש לפי זה ויתן מעדנים לנפשך, לעולם הבא, בזכות שאומר ברכו את ה' המבורך, וכן בעבור שהוא אומר קדיש ולומד תורה, ועיני צדיק תחזינה במסכת כלה רבתי (פ"כ), מעשה ברבי עקיבא שראה אדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם, והיה טוען על ראשו מטען עשרה טעונים, והיה רץ כמרוצת הסוס. גזר עליו רבי עקיבא והעמידו, ואמר לאותו האיש, למה אתה עושה עבודה קשה כזאת,

אם עבד אתה ואדונך עושה לך כך אני אפדה אותך מידו, ואם עני אתה אני מעשיר אותך. אמר לו, בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עתה הממונים עלי. א"ל, מה זו ומה מעשיך. א"ל, אותו האיש מת הוא וכל יום ויום שולחים אותי לחטוב עצים ושורפים אותי בהם. א"ל, בני, מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו. א"ל, גבאי המס הייתי והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג עניים. א"ל, כלום שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה. א"ל, בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי פורעניות, שאותו האיש אין לו תקנה, אלא ששמעתי מהם דבר שאינו יכול להיות, שאלמלא היה לו לזה בן שהוא עומד בקהל ואומר "ברכו" או "יתגדל" ועונים אחריו "יהא שמיה רבא מברך" מיד מתירים אותו מן הפורענות, ואותו האיש לא הניח בן בעולם ועזב אשתו מעוברת ואיני יודע אם תלד זכר מי מלמדו. אותה שעה קיבל עליו רבי עקיבא ליילך ולחפש אם הוליד בן כדי שילמדו תורה ויעמידו לפני הציבור. מצא רבי עקיבא את בנו של האיש כשעודנו ערל ולא נימול, נטלו רבי עקיבא ומל אותו, והושיבו לפניו ללמדו תורה, ולא היה מקבל תורה, עד שישב עליו רבי עקיבא בתענית ארבעים יום והתפלל עליו, עד שיצאה בת קול ואמרה לרבי עקיבא שנתקבלה תפלתו, ואז הלך ולימדו תורה וקריאת שמע ותפלה וברכת המזון, והעמידו בתוך הקהל ואמר קדיש וברכו את ה' המבורך, וענו הקהל אחריו, באותה שעה התירו את המת ופטרוהו מן הפורענות, ובא לרבי עקיבא בחלום ואמר לו, רבי, תנוח דעתך בגן עדן כשם שהנחת את דעתי והצלתני מדינה של גיהנם. וראה עוד בתנא דבי אליהו זוטא (פרק יז) ושם איתא: אמר רבי יוחנן בן זכאי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי אדם אחד שהוא היה מלקט עצים ודברתי עמו ולא החזיר לי דבר ואחר כך היה בא אלי אמר לי רבי מת אני ולא חי ואמרתי לו אם מת אתה עצים הללו למה לך ואמר לי רבי האזין לי מה שאומר לך דבר אחד כשהייתי חי אני וחבירי היינו עוסקין בעבירה בפלטרין שלי וכשבאנו לכאן גזרו עלינו גזר דין של שריפה כשאני מלקט עצים שורפין את חבירי וכשהוא מלקט עצים אז שורפין אותי. ואמרתי לו דינכם עד מתי ואמר לי כשבאתי לכאן הנחתי את אשתי מעוברת ויודע אני שזכר היא מעוברת לכן בבקשה ממך הוי זהיר בו משעה שיהיה נולד עד שיהיה בן חמש שנים הוליך אותו לבית רבו למקרא כי בשעה שהוא יאמר ברכו את ה' המבורך אז יהיו מעלין אותי מדינה של גיהנם עד כאן. והרי הוא כמבואר.

אי נמי יש לפרש כעין זה, ויתן מעדנים לנפשך, דהיינו מאחר שהנחת בן צדיק הרי שזה יעשה לך ממנו נחת רוח לעולם הבא. ושוב ראיתי בביאור **הגר"א** ז"ל, שכתב, וזה לשונו: יסר וגו' כאשר הבן הוא רשע אז ידאג האב ולא ינוח אבל כאשר ייסר בנו אז יהיה מנוחה

לו ולא עוד שגם יתן מעדנים וגו' ועוד יניחך מן הגיהנם ויתן מעדנים לנפשך בגן עדן כמו מעשה דרבי עקיבא שלמד תורה עם בן רשע והצילו מן הגיהנם ועוד שהביאו לגן עדן. ועוד יסר וגו' כי אפילו צדיק אם לו בן רשע אזי נוטלין אותו מגן עדן לגיהנם למען יראה יסורי בנו וזהו יסר בנך ויניחך במקומך וגם הוא יתן וגו'. עכ"ל. שש אנכי שנתכוונתי לדעת גדול.

אי נמי יש לפרש כעין זה, ויתן מעדנים לנפשך, היינו שיחדש חידושים בתורה יתן עטרות לאביו בעולם הבא, כמו שכתב הגאון רבי **יעקב חיים סופר** ז"ל בספרו כף החיים (סימן רצ אות י) שכתב, כשהאדם מחדש דברי תורה בעולם הזה ביום השבת מעטרין לאביו כמה עטרות בעולם הבא. ועוד כתב שם ומי שאינו יודע לחדש דברי תורה ילמוד דברים חדשים שעדיין לא למד. עיין שם. והרי הוא כמבואר.

ושומר תורה אשרהו. (**כט. יח**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, על פי מה דאיתא בגמרא (יומא פו.) על פסוק: "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים ו. ה). שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה. אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה! פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו! עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט. יג). עיין שם. וזהו "ושומר תורה אשרהו", שמי שרואים אותו שהוא שומר תורה שהוא מתנהג בדרך התורה והמצוות זוכה שהבריות אומרים עליו: אשרי אביו שלמדו תורה. וכו' וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "ושומר תורה אשרהו", דהיינו כשאדם ישמור את התורה הקדושה ויקיים מה שכתוב בה יהיה מאושר ושמח.

ובעל חמה רב פשע. (**כט. כב**)

ובעל חמה **רב** פשע סופי תיבות עם הכולל גמטריא גיהנם. רמז להא דאיתא בגמרא (נדרים כב.) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו. עיין שם.

אפשר לפרש בדרך דרש, "בעל חמה רב פשע", שבא לרמוז שאדם הכועס, הוא יכול לשכוח את תלמודו ולבא לידי טעות בהלכה ולעשות חטא ח"ו, וראה בגמרא (פסחים סו:) ריש לקיש אמר: כל אדם שכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, אם נביא הוא - נבואתו מסתלקת ממנו. אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו - ממשה. דכתיב ויקצף משה על פקודי החיל וגו' (במדבר לא. יד). וכתיב: "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא

הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה וגו'" (במדבר לא. כא). מכלל דמשה איעלם מיניה. אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו - מאלישע, דכתיב: "לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נשא אם אביט אליך ואם אראך וגו'" (מלכים ב' ג. יד). וכתיב: "ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' וגו'". (מלכים ב' ג. טו). עיין שם. וראה עוד בילקוט שמעוני תהלים (רמז תרמט) רשע כגובה אפו בל ידרוש, אין אלהים כל מזמותיו אמר רבה בר רב הונא כל הכועס, אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו. ר' ירמיהו מדפתי אמר אף משכח למודו, ומוסיף טפשות, שנאמר כי כעס בחיק כסילים ינוח, וכתיב וכסיל יפרוש אולת. עיין שם.

איתא בגמרא (נדרים כב:) כל הכועס... רב נחמן בר יצחק אמר: בידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו, שנאמר: "ובעל חימה רב פשע". (משלי כט. כב). עיין שם. ואפשר לפרש עוד שבא לרמוז שגם אם האדם צדיק יכול להגיע על ידי הכעס להרבה עברות רחמנא ליצלן. וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (גיטין ו: ז.): אמר רב חסדא, לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו. שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה והפילה כמה רבבות מישראל. ועוד אמרו (שם): אמר רב יהודה אמר רב, כל המטיל אימה יתירה בתוך ביתו סוף הוא בא לידי שלש עבירות: גילוי עריות, ושפיכות דמים, וחילול שבת. (פעמים שמדלקת נר או מבשלת משחשיכה מפני אימתו והוא אינו יודע. רש"י). עיין שם. ומגנות מידת הכעס, ראה להגאון רבי **יעקב חיים סופר** ז"ל, בספרו כף החיים (סימן קע אות ל) שכתב בשם רבינו **האר"י** ז"ל, שהיה מקפיד בעוון הכעס יותר מכל שאר עבירות, ואפילו כשהוא כועס בשביל מצוה, ונתן לזה טעם: כי הרי כל העבירות אינם פוגמים אלא כל עבירה ועבירה פוגמת באבר אחד, אבל מדת הכעס, פוגמת כל הנשמה כולה ומחלפת אותה לגמרי ונכנסת במקומה נפש מצד הקליפה עיין שם. וראה עוד לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל בספר חסידים (סימן פנ) שכתב, אל תבהל ברוחך, לכעוס. איש חסיד צוה לבנו בפטירתו כשם שכבדתני בחיי כך תכבדני לאחר מותי, וקיים מצוותי ותלין כעסך לילה אחת. ועצור ברוחך שלא תדבר כלל בשעת הכעס. וראה עוד בספר חסידים הנזכר, (סימן תרנה) שכתב **מעשה** בבן שכבד את אביו ביותר אמר לו האב תכבדני בחייך תכבדני במותי. אני מצוך שתלים כעסך לילה אחד ועצור הרוחך שלא תדבר לאחר פטירת אביו החל לו למדינת הים והניח אשתו מעוברת והוא לא ידע. והתעכב בדרך ימים ושנים וכשחזר בעיר בא בלילה ועלה לחדר שאשתו היתה שוכבת שם ושמע קול של בחור שהיה עמה בחדר, שלף חרבו ורצה להרוג את שניהם, וזכר את מצות אביו והשיבה לתערה, שמע שאמרה לאותו בחור בנה שאצלה שכבר יש שנים רבות שהלך

אביך מאצלי אילו היה יודע שנולד לו בן כבר הגיע להשיא לך אשה. כששמע זה הדבר אמר פתחי לי אחותי רעייתי, ברוך ה' שעצר כעסי, וברוך אבי שציוני לעצור כעסי בלילה אחת שלא הרגתי אותך ואת בני, ושמחו שמחה גדולה ועשו משתה לכל העם הנמצאים שם ושמחו הרבה מאד, "ישמע חכם ויוסף לקח"!

ומספרים על הרב הקדוש רבי **חויתה שלי** זצ"ל, (מח"ס "מעשה חושב"), שפעם אחת רבה אשה עם רעייתו משום מה, וביום שבת כשיצא רבינו מבית הכנסת אחרי תפילת שחרית, קפצה האשה מולו וחירפתו וגידפתו ונשכה לו בכתיפו וקרעה חולצתו. וחלק מהצבור רצו לגרשה ולקרעה לגזרים, והוא אמר להם: "חלילה לכם מנגוע בה, כי עונותי הטו אלה, ואם איני ראוי לכך לא היו גוזרים עלי מן השמים". (דרוש בתחילת ספרו מעשה חושב)

ומסופר על הרב הקדוש רבי **מנחם מנשה** זצ"ל (מח"ס "אהבת חיים" ב"ח) שפעם בעת לכתו ברחוב עבר כנגדו אדם מסויים שחברת "אהבת חיים" שהקים רבינו היתה לצנינים בעיניו, הלה בראותו את רבינו זעק לעברו "עדיין אתה חי"?.. ולא הסתפק בכך עד שירק בפניו הקדושות של רבינו. רבינו בראותו את אשר עשה לא הראה לו שום סימן של שמץ כעס והקפדה, אולם השיה לו בעדינות: אמנם ירקת בפני על הלחי האחד מצד זה, אך מה עם הלחי שבצד השני? שם עדיין לא ירקת... (חכם מנחם מנשה, וראה עוד שם פרק ט הרבה סיפורים בזה על רבינו הנזכר).

ומסופר על הגאון רבי **צדקה חוציז** זצ"ל, שפעם הוזמן לעשות ברית מילה ביום שבת בשכונה מרוחקת, מהלך כשעה מביתו. שעה לפני הזמן המיועד החל רבינו לפסוע לכיוון מקום הברית יחד עם שמשו, בהגיעם, התברר שהמשפחה הזמינה משום מה מוהל אחר, והלה כבר מיהר וסיים את מלאכתו, ולא נותר להם אלא לשוב חזרה על עקבותיהם. המשמש כעס ורצה לגעור באבי הבן על חוסר הדרך ארץ, להטריח תלמיד חכם זקן דרך כה ארוכה לחינם. אולם רבינו השתיקו, ואמר לו: אל תכעס, הרווחנו היום שתי מצוות במקום מצוה אחת, א. החושב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה כאילו עשאה (ברכות ו.). ב. היה לי לכעוס ולא כעסתי, ואם כן גם בזה קיימתי מצוה. עד כדי כך הגיע אורך רוחו והעברתו על מידותיו. (ארי עלה מבבל).

ומסופר על הגאון רבי **מנחם מנדל מלובביץ** זצ"ל, שבשעה שהיה מישהו מקניטו, והיה חושש שמא יגיע לידי כעס ח"ו, היה מבקש שיגישו לו את השולחן ערוך, שיעיין תחילה ויראה את הדין, אם על ענין כגון זה מותר לו לבוא לידי כעס. ובנתיים היה כעסו פג ועבר. (אוצר פתגמים ושיחות).

ועוד מספרים בענין זה חסידים: האדמו"ר הקדוש רבי **יצחק מוורקה** זצ"ל, רכש לעצמו מעיל מיוחד, שקרא לו "מעיל הרוגז". וכאשר חש שהוא מאבד את שלוות רוחו ועלול להתרגז על מישהו או על משהו, מיהר ללבוש את "מעיל הרוגז" המיוחד. ותוך כדי המעשה פג הכעס מלבו... (פרפראות לתורה)

וכה היה אומר: הרב הקדוש רבי **פנחס מקוריץ** זצ"ל, "שנים רבות נאבקתי עם הכעס, עד שניצחתיו ושמתיו בכיסי. לכשאצטרך לו אוציאנו. אבל כועס אני עליו ואיני רוצה להוציאו לעולמים..." והחי יתן אל ליבו! והשם יתברך יעזרנו על דבר כבוד שמו אמן ואמן.

וראיתי לנכון לסיים **במעשה** נורא על הגאון המקובל רבי **יהודה פתיה** זצ"ל, (מח"ס "מנחת יהודה"), כי בליל ראש השנה עלה רבינו ואשתו לגג ביתם לסעוד את סעודת החג. (רגילים היו אנשי בגדד בערבים החמים לאכול על גג ביתם), ובעת הכנת השלחן נשפך לרבנית היין שהיה מוכן לקידוש, הצטערה הרבנית בחשבה כי סימן רע לכל השנה, וכן על כי אין בידם יין לקידוש היום. הרגיעה רבינו, כי אין בכך שום סימן רע, ובאשר לקידוש אפשר לקדש על הפת. נטל רבינו ידיו לקדש על הפת. וכשהגביה את ידיו אחר הנטילה כדין, פגעו ידיו במנורת השמן המשתלשלת מהקיר ונשפך השמן על בגדיו הלבנים, קיבל רבינו את הדבר בשלוה והסב לשלחנו לאכול כרגיל. בהגיע עת הגשת המרק, נתקלה הרבנית בגלל החשכה שהשתררה בעקבות כיבוי הנרות על ידי שפיכת השמן - והפילה את סיר המרק. ניחם אותה רבינו, אסף את הקציצות שנותרו לפליטה והניחן על השלחן, פתאום באה חתולה וחטפה את הקציצות. פתח רבינו את פיו ואמר: כמה יש ליזהר מלכעוס בראש השנה מלבד גודל האיסור שיש תמיד בכעס, כדי שיהיה לסימן טוב לכל השנה. והנה בשרשרת המקרים שבאו עלינו הלילה, נתנסתי משמים בנסיון הכעס, ותודה להשם יתברך שעמדתי בנסיון ולא הקפדתי... (ילקוט שבע) והחי יתן אל ליבו!

פרק ל

כל אמרת אלוה צרופה מגן הוא לחוסים בו. (ל. ה)

אלוה צרופה ראשי תיבות גמטריא אמן. רמז שבזכות עניית אמן קורעין לו גזר דינו, וכדאיתא בגמרא (שבת קיט:) אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו - קורעין לו גזר דינו, שנאמר: "בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'" (שופטים ה. ב). מאי טעמא בפרע פרעות - משום דברכו ה'. רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אפילו יש בו שמץ של עבודה זרה - מוחלין לו, כתיב הכא בפרע פרעות

וכתיב התם: "כי פרע הוא" (שמות לב. כה). עיין שם. ועוד יש לרמוז **אלוה צרופה מגן** ראשי תיבות גמטריא ענוה. רמז שבזכות הענוה הקב"ה מציל אותנו מיד השונאים. וראה במסכת כלה רבתי (פרק י) וכל מי שדעתו שפלה הקדוש ברוך הוא מצילו מן הפורענות שבעולם. שנאמר: "כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים" (ישעיה נז. טו). עיין שם. וראה עוד בגמרא (חולין ה:) כתיב: "אדם ובהמה תושיע ה'" (תהלים לו. ז). ואמר רב יהודה אמר רב, אלו בני אדם שהן ערומין בדעת (כאדם הראשון. רש"י). ומשימין עצמן כבהמה (דכאי רוח. רש"י). עיין שם. ועוד יש לרמוז אמרת **אלוה צרופה** סופי תיבות גמטריא שוקד. ובא לרמוז מה שאמרו חז"ל במדרש (בראשית רבה סה. כ) בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת לך לך (סימן יא) ..., אמר ליה הקב"ה אתה עסקת בתורתי חייך שאני מגן לך כשם שהמגן אוחז החרב אפילו זורקים בו חצים ואבנים המגן מקבלם כך אני מגן לך ולא לך בלבד אלא אף לבניך אם יהיו עוסקין בתורתי כשם שעסקת אתה כך אני נעשה להם כמגן שנאמר אמרת ה' צרופה מגן הוא לכל החוסים בו (שמואל ב' כב. לא) לכך נאמר מגן להולכי תם. ועוד אמרו חז"ל במדרש (רבה פתיחתא דאיכה אות ב) אימתי העובדי כוכבים גוזרים גזירה וגזירתם מצלחת? בשעה שישראל משליכין דברי תורה לארץ עיין שם. וראה עוד בגמרא (מכות י.) א"ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים" (תהלים קכב. ב). מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה. עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת משפטים (סימן יח)... א"ל הקב"ה הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך ולכל מי ששמר את התורה כיוצא בך, אמר רבי שמעון בן לקיש, כתיב באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה (תהלים צא. ד). א"ל צנה נעשה לך ולכל מי ששמר את התורה כיוצא בך צנה וסוחרה אמתו, לפיכך לשמרך בדין הוא שישמרך, עיין שם.

ודרך גבר בעלמה. (ל. יט)

אפשר לפרש, בדרך דרש ורמז, הנה תיבת "דרך" היא כינוי לתורה, כמו שכתב הרב כרוב ממשח ז"ל (מערכת תורה אות ט). והנה נקדים מה דאיתא בגמרא (בבא מציעא כג:) שתלמידי חכמים משנים במסכת, וכו' וכתב רש"י ז"ל, וזה לשונו: במסכת - יש בידך מסכת פלוני סדורה בגירסא או לאו, ואף על גב שסדורה היא לו - יאמר לו לאו, ומדת ענוה היא. עכ"ל, וזהו "בעלמה" שיעלים זאת מעיני הבריות, שהוא יודע את המסכת ששואלים אותו כדי לבחון אותו, וזה ממדת ענוה וכאמור.

אי נמי אפשר לפרש כיוצא בזה, הנה תיבת "גבר" נוטריקון **גומלי חסדים ביישנים רחמנים**. והמשיך "בעלמה", יובן לפי מה שאמרו חז"ל שיש לו לאדם להזהר שלא יספר המצוות והמעשים טובים שעשה. וזהו "בעלמה" שיעלים זאת מעיני הבריות, ועיין בתלמוד ירושלמי (חגיגה ב. ב) ושם **מסופר**: חסיד אחד נתגלה לו חזיון מהשמים. הנה לנגד עיניו האשה מרים בת עלי בצלים, אשר נפטרה מכבר, והיא נענשת בעונש כבד: אזנה תלויה בציר פתחו של הגיהנם. שאל אותה החסיד: על מה ולמה מענישים אותך? השיבה לו: מפני שבימי חיי הייתי נוהגת לצום תעניות שונות, ופרסמתי את הדבר בקרב מכירותי. הוסיף החסיד ושאל: ועד מתי ימשך עונשך הנורא? השיבה לו: עד אשר יבוא במקומי חכם פלוני, אז אזכה להשתחרר, ואילו הוא ייתלה על ציר הפתח באותה צורה שנתליתי אני, על אשר הבטיח שיעשה דבר מצוה ולא קיים את דבריו עיין שם. וראה עוד לרש"י (סוכה מט:) ד"ה הוצאת המת והכנסת כלה, שכתב, וזה לשונו:... אם צריך לבזבז להוצאת מת עני או להכנסת כלה ענייה - יעשה בצנעא, ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדי [כן], וכן מפרש בשאלתות דרב אחא. עיין שם.

אי נמי יש לפרש בדרך דרש, הנה ידוע שיש לאדם המחפש אשה, לראות שיש לה מידות טובות שהיא גומלת חסדים, וכמו שכתב מעלת מורי ורבי הרב החסיד שבכהונה רבי **נסים הכהן** ז"ל בהקדמתו לקונטרס ממלכת כהנים הנדפס בסוף שו"ת מעשה נסים ח"ב, וזה לשונו הצריך לנו כאן:... "והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אותה הוכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני" (בראשית כד. יד). וכתב רש"י ז"ל, אותה הוכחת לעבדך ליצחק, ראויה היא לו שהיא גומלת חסדים וראויה ליכנס בביתו של אברהם ובה אדע, לשון תחינה הודיעני בה שעשית חסד עם אדוני ואם כן יאמר ידעתי כי באמת אותה הוכחת לעבדך ליצחק ואינו נקשר יפה. והטעם שביקש אליעזר רק תנאי זה, שהיא בעלת חסד, ולא חיפש דבר אחר, אפשר כי ידע שאברהם אבינו עליו השלום, הוא בבחינת "חסד" וכדכתיב: "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם" (מיכה ז. כ). ולכן התנה תנאי זה של חסד ולא תנאי אחר, כי רק בעל חסד ראוי להדבק בזרעו של אברהם אבינו עליו השלום וכאמור. עכ"ד. ויש להמליץ על זה מה שאמרו חז"ל בגמרא (תענית כד.) כלה שעיניה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה עיין שם. והיינו שעיניה יפות, ולא צרה באורחים, כמו שאמרו חז"ל בגמרא (בבא מציעא פז.). אז אינה צריכה בדיקה, כיון שהיא בעלת מידות טובות שיש לה מידת החסד, אינה צריכה בדיקה, כי זה לאות ולסימן שהיא אשה כשרה וכאמור. וזהו רמז הכתוב: "ודרך גבר בעלמה", רמז שבעלמה היא הכלה צריך לחפש שיש לה דרך

של "גבר" הוא נוטריקון **ג**ומלי חסדים **ב**יישנים **ר**חמנים. שאלו הסימנים של עם ישראל: הרחמנים והביישנין וגומלי חסדים (יבמות עט.). וכאמור.

ארבעה הם קטני ארץ והמה חכמים מחוכמים. (ל. כד)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, מה שהם זוכים להיות חכמים מחוכמים, זה בזכות שהם "קטני ארץ", שמחזיקים במידת הענוה, על דרך מה דאיתא בגמרא (ערובין יג.) כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (א קכב:) מאן דאיהו זעיר {קטן בעיניו} איהו רב {הוא גדול}. ומאן דאיהו רב איהו זעיר עיין שם. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה א. ה) וכן הלל אומר, השפלתי היא הגבהתי. הגבהתי היא השפלתי.

כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב. (ל. לג)

ומיץ **אפים** יוציא **ריב** ראשי תיבות מאיר. וכן ראשי תיבות גמטריא מורה. (וא"ו של תיבת ומיץ היא וא"ו החיבור). ועוד יש לרמוז ריב אותיות **רבי**. ויובן הרמז, בהקדים מה שדרשו על פסוק זה: בגמרא (ברכות סג:) אמרי דבי רבי ינאי: מאי דכתיב: "כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם ומיץ אפים יוציא ריב" (משלי ל. לג). במי אתה מוצא חמאה של תורה - במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם - כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק - זוכה להבחין בין דם טמא לדם טהור. ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד שכועס עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק - זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות. דתנן, רבי ישמעאל אומר: הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, שהן כמעין נובע. עיין שם. והיינו שעל ידי המוסר שמקבל מרבו הוא יאיר את עיני החכמים ויהיה רב ומורה הוראות בישראל וכאמור. ולא אמנע מלכתוב כאן **סיפור** ששמעתי מחכם אחד נר"ו (שאני מכירו), כשהיה לומד בישיבה הקדושה... יע"א, אחד מרבותיו נר"ו, כעס עליו בחנם (לשיטתו), והוא כעס על זה, ורצה לעזוב את הישיבה, ולחזור הביתה. אולם אחד מרבותיו נר"ו, ששמע על כך ושאל אותו מדוע הוא רוצה לעזוב את הישיבה, ושמע שאחד מרבותיו נר"ו כעס עליו. הביא לפני מסכת ברכות וקרא לפני את הגמרא הנזכרת לעיל, ואותו תלמיד בס"ד, התיישב בדעתו וחזר ללמוד ביתר שאת וביתר עוז, וזכה לכתרה של תורה. "ישמע חכם ויוסף לקח"!

פרק לא

פתח פיך לאלם. (לא. ח)

ראיתי להרה"ג רבי **כמייס מאזוז** ז"ל בספרו כמוס עמדי שרמז משם המפרשים ז"ל, פתח פיך לאלם סופי תיבות חכם. והוא רמז **פתח פיך לאלם** ראשי תיבות וסופי תיבות לאלם אל אותיות מפלפל לרמוז בזה דאין נקרא חכם עד שיהיה מפלפל ומבין דבר מתוך דבר כמו שכתבו המפרשים ז"ל ואם האדם אינו מפלפל ואינו מבין דבר מתוך דבר אינו נקרא בשם חכם. עכ"ל. והוא כפתור ופרח. ולענ"ד נראה לרמוז בזה המעשה דאיתא בגמרא (חגיגה ג.) הנהו תרי אילמי דהוו בשבבותיה דרבי, בני ברתיה דרבי יוחנן בן גודגדא, ואמרי לה בני אחתיה דרבי יוחנן, דכל אימת דהוה עייל רבי לבי מדרשא הוו עיילי ויתבי קמייהו, ומניידי ברישייהו ומרחשין שפוותייהו. ובעי רבי רחמי עלייהו ואיתסו, ואשתכח דהוו גמירי הלכתא וספרא וספרי וכולה תלמודא!. (פירוש אלו שני אלמים שהיו בשכנותו של רבי, בני אחותו של ר' יוחנן בן גודגדא, ויש אומרים בני בתו של ר' יוחנן בן גודגדא, וכל פעם שהיה רבי נכנס לבית המדרש היו נכנסים ויושבים לפניו ושפתותיהם נעות וראשיהם נדים. ביקש רבי רחמים אליהם ונתרפאו. ונמצא שהיו יודעים הלכות [משניות] וספרא וספרי ותוספתא וכל התלמוד). עד כאן. ולזה בא הרמז **פתח פיך לאלם** סופי תיבות חכם רמז שיש לחכם להתפלל על תלמידו האלם שהקב"ה יפתח את פיו לדבר בתורה וכמעשה הנזכר. וכאמור.

אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה. (**לא. י**)

תיבת "אשת" נוטריקון **א**דם **ש**בת **ת**קרא. רמז שבליל שבת אחרי שלום עליכם קוראים פרק אשת חיל. ועיין למעלת מורי ורבי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** נר"ו בספר נפש חיה (למורנו הדיין המצויין הגאון רבי **רפאל כדיר צבאן** זצ"ל, דרוש ב' להספד, עמוד כד) שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן: ...שלמה המלך ע"ה הקדיש פרק שלם במשלי (ל"א) בן עשרים ושנים פסוקים לפי א"ב על אשת חיל. והוא המזמור הידוע שבו מקבל כל אדם מישראל את פני שבת מלכתא בהכנסו לבית הערוך מכל טוב, להודות לאשתו שהכינה וסידרה הכל לכבוד שבת, ואחרי שנותן שלום למלאכים שליוו אותו מבית הכנסת הביתה, פוצח פיו בשיר ומזמור "אשת חיל מי ימצא", וכו' עיין שם. ולענ"ד יש לפרש טעם נוסף לשבח לקריאת פרק אשת חיל בשבת, בהקדים מה דאיתא במדרש ילקוט שמעוני משלי (רמז תתצ): א"ר יצחק בר נחמיה, כשם שנתן הקב"ה תורה לישראל בעשרים ושתים אותיות, כך הוא משבח הנשים הכשרות בעשרים ושתים אותיות. ואכן באמת התורה נקראת אשה, וכדאיתא בגמרא (ברכות נז.) על פסוק: "תורה צוה לנו משה מורשה" (דברים לג. ד). אל תיקרי מורשה אלא מאורסה. עוד נקדים מה דאיתא בירושלמי (שבת טו. ג) לא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בהן בדברי תורה עיין שם.

וראה עוד בתנא דבי אליהו רבה (פרק א) על פסוק: "ימים יוצרו ולא אחד בהם" (תהלים קלט. טז). זה יום השבת לישראל, כיצד אדם עושה מלאכה כל ששה ונח בשביעי נתרצה עם בניו ועם בני ביתו, שוב אדם עושה מלאכה בפני אויביו כל ששה ימים ונח בשביעי שוכח כל צער שהיה לו, כך הוא מדתו של אדם יום טובה משכח יום רעה. יום רעה משכח יום טובה. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל, לא כתבתי לכם בתורתי: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך" (יהושע א. ח). אף על פי שאתם עושים מלאכה כל ששה ימים שבת יעשה כולו תורה. מכאן אמרו ישכים אדם וישנה בשבת וילך לבית הכנסת ולבית המדרש. ויקרא בתורה וישנה בנביאים ואחר כך ילך לביתו ויאכל וישתה לקיים מה שנאמר: "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך" (קהלת ט. ז). לפי שאין לו מנוחה להקדוש ברוך הוא אלא עם עושי תורה בלבד עיין שם. וראה עוד לגאון עוזנו רבינו **יוסף חיים** ז"ל בספרו בן איש חי הלכות שנה שניה בדברי פתיחה לפרשת שמות שכתב משם המקובלים ז"ל, וזה לשונו: דגדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום שבת אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי חול עיין שם. ולכן קוראים אשת חיל בשבת לרמוז כנזכר שבשבת יש לנו יותר ללמוד תורה. וראה בזה למור"ם ז"ל בשולחן ערוך אורח חיים (סימן רץ סעיף ב) עיין שם.

ולאור האמור יש להיות גם בנותן טעם למה ששמעתי מאבי מורי החה"ש רבי **מאיר הכהן** נר"ו שבעירו אי ג'רבא יע"א, נהגו בבית הכנסת הכהנים לקרא בשבתות שבין פסח לעצרת, פרק אשת חיל בליל שבת קודם ברכו, כיון שפרק זה נתקן על התורה שניתנה בכ"ב אותיות וכנ"ל, והגם שקוראים אשת חיל בכל שבת קודם קידוש לאחר שלום עליכם, מכל מקום לכבוד התורה שניתנה בחג השבועות, קוראים בין פסח לעצרת בלילות שבת פעמיים אשת חיל להראות שינוי. כנלענ"ד. ושוב ראיתי אחר זמן למורנו הגאון רבי **שושן הכהן** ז"ל בספרו גאולי כהונה (מערכת ע אות ג) שהזכיר מנהג זה, וכתב שקוראים אותו לאט לאט דאפשר דטעמם כדי שיגיע זמן ספירת העומר עיין שם.

איתא במדרש ילקוט שמעוני משלי (רמז תתצ): א"ר יצחק בר נחמיה, כשם שנתן הקב"ה תורה לישראל בעשרים ושתים אותיות, כך הוא משבח הנשים הכשרות בעשרים ושתים אותיות. ואכן באמת התורה נקראת אשה, וכדאיתא בגמרא (ברכות נז.) על פסוק: "תורה צוה לנו משה מורשה" (דברים לג. ד). אל תיקרי מורשה אלא מאורסה. והיינו שהתורה נקראת אשה. ויש לרמוז תיבת "אשת" נוטריקון **א**דם **ש**ילמד **ת**ורה. או נוטריקון **א**דם **ש**יחדש **ת**ורה. תיבת "חיל" גמטריא מ"ח. רמז לתורה שנקנית בארבעים ושמונה דברים. (אבות פרק ו משנה ה). או תיבת "חיל" נוטריקון **ח**ידושים **י**חדש **ל**כתוב. שעל ידי קניני

התורה זוכה לחדש בה ולהעלות על הכתב בס"ד. ובזכות זה "וישראל עושה חיל", (במדבר כד. יח).

אי נמי אשת חיל נוטריקון **א**דם **ש**יחדש **ת**ורה **ח**ידושיו **י**פילו **ל**גויים או לאומות. רמז למה שראיתי בחוברת קוראי עונג (גליון 529) עמוד 16, משם ספר מדרש פנחס להרב הקדוש רבי פנחס מקוריץ ז"ל (אות לח) שכתב דבר נורא, שכשאדם פשוט מחדש חידוש יש מפלה לגוי, וכשאדם גדול מחדש יש מפלה לאומה שלימה עיין שם.

תיבת אשת ראשי תיבות **א**ברהם **ת**ספיד **ש**רה. רמז שאברהם אע"ה, הספיד את אשתו שרה בפרק אשת חיל, כדאיתא במדרש תנחומא פרשת חיי שרה (סימן ג) [ואברהם זקן]. זה שאמר הכתוב אשת חיל מי ימצא (משלי לא י), הדברים על מי נאמרו, לפי שכתיב למעלה ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה (בראשית כג. ב), התחיל בוכה ומספיד, ואמר אימתי יש לי ליטול כיוצא בך, אשת חיל זו שרה, שנאמר הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (בראשית יב. יא). ורחוק מפנינים מכרה, שבאת ממרחק, שנאמר קורא ממזרח עיט מארץ מרחק איש עצתי (ישעיה מו. יא). בטח בה לב בעלה, זו שרה, שנאמר [אמרי נא אחותי את] למען ייטב לי בעבורך (בראשית יב. יג). ושלל לא יחסר זה אברהם אבינו, שנאמר ואברם כבד מאד (בראשית יג ב). גמלתהו טוב ולא רע, זו שרה, שנאמר ולאברם היטיב בעבורה (בראשית יב. טז), דרשה צמר ופשתים, בין ישמעאל ליצחק, שנאמר ותרא שרה את בן הגר המצרית וגו' ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת וגו' (בראשית כא. ט- י). היתה כאניות סוחר, שהיתה מטלטלת ממקום למקום וממדינה למדינה, כספינה הזאת ההולכת ממקום למקום בים. ממרחק תביא לחמה, שנאמר הנה נתתי אלף כסף לאחיך וגו' (בראשית כ. טז). ותקם בעוד לילה, אימתי וישכם אברהם בבוקר וגו' (בראשית כב. ג). ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה, בעצם היום הזה נמול אברהם וגו' (בראשית יז. כו), ואין חק אלא מילה, שנאמר ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם (תהלים קה. י). זממה שדה ותקחהו, שעד שהיא בחיים זממה ליטול את מערת המכפלה, ותקחהו שהרי נקברה בה. מפרי כפיה נטעה כרם, שנאמר ויטע אשל (בראשית כא לג), מהו ויטע, כד"א ויטע כרם (שם בראשית ט כ). חגרה בעז מתניה, שאמר לה אברהם, מהרי שלש סאים קמח סלת וגו' (בראשית יח. ו). טעמה כי טוב סחרה, ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה (בראשית כא. ז). לא יכבה בלילה נרה, אימתי ויחלק עליהם לילה (בראשית יד. טו). לא תירא לביתה משלג, אימתי כשהראה לו הקב"ה גיהנם, בישרה שאין אחד מבניה יורד לתוכו, שנאמר והנה תנור עשן ולפיד אש (בראשית טו. יז), למה לפי שהם מקיימים שני דברים. כי כל ביתה לבוש שנים, אלו שבת ומילה. מרבדים עשתה לה, אימתי כשאמרו לו איה

שרה אשתך (בראשית יח. ט), אמר לה מבושרת את שאת יולדת, ומהם יוצאים כהנים גדולים שמשמשין באהל מועד, שש וארגמן לבושה, שנאמר [תכלת] וארגמן וגו' (שמות כח. ו). נודע בשערים בעלה, כשמתה שרה קפצה זקנה על אברהם ונקרא זקן, שנאמר שמעני אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו (בראשית כג. ו), הוי נודע בשערים בעלה, מיד כשבתו עם זקני ארץ הזקין, לכך נאמר ואברהם זקן. עד כאן. ולאור האמור ניחא מה שיש להבין על מה שכתוב: ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. (בראשית כג. ב). ותמיד רציתי לדעת מהו ההספד שהספיד אברהם אע"ה את שרה אמנו ע"ה? וכעת בס"ד אורו עיני לראות שההספד הוא היה בפרק אשת חיל וכנ"ל.

ומכאן יש סמך נפלא למה שראיתי שיש נוהגים בהלוייה של אשה צדקת שקוראים בזמן הולכת המטה פרק אשת חיל. וכן שמעתי מאבינו מורנו החה"ש והכולל הרב **מאיר הכהן** הי"ו, שכן היה המנהג בעירנו אי ג'רבא יע"א, שבהלויית אשה צדקת היו קוראים פרק אשת חיל.

חיל מי ימצא ראשי תיבות וסופי תיבות בגמטריא קטנה ברוריה. שהיא אשתו של רבי מאיר כדאיתא בגמרא (עבודה זרה יח:) עיין שם. ובא לרמוז להא דאיתא במדרש משלי (פרשה לא אות י). דבר אחר: אשת חיל מי ימצא. אמרו **מעשה** היה ברבי מאיר שהיה יושב ודורש בבית המדרש בשבת במנחה, ומתו שני בניו, מה עשתה אמן, הניחה שניהם על המטה ופרשה סדין עליהם, במוצאי שבת בא רבי מאיר מבית המדרש לביתו, אמר לה היכן שני בני, אמרה לבית המדרש הלכו, אמר לה צפיתי לבית המדרש ולא ראיתי אותם, נתנו לו כוס של הבדלה והבדיל, חזר ואמר היכן שני בני, אמרה לו הלכו למקום אחר ועכשיו הם באים, הקריבה לפניו המאכל ואכל ובירך, לאחר שבירך אמרה לו רבי [שאלה אחת יש לי לשאול לך, אמר לה אמרי שאלתך, אמרה לו רבי] קודם היום בא אדם אחד ונתן לי פקדון, ועכשיו בא ליטול אותו, נחזיר לו או לא, אמר לה בתי מי שיש פקדון אצלו הוא צריך להחזירו לרבו, אמרה לו רבי חוץ מדעתך לא הייתי נותנת אצלו, מה עשתה תפשתו בידה, והעלה אותו לאותו חדר, והקריבה אותו למטה, ונטלה סדין מעליהם, וראה שניהם מתים ומונחים על המטה, התחיל בוכה ואומר בני בני רבי רבי, בני בדרך ארץ, ורבי שהיו מאירין פני בתורתן, באותה שעה אמרה לו לרבי מאיר רבי לא כך אמרת לי אני צריך להחזיר הפקדון לרבו, אמר, ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך (איוב א כא). אמר רבי חנינא בדבר הזה נחמתו ונתיישבה דעתו, לכך נאמר אשת חיל מי ימצא. אמר ר' [חמא בר] חנינא מפני מה נתחייבו בניו של ר' מאיר ומתו בבת אחת, מפני שהיו רגילין להניח בית המדרש ויושבין באכילה ובשתיה. אמר ר' יוחנן ואפילו

בדברי הבטלה, שבשעה שניתנה תורה לישראל לא הזהירן אלא על דברי תורה, שנאמר היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות (דברים כו. טז).

אשת חיל מי ימצא ראשי תיבות אחים. רמז להא דאיתא בגמרא (בבא בתרא קי.) אמר רבא, הנושא אשה יבדוק באחיה. שנאמר, ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון. (שמות ו. כג). ממשמע שנאמר בת עמינדב איני יודע שאחות נחשון היא. מה תלמוד לומר אחות נחשון? מכאן שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה. תנא, רוב בנים דומין לאחי האם. וראיתי למעלת ידידנו הרב הגאון המנוח רבי **משה כהן שאולי** ז"ל, בספרו "אהבת הבושם" (עמוד 51) שרמז, "אחות נחשון לו לאשה" גמטריא 1201 כמנין: "אדם הנושא אשה צריך לבדוק באחיה". ושפתיים ישק. ויש לרמוז בתיבת "לאשה" שהוא ראשי תיבות הנושא אשה **ש**יבדוק **ל**אחיה, או **ה**רוצה **ל**הנשא **ש**יבדוק **א**חים.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, "אשת חיל מי ימצא", זה כאשר "ורחוק מפנינים מכרה", רמז שהאשת חיל תמצא בבית, שהרי "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה. יד). **והבן.** (ויש להמתיק הדברים לפי מה דאיתא בגמרא (הוריות יג.) יקרה היא מפנינים, מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים. וזהו "מפנינים", שנמצאת בבית לפני ולפנים וכאמור. ע"ה **אהרן הכהן** ס"ט).

ורחוק מפנינים מכרה. ראיתי להגאון רבי **מצליח מימון** ז"ל בספרו אהל רחל (עמוד כב אות יא) שכתב, וזה לשונו: פנינים גמטריא עמלק. והנה כתבו המפרשים דבחינת עמלק הוא לטמא את ישראל בקרי. וכמו שכתוב אשר קרך בדרך. וזרק מילות כלפי מעלה. (דברים כה. יח. ורש"י שם). **ורמזו עמלק נוטריקון ע**יקר **מ**גמתו **ל**עורר **ק**רי. (בעלי המוסר כשראו דור הפרוץ הבנות החצופות לובשות קצר מיני וכו' שזה עצת בלעם הרשע ועמלק להרבות ב"מ זימה. וזהו עמלק נוטריקון **ע**יקר **מ**גמתו **ל**לבוש **ק**צר וכן בלעם נוטריקון **ע**יקר **ב**נות **ל**ובשות **מ**יני. אלו בנות בלעם ועמלק) עיין שם. ויש לרמוז עוד עמלק ראשי תיבות **ל**ובשות **ע**בירה או **ע**רומות **מ**יני **ק**צר. וכן תיבת בלעם ראשי תיבות **ל**ובשות **ע**ליהם **ב**גדים **מ**יני. שכל כוונתם לגרות בעם ישראל את יצר הרע של העבירה. ואפשר לפרש לאור האמור הסמיכות של הכתוב אחריו "בטח בה לב בעלה", כיון שהיא "ורחוק מפנינים מכרה", שהאשת חיל היא צנועה ומתרחקת מבגדים כאלו רחמנא ליצלן, לכן בטח בה לב בעלה שהיא שומרת לו אמונים. ומצילה אותו מן החטא. (יבמות סג.). וראה עוד בגמרא (מגילה יב. יב:) עיין שם.

אי נמי אפשר לפרש כיוצא בזה, מתי היא נקראת "אשת חיל", כאשר היא מקיימת "ורחוק מפנינים מכרה", דהיינו שמתנהגת בצניעות ומתרחקת מהיופי

לפני החתונה, כדי שלא יכשלו בה אנשים ח"ו, אולם אחרי החתונה היא מתקשטת בתוך ביתה כדי שתמצא חן בעיני בעלה, ולא יחפש ח"ו להכשל עם נשים זרות, וראה בספרי הקטן שלום אהלך (פרק י) ושם הבאתי דברי חז"ל בגמרא (תענית לא.) תנו רבנן: יפיפיות שבהן מה היו אומרות? תנו עיניכם ליופי! שאין האשה אלא ליופי. מיוחסות שבהן, מה היו אומרות? תנו עיניכם למשפחה! שאין האשה אלא לבנים. מכוערות שבהם, מה היו אומרות? קחו מקחכם לשם שמים. ובלבד שתעטרונו בזהובים!. עיין שם. ולכאורה קשה על מה שהיו אומרות מכוערות שבהן שהיו אומרות: קחו מקחכם לשם שמים. ובלבד שתעטרנו בזהובים. ולכאורה הרי הן סותרות את עצמן, ממה נפשך, אם אומרות להם: קחו מקחכם לשם שמים. איך אומרות ובלבד שתעטרונו בזהובים, והרי זה נראה שלא לשם שמים? ורש"י ז"ל כתב, על מנת שתעטרונו בזהובים. שאחרי הנישואין תתנו לנו תכשיטין. ודבר בפני עצמו אמרו, כלומר: ובלבד שתתנו לנו מלבושים נאים. עיין שם. ועדיין לכאורה קשה סוף סוף כיון שאומרות להם שיקחו מקחם לשם שמים, למה צריכים שיתנו להם מלבושים נאים.? ונראה לי לומר בהקדים מה שכתב הרב אגרא דכלה ז"ל (הובאו דבריו בספר ישמח אב ח"ג למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חיראררי** נר"ו (וראה עוד להגאון הנזכר נר"ו בספרו שמח לבי שו"ת (סימן לא אות ה). ובספרו משמחי לב (מערכת א אות לו) עיין שם). על פסוק ויאהב יעקב את רחל ויאמר אעבדך שבע שנים (בראשית כט. יח). והנה לעיל בפסוק (יז) כתוב ורחל היתה יפת תואר. וכתב הרב הנזכר, הטעם שאהב יעקב את רחל בגלל שהיתה יפת תואר כדי לקיים מה שאמרו חז"ל בגמרא (שבת קלג:) על פסוק זה אלי ואנוהו (שמות טו. ב). התנאה לפניו במצוות עיין שם. ורצה אשה נאה, עיין שם באורך. והנה אמרו חז"ל בגמרא (ברכות נז:) שלשה מרחיבין דעתו של אדם, אלו הן: דירה נאה, ואשה נאה, וכלים נאים. עיין שם. ועוד איתא בגמרא (יבמות סג:) אשה יפה, אשרי בעלה, מספר ימיו כפלים. (מספר ימיו כפלים. כלומר שמח בחלקו ודומה לו כאילו ימיו כפלים. רש"י). וראה למהרש"א ז"ל בח"א שכתב, שפירוש רש"י דחוק. ופירש, כענין שנאמר ברחל שהיתה יפת תואר ויאהב וגו' ועבד בה עוד שבע שנים אחרות כי באהבתו אותה היו כימים אחדים הרי מספר ימיו כפלים עיין שם. ואפשר להסביר עוד הטעם שזוכה שימיו יהיו כפלים, כי בעוה"ר מי שאשתו אינה מוצאת חן בעיניו, הולך לחפש אשה אחרת ר"ל, ובזה הוא להוט אחר הנשים רחמנא ליצלן, ימיו מתקצרין ב"מ, כידוע. ודו"ק. ואפשר לומר שזו היתה כוונתם באומרם: "ובלבד שתעטרונו בזהובים" היינו בכדי שיזכו בעליהן לקחת אשה נאה, משום זה אלי ואנוהו להתנאות לפניו במצוות ובכדי לשמח ולהרחיב דעת בעליהן אמרו "ובלבד שתעטרונו בזהובים", וכאמור. ומורי ועטרת ראשי הרב **נסים הכהן** נר"ו

אמר דבלי ספק זהו טעמו של יעקב אע"ה שאהב את רחל דאף על גב דודאי שניהם קדושים, אהב אותה בשביל זה שתהיה דעתו מורחבת ומיושבת ללמוד תורה, ולא יהיה לו שום מחשבות זרות כיון דידע בה דקדושה וצנועה היא. ועוד הסביר ע"פ מה דאיתא בגמרא (תענית כג:) במעשה דאבא חלקיה, שיצתה אשתו מקושטת ואמר כדי שלא יתן עיניו באחרת עיין שם. ואפשר שזהו טעמו של יעקב אע"ה עכ"ד. עיין שם באורך וינעם לך.

אי נמי יש לפרש כעין זה, "ורחוק מפנינים מכרה", ויובן גם הסמיכות לכתוב שאחריו: "בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר", בהקדים מה דאיתא בתלמוד ירושלמי תענית (פרק א הלכה ד) ושם הביאו **מעשה** באדם אחד שהיה ראוי להתפלל להורדת גשמים בזכות מנהג אשתו שהיתה מחוץ לביתה היתה לובשת בגדים צואים (מלוכלכים), שלא יתן אדם זר עיניו עליה, וכאשר נכנסת הביתה היתה לובשת בגדים נקיים כדי שבעלה יתן עיניו רק בה ולא באחרת. והוא (כעין) המעשה של אבא חלקיה הנזכר בגמרא (תענית כג:) במעט שינוי. עיין שם. והיינו שאשת חיל "רחוק מפנינים מכרה", שהיא מתרחקת מהתכשיטים, כשהיא יוצאת לבחוץ כדי שלא יכשלו בה הבריות, ובזכות זה "בטח בה לב בעלה", שהיא לא תכשיל אחרים ח"ו, ולכן גם "ושלל לא יחסר", שבזכות זה תפלתם מועילה להורדת גשמים, ויהיה להם שפע גדול וכאמור.

בטח בה לב בעלה ושלל לא יחסר. (לא. יא)

עיין בדיבור המתחיל: "ורחוק מפנינים מכרה" שפירשנו בס"ד על ענין צניעות של האשת חיל. והנה מבואר בגמרא (סוטה ד:) שכל מי שנכשל בעבירה של זנות לסוף מבקש ככר לחם עיין שם. ומאחר שהיא אשת חיל שהיא מצילה את בעלה מן החטא, ראה בגמרא (יבמות סג.). לכן ושלל לא יחסר. והבן.

תיבת "ושלל" גמטריא **וש"ס**. רמז למה שהבאתי בנדפס בס"ד, במקום אחר: הנה ידוע כי נהוג בימינו שהכלה נותנת לחתן מתנה ש"ס, (תלמוד). ויש לרמוז זה בפסוק: "ונוות בית תחלק שלל" (תהלים סח. יג). תיבת "שלל" גמטריא ש"ס. רמז להאמור. ויש לרמוז עוד "בטח בה" גמטריא והיה. שהוא לשון שמחה כדאיתא במדרש (ויקרא רבה יא. ז). ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (כתובות סב.) כל השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה. ועכשיו שזכה לאשת חיל יש לו שמחה. ועוד יש לרמוז "בטח בה" גמטריא הוי"ה. לרמוז שעל ידי שבטח בה בעלה שבונים ביתם על ברכי התורה שכינה שרויה ביניהם. כדאיתא בגמרא (סוטה יז.) איש ואשה שזכו שכינה שרויה ביניהם. וראה עוד להגאון רבי **מאיר יונה** ז"ל בספר ואברהם זקן (דף מו: מדפי הספר) בדרוש למעלת נשים צדקניות, מה שביאר פסוק זה על עסק התורה עיין שם.

אי נמי "בטח בה לב בעלה" דהיינו שבעלה בוטח בה, ומכבד אותה, ובשכר זה שהוא מכבד אותה, הוא זוכה "ושלל לא יחסר", דהיינו שיהיה עשיר, וכדאיתא בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר ר' חלבו, לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו. שנאמר: "ולאברהם היטיב בעבורה" (בראשית יב. טז). וכמו שאמר רבא לאנשי (עירו) מחוזא, כבדו לנשותיכם כי כך תתעשרו. עיין שם. ושמעתי ממר דודי (אחי אבי הי"ו) הרב **חיים הכהן** זצ"ל, שפירש בדרך הלצה טעמו של דבר שהמכבד את אשתו יהיה עשיר. כיון שכל מה שקונה ונותן לה נשאר אצלו ובזמן שח"ו מתהפך עליו הגלגל, יכול למכור את התכשיטין ואחר כך להתעשר שוב. וכאמור. ולפי זה "בטח בה לב בעלה", יתפרש שהיא בוטחת בבעלה שאמנם היום הוא צריך למכור את תכשיטיה אולם לאחר שיתעשר על ידי זה שוב יחזור לקנות לה תכשיטים נאים יותר, ולכן "ושלל לא יחסר", וכאמור. וראה עוד לשאר בשרנו הרב בן **ציון רפאל הכהן** ז"ל בספרו תרחם ציון בחידושיו לבאורי מאמרי רז"ל (אות ה) שפירש בדרש דרש, שבא לומר שאפילו אם האדם בתחילתו היה עני ופועל פשוט ואחר כך יתעשר, לא ירים ראשו על אשתו למאוס בה ולבזות אותה ולא יהיו לו מחשבות של גאוה לגרש אותה ויקח אחרת נאה הימנה וכיוצא לפי עשירותו, אלא תמיד יכבד לאשתו אפילו **כאשר תתעשרו**, (ויומתק יותר לפי מה דאיתא בגמרא (ראש השנה ג.) אמר ריש לקיש, "כי" משמש בארבע לשונות, אם, אלא, אולי, אפילו. וכאן יתפרש תכבדו נשותיכם "כי" - אפילו שתתעשרו וכאמור. המחבר ס"ט). תמיד תשמרו על הכבוד שלה ושלכם. ושפתיים ישק.

אי נמי תיבת "ושלל" גמטריא **וש"ס**. ועוד יש לרמוז תיבת ושלל גמטריא **וזה הוא בימי מרדכי**. רמז שקיבלו את התורה בימי מרדכי היהודי מאהבה כדאיתא בגמרא (שבת פח.) אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשורוש. דכתיב: קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר. עיין שם. והרי הוא כמבואר.

גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה. (**לא. יב**).

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, מה שהדגיש "כל ימי חייה", כי עין רואה ואוזן שומעת, שישנם נשים שמכבדות בעליהם רק כשהם עדיין צעירים, אולם כשהם נעשים זקנים, או חולים וכיוצא פחות מכבדים אותם, ולזה הדגיש שלמה הע"ה, שהאשת חיל האמיתית היא גומלת טוב את בעלה "כל ימי חייה", גם בימי שמחה, וגם בימי צער, גם בימי צעירות, וגם בימי זקנה וכאמור.

ושוב ראיתי למעלת מורי ורבי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** נר"ו בספר נפש חיה (למורנו הדיין המצויין הגאון רבי **רפאל כדיר צבאן** זצ"ל, דרוש ב' להספד, עמוד לו) שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן: ולפי פשוטו יש שאשה גומלת לבעלה טוב בראשית ימיהם כשהבעל בכחו וגבורתו ומפרנס את המשפחה, אבל שהבעל חולה או נכה או זקן או שגדלו הילדים ומביאים גם כסף, מתחילה לזלזל בבעלה ולחרף ולגדף, אולם האשת החיל "גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה", בין בהיותם שניהם צעירים לימים ובין כשנהפך עליהם הגלגל ב"מ. עד כאן שש אנכי שנתכוותי בעיקר הפירוש לדעת מורי ורבי נר"ו. ושוב ראיתי למרן הראב"ד מקודש הרב **משה כלפון הכהן** ז"ל בספרו משה ידבר (בקונטרס אשת חיל, עמוד שצא, מה שביאר בזה דברים מתוקים מדבש ונופת צופים, והיות ואין ספר זה מצוי כל כך, אמרתי להעתיק כאן דבריו הקדושים לתועלת הרבים בס"ד), "גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה" **א**) מבאר לנו שיש אשה הגומלת טוב לבעלה כל עוד שהוא עושה עמה בעלה רע גם היא תגמלהו רע.אך אשת חיל אינה כן אלא לרוב מעלתה וטוב לבבה גומלת את בעלה רק הטוב ולא את הרע. ועם כי הוא ראוי לזה כפי מעשיו עמה. היא מעברת על מדותיה ומתגברת לגמלו רק טוב. וזהו גמלתהו טוב ולא רע הכוונה אפילו כשעושה עמה רע. גם יש אשה שבעודה בטל ידותה ובמבחר ימי עלומיה כל עוד כחה בה מתנהגת עם בעלה בכל הישר והטוב. אך לעת זקנתה ואחרי בלותה אינה מקפדת כלל על כבוד בעלה. אמנם האשת חיל אינה כן רק כל ימי חייה אפילו בזקנתה ואחרי בלותה מעברת על מידותיה וגומלת אותו רק לטובה וברכה.

ב) מוכיח האשה כי לעת זקנת האדם אחד האיש ואחד האשה יכבד מאד עול האיש על אשתו. אם ברוב דברים או ברוב טורח ומשא. אם מצד שאינו שומע או שאינו רואה כל כך. או אינו יכול לעמוד או לילך או לדבר וכיוצא. באופן כי יהיה כאבן מעמסה על אשתו. אשר על פי הרוב יהיה להם כל כך חסרון כוחות כאלה. ולכן האשה אשר היא אשת חיל לא יכבד עליה כל זה ותמיד תעשה צרכי בעלה גם בטרם יבקש אם רק הרגישה כי זה רצונו וגומלת אותו תמיד כל ימי חייה אך טוב וחסד.

ג) מסביר לנו כי אשת חיל התנהגותה הטובה באה לה מעצם שכלה ודעתה ולכן מתמדת בהם תמיד ואפילו בזמנים שיכולה לסרב שלא לעשות רצון בעלה לעת זקנתה אשר תוזל יראת בעלה עליה כי לא יהיה לה בטבע כל כך תשומת לב ולא יראה הראויה. בכל זאת מנהגיה הטובים לא ישתנו כל ימי חייה. וכדברי חז"ל (בגמרא שבת קנב. עיין שם). זקני חכמים כל זמן שמזקינים דעתם מתוספת עליהם ולא כטפשים אשר דרכם להפך מזה רח"ל. עכ"ל. "ישמע חכם ויוסף לקח"!

ויש שפירשו כפל הלשון "טוב ולא רע", על פי **המסופר** על על אדם אחד שהיתה לו אשה רעה מאד ב"מ שהיתה ממררת לו את החיים מאד, למרות שהיה מעניק לה כל טוב, והיא ב"מ להיפך, ולא יכול לסבול יותר, בצר לו פנה לרב העיר, וסיפר לו הצער הגדול שיש לו מאשתו למרות שנותן לה כל טוב, שהרי אמרו חז"ל בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר רב יהודה, לעולם יהא אדם זהיר בתוך ביתו, שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה, שנאמר השם שלום גבולך חלב חיטים ישביעך (תהלים קמז. יד). וא"כ איך אשתו מרעת לו?! הרב אמר לו שיקרא לאשתו והוא כבר ידבר עמה ובעזה"י יהפוך את לבה עליו לטובה. האיש שלח את אשתו לרב. והרב שאל אותה מה הסיבה שמצערת את בעלה, וכי חסר לה איזה דבר? ענתה לו כי רק בגלל שיש לה "שמחה לצער בעלה". שוב שאל אותה הרב, מה תרצי שבעלך יהיה בגיהנם ח"ו או בגן עדן? אמרה לו, ודאי שרצונה שיהיה בגיהנם, והלואי אם היתה יכולה שיהיה בכף הקלע. אמר לה הרב: אבל דעי לך שבעלך "בזכותך" יזכה לגן עדן. אמרה לו, הכיצד?! אמר לה, כי כך אמרו רבותינו ז"ל בגמרא (ערובין מא:), שלשה אינם רואים פני גיהנם, ויש אומרים, אף מי שיש לו אשה רעה עיין שם. נמצא, שאת שגורמת לו שיהיה בגן עדן. שאלה את הרב, ובכן מה התקנה שלא יזכה להיות בגן עדן, ענה לה הרב, פשוט מאד, מעכשיו תתחילי להתנהג אליו בצורה יפה ותכבדי אותו מאד וכך לא תשארי אשה "רעה" ותצילי אותו מן הגיהנם. וכן היה. חזרה הביתה, והתחילה לכבד את בעלה ולקבלו בסבר פנים יפות, בעלה נתפלא מאד איך נהפכה אשתו מן הקצה לקצה, הלך לשאול את הרב, מה "הסגולה" שנתן לאשתו שתהיה "טובה"? הרב אמר לו: שהסביר לאשתו כי על ידי הצער שהיתה עושה לו, היא גורמת לו שלא יראה פני גיהנם, כמו שאמרו חז"ל, ולכן יעץ לה שתהיה "טובה" וכך לא תציל אותו מגיהנם, אולם אין לו לדאוג מזה, ואדרבא איש ואשה שזכו שכינה שרויה ביניהן (סוטה יז.). ויצא האיש שמח מאצל הרב. עד כאן. וזהו רמז הכתוב: "גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה" היינו גמלתהו "טוב" אבל לא בכדי "ולא רע" היינו שתגרום לו שיהיה בגיהנם ח"ו. ודו"ק. (מתוך ספרי הקטן שלום אהלך. וראה עוד בזה למורנו הרב **מאיר ורג,אני הכהן** ז"ל בספרו מאור עינים הנדפס מחדש (תשס"ח) ומה שכתבתי בס"ד בהגהה שם מפי ספרים וסופרים וצרף לכאן. **המחבר ס"ט**).

גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה. דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה. (לא. יב-יג).

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז סמיכות הכתובים, שגם במקרה שבעלה אינו יכול לעבוד מחמת שהוא מובטל, או חולה וכיוצא, היא משתדלת לעזור לו, ולעסוק במלאכת צמר ופשתים, לעשות בחפץ כפיה, כדי לעזור בהוצאות הבית, ולגמול עמו טוב, ובלאו הכי

אשת חיל משתדלת להתרחק מן הבטלה, וראה במסכת כתובות (פרק ה משנה ה) רבי אליעזר אומר אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביאה לידי זימה. וכו' עיין שם. ושם בגמרא (כתובות נט:) אמרו הלכה כרבי אליעזר. ופסקו **מרן** בשולחנו הטהור אבן העזר (סימן פ סעיף ב) עיין שם.

דרשה צמר ופשתים ותעש בחפץ כפיה. (לא. יג)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, הכוונה שהתלמיד חכם קבע לו איזה אומנות קלה, כדי שלא יתפרנס בעבור תורתו. וגם תלמודו יתקיים בידו, וראה במסכת אבות (פרק ב משנה ב) רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וראה עוד בגמרא (ברכות לה:) תנו רבנן, ואספת דגנך, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, יכול דברים ככתבם? תלמוד לומר: ואספת דגנך, הנהג בהם מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. (הנהג בהם מנהג דרך ארץ, שאם יצטרך לבריות ולא יעסוק במלאכתו סופו להבטל אף מדברי תורה. רש"י). רבי שמעון בן יוחאי אומר, אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה! אלא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי אחרים, שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכרכם וכורמיכם, ובזמן שאינם עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי עצמם. אמר אביי, הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם, כרבי שמעון בר יוחאי ולא עלתה בידם. עיין שם. וראה עוד בגמרא (ברכות ח.) ואמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב: אשרי איש ירא את ה' (תהלים קיב. א), ואילו גבי נהנה מיגיעו כתיב: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, (תהלים קכח. ב) אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא, ולגבי ירא שמים וטוב לך לא כתיב ביה. עיין שם. וראה עוד בזה בספרי הקטן מעשה נסים עשה לך רב, (ביאור משנת עשה לך רב, אופן תכט) וינעם לך. וראה עוד בענין זה שיש לאדם להתפרנס מיגיעו ולא מתורתו, בשו"ת עטרת פז למעלת ידידנו הגאון הגדול הרב **פנחס זביחי** נר"ו, חלק ראשון כרך ג, חלק חושן משפט (סימן טז) מה שהאריך בענין זה ובכיוצא בזה נפלאות מתורתו כיד ה' הטובה עליו מפי סופרים וספרים. וינעם לך.

היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה. (לא. יד)

ראיתי לרבינו **יהודה החסיד** ז"ל בספר חסידים (סימן שט) שכתב, וזה לשונו: היתה כאניות סוחר (משלי לא. יד) כאניה אין כתיב כאן אלא כאניות שכל תלמיד חכם שאינו

יודע להשיב בכל מקום שישאלוהו אינו ראוי לישב בסנהדרין וראש ישיבה ממרחק תביא לחמה (שם) שיודע להביא ראיה ממסכתא למסכתא מי גרם ותקם בעוד לילה (שם טו) לא יכבה בלילה נרה (שם יח) כל הלילה יושב ועוסק בתורה כאניות סוחר כך הקב"ה מזמין לעוסקים יומם ולילה בתורה כל צרכיהם כשם שהסוחר שהשעה משחק לו מזמין לו הקב"ה מלאכים הממונים עליו נכנסים בלב אחרים להביא לאותו מקום שזה הסוחר שם ומכוון לב הסוחר לקנות ואחר כך מכוין לב אחרים לבא שם אצל הסוחר או הסוחר אצלם לקנות, וכל העוסק בתורה תדיר הקב"ה שולח לו מלאכים מרחוק להביא לו כל צרכיו לכך נקראת התורה לחם. עיין שם. ולענ"ד נראה להעמיס בכוונתו מה שאמר: "כך הקב"ה מזמין לעוסקים יומם ולילה בתורה כל צרכיהם", הכוונה היא שהקב"ה מזמין להם כל צרכיהם, דהיינו שמזמין להם את כל המקורות לדברי חז"ל שנצרכים להם באותו ענין שעוסקים בו עכשיו, ואפשר לפרש בהקדים מה שאמרו חז"ל בתלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה (פרק ג הלכה ג) דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת חוקת (סימן כג) כל דברי תורה צריכין זה לזה שמה שזה נועל זה פותח. עיין שם. ויש לרמוז **סוחר ממרחק תביא** ראשי תיבות גמטריא פרו ורבו. רמז שעל ידי שהתלמידי חכמים שוקדים על התורה, זוכים לפרות ולרבות בה, ולהביא ממרחק לחמה של תורה, למצוא קושיות תירוצים וראיות לדבריהם. וראה בגמרא (חגיגה ג:)... ואף הוא פתח ודרש: "דברי חכמים כדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד" (קהלת יב. יא). למה נמשלו דברי תורה לדרבן? לומר לך: מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם, אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים. אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין - תלמוד לומר משמרות. אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף דברי תורה חסירין ולא יתירין - תלמוד לומר נטועים, מה נטיעה זו פרה ורבה - אף דברי תורה פרין ורבין. עיין שם. וראה עוד במשנת רבי אליעזר (פרשה יג, עמוד 245) דבר אחר: תורת ה' תמימה. אימתי היא תמימה, כשאדם למד תורה ומוסיף עליה בכל עת. שכן התורה נקראת פרי, וצריכה להיות עושה פרי, שנאמר: "טוב פריי מחרוץ ומפז" (משלי ח. יט) עיין שם. ועוד יש לרמוז **סוחר ממרחק תביא לחמה** סופי תיבות גמטריא מוסר. רמז שצריך התלמיד חכם ללמוד מוסר שתהא יראתו קודמת לחכמתו, ותלמודו יתקיים בידו. וכדאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת. עיין שם. וכן אמרו בגמרא (שבת לא.) אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים

דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצונות לא מסרו לו בהי עייל, (באיזה פתח נכנס לפתוח את הפנימים. רש"י). עיין שם. וראה עוד בגמרא (יומא עב:) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב: "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין" (משלי יז. טז). - אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה, ואין בהן יראת שמים. מכריז רב ינאי חבל על דלית ליה דרתא. (חצר. רש"י). ותרעא לדרתא עביד. (שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים לכך צריך שתקדים לו יראת שמים. רש"י) עיין שם. וראה עוד במדרש (שמות רבה מ. א) אמר רבי הושעיא כל מי שהוא יודע ואין בידו יראת חטא אין בידו כלום, כל נגר שאין בידו ארגליא שלו אינו נגר למה שקפליות של תורה ביראת חטא שנאמר:

"יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לג. ו), א"ר יוחנן כל מי שיודע תורה ואינו עושה מוטב לו שלא יצא לעולם אלא נהפכה השליא על פניו, לכך נאמר: "ויאמר לאדם הן יראת ה' וגו'", (איוב כח. כח). א"ר חייא בר אבא מהו הן יראת ה' וגו' אמר האלהים אם היו לך מעשים טובים אני נותן לך שכר ומה שכר תורה שנאמר: ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה, ואם סרת מן הרע אני מעמיד ממך בני אדם שמבינים בתורה, מהיכן אתה למד מיוכבד ומרים בעת שיראו מהאלהים כדכתיב: "ותיראן המילדות את האלהים" (שמות א. ז), א"ר ברכיה בשם רבי חייא בר אבא שכר היראה תורה, שמיוכבד העמיד הקב"ה את משה וזכה שתכתב התורה על שמו שנאמר: "זכרו תורת משה עבדי" (מלאכי ג. כב). וכתיב: "תורה צוה לנו משה" (דברים לג. ד), מרים על ידי שסרה מן הרע ומן החטא העמיד ממנה הקדוש ברוך הוא, בצלאל וזכה לחכמה ולבינה, הדא הוא דכתיב: "ראה קראתי בשם בצלאל" (שמות לא. ב). וכתיב: "ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת" (שם לא. ג). עד כאן. וראה עוד במדרש תנחומא צו (אות יד) ושם איתא: היראה גדולה מן החכמה ומן הבינה, כי מי שיש לו חכמה ובינה ואין בו יראה, אינו כלום. עיין שם. ועוד יש לרמוז סוחר ממרחק תביא לחמה סופי תיבות גמטריא דבש. ובא לרמוז שישקוד הרבה על תלמודו להביא פנינים ודברים מתוקים מדבש, שיתקבלו על לב השומעין. וראה במדרש (שיר השירים רבה ד. כג) רבי אלעזר ברבי שמעון, ורבי יוסי בר חנינא, ורבנן, רבי אלעזר אומר, כל מי שהוא אומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין לשומעיהן כסולת זו שצפה על גבי נפה, נוח לו שלא אמרן. רבי יוסי אומר, כל מי שאומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין על שומעיהן כדבש זה שבא מצוף, נוח לו שלא אמרן. רבנן אמרי, כל מי שאומר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין על שומעיהן כדבש וחלב המעורבין זה בזה, נוח לו שלא אמרן. רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אמר,

כל מי שאמר דברי תורה ברבים, ואינן ערבין לשומעיהן ככלה זו שעריבה על בני אדם בחופתה, נוח לו שלא אמרן. ריש לקיש אמר, כל מי שאמר דברי תורה, ואינן ערבין על שומעיהן ככלה זו שערבה על בעלה בשעת חופתה. נוח לו שלא אמרן. עיין שם.

ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערתיה. (**לא. טו**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שהאשת חיל קמה בלילה לתת אוכל לתינוק שבוכה, ולא מכבידה בעבודה זו על בעלה, כיון שהיא יודעת שהוא עוסק בתורה, ולא רוצה לבטל אותו ממנה, אם כי בודאי שגם הבעל מחוייב כשאשתו לא מרגישה טוב וכיוצא לסייע לה כפי הנדרש.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (ערובין סה.) לא איברא לילה אלא לגירסא. עוד נקדים מה דאיתא בשולחן ערוך יורה דעה (סימן רמו סעיף כג) מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה, כה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה, באכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהם, אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה. הגה: כי אין אדם לומד רוב חכמתו כי אם בלילה. וכו' עיין שם. עוד נקדים מה דאיתא בתנא דבי אליהו זוטא (פרק יט) עשו ויעקב נחלקו בעולמות, עשו נטל עולם הזה ויעקב נטל עולם הבא. והנה מה שאנו אוכלים בעולם הזה שהוא חלקו של עשו, זה מזכות התורה. שהרי מזכותה יש קיום לעולם וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (עבודה זרה ג.) דהקדוש ברוך הוא עשה תנאי עם מעשה בראשית, ואמר: אם ישראל מקבלים את תורתי מוטב. ואם לאו, אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו. עיין שם. וזהו רמז הכתוב: "ותקם בעוד לילה", ללמוד תורה, (וכעת סמוך להדפסה מצאתי בילקוט שמעוני משלי (רמז תתקסד) על פסוק זה, ותקם בעוד לילה, ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה, ריש לקיש אמר ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה, ריש לקיש התחיל ללמוד פסוקים אלו של אשת חיל הגיע לפסוק: ותקם בעוד לילה, קומי רוני בלילה הוא היה אומר יפה למדני רבי יוחנן, חזר ואמר: אין אתם רואים שהלימוד מאיר את פני כי למדתי תורה ביום ובלילה!. עד כאן. המחבר ס"ט).

ובזכות זה "ותתן טרף לביתה", שזוכה לפרנסה לאכול בעולם הזה. וראה בזה באורך בספרי הקטן מעשה נסים- עשה לך רב (ביאור משנת עשה לך רב וקנה לך חבר, אופן שלז) וינעם לך. והמשיך "וחק לנערותיה", יובן לפי מה דאיתא בגמרא (קידושין פב:) תניא רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומנות שבעולם, (כל אומניות - אין להן מתן שכר לאחר זמן אלא שכר המצוי להם בשעתן אבל תורה מתן שכרה בא מאליו לאורך ימים ואף לחולה ולזקן שאינו יכול לעסוק בה עכשיו אוכל מן הקודמות. רש"י). ואיני מלמד את בני אלא תורה. שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו. אבל בימי זקנותו, הרי הוא מוטל ברעב. אבל

תורה אינה כן, עומדת לו לאדם בעת ילדותו. ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו. בעת ילדותו, מהו אומר: "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים" (ישעיה מ. לא). בזקנותו, מהו אומר: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" (תהלים צב.טו). (שנאמר: עוד ינובון בשיבה - יצמחו צמח ויתייחד שכרן לעת שיבתן דשנים ורעננים יהיו וגו' רש"י). עיין שם. והיינו שגם בזקנותו, שמסמל את הלילה, הוא ניזון בעולם הזה בזכות הלימוד תורה שלמד בילדותו, ועל דרך מה דאיתא בגמרא (חולין כד:) אמרו עליו על רבי חנינא, שהיה בן שמונים שנה והיה עומד על רגלו אחת וחולץ מנעלו ונועל מנעלו. אמר רבי חנינא: חמין ושמן שסכתני אמי בילדותי הן עמדו לי בעת זקנותי. עיין שם. וכאמור.

אי נמי יש לפרש "וחק לנערותיה", הכוונה, כאשר הוא קם בלילה ועוסק בתורה, זה עוזר לו שלא ישכח את תלמודו שלמד בימי נערותו. והבן.

זממה שדה ותקחהו מפרי כפיה נטעה כרם. (**לא. טז**)

זכורני כד הוינא טליא, נשאלתי מהילד יניק וחכים ר' **מצליח קבלן** ז"ל, (ונדפס לע"נ קונטרס "מצליח בידו", בנו של מעלת ידידנו הדיין המצויין הגאון רבי **חנן קבלן** נר"ו, חתנו של מרן הדיין המצויין הגאון רבי מצליח מאזוז זצוק"ל וזיע"א והי"ד, מח"ס שו"ת איש מצליח ד"ח ועוד). כיצד אמר כאן שלמה הע"ה, אצל אשת חיל, בלשון "זממה", שזה לשון לא טוב, והנה כפי פשוטו, עיין להרב אברהם אבן עזרא ז"ל שכתב, זממה - חשבה לקנות שדה. עכ"ל. וראה לרש"י ז"ל, שכתב, זממה שדה - זממה בזמם וברסן את עשו איש שדה. ותקחהו - מן העולם להאבידו. עכ"ל. ולפי זה ניחא שלכן נקט בלשון זממה, שהוא כלפי עשו שנקרא איש שדה, ונקט לשון השייך אצלו, בבחינת "ועם עקש תתפתל" (תהלים יח. כז). ועיין להרב מצודת דוד ז"ל, שכתב, זממה - כל מה שתכסוף להשכיל תשכיל ותשיג ותתחכם עוד להבין דבר מתוך דבר ועושה עוד ציצים ופרחים. עכ"ל. ולענ"ד יש לפרש בהקדים מה דאיתא במדרש (ויקרא רבה לה. א). על פסוק: "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך" (תהלים קיט. נט). אמר דוד, רבונו של עולם! בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הדא הוא דכתיב: "ואשיבה רגלי אל עדותיך" עיין שם. והמפרשים ז"ל הסבירו טעמו של דוד המלך עליו השלום, לזה, כיון שכך היה משחק ביצר הרע, שהיה חושב היצר הרע שדוד המלך הולך לבתי קרקסאות, ובאמת הוא היה הולך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. ואפשר לפרש בדרך דרש לפי זה מה שאמר "זממה", זה כדי לבלבל את השטן, שהמחשבה שלה לרעה, אולם באמת הכוונה שלה היא לזכות לכתרה של תורה. וכאמור.

חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועתיה. (לא. יז)

אפשר לפרש בהקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). עיין שם. ואפשר לפרש חגרה בעוז מתניה, דהיינו ששקד הרבה על התורה, הנקראת "עוז", ואז הוא זוכה "ותאמץ זרועתיה" לכתוב חידושי תורה.

טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה. (לא. יח)

א) הנה תיבת טוב הוא כינוי לתורה, כדאיתא בגמרא (ברכות ה.) על פסוק: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו" (משלי ד. ב). וראה בגמרא (ברכות יז.): אמר לו רב לר' חייא, נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא, (תינוקות של בית רבן היו רגילין להיות למדים לפני רבן בבית הכנסת. רש"י). ובאתנויי גברייהו בי רבנן, (בית המדרש ששם שונים משנה וגמרא. רש"י). ונטרין לגברייהו, (ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת. רש"י). עד דאתו מבי רבנן. עיין שם. וזהו "לא יכבה בלילה נרה", שהיא ממתנת לבעלה שיחזור מבית המדרש וכאמור. (וראה לקמן על פסוק: נודע בשערים בעלה וצרף לכאן).

ב) אי נמי טוב הוא כינוי לתורה וכנ"ל, והאשה הרי היא מסייעת לבעלה ולבניה ללמוד תורה, וכנ"ל, ובזכות זה לא יכבה בלילה נרה, כי הרי, ברא מזכה אבא (סנהדרין קג.). ובודאי שהיא גם יש לה זכות גדולה בזה.

ג) אי נמי יש לפרש "טעמה כי טוב סחרה", בא לרמוז כאשר האדם טועם את טעם מתיקות התורה, זה גורם לו "לא יכבה בלילה נרה", שגם בלילה הוא ימשיך לשקוד על תלמודו לברר הענין שעוסק בו כדי להבין הענין לאשורו. ושוב ראיתי להרב מצודת דוד ז"ל, שכתב, טעמה - כאשר תחל לחקור במושכלות ותמצא מוצא הדבר אז לא תרפה ידיה ולא תשקוט עד תבוא אל התכלית ולא יעצרנה עומק המושג כי תתחכם להאיר המאפל לצרף וללבן. עכ"ל.

ד) אי נמי יובן לפי מה דאיתא בגמרא (קידושין פב:) תניא רבי נהוראי אומר, מניח אני כל אומנות שבעולם, (כל אומניות - אין להן מתן שכר לאחר זמן אלא שכר המצוי להם בשעתן אבל תורה מתן שכרה בא מאליו לאורך ימים ואף לחולה ולזקן שאינו יכול לעסוק בה עכשיו אוכל מן הקודמות. רש"י). ואיני מלמד את בני אלא תורה. שכל אומנות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי ילדותו. אבל בימי זקנותו, הרי הוא מוטל ברעב. אבל תורה אינה כן, עומדת לו לאדם בעת ילדותו. ונותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו. בעת ילדותו, מהו אומר: "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים" (ישעיה מ. לא). בזקנותו, מהו אומר: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו" (תהלים צב.טו). (שנאמר: עוד ינובון בשיבה - יצמחו צמח ויתייחד שכרן

לעת שיבתן דשנים ורעננים יהיו וגו' רש"י). עיין שם. וזהו "טעמה כי טוב סחרה", שהתורה היא כמו מסחר שעומדת לו בימי ילדותו, "לא תכבה בלילה נרה", שהתורה נותנת לו אחרית ותקוה בעת זקנותו. וכאמור.

ה) אי נמי יש לפרש "טעמה כי טוב סחרה", אין טוב אלא תורה (ברכות ה.). ובזכות שעוסק בתורה בעולם הזה, הרי הוא נעשה צדיק כדאיתא במסכת אבות (פרק ו משנה א) רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה, וכו', ומכשרתו להיות צדיק, עיין שם. ובשכר זה "לא יכבה בלילה נרה" דהיינו לרמוז מה שאמרו חז"ל בגמרא (ברכות חי.) צדיקים במיתתם קרויים חיים.

ו) אי נמי יש לפרש כעין זה, "טעמה כי טוב סחרה", אין טוב אלא תורה (ברכות ה.). ובזכות שעוסק בתורה בעולם הזה, זוכה "לא תכבה בלילה נרה", שלאחר פטירתו, בעולם הבא מלמדים אותו כל מה שלמד בעולם הזה. וראה בזה באורך וברוחב בספרי הקטן מעשה נסים- עשה לך רב (ביאור משנת עשה לך רב וקנה לך חבר, אופן תסז) וינעם לך.

מסרה. טעמה כי טוב סחרה. ואידך, כי טוב סחרה מסחר כסף.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז שלקנות את הטוב היא התורה, (ברכות ה.) היא נקנית על ידי כסף. וראה באוצר המדרשים (עמוד 168) שלשה קולות משמחין את הלב קול כספים וקול תורה וקול גשמים. עיין שם. וראה עוד בירושלמי תרומות (פרק ח הלכה ח) **מעשה** ברבי יוחנן שגזלו ממנו ממון אנשים ממקום קניה. נכנס רבי יוחנן לבית המדרש, והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו הלכות ולא השיב לו. שאל לו ולא השיב לו. אמר לו: מה זה שאין אתה משיב לי כעת? אמר לו: כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס. וכיון שנטלו ממני מעותי אין דעתי מיושבת עלי וכו' עיין שם. וראה עוד למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל בספרו שלמי תודה בחידושיו פרשת נשא שהביא מה שכתב הרב כנסת הגדולה ז"ל, (סימן רמ"ו בהגהות בית יוסף) משם מהרי"ל שכשהיה רבינו **תם** (מבעלי התוס' ונכדו של רש"י), לומד היה מניח לפניו כיס של זהובים כדי שיהיה לבו שמח ורחב לעסוק בתורה עיין שם.

כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון. לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים. מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה. (לא. כ-כב)

תיבת "משלג", ראשי תיבות **ל**הנצל **מ**דינה **ש**ל **ג**יהנם. ואפשר לרמוז בסמיכות הכתובים ב' סיבות להנצל מגיהנם, **א)** כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון. דהיינו בזכות נתינת צדקה, וכדאיתא בגמרא (גיטין ז.) דרש רב עוירא, פעמים אמר לזה משמו של רב אמי, ופעמים אמרה לזה משמו של רב אסי, מאי דכתיב: "כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים

וכן נגוזו ועבר וגו'" (נחום א. יב). אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין יעשה מהן צדקה, וכל שכן כשהם מרובים. מאי "וכן נגוזו ועבר"? תנא דבי רבי ישמעאל, כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצול מדינה של גיהנם. משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים, אחת גזוזה ואחת שאינה גזוזה, גזוזה עברה, ושאינה גזוזה לא עברה. **ב**) מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה. דהיינו בזכות שהיא מתלבשת בצניעות, היא ניצולת מדינה של גיהנם.

מרבדים עשתה לה שש וארגמן לבושה. (**לא. כב**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, שבא לרמוז שהאשת חיל את הלבוש שלה היא מכינה לעצמה על פי הצניעות, ואינה מתלבשת ח"ו כפי "המודע", ולכן שש וארגמן לבושה וכאמור.

נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ. (**לא. כג**).

הקשו **המפרשים** ז"ל, והרי כל הפרק הזה מדבר בשבח אשת חיל. ואילו פסוק זה מדבר בשבח הבעל ולא בשבח האשה? ובפשיטות יש לומר הכוונה נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ, זה מזכותה, והיינו שהיא מעודדת אותו שילך וילמד תורה וכדברי הגמרא (ברכות יז.) הני נשים במאי זכיין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו, עד דאתו מבי רבנן. וכמו שכתב רש"י, ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת. ולפי זה ניחא. וזהו נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ היינו תלמידי החכמים, וכדאיתא בגמרא (קידושין לב:) דאין זקן אלא חכם. וכמו שאמר רבי עקיבא לתלמידיו שרצו לדחוף את אשתו רחל כשבאה לקראתו אחר עשרים וארבע שנה שלא ראתה אותו: הניחוה, שלי ושלכם שלה הוא! (שלי ושלכם שלה הוא. תורה שלמדתי אני ושלמדתם אתם על ידה הוא. רש"י). כדאיתא בגמרא (כתובות סג.) עיין שם. ואפשר להסביר בדרך דרש, גם כן שזה כוונת חז"ל בגמרא (יבמות סב:) אמר רבי תנחום א"ר חנילאי, כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא שמחה, וכו' במערבא אמרי, בלא תורה. והיינו כי ע"י השתדלות ועזרת אשתו יכול ללמוד יותר וכאמור. ודו"ק. וראה עוד בגמרא (כתובות סב.) על פסוק: שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנה (תהלים קכז. ב), ואמר רב יצחק, אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה ובאות לחיי העולם הבא עיין שם. **ורש"י** ז"ל פירש, נודע בשערים בעלה- ניכר הוא בין חביריו מפני מלבושיו שהם נאים. וראה עוד בספר ילקוט מעם לועז (משלי) שהביא כמה תירוצים לזה ועוד הביא תירוץ מהרב

"אשת חיל" ז"ל, נודע בשערים בעלה, שכולם משבחים אותו על היותו בחינת איש נעמי, שלו אשה שיש בה כל הנעימות.

ולא הזכיר נודעת היא בשערים, כי כל כבודה בת מלך פנימה אלא שבחה מצד מעשיה הטובים. ובניה כשהם כשתילי זיתים, כי אפילו שרה אמנו נתן לה אברהם כתובה כדי שלא יכירו ביופיה עיין שם. ושוב ראיתי למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חיראר**י נר"ו בספרו שמחה בלבי (חידושים על תהלים, בפירוש הפסוק אשתך כגפן פוריה, (תהלים קכח. ג)) .

מה שכתב בזה באורך וברוחב, כיד ה' הטובה עליו, ושם תירץ כנזכר, והביא **סיפור** על אשת רבו מורנו הדיין המצויין הגאון רבי **יוסף סוסו הכהן** זצוק"ל, כשהיה הרב לומד תורה בלילה, אשתו הרבנית **ששונה** נ"ע, היתה יושבת על כסא מהצד, בלי אומר ובלי דברים, ורק כפעם בפעם שואלתו, אם הוא רוצה כוס תה או קפה? ועל פי קדשו יקום דבר, אם אמר כן, מיד מכינה לו, ואם רמז לה לא, שותקת, וככה נהגה כל ימי חייה, לא נכנסה לחדרה לישון, עד שהוא גומר את לימודו. יהי זכרה ברוך. בצורה כזו והדומה לה אשת חיל מתנהגת. (וראה במדרש שוחר טוב (תהלים נט) ושם מובא **מעשה** בבנו של רבי עקיבא שנשא אשה, מה עשה? כיון שנכנסה אצלו היה עומד כל הלילה וקורא בתורה, אמר לה: קחי נר ותאירי לי, והיא היתה מחזיקה את הנר ומאירה לו עד שהגיע הבוקר. עיין שם). ובזה היא זוכה למה שאמרו חז"ל בגמרא (ברכות יז.), נשים במאי זכיין, והתשובה לזה היתה, בלימוד בניהם בבית הכנסת, ובלימוד בעליהם בבית המדרש, ומחכות להם עד בואם. הרי כנראה שהתנה השכר בהמתנתם עד בואם. וכתב במוסגר, הגם שזה אינו מוכרח, דיש לומר על כל דבר יש שכר בנפרד. (וראה להגאון רבי **אברהם מגוץ הכהן** ז"ל בספרו ברכת אברהם ח"א שכתב, ובאתנויי גברייהו וכו' ונטרין לגברייהו וכו'. נראה דתרי מילי נינהו שנותנין רשות לבעליהן לילך. וגם אם יתעכבו על הזמן שהרשום ממתינים להם עד שיבואו ולא ידחקום לבוא עיין שם. **המחבר ס"ט**). לא כן אשה שלא זכתה להכיר את תפקידה, ומהי הזכות העומדת לה, לא רק שהיא אינה מעודדת אותו, להיות לו לעזר אלא ונהפוך הוא, היא עוצרת בעדו עצר רחם, באמרה מספיק לה התעייפות של היום, כעת מידי בואו מעבודתו עליו להיות לה לעזר בטפול הבנים והבנות, לתלות את הכביסה, ולשטוף את הכוסות, לרחוץ את הכלים, ולפרוש את המטות, לקפל את הבגדים, וללכת לחנות, כהנה וכהנה רבות. ולפעמים חלק משמן חיכה, לבריאותו היא דורשת, אמנם כוונתה לפרוש לו רשת. כדי שלא ילך גם לבית הכנסת. ושם הקשה כנזכר על מה שאמר שלמה הע"ה, נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ, אכן כפי האמור ניחא, דלולי שאשתו מרשה לו ללכת ללמוד, היה קשה לו

לעמוד בריב מידי יום ביומו, כי הדבר הזה לאו דוקא בהיות האשה מטופלת בילדים, אלא גם לעת זקנה, האשה המתפתת ליצרה, מונעת בעדו ללכת לשיעורי תורה, בטענה כי מידי בואו לבית היא תתעורר משינתה, וזה מפריע לבריאותה, וכן לבריאותו, שאחר כך חס ושלום יתמוטט, ויפול למעמסה עליה, וכהנה מטענות הצר הצורר, עיין שם באורך וינעם לך.

סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני. (**לא. כד**)

עיין לעיל על פסוק אשת חיל, שהבאתי מהמדרש (ילקוט שמעוני, משלי), ששלמה הע"ה דרש פסוקים של אשת חיל על התורה הקדושה שניתנה בכ"ב אותיות, ואולי אפשר ברוח זו, לרמוז **סד**ין **עש**תה **ות**מכור ראשי תיבות גמטריא קול, וכן גמטריא ממון, וכן גמטריא עניו. ובא לרמוז דעל ידי דברים אלו יזכה לתורה.

עניו - כמו שאמרו בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם. ובא לרמוז דעל ידי הענוה זוכה לתורה וכאמור. וראה עוד בגמרא (פסחים סו:) אמר רב יהודה אמר רב, כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו עיין שם. וראה בגמרא (יבמות קה. ובתלמוד ירושלמי יבמות מבואר הענין יותר). **מעשה** שבאו בני סימוניא אצל רבי, אמרו לו: מבקשים אנחנו שתתן לנו איש, שיוכל להיות דרשן ודיין וחזן, וילמד עם התינוקות, ויעשה לנו כל צרכינו. נתן להם את לוי בר סיסי. עשו לו בימה גדולה, והושיבוהו עליה. באו ושאלו ממנו: אשה שהיא גידמת, במה היא חולצת? ולא השיבם. שאלו לו עוד: אם רקקה דם, מה דינה? ולא השיבם. אמרו: אפשר שהוא אינו בעל הלכות וגמרא, רק בעל אגדה, לכן נשאל אותו בדברי אגדה. שאלו אותו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת" (דניאל י. כא).? אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? (כי אמת משמע כתב העשוי להתקיים בכתיבה תמה, ורשום אינו אלא כסימן בעלמא. מעשי הגדולים). ולא השיבם. באו אצל רבי, אמרו לו: וכי זה הוא הפיוס שפייסנו לך שתתן לנו אדם שיודע הכל, ולסוף נתת לנו אדם שאינו יודע להשיב על מה ששואלין אותו. אמר להם רבי: בחייכם, איש כמותי נתתי לכם. שלח רבי אחר לוי בר סיסי, ובא אליו. שאל אותו: אם רקקה דם, מה דינה? אמר לו: אם יש ברוק צחצוח של רוק, כשר. גדמת במה היא חולצת? אמר לו: בשיניה. אמר לו: מה זה שכתוב: "אבל אגיד לך את הרשום בכתב

אמת" (דניאל י. כא). אם אמת, למה רשום, ואם רשום, למה אמת? אמר לו: עד שלא נחתם הגזר דין, אז הוא רשום. ואם נחתם הגזר דין, אז הוא אמת, כי אין יכול לבטלו בתפלה. אמר לו רבי: ולמה לא השבת בעת ששאלו ממך? אמר לו: עשו לי בימה גדולה, והושיבו אותי עליה, וגבה רוחי עלי, ועל ידי כך נכשלתי מלדעת להשיבם. קרא עליו רבי את הפסוק: "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה" (משלי ל. לב). מי גרם לך להתנבל בדברי תורה? על שהתנשאת בעצמך!. והחי יתן אל ליבו!

קול - כמו שאמרו בגמרא (ערובין נד:) תנא תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש לאחר ג' שנים שכח תלמודו. ועוד אמרו שם (בגמרא) אמר לו שמואל לרב יהודה: פתח פיך ותקרא, פתח פיך ותשנה, כדי שהתורה תתקיים בידך. שנאמר: "חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא" (משלי ד. כב). אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה עיין שם. נמצאנו למדין דללמוד התורה צריך שילמד בקול רם. וראיתי למעלת מורי ורבי ועטרת ראשי מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א, בספר "אחרון הגאונים בתוניסיה" (עמוד 276 אות ג) שכתב על הגאון רבי שלמה דאנה זצ"ל, שהיה מצוה לתלמידיו, כי בעת שמעיינים בסוגית הש"ס, "יסבירו הדברים בפיהם בקול רם, כאדם המתווכח עם חברו, כי חיים הם למוציאיהם בפה". הוכחה לאמיתות ההצלחה בדרך זו, אנו רואים מהעובדה, כי יום אחד עבר על יד ביתו של אחד מתלמידיו, ושמע אותו מכין שיעוריו בקול רם, הלך לאביו ובישרו: "מובטחני בבנך, שיהיה תלמיד חכם". ואכן כך היה, זה היה הרב הגאון רבי אליהו גז זצ"ל, אשר ריכוזו והתמסרותו בשיעור לתלמידיו, אין לתאר. עיין שם.

ממון - הנה בספר אוצר המדרשים (עמוד 168) איתא שלשה קולות משמחין את הלב קול כספים וקול תורה וקול גשמים עיין שם. וראה עוד בירושלמי (תרומות ח-ח) מעשה ברבי יוחנן שגזלו ממנו ממון אנשים ממקום קניה. נכנס רבי יוחנן לבית המדרש, והיה רבי שמעון בן לקיש שואלו הלכות ולא השיב לו. שאל לו ולא השיב לו. אמר לו: מה זה שאין אתה משיב לי כעת? אמר לו: כל האברים תלויים בלב והלב תלוי בכיס. וכיון שנטלו ממני מעותי אין דעתי מיושבת עלי וכו' עיין שם. וראה עוד להרב הגאון רבי שלמה דאנה ז"ל בספרו "שלמי תודה" בחידושיו לפרשת נשא שהביא מה שכתב הרב כנסת הגדולה ז"ל (סימן רמ"ו בהגהות בית יוסף) משם מהרי"ל שכשהיה רבינו תם (נכדו של רש"י) לומד היה מניח לפניו כיס של זהובים כדי שיהיה לבו שמח ורחב לעסוק בתורה עיין שם.

או אפשר לפרש **ממון**- על פי מה שהביא שם עוד הרב שלמי תודה הנזכר משם הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם. נמצאנו למדין שעל ידי הממון יוכל לעסוק האדם בתורה. וכדאיתא באבות (פרק ג משנה כא) רבי אלעזר בן עזריה אומר, וכו' אם אין קמח אין תורה. וכן שעל ידי שנותן ממון לצדקה יוכל להבין את התורה. וכיוצא בזה ראיתי בספר אמת מקאצק תצמח (עמוד פח אות רעז) **מסופר** על חסיד אחד שבא להרב הקדוש רבי **מנחם מנדל מקוצק** זצ"ל, והתאונן על ששוכח את החידושים שמחדש, יעץ לו הרבי לעשות איזה מצוה או להפריש צדקה בשעה שמחדש בתורה ויועיל לו לזכרון עיין שם. ובלכתך בדרך זו, אפשר לפרש מה שהמשיך "וחגור נתנה לכנעני", בס"ד בהקדים מה שראיתי למפרשים ז"ל שרמזו לפי דרכם "כנען" נוטריקון **כ**ינור **נ**עים **ע**ם **נ**בל. ואפשר לפרש בדרך דרש ורמז שבא לרמוז שלומד במנגינה זוכה לזכור את תלמודו, וראה בגמרא (מגילה לב) ואמר ר' שפטיה אמר ר' יוחנן, כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר: "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים" (יחזקאל כ. כה). עיין שם. וראה עוד שם (במגילה לב) מה שכתבו בעלי התוספות ז"ל, על דברי הגמרא הנזכרים, "כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה", וזה לשונם: והשונה בלא זמרה. שהיו רגילין לשנות המשניות בזמרה לפי שהיו שונין אותן על פה ועל ידי כך היו נזכרים יותר עד כאן לשונם. וכן שמעתי מאבינו מורנו הרב **מאיר הכהן** שליט"א, ששמע מרבו המובהק מרביץ תורה לעדרים זקני הגאון הרב **דוד דידו הכהן** זצ"ל, (מחבר ספר "אני לדודי"). שהיה מורה לתלמידיו לחזור על לימודם בקול נעימה כדי שיעזור להם לזכור לימודם עד כאן.

אי נמי סדין עשתה ותמכור וחגור נתנה לכנעני. וסמיך ליה עוז והדר לבושה. הכוונה היא שמה שהוא זכה לעוז הנקראת תורה כדאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. כיון שסדין עשתה ותמכור, רמז שקיים מאמרם ז"ל במסכת אבות (פרק ב משנה ב) רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון, וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון. וראה עוד בגמרא (ברכות לה:) תנו רבנן, ואספת דגנך, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, יכול דברים ככתבם? תלמוד לומר: ואספת דגנך, הנהג בהם מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל. (הנהג בהם מנהג דרך ארץ, שאם יצטרך לבריות ולא יעסוק במלאכתו סופו להבטל אף מדברי תורה. רש"י). רבי שמעון בן יוחאי אומר, אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורה

בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה! אלא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי אחרים, שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכרכם וכורמיכם, ובזמן שאינם עושים רצונו של מקום מלאכתם נעשית על ידי עצמם. אמר אביי, הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם, כרבי שמעון בר יוחאי ולא עלתה בידם. עיין שם. ולכן תלמודו מתקיים בידו וכאמור.

עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון. (**לא. כה**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). עיין שם. ויש לרמוז עוז והדר לבושה סופי תיבות גמטריא רבי. ובא לרמוז להא דאיתא בגמרא (שבועות ל:) אשת חבר הרי היא כחבר.

עוז והדר לבושה ראשי תיבות עול. שהוא רמז לעול תורה. וסופי תיבות גמטריא רבי. ובא לרמוז כי על ידי לבוש של רבנן, זוכה לכתרה של תורה, וראה בגמרא (בבא מציעא פה.) **מעשה** שנזדמן רבנו הקדוש למקומו של רבי אלעזר ברבי שמעון, אמר להם: יש לו בן לאותו צדיק? - אמרו לו: יש לו בן, וכל אשה פרוצה, שנשכרת בשנים שוכרתו בשמונה. (מחמת יופיו. רש"י). בא אצלו אסמכיה ברבי, (אסמכיה ברבי. שיהו קורין אותו רבי כדי שיתקנא וישים (על) לבו על תלמוד תורה. רש"י). ומסרו לדודו רבי שמעון בן איסי בן לקוניא אחי אמו, כדי שילמדו תורה, כל יום היה אומר רבי יוסי: לעירי אני חפץ לילך. אמר לו רבי שמעון בן איסי בן לקוניא: חכם עשו אותך, וגלימא של זהב פרסו עליך, ורבי קראו לך, ואתה אומר לעירך אתה חפץ לילך? אמר לו רבי יוסי: מומי! עזובה דא. (מומי עזובה דא - בשבועה הנחתי זאת, ולא אשאל עוד לילך. רש"י). כאשר גדל ישב ללמוד תורה בישיבה של רבנו הקדוש, שמע רבנו הקדוש את קולו, אמר, הקול הזה דומה לקולו של רבי אלעזר ברבי שמעון. אמרו לו: בני הישיבה, בנו הוא. קרא עליו רבנו הקדוש, "פרי צדיק עץ חיים ולקח נפשות חכם" (משלי יא. ל). פרי צדיק עץ חיים - זה רבי יוסי ברבי אלעזר ברבי שמעון, ולוקח נפשות חכם - זה רבי שמעון בן איסי בן לקוניא. (ולוקח נפשות - המלמדו תורה קונהו לבן. רש"י). עד כאן. וראה עוד בזה בספרי הקטן מעשה נסים- עשה לך רב, (ביאור משנה עשה לך רב וקנה לך חבר, אופן פא). עיין שם וינעם לך.

א) אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שאמרו חז"ל בגמרא (שבת עז:) לבושה, אותיות "לא בושה", ובא לרמוז שעל הנשים הצדקניות ללבוש בגדים צנועים יפים, ולא לחשוש מה ידברו עליה ברחוב כמו אשה שמפחדת מהחברות שידברו עליה ברחוב. כי אין לדבר סוף ובכל מקרה לא תצא ידי חובת כולם, ובכל מה שתעשה ידברו עליה,

וכמו **הסיפור** הידוע: פעם אחת הלכו חתן וכלה ברחוב. החתן היה רוכב על החמור, והכלה היתה הולכת עמו ברגל. והנה עברו שם קבוצת אנשים, ואמרו: איזה אדם אכזרי זה שרוכב על החמור לבדו ואשתו הולכת ברגל, היכן כבוד האשה?. כששמע כך, ירד מהחמור ונתן לאשתו לרכב במקומו על החמור. המשיכו מעט, והנה עברו שם קבוצת אנשים ואמרו: איזה חוצפה, האשה על החמור ובעלה הולך ברגל, אם כך היא עושה לו עכשיו מי יודע מה תעשה בעוד כמה שנים , בטח תרכב עליו... שמע כך, הוריד את אשתו והלכו שניהם ברגל, והנה שוב עברו קבוצת אנשים, ואמרו: איזה אנשים מוזרים! יש להם חמור והם הולכים ברגל? שמעו זאת, עלו שניהם על החמור. והנה שוב עברו קבוצת אנשים ואמרה: תראו איזה אנשים רעים ואכזריים, שנים כה שמנים, רוכבים על חמור כזה כחוש וקטן! מיד ירדו מהחמור והרימו אותו עליהם, והנה ראו מרחוק אנשים שמצביעים לעברם, ואומרים זה לזה: ראו הנה שלשה חמורים... נמצינו למדין שאין לנו להתפעל ממה שידברו עלינו, כי בעוה"ר רבים נכשלים בזה, והבא ליטהר מסייעין בידו (שבת קד.). והמשיך "ותשחק ליום אחרון", רמז שהאשה המתלבשת בצניעות היא תשחק ליום אחרון לעולם הבא, על כל השכנות והחברות ששחקו עליה בעולם הזה. שיראו כמה שכרה גדול בשמים על שנזהרה להתלבש בבגדים צנועים וכשרים. וכאמור.

ב) אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא במדרש (שיר השירים רבה א. כג) אין עוז אלא תורה. וכדכתיב: "ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" (תהלים כט. יא). עיין שם. ובא לרמוז שבזכות התורה, זוכים ל"והדר לבושה", דהיינו לחלוקא דרבנן.

ג) אי נמי יש לפרש הנה אין עוז אלא תורה וכנ"ל, ויש לרמוז **עוז** והדר **לבושה** ותשחק ראשי תיבות גמטריא יב"ק שהוא שם קדוש היוצא מראשי תיבות יעננו ביום קוראנו. רמז להא דאיתא בגמרא (עבודה זרה יט.) א"ר אבדימי בר חמא, כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו. שנאמר, כי אם בתורת ה' חפצו (תהלים א. ב). וסופי תיבות גמטריא וסר עונך. רמז להא דאיתא בגמרא (מנחות קי) אמר ריש לקיש, מאי דכתיב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז. לז). כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם אמר רבא, האי לעולה למנחה עולה ומנחה מיבעי ליה? אלא אמר רבא, כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה (ולא חטאת) ולא מנחה ולא אשם, (אין צריך לא עולה וכו' - דהכי משמע זאת התורה לעולה כלומר במקום העולה למנחה בשביל המנחה כגון לכם בשבילכם כלומר התלמוד תורה מכפר על עונותינו. רש"י). עיין שם. וכן אמרו במדרש (ויקרא רבה כה. א): אם נכשל אדם בעבירה ונתחייב מיתה בידי שמים, מה יעשה ויחיה? אם היה למוד לקרות דף אחד - יקרא שני דפים, לשנות פרק אחד - ישנה שני פרקים. אלמא

יש כפרה ברוב לימוד. ויעשה חסד ואמת, ובזה יתכפרו עוונותיו, שנאמר: "בחסד ואמת יכופר עון" (משלי טז. ו). עיין שם. וראה עוד במדרש תנחומא פרשת אחרי מות (סימן י)... ובזמן שאין בית המקדש קיים במה מתכפר עליכם התעסקו בדברי תורה שהן משולין כקרבנות והן מתכפרין עליכם שנאמר: "זה הדבר" (ויקרא ט. ו). וכן הנביא אומר: "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (הושע יד. ג). עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (שלח קנט.) על פסוק: "ויבאו עד נחל אשכול וגו'" (במדבר יג. כג). רבי יהודה פתח, "כה אמר האל ה' בורא השמים ונוטיהם וכו'" (ישעיה מב. ה). כמה יש להם לבני אדם להסתכל בעבודת הקדוש ברוך הוא, כמה יש להם להסתכל בדברי תורה שכל מי שעוסק בתורה כאילו מקריב כל הקרבנות שבעולם לפני הקדוש ברוך הוא, ולא עוד אלא שהקדוש ברוך הוא מכפר לו על כל עוונותיו ומתקנים לו כמה כסאות לעולם הבא עיין שם.

ד) **אי נמי** יש לפרש הנה אין עוז אלא תורה וכנ"ל, והמשיך והדר לבושה, רמז שכל לימוד התורה של הבעל זה בזכות האשה. וכמו שאמרו חז"ל בגמרא (ברכות יז.): גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים, שנאמר, נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי. (ישעיה לב. ט). (גדולה הבטחה. שהרי קראן שאננות ובוטחות. רש"י). אמר לו רב לר' חייא, נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא, (תינוקות של בית רבן היו רגילין להיות למדים לפני רבן בבית הכנסת. רש"י). ובאתנויי גברייהו בי רבנן, (בית המדרש ששם שונים משנה וגמרא. רש"י). ונטרין לגברייהו, (ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת. רש"י). עד דאתו מבי רבנן. עיין שם. ואפשר להסביר בדרך דרש, גם כן שזה כוונת חז"ל בגמרא (יבמות סב:) אמר רבי תנחום א"ר חנילאי, כל השרוי בלא אשה, שרוי בלא שמחה, וכו' במערבא אמרי, בלא תורה. והיינו כי על ידי השתדלות ועזרת אשתו יכול ללמוד יותר וכאמור. ודו"ק. וראה עוד בגמרא (כתובות סב.) על פסוק: שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנה (תהלים קכז. ב), ואמר רב יצחק, אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדדות שינה מעיניהם בעולם הזה, ובאות לחיי העולם הבא עיין שם. וראה מה שכתבתי בס"ד לעיל על פסוק: נודע בשערים בעלה. וצרף לכאן.

ה) **אי נמי** יש לפרש הנה אין עוז אלא תורה וכנ"ל, והמשיך והדר לבושה, רמז שתלמיד חכם שהוא בעל תורה, שהוא צריך לקיים "והדר לבושה", דהיינו שבגדיו יהיו נקיים ללא רבב, וראה בגמרא (שבת קיד.) ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו - חייב מיתה, שנאמר: "כל משנאי אהבו מות" (משלי ח. לו). אל תקרי משנאי אלא משניאי. עיין שם. וראה לרבינו **מנחם** בר **שלמה** לבית מאיר

המאירי ז"ל, בחידושיו (שבת קיד.) שכתב, וזה לשונו: תלמיד חכם כשם שהוא מופלג משאר העם בחכמתו ודיעותיו כך צריך שיהדר עצמו בסלסול ובהעדר כל פחיתות ממנו אסור לו לצאת במנעלים המטולאים טלאי על גבי טלאי ובצלא רצונו לומר עור העליון וכן צריך שלא יהא נמצא בו שום דבר מגונה הן במלבושיו הן במדותיו וכל שנמצא בו שום דבר מגונה הרי הוא גורם לתורה שתתחלל ותתמעט ערכה בעיני בני אדם והוא שאמרו כל תלמיד חכם שנמצא רבב בבגדו חייב מיתה ורבב הוא מושאל לחלב ושעוה וזפת ושאר מינין הדומים לאלו וכו', ובכלל ענין זה שלא תמצא בו שום מדה מגונה שהמדות מושאלות בלשון בגדים כמו שידעת וחסרון מדה אחת בין שאר מדותיו הרי הוא ככתם בבגד וכמו שהכתמים רישומן ניכר בבגדים הדקים והנכבדים יותר מן הגסים כך מדה מגונה אצל החכם מגונה ביותר ולא יקל בעצמו לשום מדה מגונה ואפילו נעשית בצניעות ויבוש מנפשו במקום שאין שם בשת אחרים ודרך צחות אמרו איזהו תלמיד חכם שנחזיר לו אבידה בטביעות העין זה המקפיד על חלוקו להפכו כלומר אפילו חלוקו שאינו נראה לבריות אם לבשו שלא כתקנו מקפיד עליו עד שיהפכנו. עכ"ל. "ישמע חכם ויוסף לקח"!

ו) **אי נמי** יש לפרש הנה אין עוז אלא תורה וכנ"ל, והמשיך "והדר לבושה ותשחק ליום אחרון", רק נקדים מה דאיתא בגמרא (שבת קנג.) ושוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר, וכי אדם יודע איזהו יום ימות? אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה עיין שם. וראה עוד בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו, יעסוק בתורה, וכו', ואם לאו, יזכור לו יום המיתה. עד כאן. ובא לרמוז שבזכות שאדם זוכר את היום האחרון הוא יום המיתה, לכן הוא מקיים "עוז והדר לבושה", דהיינו שהוא לומד וחוזר על תלמודו, ומקיים את התורה וכאמור.

ז) **אי נמי** יש לפרש כיוצא בזה, הנה אין עוז אלא תורה וכנ"ל, והמשיך "והדר לבושה ותשחק ליום אחרון", והיינו כשאדם שמח ליום אחרון, שהוא מקבל שכרו על המצוות שקיים ועל התורה שלמד, זה גורם לו להיות "עוז והדר לבושה", דהיינו לקיים את התורה, ועיני צדיק תחזינה במדרש (בראשית רבה סב. ב) בשעת סילוקן של צדיקים, הקב"ה מראה להם מתן שכרן. כד דמך רבי אבהו, אחזו ליה תלת עשרי נהרי אפרסמון, אמר להון, אלין דמן? אמרו ליה, דידך. אמר אלין דאבהו, ואני אמרתי "לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה' (ישעיה מט. ד). עיין שם. ויש להבין על רבי אבהו,

מה יענה על מה דאיתא במסכת אבות (פרק א משנה ג) אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק, הוא היה אומר, אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס? ויש לומר שטעמו של רבי אבהו, בזה, הוא כנגד היצר הרע שאומר לאדם מה תרויח מעשיית המצוות אז כדי להרגיעו יזכור שיש לו שכר. ומתוך שלא לשמה יבא לשמה (פסחים נ:). וזה מה שבא ללמדנו רבי אבהו וכאמור.

והדר לבושה ותשחק ליום אחרון. אפשר לרמוז בזה מה דאיתא בגמרא (מועד קטן ט:) שאמר רב חסדא, לרב הונא בר חיננא: שאפילו זקנה מופלגת שעומדת על פתח קברה מותרת להתקשט בחולו של מועד, וכך אומרים העולם: בת שישים שנה כבת שש להתלהב מכלי זמר של שמחה עין שם. והרי הוא כמבואר.

והדר לבושה ותשחק ליום אחרון. אפשר לרמוז בזה **המעשה** על הרב הקדוש רבי **יצחק הכהן** זצ"ל בנו של הרה"ג כליל המדעים הרב הקדוש המקובל רבי **משה הכהן** זצ"ל, מח"ס "פני משה" על השו"ע, ועל התורה. כשהגיע לפרקו הציעה לו אמו כלה מאיזו משפחה, והוא ז"ל ביקש ממנה שתתן לו שבעה שמות והוא יבחר אחד מהם. וכל לילה היה מניח שם אחד מהמוצעות לו תחת הכרית ולמחרת היה אומר לאמו: שהורו לו מן השמים שפלונית אינה ראויה לו כיון שיש לה אחים שאינם כשרים כל כך וכיוצא וכך דחה את כולם. וביום השביעי הניח שם אשתו האשה הצדקת **עזיזה** נ"ע. ולמחרת אמר לאמו שהורו לו מן השמים שהיא ראויה לו כיון שכל משפחתה כשרים הם. וכשאמרה לו אמו והלא היא אינה כל כך יפה?! השיבה שאינו מחפש יופי אלא מחפש יראת ה' שהרי שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל. ונשא אותה לאשה. וזכה שכל בניו היו ת"ח רשומים ועל ראשם מורנו הרב מרן הראב"ד מקודש רבי **מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל. (כן שמעתי מאימי מורתי מב"ת). וראיתי לידידנו שא"ב הגאון רבי **בנימין רפאל הכהן** נר"ו בספרו מלכי תרשיש (ערך ר' יצחק כהן) שכתב, שאשת רבינו מרוב שמחתה שזכתה שכל בניה תלמידי חכמים וגדולי הדור, היתה יוצאת גם בעת זקנותה עם תכשיטיה דבר שלא מקובל בג'רבא, וכשהיו שואלות אותה הנשים בלעג האם עודך צעירה כל כך שאת מתקשטת בתכשיטיך? היתה משיבה להם, וכי לא מגיע לי שאשמח שכל בני רבנים ותלמידי חכמים?! וכי דבר של מה בכך הוא?! עיין שם. והרי הוא כמבואר.

ותשחק ליום אחרון. פיה פתחה בחכמה. (לא. כה-כו)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, סמיכות הכתובים, בהקדים מה שכתב הרב ערכי הכינויים ז"ל דתיבת "חכמה", הוא כינוי לתורה, ובא לרמוז שבזכות שהוא זוכר את

יום האחרון הוא יום המיתה הוא מנצח את היצר הרע, ויכול לעסוק בתורה, וכדאיתא בגמרא (ברכות ה.) אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, שנאמר: "רגזו ואל תחטאו" (תהלים ד. ה). אם נצחו מוטב, ואם לאו, יעסוק בתורה, וכו', ואם לאו, יזכור לו יום המיתה. עד כאן. והרי הוא כמבואר.

פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה. (לא. כו)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, פיה פתחה בחכמה, כדי לתת לעני צדקה, ותורת חסד על לשונה, שיש מצוה לאדם אם יודע שאין העני יקבל ממנו הכסף בתורת הלואה, יעשה עם העני חסד ויתן לו אם אפשר לו בתורת מתנה, וכמו **שמסופר** בתלמוד ירושלמי פאה (פרק ח הלכה ח) על רבי יונה, כשהיה רואה לעני בן טובים שירד מנכסיו, אמר לו: בשביל ששמעתי עליך שנפלה לך ירושה ממקום אחר, לכן כעת קח ממני מה שאני נותן לך, ואחר כך אתה פורע לי כשתגיע לך הירושה. ואחר שלקח מאתו, היה אומר לו: יהיה לך זאת במתנה. וזה בדרך חכמה, שהיה מתבונן בתחילה באיזה אופן ליתן לעני כדי שלא לביישו. עד כאן.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז "ותורת חסד על לשונה", דהיינו שלא רק עושה צדקה וחסד עם העני, אלא שגם מפייסו בדברים, וראה בגמרא (בבא בתרא ט.) הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו מתברך באחת עשרה ברכות. עיין שם.

פתחה בחכמה ותורת סופי תיבות גמטריא שפל. רמז שעל ידי הענוה זוכה לתורה. (תענית ז.). **אי נמי** לרמוז שהעניו מכוין לאמתה של תורה. וכמו שכתבו חז"ל במסכת דרך ארץ (פרק ז הלכה י) כל המשפיל עצמו, מכוין את שמועתו.

אי נמי פתחה בחכמה ותורת סופי תיבות גמטריא שפל. בא לרמוז שאדם שנותן צדקה צריך ליתן הצדקה בסתר, ולא לפרסם המצות צדקה שנתן, ועיין בתלמוד ירושלמי (חגיגה ב. ב) ושם מסופר: חסיד אחד נתגלה לו חזיון מהשמים. הנה לנגד עיניו האשה מרים בת עלי בצלים, אשר נפטרה מכבר, והיא נענשת בעונש כבד: אזנה תלויה בציר פתחו של הגיהנם... שאל אותה החסיד: על מה ולמה מענישים אותך? השיבה לו: מפני שבימי חיי הייתי נוהגת לצום תעניות שונות, **ופרסמתי את הדבר בקרב מכירותי**. הוסיף החסיד ושאל: ועד מתי ימשך עונשך הנורא? השיבה לו: עד אשר יבוא במקומי חכם פלוני, אז אזכה להשתחרר, ואילו הוא ייתלה על ציר הפתח באותה צורה שנתליתי אני, על אשר הבטיח שיעשה דבר מצוה ולא קיים את דבריו עיין שם. וראה עוד לרש"י ז"ל, (סוכה מט:) ד"ה הוצאת המת והכנסת כלה, שכתב, וזה לשונו:... אם צריך לבזבז להוצאת מת

עני או להכנסת כלה ענייה - יעשה בצנעא, ולא לימא קמי מאן דלא ידע דעבדי [כן], וכן מפרש בשאלתות דרב אחא. עיין שם.

אפשר לפרש הטעם שהוא זוכה לפתוח פיו בחכמה, זה משום "ותורת חסד על לשונה", שהוא עושה חסד עם הבריות. וכמו שכתב הרב הקדוש רבי **אליהו הכהן** ז"ל בספר מעיל צדקה (סימן אלף רע"ו) משם הרב חס"ל שכל מי שמתקשה באיזה דבר מדברי תורה יתן צדקה ויאורו עיניו עיין שם.

תיבת בחכמה ראשי תיבות **כ**ל **ה**לימוד **מ**למד **ח**בריו **ב**שמחה. או כל **ח**כמתו **מ**למד **ה**אנשים **ב**שמחה. רמז שתורת חסד על לשונה זה דוקא כשמלדה לאחרים, וכדאיתא בגמרא (סוכה מט:) ואמר רבי אלעזר: מאי דכתיב: "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה" (משלי לא. כו). וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד? אלא: תורה לשמה - זו היא תורה של חסד, שלא לשמה - זו היא תורה שאינה של חסד. איכא דאמרי: תורה ללמדה - זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה - זו היא תורה שאינה של חסד. עיין שם.

ותורת חסד על לשונה. צופיה הליכות ביתה. (**לא. כו- כז**).

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז סמיכות הכתובים, שבא לרמוז מה דאיתא בגמרא (שבת קנא:) שאמר רבי חייא לאשתו כשיבא עני תקדים לו לחם לפני שתתן לבנים. אמרה לו: וכי קללה אתה מקלל להם! אמר לה: כי אומר הפסוק: "כי בגלל הדבר הזה" (דברים טו. י). ותנא דבי רבי ישמעאל, גלגל הוא שחוזר בעולם. עיין שם. וזהו הסמיכות ותורת חסד על לשונה, לתת אוכל קודם לעניים, ואחר כך היא מקיימת צופיה הליכות ביתה, דהיינו לתת אוכל לילדיה וכאמור.

צופיה הליכות ביתה ולחם עצלות לא תאכל. (**לא. כז**)

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (חגיגה יד.)... לחם, אלו בעלי תלמוד. שנאמר: "לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי" (משלי ט. ה). ואפשר לפרש "לחם עצלות", דהיינו ספרי עזר תורניים, כגון: שכל הביאורי מילים נמצאים בשולי הדף, עם הסבר מילולי, ויש בהם סיכומי הדברים וכיוצא בזה, אולם השבח של התלמיד חכם הוא "ולחם עצלות לא תאכל", שהוא מעדיף לעמול בס"ד בכוחות עצמו להבין את מה שלומד.

אי נמי אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה שראיתי שבחנויות יש מוכרים היום "קמח מנופה", או שיש מוכרים בצקים קפואים שהם אחרי הפרשת חלה, רק להכניס לתנור לחמם כמה דקות וכיוצא, אולם האשת חיל האמיתית היא מעדיפה לעמול

בכוחות עצמה לנפות הקמח לבד, לקיים מצות הפרשת חלה בעצמה. ויש לי להזכיר כאן לטובה ולברכה את אימי מורתי **זינה** מב"ת, (והקב"ה ישלח לה רפואה שלמה ברנ"ב איבריה ושס"ה גידיה בתוך שאר חולי עמו ישראל אכי"ר). שלפני כשלושים וחמש שנה בערך, שהיא היתה פה בארץ ישראל ומצאה בלחם של חנות מעין תולעים, קיבלה על עצמה, לא לאכול יותר לחם ומאפה קנוי, רק מעשה ידיה. או שנאפה ע"י קרובות משפחתה הי"ו, ושוב ראיתי אחר זמן למעלת מורי ורבי מרן ראש הישיבה הגאון רבי **מאיר מאזוז** נר"ו בספר נפש חיה (למורנו הדיין המצויין הגאון רבי **רפאל כדיר צבאן** זצ"ל, דרוש ב' להספד, עמוד טל) שכתב, וזה לשונו: יובן ע"פ מה ששמעתי על הרבנית **גזאלה** אשתו של הרב הקדוש המקובל רבי **משה עידאן** זצ"ל (שחי בשנים תר"ב-תרנ"ד), שבימיהם היתה האשה טוחנת חטים ובוררת ומרקדת ועושה הכל בבית, ושוב הביאו לג'רבא חבילות ושקיות קמח מן המוכן, והיתה אומרת הרבנית נ"ע לבנותיה וכלותיה: עכשיו אתן כמו נסיכות בכיפה, אפילו הקמח מוכן לכן רק תוסיפו עליו מים ותלושו בצק. עד כאן. ויותר מאוחר התחילו למכור פת פלטר בשוק. ולזה יצדק שם "לחם עצלות" שהכל מוכן ומזומן. ויש בו גריעותא אולי לא נופה הקמח מתולעים ואולי לא הפרישו חלה כדין ועוד. ולזה אמר הכתוב: "צופיה הליכות ביתה" שעושה הכל בעצמה על טהרת הכשרות, ולכן לחם עצלות (מן השוק) לא תאכל. עכ"ד. שש אנכי שנתכוונתי לדעת מורי ורבי נר"ו.

קמו בניה ויאשרוה בעלה ויהללה. (לא. כח)

תיבת קמו ראשי תיבות והיה מחניך קדוש. רמז מתי בניה ויאשרוה וגו', כשהיא זכתה שכל בניה קדושים וטהורים ואין בהם פסול ח"ו, הרחמן יזכנו לזה אכי"ר.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, בהקדים מה דאיתא בגמרא (יומא פו.) על פסוק: "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים ו. ה). שיהא שם שמים מתאהב על ידך. שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלמדו תורה. אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה! פלוני שלמדו תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו! עליו הכתוב אומר: "ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר" (ישעיה מט. יג). עיין שם. ובא לרמוז שבניה ובעלה מהללים אותה ואומרים עליה, אשרי שזה ילד, וכאמור.

רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה. (לא. כט)

השאלה מבוארת לעין, כיצד בתחילה אמר: אשת חיל מי ימצא? וכאן אמר: רבות בנות עשו חיל? וכפי פשוטו נראה לי, שאמנם רבות בנות עשו חיל, שיש להם איזה מידות טובות, אולם "ואת עלית על כולנה", את יש לך כל המידות הטובות כולם. ושוב ראיתי

להרב **מצודות דוד** ז"ל, שכתב, וזה לשונו: רבות - וכה יאמרו הן אמת יש הרבה בנות אשר קנו וכנסו הון רב במעשה ידיהן אבל את גדלת לעלות על כולהן. עכ"ל. וראה עוד **למלבי"ם** ז"ל, בחלק ביאור הענין, שכתב, וזה לשונו: רבות בנות עשו חיל - נפשות כאלה היו רבות שהשלימו את עצמן אבל את עלית על כולנה - עד ששקר החן - שהנפשות הקודמות שהשיגו חן ויופי על שכלם ומעשים טובים הם שקר והכל לנגדך, כי את תתהלל במה שאת אשה יראת ה' ועל ידי יראת ה' זכית לרוח הקודש ולהצדיק רבים (כמ"ש חז"ל שקר החן זה דורו של משה וכו' וכדומה כמה דרשות, על הנפשות שעלו במעלה על דורות הקודמים ביתר שאת ע"י יראת ה' שקננה בלבם) ולכן תנו לה מפרי ידיה ותקבל שכר גדול על ידי זכות הרבים, ויהללוה בשערים מעשיה וישאר שמה לברכה ולתפארת בשערי החכמה והצדקה ובשערי בת רבים. עכ"ל. וראה עוד להגאון רבי **אליהו מוילנא** ז"ל, שכתב, וזה לשונו: רבות בנות עשו חיל גו' שהתורה נקנית במ"ח דברים כמ"ש לעיל, וכל מי שיש לו מדות מן אלו המ"ח יותר יש לו תורה יותר אבל א"א שיהיה לאדם כל המ"ח רק שיש לא' איזה מהם ולהב' מדות אחרים עד שבין כולם יהיה כל המ"ח והתורה כולה אינה נקנית רק ע"י כל המ"ח וזהו רבות בנות שהם הת"ח עשו חיל שהן המ"ח וא"ת שהוא כלל התורה כולה עלית על כולנה ע"י כולם עכ"ל.

תיבת חיל גמטריא **מ"ח** רמז לתורה שנקנית במ"ח דברים. (אבות פרק ו משנה ה). הקב"ה יזכנו לזה אכי"ר.

אשה יראת ה' היא תתהלל. (**לא. ל**)

ראיתי למעלת ידידנו הגאון רבי **שמעון חיראר**י נר"ו בספרו ישמח לבי שכתב, **אשה יראת ה' היא תתהלל** ראשי תיבות גמטריא משיח בן דוד בא עם הכולל. אולי אפשר לפרש כפי מה שאמרו חז"ל בגמרא (סוטה יא:) בשכר נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים. ונאמר: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז. טו). ואם כן (יתכן) שגם הגאולה העתידה במהרה בימינו תהיה בזכות נשים צדקניות. עכ"ד. נ.ב. דבר ה' אמת בפיהו. וראה בילקוט שמעוני רות (רמז תרו) על פסוק: יתן ה' את האשה. א"ר אחא, כל הנושא אשה כשרה כאילו קיים כל התורה מראש ועד סוף, ועליו הוא אומר, אשתך כגפן פוריה, לפיכך נכתבה אשת חיל מאל"ף ועד תי"ו. ואין הדורות נגאלים אלא בשכר נשים צדקניות שיש בדור. שנאמר, זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, לבני ישראל אין כתיב כאן אלא לבית ישראל. עיין שם.

הנה תיבת אשה היא כינוי לתורה, ראה בגמרא (ברכות נז.). והמשיך יראת ה', רמז להא דאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ט) אמר רבי חנינא בן דוסא, כל שיראת חטאו

קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, וכל שאין יראת חטאו קודמת לחכמתו, אין חכמתו מתקיימת.

אפשר לפרש בדרך דרש ורמז, על דרך שאומר הנביא: כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו אל יתהלל עשיר בעושרו. כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה'. (ירמיה ט. כב-כג). וכתב הרב **מצודות דוד** ז"ל, כי אם בזאת יתהלל המתהלל - המשבח את עצמו ישבח את עצמו בזאת וחוזר ומפרש במה שהשכיל ויודע אותי אשר אני ה' ואין עוד מלבדי ואני הוא העושה חסד לאוהבי ולשומרי מצותי ואני הוא העושה משפט להפרע מן הרשעים ואני הוא העושה צדקה לקבל את השבים ולהסיר מעליהם המשפט ולא שיש ח"ו פועל טוב ופועל רע כי בכל אלה חפצתי אני לתת לכל אחד כגמולו והמשכיל את זאת ראוי להתהלל בעצמו כי בזה יבוא לו תועלת רב. עיין שם. והיינו שרק ביראת ה' היא תתהלל ולא בעשירות או בחכמה וכאמור.

אשה נוטריקון **א**שת **ש**אול **ה**יא. רמז למעשה שהובא באוצר המדרשים עשרת הדברות (עמוד 458) והא לך תוארו: **מעשה** באדם אחד ששאל לו בן מהקב"ה אמר לפניו ריבונו של עולם תן לי בן ואלמדנו תורה כתאות לבי, שמע הקב"ה תפלתו ונתן לו בן וקרא שמו שאול כי מה' שאלתיו, וגדל ונעשה כבן עשרים וחמש שנים ולמד לו תורה ונתחכם ביותר ואחר כך מת אביו, לימים אמרה לו אמו קח ממון ולך לסחורה, הלך וראה בני אדם אלו חוטפים ואלו גוזלים ואלו גונבים ואלו נשבעים לשקר וחזר לביתו ריקם, אמרה לו אמו למה לא סחרת, אמר לה בנה הסחורה אינה כשרה בעיני, מתוך שהסוחרים מדברים יחדיו כזבים. ראה בני אדם שהן נושאים בן אדם לקבורה, אמר לאמו אלך ואגמול חסד עם המת ועם זו הסייעה, אמרה לו אמו לך, הלך, ובחזירתו ראה אדם אחד בשדה חורש בצוארו ונותן הצמד על המחרישה והיה קורא וחורש, בא הבחור וראה אותו ואמר לו שלום עליך רבי, א"ל שלום עליך, והוא היה אליהו זכור לטוב, ואמר לו הבחור מה זו האומנות שאתה עמל, א"ל בני אני חורש כדי שיאכלו אני ואשתי ובני ובנותי והעניים והאביונים ובהמות השדה ועוף השמים וחיות הארץ, א"ל הבחור זו האומנות אני מבקש, א"ל אליהו ז"ל מה שאתה מבקש אני נותן לך, אמר לו אדוני, תורה נתן לי הקב"ה ועכשיו אני מבקש אשה יעלת חן ויראת שמים, א"ל בני חייך לא נקראת אשת חיל אלא אחת ששמה חנה והיא במזרח ואחת ששמה חנה במערב שמורה לך, מאותו מקום עד לשם מהלך שלשה ימים. לקח אליהו ז"ל והוליכו לשם בשעה קלה והעמידו בדרך, והלך אליהו ז"ל אצלה ואמר לה מה את אומרת, תנשאי לאיש זה? אמרה

לו אם מה' יצא הדבר לא אוכל דבר אליך מאומה. מיד הביא אליהו ז"ל אותו בחור ועיטרו וזווגו, והיה יוצא ובא אותו בחור ביום השביעי לנשואין, בא אליהו ומצאו שהיה יושב ומשחק עם הכלה, א"ל אליהו הנחת ושכחת את חייך, שבע שנים תמכר לעבד תחת שבעת ימי המשתה.

יצא אליהו והניחם והתחיל הבחור מצטער, התחילה הכלה לאמר מה טיבך, איני כשרה לפניך או איני הגונה לך, או אם אתה חסר ממון או כלום, הרי לך כל בידך, או שמא בשביל אבותיך אתה מצטער נלך אצלם. מיד חבשו חמוריהם ותקנו עגלות לשאת ממונם ולקחו עבדים ושפחות והלכו להם. כשהם הולכים פגע בהם נהר אחד גדול, אמרה האשה נשב ונאכל, ישבו לאכול. עמד הבחור והלך לנהר לרחוץ רגליו, בא אליהו ז"ל לקחו בכנפיו והוליכו למקום רחוק ומכרו לעבד. המתינה האשה שעה אחת ולא בא, הכירה הדבר, נתנה הודאה להקב"ה, אמרה לעבדיה הריני זורע שדה זאת שהיא עושה חטין יפין ובנו לי כרך ובתים ונזרע השדה ונעבוד חטין כי אני יודע שיהא רעב גדול בעולם וכאן עתידין לבא ולסחור כל בני אדם. עשו כך והיו הכל באין אצלה. לאחר חמש שנים בא אותו בחור עם אדוניו והיה סובל שקו ובאו הביתה והיא היתה שואלת לכל בני אדם הבאים לקנות חטין את שמותם, וכשראתה אותו הכירה אותו ואמרה לאדוניו תן לי הבחור ויאכל לחם בביתי, לקחה ושאלה אותו מי אתה ומה שמך? אמר לה שמי שאול, אמרה לו אני אשתך ואתה בעלי, מיד חבקה אותו ונשקה אותו והתחילה לבכות ונתנה שבח והודאה להקב"ה שעשה לה נסים, אמרה לו אדוני מה אירע לך ספר לי, סיפר לה כל המאורע, אמר עדיין אין לי אלא חמש שנים, עמדה והאכילתו והשקתו וכיסתו וחבקתו ואמרה לו לך לשלום, הלך הבחור עם אדוניו והיא לא צוחה ולא בכתה אלא תלתה עיניה לשמים ונתנה שבחים להקב"ה, והלך הבחור עם אדוניו ועבד לו עוד שתי שנים, ואחר כך בא אליהו ונטלו בכנפיו והחזירו לאשתו, מיד לקח הבחור את אשתו ועבדיו ושפחותיו, הלך לאמו ומצא אותה בחיים. בואו וראו כמה היתה אשת חיל שלא כחשה לבוראה ולבעלה באלו שנים, עליה כתיב אשה יראת ה' היא תתהלל. זה מעשה של שאול. עד כאן.

(אמר **המחבר ס"ט**, בעצם המעשה עצמו התעוררו לי בס"ד כמה שאלות ואכמ"ל). והרי הוא כמבואר. וראה עוד בספר רפאל המלאך ח"ב שבחי הגאון מורנו הדיין המצויין הרב רבינו **רפאל כדיר צבאן** ז"ל (ח"ב עמוד 165) שהביא מעשה נורא משם מעלת מרן הראשון לציון הגאון רבינו **מרדכי אליהו** שליט"א, (צוק"ל וזיע"א), וזה לשונו: בבאר שבע היתה בעיה עם אשה אחת מג'רבא, צדקת ויראת-שמים, שבעלה - אף הוא מג'רבא- רצה

לגרשה. מדוע? מה לא בסדר אצלה? היא צנועה יותר מדאי... הבעל סיפר, שכאשר באים אליו חברים ממקום עבודתו בבית- החולים, אשתו מכינה תה לאורחים, אך מסרבת להגיש לפניהם ואומרת שזה לא צנוע: 'כל כבודה בת מלך פנימה' (תהלים מה. יד). הבעל לא היה מוכן לקבל זאת ואמר: 'זו לא צניעות, זו פרימיטיביות!' התקשרתי אל רבינו, (הוא מורנו הרב הגאון רבינו **רפאל כדיר צבאן** זצוק"ל). והוא אמר לי, שהבעיה מוכרת לו היטב, אך כל מאמציו להשכין שלום-עלו בתוהו, הבעל איש קשה ועקשן, וכבר נתן עיניו באשה אחרת. עשינו עוד מאמצים לפשר בין בני- הזוג ודחינו שוב ושוב את הבעל, אך הוא בשלו. אמרתי לו: 'בסדר, אך בתנאי שכל הדירה תישאר לאשה- והוא הסכים. הילדים ישארו אצלה- והוא הסכים. המזונות יהיו כך וכך- והוא הסכים. הסכים לכל התנאים. לא היתה ברירה והכנו גט, היא 'פרימיטיבית' והוא 'מודרני'. לאחר כחודשיים אני מגיע לבית-הדין ורואה איש מלא תחבושות על כל הראש. מי זה? זה ידידנו ה'מודרני'. הוא סיפר לי, שלאחר גירושיו, התחתן עם אחות בבית-החולים, ולאחר החתונה ערכו סעודה בביתם. לאחר הארוחה, כשהאורחים עמדו ללכת, אמרה לי אשתי, לפנות הבקבוקים והמגשים מהשולחן. אמרתי לה, שאשתי הקודמת היתה עושה הכל בבית, והיא אמרה לי: 'עכשיו אתה תעשה את כל העבודות, וגם תשטוף את הרצפה'. כאשר סירבתי, לקחה האשה בקבוק קוניאק ו'פתחה' לי את הראש... ואני רצתי לבית-החולים... אמרתי לו: 'מגיע לך, אתה אמרת על אשתך הראשונה פרימיטיבית, והנה קיבלת אשה מודרנית כמוך'. אחרי שגירש את אשתו השנייה, הוא רצה לחזור אל אשתו הראשונה, אך היא אמרה לו: 'אחזור אליך, רק אם הרה"ג רבי מרדכי אליהו יסכים'. כשבאו אלי, אמרתי להם שאסכים לנישואיהם, רק לאחר שרבינו יביע את הסכמתו. התקשרתי אליו וסיפרתי לו את כל הסיפור, והוא הגיב: 'אם פתחו לו את הראש ונכנס לו שכל, אז שיחזור אליה'... אמרתי לו, שאני שולח אותם אליו, כדי שישוחח עם הבעל ויבדוק אם נכנס לו שכל, או לא... רק לאחר שרבינו שוחח עם הבעל והטיף לו מוסר - הסכמתי לנישואיהם לחיים טובים ולשלום". והחי יתן אל ליבו!

תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשעירים מעשיה. (לא. לא)

תנו לה מפרי ידיה ראשי תיבות גמטריא תלמוד. רמז להא דאיתא בגמרא (ברכות יז.): אמר לו רב לר' חייא, נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא, (תינוקות של בית רבן היו רגילין להיות למדים לפני רבן בבית הכנסת. רש"י). **ובאתנויי גברייהו בי רבנן**, (בית המדרש ששם שונים משנה וגמרא. רש"י). **ונטרין לגברייהו**, (ממתינות לבעליהן ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת. רש"י). עד דאתו מבי רבנן. עיין שם. וא"כ זה נחשב להם

כאילו הם עצמם לומדות תורה, וזהו תקנתם וכאמור. ולזה בא הרמז **תנו לה מפרי ידיה** ראשי תיבות גמטריא תלמוד. וכיון דאתא לידן מאמר זה לא נשלחנו ריקם, והנה יש להבין, מה שאלת רב לר' חייא במה נשים זוכות, והגם שהם פטורות מתלמוד תורה כדאיתא בגמרא (קידושין כט.) עיין שם. הרי יש להם הרבה מצוות לא תעשה וגם מצוות עשה שלא הזמן גרמן שחייבות בהם? וראיתי למורנו הגאון רבי **שלמה דאנה** ז"ל, בספרו שלמי תודה, בחידושיו לברכות שכתב לפרש שאלתו של רב לרבי חייא, ע"פ מה דאיתא בגמרא (כתובות קיא:) על פסוק: "כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל" (ישעיה כו. יט). כל המשתמש באור תורה, אור תורה מחייהו. וכל שאינו משתמש באור תורה, אין אור תורה מחייהו. וזהו כוונת שאלתו, הני נשי במאי זכיין לתחיית המתים כיון דליתנהו בתלמוד תורה כדאיתא בגמרא (קידושין כט.). והשיב, באקרויי בנייהו ומנטרן לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא, נחשב עליהם כאילו הם לומדים, ויש להם אור תורה ואור תורה מחיה אותם וכדאיתא שם בגמרא (כתובות קיא:) לענין מחזיק עיין שם. והוא כפתור ופרח, אלא שיש לדון מעט בדבריו, א. הרי יש להם איזה מצוות שחייבות בהם וכמ"ש לעיל, ואיך לא יעמוד להם זכות מצוות אלו לקום לעתיד לבוא בתחיית המתים, ב. ועוד מנא ליה ששאלת רב לר' חייא היא לעתיד לבוא ולא לעכשיו, ויש לומר.

ושוב ראיתי **למהרש"א** ז"ל בחידושי אגדות שכתב, לנשים יותר וכו'. אין לפרש דבגלות קאמר, שהרי כתוב אחר כך חרדו שאננות רגזה בוטחות וגו', אלא מדובר אשעה שהיה ארץ ישראל בישובה קודם החורבן. והביא מגירסת הילקוט על הא דאמרינן הני נשי במאי זכיין, "לעלמא דאתי" עיין שם. ולפי זה ניחא. וראיתי למוה"ר מרן הראב"ד מקודש רבי **משה כלפון הכהן** ז"ל בספרו קול משה שהקשה כנ"ל והביא עוד קושיא משם הגאון יערות דבש (למהר"י אייבשיץ ז"ל), דהלא אמרינן בגמרא (קידושין טל:) דכל העושה מצוה אחת זוכה ויורש את הארץ, דהיינו ארץ החיים עיין שם. ותרץ ב' תירוצים **א.** דרב קאי אדלעיל דקאמר גדולה הבטחה שהבטיחן הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים וכו', ועל זה מקשים במאי זכיין, דלמה זכו נשים יותר מן האנשים. ולפי זה פירש הלשון במאי זכיין, לשון נצחון שניצחו לאנשים שהבטיחן הקדוש ברוך הוא יותר מן האנשים. וכעין זה איתא לעיל (יב:). והשיבו, באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן ונטרין לגברייהו וכו' דכיון שהם הגורמים לבניהם וכן לבעליהן ללימוד התורה ולקיומה לכן הם עדיפי מהאנשים. וכידוע דגדול המעשה יותר מן העושה (בבא בתרא ט.). (וכן תרץ מעצמו בנו מוה"ר הגאון רבי **שושן הכהן** ז"ל בספרו פרח שושן בביאורי מאמרי חז"ל (אות כה) ואפריון נמטייה). **ב.** ועוד תרץ ע"פ מה דאיתא בגמרא (סוטה כא.)

באגרא דמקרין ומתניין בנייהו, (שטורחות על בניהן להביאן לבית הספר לקרוא מקרא ולשנות משנה. רש"י). ונטרן להו לגברייהו עד דאתו מבי מדרשא מי לא פלגן בהדייהו עיין שם. משמע דחולקות עם בעליהן וגם חולקות עם בניהן וא"כ מובן למה הנשים יהיו עדיפות מהגברים וכאמור. ולפי זה תרץ מה שהקשה מוה"ר הראב"ד מקודש רבי **סאסי הכהן יהונתן** ז"ל בספרו "ברכת ה'" משם המפרשים ז"ל דלמה הבטיח הקדוש ברוך הוא לנשים יותר מן האנשים עיין שם ולפי האמור ניחא. עיין שם. וראה עוד להגאון רבי **מצליח מימון** ז"ל בספר "פדה בשלום" (מערכת נ אות ג) להרב **מקיקץ פרץ דאדון** ז"ל הנדפס בסוף ספר "אהל רחל". שתרץ, ע"פ מה דאיתא בגמרא (יבמות סב:) בא וראה כמה טובה אשה טובה דכתיב מצא אשה מצא טוב, אי בגווה משתעי קרא, כמה טובה אשה טובה וכו', אי בתורה משתעי קרא, כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה. ואפשר הטעם משום שהנשים הם עיקר ושורש לקיום התורה לבניהן ולבעליהן. וזהו שאלת הגמרא הני נשי במאי זכיין, ירצה מאיזה טעם וזכות שהתורה נמשלה בה, ולזה משני באקרויי לבי כנישתא ומנטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן וכאמור. ודו"ק. וראה עוד בספרי הקטן "שלום אהלך" ח"א (פ"ז) מה שכתבתי בזה וצרף לכאן. וראיתי בספר "לשכנו תדרשו" ח"ב (עמוד סח) שכתב משם ספר שם עולם להגאון **החפץ חיים** זצ"ל, פרק יא בהגהה, וזה לשונו: שמעתי על גדול הדור אחד, שהשיב לאשתו לפני מיתתו, כשביקשה ממנו שיתן לה חלק בעולם הבא בתורתו ומצוותיו, השיב לה: מה לך לבקשני בענין חלק? כשיהיה לי - גם לך יהיה, כיון שאת סייעתני לעבודת השם, וכמו בעולם הזה כשהבעל הוא עשיר גם אשתו עשירה, ואם חס ושלום, לא יהיה לי - גם לך לא יהיה, כי כשהבעל עני גם אשתו עניה, כי מאין תזכה האשה לזכות התורה, אם מרשלת תמיד ידי בעלה בענין זה. אבל כשהיא עוזרתו ומכינה לו ענייניו כדי שיוכל לילך לבית המדרש לתורה ותפלה, בודאי יש לה זכות בתורתו ומצוותיו. עד כאן לשונו.

ועוד ראיתי בספר הנזכר (עמוד עב) שכתב מעשה, וזה לשונו: **מעשה** באשה צדקנית ע"ה מהנשים המיוחדות שבדור שזכתה להיות אשת חבר לאחד מבני עליה המובחרים שבדור שליט"א, ובתקופה אחת כשהיתה מאד חולה ראתה מחזה נורא בחלום. והנה מודיעים לה מן השמים שלמעשה כבר הגיע זמנה להפטר מן העולם אבל מן השמים מוסיפים לה עוד כמה שנות חיים בשביל ב' זכויות. א. מאחר והיא טורחת להכין לבעלה את האוכל בזמן שלא יופרע מלימודו. ב. מאחר שהיתה נוהגת כל שבוע לאפות ולהפריש חלה, ובזכות אלו ב' הדברים מוסיפים לה עוד כמה שנות חיים, וכן היה שקמה ממחלתה וזכתה לחיות עוד כמה שנים, ובמקרה נודע הדבר כאשר נפלה שנית למשכב

והפליטה לחברתה אשת חבר תבדל לחיים ארוכים וטובים, שהיא דואגת מאותו חלום שמא כבר תמו השנים שהוסיפו לה מן השמים.

ועוד יש לרמוז תנו לה מפרי ידיה סופי תיבות הוי"ה. וכן סופי תיבות גמטריא והיה שהוא לשון שמחה בכל מקום כדאיתא במדרש (ויקרא רבה יא. ז). ובא לרמוז שעושים המצוות בשמחה ולשם שמים זוכים להשראת השכינה, וראה במסכת דרך ארץ זוטא (פרק ד) אם עשית דברי בשמחה פמליא שלי תצא לשחרך, ואף אני בעצמי אצא לקראתך ואומר לך בואך לשלום.

ויהללוה בשערים סופי תיבות מה. שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). ובא לרמוז שבזכות מידת הענוה זכתה שיהללוה. וראה בגמרא (ערובין יג.) כל הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו עיין שם. וכן איתא בזוהר הקדוש (א קכב:) מאן דאיהו זעיר {קטן בעיניו} איהו רב {הוא גדול}. ומאן דאיהו רב איהו זעיר עיין שם. וראה עוד במדרש (ויקרא רבה א. ה) וכן הלל אומר, השפלתי היא הגבהתי. הגבהתי היא השפלתי.

בשערים מעשיה. ראשי תיבות בם. שהוא רמז לתורה, כדאיתא בגמרא (יומא יט:) שדרשו על פסוק "ודברת בם", בם ולא בדברים בטלים. ועל צד הרמז יש לרמוז בתיבת בם שהוא ראשי תיבות בראשית מאימתי רמז לתורה שבכתב שמתחילה בבראשית ולתורה שבעל פה שמתחילה בתיבת מאימתי. וסופי תיבות מה. שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). ובא לרמוז שעל ידי הענוה זוכה לקיים התורה. כדאיתא בגמרא (תענית ז.) אמר רבי חנינא בר אידי, למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב: "הוי כל צמא לכו למים" (ישעיה נה. א). לומר לך, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עיין שם. וכן אמרו בגמרא (נדרים נה.) על פסוק: "וממדבר מתנה וגו'" (במדבר כא. יח). כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל ניתנה לו תורה במתנה וכו' עיין שם.

אי נמי בשערים מעשיה. ראשי תיבות בם. שהוא רמז לתורה, וכנ"ל. וסופי תיבות גמטריא גאולה. ובא לרמוז מה שאמרו חז"ל דבזכות לימוד התורה זוכים לגאולה כדאיתא בגמרא (בבא בתרא ח.) "והם תכו לרגלך" (דברים לג. ג). תני רב יוסף, אלו תלמידי חכמים שמכתתים רגליהם מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה. "ישא מדברותיך" (שם). לישא וליתן בדבורותיו של מקום. אדנביאי דכתיב: "גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים" (הושע ח. י) אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמית נאמר. אי תנו כולהו (אם תנו כולם - וכן רובן יהיו שונין ועוסקים בתורה כשיגלו בעמים.

רש"י). **עתה אקבצם**. (עתה אקבצם - בקרוב אקבצם. רש"י). עיין שם. הרחמן יגאלנו במהרה בימינו אמן.

ויהללוה בשערים מעשיה. נעוץ סוף משלי לתחילתו משלי שלמה מלך ישראל. אפשר לפרש בס"ד, כי על ידי שלמד המוסר הוא משלי שלמה, זכה להתגבר על יצרו הרע ולעשות מעשים טובים. וראה **לרבינו בחיי בר אשר** ז"ל (תלמיד הרשב"א) בספרו על התורה, בהקדמתו לפרשת ויקהל שכתב, וזה לשונו הצריך לנו כאן: שלמה המלך ע"ה, המשיל החכמה שהיא תענוג שכלי לדבש שהוא תענוג גופני, וכן הוא תמיד נוהג ברוב דבריו בספר משלי לדבר על ידי משלים כדי שיזהיר האדם שיוכיח שכלו לטבעו, לפי שהאדם כלול משני דברים שכל וטבע ואי אפשר לו שיוכיח שכלו לטבעו כי אם על ידי משל מעין הדברים המורגשים אשר הטבע שקוע בהם, עיין שם. והרי הוא כמבואר.

האות הראשונה במשלי היא אות **מ** והאות האחרונה היא **ה** ויהיו ביחד מה שהוא רמז לענוה, וכדכתיב: "ונחנו מה" (שמות טז. ז). ובא לרמוז כי על ידע מידת הענוה הוא יזכה לקיים את כל המוסרים הכתובים כאן בספר משלי. וראה כיוצא בזה לרבינו הקדוש רבי **חיים ויטאל** ז"ל בספר שער הקדושה (חלק ב שער ד) שכתב, כי הגאוה היא שורש לכל העבירות, והענוה היא שורש לכל המצוות. הקב"ה יזכנו לקיים כל מצוות התורה ביראה בענוה ובטהרה כל הימים לעשות לו נחת רוח ולעובדו בלבב שלם אמן כן יהי רצון אמן.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם!